

JOSEPHI FESSLER

QUONDAM EPISCOPI S. HIPPOLYTI

INSTITUTIONES PATROLOGIAE

QUAS

DENUO RECENSUIT, AUXIT, EDIDIT

BERNARDUS JUNGMAHN

Eccles. Cathedr. Brugens. Canon. hon., Philos. et S. Theolog. Doct., ac
Profess. ord. Hist. eccl. et Patrol. in Universitate cath. Lovaniensi.

TOMI II

PARS PRIOR.

OENIPONTE 1892.

SUMPTIBUS ET TYPIS FELICIANI RAUCH,
RATISBONAE, NEO EBORACI ET CINCINNATHI.
APUD FR. PUSTET.

JOSEPHI FESSLER

QUONDAM EPISCOPI S. HIPPOLYTI

INSTITUTIONES PATROLOGIAE

QUAS

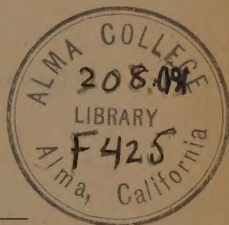
DENUO RECENSUIT, AUXIT, EDIDIT

BERNARDUS JUNGMAHN

Eccles. Cathedr. Brugens. Canon. hon., Philos. et S. Theolog. Doct., ac
Profess. ord. Hist. eccl. et Patol. in Universitate cath. Lovaniensi.

TOMI II

PARS PRIOR.

OENIPONTE 1892.

SUMPTIBUS ET TYPIS FELICIANI RAUCH.

RATISBONAE, NEO EBORACI ET CINCINNATH

APUD FR. PUSTET.

8080

PROSPECTUS

eorum quae Tomi II Parte I Institutionum Patrologiae continentur.

Caput V.

De SS. Patribus, qui saeculo IV. ad finem vergente et saeculo V. ineunte s. Scripturae explanatione maxime inclaruerunt.

Pagina

§. 131. Conspectus generalis ss. Patrum, qui huc pertinent eorum-	
que methodus	1
Theodorus Heracleotes	2
Eusebius Emesenus	3
Asterius	4
Acacius Caesariensis; Apollinarius Laodicens	5
Diodorus Tarsensis	6
Orthodoxorum Patrum interpretatio s. Scripturae	7
§. 132. S. Ephraem Syrus. Ejus Vita	10
§. 133. S. Ephraemi Scripta. Opera exegetica	18
§. 134. S. Ephraemi Scripta. Opera dogmatica et Sermones de festis	23
§. 135. S. Ephraemi Scripta. Opera moralia et ascetica	32
§. 136. Character et doctrina S. Ephraemi	42
§. 137. Alii Scriptores Syri hujus aetatis	47
Jacobus Aphraates	47
Cyrillonas; Balaeus; Gregorius Abbas	52
S. Maruthas	53
§. 138. S. Joannes Chrysostomus. Ejus vita usque ad Episcopatum	54
§. 139. S. Chrysostomi Episcopatus et exilium primum	61
§. 140. Alterum s. Joannis Chrysostomi exilium ejusque obitus	72

	Pagina
§. 141. S. Joannis Chrysostomi Opera. I. Explanatones Scripturae divinae	80
A. Explanatones S. Scripturae Antiqui Foederis	80
B. Explanatones S. Scripturae Novi Testamenti	85
§. 142. II. Homiliae S. Chrysostomi.	
A. Homiliae dogmaticae et polemicae	93
B. Homiliae in festis Domini habitae	95
C. Homiliae in laudes Sanctorum dictae, et Sermones quidam Panegyrici	97
§. 143. Homiliae morales, vel occasione eventuum quorundam habitae.	
D. Homiliae morales	101
E. Homiliae occasione eventuum quorundam habitae	105
§. 144. III. Opuscula S. Joannis Chrysostomi.	
A. Opuscula dogmatica	107
B. Opuscula moralia	108
§. 145. IV. Epistolae S. Joannis Chrysostomi	118
S. Joannis Chrysostomi character et doctrina	123
§. 146. S. Hieronymus Stridonensis. Ejus Vita usque ad secessum in Bethlehem (a. 331—386)	131
§. 147. Vita S. Hieronymi a recessu Bethlehemitico usque ad obitum	140
§. 148. Opera S. Hieronymi. I. Opera polemico-dogmatica	148
§. 149. Opera S. Hieronymi. II. Opera biblica et exegetica	167
A. Versiones Sacrae Scripturae	168
B. Commentarii in S. Scripturam	170
C. Opuscula quaedam in subsidium exegesis	176
§. 150. Opera S. Hieronymi. III. Opera historica	178
IV. Epistolae	180
§. 151. S. Hieronymi character et doctrina	188
§. 152. Tyrannius Rufinus. Ejus Vita et Opera	196
Opera primigenia	199
Opera a Rufino ex lingua graeca in latinam conversa	205
§. 153. Palladius uterque. Sulpicius Severus	209
Palladius Chrysostomi familiaris	209
Palladius Helenopolitanus	210
Sulpicius Severus	212
§. 154. S. Chromatius Aquilejensis et S. Gaudentius Brixiensis	215
§. 155. Priscillianus. Ejus Vita	219
Scripta Priscilliani	226

Caput VI.

De SS. Patribus, qui cum Novatianis, Donatistis et Pelagianis depugnarunt.

§. 156. Conspectus totius Capituli	235
§. 157. S. Pacianus, Barcinonensis Episcopus	240

	Pagina
§. 158. S. Optatus Milevitanus Episcopus	244
§. 159. S. Augustinus, Episcopus Hipponensis et Ecclesiae Doctor. Ejus vita usque ad conversionem et baptismum	250
§. 160. Vita S. Augustini a baptismo ad Episcopatum	256
§. 161. S. Augustini Episcopatus	261
§. 162. Scripta S. Augustini. Retractationes et Confessiones	271
§. 163. I. Libri philosophici S. Augustini	275
§. 164. II. Opera dogmatica S. Augustini. A. Opera dogmatica	279
§. 165. B. Opera dogmatico-apologetica, contra Ethnicos et Ju- daeos	286
§. 166. C. S. Augustini Opera dogmatico-polemica contra haereticos. a. Scripta contra Manichaeos	289
§. 167. b. Opera contra Donatistas	301
§. 168. c. Opera contra Pelagianos	313
§. 169. d. Scripta contra Arianos	349
§. 170. III. Opera exegetica S. Augustini. a. Libri IV. De doctrina christiana	352
b. Scripta exegetica in libros Veteris Testamenti	356
§. 171. c. Scripta exegetica in libros Novi Testamenti	359
§. 172. d. Libri variarum quaestionum	364
§. 173. IV. Opera moralia S. Augustini	367
§. 174. V. Sermones S. Augustini	374
§. 175. VI. Epistolae S. Augustini. Opera deperdita et spuria	379
§. 176. Character S. Augustini	386
§. 177. Doctrina S. Augustini	393
Editiones Operum S. Augustini	403
§. 178. S. Innocentius I. Pontifex Romanus	405
§. 179. SS. Pontifices Zosimus et Bonifatius I.	408
§. 180. Paulus Orosius Presbyter et Bacharius Monachus	412
§. 181. Bacharius Monachus	418
§. 182. S. Paulinus Nolanus. Ejus Vita	422
§. 183. S. Paulini Nolani Scripta	430
§. 184. Prudentius et Sedulius, Poëtae christiani	436
Peregrinatio ad loca sancta	445

Institutiones Patrologiae.

Tomi II

Pars prior.

Caput V.

De SS. Patribus, qui saeculo IV. ad finem vergente et saeculo V. ineunte s. Scripturae explanatione maxime inclaruerunt.

§. 131.

Conspectus generalis ss. Patrum, qui huc pertinent, eorumque methodus.

Ex quo tempore Origenes, eximius ille s. Scripturae cultor, Alexandriae primum docuerat, ac postea Caesareae in Palaestina sedem fixerat, potissimum in Oriente studium s. Scripturae multos habuit sectatores. Is non solum textum s. Scripturae purgaverat et restituerat, verum etiam in explanandis libris divinis studio inveniendi sensum allegoricum adeo indulserat, ut nonnunquam litteralem aut penitus negligeret, aut plane negaret. Ipsum hac in re Alexandriae praeiverat Philo Judaeus, qui saeculo I. vivens allegoriis immodice fuerat delectatus, quemque non solum plurimi ex Judaeis, verum etiam ex Christianis ipsisque ss. Patribus nonnulli, ut Clemens Alexandrinus et s. Ambrosius, haud raro secuti sunt, iusta tamen moderatione adhibita. Laudabile Origenis studium imitati complures alii, initio saeculi IV. textui sacro in primaevam restituendo integritatem manus ad-moverunt, ut *Hesychius*, Aegypti Episcopus, *Lucianus*, presbyter Antiochenus, ac postmodum *Euzoius*, Caesareae

Conspectus
generalis.

Scriptores
haeretici vel
dubiae fidei.

Episcopus.¹⁾ Attamen in sensu explanando Allegoristis, quemadmodum ludibrii causa Origenis asseclae etiam vocabantur, omnino contrarii erant plerique haeretici saeculi IV., qui litterae serviliter inhaerentes nimis abjecte de Christo ejusque mysteriis sentiebant, humique repentes sensum ad altiora non erigebant. Hujusmodi erant *Theodorus*, *Heracleae* in Thracia Episcopus (c. a. 355.), *Eusebius Emesenus* Episcopus († c. a. 359.), qui inter scholae Antiochenae doctores fuit illustris,²⁾ *Asterius*, *Arianæ* philosophus factionis, *Acacius Caesareae* in Palaestina Episcopus, proximus Eusebii successor († c. a. 366.), *Apollinarius*, *Laodiceus* Syriae Episcopus († c. a. 380.), et *Diodorus Tarsensis* Episcopus († c. a. 390.); quos omnes exeunte saeculo IV. et ineunte V. nimio litteram exponendi studio nominisque gloria superavit *Theodorus Mopsvestenus*, et ipse haeretica pravitate infectus.

Theodorus
Heracleotes.

Theodorus Heracleotes edidit *Commentarios in Matthaeum et in Joannem, in epistolas s. Pauli et in Psalmos*. Scripta hujus Theodori exceptis paucis quibusdam Fragmentis, dudum interiire. *Commentarius in Psalmos*, qui hodie Theodori Heracleotae nomine circumfertur, (gr. et lat. editus in J. B. Corderii Catena Graecorum Patrum in Psalmos. Antverpiae 1643. III. Vol. fol.), merito eidem abjudicatur, utpote cum non sit nisi posterioris ejusdam Theodori compilatio ex scriptis s. Basilii, Eusebii Caesariensis, s. Athanasii, s. Joannis Chrysostomi, Theodreti. V. P. Marani Opp. s. Basilii T. I. Praefat. §. VIII. n. 41—50.³⁾

¹⁾ S. Hieronym. contra Rufin. lib. 2. n. 27. item de Scriptor. eccles. c. 77. et 113. Euseb. Histor. Eccles. lib. 8. c. 13. et lib. 9. c. 7.

²⁾ De schola Antiochena cf. Müller commentatio de schola Antiochena Hafniae 1811. Deutsch im Archiv für alte u. neue Kirchengesch. von Ständlin und Tzschirner. Leipzig 1813. I. Bd. 1. Stück. S. 1—31. Ernesti Opuscula theologica Lipsiae 1773. p. 498—516. K. Hornung, Schola, Antioch. de s. Scripturae interpret. quonam modo sit merita, Neostadii ad Salam 1864. Kihn, Die Bedeutung der antioch. Schule auf exeget. Gebiete. Würzburg 1866.

³⁾ Cf. de Theodoro Heracleota G. Cave Vol. I. p. 203. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 319. Ejusd. Biblioth. Ecclesiastica p. 180. Ceillier T. VI. Ch. III. n. 2. — Fragmenta Operum v. ap. Migne P. G. T. XVIII. 1307—8. Mai Nov. Bibl. PP. T. VI. P. II. p. 115.

Eusebius Emesenus Episcopus multa et varia scripsit, ex quibus ad s. Scripturam explanandam pertinebant *Expositio epistolae ad Galatas* libris decem comprehensa, et „in *Evangelia Homiliae* breves, sed plurimae“, (s. Hieron. de Script. eccles. c. 91.), nec non *Commentarius in Genesim*, ex quibus nonnisi Fragmenta quaedam in Catenis hodie inveniuntur. Opuscula nonnulla graeca, quae hodie ipsius nomine exstant, scilicet *Oratio de adventu et annuntiatione Joannis Baptistae apud inferos*, *Oratio de proditione Judae*, *Oratio in Parasceve* seu *Κατασφυλισμός πρὸς τοὺς Ἰουδαίους* et *Fragmenta* ex deperditis ejus Operibus, hic illic obvia, in unum collecta graece edidit C. G. Augusti sub titulo *Eusebii Emeseni quae supersunt Opuscula graeca*. Elberfeldi 1829. Ea tamen Opuscula, ut solide demonstravit J. C. Thilo,¹⁾ juniorem quemdam *Eusebium Alexandrinum*, qui vixit saeculo VI habent auctorem. — Ejusdem *Eusebii Emeseni* nomine inde ab aliquot saeculis duplex circumfertur *Collectio Sermonum latinorum*, nempe *Homiliae 56 ad populum et monachos*,²⁾ et *Homiliae 145* (seu potius 142) *in Evangelia festosque dies totius anni*.³⁾ Verum *Homiliae 145* (seu potius 142) in *Evangelia* revera s. Brunoni Astensi († c. a. 1125) debentur, ex cujus quippe *Commentario in IV Evangelia*⁴⁾ plerumque ad verbum, verisimiliter ab ipso Brunone, excerptae sunt *Homiliae istae*.⁵⁾ — Prior autem *Collectio 56 Homiliarum* non est, nisi farrago variorum Scriptorum Galliae, s. Hilarii Arelatensis, s. Eucherii Lugdunensis, Fausti Rhegiensis, s. Maximi Taurinensis, s. Caesarii et aliorum, fortasse collecta ab *Eusebio*,

Eusebius
Emesenus.

¹⁾ Ueber die Schriften des Eusebius von Alexandrien und des Eusebius von Emisa. Halle 1832.

²⁾ Sub Eusebii Emeseni nomine primum editae a Gaigneio Paris 1547 in 8°, recus. Lovanii 1560 in 12°.

³⁾ Primum editae a Claudio Iremy Paris 1554 in 8°. — Utraque dein *Collectio* recusa est. Paris. 1575 in 8°, iterumque nonnihil aucta ab A. Schotto sub nomine *Eusebii Gallicani* in Magna Biblioth. Patrum Coloniensi T. V. p. 543—738. et in Maxima Biblioth. Patrum Lugdunensi T. VI. p. 618—822.

⁴⁾ Edit. Romae 1775 duobus Tomis in 8°, et iterum in Opp. s. Brunonis Astensis ed. P. Bruno Bruni Romae 1789—91. fol. Tom. II. p. 1—295.

⁵⁾ Brunonis Astensis etiam nomine insignitae, reperiuntur *Homiliae 145* integrae in Codd. Mss. necnon in editione Operum s. Brunonis Astensis Venetiis 1651 fol. T. II. p. 1 sqq. et Romae 1789—91. T. II. p. 373—463. Cf. Praefat. Editoris in s. Brunonis Commentar. in Evangelia p. XVI—XXIII. et cl. Mamachi Approbatio ibidem praefixa, M. Marchesii Dissert. histor. de s. Brunone Astensi p. IV. in fronte edit. Venet. a. 1651, et P. Bruno Bruni in Opp. s. Brunonis Ast. ed. Rom. T. II. Prolegom. p. V. et VII—IX.

Eusebius
Emesenus.

Brunone Andegavensi Episcopo a. 1047—1081.¹⁾ Neque improbabilis est conjectura, s. Brunonem Astensem et Brunonem Andegavensem aetate suppres, facile inter se confundi potuisse, (ut patet ex Auberto Miraeo in J. A. Fabricii Bibliotheca Ecclesiastica p. 57.), praesertim si Eusebius Bruno Andegavensis et ipse priores istas Homilias 56 collegit, qui proinde recte *Eusebius Gallicanus* dictus est. Quod autem Eusebio Emeseno omnes istae Homiliae circiter 200 fuerint attributae, inde factum videtur, quod sciolus aliquis solum Eusebii nomen iisdem adscriptum invenerit, et cum ex Hieronymo ipsi constaret, Eusebium Emesenum „plurimas Homilias in Evangelia“ reliquisse, Emeseni eas putaverit ejusque nomen temere adjecerit.²⁾ Casimirus Oudin, qui Commentario suo de Scriptoribus ecclesiasticis (T. I. col. 389—426) *Dissertationem* admodum eruditam *de Scriptis Eusebio Emeseno Episcopo hucusque perperam attributis* inseruit, Homilias 56 (et 18 alias, quas A. Schottus in Magna Biblioth. Patrum Coloniensi eisdem subjunxit) Fausto Rhegiensi Episcopo saec. V. summo studio asserere conatur. — Alii Opuscula 14 Eusebio Caesariensi vulgo tributa, (de quibus vid. supra T. I. p. 391) Eusebium potius Emesenum auctorem habere suspicati sunt;³⁾ alii saltem duos libellos *de fide adversus Sabellium*, in iis 14 Opusculis obvios, Eusebio Emeseno vindicare volebant.⁴⁾

Asterius.

Asterius, quem alii *Asterium Cappadocem* Sophistam esse autumant, (de quo vid. Socrat. lib. 1. c. 36. cf. J. A. Fabricii Biblioth. Eccles. p. 182. et Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 519), alii eundem putant cum *Asterio Scythopolitano*, (cujus mentio in s.

¹⁾ Da eo vide Chronica Andegavensia in Labbe Nova Bibliotheca Manuscriptorum Paris. 1657. T. I. p. 276. 282. 287. et 288. cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinitatis T. I. p. 289.

²⁾ Id unum conjecturae huic difficultatem creat, quod jam saec. XI. ad finem vergente a Guitmundo Aversano in tribus libris de veritate Eucharistiae (Biblioth. Patrum T. IV. Paris. 1586. col. 249. 263. 291—92.) et ab Ivone Carnotensi ep. 284 (Ivonis Epistolae Paris. 1585. p. 235. b.) loci quidam ex Homilia V. in Pascha Eusebii Emissemi nomine proferantur, adeoque error vivo adhuc Eusebio Brunone obrepisset.

³⁾ G. Cave Vol. I. p. 183 et 207. cf. Oudin T. I. col. 423.

⁴⁾ J. C. Thilo Op. supra laud. p. 64—79. — De Eusebio Emeseno cf. praeter auctores jam laudatos Tillemont T. VI. Les Ariens Art. XXXI. (p. 313—15); J. A. Fabricii Biblioth. Graeca Vol. VII. p. 412—14 et ejusdem Biblioth. med. et infimae latinitatis T. II. p. 126—28. Ceillier T. VI. Chap. III. n. 5—6. (2. ed. T. IV). Augusti in Eusebii Emes. Opuscul. p. 59—101. — Eusebii Emes. Scripta v. ap. Migne P. G. T. LXXXVI. I. 463—504.

Hieronymo ep. 70. n. 4. et ep. 112. n. 20. cf. D. Vallarsi Not. ad s. Hieronymum de Script. eccles. c. 94.), scripsit sub Constantio Imperatore *Commentarios in Psalmos, in Evangelium et in epistolam ad Romanos* multaque alia, quae ab Arianis olim studiosissime lectitabantur, (s. Hieronym. de Scriptor. eccles. c. 94). Omnia ejus Scripta dudum interciderunt, praeter *expositionem Psalmi quarti* quam gr. et lat. publici juris fecit B. Montfaucon in Nova Collectione Patrum et Scriptorum graecorum Paris 1706. T. I. p. 18—30.¹⁾

Acacius Caesareae Episcopus, non minus eruditione et dictionis elegantia, quam animi levitate et inconstantia notissimus, multos ac diversos conscripsit tractatus, quos inter memorantur 17 volumina in *Ecclesiasten, Varias Quaestiones* (s. Hieronym. de Scriptor. eccles. c. 98. et ep. 119. n. 6.), *Ἀντιλογία adversus Marcellum Ancyranum*, (s. Epiphan. haeres. 72. n. 5—9.), et *Vita Eusebii Caesariensis*, magistri et praedecessoris sui (Socrat. lib. 2. c. 4), ex quibus hodie praeter Fragmenta quaedam nil superest, nisi *expositio fidei* in Synodo Seleuciensi a. 355. contra fidem Nicaenam edita.²⁾

Acacius Caesariensis.

Apollinarius Laodicenus, de cujus erroribus non semel verba fecimus, (T. I. 397. 408. 519. 545. 556. 573. 667.) in adolescentia litteris humanioribus potissimum operam dedit; postmodum summae eruditionis et eloquentiae laude celebratus, (s. Vincentii Lirin. Commonitor. c. 11. ed. Baluz.) multos edidit Commentarios in s. Scripturas, (vid. Socrat. lib. 3. c. 16. Sozom. lib. 5. c. 18. lib. 6. c. 25. S. Basil. M. ep. 263. n. 4.); defunctus est a. 380—390.³⁾ Ex plurimis ejus Operibus quae longa serie enumerat J. A. Fabricius in Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 587—601 hodie praeter Fragmenta complura sub ejus nomine exstat brevis *Interpretatio (μετάφρασις) Psalmorum heroicis versibus* satis eleganter contexta.⁴⁾

Apollinarius Laodicenus.

¹⁾ De Asterio hoc cf. praeter Auctores jam laudatos Tillemont T. VI. Les Ariens Art. XXXIII. (p. 231—92); G. Cave Vol. I. p. 201—202; Ceillier T. VI. Ch. III. n. 4. (2. ed. T. IV.). B. Montfaucon Biblioth. Coislin Paris 1715 p. 346.

²⁾ V. Ap. s. Epiphan. haeres 77. n. 24—26. — Cf. de hoc Acacio Tillemont T. VI. Les Ariens Art. XXVIII. G. Cave Vol. I. p. 206. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 254—55 et Vol. VII. p. 356 in nota; Ceillier T. VI. Ch. III. n. 8. (ed. 2^a T. IV.).

³⁾ Expensis testimoniis veterum, praesertim s. Hieronymi de Scriptor. eccl. c. 104, eruditi modo censent, post a. 380 Apollinarium esse defunctum.

⁴⁾ Edita est per F. Sylburgium Heidelbergae 1596 in 8°; item gr. et lat. in Magna Biblioth. Patrum Paris. 1654. T. XIV. p. 164—298; Galland. Biblioth. Patrum T. V. p. 357—457.

Sed supposita eadem esse videtur; antiqui enim ejusmodi *Interpretationis* mentionem non faciunt.¹⁾

Diodorus
Tarsensis.

Diodorus Tarsensis Antiochiae primum inclaruit, Eusebii Emeseni methodum in explanandis Scripturis secutus, et repudiatis allegoriis sensui litterali stricte inhaerens, licet propter ignorantiam saecularium litterarum Eusebii elegantiam assequi non valeret. Reliquit *Commentarios* in plerosque s. Scripturae libros, praesertim in *Epistolas s. Pauli*²⁾ et alia multa, (vid. Suidas in Lex. s. v. *Διοδώρος* T. I. p. 593—94.), quorum nonnisi Fragmenta tum in Catenis graecis tum alibi, uti in s. Hieronymi ep. 119. n. 8, hodie reperiuntur. Teste Suida (l. c.) etiam de duplici genere sensus improprii quaestionem instituit: *τὴς διαφοράς θεωρίας καὶ ἀλληγορίας*, sed hoc quoque opusculum interiit.³⁾ In discipulis Diodori fuere duo insignes s. Joannes Chrysostomus et Theodorus Mopsvestenus, de quibus infra agetur.⁴⁾

Ecclesiae
Doctores.

Mediam quamdam interpretationis viam tenuere magni Ecclesiae Doctores, qui hac aetate florebant, ita ut nec litterae serviliter inhaerent, nec allegoriae effuse indulgerent; proinde et ab haereticis plurimum dissidebant, quos nominatim haud raro perstringunt, et ab Origenis etiam auctoritate discedunt, quem tecto licet nomine propter allegoriae abusum hinc inde notant.⁵⁾ Idem tamen non-

¹⁾ Cf. de Apollinario Tillemont T. VII. Les Apollinaristes Art. IV—XIII. Ceillier T. VI. Chap. XIV. (2^a ed. T. V.). Galland. Biblioth. T. V. Prolegom. c. 17. — Fragmenta Apollinarii ap. Migne P. G. T. XXXIII. 1309—1314.

²⁾ S. Hieronym. de Scriptor. eccles. c. 119. Socrat. lib. 6. c. 3. Sozom. lib. 8. c. 2.

³⁾ De hac quaestione cf. Ernesti Opusc. theol. (p. 499—501, et K. Kihn: Ueber *θεωρία* und *ἀλληγορία* nach den verlorenen hermeneutischen Schriften der Antiochener. Tüb. Quartalschr. 1880. 531—582.

⁴⁾ Cf. de Diodoro Tarsensi Tillemont T. VIII. Diodore de Tarse (p. 558—68. cum Notis p. 802—4.); Ceillier T. VII. Ch. V. (2^a ed. T. V.); J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 277—82, qui omnes diligenter excutunt quaestionem haud facile dirimendam, utrum Diodorus erroribus Nestorii viam straverit primusque Nestorianismi auctor habendus sit. — Diodori Fragmenta v. ap. Migne P. G. T. XXXIII. 1551—1558.

⁵⁾ Vid. ex gr. S. Ephraem Explanat. in Genes. 1, 1. (T. I. syr. p. 6.)

nisi partes quasdam majores vel minores s. Scripturae singillatim exposuerunt, ut s. Basilius M., uterque s. Gregorius, s. Hilarius, s. Ambrosius aliique; maxime vero in Operibus dogmaticis et moralibus innumeros fere s. Scripturae locos, qui dogmatibus fidei morumque probandis et illustrandis erant idonei, mira ingenii vi adhibitisque artis hermeneuticae subsidiis interpretati sunt. Unde manifestum fit, interpretationem s. Scripturae in Ecclesia, utpote quae ex necessitate fidem recte defendendi moresque juste formandi primam originem traheret, eidem quoque necessitati satisfacere debuisse. Ac revera post errores utrinque oppositos, quos rejecerat Ecclesia, postque minora initia in multis ss. Patrum Operibus dispersa tandem altero saeculi IV. dimidio eodem ferme tempore in Ecclesia syriaca, graeca et latina viri exsurrexerunt, qui in explanandis s. Scripturis immortalem, qua late patet Ecclesia, gloriam sibi pepererunt, earumque partem longe majorem scriptis peculiarem hunc in finem exaratis explicarunt; quapropter haud immerito tanquam magni Ecclesiae catholicae interpretes, quos Syri, Graeci ac Latini eo in genere scribendi nunquam non primos habuerunt, singulari etiam loco exhibentur.

Inter-
pretatio s.
Scripturae.

Viri autem isti, priusquam tanto muneri, exponendi scilicet s. Spiritus oracula, se accingerent, lumen supernum implorabant, persuasi nimirum, nisi Dominus illuminet hominis mentem, veritatem in s. Scriptura contentam rite cognosci non posse.¹⁾ Summa dein cum veneratione ad codicem illum divinum accedebant, non praesumentes de viribus humani intellectus, sed ita potius animo comparati, ut mysteriorum Dei altitudinem, infirmitatis humanae nequaquam ignari, humiliter suspicerent.²⁾

¹⁾ S. Ephraem de secundo adventu T. III. graec. p. 98—102. item Serm. exeget. T. II. syr. p. 355. S. Chrysostom. Homil. I. ad popul. Antioch. n. 1. Hom. 21. in Genes. n. 1. S. Hieronym. Praefat. Comment. in Epist. ad Philemon. (T. VII. p. 743—744.).

²⁾ S. Ephraem Explanat. in Jerem. 20, 15. (T. II. syr. p. 134.) item Serm. 9. adv. Scrut. (T. III. syr. p. 18.) Serm. 23. adv. Scrut. (ibid. p. 40.) Serm. 64. adv. Scrut. (ibid. p. 126.) Serm. 69. adv. Scrut.

Inter-
pretatio s.
Scripturae.

Praeterea sacrorum librorum interpretationem non curiositati hominum, sed aedificationi duntaxat spirituali, veritati scilicet ac pietati, inservire debere, ex ipsa s. Scriptura didicerant. „Quaecunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt“ (Rom. 15, 4.); et „omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus“ (2. Timoth. 3, 16—17.). Maxime vero ubi de Veteri Testamento ejusque sensu agebatur, firmiter inhaerebant doctrinae Novi Testamenti, ubi haec inveniebant principia: „Finis legis est Christus“ (Rom. 10, 4.); „finis autem praecepti est caritas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta“ (1. Tim. 1, 5.). „Omnia in figura contingebant illis (nempe Judaeis); scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines saeculorum deveniunt“ (1 Cor. 10, 11.). „Umbram habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum“ (Hebr. 10, 1.).¹⁾ Imo Christus ipse „incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur“ duobus discipulis „in omnibus Scripturis, quae de ipso erant“ (Luc. 24, 27.). Hinc Apostoli Domini, ut s. Matthaeus in Evangelio passim, s. Petrus in oratione prima ad Judaeos habita (Act. 2, 14—36.), s. Paulus in epistolis suis frequenter (ex gr. 1. Cor. 10. Gal. 4. Hebr. 5. 7. 9. et 10.) prolatis exemplis manifestum reddiderunt, qua ratione Christus in Veteri Testamento latens possit in aperta luce collocari, qua item ratione figura ad veritatem, umbra ad ipsum corpus referri possit, et quomodo omnis Scriptura nobis fieri queat utilis. Quum enim Deus auctor esset Veteris Testamenti, quum Ipse legem Mosaicam tulisset, ac Spiritus S. locutus esset per prophetas, potuit certe Novum Testamentum per singulas lineas adumbrare et accurate describere. Potuit etiam eventus vitae singulorum hominum, quos hunc in finem

(ibid. p. 132.) Serm. 70. adv. Scrut. (ibid. p. 133.). S. Chrysost. in 1. Corinth. Homil. 17. n. 3.

¹⁾ Singularem rationem haec postrema verba accepit s. Ambros. de Offic. lib. I. n. 248.

praedestinauerat, nec non totius populi Judaici fata ita disponere, ut illi typum Christi prae se ferrent, iste autem Ecclesiae christianae figuram multo ante delineatam exprimeret. Atque Deum non tantum potuisse, verum etiam voluisse ea ratione Christum ejusque Ecclesiam in toto Veteri Testamento praefigurare, antiquis Ecclesiae Patribus ex dictis factisque Apostolorum modo allatis certo persuasum erat.¹⁾

Inter-
pretatio s.
Scripturae.

Haec igitur vestigia prementes, haec pauca indicia sectantes, omnem Veteris Testamenti Scripturam sedulo investigarunt, attente legentes, orantes et meditantes; atque illos duces, hanc viam secuti eo tandem pervenerunt viri sanctitate et doctrina conspicui, ut quae de Veteris Testamenti sensu tantummodo indicaverant Apostoli, ipsi, quantum fas est hominibus, perficerent ac totum Veteris Testamenti mysterium panderent, multiplicem simul fidelibus utilitatem praebentes. Unde factum est, ut magni illi Ecclesiae interpretes necessaria quadam consecutione praeter sensum litteralem, quem eorum nemo contemnendum ducebat, imo quem ceu fundamentum verae interpretationis omnes agnoscebant, moralem etiam et allegoricum (spiritualem seu mysticum) sensum indagarent atque exponerent.²⁾ Omnis igitur interpretatio s. Scripturae soli doctrinae fidei et morum inserviebat.

¹⁾ S. Ephraem, Explan. in Genes. 49, 11. (T. I. syr. p. 108.). Explan. in 2. Samuel 7, 12—14. (T. I. syr. p. 404.). Explan. in Isai. 65, 25. (T. II. syr. p. 94.). Serm. 49. adv. Scrut. (T. III. syr. p. 90.). Serm. I. de Nativit. Domini (T. II. syr. p. 397—400.). Serm. 25. adv. haeres. (ibid. p. 496.). Explan. in Ezech. 41, 16. (ibid. p. 200.). Explan. in Hoseam 3, 5. (ibid. p. 238.). S. Chrysost. Hom. 3. in Matth. n. 3. Hom. 14. in Joh. n. 3—4. Hom. IV. de Lazaro n. 1. Hom. VI. de Lazaro n. 7. Hom. I. ad popul. Antioch. n. 1. Hom. 7. ad pop. Antioch. n. 1. Hom. 2. de mutat. nominum n. 2. Hom. 4. de mutat. nomin. n. 3. Hom. 15. in Genes. n. 1. Hom. 16. in Genes. n. 1. Hom. 21. in Genes. n. 1. Hom. 60. in Genes. n. 3. S. Hieronym. ep. 18. n. 1. et 12. ep. 30. n. 1. et 4. Comment. in Jerem. lib. 4. fin. (T. IV. col. 924.) item lib. 6. Prolog. (ibid. col. 1051—52.) et in Jerem. c. 31. v. 21. seqq. (ibid. col. 1068—77.).

²⁾ S. Ephraem Explan. in Isai. 25, 7. (T. II. syr. p. 61.) S. Chrysostomi Exposit. in Ps. 46. n. 1. S. Hieronym. ep. 108. n. 26.

Inter-
pretatio s.
Scripturae.

Patres isti praeprimis fidem Ecclesiae catholicae firmissime tenebant, veluti ancoram rectae interpretationis; porro lingua s. Scripturae (graeca) vel propria ac viva utebantur, vel ab ipsis Judaeis eam (hebraicam) fuerunt edocti; praeterea in ipso rerum gestarum theatro degebant, ac in iisdem fere rerum circumstantiis versabantur, quas s. Scriptura exhibebat, frequenter etiam cum eruditis Judaeis conversabantur, a quibus Synagogae traditiones facile accipiebant. Hinc interpretes illius aetatis quaestionibus grammaticis et criticis perquam raro immorantur; verba obscura et expressiones difficiliore plerumque sola paraphrasi adhibita reddunt clariora; antiquas consuetudines in Oriente tum adhuc vigentes ex vitae quotidianae usu illustant; difficultates historicas in s. Scriptura Veteris Foederis nonnunquam obvias vel ex Judaeorum traditione, vel ex rerum graecarum et chaldaicarum scriptoribus enodare solent. Potissimum vero dogmatibus fidei et morum intenti, ipsique haud raro debellandis haereticis occupati, quaecumque huic fini poterant apte inservire, sedulo exquirunt, ac caeteris missis vel brevissime tantum absolutis, dogmatica et moralia fusius pertractant. Eaque ratione vel plebi in ecclesia ad fidem firmandam moresque formandos s. Scripturam diligenter exponebant, vel hominibus piis, qui propriae salutis promovendae gratia libros quosdam s. Scripturae sibi explanari enixe rogabant, morem gerentes plerosque paulatim difficiliore simul ac utiliores ejusdem libros interpretabantur; qua in re solam auditorum sive lectorum utilitatem tanquam summam legem sibi proponebant, nec raro Homiliarum etiam forma utebantur.

Ecclesiae syriacae sensum exprimebat s. Ephraem, Ecclesiae graecae s. Joannes Chrysostomus, Ecclesiae latinae s. Hieronymus.

§. 132.

S. Ephraem Syrus. Ejus Vita.

Fontes.

Fontes: Ipsius s. Ephraem Opera, praesertim ejus Confessio (Opp. gr. lat. T. I. p. 119—144) et Testamentum (quod exstat syriace et latine in Opp. gr. lat. T. II. p. 395—410. cum Lection. variant. ibid. p. 433—37, idem gr. et lat. habetur ibid. p. 230—47),¹⁾ nec non s. Ephraem Encomium in Basilium M. (in

¹⁾ De authenticia utriusque hujus Operis (Confessionis et Testamenti), quam non nemo in dubium vocavit, vid. J. Assemani Bibl. Or.

Cotelerii Monum. Ecclesiae graecae Tom. III. p. 54—67 et in s. Ephraem. s. Ephraem Opp. gr. et lat. T. II. p. 289—96). — S. Gregorii Nyss. Vita atque Encomium s. Ephraem Syri (in Opp. s. Gregorii Nyss. T. III. p. 595—616., Migne P. G. T. LVI. 819—850, et in s. Ephraem Opp. gr. et lat. Tom. I. inter Testimonia Veterum p. I—XIX.). — S. Hieronym. de Scriptor. eccles. c. 115. — Genad. de Scriptor. eccles. c. 3. 66. et 74. — Sozom. Histor. eccles. lib. 3. c. 14, et 16. — Theodoret. Historia Eccles. lib. 2. c. 30, et lib. 4. c. 29. — Phot. Cod. 196.¹⁾ — Barhebraeus Chronicon Ecclesiast. ed. Abbeloos et Lamy Lovan. 1872—77. T. I. p. 70.

T. I. p. 141—46, p. 151—52, et Opp. s. Ephraem gr. et lat. T. I. Prolegom. Cap. I. §. X. (p. X.) ac fusius T. II. gr. et lat. Proleg. §§. IV. et V. (p. XXXVI—XLIV.) Tillemont. Not. 2, et 3, in s. Ephraem (T. VIII. p. 736—38). — Testamenti authentia merito plane indubia censetur. Confessio tantum graece exstat variis in recensitionibus quae aliquantisper in quibusdam differunt, et facta aliqua in ea narrata difficile componi posse videntur cum aliquot Testamenti effatis. Solida tamen sunt argumenta, etiam Confessionem genuinam esse saltem quoad magnam partem, etsi post interpolationes quaedam factae sint.

¹⁾ His fere contineri, quae ad vitam ejus adornandam penes antiquos auctores reperiri possint, censet etiam J. S. Assemanus in s. Ephraem Opp. gr. et lat. T. I. Proleg. p. VI. — Fontes dubiae ac passim sublestae fidei, ignoti plerumque auctoris incertaeque aetatis sunt: 1° *S. Ephraem Syri Narratio ad Monachos de sua conversione* in Opp. gr. et lat. T. III. p. XXIII—XXXI. cf. ibid. J. Assemani Epistol. ad Cardin. Quirinum cap. 1. p. XLII—III et Tillemont. Not. 6. in s. Ephraem (T. VIII. p. 739.). — 2° *Acta s. Ephraem Syriaca* auctore anonymo in s. Ephraem Opp. syr. lat. T. III. p. XXII—LXIII., de quibus vid. ibid. Praefat. ad Lector. p. XXII. et J. Assemani Bibl. Orat. T. I. p. 24—55., ubi praeter Monitum de iisdem etiam compendium et excerpta ex istis Actis cum Notis eruditis exhibentur. — 3° *Alia Acta s. Ephraem Syriaca* auctore pariter anonymo, quae ex Codice Parisiensi publicavit Lamy, s. Ephraemi Syri Hymni et Sermones Tom. II. p. 4—90. De quibus vid. ibid. Prolegom. p. VI. sqq. — 4° *Vita s. Ephraem Syri ex Metaphraste* gr. et lat. in s. Ephraem Opp. gr. et lat. T. I. inter Testimonia veterum p. XX—XXIX. cum Anonymis quibusdam graecis Ejusdem Vitae Scriptoribus ibid. p. XXIX—XXXIII. cf. ibid. Prolegom. c. I. §. II. III. et IV. (p. VII—VIII.). — Fontes graecos tam genuinos, quam spurios, aliosque nonnullos, ut s. Theodori Studitae Encomium in s. Ephraem, Menologia Graecorum etc., collectos videre est in s. Ephraem Opp. gr. et lat. T. I. Testimonia Veterum p. I—L. et T. III. p. XXXIII—XXXV. Quibus adjungi possunt Menologia Oriental. in fronte T. I. syr. lat. — De fontibus autem graecis omnibus sedulo disquirat J. Assemanus in s. Ephraem Opp. gr. et lat.

Subsidia.

Subsidia: J. Assemani Biblioth. Orient. T. I. cap. VI. S. Ephraem Syrus (p. 24—164.) et Ejusdem Praefationes ac Prolegomena in singulos fere Tomos Opp. s. Ephraem. — T. J. Lamy, S. Ephraem Syri Hymni. et Sermones III Vol. in 4° Mechliniae 1882—90, Prolegomena in singulos Tomos praesertim in Tom. II. — J. Bollandus in Actis SS. ad diem primum Februarii (Febr. T. I. p. 49—78.). — Tillemont Mém. T. VIII. p. 259—319. cum Notis ibid. p. 736—59. — Ceillier T. VIII. Chap. I. (ed. 2° T. VI.) — J. A. Fabricii Bibliothec. Graec. Vol. VIII. p. 217—254. — M. Hoyer de Vita s. Ephraemi. Duaci 1640. — Tenzeli Dissert. de Ephraim Syro. Arnstad. 1685 (recus. in Ejusdem Exercitation. selectis. Lipsiae 1692. T. I. p. 273—98.). — Caes. a Lengerke Commentatio critica de Ephraemo Syro s. Scripturae interpretate. Halae 1828. 4°. Ejusdem liber de Ephraemi Syri arte hermeneutica. Regiomontii 1831. 8°. — Nic. Wiseman Horae syriacae. Romae 1828. Tom. I. in 8°. — G. Bickell, Conspectus Rei Syrorum litterariae in 8°. Monasterii 1871. — Alsleben, Das Leben d. heil. Ephräm, d. Syrsers, aus dem Syrischen übersetzt und mit erläuternden Anmerkungen versehen. Berlin 1853. — C. Eirainer, Der h. Ephraem, d. Syrer, Kempten 1889. — Plura alia subsidia vid. in s. Ephraem Opp. gr. et lat. T. I. Prolegom. p. V—VI. ap. Fabric. l. c. p. 217—221. ap. Chevalier s. v. Ephrem.

S. Ephraemi
Vita.

S. Ephraem, cognomento *Syrus*, tantam apud suos sanctimoniae et doctrinae famam adeptus est, ut Spiritus Sancti cithara et Ecclesiae columna, totius orbis doctor et Syrorum propheta audire meruerit.¹⁾

Nisibi in Mesopotamia Constantino imperante (306—337) et quidem uti videtur primo regni illius anno (306.) natus est. Documenta Syriaca Patrem gentilem et idolorum sacerdotem fuisse, matrem Amida oriundam referunt; puerum vero Ephraem quum Christianis se jungeret a patre domo ejectum, exinde a s. Jacobo Nisibis Episcopo educatum esse. In *Confessione* s. Ephraemi vero parentes ipsius Christiani fuisse, ab iisque pie eum educatum esse perhibetur. Huic sententiae suffragantur illa ex Serm. XXVI. adversus haereses: „Tua Domine sunt ista duo, meus in mundum introitus, meusque inde, definito die

T. I. Prolegom. Cap. I. (p. V—XI.) et T. III. Epist. ad Card. A. Quirinum c. 1—3. (p. XLII—VI.).

¹⁾ Ita Maronitae in Officio ecclesiastico (Opp. s. Ephraem syr. lat. T. I. initio) s. Gregor. Nyss. I. c. Theodreti epist. 145 (ed. J. Sirmondi T. III. p. 1026). Ebedjesu Catalog. libror. Syror. c. 52. (in Assemani Bibl. Or. T. III. p. 61.).

exitus. *In via verae religionis natus sum, tametsi tunc* s. Ephraemi
*beneficium non sensi, quod adultus agnovi et retinui.*¹⁾ Postquam vitam levio-
 rem aliquantisper egisset ac de ipsa etiam providentia divina dubitare coepisset, casibus ad-
 versis supernaque admonitione castigatus, juvenis adhuc-
 dum in solitudinem secessit et vitam monasticam am-
 plexus est, totus lectioni et meditationi s. Scripturae pie-
 tatisque operibus vacans.²⁾ Baptismo porro initiatus est,
 forte a. 324 quum esset decem et octo annorum, in
 vico qui Bethgarbaja dicebatur.³⁾ Quantum vero acceptus
 esset s. Jacobo Nisibeno Episcopo, inde colligitur quod
 is eum comitem ad Concilium Nicaenum adscivisse, ac
 post munus docendi in schola Nisibi tunc florenti ei com-
 misisse, Orientalium monumentis perhibetur.⁴⁾ Vixit dein
 Nisibi s. Ephraem sub s. Jacobo Nisibeno⁵⁾ et ejus suc-

¹⁾ Vide s. Gregor. Nyss. l. c. Sozom. lib. 3. c. 16. S. Ephraem Confess. l. c. p. 123. et p. 129—130. item Paraenes. 23. (T. III. syr. p. 453) Cf. T. I. gr. et lat. Prolegom. c. I. §. II. et Bibl. Or. T. I. p. 26. Bolland. l. c. p. 49. Lengerke Comment. critic. supra laud. p. 1. Lamy T. II. Proleg. p. VI. sqq. C. Eirainer l. c. p. 3. sqq. — Errant sane qui Metaphrastem secuti s. Ephraem Edessae natum asserunt.

²⁾ S. Ephraem Confess. l. c. p. 128. p. 129—30. et p. 119—123. Paraenes. 11. (T. III. syr. p. 429.). Paraen. 13. (ibid. p. 433—34.). Paraen. 23. (ibid. p. 456 et 458). Paraen. 27. (ibid. p. 472.) S. Gregor. Nyss. l. c. p. 598—99. p. 604 et 613. (p. IV. IX. et XVI.) Sozom. lib. 3. c. 16.

³⁾ Cf. Acta Syr. Paris. ap. Lamy T. II. p. 24. et Chronol. vitae ibid. p. 90. sqq.

⁴⁾ S. Ephraem Paraen. 22. (T. III. syr. p. 454). Benattibus, auctor Syrus saeculi XI., in Assemani Bibl. Or. T. III. P. II. p. 924. (cf. de hoc auctore Bibl. Or. T. III. cap. 40. p. 544—48). Theodoret. Hist. Eccles. lib. 2. c. 30. Cf. Acta s. Ephraem syriaca n. 3—7. et Bibl. Or. T. I. p. 30—31., ubi vir eruditissimus J. Assemanus haec notatu digna habet: „Concilio Nicaeno s. Ephraemum interfuisse omnia Orientalium monumenta clamant“ (p. 31.). Acta syr. Paris. ap. Lamy l. c. p. 15.

⁵⁾ S. Jacobi Nisibeni, († a. 335), magnae sanctitatis viri, qui miraculis et eruditione claruit, feruntur hodie Tractatus seu *Sermones octodecim*, qui ab auctore lingua Syra vel Armena conscripti nunc armeniace tantum exstant. Sermones isti agunt de fide ac dilectione, de resurrectione mortuorum, de poenitentia et humilitate, de jejuniis et oratione, de ascetis, de virginitate et sanctitate, ac de bonis pastoribus, reliqui tandem contra Judaeos incredulos pugnant. Editi sunt hi

S. Ephraemi
Vita.

cessoribus Babu, Vologese et Abraham, donec Nisibis a Joviano Imperatore Persis tradita est, quod accidit altero medio anni 363. Tunc a Persis schola Nisibena suppressa est et incolae catholici civitatis ab illis dire vexati sunt. Hinc, uti plurimi fideles, s. Ephraem Nisibi discessit, ac primum venit Bethgarbajam, dein Amidam, transacto demum anno Edessam.

Adventus igitur Ephraemi in urbem Edessam in finem anni 364 vel in annum 365 reponendus est. Secessit autem mox in montem prope civitatem situm, ibique in cella vitam severam ac solitariam duxit, egregia scripta composuit, variosque qui post eum floruerunt discipulos nactus est. Circa annum 370 s. Ephraem divino Spiritu ductus Caesaream Cappadociae petiit, ibique ipsum Ecclesiae os, auream doctrinae lusciniā, Magnum scilicet Basilium, vidit atque cognovit; quo ex congressu ac mutua consuetudine uterque insignis Ecclesiae Doctor praeclarum lucrum spirituale traxere.¹⁾

Edessae porro Ephraem vir plane admirandus coetui fidelium tanquam vitae christianae exemplar omnibus numeris absolutum et norma perfectionis praeluxit, quippe qui sinceram fidei integritatem, scientiarum varii generis thesaurum omniumque virtutum exercitium indefessum mirabili quadam ratione in se conjungeret. Totam enim fidem christianam, prouti eam ab Ecclesia acceperat,

Sermones armen. et lat. a N. Antonello Romae 1756. fol. recus. armen. et lat. in Galland. Biblioth. T. V. p. I—CLXIV. Armeniace dein Constantinop. 1824, latine tantum ap. Cailleau Coll. Patrum T. XXV. Paris 1829.

¹⁾ V. S. Gregor. Nyssen. l. c. Ipsius s. Ephraemi Encom. in Basil. M. Sozom. lib. 3. c. 16. Acta syriaca Rom. n. 21. 25—30. Acta syriaca Paris. n. 9. sqq. Pseudo-Amphiloch. in Vita s. Basilii c. 29. n. 4. Cf. Tillemont. l. c. Art. XXIII. Prud. Maran. in Vita s. Basilii c. 29. n. 4. — Lamy T. II. Prolegon. p. VII. p. 38. p. 93 sqq. Referunt quidem Acta syriaca Rom. n. 21—25 ac Paris. n. 21. sqq. s. Ephraem Aegypti quoque monasteria invisisse, sed ejus in Aegyptum iter valde incertum est ac parum probabile. Vitam tamen s. Antonii graece a s. Athanasio conscriptam notam habuit (Tractatus in illud: Attende tibi ipsi c. 10. Opp. gr. et lat. T. I. p. 249—50.), et a monachis Aegypti rogatus Paraeneticas ad eos Orationes direxit, quas videsis Opp. gr. et lat. T. II. p. 72 sqq. (cf. T. I. gr. et lat. Prolegom. p. CXV.)

et s. Scripturam assidue meditatus magis in dies magisque firma-
 bat, puram integramque conservavit, ita ut nec ad dexteram
 unquam, nec ad sinistram a veritatis tramite deflectens totius
 ecclesiae Syriacae doctrinam ante exortam haeresin Nestorianam
 nobis exhibeat. Neque prius exortas solum sive tunc grassantes
 haereses destruxit, sed et futurarum veluti radices praecidit
 earumque germina exstinxit. Nec ipse tantum fidem ita tenuit,
 sed de salute cunctorum sollicitus omni virium conatu varios er-
 rores haereticorum, qui Syriam tunc infestabant, Arianorum,
 Eunomianorum, Apollinaristarum, Novatianorum, Manichaeorum
 et Marcionistarum ex fidelium animis funditus evellere, imo
 potius aditum illis praeccludere studuit tam viva voce, quam
 scriptis editis. Quoniam vero Bardesanes, Gnosticus Syrus, ejus-
 que filius Harmonius, qui saeculo II. et III. vixerant, scripta
 sua ad lyrae cantum composuerant, ac opiniones suas haereticas
 editis carminibus in vulgus sparserant, s. Ephraem, cum Syros
 et verborum elegantia et modulationis concinnitate delinitos ea-
 que ratione praesentissimo haeretici veneni imbibendi periculo
 obnoxios videret, ipse, operam dedit, ut Harmonii numeros intel-
 ligentia assequeretur, ac proinde juxta numeros scriptorum Har-
 monii plurimos composuit libros, ecclesiasticae doctrinae consen-
 tientes. Multos etiam composuit hymnos, ut exornaret Ecclesiae
 festa, moxque s. Ephraemi hymni in Ecclesiae Syriacae consue-
 tudinem abierunt.¹⁾ Disciplinas quoque liberales, quas non ut
 fontes veritatis adhibebat, sed ut arma, quibus adversariorum
 tela repelleret, pariter sedulo acquisivit; unde et libri ejus de-
 monstrationibus pleni reperiuntur.²⁾ Porro ex lectione assidua
 s. Scripturae, quacum virtutum omnium ibi commendatarum exer-
 citium indefessum conjungebat, ex profunda et continua rerum
 coelestium meditatione, in quibus accurate cognoscendis totum
 ejus haerebat ingenium, ex verissima sui ipsius cognitione, qua
 nullos non animae suae defectus divino lumine irradiatus humi-
 liter agnoscebat, libere confitebatur et amare deflebat, immensus
 scientiae ejus spiritualis thesaurus profluxit.³⁾

S. Ephraemi
 Vita.

¹⁾ Sozom. lib. 3. c. 16. — „Porro, ait Lamy (T. III. Prolegom.
 p. V.) consilium impugnandi Bardesanis non fuit unica causa quae
 Ephraemum induxit ad componendos multiplices suos hymnos. Etenim
 tum tantum incepit agere contra Bardesanem, quum Edessae commo-
 ratus est. Jam autem antea scripserat collectionem hymnorum Nisi-
 benam, saltem pro maxima parte. . . Rationes autem liturgicae eum
 induxerunt, ut hymnis exornaret Ecclesiae festa.“ Vide reliqua ap. Lamy
 T. III. Prolegomena I. De poësi et arte rhythmica s. Ephraemi.

²⁾ S. Gregor. Nyss. l. c.

³⁾ S. Gregor. Nyss. l. c. S. Ephraem Paraen. 19. (T. III. syr.
 p. 450.) Paraen. 22. ibid. p. 454.) Vid. s. Ephraem sententiam de vero

S. Ephraemi
Vita.

S. Ephraem diaconatus ordine insignitum fuisse ab antiquis Scriptoribus graecis ac latinis probatae fidei passim edicatur.¹⁾ Quo vero tempore diaconus ordinatus sit, non adeo liquide constat. In Actis Syriacis videlicet narratur id factum esse a s. Basilio quum Caesaream s. Ephraem venisset, eique sententiae varii eruditi adstipulantur.²⁾ Nec gravis videtur objectio inde petita, quod s. Ephraem alius regionis et dioecesis adeoque a s. Basilio ordinandus non esset. Si enim ea considerantur quae illa aetate quoad ordinationes occurrunt, v. g. in ordinationibus s. Hieronymi, Pauliniani ejus fratris, s. Paulini Nolani, liquet, regulas ecclesiasticas etiam a viris sanctis passim habitas esse ut minus strictas ac determinatas, praesertim si agebatur de viris insignibus. — Alii vero censent, eum jam antea Edessae ab Episcopo ordinatum esse diaconum, quo in ministerio adesse posset Episcopo. Haud censerem tamen ex multis quos habemus s. Ephraem sermonibus colligi posse, eum munere publice praedicandi functum esse. Etenim sermones illi, uno alterove excepto, metrice ad instar carminum conscripti sunt, adeoque non erant conciones ad fideles directae, sed potius pia lectioni ac meditationi monachorum aliorumque fidelium destinati.³⁾

s. Scripturae litterarumque studio in ejus Paraen. 18. (ibid. p. 445—47.) et Paraen. 28. (ibid. p. 474—75).

¹⁾ V. S. Hieron. de Script. eccl. c. 115. Gennadius de Scriptor. eccl. c. 3. 66. 74. Pallad. Hist. Laus. c. 101. Sozom. lib. 3. c. 16. Adde ipsius s. Ephraemi Paraen. 31. (T. III. syr. p. 482. Cf. Asseman. in s. Ephraem Opp. gr. et lat. T. I. Prolegom. c. I. §. V.

²⁾ V. Acta Syriaca (Rom.) n. 21—30. Acta Syr. (Paris.) n. 25. sqq. Quod Acta Syr. et Pseudo-Amphilochius in Vita s. Basilii c. 13. narrant de linguae graecae notitia mirabiliter tunc s. Ephraem collata, vix ullam fidem mereri videtur. Nihil ea de re habet s. Gregor. Nyss. l. c. vel Sozomenus lib. 3. c. 16.

³⁾ In s. Ephraemi scriptis occurrunt vestigia quaedam de ipsius dignitate sacerdotali, ex gr. Confess. p. 129 et p. 131. Paraen. 26. et 38. (T. III. syr. p. 457 et 496.) Sed apte haec generatim sensu latiori de ministerio sacro explicantur. (V. Eirainer l. c. p. 7. 8.) Vel forte sacerdotes alloquens alienam induit personam cujus rei alibi quoque apud ipsum reperiuntur exempla, ut Paraen. 29. (T. III. syr. p. 478—79.)

Oratione assidua et contemplatione, humilitate, paupertate, abstinentia, morum puritate et innocentia, simulque severa poenitentia s. Ephraem singulari ratione emittit; reliquarum vero virtutum cumulo eximia accedebat caritas. Et haec quidem caritas sub finem vitae maxime enituit. Cum enim fames gravissima civitatem Edessenam premeret, ipse tandem progressus e cellula sua divites increpare coepit, qui tribules suos alimentorum penuria misere pereuntes negligerent suasque opes studiose servarent ad suam ipsorum perniciem. Cumque sermonibus suis illorum animi duritiem emolliisset, accepta ab illis pecunia trecentos circiter lectos in porticibus publicis constituit, et eos, qui ex inedia morbum contraxerant, curare coepit; peregrinos quoque et eos, qui ob alimentorum inopiam ex agris confluebant, benigne excepit. Postquam fames isthaec finem accepit, ipse regressus est in cellam suam. — Cum vero haud multo post illam famem vitae ejus finis appropinquaret, discipulos suos, quorum plurimos virtutum ejus fama attraxerat, multis piis commonitionibus ad virtutis studium amoremque cohortatus, humilitate ad extremum usque halitum constantissime servata severe mandavit, ne ulla ipsi defuncto canerent carmina laudationemque adhiberent, ne pretioso cum vestimento corpus ejus sepelirent, neve privatim ipsius corpori tumulum erigerent;¹⁾ sicque migravit ad Dominum a. 373. vel 379.²⁾

ubi totius humani generis nomine loquitur. Cf. de s. Ephraem sacerdotio Pagi Crit. a. 378. n. 3. 4. Bolland. l. c. p. 51. 52. Tillemont. l. c. Art. XII.

¹⁾ Cf. de his s. Gregorius Nyss. l. c. Sozom. lib. 3. c. 16. et ipsius s. Ephraem Testament., quibus in locis etiam virtutes ejus supra laudatae fusius enarrantur, exempla quaedam continentiae et mansuetudinis ipsius afferuntur, et extremae vitae circumstantiae accurate exponuntur (s. Ephraem Testam. et s. Gregor. Nyss. l. c.). — Quae de eximia ejus caritate tempore famis narrantur, habentur etiam in Palladii Hist. Laus. c. 101. et Actis syr. n. 40. — Cf. de his omnibus Tillemont. l. c. Art. VI. et VII. Art. XI—XIV. Art. XVIII. Art. XXIV—VII.

²⁾ Certiora, quae de anno obitus s. Ephraem reperiuntur, indicia haec fere sunt: S. Hieronym. de Scriptor. eccles. c. 115. narrat, eum

§. 133.

S. Ephraemi Scripta. — *Opera exegetica.*S. Ephraemi
Scripta.

Plurima scripsit s. Ephraem Opera, partim monachis, partim plebi usui futura,¹⁾ tam soluto, quam ligato sermone; in quibus primum facile locum obtinent ejus *Opera exegetica*; his accedunt egregia *Opera dogmatico-polemica*, et *moralia sive ascetica*.

Opera exegetica duplicis sunt generis, *Commentarii* scilicet et *Sermones*.

1. *Commentarios* in omnes divinae Scripturae libros elaborasse videtur, quorum pars magna hodie etiam superest. Vero tamen haud absimile est, quae nobis supersunt de Ephraemi interpretationibus, *Excerpta* potius ex ejus

decessisse sub *Valente* Imperatore, ergo ad summum a. 378. Praeterea exstat s. Ephraemi Encomium in Basilium M., quod variis eruditis post obitum demum s. Basilii exaratum esse videtur; ast s. Basilius die 1. Januarii 379. ad Superos evolavit. Unde si admittere velimus, s. Hieronymum nonnihil a vero aberrasse, initium a. 379. ceu verum tempus, quo s. Ephraem obierit, statuere oporteret, quod magis etiam confirmatur ex Sophronii versione antiqua graeca cap. cit. s. Hieronymi. Plerique tamen censent, Encomium s. Basilii eodem adhuc vivente a s. Ephraem confectum esse. — Syri autem Scriptores, quos recenset J. Assemanus in *Bibl. Or. T. I.* p. 54. Not., et in his maxime *Chronicon Edessenum* mortem s. Ephraem ad a. Chr. 373 (seu ex alia computatione, quam vero minus probat idem Assem., ad a. 375) referunt. Vid. etiam *Bibl. Or. T. I.* p. 397—98; Not. ad *Chronic. Edessenum* et s. Ephraem *Opp. gr. et lat. T. I.* Prolegom. c. I. §. IX. (p. IX—X.); Lamy *T. II.* p. 93. sqq., ubi alia plura citantur auctorum Syrorum testimonia quibus obitus s. Ephraem anno 373 adsignatur. Cf. J. A. Fabricii *Biblioth. Graec. Vol. VIII.* p. 231—32. Not. et p. 222. Tillemont l. c. Not. 14. in s. Ephraem. Ceillier l. c. Art. I. n. 12. C. Baron. *Annal.* ad a. 378 n. 12. Pagi *Crit.* ad a. 373. n. 3. J. Bolland. in *Actis SS.* l. c. §. II. n. 11—17. Atque hoc tempore apud eruditos recepta fere videtur ea sententia, s. Ephraem a. 373 obiisse.

¹⁾ Vid. s. Ephraem *Paraen.* 22. (*T. III.* syr. p. 454.); Ejusdem *Confessio* (*T. I.* gr. p. 142) et *Testamentum* (*T. II.* gr. p. 408—9). S. Gregor. Nyss. l. c.

Commentariis, quam ipsos Commentarios integros esse.¹⁾ S. Ephraemi
Opera exe-
getica.
Ex ipsius Commentariis adhucdum habetur syriace *Explanatio in Pentateuchum, in libros Josue et Judicum, et in quatuor Regum libros.*²⁾ (T. I. syr.). Item *Explanatio in Job, in Isaiam* (usque ad c. 43.) *in Jeremiam, in Lamentationes Jeremiae* (incomplete) *in Ezechielem ac Danielelem*, denique ex Prophetis minoribus in *Hoseam, Joël, Amos, Abdiam, Michaëam, Zachariam et Malachiam*. (T. II. syr. p. 1—315). Accesserunt nuperrime, *in Isaiam* inde a. c. 43 ad finem, *in Lamentationes Jeremiae* (complete), *in Jonam Nahum, Habacuc, Sophoniam, Aggeum*. (Ed. Lamy l. c. T. II.) — Armeniace vero exstant ejus *Commentarii in Epistolas s. Pauli*, excepta epistola ad Philemonem.³⁾

Singulis fere, quos explanat, libris, s. Ephraem brevem argumenti et scopi narrationem praemittere deque auctorum patria ac vitae conditione sententiam suam aperire solet. Tum ipsam libri cujusvis interpretationem ita instituit, ut modo sensum litteralem, tum etiam moralem et allegoricum accurate investiget, plerumque vero historice simul et mystice sacras Scripturas exponat,⁴⁾ aliquando

¹⁾ S. Gregor. Nyss. l. c. Cf. Wiseman Horae syr. p. 137—38. J. Assemani Bibl. Or. T. I. p. 63. Lengerke de Ephraemi arte hermeneut. p. 92—93. Not.

²⁾ *Commentarii* s. Ephraem in eosdem libros omnes, nec non in libros *Paralipomenon* armeniace habentur in edit. armen. Opp. s. Ephraem T. I. — Porro animadvertendum est, secundam in *Genesin* *Explanationem* (T. I. syr. p. 116—193.) non esse nisi Catenam a Severo monacho ex s. Ephraemi et Jacobi Edesseni Commentariis intertextam, ac proinde ea solummodo auctoritate potiri, quam Catenis generatim tribuere oportet.

³⁾ Exstant T. III. edit. armen. Opp. s. Ephraem. ed. a Mechitaristis Vindoboni 1836. IV Tomi. — Notari meretur, in isto Commentario epistolam s. Pauli ad Hebraeos ante epistolas, quas vocant pastorales, insertam esse.

⁴⁾ Ita quoque Ernesti de ipso judicat: „Eum ab Origeniano vitio (nimii allegoriae studii) intactum et propiorem Diodori (Tarsensis) aut Theodori (Mopsvesteni) rationi, vel saltem Chrysostomi, Isidori (Pelusiotae) similitumque moderationi, qui historica et prophetica permixta esse saepe in uno eodemque orationis tenore, in eodem etiam Psalmo alia *κατὰ ἑρμῆν* (sensu litterali), alia *μυστικῶς* prophetica esse defendunt“ (Opusc. theolog. edit. cit. p. 511). Quae verba vix non integra repetiit Caesar a Lengerke de Ephraemi Syri arte hermeneut. Regiomontii 1831. p. 165.

S. Ephraemi
Opera exe-
getica.

tamen versus haud paucos silentio praetereat, imo et integris capitibus, in quibus multum est negotii, ne manum quidem apponat. In Geneseos et Jeremiae explanatione omnes fere interpretationes mysticas praetermittit. Interdum explanatio brevis est atque concinna, veluti quum Jobum interpretatur et multa Prophetarum dicta paucis illustrat; interdum vero sermo copiosus est, totumque verborum argumentum late explanatum caute expenditur et dijudicatur, veluti in principio Geneseos, vel in Josephi aut Mosis historia; nonnunquam etiam interpretatio tot verborum et sententiarum luminibus resplendet, ut genus dicendi ferme poëticum ac dramaticum dici possit. Caeterum in suis Commentariis *sensum litteralem* admodum diligenter, nec raro satis acute perquisivit, ac plerumque etiam praeclare assecutus est. Qua in re plura eum insigniter juvabant, scilicet lingua syriaca, qua usus est vernacula, perquam affinis linguae hebraicae Veteris Testamenti, et syro-chaldaicae, quam Christus et Apostoli vernaculam usurparunt, unde idiotismos hebraicos et chaldaicos, quibus utriusque Testamenti Scripturae passim scatent, optime potuit intelligere;¹⁾ et versio s. Scripturae syriaca simplex, quae ideo Syris dicta est Peschito, antiquissima simul et fidelissima, linguae originalis hebraicae primigenium characterem facile servans.²⁾ Accedebat notitia morum et consuetudinum Orientis, quas cum caeteris illarum regionum gentibus populus Judaicus habebat communes, et cognitio rerum naturalium, quam vel ex quotidiana experientia, vel ab harum rerum peritis didicerat. Insuper vetustas Judaeorum traditiones a doctoribus populi Judaici perceptas, quae ad illustrandas res in s. Scriptura narratas facere poterant, prudenter cum delectu adhibuit. Assidua denique Scripturae lectio ad sensum illius enucleandum apprime contulit; unde factum est, ut ad explicandas verborum notiones et Scripturae imagines fre-

¹⁾ Vid. ex. gr. Explan. in Genes. 1, 1. et 2. (T. I. syr. p. 6. et 8.), item initium Explanat. in lib. Judicum (ibid. p. 308.), Explan. in 1. Sam. 21, 7. (ibid. p. 376.) in 1. Sam. 24, 4. (ibid. p. 280.) in 1. Reg. 7, 21. (ibid. p. 460.) et saep. Porro etsi citra dubium constet, s. Ephraem linguae graecae non satis gnarum fuisse (s. Ephraem Encom. in Basilium M. apud Cotelier. l. c. p. 50. et in s. Ephraem Opp. gr. T. II. p. 292), graecam tamen s. Scripturae versionem, quam Septuaginta confecerunt, interpretis forsan ope usus, aliquando adhibuit, ex. gr. Explan. in Zachariam 11, 5. (T. II. syr. p. 304.), in Amos 6, 1. (ibid. p. 263), in 1. Reg. 14, 1. (T. I. syr. p. 480.) etc.; qua de re fusius disputat Lengerke in Commentat. crit. de Ephraem s. Scripturae interprete p. 12—21. et p. 22—28.

²⁾ Cf. Symbolas ad historiam versionum Syriacarum Veteris Foederis, praesertim Peschito in Wisemani Horis syriacis T. I. p. 77—257.

quenter locos parallelos ex aliis s. Scripturae libris repeteret.¹⁾ — Porro interpretationes suas plerumque in monachorum, qui socii ac discipuli ejus erant, commodum et usum conscribens, animum in illud frequenter intendit, ut sententias ad pietatis profectum et spirituales perfectionem spectantes vel ex s. Scripturae locis sponte fluentes brevi monito lectori studioso indicaret, vel ejusmodi sensus artificio quodam inde eliceret; qua de re ipse praemissa voce: *tropologice* monere solet lectorem. — Praecipue vero sensui mystico seu allegorico inveniendō et exhibendō operam dedit, ita tamen ut longe abhorreret ab illo allegoriae abusu, quem apud Origenem reperire licet.²⁾ Persuasum quippe habens, toti Scripturae Veteris Testamenti, utpote quae Spiritum S. auctorem habeat, mysterium quoddam, in Christo ejusque salutis oeconomia atque Ecclesia demum persolutum, et propheticum inesse argumentum, in omnibus fere locis sensum litteralem et spirituales (seu mysticum) indagare aggressus est. Hunc vero sensum mysticum, qui modo ipsum Christum, ejusque Ecclesiam, modo res christianas universim, sive prosperas, sive adversas respiceret, primum ostendit in effatis prophetis, quae vel unum ac solum Christum annuntiabant, vel proxime personam aliquam sive eventum Foederis Antiqui designabant, revera tamen ad Christum novamque salutis oeconomiam tendebant; deinde Providentiae divinae vestigia secutus veteris synagogae, populi Judaici, singulorumque Antiqui Foederis hominum facta et eventus eundem trahit in finem, summoque ingenii acumine typos omnes, quacunque ratione in Veteri Testamento latentes, eruit atque in clarissima collocat luce.³⁾

S. Ephraemi
Opera exe-
getica.

¹⁾ De s. Ephraem interpretatione grammatica et historica cf. Lengerke de Ephraemi Syri arte hermeneutica cap. 4. p. 166—282.

²⁾ Vid. ex. gr. Explan. in Genesin 1, 1. (T. I. syr. p. 6.), ubi haec verba notatu digna leguntur: „Nemo in opificio sex dierum allegoricas interpretationes quaerendas esse contendat.“

³⁾ Juvat hic interpretationis mysticae, qualis apud s. Ephraem invenitur, exempla quaedam proferre. Adam, Abel, Noë, Abraham, Melchisedech, Loth, Moses, Josue, Rahab, Samson, David, Salomon et plures alii Christum typice expresserunt (Cf. Lamy T. II. hymn. 29. de Christi mysteriis); Ecclesiam vero ejusque mysteria non solum arca Noë, verum etiam tabernaculum divini cultus, templumque Judaicum primum et secundum repraesentabat (Explan. in Exod. c. 37. seqq. T. I. syr. p. 228—34. Explan. in 1. Reg. c. 5. 6. et 7. ibid. p. 456—61. Explan. in Ezech. 41, 16. T. II. syr. p. 200.); hostes denique populi Judaici diabolum, plebis Christianae hostem infensissimum, praefigurabant. Cf. Lengerke de Ephraem Syri arte hermeneut. p. 119—189.

S. Ephraemi
Opera exe-
getica.

2. His adjungendi veniunt s. Ephraem *Sermones exegetici*, quibus singula quaedam s. Scripturae dicta vel facta modo brevius modo fusius explanantur. — Huc pertinent a) *XII Sermones exegetici* qui exstant in editione Romana Operum s. Ephraem (T. II. syr. p. 316—95.) Praesertim historia Jonae prophetae (Sermo XI.), et Lazari a mortuis resuscitati (Serm. XII.) fuse et eleganter describitur; in caeteris Sermonibus plerumque animo sibi proposuit, ut finem aliquem practicum assequeretur.¹⁾ — b) *Sermones varii exegetici* recentius inventi et publicati a cl. Th. Lamy. Inter hos eminent Sermones X de Joseph vendito, qui Sermones carmen efficiunt illi Jonae simile.²⁾

3. Confecta demum est a s. Ephraem *Evangelii concordantis expositio*, in qua maxime usus est Tatiani Evangeliorum Harmonia, *Διά τεσσάρων* dicta, ita ut hanc commentariis et scholiis ampliaverit. Exstat hujus *Ex-*

¹⁾ Illustrat s. Ephraem sequentes Scripturae locos: Gen. 1, 27. (Serm. I.), Gen. 3, 6. (Serm. II. et IV.), Gen. 5, 21. (Serm. III.), Ps. 96, 11. (Serm. V.), Ps. 140, 3. (Serm. VI.), Prov. 5, 1. (Serm. VII., qui idem latine extat T. III. gr. p. 569—70.), Eccles. 1, 2. (Serm. VIII.), Isai. 26, 10. (Serm. IX.), Jerem. Lament. 5, 16. (Serm. X.), Jon. 3, 2—3. (Serm. XI.), qui idem ex versione latina occurrit T. III. gr. p. 561—68. (cf. T. IV. armen. p. 107—125.), denique Joh. 11, 43. (Serm. XII). — Quibus addere oportet *Scholia ascetica in quosdam s. Scripturae locos in Serm. 12. de diversis* (T. III. syr. p. 627—29); *Tractatum de Sacerdote Heli* (T. III. gr. p. 6—11.); *laudationem Psalmorum* (ibid. p. 17—19.), et *Psalmi 72 brevem explicationem* (ibid. p. 29—31.); *quaestiones breves in s. Scripturam cum responsionibus* (ibid. p. 476—68 et p. 104—113.), et *fragmenta aliquot exegetica* (T. II. gr. p. 324—26. et p. 424—25. T. III. gr. p. 23—24). — Denique varii loci Novi Testamenti, praesertim *parabola et similitudines de regno Dei* explicantur T. II. armen. p. 261. seqq. — Cf. Pohlmann s. Ephraemi Syri commentariorum in s. Scripturam textus Braunsberg 1864. 4°. —

²⁾ Sermones X de Joseph vendito v. ap. Lamy s. *Ephraem Syri Hymni et Sermones* T. III. p. 249—640. — Alii Sermones sunt *Sermo de peccatrice* Lamy T. I. p. 307—338; *Sermones VIII in Hebdomadam sanctam et in Resurrectionem Domini* ibid. T. I. p. 339—566. (Sermones I—VI sunt de Christi D. passione, Sermones VII et VIII de resurrectione.) *Sermo in verba Isaiae: Omnis caro foenum*, (seu de admonitione) ibid. T. II. p. 311—334. —

positionis versio armenica,¹⁾ quae nostro tempore etiam in linguam latinam translata et adnotationibus illustrata est.²⁾

§. 134.

S. Ephraem Scripta. — *Opera dogmatica et Sermones de festis.*

S. Ephraem praeter Commentarios plurima etiam alia reliquit Scripta, partim *dogmatica*, partim *moralia et ascetica*, sermone syriaco exarata, quorum pars longe major carminibus et hymnis continetur.³⁾ Sanctus quippe Pater rhytmo quodam usus est, qui certo syllabarum numero constat et harmonice cadit, nulla tamen brevitatis aut longitudinis syllabarum habita ratione.

S. Ephraemi
Opera dog-
matica.

Fusius et accurate de Syrorum et praesertim s. Ephraemi poësi disseruit cl. Lamy l. c. T. III. Prolegomena. I. *De poësi et arte rhythmica s. Ephraem.* Haec notare juvabit: S. Ephraemi carmina alia a Syris appellantur *Mimre* alia *Madrashé*; haec est generalis divisio carminum magni Syrorum vatis. — *Mimra* cui Graecorum λόγος respondet *sermo* est seu oratio eaque tam metrica quam soluta numeris, sic etiam appellantur *carmina* seu opera metro alligata. *Mimre* igitur s. Ephraemi *carmina* sunt aequales versus septem syllabarum habentia e. g. carmen de Josepho vendito; et ejus *sermones*, tum illi qui eodem metro septem syllabarum confecti sunt, e. g. contra scrutatores, tum sermones illi (pauci) qui soluti sunt numeris. — *Madrasha* proprie notat dissertationem, meditationem, sed usurpatur continuo in re metrica ad designandum carmen e genere odarum seu hymnorum latinorum. *Madrashé* porro s. Ephraemi sunt *hymni e pluribus strophis conflati*, ad instar hymnorum qui in liturgia graeca et

¹⁾ Opera ss. Ephraem. armen. T. II. Vindoboni 1836.

²⁾ Evangelii concordantis expositio facta a s. Ephraem Doctore Syro. In latinum translata a R. P. Joanne Baptista Aucher, Mechitarista, cujus versionem emendavit, annotationibus illustravit et edidit Dr. G. Müsinger. Venetiis 1876. Libraria R. P. Mechitaristarum in monasterio s. Lazari. XII. 292. in 8°. — Cfr. quae diximus quoad Tatiani Diatesseron. T. I. p. 231.

³⁾ Sozom. lib. 3. c. 16. Phot. Cod. 196. Cf. Testamentum s. Ephraem (T. II. gr. p. 408—9) et Acta syr. s. Ephraem n. 33.

S. Ephraemi Opera dogmatica, latina recitantur. Totus hymnus pendet a prima strophæ; strophæ autem in hymnis s. Ephraem et Syrorum certo quodam versuum numero constant, qui versus aliquando eundem omnes syllabarum numerum aliquando diversum habent. Habent autem hymni s. Ephraem prout exscripti sunt in antiquissimis codicibus Nitriensibus sæculi V—VI, melodiam suam præscriptam hac vel simili formula *ad modum, ad tonum*, qua formula indicantur et strophæ metrum et tonus ad quem hymnus decantandus est. Sic, v. g. formula „*ad tonum: Hic dies*“ indicatur hymnum compositum esse et decantari ad tonum hymni I de Nativitate Christi, qui incipit ab hisce verbis.¹⁾

Carminibus, quæ omnes Orientis nationes pervaserunt, universam fere catholicam doctrinam, non solum moralem, sed et dogmaticam s. Ephraem complexus est, summoque animi robore et ingenii acumine adversus omnes sui temporis hæreticos fortissime decertavit. Eorum permulta dudum in linguam graecam translata sunt, pars vero haud exigua syriace adhucdum exstat. In versione tamen graeca, quæ erant in textu originali carmina, vel hymni, facti sunt *Sermones*, seu breves tractatus, metri ratione neglecta. Versa autem potissimum sunt opuscula moralia et ascetica in linguam graecam, utpote quæ monachis interpretibus summam afferrent utilitatem; dogmatica seu polemica, directa contra hæreses in Syria gliscentes, Syris relicta fuere.²⁾ In hisce Operibus hæreses primum *Gnosticas*, quæ jam inde per aliquot sæcula Orientem infestabant, et rectam de Deo et creatione, de natura animæ et resurrectione corporis doctrinam pervertebant, valide impugnavit. Dein vero æternam Filii Dei generationem ejusque divinitatem contra *Arianos et Eunomianos*, qui Aëtium Syrum secuti illam temere scrutari, hanc prorsus inficiari audebant, præclare exposuit ac defendit. Hymnis vero in Natalem Christi Domini compositis nativitatem ejus temporalem ex Maria Virgine veramque humanitatem summopere exultans laudibus celebravit;

¹⁾ Lamy l. c. n. 16. sqq. — Cf. etiam de Syrorum ac s. Ephraemi carminibus et metro A. Hahn, Commentar. de Bardesane Gnostico, (Lipsiæ 1819) et Chrestomathia Syriaca (Lipsiæ 1825.)

²⁾ Visum est opportunum, hymnis syriacis, qui in edit. Rom. inscribuntur *Sermones*, ne confusio oriatur, hunc titulum relinquere, monito tamen lectore, plerosque Sermonum, qui T. II. et III. syr. s. Ephraem habentur, revera carmina esse. Caeterum interpretes graeci non mediocri aliquando libertate usi sunt, ita ut plures nonnunquam sermones diversi argumenti simul conjungantur, nonnunquam vero pars duntaxat seu fragmentum majoris sermonis translatum exhibeatur; quin illud etiam accidit, ut idem Sermo syr. a pluribus graecis interpretibus translatus variis in locis paulo diversus inveniat.

Hymnis etiam celebravit Epiphaniam, jejunium quadragesimale, S. Ephraemi Opera dogmatica. ultimam coenam, Domini crucifixionem et resurrectionem, Beatam Mariam Virginem, Abrahamum Kidunaiam, Julianum Sabam, quadraginta martyres Sebastenos aliosque Sanctos novi atque etiam veteris Testamenti. Ac quotquot de Christi nativitate agunt hymni, tot etiam B. V. Mariae laudes praedicant, nec raro Sanctorum Veteris ac Novi Testamenti encomia panegyricis sermonibus texuit. Insuper liberum hominis arbitrium strenue vindicavit, ac generatim Christianis omnibus, in specie vero monachis et ascetis, saluberrima planeque egregia perfectionis christianae praecepta scripsit; omnes quoque, cum nullus mortalium peccato sit immunis, frequenter ad poenitentiam excitavit, proposita morte, extremo judicio atque inferno; coelestem denique beatitudinem, quae est Sanctorum praemium, vivis admodum coloribus descripsit. Postremo eos, qui ex hac vita decesserant, funebri haud raro carmine prosecutus est.

Ad Opera *dogmatica* s. Ephraemi referuntur *Sermones adversus haereses, adversus Scrutatores, et adversus Judaeos, Carmina adversus Julianum Apostatam, et Sermones seu Carmina de Paradiso.*

1. *Sermones polemici* 56 *adversus haereses*,¹⁾ quarum originem ex invidia diaboli hominumque superbia repetit, (Serm. 1. et 41.), praecipuos Gnosticorum errores destruunt, ac nominatim Bardesanem, Marcionem et Manetem exagitant.

Hic igitur maxime Bardesanis errores atque perfidiam luculenter exponit (Serm. 1. 2. 3. 50. 53. 54. et 55.), omnesque haereses jam hinc falsitatis convinci ostendit, quod Christi nomine abjecto hominis cujusdam, sectae scilicet auctoris, nomen sibi adsciverint (Serm. 56.). Iisdem porro objicit *Ecclesiae* auctoritatem, in qua Christianorum nomen retinetur, quae vere est *Catholica* et *Apostolica*, cum inde ab origine nominis christiani successionem Episcoporum, per legitimam ordinationem ab Apostolis deductam, tamquam certissimum veritatis criterium exhibeat (Serm. 22–27.); varios quoque istorum haeticorum abusus in tractanda s. Scriptura graviter taxat (Serm. 2.). — Tunc singulos errores aggressus ostendit, quemadmodum illorum opinio de *Aeonibus* veram de divina natura doctrinam evertat (Serm. 3. et 53.); fuse etiam de-

¹⁾ Exstant in Opp. s. Ephraem T. II. syr. p. 437–560. Eorundem partem germanice vertit P. Zingerle: *Ausgewählte Schriften des heil. Ephräm.* Bd. IV. S. 277–316 und Bd. V. S. 303–316.

S. Ephraemi
Opera dog-
matica.

monstrat, neque duo, neque plura admitti posse suprema principia, adeoque materiam non esse sempiternam, sed unicum esse principium, a quo cuncta sapientissime fuerint creata, naturae scilicet spirituales omnes, lux et tenebrae, anima et corpus, unde sequitur, non a diabolo originem traxisse tenebras, carnemque. neque eas per se malas esse, cum omne potius malum a libera voluntate existat.¹⁾ Praeterea demonstrat, res humanas nec fato regi, nec ex siderum motibus pendere, sed *providentia divina* easdem gubernari.²⁾

Idem vero Deus supremus, bonus simul et justus, qui omnia libere creavit et providentissime gubernat. Veteris Novique Testamenti est auctor; ipse immutabilis ad infirmitatem humani generis sese olim demisit, modo severitate, modo benignitate usus;³⁾ idem, qui legem tulit per Moysen, hanc postea perfecit (Serm. 28. 45. et 48.); idem, qui hominem ab initio creavit, ipse factus est generis humani Redemptor, veram carnem assumpsit (Serm. 42—45. et 47.), et corporis humani futuram resurrectionem promisit, quam certissime etiam praestabit (Serm. 15. 46. et 52.).⁴⁾

2. *Sermones polemici 80 adversus Scrutatores*, quibus subjunguntur *Sermones 7 de Margarita seu de Fide*, alii-que *tres simpliciter de Fide* inscripti, ejusdem fere argumenti.⁵⁾

Omnes isti 90 Sermones fidem SS. Trinitatis defendunt contra Scrutatores, seu contra haereticos, qui impia temeritate myste-

¹⁾ Serm. 3. 14. 15. 16—18. 20. 21. 22. 29. et 48. De creatione corporis et animae, deque animae natura ac dignitate rursus agit s. Ephraem T. II. gr. p. 323—24.

²⁾ Serm. 4—13. et 15. Adde Serm. 8. de diversis (T. III. syr. p. 618—20). Eandem quoque providentiam divinam conspicuam reddit ex terrae motibus (T. III. gr. p. 47—48) aliisque calamitatibus ad emendationem nostram divinitus immissis (T. III. gr. p. 48—51).

³⁾ Serm. 20. 30—33. 34—40. 48—51.

⁴⁾ Eandem resurrectionem mortuorum adstruit T. III. gr. p. 119—27, p. 127—34 et p. 361 item T. IV. armen. p. 153—59. et Carm. Nisib. 65, 71. sqq.

⁵⁾ *Sermones 80 adversus Scrutatores* habentur T. III. syr. p. 1—150 (eorundem partem germanica versione exhibet P. Zingerle a. a. O. Bd. V. S. 15—194 und S. 343—66); *Sermones 7 de Margarita* exstant T. III. syr. p. 150—64 (Zingerle Bd. IV. S. 169—214), et *Sermones 3 de Fide* ibid. p. 164—208 (unde pauca quaedam germanice profert Zingerle Bd. V. S. 317—33). Porro qua ratione ineffabilia Dei mysteria cantare, et quatenus de illis oporteat loqui vel silere, ipse exponit Serm. 1. 23. 38. et 67. adv. Scrutatores.

rium altissimum perscrutari praesumserunt, et quae intellectum humanum superant, respuerunt, scilicet veram divinitatem et consubstantialitatem Filii et Spiritus S. cum Patre, aeternam Filii Dei generationem et Spiritus S. processionem. Primum igitur improba Scrutatorum temeritate severe castigata, tum quia Dei natura est incomprehensibilis ipsisque etiam angelis inaccessa et a solo Filio ejusdem consorte cognoscitur, tum quia homo, angustis circumscriptus limitibus, neque res creatas visibiles, neque suam ipsius naturam, multo minus igitur Dei naturam atque essentiam penitus cognoscere valet, inutiles fidei quaestiones monet esse cavendas, simplicem vero totius veritatis a Deo revelatae fidem, quam Christiani assiduae orationi jungere (Serm. 20.), mente firmiter tenere et ore libere profiteri debent, nec minus sedulam obedientiam legi divinae praestandam summopere commendat atque inculcat.¹⁾ Tum recta veritatis via monstrata,²⁾ certisque terminis inquisitionis humanae circa res divinas constitutis,³⁾ ac Christi gratia implorata (Serm. 14 et 48.), de augustissima *Trinitate* sermonem instituens aperte ostendit, Deum naturaliter purissimum, simplicissimum et ab omni materia discretum esse (Serm. 26. 27. 31.); tum de *generatione divina* agens, Verbum Dei non esse creaturam, sed vere et substantialiter aeternum Filium aeterni Patris rerumque omnium creatorem existere demonstrat.⁴⁾ Hinc *aequalitatem trium personarum divinarum* in una substantia earumque ordinem immutabilem praesertim ex forma baptismi probat,⁵⁾ SS. Trinitatis mysterium variis similitudinibus egregie illustrat,⁶⁾ et contra adversariorum objectiones ex s. Scriptura potissimum petitas (scil. ex Prov. 8. 22. et Marc. 13, 32.) strenue defendit.⁷⁾ Inde progreditur ad *In-carnationem Filii Dei*, cujus necessitas ex peccato originali descendit (Serm. 34.), cujus vera et propria radix sita est in Dei

¹⁾ Serm. 1. 2—5. 7—9. 11. 13. 15. 16. 20. 21. 22. 28. 29. 33. 37. 38. 39. 43. 44. 47. 48. 50. 55—58. 64—72. 80. item Serm. 7. de Margarita. Serm. I. de Fide (p. 164—80. p. 183—91.) Serm. 2. de Fide (p. 191—96), qui prioris est compendium, et Serm. 3. de Fide (p. 195—208). Vid. etiam T. III. gr. p. 418—24.

²⁾ Serm. 32. 35. 43. 48. 53. 59. 67. et 69. Serm. 3. de Fide (p. 195. 198—99). Cf. Serm. 8. de divers. (T. III. syr. p. 619—20.) et Serm. 1. exeget.

³⁾ Serm. 1. 8. 28. 32. 38. 44. et 67. item Serm. 1. de Fide (p. 169—72).

⁴⁾ Serm. 6. 7. 44. 46. 52. 60—63.

⁵⁾ Serm. 22. 23. 41. 45. et 65.

⁶⁾ Serm. 40. 42. 43. 73—76. item Serm. 1. de Fide (p. 180—82) et Serm. 2. de Fide (p. 191—95).

⁷⁾ Serm. 53. 77. 78. 79.

S. Ephraemi
Sermones
de festis.

ineffabilem caritatem Salvatoris nostri humano generi exhibitam, ac maxima beneficia per Incarnationem Filii Dei hominibus collata celebrando recolit. — b) Exstant *quindecim Hymni* s. Ephraem *de Epiphania*.¹⁾ Isti hymni praesertim de baptismo Christi et fidelium agunt. Id exinde provenit, quod in ecclesia Syrorum tunc temporis baptismus in die Epiphaniae solemniter conferebatur. Praeterea festum Epiphaniae praesertim in memoriam manifestationis Christi in die baptismi sui institutum erat.²⁾ Inter caeremonias baptismi porro illi Hymni solemniter decantabantur. — *Sermo de Domino Nostro*³⁾ quem inter Opera dogmatica s. Ephraem (sup. n. 4.) jam citavimus pariter ad festum Epiphaniae refertur. In eo de Christi Domini divinitate et humanitate ac de Incarnationis effectibus s. Ephraem eloquenter disserit. — c) Multis Sermonibus seu Hymnis s. Ephraem *vitam, miracula, eucharistiam, passionem et crucem ac resurrectionem* Christi Domini celebravit. Huc pertinent Hymni tres de miraculis Christi,⁴⁾ Sermo de peccatrice,⁵⁾ duo Hymni de tabulis legis et de Christo,⁶⁾ Sermones octo de Salvatoris nostri passione et resurrectione,⁷⁾ Hymni Azymorum quindecim,⁸⁾ Hymni octo de crucifixione,⁹⁾ Hymni quatuor de resurrectione.¹⁰⁾

¹⁾ Eos edidit Lamy I. c. T. I. p. 1—144.

²⁾ Cf. Lamy I. c. p. 4.

³⁾ Ap. Lamy I. c. T. I. p. 145—274.

⁴⁾ Lamy T. II. 717—729.

⁵⁾ Lamy T. I. p. 311—339. — Alii duo *Sermones in mulierem peccatricem, quae unguento Dominum unxit*, graece tantum exstant, (T. II. gr. p. 297—306 et T. III. gr. p. 385—395.), sed dubiis s. Ephraemi Operibus accensentur. Cf. Tillemont in s. Ephraem opusc. 131. l. c. p. 757. Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 15. et Asseman. in Opp. s. Ephraem T. II. gr. Prolegom. p. LIII—IV. Lamy tamen etiam hos Sermones potius genuinos habet atque advertit, duos istos Sermones non nisi unum efficere, ac saepius s. Ephraemum de peccatrice egisse. V. L. c. T. I. Prolegomena p. LXIX—LXXI. et T. III. T. II.

⁶⁾ Lamy T. II. p. 729—741.

⁷⁾ Lamy T. I. p. 339—566.

⁸⁾ Lamy T. I. p. 567—636.

⁹⁾ Lamy T. I. p. 637—714.

¹⁰⁾ Lamy T. II. p. 741—773. — Salvatoris *resurrectionem* s. Ephraem etiam celebrat Serm. 2. de diversis, eamque in Serm. 8. de Nativitate

8. *Sermones de Sanctis*. — Idem praeclarus Doctor ^{S. Ephraemi} aliquando vel res gestas Sanctorum fusiori calamo de ^{Sermones} scripsit, vel eorumdem encomia contractiori stylo elucubra- ^{de Sanctis.} vit. Huc spectant a) *Sermones in Sanctos Veteris Testamenti*, ut Noë, Abraham et Isaac, Loth, Josephum Aegyptiacum, Eliam, Danielelem, Jonam, et Hymnus in filios Samonae (Machabaeos). Celebrat s. Ephraem illorum Sanctorum gesta et eorum virtutes, fidem, obedientiam, devotionem, castitatem, imitandas proponit.¹⁾ — b) Varii a s. Ephraem *Hymni in B. Mariam V.* concinnati sunt, ex quibus viginti jam exstant.²⁾ — c) Insuper *Apostolos complures* egregiis lau-

(ed. Rom.) nativitati Christi Domini pulcherrime comparat. De myste-
riis vitae Christi etiam agitur in *Sermone de Transfiguratione Domini*
(T. II. gr. p. 41—49 et p. 425—27) et in *Sermone de Passione Sal-*
vatoris (T. III. gr. p. 244—48); sed hi Sermones suspicione non carent.
Huc quoque pertinent *Threni seu lamentationes B. V. Mariae super*
passione Domini suspicioni non minus obnoxiae (T. III. gr. p. 574—75.)
De his cf. Tillemont. Not. 16 in s. Ephraem et Ceillier l. c. Art. II.
§. III. n. 11—13. — *Sermo in pretiosam et vivificam Crucem* (T. II.
gr. p. 247—50. cf. p. 211—12. et T. III. gr. p. 372—73), et *Sermo*
in Parasceven, in Crucem et latronem (T. III. gr. 471—76) haud im-
merito tribuuntur s. Ephraem; v. Tillemont l. c. et Ceillier l. c. n. 14.
— Sermones aliquot similes, ut Sermones 2 de Nativitate Domini,
Sermo de adventu Domini in templum, de transfiguratione Domini, de
s. cruce, de resurrectione Jesu vid. etiam in Opp. s. Ephraem armen.
T. IV. p. 1—79.

¹⁾ *Serm. in Noë* (T. III. gr. p. 236—37), in *Abraham et Isaac*
(T. II. gr. p. 312—19), in *Loth* (T. III. gr. p. 237—39), in *pulcher-*
rimum Joseph (T. II. gr. p. 21—41 cf. T. IV. armen. p. 98—107) et
maxime *Sermones* (decem) *de Joseph vendito et a fratribus agnito*
(Lamy T. III. p. 249—640. cf. Prolegom. p. XXXVI—XXXVIII.); in
Eliam prophetam (T. III. gr. p. 240—43. cf. de Enoch et Elia T. IV.
armen. p. 79—98); in *Danielem et in tres pueros* (T. II. gr. p. 319—21);
in *Jonam prophetam* (T. III. gr. p. 561—68), denique *Hymnus in*
filios Samonae (Machabaeos) Lamy III. p. 686—96. Adde Serm. in
memoriam SS. Machabaeorum T. IV. armen. p. 125—29. — Ex his
Sermo in pulcherrimum Joseph et alter in *Eliam* tanto Patre vix non
indigni videntur ob fabulas et absurditates inibi contentas. Eandem
objectionem, immerito tamen, contra alios sermones moverunt Tillemont
l. c. et Ceillier l. c. n. 8. Cf. J. Assemani in Opp. s. Ephraem T. II.
gr. Prolegom. p. LIII.

²⁾ S. Ephraemi hymni de Beata Maria ap. Lamy T. II. p. 517—642.
— B. Maria V. etiam in Sermonibus de Nativitate et alias saepius

S. Ephraemi
Sermones
de festis.

ineffabilem caritatem Salvatoris nostri humano generi exhibitam, ac maxima beneficia per Incarnationem Filii Dei hominibus collata celebrando recolit. — b) Exstant *quindecim Hymni* s. Ephraem *de Epiphania*.¹⁾ Isti hymni praesertim de baptismo Christi et fidelium agunt. Id exinde provenit, quod in ecclesia Syrorum tunc temporis baptismus in die Epiphaniae solemniter conferebatur. Praeterea festum Epiphaniae praesertim in memoriam manifestationis Christi in die baptismi sui institutum erat.²⁾ Inter caeremonias baptismi porro illi Hymni solemniter decantabantur. — *Sermo de Domino Nostro*³⁾ quem inter Opera dogmatica s. Ephraem (sup. n. 4.) jam citavimus pariter ad festum Epiphaniae refertur. In eo de Christi Domini divinitate et humanitate ac de Incarnationis effectibus s. Ephraem eloquenter disserit. — c) Multis Sermonibus seu Hymnis s. Ephraem *vitam, miracula, eucharistiam, passionem et crucem ac resurrectionem* Christi Domini celebravit. Huc pertinent Hymni tres de miraculis Christi,⁴⁾ Sermo de peccatrice,⁵⁾ duo Hymni de tabulis legis et de Christo,⁶⁾ Sermones octo de Salvatoris nostri passione et resurrectione,⁷⁾ Hymni Azymorum quindecim,⁸⁾ Hymni octo de crucifixione,⁹⁾ Hymni quatuor de resurrectione.¹⁰⁾

¹⁾ Eos edidit Lamy I. c. T. I. p. 1—144.

²⁾ Cf. Lamy I. c. p. 4.

³⁾ Ap. Lamy I. c. T. I. p. 145—274.

⁴⁾ Lamy T. II. 717—729.

⁵⁾ Lamy T. I. p. 311—339. — Alii duo *Sermones in mulierem peccatricem, quae unguento Dominum unxit*, graece tantum exstant, (T. II. gr. p. 297—306 et T. III. gr. p. 385—395.), sed dubiis s. Ephraemi Operibus accensentur. Cf. Tillemont in s. Ephraem opusc. 131. l. c. p. 757. Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 15. et Asseman. in Opp. s. Ephraem T. II. gr. Prolegom. p. LIII—IV. Lamy tamen etiam hos Sermones potius genuinos habet atque advertit, duos istos Sermones non nisi unum efficere, ac saepius s. Ephraemum de peccatrice egisse. V. l. c. T. I. Prolegomena p. LXIX—LXXI.

⁶⁾ Lamy T. II. p. 729—741.

⁷⁾ Lamy T. I. p. 339—566.

⁸⁾ Lamy T. I. p. 567—636.

⁹⁾ Lamy T. I. p. 637—714.

¹⁰⁾ Lamy T. II. p. 741—773. — Salvatoris *resurrectionem* s. Ephraem etiam celebrat Serm. 2. de diversis, eamque in Serm. 8. de Nativitate

8. *Sermones de Sanctis*. — Idem praeclarus Doctor S. Ephraemi
aliquando vel res gestas Sanctorum fusiori calamo de-
scripsit, vel eorumdem encomia contractiori stylo elucubra-
vit. Huc spectant a) *Sermones in Sanctos Veteris Testamenti*,
ut Noë, Abraham et Isaac, Loth, Josephum Aegyptiacum,
Eliam, Danielelem, Jonam, et Hymnus in filios Samonae (Ma-
chabaeos). Celebrat s. Ephraem illorum Sanctorum gesta
et eorum virtutes, fidem, obedientiam, devotionem, casti-
tatem, imitandas proponit.¹⁾ — b) Varii a s. Ephraem
Hymni in B. Mariam V. concinnati sunt, ex quibus viginti jam
exstant.²⁾ — c) Insuper *Apostolos complures* egregiis lau-

S. Ephraemi
Sermones
de Sanctis.

(ed. Rom.) nativitati Christi Domini pulcherrime comparat. De myste-
riis vitae Christi etiam agitur in *Sermone de Transfiguratione Domini*
(T. II. gr. p. 41—49 et p. 425—27) et in *Sermone de Passione Sal-
vatoris* (T. III. gr. p. 244—48); sed hi Sermones suspicione non carent.
Huc quoque pertinent *Threni seu lamentationes B. V. Mariae super
passione Domini* suspicioni non minus obnoxiae (T. III. gr. p. 574—75.)
De his cf. Tillemont. Not. 16 in s. Ephraem et Ceillier l. c. Art. II.
§. III. n. 11—13. — *Sermo in pretiosam et vivificam Crucem* (T. II.
gr. p. 247—50. cf. p. 211—12. et T. III. gr. p. 372—73), et *Sermo
in Parasceven, in Crucem et latronem* (T. III. gr. 471—76) haud im-
merito tribuuntur s. Ephraem; v. Tillemont l. c. et Ceillier l. c. n. 14.
— Sermones aliquot similes, ut Sermones 2 de Nativitate Domini,
Sermo de adventu Domini in templum, de transfiguratione Domini, de
s. cruce, de resurrectione Jesu vid. etiam in Opp. s. Ephraem armen.
T. IV. p. 1—79.

¹⁾ *Serm. in Noë* (T. III. gr. p. 236—37), in *Abraham et Isaac*
(T. II. gr. p. 312—19), in *Loth* (T. III. gr. p. 237—39), in *pulcher-
rimum Joseph* (T. II. gr. p. 21—41 cf. T. IV. armen. p. 98—107) et
maxime *Sermones* (decem) *de Joseph vendito et a fratribus agnito*
(Lamy T. III. p. 249—640. cf. Prolegom. p. XXXVI—XXXVIII.); in
Eliam prophetam (T. III. gr. p. 240—43. cf. de Enoch et Elia T. IV.
armen. p. 79—98); in *Danielem et in tres pueros* (T. II. gr. p. 319—21);
in *Jonam prophetam* (T. III. gr. p. 561—68), denique *Hymnus in
filios Samonae* (Machabaeos) Lamy III. p. 686—96. Adde Serm. in
memoriam SS. Machabaeorum T. IV. armen. p. 125—29. — Ex his
Sermo in pulcherrimum Joseph et alter in *Eliam* tanto Patre vix non
indigni videntur ob fabulas et absurditates inibi contentas. Eandem
objectionem, immerito tamen, contra alios sermones moverunt Tillemont
l. c. et Ceillier l. c. n. 8. Cf. J. Assemani in Opp. s. Ephraem T. II.
gr. Prolegom. p. LIII.

²⁾ S. Ephraemi hymni de Beata Maria ap. Lamy T. II. p. 517—642.
— B. Maria V. etiam in Sermonibus de Nativitate et alias saepius

S. Ephraemi
Sermones
de Sanctis.

ibidus exornavit.¹⁾ *Confessores* quoque et *Martyres* universim, ac praeterea quadraginta martyres Sebastenos, qui sub Licinio passi sunt, orationibus celebravit; encomium admiratione plenum in s. Basilium M. exaravit; vitam beati Abraham Kidunaiae monachi ejusque neptis Mariae, necnon Juliani Sabae ascetae accurate descripsit, Hymnisque etiam ss. Abrahamum Kidunaiam et Julianum Sabam celebravit.²⁾

§. 135.

Scripta S. Ephraemi. — *Opera moralia et ascetica.*

Opera
moralia.

Reliqua s. Ephraemi opuscula ad mores formandos potissimum spectant, quibus aptissime praecedunt:

1. *Sermones quatuor de libero humanae voluntatis arbitrio* (T. III. syr. p. 359—66.). In his ex divina bonitate,

celebratur. Ita serm. 6. et 8. de Nativitate, item Serm. 3. de diversis (T. III. syr. p. 604—8) et Serm. 1. de diversis (ibid. p. 600—602.) Alibi etiam B. V. Mariam Dei genitricem et Evam communem humani generis matrem, inter se comparat, vid. Serm. exeget. 2. et 4. — *Sermo de Sanctae Dei Genitricis Virginis Mariae laudibus*, qui latine tantum exstat T. III. gr. p. 575—77, dubius vel potius spurius est, cf. D. Petav. lib. 14. de Incarnat. c. 9. n. 9. Tillemont. Not. 16. in s. Ephraem. Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 15.

¹⁾ *Encomium in Petrum, Paulum, Andream, Thomam, Lucam et Joannem* (T. III. gr. p. 462—70). Adde Serm. de s. Joanne Baptista T. IV. armen. p. 129—43 et Serm. de s. Stephano Protomartyre ibid. p. 143—50.

²⁾ *Encomium in omnes ss. Martyres* (T. II. gr. p. 306—12 item T. III. gr. p. 248—54, cf. Serm. de Martyribus Orientis T. IV. armen. p. 150—53); *Hymni de Confessoribus et Martyribus* (Lamy T. III. p. 642—750); *Encomium in ss. 40 Martyres* (T. II. gr. p. 341—56, cf. Prolegom. p. LII.), *Hymni in 40 martyres Sebastae* (Lamy T. III. p. 937—958, cf. Prolegomena p. XLIV.); *Encomium in s. Basilium M.* (T. II. gr. p. 289—96), cf. J. Assemani Biblioth. Orient. T. I. p. 52—53 et Opp. s. Ephraem T. II. gr. Prolegom. p. LI—LII. item J. A. Fabricius l. c. p. 231—32); *Vita b. Abraham* (T. II. gr. p. 1—20. cf. J. Assemani Bibl. Or. T. I. p. 38 et Ceillier l. c. n. 19); *Hymni de Abraham Kidunaia* (Lamy T. III. p. 749—836. cf. Prolegom. p. XL—XLIII, et p. 641); *Vita Juliani Ascetae* (T. III. gr. p. 254—60, cf. Ceillier l. c. n. 20); *Hymni de Juliano Saba* (Lamy T. III. p. 836—936. cf. Prolegom. p. XLIII.)

ex Dei justitia in retributione bonorum et malorum operum, ex ipsa ratione homini concessa et communi hominum sensu *humani arbitrii libertatem* adstruit (Serm. 4.); liberum vero arbitrium in toto mortalium genere attenuatum esse, non extinctum docet (Serm. 1. et 2.)¹⁾; et quamvis magnae sint adhuc ejusdem vires, illud tamen gratia divina indigere affirmat (Serm. 3.).

S. Ephraemi
Opera moralia.

2. His merito junguntur *Sermones*, qui proprie dicuntur *morales et ascetici*, quo in genere scriptorum, s. Patris pietas dicendique virtus maxime excellit; quidquid enim ad mores Christianorum formandos refertur, adeo exquisite et copiose tradidit, ut lectores sive auditores paene invitos ad sectandam perfectionem rapiat, nec quidquam eos desiderare patiatur. Sermones hosce, modo breviores, modo fusiores partim ad Christianos omnes, partim ad monachos in specie direxit; cum tamen Christianis omnibus idem perfectionis scopus sit propositus, eadem quoque praecepta et consilia omnes ad perfectionem ducant, plerique istorum Sermonum Christianis omnibus, qui tanta vocatione digne ambulare contendunt, quibus christiana perfectio atque salus aeterna cōdi est, apprime conveniunt. Sunt tamen et alii, qui vel sacerdotes vel monachos (seu ascetas) singulari quadam ratione respiciunt.

a) Itaque in *sermonibus moralibus et asceticis primi generis* perfectionis christianae scopum lectoribus ob oculos ponit²⁾, atque declarat, quomodo virtus nostra debeat esse comparata, ut possit

¹⁾ Hoc argumentum pertractat quoque Serm. 10. de diversis (T. III. syr. p. 622—24). Idem *contra fatum* a Chaldaeis assertum disputans (Serm. 4—13. adv. haeres.) sparsim etiam humani arbitrii libertatem vindicat, praesertim Serm. 11. adv. haeres. Cfr. *de gratia et libertate* Paraenes. 74. (T. III. syr. p. 553—55). Pariter liberum hominis arbitrium s. Ephraem asserit in Hymnis 2—4 *de Confessoribus* supra indicatis, et in Sermonem *de fine et admonitione* (Lamy T. III. p. 182).

²⁾ *Institut. ad monachos* pars prior (T. III. gr. p. 324—37). — Semel hic monuisse sufficiat, necessarium visum esse, omnium s. Ephraem opusculorum, quae dehinc sequuntur, et inscriptionem et locum accurate indicare, quia in editione Romana, quae tamen omnium est optima, justus ordo plurimum desideratur, nec ad singula opuscula designanda numeri adhibiti sunt, ac proinde editionis illius usus absque tali consilio difficultatibus haud exiguis obnoxius foret.

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

Deo placere.¹⁾ Ostendit etiam, veram hominis beatitudinem in virtute, infelicitatem in peccato consistere.²⁾ Tum de singulis *virtutibus et vitiis* agit³⁾, ac non solum generatim praeclare docet, qua ratione unusquisque ad summum perfectionis culmen eluctari, verum etiam, quomodo singulas hasce virtutes sibi comparare et vitia opposita tuto declinare possit.⁴⁾ Quum autem diabolus, salutis humanae infensissimus hostis, insidias ubique tendat, (T. III. gr. p. 362—65.), ac propria concupiscentia, peccati fomes, nunquam penitus emortua sit, et ipse etiam mundus periculis non careat, continua *pugna spiritualis* est necessaria.⁵⁾ Quapropter ad illam pugnam, ex qua salus aeterna pendet, arma subministrat⁶⁾, remedia praescribit contra vitia principalia⁷⁾, ac in uni-

¹⁾ *De directione virtutis* (T. III. gr. p. 397).

²⁾ *Beatitudines, Capita 55* (T. I. gr. p. 282—92). *Beatitudines aliae, Cupp. 20* (ibid. p. 292—99). *De beatitudinibus atque infelicitatibus* (T. II. gr. p. 334—35). Adde T. III. gr. p. 383—84.

³⁾ Huc praecipue pertinent Tractatus quidam majores, scilicet *Sermo de virtutibus et vitiis* ad monachos Nisibenos seu Metebinos (T. I. gr. 1—18.), Tractatus duo *de virtute ad novitium monachum* (ibid. p. 201—216 et p. 216—29), et alius *in illa s. Scripturae verba: Attende tibi ipsi* (ibid. p. 230—54), tandem *Sermones paraenetici seu Paraeneses 50 ad monachos Aegypti* (T. II. gr. p. 72—186), in quibus plurima Christianis omnibus, quaedam solis monachis congruunt. His adjungas *de timore Dei* (Serm. 13. de divers. T. III. syr. p. 629—38, item *ad imitat. Proverbiorum* T. I. gr. p. 70—111); *de fide* seu fiducia (T. II. gr. p. 336—40); *de caritate* (T. II. gr. p. 209—10. T. III. gr. p. 13—17, p. 21—22 et p. 314—16); *de humilitate* (Serm. 15. de divers. T. III. syr. p. 644—50, cf. T. IV. armen. p. 215—20; item *ad eversionem superbiae* T. I. gr. p. 23—28, T. II. gr. p. 365—66, T. III. gr. p. 435); *de patientia* (T. II. gr. p. 186—91 et p. 326—33); *de virginitate* (T. III. gr. p. 74—79); *de admonitione et poenitentia* (Lamy T. I. p. 277—310); *sermo de peccatrice* (ibid. p. 311—338); *sermo primus de reprehensione* (Lamy T. III. p. 335—362).

⁴⁾ Vid. Tractatus in Nota praeced. allegatos, praesertim majores; item *de recta vivendi ratione* (T. II. gr. p. 56—72) et *adhortatio ad fratres* (T. III. gr. p. 305—315).

⁵⁾ *De luctamine spirituali* (T. III. gr. p. 461—62, habetur etiam T. I. gr. p. 66); *de agone seu de luctaminibus hujus saeculi* (latine tantum T. III. gr. p. 557—60). Adde T. III. gr. p. 315—316 et p. 358.

⁶⁾ *De Panoplia* (T. III. gr. p. 219—34), cf. Ceillier I. c. Art. II. §. II. n. 12; *Sermo adhortatorius de patientia et compunctione* (ibid. p. 86—92).

⁷⁾ *De octo cogitationibus* (T. II. gr. p. 321—22 et plenius, non tamen sine interpolatione, p. 428—32).

versum cunctos egregiis instruit monitis ad pugnam istam feliciter obeundam¹⁾; quem in finem praecipue commendat vigilantiam, orationem et s. Scripturae meditationem (T. III. gr. p. 98—102.), jejunium et temperantiam²⁾, denique perpulchre exponit, cur Deus precibus hominum non semper annuat (Serm. 7. de divers. T. III. syr. p. 615—18). Praeterea luculenter docet, quomodo terrenas res fluxas ac vanas despiciere, a cupiditatibus carnalibus et ab omni perniciosa consuetudine, imo a vanis quoque et ludicris rebus, quae animum ab aeterna beatitudine avocant, sollicite abstinere, morbo linguae pravisque animi affectibus mederi, ac divitiis valedicere debeamus et possimus.³⁾ Tandem secessum et solitudinem valde commendat, pericula salutis ex incauta conversatione fugere jubet, ac summopere cavendum esse monet, ne cuiquam scandalum praebeamus⁴⁾; quin potius correctionis fraternae officium et modum perquam copiose proponit.⁵⁾

b) Singularem dein libellum *de sacerdotio exaravit*⁶⁾, in quo dignitatem status sacerdotalis plurimum extollit, ac multiplicem

¹⁾ *In verbum Domini: In hoc mundo pressuram habebitis, et de perfectione hominis* (T. III. gr. p. 278—308); *Paraenesis de patientia et animae compunctione* (T. II. gr. p. 366—368).

²⁾ *In illud: Attende tibi ipsi, Capita 12* (T. I. gr. p. 230—54) et *de virtute adhortationes quatuor* (T. I. gr. p. 201—216), cf. Ceillier l. c. Art. II. §. II. n. 4. et 6. (p. 45—48); *de oratione* (T. III. gr. p. 19—21, coll. p. 17—19, item p. 455—58), et *quomodo anima cum lacrymis debeat orare Deum, quando tentatur ab inimico* (T. I. gr. p. 193—98, adde T. III. gr. p. 480—81); *de jejunio* (Serm. 14. de divers. T. III. syr. p. 638—43 et T. III. gr. p. 22—23); item *de jejunio, oratione, et vigilantia* vid. P. IV. armen. p. 168—84. 211—15. 224—27; *Hymn. de jejunio quadragesimali* (ap. Lamy T. II. p. 647—718).

³⁾ *De iis, quae haec vita continet* (T. III. gr. p. 24—25); *de abstinendo a cupiditatibus carnalibus* (ibid. p. 64—77), et *de his, qui animas ad impudicitiam pelliciunt* (ibid. p. 56—64); *de abstinendo ab omni perniciosa consuetudine* (ibid. p. 67—70); *quod ludicris rebus abstinendum sit Christiano* (ibid. p. 51—56 et p. 381—85); *Serm. 9. et 11. de divers.* (T. III. syr. p. 620—22 et p. 624—27); *de morbo linguae et pravis affectibus* (T. II. gr. p. 279—89, qui Tractatus etiam syriace habetur in Serm. 18. de diversis T. III. syr. p. 674 seqq.); *de recordatione mortis ac de virtute et de divitiis* (T. III. gr. p. 114—119).

⁴⁾ *Adhortatio de silentio et quiete* (T. III. gr. p. 234—36, idem p. 102—4); *adversus improbas mulieres* (ibid. p. 70—74, adde p. 481—82); *Paraenesis de non scandalizando proximo* (T. III. gr. p. 33—36).

⁵⁾ *Serm. 18. de divers.* (T. III. syr. p. 654—87). — *Varia ex his opusculis moral. versione german. ed. Zingerle, Ausgewählte Schriften d. h. Ephraem. Kempten 1870. B. 2. 8°.*

⁶⁾ *Exstat T. III. gr. p. 1—6. Idem libellus (inscriptus S. Ephraem*

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

utilitatem describit, quae ex venerando sacerdotio in mundum universum dimanat; tum etiam ostendit, qua ratione tanta potestas hominibus conferatur, qualis proinde honor sacerdotibus sit tribuendus, et quanta vitae sanctitas ac puritas ab ipsis merito requiratur.

c) Denique *plurima* exaravit, quae *ad vitam monasticam*, quam ipse frequenter miris extollit laudibus, *optime excolendam* praeclare faciunt. Juvenes namque eos, qui mundo renunciantes, Deo semet consecrare volebant, virtutes conditioni monasticae vitae aptissimas fuse docet¹⁾, perfectionis monachi exemplum eisdem ob oculos ponit, atque ad eam acquirendam pulcherrima consilia de vita spirituali suggerit ac monita saluberrima tradit; occupationes quoque monachorum accurate delineat, eosdem ad varia status sui officia diligenter exsequenda, pericula vero ejus caute declinanda sedulo hortatur²⁾, variisque exemplis in unum congestis, eos instituit, quomodo humilitatem sibi comparare, hospitalitatem recte exercere, justumque virtutis modum in omnibus sectari possint, ac qualis debeat esse superiorum subdito-

Sermo de sacerdotio) latine tantum ad calcem subjunctus reperitur in *S. Joannis Chrysostomi libris sex de sacerdotio* ed. A. Khager. Augustae Vindelic. 1763. p. 199—210. Vers. germ. ed. Zingerle. Kempten 1870. B. 1. — Cf. J. Assemani *Prolegom.* T. III. gr. LII. Tillemont in *s. Ephraem op.* 1. (l. c. p. 747). Ceillier l. c. Art. II. §. I. n. 1.

¹⁾ *Sermo ad Renunciantes* (T. III. gr. p. 317—24); *De vera renuntiatione et quo pacto anima Deum inveniat* (ibid. p. 36—38); *Sermo asceticus perutilis* (ibid. p. 38—42); *Sermo paraeneticus ad juvenes ascetas* (T. I. gr. p. 166—67); *de virtute ad novitium monachum* (vid. supra p. 33. Not. 4).

²⁾ *De perfectione monachi* (T. II. gr. p. 322—23 et plenius p. 411—23); *consilium de vita spirituali* (T. I. gr. p. 258—82); *septem occupationes monachi* (T. III. gr. p. 403—6, ac rursus p. 479). *Hypomnisticum* (T. I. gr. p. 188—93); *Sermones paraenetici ad monachos Aegypti* (vid. supra p. 33. Not. 4); *Paraenesis ad ascetas ordine alphabetico* (T. II. gr. p. 356—64); *Paraenesis alia*, prioris conclusio (ibid. p. 364—65); *adhortatio sive catechesis ad monachos* (ibid. p. 370—77); *de monachis eorumque conversione* (T. III. gr. p. 150—52); *Institutionis ad monachos pars posterior* (ibid. p. 337—56); quibus addere oportet *fragmenta* ibid. p. 358—61 et p. 478—82. Denique huc spectant *Sermo 16. et 17. de diversis* (T. III. syr. p. 650—54), quorum prior inscribitur: *de peregrinatione*, qua voce apud Syros, Graecos (*ξενιτεία*, de qua vid. S. Joannis Climaci *Scala coeli Gradus* 3. p. 28—38) et Latinos (vid. Gennad. de *Scriptor. eccles.* c. 24. et Rosweydi *Vitae Patrum lib.* 7. c. 32. n. 4. et c. 42. n. 1.) secessus a rebus mundanis et conversatione hominum, voluntarium quasi exilium, designatur.

rumque mutua relatio¹⁾; tandem de relaxatione disciplinae monasticae amare conqueritur, eosque monachos corrigit, qui vitiis indulgent et honores appetunt²⁾.

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

3. His commode succedunt *Paraenese* 76 seu *hortationes ad poenitentiam*, in quibus, quum natura humana peccatorum pondere opprimitur, poenitentiam, unicum peccati remedium, summopere commendat.

Eum in finem ex una parte Dei justitiam atque misericordiam inde a creatione primi hominis conspicuam, et Salvatoris nostri benignitatem in redemptione totius generis humani resplendentem mente revolvit, ex altera vero parte continuas diaboli insidias, rerum temporalium vitaeque terrestres vanitatem, humanae naturae infirmitatem propriamque ignaviam, peccati turpidinem ac peccatoris miseriam deplorans considerat. Tum gravissimo dolore motus peccata sua, praesertim delicta juventutis suae multis cum lacrymis confitetur, eaque animo vere contrito detestatur, ac vitae melioris propositum vovet; tandem Dei misericordiam et Christi gratiam supplex implorat, ut peccatorum veniam, animae salutem veramque pacem et vitae aeternae felicitatem indulgenter sibi concedat. Hoc suo exemplo, atque exemplo peccatorum, qui remissionem criminum acceperunt, ex gr. Petri Apostoli et peccatricis publicae in Evangelio memoratae, variisque rationibus efficacissime propositis poenitentiam et compunctionem vivumque de peccatis commissis dolorem in animo cujusvis peccatoris excitare pro viribus adlaborat, atque peccata caritate, confessione et satisfactione deleri docet.³⁾ Frequentis-

¹⁾ *Quomodo quis humilitatem sibi comparet*, 100 Capita (T. I. gr. p. 299—335).

²⁾ *Sermo asceticus de relaxatione disciplinae monasticae* (T. I. gr. p. 40—70); *ad correctionem eorum, qui vitiose vivunt et honores appetunt* (ibid. p. 111—118).

³⁾ *Paraenese* 76 ad poenitentiam exstant T. III. syr. p. 367—561. Vers. germ. P. Zingerle, Innsbruck 1831. II. Bd. S. 1—240. *Paraenesis* 6. efformata est ex hymno 15. de Abraham Kidunaia. (Lamy T. III. p. 831). Huc etiam pertinent *Reprehensio sui ipsius et confessio* (T. I. gr. p. 119—144, ac rursus ex parte T. III. gr. p. 439—54, item T. I. gr. p. 18—23); *de passionibus animi* (T. I. gr. p. 144—47); *de compunctione* (ibid. p. 154—58); *Sermo compunctorius* (ibid. p. 158—65); *de timore animarum* (ibid. p. 183—87); ac frequentes *precationes ad Deum* (ibid. p. 187, 199—201, et rursus p. 63—66. T. II. gr. p. 20. 333—34. 373—74. 375—77. T. III. gr. p. 482—523 et p. 578, item T. IV. armen. p. 227—77; *oratio pro obtinenda beatitudine* (Lamy T. III. p. 211); *precationes ad S. Dei Genitricem Mariam* (T. III.

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

sime autem, ut homines a peccatis revocaret, ad poenitentiam excitaret et ad virtutem constanter sectandam impelleret, mortem ejusque terrores, *judicium extremum* ejusque severitatem et horrorem intolerandum, *gehennam* denique et cruciatus nunquam finendos tanto sermonis vigore descripsit, ut non solum legere vel audire, sed oculis coram videre alterum Domini adventum putes. ac peccatoris animus saluberrimo concutiatur timore. Hisce descriptionibus haud raro interserit lamentationes de suis peccatis. implorationem divinae misericordiae et adhortationes frequentissimas ad poenitentiam, ita ut recte *magnus poenitentie Doctor* et *praeco novissimorum* appellari mereatur.¹⁾

4. Commemoranda jam veniunt hoc loco *Carmina Nisibena*, quae nostro tempore cl. Bickell e codicibus eruta

gr. p. 524—52 et p. 577), quae videntur decerptae ex hymnis de B. M. V. (Lamy T. II. p. 517 sqq.). *Sermo compunctorius* (T. I. gr. p. 28—40); *de poenitentia* (ibid. p. 148—53 et T. III. gr. p. 79—83); *quod non oporteat ridere et extolli, sed plangere* (T. I. gr. p. 254—58); *Ode in eos, qui quotidie peccant, et quotidie poenitentiam agunt* (T. III. gr. p. 31—33); *de poenitentia et patientia* (ibid. p. 83—86); *de poenitentia et compunctione* (ibid. p. 369—70); *de exercitatione bonorum operum et de Dei patientia* (ibid. p. 396); *ad animam negligentem* (ibid. p. 459—61); *Sermo animae utilis* (ibid. p. 365—68).

¹⁾ Huc praeter *Paraeneses* ad poenitentiam maxime pertinent: *Sermo de poenitentia et judicio et separatione corporis et animae* (T. III. gr. p. 376—80); *de habenda semper in mente die exitus vitae* (ibid. p. 356—57, item T. I. gr. p. 294—99); *Sermo de secundo adventu et judicio* (ibid. p. 273—78); *Sermo compunctorius* (T. I. gr. p. 28—40); *in secundum adventum D. N. J. Christi* (ibid. p. 167—71); *quod non oporteat ridere etc.* (ut supra); *de judicio et compunctione* (T. II. gr. p. 50—56); *Sermo de communi resurrectione, de poenitentia et charitate et in secundum adventum D. N. J. Christi* (T. II. gr. p. 209—222, ac rursus p. 192—209, p. 250—58, p. 377—93. T. III. gr. p. 144—48, p. 215—19 et p. 371—75); *Sermo in adventum Domini et de consummatione saeculi et in adventum Antichristi* (T. II. gr. p. 222—30, ac rursus T. XI. gr. p. 134—43); *De patientia et consummatione hujus saeculi ac de secundo adventu* (T. III. gr. p. 93—98); *Sermo paraeneticus de secundo adventu Domini et de poenitentia* (T. III. gr. p. 152—59); *de timore Dei et consummatione saeculi* (Serm. 13. de divers. T. III. syr. p. 629—38); *Sermo (latinus) de resurrectione et judicio et de regno coelorum* (T. III. gr. p. 554—57), ac *Homiliu (latina) de die judicii* (ibid. p. 579—81). *Sermo de judicio et secundo adventu* etiam habetur in Opp. s. Ephraem armen. T. IV. p. 159—68. — Huc quoque spectant sermo alter *de reprehensione* (Lamy T. II. p. 363—92); *sermo de magis et incantatoribus*

publici juris fecit.¹⁾ Nonnulla quidem ex his carminibus dogmatica sunt, maxima tamen pars characterem potius moralem et asceticum habet. Nisibena autem dicuntur jam antiquitus, eo quod pars eorum (1—21) maxime civitatem et res Nisibenas spectat; etsi alia carmina eo non pertineant atque etiam post traditionem Nisibis scripta sint.

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

Censetur ipse s. Ephraem carmina ista, quae diversis temporibus concinnavit, hac collectione comprehendisse. Liber autem in quatuor partes dividi potest. a) Carmina 1—21 res Nisibenas ordine chronologico prosequuntur; agit s. Ephraem de beneficiis a Deo Nisibenis praestitis, de calamitatibus quae iis acciderunt ex Persis, de Episcopis Nisibenis eorumque meritis, arguit Nisibenos ob eorum peccata, atque ad poenitentiam virtutesque colendas eos hortatur. — b) Carmina 25—30 (carminum videlicet 22—24 nullum superest vestigium) agunt de Edessa; deplorat s. Ephraem praecipue dissidia quae in ecclesia Edessena eo tempore (circa a. 370.) orta erant, Deum precatur ut ecclesiae subveniat, Edessenosque adhortatur, ut ad unionem et concordiam redeant. — c) Carmina 31—34 de Carrhis agunt; in iis s. Ephraem Vito Carrharum Episcopo multis in tribulationibus degenti auxilium divinum et omnia bona adprecatur, clericos et fideles ut Episcopo adhaereant adhortatur, quumque adhuc magna pars incolarum obstinati essent pagani, eorum conversionem enixe exoptat. — d) Carmina 35—77 res dogmaticas ac praecipue eschatologicas tractant. De resurrectione, de morte, de diabolo, de cruciatibus daemonum et impiorum ac de beatitudine aeterna hisce praeclare agit.²⁾

5. Jungimus his *Sermones de Rogationibus*, quos nuper cl. Lamy ex variis Codicibus erutos imprimi curavit.³⁾ —

(ibid. T. II. p. 393—426); de fine et admonitione (ibid. T. III. p. 133—88); sermo de fine et consummatione seu de Antichristo (ibid. T. III. p. 187—212).

¹⁾ S. Ephraem Syri Carmina Nisibena additis Prolegomenis et supplemento Lexicorum Syriacorum, primus edidit, vertit, explicavit Dr. Gustavus Bickell, in 8°. Lipsiae 1866. — Ex his duodecim carmina vers. Germ. ed. P. Zingerle, Kempten Bd. 2. (1876). Plura etiam edidit metrica versa et notis additis, C. Macke, Hymnen aus dem Zweiströmeland. Mainz 1883.

²⁾ Vide de his Bickell l. c. p. 6 sqq. De hymnorum titulo, argumento, aetate.

³⁾ S. Ephraemi Hymni et Sermones T. III. p. 1—126. Mechliniae 1890.

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

Sermones hi s. Ephraem eo titulo: *Sermones Rogationum* inscribuntur in Codice saeculi VI.; unde patet hunc titulum esse antiquum. Rogationum supplicationes censentur in Ecclesia latina ineunte saeculo VI. institutae fuisse. In Oriente autem, saltem apud Edessenos, etiam hujus generis supplicationes, praesertim in gravioribus necessitatibus locum habuisse videntur; eoque pertinent isti s. Ephraemi Sermones.

Totus est s. Ephraemus in hisce Sermonibus in exhortando populo ad orationem et poenitentiam, ut Deus flagella sua, morbos, pestilentiam, grandinem et fulgura, terrae motum, famem, siccitatem aliasque calamitates avertat; docet orationem esse clavem coeli, hominem suis culpis incendisse iram divinam, quae nonnisi poenitentia exstinguitur; explicat occulta et sapientia Dei consilia in distributione malorum; ostendit Deum ex justitia punire peccatorem, ex amore affligere justum ut hic tanquam aurum probetur. Fuse autem et sub quocumque respectu agit de divina castigatione: castigantur justi tanquam filii, peccatores tanquam rebelles. In omnibus vero flagellis Deus summe justus et summe bonus ac misericors ostenditur, ita ut qui sapit nunquam murmurare audeat. Maxima autem cum eloquentia thesim assumptam, exemplis pro more e Scriptura petitis evolvit.¹⁾

6. Agmen denique claudunt *Necrosima seu Canones funebres* 85, qui variis metrorum generibus elaborati sunt. Horum alii in funere Episcoporum (1—8.), presbyterorum et diaconorum (9—13.), monachorum aut clericorum (14—27.), alii in funere principum (28.), peregrinorum (29.), patrisfamilias (30.), aut matrisfamilias (31.), mulierum (32 et 33.), juvenum (34. 35.) tandem et puerorum (36—41.) insigni quandoque elegantia poëtica exarati sunt; reliqui vero sunt *canones communes* seu carmina de omnibus defunctis (45—85.). In his modo laudes atque virtutes defunctorum canit, vel suam aliorumque jacturam aegro animo luget, vel mortis extremique judicii recordatione ad virtutis studium semet ipsum aliosque accendit; modum ritum exsequiarum veteris Ecclesiae accurate per partes describit, ac frequenter sacrificiis, precibus piisque fide-

¹⁾ V. Lamy l. c. Prolegomena p. XXIX. XXX.

lium operibus animas in purgatorio detentas adjuvari et liberari docet.¹⁾

S. Ephraemi
Opera mo-
ralia.

7. His omnibus s. Ephraem Operibus coronidis loco subjungitur ipsius *Testamentum*, in quo omnia vitae ipsius consilia, actiones atque virtutes uno veluti conspectu exhibentur rebusque ab illo gestis dignus imponitur finis.²⁾

Nota 1. Inter *Opera dubia* s. Ephraem referri debet *Sermo* uterque in mulierem peccatricem, quae unguento Dominum unxit (T. II. gr. p. 297—306 et T. III. gr. p. 385—95, cf. Tillemont in S. Ephraem opusc. 131. l. c. p. 757. Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 15. p. 67. et Asseman. in Opp. s. Ephraem T. II. gr. Proleg. p. LIII—IV.); item *Sermo de virtutibus et passionibus* (T. III. gr. p. 425—35.), qui plane diversum redolet stylum; item *In vitam Abrahami, Precationes, Narratio de sua conversione* (T. III. gr. lat. p. XXIII—XXXI.). — *Sententiae ex Operibus s. Ephraem ejusque Vita selectae* (T. III. gr. p. 571—73) et *Dicta s. Ephraem* (ibid. p. 581—87) vera et falsa intermixta habent.

Opera
dubia et
spuria.

Nota 2. *Opera spuria* sunt: *De Domina Sala* (T. II. gr. p. 393—94); *Sermo spurius ad Joannem monachum* (T. III. gr. p. 407—417, cf. Prolegom. p. LII—III.); *Admonitio de Oracionibus vel sermonibus otiosis* (ibid. p. 587—88); *Hymni duo et Precatio pro*

¹⁾ Necrosimum quintum consarcinatum est e strophis desumptis ex quatuor prioribus hymnis de Juliano Saba. — *Necrosima seu funebres Canones* exstant T. III. syr. p. 225—359, et ex parte metrica vers. germ. ap. Zingerle l. c. IV. Bd. S. 1—122. Cf. J. Assemani Bibl. Or. T. I. c. VI. §. VIII. item S. Ephraem Opp. T. III. syr. Proleg. p. XX. Similis porro argumenti sunt: *Sermo in patres defunctos* T. I. gr. p. 172—75) aliique tres similes (ibid. p. 175—80. 181—82 et p. 182); item *Sermo in eos, qui in Christo obdormierunt* (T. III. gr. p. 260—73 ac rursus ex parte p. 273—88, et satis mendose p. 436—38). Cf. de Sermone in patres defunctos ac tribus seqq. S. Ephraem Opp. T. II. gr. Proleg. p. XLVII—IX.

²⁾ *Testamentum S. Ephraem* syriace exstat T. II. gr. p. 395—410 (adde Lectiones variantes ibid. p. 433—37), et graece ibid. p. 230—247. Syriace etiam cum variis lectionibus ap. Overbeck, p. 137 sqq.; vers. germ. ap. Zingerle l. c. Bd. 1. (Innsbruck 1831). Authentiam ejus, absque ulla solida ratione a quibusdam heterodoxis impugnata, extra omne dubium collocant C. Baron. Annal. ad a. 378. n. 13—15. Natal. Alexander Hist. Eccles. Saec. IV. Cap. VI. Art. 17. (T. IV. p. 335—36), Dupin T. II. p. 252 et p. 260—61. Tillemont l. c. Not. 2. (p. 736), Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 22. (p. 75—76). J. Assemani in Opp. S. Ephraem T. I. gr. Proleg. p. X. item T. II. gr. Proleg. p. XXXVI—VII. et p. XL—XLIV. J. A. Fabricius in Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 230.

S. Ephraemi *defunctis* (ibid. p. 604—7). et *Sermones duo* e Slavonico versi a J. P. Kohl atque in lucem editi Altonaviae 1729, quorum prior agit de *sanctissimis et vivificantibus christianis sacramentis*, alter de *oblatione, scilicet προσφορὰς sanctissimi panis* (habentur etiam in Opp. S. Ephraem T. III. gr. p. 608—611, cf. ibid. Prolegom. p. LV—VII. et Antirrheticon I. adv. J. Kohlium in calce T. III. syr. p. 13—20).

§. 136.

Character et doctrina S. Ephraem.

Character et
Doctrina.

S. Ephraem scripta sua dogmatica non ad usum viro-
rum doctorum, sed ad utilitatem rudis populi composuit,
ejusque captui accommodavit, ut errores ex scriptis Bar-
desanis, Marcionis et Manetis, Aëtii Syri et Apollinaris
fidei orthodoxae imminentes lateque disseminatos funditus
extirparet. Quem in finem, paucis exceptis, non tam
sagaci atque subtili disputatione eosdem impugnavit, quam
stylo potius simplici ac populari puram et illibatam veri-
tatem a Deo revelatam carminibus plerumque tradidit, ac
frequenter hinc immensam Dei majestatem et altitudinem,
illinc tenue hominis ingenium, ac proinde humilis fidei
necessitatem egregie insinuavit. Easdem quoque fidei ve-
ritates aptissimis similitudinibus insignem in modum illu-
stravit, multiplicem utilitatem inde in homines redundan-
tem identidem commendavit, ac Dei benignitatem in genus
humanum gravissimis laudibus celebravit. — Longe tamen
his antecellunt Tractatus morales, in quibus tanto animi
ardore, tanto sermonis vigore et argumentorum pondere
virtutes inculcavit et vitia insectatus est, poenitentiam
praedicavit, et novissima depinxit, ut nemo ss. Patrum
melius et efficacius hominem ad sanctitatem vitae perducatur.
Hic igitur plane admirabili eloquentiae vi „animos emol-
livit, fregit, flexitque, ut voluit. Quis enim ejus de *humi-*
litate orationem legens non omnem mox de se existima-
tionem stultamque arrogantiam deponat, ac se omnium
abjectissimum confiteatur? Quis ea, quae de *caritate* con-
scripsit, lectitans non sic accendatur, ut ad quodvis

etiam periculum subeundum paratus sit? Quis illa evolvens, quibus *virginitatem* laudat, non se Deo castum corpore animoque offerre contendat? Quis audiens vel legens ejus sermones, quibus *judicium extremum sive secundum illum Christi adventum* describit, non ita corde et animo afficiatur, quasi ad illud judicium jamjam sistendus esset? metuque repente sic exhorrescat, ac si adversus ipsum sententia judicis feratur?¹⁾ Hinc merito „ad tantam venit claritudinem, ut post lectionem Scripturarum publice in quibusdam ecclesiis ejus scripta recitarentur“²⁾, et carminum ejus permulta in usum publicum ecclesiae Syriacae transirent.³⁾

S. Ephraemi
Character et
Doctrina.

Stylus s. Ephraem varius est; in Paraenesibus plerumque minus comtus magisque popularis velut ad humilitatem quotidiani sermonis descendit; sublimior assurgit in Sermonibus de Nativitate Domini ac nonnullis exegeticis. In Operibus metricis generatim venustior et suavior delectat, rebus tamen magis, quam vocibus voluptati inserviens.⁴⁾ Et quamvis verborum delectus ac figurarum ornatus et decora quaedam majestas, quam illi totum corpus orationis grande et numerosum variaequae intermicantes sententiae conciliant, insignem quamdam elegantiam prae se ferant, ejus tamen vis potissimum in excitandis animorum motibus elucet. Quin et hymni ejus atque sermones adeo peculiarem habent gratiam, ut in graecam linguam translati acumen sublimis ingenii, nativum orationis splendorem ac sententiarum densitatem retineant.⁵⁾ Fateri tamen oportet, versionem graecam Operum s. Ephraem quae tempore succedente a diversis interpretibus confecta est, aliquando liberius evagari, nec semper adeo fidelem esse; aliquando etiam in ea plures simul conjungi sermones aut sermonum partes, quos ex argumenti ratione separandos esse constat; nonnunquam tandem fragmenta solum unius alteriusve ma-

¹⁾ Ita s. Gregor. Nyss. in Encomio s. Ephraem Syri (Opp. (T. III. p. 603 vel in Opp. s. Ephraem T. I. gr. inter Testimonia Veterum p. VIII).

²⁾ S. Hieronym de Scriptor. eccles. c. 115.

³⁾ Cf. Acta Syr. n. 32 — 33. et P. Benedicti Praefat. in Opp. s. Ephraem T. II. syr. p. XX—XXI.

⁴⁾ Sepositis operibus exegeticis, uti jam advertimus, fere omnia s. Ephraem scripta sunt metrica, etiam Paraeneses et Sermones paucissimis exceptis.

⁵⁾ Sozom. lib. 3. c. 16. Phot. Cod. 196. (p. 265). S. Hieronym. de Scriptor. eccles. c. 115.

S. Ephraemi
Doctrina. joris sermonis haberi, eademque opuscula aut fragmenta paulo aliter versa iteratis vicibus exhiberi. Neque inficias ire licet, quosdam illius Tractatus, ut hymnos de margarita et de paradiso, hinc inde sat obscuros esse atque difficiles intellectu.

Ex Scriptis s. Ephraem doctrina Ecclesiae catholicae plurimum confirmatur, quod ex sequentibus patebit:

1) *Bona opera ad salutem necessaria esse docet*: „Quemadmodum corpus virtute vitali animae vegetatur, sic ipsa etiam anima, quantumvis bene valere videatur, absque operibus tamen mortua est, operibus namque ex fide manantibus ejus constat vita“. Serm. 80. adv. Scrut. (T. III. syr. p. 149). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 11. et can. 20.

2) *Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse non solum ut redemptorem, sed etiam ut legislatorem asserit*: „Deus (in Novo Testamento) leges faciles abrogavit, promulgavit difficiles“. Serm. 48. adv. haeres. (T. II. syr. p. 545). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. can. 21. item 19. et 20.¹⁾

3) *Transsubstantiationem in ss. Eucharistiae sacramento et sacrificium Novi Foederis* diserte adstruit, dum exponens Ezechiel. c. 10. v. 2, haec habet: „Prunae istae lineisque amictus vir illos extrahens et super populum profundens, figura fuit Dei sacerdotum, per quos prunae viventis et vivificantis corporis Domini nostri dispensantur; porro dum alter angelus manum porrigit, prunas legit et viro lineis induto mox tradit, mysterium innuit, non ab ipso sacerdote *ex pane fieri posse corpus*, sed ab alio, hic autem est Spiritus S.; sacerdotem itaque velut mediatorem solummodo manus attollere, labiisque preces et orationes quasi supplicem servum offerre“. — „Tu (Domine) *immolaris* super altaria nostra, tu etiam (sanguis tuus) instillaris labiis nostris“. Comment. in Ezech. 10, 2. (T. II. syr. p. 175.) Paraenes. 74. (T. III. syr. p. 555.)²⁾

¹⁾ Incarnationem Domini explicat s. Ephraem in *Sermone de Domino nostro* (Lamy T. I. p. 145 sqq.) et in *Hymnis de Nativitate* (Lamy T. II. p. 428 sqq.); Redemptionem in *Sermonibus de passione* (Lamy T. I. p. 339 sqq.).

²⁾ De ss. Eucharistiae sacramento vid. etiam Commentar. in Isai.

Cf. Concil. Trid. Sess. 13. cap. 4. et can. 2. item Sess. 22. ^{S. Ephraemi}
cap. 1. et can. 1. ^{Doctrina.}

4) *Confessio peccatorum et satisfactio* ita proponitur: „Quum peccaveris, . . . facta condemna, atque ad confitendum accede. Nam peccatorum confessio exterminatio fit delictorum; non enim quia ignorat (Deus), scire vult, minime; verum vult, ut nos errata sentiamus per confessionem. Non grave aliquid molestumque a nobis exposcit Deus, *contritionem cordis*, cogitationum compunctionem, *confessionem lapsus*, *perseverantiam laboriosam* ac diuturnam. Sed erubescis peccata manifestare? Erubescere potius peccare, non confiteri“. — „Absque venerando sacerdotio remissio peccatorum mortalibus non conceditur“.¹⁾

5) *Intercessionem pro defunctis* plurimum commendat; sic in Testamento suo inquit: „Pro odoribus et aromatibus mei memoriam in deprecationibus vestris peragite“. „Viaticum suppeditate mihi in orationibus, in psalmis et in oblationibus. Et quando diem trigesimum complevero, mei memoriam, fratres, facite; mortui enim oblatione juvantur, quam viventes faciunt“. „Quodsi viri Mathathiae debita eorum, qui in bello ceciderant, in oblationibus mundarunt (2. Maccab. 12.), quanto magis sacerdotes Filii Dei in sanctis oblationibus suis et in deprecationibus linguarum suarum mortuorum debita delere poterunt“. (T. II. gr. p. 399. et 401.). Et alibi: „Nominatim et distincte

25, 6. (T. II. syr. p. 61), Comment. in Joël. 2, 24. (ibid. p. 252, ubi simul etiam praeclarum de Sacramento confirmationis testimonium habetur), Sermo 47. adv. haeres., Sermo 10. et 19. adv. Scrutat., Canon fun. 12. (T. III. syr. p. 246), de sacerdotio (T. III. gr. p. 2), Sermo 2. et 4. de passione (Lamy T. I. p. 359. 410). Cf. Antirrheticon I. et II. adv. J. Kohlium in calce T. III. syr. Opp. S. Ephraemi; et P. Pius Zingerle in Pletz's Theolog. Zeitschrift (Wien 1834). VII. Jahrg. II. Bd. S. 3—15.

¹⁾ Sermo animae utilis (T. III. gr. p. 367); de sacerdotio (T. III. gr. p. 2). Simile argumentum simili ratione tractat Serm. 2. adv. haeres. (T. II. syr. p. 440 ad h. l. cf. P. Pius Zingerle: Ueber die Ablässe der Manichäer in Tübinger Theolog. Quartalschrift. Jahrg. 1841. S. 574—600) et Sermo de poenitentia T. III. gr. p. 199 sqq.). Cf. Concil. Trid. Sess. 14. cap. 3. et can. 4.

S. Ephraemi
Doctrina.

pro defuncto fratre nostro oremus, supplicemus judici, qui diligentium se preces exaudit“. Canon funebr. 16. (T. III. syr. p. 261.).¹⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 25. Decret. de Purgatorio.

6) De *Sanctorum reliquiis* ita sentit: „Fidem exigunt Martyres, ut tibi, quaecunque postulaveris, largiantur; nisi tibi dubia haesitaverit mens, etiamsi mortuus fueris, revivisces; *Deus in illorum reliquiis inhabitat, inde habent, ut omnes operentur virtutes*“. Sermo in Isai. 26, 10.: Tol-latur peccator (T. II. syr. p. 350.); ita etiam Encom. in gloriosos Martyres (T. II. gr. p. 308.); ac plura de s. reliquiarum cultu habentur in hymnis de Sanctis, de Abraham Kidunaia et de Juliano Saba (Lamy T. III.). Cf. Concil. Trid. Sess. 25. Decret. de invocat. venerat. et reliquiis Sanctorum.

Editiones.

Editiones: Opera s. Ephraem Syri latine ed. Gerardus Vossius Romae 1589—98. III Tomi fol. (recus. Coloniae 1603 et 1619, item Antverpiae 1619). — Eadem prodire graece absque latina versione cura Ed. Thwaites. Oxonii 1709. fol. — Tandem s. Ephraem Syri Opera omnia, quotquot syriace aut graece nancisci licuit, cum versione latina publicam lucem aspexere in editione splendidissima, quam curaverunt Jos. et Steph. Assemani atque P. Benedictus Romae 1732—46. VI Tomi fol. (T. I. gr. et lat. a. 1732. T. II. gr. et lat. a. 1743. T. III. gr. et lat. a. 1746. porro T. I. syr. et lat. a. 1737. T. II. syr. et lat. a. 1740. T. III. syr. et lat. a. 1743). — Eadem s. Ephraem Opera latine tantum juxta hanc editionem Romanam cum integris Prolegomenis (horum tamen ordine nonnihil immutato) recusa sunt Venetiis 1755—56 II Tomis fol. (quorum prior comprehendit Tomos III gr. et lat. editionis Romanae, alter vero Tomos III. syr. et lat. ejusdem editionis). — S. Ephraem Syri Opera, quae exstant armeniace (absque versione latina). Venetiis 1836. Tomi 4 in 8°. — Publicavit porro varia inedita J. Overbeck: S. Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei aliorumque Opera selecta e Codicibus Syriacis manuscriptis etc. in 8°. Oxonii 1865. — G. Bickell: S. Ephraemi Syri Carmina Nisibena additis Prolegomenis etc. in 8°. Lipsiae 1866. — P. Zingerle ineditum Sermonem s. Ephraem publicavit in: Monumenta Syriaca ex Romanis Codicibus collecta. T. I. p. 4—12. Oeniponti 1869. — Multa demum opera inedita

¹⁾ Ita porro totus canon funebris 18, non est nisi dialogus inter defunctum, qui vivorum implorat intercessionem, et inter vivos fratres, qui eum solantur, ac pro eo preces fundunt. Vid. etiam Can. funebr. 5. 8. 9. 51. et 54. aliosque complures.

s. Ephraem e variis Codicibus eruta publicavit Th. Lamy hoc titulo: Sancti Ephraemi Syri Hymni et Sermones quos e Codicibus Londinensibus, Parisiensibus et Oxoniensibus descriptos edidit Thomas Josephus Lamy Eccl. cath. Namurc. Can. hon. s. Theol. Doct. Ord. Leop. Eques, Academ. Reg. Brux. Socius, s. Script. et Lingg. Semitt. in Universit. cath. Lovan. Prof. ord., et Coll. Mar. Ther. Praeses. III Tomi in 4°. Mechliniae 1882—1890. — S. Ephraemi Evangelii concordantis Expositio ex armeniano in latinum translata, emendata et notis illustrata edita est a G. Mössinger, in 8°. Venetiis 1876. — Varia opuscula s. Ephraemi versione Germ. edidit P. P. Zingerle: Ausgewählte Schriften des heil. Kirchenvaters Ephräm, aus dem Syrischen und Griechischen übersetzt von P. Pius Zingerle. 6 Bde. in 8°. Innsbruck 1830—37, et: Ausgewählte Schriften des hl. Ephräm von Syrien, 3 Bde., Kempten 1870—1876.

S. Ephraemi
Editiones.

§. 137.

Alii Scriptores Syri hujus aetatis.

Floruerunt saeculo IV. et V. praeter s. Ephraemum plures alii Scriptores ecclesiastici in Syrorum ecclesia, qui eandem, etsi celebritate sint s. Ephraemo inferiores, egregie tamen exornaverunt. Praecipui ex hisce sunt *Aphraates*, *Cyryllonas*, *Balaeus* et *Maruthas*, quorum mentionem hoc loco breviter facere convenit eo magis, quod eorum Scripta praecipue nostris diebus virorum doctorum attentionem excitaverunt.

Jacobus Aphraates qui *Sapientis Persae* cognomine honoratus fuit, antiquissimus est Syrorum Scriptor ecclesiasticus. De ejus vita haud quidem multa apud antiquos inveniuntur accuratius relata, sed ex ipsius scriptis aliisque monumentis quae erui poterant patienti labore eruditi nostro tempore collegerunt.¹⁾ Natus est Aphraates circa a. 280 vel non multo post; certe ante initium saeculi quarti.²⁾ Eum vero patria et genere Persam fuisse, vel

Jac. Aphraates.

¹⁾ V. J. Forget, De vita et scriptis Aphraatis, Sapientis Persae, Dissertatio historico-theologica, Lovanii 1882 in 8°.

²⁾ Advertit cl. Forget l. c. p. 67: „Aphraatem Dissertationes suas amico dedisse annis Graecorum 684, 655 et 656; quos si annis aerae Dionysianae exprimere velis, decem priores *Homiliae* ad annum

Jac. Aphraa- saltem ex Syria orientali Persarum ditioni subjecta, multa
tes. sunt quae suadeant.¹⁾ Colligitur porro ex documentis
variis, Aphraatem fuisse Episcopum in monasterio Mar
Matthaei seu sancti Matthaei, quod alias monasterium
Kuchtae nuncupatur et in monte Elpheph, haud procul
a Mossulo situm est. Sed et monachum eum fuisse, ex
scriptis ipsius Aphraatis sat manifestum est. Ad episco-
palem videlicet dignitatem evectus, sedem suam habuit
in monasterio illo, atque adhuc se coenobitis illis adnu-
merabat, cum quibus etiam commune quasi contubernium
usque servavisse videtur.²⁾ Quo anno Aphraates obierit,
incertum est; post annum 356 ejus mortem accidisse, ex
dictis infertur.

Scripta Aphraatis primum a. 1756 Romae a Nicolao
Antonelli ex versione armenica edita, attribuebantur par-
tim s. Jacobo Nisibeno, partim s. Gregorio Illuminatori
Armenorum Apostolo. Sed a. 1869 textum syriacum in
publicam lucem edidit Wright, qui etiam demonstravit,
ea Aphraati tribuenda esse. — Sunt autem haec Scripta
Homiliae seu *Dissertationes viginti tres*, tractatus scilicet
praecipue morales seu ascetici, quibus de fide (I), de cari-
tate (II), de jejuniis (III), de precatione (IV), de poeni-
tentia (VII), aliisque fidei et disciplinae capitibus agitur.
Homilia XIV^a seu *Dissertatio deprecatoria* in eum finem

336—337, duodecim quae sequuntur ad annum 343—344, ultima denique
ad annum 345 referenda erit. Cum autem eo tempore quo scripta sua
exaravit, auctor jam vir esset, ut videtur, corroboratae aetatis, jure
merito inde collegeris eum circa annum 280 vel non multo post,
et certe ante initium saeculi IV in lucem editum fuisse. Nam et sum-
mam prae se fert sacrarum Litterarum scientiam; . . . et auctoritate
non mediocri apud coetaneos eum valuisse inde apparet, quod hi ab
eo postularent solutionem quaestionum in re sacra tam theologia quam
exegetica difficiliorum. ipse vero in solemni praesulum atque presbyte-
rorum consessu *epistolam* de rebus agitatis ac definitis omnium nomine
scribere juberetur, et alias magna cum fiducia, data occasione, Epis-
copos etiam ad diligentem muneris adimplerionem adhortari non
dubitaret“.

¹⁾ Cf. Forget I. c. p. 73 sqq.

²⁾ Cf. Forget I. c. P. I. Cap. II. Art. II. Cap. III. Art. I. II.

ex mandato synodi Seleucia a. 344 habitae ab Aphraate Jac. Aphraates. composita et ad clerum dein missa fuit, ut dissensiones quaedam in clero exortae exstinguerentur; est videlicet exhortatio ad mutuam dilectionem, modestiam ac virtutes hisce geminas exercendas, opposita vero vitia fugienda.

Opuscula haec Aphraatis antiquissimum constituunt Ecclesiae Syriae documentum, variaque quoad statum rerum in hac ecclesia, quoad disciplinam, mores ac pietatem ex iis illustrantur. Unde summo in pretio eadem habenda sunt. Egregia quoque in iis habentur testimonia de doctrina fidei, ita ut inter insignes traditionis testes Aphraates sit recensendus. Sic de praesentia reali Christi in Eucharistia et de sacrificio Novae Legis praecclare ipse scribit; praecipue vero quae habet de poenitentia ac de necessitate confessionis ad illustrandum et vindicandum dogma catholicum valde opportuna sunt.

Ut hoc de capite pauca advertamus, in ea quam scripsit *de poenitentia* homilia (VII), mira quadam suavitate, nec minore orationis vehementia, exemplis praesertim ex Scripturis congestis, Dei commendat misericordiam, peccatoresque monet, ne reconciliationis gratiam, quae unicuique in hac vita semper praesto est, respuant vel negligent. Porro inter conditiones veniae a Deo impetrandae et integritatis spiritualis reparandae, hoc imprimis inculcatur, ut qui deliquit culpas suas iis manifestet, qui potestate clavium instructi remedium aptum adhibere possunt. Inter alia: „Omnibus doloribus, scribit, sunt medicamenta, sananturque, modo prudens medicus illos noverit; et iis qui in certamine nostro plagis affecti fuerint paratum est poenitentiae pharmacum, quo vulneribus imposito reficiantur. O medici, discipuli sapientis nostri medici, accipite remedium illud, quo languentium vulnera sanetis. Bellatoribus enim, qui in praelio ab hoste percussi sunt si peritus adsit medicus, solerter inquit hic qua ratione illis medicetur, et postquam eosdem sanavit, muneribus et honore a rege donatur. Simili modo, carissimi, ei qui in pugna nostra decertat et, hosti suo occurrens, ab hoc percussus fuit, si ob vulnus acceptum magnopere doleat, concedere oportet poenitentiae medicamentum. Deus quippe poenitentes non rejicit. Nam dicit propheta Ezechiel: *Non morte peccatoris delector, sed opto ut, a via sua mala conversus, vivat.* Virum qui in acie vulneratus est non pudet tradendi sese manibus medici sapientis, quoniam propter certaminis vehementiam plaga affectus fuit; idemque, cum sanatus fuerit, a rege non respuitur, sed militibus denuo

Jac. Aphraa-
tes.

accensetur. Ita qui a daemone vulnus accepit non debet rubore prohiberi quominus delictum suum confiteatur, illud relinquat et poenitentiae remedium postulet. Quem enim pudet vulneris manifestandi, eum mox inficit gangraena. toti corpori nocumentum afferens. Qui non erubuit convalescit a vulnere et ad pugnam revertetur; contra si quem contagio semel invaserit, is vires deinceps recuperare et arma, quae deposuit, induere non poterit. Sic etiam qui in pugna nostra superatus est hanc habet viam recuperandae sanitatis, ut dicat: Peccavi, et petat poenitentiam; qui vero erubescit nequit sanari, quoniam vulnera sua non vult manifestare medico qui duos denarios accepit, ut eis salutem omnibus qui sauciati fuerint restituat. — Vos autem, medici, qui discipuli estis illustris medici nostri, non debetis medicinam iis denegare quibus curatione opus est. Si quis plagam suam vobis ostenderit, poenitentiae remedium ipsi adhibete; quem vero pudet infirmitatis suae revelandae, hunc adhortemini ne eam vos celet, eandemque vobis patefactam nolite (aliis) manifestare, ne propter illum etiam innocentes rei aestimentur ab inimicis et iis qui nos oderunt¹⁾

Patet, hisce contineri luculentissimum testimonium necessitatis confessionis sacramentalis. „Qui enim peccatum (utique grave) admisit, is, ex auctoris doctrina, modo vulnus suum medico spiritali seu ei qui potestatem clavium accepit detegat, hoc est, modo culpam, de ea tamen dolens et proponens emendationem, sacerdoti revelaverit, sanabitur; si quem vero malesana verecundia ab hujusmodi sincera manifestatione retraxerit, hic peccati sanie tabescet et misere peribit. Quod autem probe notandum est, istius confessionis materiam, eamque necessariam, constituunt animae lapsus et vulnera non publica tantum, verum etiam occulta, talia nempe quibus, nisi ab ipso reo patefacta fuerint, medicus, utpote illorum ignarus, fomenta admoveere nequit, et quae, vel uni exhibita, pudorem confusionemque parere nata sunt atque ideo a nonnullis omnino reticentur. Caeterum delicta haec non aliis nisi ministris iudicandi munere fungentibus retegenda sunt, iique monentur ne, culpas evulgando, confitentes ignominia afficiant.“²⁾

Duplex quidem notatur Aphraatis opinio erronea. Altera quidem facile condonanda, imo vix erroribus adscribenda sed conjecturis quae probabilitate destituuntur, videlicet mundum, sicut intra sex dies a Deo creatus fuit, ita elapsis sex annorum millibus finem habiturum esse. — Praeterea vero obscura et implexa est doctrina Aphraatis

¹⁾ V. Forget l. c. p. 277.

²⁾ Ita Forget l. c. p. 281.

de anima humana ejusque post mortem sorte. Unde jam ab antiquis variis erroris hac in re arguitur. Sed re accuratius examinata plurima quae primo intuitu videntur obscura et parum orthodoxa, sanae doctrinae inveniuntur conformia, atque Aphraates nec animae unitatem, nec ejus immortalitatem inficiatus est. In eo tamen erravit, quod animam per tempus a morte usque ad corporum resurrectionem intercedens opinatus est in corpore sepultam ac conscientia sui privatam jacere, donec tandem ultimi judicii die evigilet, vel una cum corpore in infernum de-
 trudenda, vel in coelum Spiritu Sancto duce ingressura.¹⁾ Sed recolendum est, etiam alios quosdam Scriptores ecclesiasticos de sorte animarum post mortem usque ad judicii ultimi diem opiniones minus rectas habuisse.²⁾

Jac. Aphraates.

Nota. Quae Aphraatis vitam spectant praecipue colliguntur ex ejus scriptis et ex epistola Georgii Episcopi Arabum vulgo nuncupati. Georgius hic qui a. 686 Praesul creatus est et a. 724 obiit, praeter alia opera undecim epistolas reliquit. Quartae, in Lagardii *Analectis Syriacis* (Lipsiae 1858. p. 108 sqq.) primum editae, novem insunt capita, quorum tria priora de *Sapiente Persa* agunt. Wright denuo ea typis mandavit, post eum vero J. Forget qui primus versionem latinam adjecit in citata *Dissertatione de Vita et Scriptis Aphraatis Sapientis Persae* p. 8—55. Pauca etiam habent Scriptores Syri sequioris aetatis, uti Barbahlul, Elias Barsinaeus, Georgius Barhebraeus, Ebed-Jesu Sobensis, quorum textus habentur ap. Forget l. c. p. 61 sqq. — Aphraatis scripta primum edidit a. 1756 Nic. Antonelli, qui s. Jacobi Nisibeni eadem esse opinabatur, in textu armeno cum versione latina sub titulo: *S. Jacobi Nisibeni opera omnia, ex armeno in latinum translata a Nic. Antonelli S. R. E. Cardinali. Romae 1756.* (Habentur tamen in hac editione tantum Dissertationes novemdecim, quatuor desunt; versio autem latina paraphrasis potius est, quam fida interpretatio). Versio haec latina recusa est in *Gallandi Biblioth. T. V*; textus vero armeniacus iterum prodiit Constantinopoli a. 1829. Sed textum primigenium syriacum primus publici juris fecit scriptaque illa Aphraati vindicavit cl. G. Wright, sub titulo: *The homilies of Aphraates the Persian Sage, edited from Syriac manuscripts of the fifth and sixth centuries, in the British Museum, by W. Wright etc. Vol. I. The syriac text. London, 1869.* — Plures Aphraatis tractatus vers. germ. edidit Bickell, Kempten 1874. — Scripsit porro Fr. Sasse: *Prolegomena in Aphraatis Sapientis Persae sermones. Lipsiae 1878.* — J. Forget: *De Vita*

¹⁾ Cf. Forget, l. c. p. 308.

²⁾ V. Jungmann. Tractatus de Novissimis, C. I, art. II.

et Scriptis Aphraatis Sapientis Persae Dissertatio histor.-theol. Lovanii 1882. — Schönfeldner, Aus und über Aphraates. Tübing. Quartalschr. 1878 p. 195 sqq.

Cyrrillonas.

Cyrrillonas diaconus, Edessenus forte et discipulus ac nepos s. Ephraemi¹⁾, floruit versus a. 395, sed de ejus vita fere nihil compertum est. In manuscripto syriaco quod conservatur in Museo Britannico (Cod. add. Mus. Brit. 14591), varia ejus habentur *Carmina*, scil. Hymnus supplicatorius in festum omnium Sanctorum anni 396; Hymnus in conversionem Zachaei; Hymnus in lotionem pedum; Homiliae duae in Pascha, et Homilia de frumento ejusque generatione et usu praesertim ut pane eucharistico ac symbolo fidei ac vitae christianae. — Inveniuntur in his carminibus egregia testimonia variorum dogmatum.²⁾

Balaeus.

Versus finem saeculi quarti pariter vixit *Balaeus* Choroepiscopus dioecesis Aleppensis, qui varia confecit *Carmina* sacra, nostro tempore primum in publicam lucem prolata. Exstat *Carmen* Balaei de dedicatione ecclesiae Cenesrinae civitati Aleppensi vicinae. Praeterea scripsit *Homilias* de historia Joseph et fratrum ejus, quarum prima tantum et octava superest, *Cantica* quoque brevissima in Syrorum officiis usitata. Publicavit haec Overbeck³⁾; carmen de obitu Moysis una cum carmine liturgico inedito edidit etiam P. Wenig⁴⁾, ac versione germanica quaedam Balaei carmina edidit Bickell (Kempten 1872). — Alius ejusdem temporis scriptor fuit *Gregorius Abbas*. E Palaestina in

¹⁾ „Fortasse non diversus est ab Absamia, filio sororis s. Ephraemi, qui et ipse de Hunnorum irruptione carmen composuit“. Bickell, Conspectus rei Syrorum litterariae p. 21. Monasterii a 1871.

²⁾ Publicavit cl. Bickell sex carmina Cyrrillonae versione germanica: Ausgewählte Gedichte der syrischen Kirchenväter, Cyrrillonas, Balaeus, Isaac von Antiochien und Jacob v. Sarug. Kempten 1872. Quaedam ex ipsis excerpta latine habentur apud Bickell, Conspectus rei Syrorum litterariae p. 34.

³⁾ J. J. Overbeck, S. Ephraemi Syri, Rabulae episcopi Edesseni Balaei (p. 251 — 336) aliorumque opera selecta. Oxfordiae 1865. Cf. Bickell, Conspectus rei Syrorum litterariae p. 21.

⁴⁾ J. B. Wenig, Schola syriaca, Oeniponte 1866.

Cyprum profectus est, ejusque duae epistolae ad s. Epiphanium, tertia ad Theodorum monachum, decem quoque fragmenta operis ascetici Romae asservata in Bibliotheca Orientali commemorantur.¹⁾

Gregorius
abbas.

Celeberrimus demum inter Syros fuit s. *Maruthas* S. Maruthas. Episcopus urbis Tagriti seu Martyropoleos in Mesopotamia, qui doctrina et miraculis clarus in fine saeculi quarti et initio saeculi quinti floruit. Varias suscepit legationes Imperatorum Arcadii et Theodosii II ad regem Persarum, ut Christianorum sorti in regno illo subveniretur, et apud Jezdegerdum regem Persidis magni habebatur. Collegit ipse *Acta Martyrum* qui regnantibus Sapore II, Jezdegerde I et Bahramo V in Perside martyrio coronati sunt. Edidit hanc collectionem Steph. Ev. Assemanus in suis *Actis Martyrum* e codicibus Romanis, sed plura desiderantur in ea. Caeterum sunt pretiosissimum monumentum ecclesiae Syriae; genuina enim sunt et documentum insigne fervoris ac triumphi illorum Sanctorum. Praeterea s. Maruthas etiam *Cantica* in honorem sanctorum martyrum conscripsit, nec non una cum Isaac archiepiscopo Seleuciaae canones condidit in synodo a. 410 ibidem coacta. Quos canones postquam antea latine tantum versi apud Muratorium et Mensium exstiterunt, a. 1869 Th. Lamy syriace e codice saeculi octavi edidit.²⁾ Obiit s. Maruthas Tagriti a. 415.

Nota. De s. Marutha cf. Socrates, Hist. eccl. lib. 7. c. 8., lib. 15. c. 6; Sozom. lib. 8. c. 16; Jos. Assemani in Bibl. orient. T. I. p. 174 sqq.; Prolegomena Steph. Evod. Assemani ad ejus scripta; Tillemont Mém. T. XI. p. 284—87. 610; Ceillier T. X. p. 466 (ed. 2. T. VIII. p. 2.). — S. Maruthae Scripta edidit Steph. Evod. Assemani, Acta ss. Martyrum orientalium et occidentalium T. I. Romae 1748. Tomi II. versionem germ. ed. P. Zingerle, Echte Acten der hl. Martyrer des Morgenlandes; 1. Theil; Innsbruck 1836. 2 Theile.

¹⁾ V. Bickell, Conspectus rei Syrorum litterariae p. 21.

²⁾ Concilium Seleuciaae et Ctesiphonti habitum a. 410 ed., vertit et illustravit T. Lamy, Lovanii 1869. — Seleucia et Ctesiphon splendidissimae civitates, in utraque Tigridis ripa sitae erant ita, ut unam urbem constituerent.

§. 138.

S. Joannes Chrysostomus. — Ejus vita usque ad Episcopatum
(a. 344—398).Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius Chrysostomi Opera et maxime Epistolae. — Palladii Dialogus de Vita s. Joannis Chrysostomi gr. et lat. ed. Bigot Paris. 1680 in 4°; (etiam in Opp. Chrysostomi ed. Montfaucon T. XIII. p. 190. cf. ibid. Praefat. p. V. et p. VII—X., in Galland. Biblioth. T. VIII. p. 257—330; ap. Migne, P. G. T. XLVII. p. 3—82). — S. Hieron. De Scriptor. eccles. c. 129. — Socrat. Hist. Eccl. lib. 6. — Sozomen. Histor. Eccles. lib. 8. — Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. passim. — S. Procli Patriarchae Constantinopol. (ante medium saeculum V.) Laudatio s. Joannis Chrysost. (quae latine tantum exstat in C. Baron. Annal. ad a. 438 n. 2—5., in Galland. Biblioth. T. IX. p. 678—79., ap. Migne P. G. T. LXV. p. 827—834). — S. Isidor. Pelusiot. lib. 1. ep. 152. ep. 156. et ep. 310. — S. Nili lib. 2. ep. 199. et ep. 265. lib. 3. ep. 279. — Photii Codd. 25. 59. 86. 96. 168. 172. 173. 174. 270. 273. 274. 277. — S. Joannis Damasceni Oratio in laudem s. Joannis Chrysostomi (Opp. T. II. p. 886—95). — Suidas s. v. *Ἰωάννης*.¹⁾

Subsidia: G. Hermant Vie de S. Jean Chrysostome. Paris. 1664. 2 Voll. in 4°, et Lugduni 1683. 2 Voll. in 8°. — Tillemont T. XI. p. 1—405. cum Notis ibid. p. 553—632. — Ceillier T. IX. Chap. I. (ed. 2^a T. VIII.). — Bern. de Montfaucon Vita S. Joannis Chrysostomi in Opp. S. Chrysostomi T. XIII. p. 91—177. cf. ibid. Praefat. p. VI. — J. Stilling Commentarius historicus de S. Joanne Chrysostomo in Actis SS. ad diem 14. Sept. (Septembris T. IV. Venetiis 1761. p. 401—700). — J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 454—584. — G. Cave Vol. I. p. 300—343. — Cas.

¹⁾ De hisce fontibus et aliis nonnullis, quorum supra ob levem eorum fidem atque exiguam auctoritatem non est mentio facta, scil. de Georgio Alexandrino, Leone Imperatore, Simeone Metaphraste (qui habentur graece in Savillii edit. Opp. S. Chrysostomi T. VIII. p. 157—428), cf. H. Savilius in Notis T. VIII. Opp. S. Chrysostomi sub-junctis col. 941—44 et multo fusius in Tractatu singulari, quem exhibet G. Cave Vol. I. p. 327—42, Montfaucon in Opp. S. Chrysostomi T. XIII. Praefat. p. IV—X, item in Vita S. Chrysostomi p. 142. Tillemont l. c. Art. I. (p. 1—4) cum Nota l. (p. 553) et maxime J. Stilling l. c. §§. I. et II. (p. 401—8), denique J. A. Fabricius in Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 456—62, qui etiam Subsidia uberius recenset.

Oudin. T. I. p. 687—790. — A. Neander: Der heil. Chrysostomus und die Kirche seiner Zeit. Berlin 1821—22. 2 Bde. 8°. (3. Auflage. 2 Bde. Berlin 1848). — Thierry S. Jean Chrysostome, 8°, 544 pp. Paris 1872. — Cf. Freiburg. Kirchenlex. 2. Aufl. s. v. Joannes Chrysost. (Bardenhewer); Chevalier s. v. Jean Chrysostome.

S. Joannes, aequalibus suis a sede episcopali *Constantinopolitanus* dictus, postea vero usu communi ob insignem eloquentiam *Chrysostomus* (i. e. os aureum) cognominatus, Antiochiae in Syria nobili genere natus est circa a. 344.¹⁾ Is prima statim aetate Secundo patre orbatus, sub pia matris Anthusae disciplina omni virtutum genere mature imbutus est. Cum autem esset ingenio solertiori, sese in litterarum studio exercuit ad s. Scripturarum ministerium; in eloquentia et oratoria arte doctorem habuit celeberrimum Libanium, in philosophia Andragathium, quibus ultra vigesimum aetatis annum operam dedit.²⁾ Jam inde a teneris annis studiorum socium nactus erat Basilium aequalem, arctissimo semper amicitiae vinculo sibi conjunctum.³⁾ Licet porro, antequam vigesimum attigisset annum, de capessenda vita monastica saepe cogitaret atque communia cum Basilio amico consilia iniret,

S. Jōannis
Chrysost.
Vita

¹⁾ Cognomen *Chrysostomi* dudum ipsi inditum reperitur, vid. Theodoret. Dialog. II. (T. IV. p. 102), Ephraem Antiochenus ap. Phot. Cod. 228. et 229. Cassiodor. Exposit. in Ps. 6. v. 7. Facund. lib. 4. c. 2. (Galland. T. XI. p. 703), S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 19. n. 23. (Opp. T. VII. p. 150), item Concil. Constantinop. III. (a. 680) Act. X. (Mansi T. XI. col. 405), explicatur autem in Concil. Nicaen. II. Act. IV. (Mansi T. XIII. col. 9.) et Act. VI. (ibid. col. 293), cf. Tillemont l. c. Art. XIV. (p. 37) et Stilling l. c. n. 1480—83. — De natalibus sancti hujus Doctoris vid. Pallad. c. 5. (p. 80), Socrat. lib. 6. c. 3. Sozom. lib. 8. c. 2. et ipse Chrysostom. de Sacerdot. lib. 2. n. 8. — Annus natalis accuratissime definitur a J. Stilling l. c. n. 37—43., quocum fere consentiunt Tillemont l. c. Art. II. (p. 4) et Not. 2. (p. 553—55), Montfaucon in Vita Chrysost. p. 91, Pagi Crit. ad a. 407. n. 3. aliique.

²⁾ S. Chrysost. de Sacerdot. lib. I. n. 5. Ad viduam juniorem n. 2. Pallad. c. 5. Socrat. lib. 6. c. 3. Sozom. lib. 8. c. 2. Cf. Stilling l. c. n. 44—49. item Tillemont l. c. Art. II. (p. 5—6) et Not. 2. (p. 554—55).

³⁾ S. Chrysost. de Sacerdot. lib. I. n. 1. et 2.

S. Joannis
Chrysost.
Vita.

abductus tamen ab oratoriae artis et philosophiae studio theatrales ludos frequentare coepit et in foro oratoriam exercuit artem. Plurimum vero instante Basilio tandem Joannes foro valedixit, lectionemque Scripturarum et christianae vitae officia complexus sanctioris disciplinae genus, a quo nunquam postea destitit, inire coepit.¹⁾ Meletius autem, Antiochiae tunc Episcopus, vir sanctitate conspicuus, cum videret Joannem juvenem ingenio et egregia indole pollere, ipsum ad consortium et colloquia sua frequenter admisit, eumque fidei dogmatibus ac s. Scripturae scientia accurate instructum circa a. 369. baptizavit. Dehinc sanctissime vixit, ac triennio elapso Lector ordinatus est.²⁾ Eo tempore matris precibus victus in domo paterna adhuc commoratus est, attamen a negotiis vacans saecularibus divinae tantum philosophiae operam dedit corpus macerans jejuniis et vigiliis, humo recubans, pravos affectus omnes eliminans, vanae gloriae fumum depellens ac linguam caute refruens.³⁾ Meletio in exilium pulso (a. 372.) alios doctrinae sacrae magistros adire coepit, Diodorum scilicet, qui postea Tarsensis Episcopus fuit, et Carterium, qui una cum Diodoro monasteria Antiochena curabat. Dum sub hisce magistris litteras sacras et vitae monastica exercitia disceret s. Joannes, duos magnae expectationis juvenes, suos olim in schola Libanii sodales, *Theodorum* et *Maximum*, ad idem pertraxit vitae institutum; Theodorus tamen, cum elapso aliquo tempore a proposito iterum defecisset, nonnisi zelo ardenti s. Joannis ad priorem disciplinam asceticam reductus est.⁴⁾

¹⁾ S. Chrysost. de Sacerdot. lib. I. n. 3. et 4. Socrat. lib. 6. c. 3. Sozom. lib. 8. c. 2. S. Isidori Pelus. lib. 2. ep. 42. Huc pertinere videtur eventus, quem ex juventute sua ipse narrat s. Chrysost. Hom. 38. in Acta Apost. n. 5. Cf. Stilting l. c. n. 50—55. et n. 59—62. Tillemont l. c. Art. II—III. (p. 6—7).

²⁾ Pallad. c. 5. et 19. Socrat. l. c. et Sozom. l. c. Cf. Stilting l. c. n. 56—57. et n. 63. C. Baron. Annal. ad a. 882. n. 72. Pagi Crit. ad an. 382. n. 2.

³⁾ S. Chrysostom. de Sacerdot. lib. 1. n. 4—6. lib. 3. n. 12. et 13. lib. 6. n. 7. et 12. Cf. Stilting l. c. n. 92—99. Tillemont l. c. Art. III. (p. 7—9).

⁴⁾ Socrat. lib. 6. c. 3. Sozom. lib. 8. c. 2. Theodoret. Hist. Eccles.

Tanta autem Joannis et Basilii sanctitatis fama percrebuit, ut Episcopi illius regionis juvenem utrumque ad dignitatem Episcopalem evehere cogitarent (circa a. 373.). Re comperta Joannes, humilitate et modestia ductus, fuga se subduxit; Basilius vero, quem celaverat Joannes timorem atque consilium suum, paulo post raptus ac invitus Raphaneae in Syria Episcopus ordinatus est. Eam ob rem cum Basilius graviter conquestus esset, deceptum se fuisse et laesa a Joanne amicitiae jura, Joannes, semet purgandi causa, egregios de sacerdotio conscripsit libros.¹⁾ Haud multo post (a. 374. vel 375.) sublimioris perfectionis studio ductus, nec ullis difficultatibus deterritus, urbe relicta secessit in montes Antiochiae vicinos, quo illum evocabat vita monachorum angelica.²⁾ Ibi rogatus ab amicis complura scripsit tam de compunctione cordis, quam in defensionem vitae monasticae. Cum vero in Syrum quemdam incidisset severissimae continentiae senem, duriora

S. Joannis
Chrysost.
Vita.

lib. 5. c. 40. Synodicon Cassin. adv. tragoediam Irenaei c. 174 (Mansi T. V. col. 954.), Justiniani Imp. Confessio rectae fidei adv. tria Capitula (Mansi T. IX. col. 577—78.), Concil. Constantinop. II. (a. 553.) Collat. V. (Mansi T. IX. col. 248. et 272—73), Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. 2. c. 2. et lib. 6. c. 3. (Galland. T. XI. p. 680 et 694), Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutyech. lib. 3. n. 7. (Galland. T. XII. p. 686). Ex istis duobus Theodorus Mopsvestiae in Cilicia postmodum (c. a. 394) Episcopus factus est, Maximus vero Seleucia in Isauria. Cf. Stilting l. c. n. 67—91. Tillemont l. c. Art. IV. (p. 9—12) et Montfaucon Vita Chrysost. p. 92—94.

¹⁾ S. Chrysost. de sacerdot. lib. I. n. 6—9. lib. 6. n. 12. Verisimillimum porro est, Basilium Chrysostomi pernecessarium, eundem esse, qui inter Episcopos Syriae ultimus Concilio Constantinopolit. I. (a. 381) subscriptus legitur *Basilius Raphanensis* (Mansi T. III. col. 568). Cf. C. Baron. ad a. 382. n. 66—69. Stilting l. c. n. 100—120. Tillemont l. c. Art. V. (p. 12—14). Montfaucon Vita Chrysostomi p. 94. Catalani Praefat. in libros de sacerdot. §. III.

²⁾ Pallad. c. 5. S. Chrysostom. de compunct. ad Demetrium lib. I. n. 6. Monachorum illius aetatis vivendi rationem accurate describit ipse s. Chrysostomus Homil. 68. in Matthaeum n. 3. 4. et 5. item Homil. 72. in Matth. n. 3. et 4. Hom. 14. in 1. Timoth. n. 3—5. Hom. 17. de Statuis n. 1. et 2. Cf. Montfaucon Vita Chrysost. p. 94—95. Stilting l. c. n. 121—28. Tillemont l. c. Art. VI—VIII. (p. 14—21).

S. Joannis
Chrysost.
Vita.

vitae ejus instituta imitatus est annis quatuor, quos apud ipsum luctans contra corporis voluptates transegit; quas ubi facilius non tam labore, quam ratione superavit, tum delitescere cupiens solus in quamdam speluncam se recepit. Illic annos moratus est duos, quibus insomnis ut plurimum perstitit, s. Scripturam assidue legens, addiscens ac meditans; tandem adversa valetudine laborans ex spelunca et ex montibus in urbem redire coactus vertente a. 380¹⁾, Antiochiam redux a. 381. a Meletio diaconus ordinatus est, et per quinquennium diligenter altari inseruiens multa simul praeclare scripta evulgavit, viduas et virgines instruxit, ac Gentiles impugnavit.²⁾

Ob insignes animi dotes atque virtutes in omni ejus vita conspicuas circa initium anni 386. a Flaviano Meletii successore, Joannes favore divino ordinatus est presbyter, eaque occasione primam Homiliam dixit, qua admirabili cum humilitate ac modestia indignum se declarabat, qui tantum susciperet munus Deique laudes praedicaret, dein vero praesentem Flavianum Episcopum miris extollebat laudibus.³⁾ Novum presbyterum non minus eloquentia et zelo, quam vitae sanctitate illustrem Flavianus, Antiochiae Episcopus, insigni humilitatis exemplo vix unquam a latere suo dimisit⁴⁾, eumque sollicitudinis Episcopalis adiutorem fidissimum ac indefessum sibi adscivit. Quod etiam onus tanto fervore subiit presbyter sanctissimus, ut curam salutis plebis Antiochenae gravissimum vitae suae negotium duceret, omnesque verbo et exemplo ad recte agendum provocare, imo omnium vice bona opera per-

¹⁾ Pallad. c. 5. Cf. Stilting l. c. n. 121. 123. 129. et 164. Tillemont l. c. Art. VIII. (p. 21—22).

²⁾ Pallad. c. 5. Cf. Stilting l. c. n. 164. seqq. Tillemont l. c. Art. XI. et XII. (p. 28—33).

³⁾ Pallad. c. 5. S. Chrysostomi *Sermo, cum Presbyter fuit ordinatus* T. I. p. 436—43. Cf. Stilting l. c. n. 228—35. Tillemont l. c. Art. XIII. et XIV. (p. 33 et 39).

⁴⁾ S. Chrysost. Homil. in illud: In faciem Petro restiti n. 1. (T. III. p. 362).

agere suaeque merita in eos transferre gestiret.¹⁾ Maxime vero totius populi votis ardentissime expetitus ministerium praedicationis verbi Dei ab Episcopo sibi commissum, quantum per frequentes infirmitates aliaque muneris sui negotia ipsi licuit, sedulo exsecutus est, ita ut singulis hebdomadis semel ad minimum aut bis, diebus scilicet dominicis et festis solemnibus, Quadragesimae vero tempore et infra hebdomadam Paschalem, singulis ferme diebus, quin etiam bis de die tenerrimo affectu et caritate vere paterna plebem Antiochenam instrueret, nec publice tantum, sed et privatim doceret.²⁾

S. Joannis
Chrysost.
Vita.

Concionatori tanto innumerae sese offerebant orandi et arguendi causae et occasiones, festa scilicet Domini et natales Martyrum, insuper haereticorum varii generis, maximeque Anomoeorum, depravata doctrina, qui in Catholicos quotidie debacchari solebant, Judaeorum quoque Christi inimicorum ausus, quos in quadam saltem rituum parte nonnulli sectabantur Christiani, multorum denique Antiochenorum dissoluti mores et effraenata quorundam in peccando licentia. Proinde statim a suscepta dignitate sacerdotali Manichaeos, Anomoeos sive Arianos Eunonii sectatores, et mox etiam Judaeos acriter coepit impugnare³⁾; praeterea initio praedicationis suae summopere intentus fuit ad

¹⁾ S. Chrysost. Homil. 4. in Genesin n. 1. Homil. 9. de Statuis n. 1. et Hom. 13. de Statuis n. 4. et 5. Hom. 32. in Matth. n. 6—7. Pallad. c. 5. (p. 42).

²⁾ S. Chrysost. Homil. in illud: Filius ex se nihil facit n. 1. (T. VI. p. 255). Hom. 4. in Genes. n. 1. Hom. 3. in princip. Actorum n. 1. — Homil. 19. de Statuis n. 1. Homil. 1. de Poenitent. n. 1. et Hom. 8. de Poenit. n. 1. Hom. de terrae motu n. 1. (T. II. p. 717). Hom. de decem millium talent. debitore n. 1. (T. III. p. 1—2). Hom. in illud: Diligentibus Deum omnia coop. in bonum n. 1. (ibid. p. 150). — Homil. 25. in Joann. n. 1. Hom. 13. de Statuis n. 1. Hom. 6. de Stat. n. 3. Hom. 13. in Genes. n. 1. Hom. 30. in Genes. n. 1. Hom. 33. in Genes. n. 1. Hom. 41. in Genes. n. 1. Hom. 54. in Genes. n. 2. Hom. II. de diabolo tentatore n. 1. (T. II. p. 261) et Homil. de Resurrect. n. 5. (ibid. p. 445). — Homil. 2. in illud: Vidi Dominum n. 1. (T. VI. p. 206). Hom. 17. in Matth. n. 7. Hom. 20. de Statuis n. 8. et Hom. 3. de Lazaro et divite n. 1.

³⁾ S. Chrysost. Hom. 36. in 1 Corinth. n. 7. Hom. 24. in Genes. n. 8. Homil. I. de incomprehens. Dei natura n. 6. Orat. I. adversus Judaeos n. 1. 3. et 4.

S. Joannis
Chrysost.
Vita.

peccatissimas quaslibet consuetudines concionibus suis exscindendas ac integras homilias eum in finem composuit; postea vero magis studuit ejusmodi abusus in parte aliqua homiliarum suarum reprehendere, et sacrarum litterarum expositionem simul prosequi. Ac tum revera quicquid sacrae scientiae rebus divinis in solitudine vacans assidue legendo, addiscendo et meditando s. Scripturam sibi comparaverat, in populi fidelis profectum spirituales abunde effudit; praecipue diebus festis mysteria divina martyrumque triumphos eximiis laudibus prosecutus est; et admodum frequenter ipsam s. Scripturam populo diligenter exposuit, ac moribus ad normam legis divinae formandis, virtutibus colendis vitiisque extirpandis, operam continuo dedit, nec monendo destitit prius, quam fructum praedicationis suae conspexisset.¹⁾ Primis duobus praedicationis suae annis oratorem magis, quam interpretem agens ac praecipue delectatus exordiis prolixis in concionando frequenter ab una materia ad aliam transivit, singulos Scripturae versus hinc inde excerptos interpretatus est, vel biblicas quasdam narrationes perquam accurate explanavit. Tum vero anno tertio (a. 388.) integros s. Scripturae libros exponere coepit, Genesin, Evangelium Joannis et Matthaei, ac tandem epistolas s. Pauli et Psalmos, ita ut singulis fere annis unum s. Scripturae librum totum explicaret. Caeterum quanto diutius Antiochenos docuit, tanto magis a methodo concionatoris ad characterem interpretis accessit.

Tanta autem potestate usus est in delinquentes, ut satis appareat, a Flaviano etiam jurisdictionem Episcopi propriam saltem ex parte ipsi fuisse commissam.²⁾ Porro quum schismate tristissimo tunc scinderetur ecclesia Antiochena, vir sanctus, caritate plenus, pro concione dicens fideles, qui Flaviano secum adhaerebant, nimio fervore abreptos graviter admonuit, eorumque temeritatem acriter reprehendit quod adversae partis homines imperite ac petulanter damnarent censurisque in eos gravibus uterentur, ita ut illos non minus, quam Apollinarii sequaces, anathemate ferirent.³⁾ Sed maxime sollicitudo ejus pastoralis enituit,

¹⁾ S. Chrysostom. Hom. 11. in Genes. n. 3. — Hom. 28. in Genes. n. 1. et Hom. 32. in Genes. n. 1. Sermo I. de Anna n. 1. (T. IV. p. 701) et Serm. V. de Anna n. 2. Hom. 16. de Statuis n. 2. — Hom. de decem millium talentorum debitore n. 1. et 2. (T. III. p. 2—3). Hom. 1. de Davide et Saule n. 1. (T. IV. p. 748). Hom. 7. contra Anomoeos n. 7. (T. I. p. 511—12). Hom. 15. de Statuis n. 5. Hom. 14. in Joh. n. 4. Hom. 9. in Ep. ad Hebr. n. 1.

²⁾ S. Chrysost. Hom. 6. in Genes. n. 3. Hom. 3. de Davide et Saule n. 1. (T. IV. p. 768). Hom. 20. de Statuis n. 9. Hom. 17. in Matth. n. 7. et Hom. 82. in Matth. n. 6.

³⁾ Hom. de non anathematizandis vivis atque defunctis, habita

cum sub initium anni 387 Antiochiae excidium immineret. Postquam enim cives Antiocheni, seditione exorta ob nimiam tributorum, quae in dies excogitabantur, exactionem statuas Theodosii Imperatoris et Flacillae, uxoris ejus jam defunctae, deiecissent ac contumeliis affecissent, Imperatoris ira vehementissime excaudit: Flavianus Episcopus, qui statim post illud facinus ad Imperatorem deprecandum profectus erat Constantinopolim, Joanni partes suas interim Antiochiae agendas commisit. Antiochenis hinc inter metum et spem fluctuantibus toto Quadragesimae tempore plurimas conciones habuit, modo ut in calamitate versantem populum consolaretur, modo ut fractos periculi magnitudine animos confirmaret, tum praecipue ut occasione imminentium malorum Antiochenos ad mores componendos eluendaque scelera, quae tantam Dei iram accenderant, monitorum frequentia deduceret; qui certe conatus Chrysostomo cessit ex voto, donec tandem festum Paschatis liberationem quoque ex periculo afferret.¹⁾ Post Pascha autem Chrysostomus Gentiles illos, qui, dum Theodosius in Antiochenos ob dejectas statuas saeviret majorque calamitas exspectaretur, ad christianam fidem accesserant, in suscepta vera religione confirmare studuit.²⁾ — Ministerio igitur verbi potissimum intentus duodecim annos Antiochiae transegit, quibus non solum plebem recta ratione gubernavit, eamque sana doctrina illuminavit ac gratiae divinae fluminibus irrigavit, verum etiam praeclaro virtutum exemplo clero illius ecclesiae praeluxit.³⁾

S. Joannis
Chrysost.
Vita.

§. 139.

S. Chrysostomi Episcopatus et exilium primum (a. 398—403).

Quum tanti viri, sanctitate non minus quam facundia conspicui, nomen per totum Orientem celebraretur, Joannes post obitum Nectarii Episcopi Constantinopolitani, agente

S. Joannis
Chrysost.
Episcopatus.

vertente a. 386 Antiochiae, exstat T. I. p. 691—96. Cf. Montfaucon Monit. ibid. p. 689—91 et Vita S. Chrysostomi T. XIII. p. 103—4. Stilting l. c. n. 273—75.

¹⁾ S. Chrysost. *Homiliae XXI de Statuis ad populum Antiochenum habitae* (T. II. p. 1—224), praesertim Hom. 2. et 21. item Hom. 20. n. 9. Sozom. lib. 7. c. 23. Cf. Montfaucon Vita S. Chrysostomi p. 105—110. Pagi Crit. ad a. 388 n. 2—8. Stilting l. c. n. 314—77.

²⁾ S. Chrysost. Serm. I. de Anna n. 1—3.

³⁾ Pallad. c. 5. (p. 42). Sozom. lib. 8. c. 2.

S. Joannis
Chrysost.
Episcopatus.

Eutropio, potentissimo tunc Arcadii Imperatoris eunucho, nequidquam repugnante Theophilo Alexandriae Episcopo, qui Isidorum ecclesiae suae presbyterum Nectarii successorum constituere praeoptasset, Antiochia vi et dolo abductus atque regiae urbis Episcopus ordinatus est a. 398.¹⁾ Qualis fuerat presbyter, talis permansit Episcopus: summam quippe animi humilitatem et eximiam in subditos caritatem, solitudinis amorem ac miram temperantiam in culmine sacerdotii retinuit.²⁾ Quapropter mensam solitariam ac sobriam elegit neque accedens ad aliena convivia, neque alios ad mensam suam invitans; aliquando etiam edere obliviscebatur ad vesperam usque, partim curis ecclesiasticis occupatus, partim divinis contemplationibus abstractus: contendebat enim assidue, ut nihil divinarum Scripturarum sibi esset impervium; fugiebat quoque inutiles hominum congressus, ut omne tempus, omnes facultates ac se totum divino servitio et salutis populorum devoveret.³⁾ Praeclaro hoc studio ductus egenorum et oppressorum, virginum et viduarum, infirmorum et peregrinorum, tamquam communis omnium pater, sedulam gessit curam; nec quidquam ex ditissimis ecclesiae suae redditibus in usus proprios convertit, sed sua omnia in pias causas expendit.⁴⁾ Ex tanta porro caritate oriebatur incredibilis ardor, subditos in via virtutis promovendi, cui nec ullus respectus humanus nec formido aliqua officere poterant; etenim subditos suos amabat propter Deum, malebatque Deo placere, quam hominibus.

¹⁾ Pallad. c. 5. (p. 42—45). Socrat. lib. 6. c. 2. et 5. Sozom. lib. 8. c. 2. Cf. Stilting n. 537—46.

²⁾ S. Chrysost. Homil. 30. in Acta Apostolorum n. 3. et 4. Hom. 11. in 1. Thessal. n. 2. Hom. 4. in 2. Thessal. n. 3. Hom. 4. in Epist. ad Hebr. n. 6. — Hom. 11. contra Anomoeos n. 1. Hom. 44. in Acta Apostol. n. 4.

³⁾ Pallad. c. 12. et 13. (p. 101—122) c. 18. (p. 169—770) c. 19. (p. 182—92). Socrat. lib. 6. c. 4. Sozom. lib. 8. c. 9. Cf. Stilting n. 557—68.

⁴⁾ S. Chrysost. Hom. de Saturnino et Aureliano n. 1. (T. III. p. 405). Pallad. c. 13. (p. 118—20). c. 17. et 18. (p. 165—68) et c. 5. (p. 46—47). Theodoretus ap. Phot. Cod. 273. Cf. Stilting n. 561. n. 568—72. et n. 620.

Cum autem ferventi studio salutis omnium subditorum ageretur, quos ut bonus pastor omni modo in viam virtutis reducere et ad aeternam felicitatem perducere conabatur, liberrime unumquemque monuit pro officio suo, et delinquentes arguit, non tamen sine animi dolore istud faciens. Ast nec vera caritas, nec conscientia rationis, quam ipse aliquando pro cunctis redditurus erat, peccata subditorum dissimulare patiebatur.¹⁾ Ita exemplar omnium factus, praeprimis Clerum suum reformare studuit; igitur statim severe prohibuit, ne Clerici feminas subintroductas in domibus suis alerent, ea scilicet ratione sibi met continuum animae periculum, aliisque scandalum parantes; avaritiam quoque, intemperantiam et adulationem potentibus exhibitam acriter in iis notavit.²⁾ Pariter et virginibus sacris, castitatem professis, interdixit, quominus viros secum degentes haberent; viduas autem, carnis deliciis aut vanitati deditas, conditione sua dignius ambulare iussit.³⁾ Divites porro, nobiles ac potentes incessabili ac intrepido studio admonuit justitiae, humilitatis et misericordiae in pauperes; quin ipsi etiam Imperatori ejusque uxori utilia monita suggessit.⁴⁾ Plebem denique

S. Joannis
Chrysost.
Episcopatus.

¹⁾ S. Chrysost. Hom. 29. in Acta Apost. n. 3. et 4. Hom. 44. in Acta Apostol. n. 4. Hom. 4. in Epist. ad Hebr. n. 6. Hom. 8. in Epist. ad Coloss. n. 1. Hom. 8. in 1. Thessal. n. 4. Hom. 9. in 1. Thess. n. 5. Hom. 10. in 1. Thess. n. 1. Hom. 11. in Epist. ad Hebr. n. 4. Hom. contra ludos et theatra n. 4. (T. VI. p. 276—78).

²⁾ Pallad. c. 5. (p. 45—46). Sozom. lib. 8. c. 3. Theodoretus ap. Phot. Cod. 273. et in Hist. Eccles. lib. 5. c. 28. Quam ferventi studio malam illam cohabitationis Clericorum cum feminis subintroductis consuetudinem exterminare conatus sit Chrysostomus, ostendit ejus libellus, qui inscribitur: *Adversus eos, qui apud se habent virgines subintroductas* (Opp. T. I. p. 228—48). Cf. Stiltig n. 573—75.

³⁾ Pallad. c. 5. (p. 47) et c. 8. (p. 66). Cf. Stiltig n. 577. — Huc quoque spectat illius opusculum: *Quod regulares feminae viris cohabitare non debeant* (T. I. p. 248—67).

⁴⁾ Pallad. c. 5. (p. 47). Theodreti Hist. Eccles. lib. 5. c. 28. Ejusmodi admonitionibus ad divites refertae sunt s. Chrysostomi Familiae Constantinopoli habitae; vid. Hom. de Saturnino et Aureliano n. 2. (T. III. p. 406) et Hom. de capto Eutropio n. 3. (ibid. p. 389).

S. Joannis
Chrysost.
Episcopatus.

suam, multiplici Episcopalis muneris sollicitudine detentus, semel plerumque aut bis per singulas hebdomadas concione habita¹⁾ dogmatibus fidei morumque sedulo instituit, integros s. Scripturae libros continua serie exposuit, ac pro virili vitia quaevis exstirpare conatus est.

Ut errantes vero, sive Gothos Arianos sive Novatianos aliosve haereticos, in viam veritatis sinumque Ecclesiae reduceret, fideles autem contra illorum errores muniret, s. Praesul nullum non lapidem movit.²⁾ Neque vero urbem dumtaxat regiam summa cura ac sollicitudine gubernavit, sed etiam longe lateque per Orientem Ecclesiae bono prospexit. — Effloruit igitur in dies laetus Joanne Episcopo status ecclesiae Constantinopolitanae, atque etiam istius urbis populum Chrysostomus sibi mire devinxit; nihilominus tamen magnis mox implexus est difficultatibus Clericorum complurium, necnon divitum procerumque multorum offensionem incurrit.³⁾

Inter viros dignitate ac potentia conspicuos, quos summa animi libertate ad vitiorum fugam cohortatus est Chrysostomus, fuit etiam Eutropius Eunuchus, qui Joannis Chrysostomi in Constantinopolitanum Episcopum cooptandi praecipuus fuerat auctor. Is enim cum ambitionis et cogendae pecuniae morbo admodum laboraret, Chrysostomus instabat, ut hisce tandem vitiis se expediret; cumque frequenter ingeminaret, fugitivas imo exitiosas esse divitias, in monitorem exasperatus Eutropius, multa contra illum molitus est; atque id praecipue statui curavit, ut asyli et immunitatis jus ecclesiis adimeretur. Verum ita providente Numine divino Eutropius cum consulatum anni 399 Arcadii nutu

¹⁾ S. Chrysost. Hom. 44. in Acta Apost. n. 3. et 4.

²⁾ Vid. S. Chrysost. Hom. VI. ex ante ineditis n. 2. (T. XII. p. 555—56) et Hom. 20. in Epist. ad Hebr. n. 1. Socrat. lib. 6. c. 22. et 21. cf. Stiltling n. 598—611. — Quomodo contra Anomoeos decertaverit s. Chrysostomus, vid. Hom. 11. contra Anomoeos n. 1. Hom. in Paralyt. demissum per tectum n. 3. (T. III. p. 37) et Hom. in illud: Pater si possibile est n. 4. (T. III. p. 22). — De Gothis ab eo convertis vid. Theodoret Hist. Eccles. lib. 5. c. 30. Exstat quoque Homilia s. Chrysostomi ad Gothos istos habita, scilicet Hom. VIII. ex ante ined. (T. XII. p. 371—81). Cf. Stiltling n. 621—22.

³⁾ V. S. Chrysost. Hom. IX. ex ante ineditis n. 1. (T. XII. p. 382). Socrat. lib. 6. c. 4 et 5. Sozom. lib. 8. c. 5. et 8.

consecutus nimio se fastu extulisset, omniumque in se odium ingenti rapacitate concitasset, repente gradu dejectus est (a. 399.), vitaeque timens fugit in ecclesiam, asylum, quod ipse abrogandum curaverat, supples adire coactus. Chrysostomus vero militibus invadere paratis eumque vi abripere meditantibus fortiter obstitit. Paucis post diebus s. Antistes, Eutropio sub altari jacente, elegantem habuit orationem, qua ex praesenti exemplo hominum superbiam et arrogantiam depressurus, vanitatem rerum omnium humanarum, potentiae ac divitiarum luculentissime demonstrabat, porro levitatem et infidelitatem eorum, qui antea Eutropio adulati fuerant, ipsumque tunc deserebant aut etiam persequiebantur, perstringens Ecclesiae constantiam ostendebat, ac tandem exposita miseria et ingenti timore Eutropii animos auditorum in Eutropium nimis exasperatos mitigabat eosque inducere studebat, ut vitam Eutropio exorarent apud Imperatorem. Elapsis aliquot post illam habitam concionem diebus, cum Eutropius ab ecclesia dilapsus in manus hostium incidisset atque in exilium abductus esset, alteram habuit Homiliam s. Doctor. qua fluxam iterum humanarum facultatum divitiarumque conditionem exemplo Eutropii ob oculos ponebat multisque additis de vero ac legitimo divitiarum usu deque vita praesenti, quam peregrinationi eleganter comparat, ad Ecclesiae laudes fuse celebrandas transibat.¹⁾

Eodem fere tempore Gainas, dux Gothorum, quem Arcadius amplissimis imperii dignitatibus ornaverat, movit seditionem, provincias misere vastavit ipsique regiae urbi cum barbaris suis imminuit. Arcadius resistendo impar cum duce rebelli pacisci coactus erat, qui viros, maxima dignitate conspicuos, Aurelianus praefectum praetorio et Saturninum consularem, sibi dedi petiit; atque in illud ipsum etiam consensit Arcadius. Hos itaque bello mox iterum recrudescente veluti in exilio detinuit Gainas secumque abduxit, quando videbat, sedes sibi mutandas esse alioque

¹⁾ S. Chrysost. Homil. in Eutropium n. 1. 2. 3. et 4. (T. III. p. 381—85) et Hom. de capto Eutropio n. 1. 2. et 3. (ibid. p. 386—88). Socrat. lib. 6. c. 5. Sozom. lib. 8. c. 7. Philostorg. Hist. Eccles. lib. 11. n. 4. et 6. Cf. Stilting n. 644—70. Utraque Homilia tunc temporis a s. Chrysostomo habita adhucdum exstat, scilicet: *Homilia in Eutropium* (T. III. p. 381—86) et *Homilia de capto Eutropio* (T. III. p. 386—404). Posterioris tamen Homiliae pars altera, in qua exponitur illud Psalmi 44: „Astitit regina a dextris tuis“, non satis videtur cohaerere cum priori ejusdem parte, magisque verisimile est, partem hanc alteram parti priori tantum assutam esse, quam a Chrysostomo compositam aut dictam, saltem eodem tempore. Cf. Montfaucon Monit. istis Homiliis praemisum (ibid. p. 380). Tillemont l. c. Art. LVI. (p. 154) et Stilting n. 661.

S. Joannis
Chrys. Epis-
copatus.

migrandum cum suis, nec levi in discrimine ipsa eorum capita versabantur. Tum s. Chrysostomus missus ad Gainam, qui Thraciam populabatur, mira fortitudine et constantia, quam dudum in illo expertus fuerat Gainas, ipsius animum flexit, ab eoque illud saltem impetravit, ut viros illos incolumes in patriam dimitteret. Redux Chrysostomus (a. 399) concionem habuit ad plebem suam, in qua, pauca de hoc eventu praefatus, turbas civiles describit, accusationes et calumnias, quibus amici et familiares Gainae sceleris ipsius minime consciis Constantinopoli tunc periclitabantur, deplorat, tantum verae amicitiae et caritatis defectum avaritiae tribuit, eamque proin gravi oratione insectatur, ac divites de vitae cursu recte instituendo diligenter monet, pauperes vero beatos praedicat.¹⁾

Hoc circiter tempore quidam Asiae Episcopi Constantinopolim profecti Antoninum. Ephesi Episcopum, apud Joannem Chrysostomum variorum criminum ac inprimis simoniae accusarunt. Causa cognita et Antonino interim e vivis sublato, litteris cleri Ephesini invitatus in Asiam perrexit, nec solum ecclesiae Ephesinae digniorem praefecit Antistitem, verum et complures alios Episcopos simoniacos aut incontinentes deposuit, novosque in eorum locum ordinavit. Novatianis autem et Quartodecimanis aliisque haereticis multas ecclesias ademit, ac templa deorum evertit. Rebus hisce prospere gestis Chrysostomus ex Asia, quasi ex longa peregrinatione (100 fere dierum), Constantinopolim reversus postridie orationem habuit ad populum suum, quem summis laudibus extollit, quod tanto cum gaudio illum redeuntem exceperit, quod civitatem totam in ecclesiam converterit, strenuamque cum haereticis luctam subierit, gratulatur plebi bonum servatum ordinem, fidem caritatemque et in sui praesentia et se absente exhibitam.²⁾ — Mox tamen deprehendit Severianum, Gabalorum Episcopum, cui proficiscens gregem suum commendaverat, nihil

¹⁾ S. Chrysostomi *Homilia de Aureliano et Saturnino* (T. III. p. 405—410). De rebus tunc gestis vid. Socrat. lib. 6. c. 6. Sozom. lib. 8. c. 4. Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. c. 32. et 33. Philostorg. Hist. Eccles. lib. 11. n. 8. Marcellini Comit. Chronicon ad a. 390 et 400 (Galland. T. X. p. 344—45). Cf. Stilting n. 671—90.

²⁾ Negotia haec in Asia gesta fuse et accurate describit Pallad. c. 13—15. (p. 124—40) et c. 20. (p. 223). Vid. etiam Socrat. lib. 6. c. 11. et 15. Sozom. lib. 8. c. 6. Concil. Chalcedon. Act. XI. fin. (Mansi T. VII. col. 293). S. Procli Orat. XX. Laudatio s. Joannis Chrysostomi n. 3. (Galland T. IX. p. 678). Post reditum illum habita est *Homilia de regressu s. Joannis de Asia Constantinopolim*, quae hodie latine tantum exstat T. III. p. 411—12. Cf. Stilting n. 714—38.

non egisse, ut populum, ad quem saepe verba faciebat¹⁾, sibi conciliaret et a Chrysostomo averteret, atque ut putabatur, illum a sede sua deturbaret, seque in ejus locum substitueret. Praeterea Severianus, ambitionis studio permotus, etiam in aula Imperatoria Eudoxiae Augustae gratiam sibi conciliaverat. Qui cum paulo post Chrysostomi reditum verba impietate plena protulisset, tumultuante et in iram concitato populo Constantinopoli pulsus est. At brevi tempore elapso Eudoxia Augusta ipsoque Imperatore agente iterum revocatus et a Chrysostomo aegre licet admissus est. In adventu ejus. ut exasperatos in Severianum populi animos mitigaret, Chrysostomus concionem ad populum brevissimam habuit, quae Severianum studiose in gratiam populi reduxit. Qua ipsa occasione etiam Severianus brevem habuit orationem, ubi populo gratulatur de conciliata pace, quam curante patre communi partam summis commendat laudibus.²⁾

S. Joannis
Chrys. Epis-
copatus.

Verum enim vero cum mores tunc Constantinopoli admodum dissoluti essent, mirum non est, censorem tam severum plurimis displicuisse. Quippe cum s. Chrysostomus divitum avaritiam, optimatum arrogantiam, feminarum illustrium luxum, viduarum mollitiem vitamque lascivam, monachorum quoque indigna gesta acriter insectari, Clericos tandem et viros ecclesiasticos delinquentes perstringere non desisteret, hi omnes una conspirarunt, ut illum a gradu deicerent ejus disciplinam non ferentes. Conspirationis hujus duces et coryphaei erant Theophilus

¹⁾ Hujus *Severiani Gabalensis* (prope Laodiceam) in Syria Episcopi, qui non multo post annum 408 obiit, exstant adhuc aliquot Homiliae, scil. Orationes sex *de mundi creatione* (S. Chrysost. Opp. T. VI. p. 436—511) et *Oratio de serpente aeneo*, quem Moyses in cruce suspendit (ibid. p. 511—29), *Sermo de Sigillis librorum* (ibid. T. XII. p. 403—15) et *Sermo de pace* (vid. Not. seq.). *Homiliae de Incarnatione Christi*, atque *de cruce* dubiae auctoritatis videntur, cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 507—511. Montfaucon Monita Homiliis istis praefixa; G. Cave Vol. I. p. 375—76; Ceillier T. IX. Chap. I. Art. VII. §. V. — Severiani Gabalor. Episcopi Homiliae (15) seorsim editae sunt armen. et lat. per J. B. Aucher. Venetiis 1827. 8°.

²⁾ Socrat. lib. 6. c. 11. Sozom. lib. 8. c. 10. et Acta Synodi ad Quercum art. 7. apud Phot. Cod. 59. Utraque Homilia tunc habita, tam a s. Joanne Chrysostomo, quam a Severiano Gabal. exstat in Opp. Chrysostomi, at graeco textu deperdito nonnisi latine, T. III. p. 412—14. Cf. Stilting n. 739—49.

S. Joannis
Chrys. Epis-
copatus.

Alexandrinus, qui aegre tantum in ordinationem illius consenserat, nec unquam destitisse putabatur a proposito, illum a sede deturbandi, sicubi se occasio offerret, Aca- cius Beroeae et Antiochus Ptolomaidis Episcopus, vir pe- tulans rerumque novarum cupidus, qui jam diu contra Chrysostomum insurrexerat, Severianus Gabalensis, qui nuper simulate cum ipso pacem inierat, et Cyrinus Chal- cedonensis Episcopus.¹⁾ Neque tamen prius aemulorum viri sancti studia occulta in apertam proruperunt accusa- tionem, quam Eudoxia Imperatrix factioni inimica vires adderet. Haec enim Chrysostomum odio habere coepit, ex quo (a. 401.) reprehensa fuerat a Sancto propter erep- tam alicui possessionem, et adversarii s. Antistitis offen- sione hac abutentes varias in eum calumnias adjecerant.²⁾ Rebus ita paratis multas criminationes ex causis vel om- nino fictis et ementitis, vel miserum in modum detortis et undique conquisitis eidem impingere inque vulgus spar- gere coeperunt.³⁾

Tandem horrendae tragoediae ansam dedit Fratrum Longorum negotium, quod tumultus magnos in Orientali Ecclesia concitavit.⁴⁾ Quum enim Theophilus Fratres istos

¹⁾ Pallad. c. 4. (p. 34—35) et c. 6. (p. 48—49). Socrat. lib. 6. c. 4. 5. et 11. Sozem. lib. 8. 9. et 10. Cf. Stilting n. 876—83. Tille- mont Art. LXII.—V. (p. 170—83).

²⁾ Vita S. Porphyrii Gazaei, auctore Marco diacono ejus discipulo conscripta, c. 5. n. 37. (Acta Sanctorum Februarii T. III. p. 651). Pallad. c. 6. (p. 48). Socrat. lib. 6. c. 15. Sozom. lib. 8. c. 16. Cf. Stilting n. 763—67. Pagi Crit. ad a. 401. n. 25. Tillemont Art. LXV. (p. 180—81).

³⁾ Socrat. lib. 6. c. 3. 4. et 5. Sozom. lib. 8. c. 9. Pallad. c. 6. (p. 49). — Falsas istas criminationes fusius referunt Acta Synodi ad Quercum ap. Phot. Cod. 56. Cf. Stilting n. 897—909.

⁴⁾ Fratres Longi (ὁἱ ἐλφροὶ μακροὶ) ob staturam procerem appella- bantur quatuor fratres Ammonius, Dioscorus. Eusebius et Euthymius, inter Nitriae monachos insignes. Viri erant pietate et eruditione ce- lebres, ex quibus Dioscorus ab ipso Theophilo Episcopus Hermopolis creatus erat. Eusebius et Euthymius a Theophilo ordinati erant pres- byteri et Alexandriam accersiti ut ipsi in ministerio adessent; exorta autem vehementiore de Origenismo controversia redierant in monaste- rium suum, ubi et Ammonius vitam admodum rigidam ducebat.

ac multos alios monachos ceu Origenismi suspectos dire-
 vexaret, eorumque nonnullos etiam excommunicasset, illi,
 ter centum numero, fugam in alias regiones arripuerunt.
 Plurimi ex ipsis in Palaestinam profecti sunt; quum vero
 etiam ibi eos Theophilus insectaretur, quinquaginta ex iis
 Constantinopolim venerunt, ubi ad Joannis Episcopi genua
 provoluti ipsum rogabant, se cum Theophilo Episcopo
 reconciliaret, ut montes et loca sua repetere possent; alio-
 quin vero se Imperatorem adituros, ut prava Theophili
 in Ecclesiae contumeliam facinora exponerent. Chryso-
 stomus illos benigne excepit, quin tamen ad communio-
 nem ecclesiasticam eos admitteret, nedum ipse Origenis-
 mum foveret; sed operam interposuit, ut eosdem Theo-
 philo reconciliaret, tantumque scandalum arceret ab Ec-
 clesia Dei. Hinc Theophilus, falsis etiam rumoribus magis
 exasperatus, totus in hoc coepit incumbere, ut Joannem
 ex Episcopali sede dejiceret.¹⁾ Quem in finem Theophilus
 primum, quo majorem Chrysostomo invidiam conflaret,
 litteris huc illuc missis omnes paene Episcopos ad Orige-
 nem damnandum induxit, in his etiam s. Epiphanium,
 qui rei ferventer instabat et Constantinopolim profectus
 Chrysostomum non adeo honorifice habebat.²⁾

Tandem curante Eudoxia et annuente Imperatore
 Theophilus, ipse licet variis sceleribus obnoxius, postquam
 data pecunia aulicorum quosdam corruperat, odiumque
 apertum in s. Chrysostomum aliquamdiu Constantinopoli
 degens prae se tulerat, cum multis suae partis Episcopis
 Chalcedonem se contulit ibique Synodum in ecclesia ad
 Quercum habuit.³⁾ Evocatus Joannes, ut causam diceret,

¹⁾ Pallad. c. 6. 7. et 8. (p. 49—62). Socrat. lib. 6. c. 7. et 9.
 Sozom. lib. 3. c. 11. 12. 13. Cf. Stilting n. 833—54. Pagi Crit.
 ad a. 400. n. 9—11.

²⁾ Socrat. lib. 6. c. 9. 10. 12. et 14. Sozom. lib. 8. c. 14. et 15.
 Theophili Epist. ad s. Epiphanium (quae est ep. 90. inter Hierony-
 mianas) ejusque Synodica ad Episcopos Palaestinos et Cyprios (ep. 92.
 inter Hieronym.). Cf. Stilting n. 854—58. et n. 866—75. Vide supra
 T. I. §. 168.

³⁾ Pallad. c. 8. (p. 62—67). Socrat. lib. 6. c. 15. Sozom. lib. 8.
 c. 16. et 17. S. Chrysostomi Epist. ad Innocentium P. n. 1. (T. III.
 p. 516). Cf. Stilting n. 876—77. et n. 884—92.

S. Joannis
Chrys. Epis-
copatus.

comparere noluit, tum quod Episcopis alienae provinciae, et maxime Theophilo, qui variorum scelerum a monachis accusatus nondum se purgaverat, jus nullum esset de ipso judicandi, tum quod ex illis iudicibus quatuor animum adeo hostilem ipsi ostendissent, ut eos non posset non iudices recusare. Interim vero dum contra jus et fas Synodus ista ex 36 Episcopis congregata procederet, s. Chrysostomus nec omnino iudicium legitimum subterfugit, et cum Episcopis 40, quos inter septem erant Metropolitae, apud se congregatis intrepidus orationi institit. Porro cum ille quater vocatus Synodi illegitimae iudicium subire constanter detrectaret, Episcopi Chalcedone congregati eum tanquam contumacem deposuerunt. Praeterea etiam tanquam laesae majestatis reum, eo quod Augustam vocasset Jezabel, ad Imperatorem detulerunt, ut extremo afficeretur supplicio: qui statim jussit, ut vir sanctus in exilium abduceretur.¹⁾ Ea tamen res illico perfici non potuit; plebs enim Constantinopolitana, periculo cognito, diebus noctibusque Episcopum suum observavit, ne abduceretur, factaque seditione parata erat ad vim vi repellendam. Attamen nolens s. Antistes illo populi favore abuti ad se defendendum, ne sui causa scinderetur Ecclesia, neve pugna oriretur et caedes, ultro se in manus Praefecti dedere statuit. Sed antequam istud ageret, animos tranquillare et praeparare studuit insigni Sermonem ad populum habito, quo animi sui constantiam suamque de ope divina fiduciam in tanta calamitate luculenter ostendit; monet etiam, Ecclesiam in persecutionibus semper esse invictam; idcirco auxilio divino secure esse fidendum, sequae cum ipsis caritate et dilectione semper conjunctum iri; ac tandem illud praecipue spectat, ut populus exilium ipsius patienter ferre discat. Atque sic die tertio post

¹⁾ S. Chrysostomi Epist. ad Innocent. n. 1—2. (T. III. p. 517). Pallad. c. 8. (p. 66—75). Acta Synodi ad Quercum apud Phot. Cod. 59. Socr. lib. 6. c. 15. Sozom. lib. 8. c. 17. Cf. Stilting n. 892—924. Tillemont Art. LXXII — IV. (p. 196 — 203). Pagi Crit. ad a. 403. n. 2.

latam sententiam occulte se militibus tradens ex urbe regia abductus est.¹⁾

S. Joannis
Chrys. Epis-
copatus.

Expulso Chrysostomo Theophilus vi illata ecclesias occupavit, novumque Episcopum in ejus locum ordinare tentavit; quod tamen consilium exequi minime potuit, reclamante nimirum et obsistente plebe Constantinopolitana Chrysostomo addictissima. Imo ejusdem populi tumultuantis preces obtinuerunt tandem, ut Eudoxia Imperatrix, terrae etiam motu aliisque eventibus perterrita, Chrysostomum urbi redditum vellet, Arcadiumque Imperatorem ad ipsum revocandum induceret. Postquam Theophilus cum asseclis suis, partim populi indignantis timore, partim conscientiae propriae stimulis percussus fugiens ex urbe discesserat, Chrysostomus ingenti plebis laetitia urbem ecclesiamque suam repetiit, et tam ipso reditus die, quam proxime sequenti ac rursus aliquot elapsis diebus Homilias habuit, quibus ob mutatam tristem rerum faciem hostiumque molitiones frustratas, Deo gratias agit, populi amorem, concordiam atque constantiam laudibus extollit, ac Imperatrici plebis animos reconciliare studet.²⁾

¹⁾ S. Chrysostomi Epist. ad Innocent. n. 2. (Opp. T. III. p. 517—18). Pallad. c. 9. (p. 75). Socrat. lib. 6. c. 15. Sozom. lib. 8. c. 18. Huc pertinet s. Chrysostomi *Sermo, antequam iret in exilium*, cujus pars dimidia prior seu n. 1—3 (T. III. p. 415—17 et ex antiqua versione latina p. 419—20) recte s. Chrysostomo tribuitur; quod idem asserere nequitiam licet de altera ejusdem Sermonis dimidia parte (n. 4—5), et de *Oratione, cum iret in exilium* (T. III. p. 421—23), quae utique spuriae haberi debent. Cf. Stilting n. 925—31. Montfaucon in *Monito Sermonibus istis praemisso* (T. III. p. 414. et p. 421). Tillemont Art. LXXV. (p. 204—6) et Not. 70. (p. 604—5). Pagi Crit. ad a. 403. n. 3

²⁾ S. Chrysostomi Epist. ad Innocent. n. 2. (T. III. p. 517—18). Pallad. c. 9. (p. 75). Socrat. lib. 6. c. 16. et 17. Sozom. lib. 8. c. 18. et 19. Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. c. 34. Sed maxime huc referuntur s. Chrysostomi *Oratiuncula extemporalis in ipso reditu habita* (T. III. p. 424—25 eadem ex antiqua latina versione p. 426), item *Homilia altera postridie reditus sui ab exilio habita* (T. III. p. 427—31), et *Homilia de Cananaea, sive in dimissionem Cananaeae* (T. III. p. 432—43), post aliquot certe dies et fortasse post plures hebdomades dicta. Cf. Stilting n. 932—56. Montfaucon in *Vita Chryso-*

§. 140.

Alterum S. Joannis Chrysostomi exilium ejusque obitus
(a. 404 — 407).

S. Joannis
Chrys. exi-
lium.

S. Chrysostomus Constantinopolim reversus, antequam recuperaret sedem Episcopalem, rogavit Arcadium Imperatorem, ut Synodum congregandam curaret, cum ut Theophilus gestorum suorum contra ipsum rationem redderet, tum ut Chrysostomus ipse Patribus convocatis innocentiam suam probaret. Quod cum vir sanctus extemplo impetrare non posset, id saltem fieri curavit, ut sexaginta circiter Episcopi Constantinopoli congregati declararent, irritam esse sententiam depositionis in Chrysostomum latam ob jurisdictionis ac debitae formae defectum.¹⁾ Mox vero Chrysostomus, dum digna Episcopo libertate praeavos abusus cohibere atque corrigere pergit, in odium Eudoxiae, et per eam Imperatoris iterum incurrit. Arcadius quippe mitis erat ac facilis, sed ex innata animi levitate ad mutandam sententiam pronus; Joannis vero inimici minime quieverunt, sed qualemcunque arripuerunt ansam, ut ipsum, si fieri posset, deturbarent atque ejicerent. Cum igitur argentea Eudoxiae statua erecta fuisset proxime ecclesiam S. Sophiae, et ante illam pro more recepto populares ludi celebrarentur, Chrysostomus, qui contra hujusmodi spectacula multoties jam declamaverat, cum haec ante valvas ecclesiae facta cerneret, juste indignatus gravibus verbis ea improbavit. Unde Eudoxia, illud in contumeliam suam dictum reputans, rursus in virum sanctum exarsit, Arca-

stomi (p. 149—50) et in Monito istis Homiliis praefixo (T. III. p. 423—24 et p. 431—32). Tillemont Art. LXXVI—VIII. (p. 207—213) cum Not. 73. 74. 75. et 76. (p. 606—8). Pagi Crit. ad a. 403. n. 4.

¹⁾ S. Chrysostomi Epist. ad Innocent. n. 2—3. (T. III. p. 518). Socrat. lib. 6. c. 18. Sozom. lib. 8. c. 19. Theodoret. lib. 5. c. 34. Synodus Constantinopolitana pro s. Joanne Chrysostomo, ex libello Synodico (Mansi T. III. col. 1153—54). Cf. Stilting n. 963—66. Tillemont Art. LXXIX. (p. 213—15) cum Nota 78 (p. 608—9).

diumque commovit, ut coacta nova Synodo Joannes iterum deponeretur.¹⁾ Ac tunc quidem complures Episcopi Chrysostomo infensi recens congregati, Theophilo per litteras suadente, declaraverunt, caeteris criminationibus missis de hoc uno quaestionem esse habendam, quod post depositionem absque Synodi auctoritate suo ipsius arbitrio sedem Episcopalem repetiisset; quodsi res ita se habeat, ipsum ex canone concilii Antiocheni (a. 341) muneris Episcopalis absolute indignum ac incapacem esse. Et revera ex hoc titulo eum rursus damnarunt ac deposuerunt ipsique Imperatori s. Episcopi culpam persuaserunt.

Tum vero Paschatis festo imminente Chrysostomus ab Imperatore jussus, ut ecclesia excederet, fidenter respondit, ecclesiam sibi a Deo commissam esse, nec sibi licere, eam ultro deserere.²⁾ In ipso autem Paschatis pervigilio atque festo instigantibus Chrysostomi inimicis atrocissimae violentiae adhibitae sunt tam in ipsum, quam in omnes, qui ejus communioni firmiter adhaerebant.³⁾ Hac persecutione vexatus, quae et ecclesiam ejus dire affligebat, s. Chrysostomus scribens ad s. Innocentium Pontificem Romanum omnem rem gestam exposuit ipsumque adversus tot nefaria Orientalium et Aegyptiorum Episcoporum molimina appellavit. Huic epistolae assenserunt Episcopi omnes lateri Joannis fideliter adhaerentes omnisque clerus Constantinopolitanus. Sed et Theophilo neces-

¹⁾ Socrat. lib. 6. c. 18. Soz. lib. 8. c. 20. Theophanis Chronographia ad a. 12. Imp. Arcadii (ed. inter Scriptores Historiae Byzantinae Venet. 1729. p. 54. ed. Paris. p. 68). Homilia tamen, quae incipit: *Rursus Herodias furit*, recte a Montfauconio inter lucubrationes spurias s. Chrysostomi (T. VIII. Append. p. 1—5) collocata est. Cf. Stilting n. 967—75. Pagi Crit. ad a. 404. n. 7—8. Tillemont Art. LXXX. (p. 215—16) cum Nota 79. (p. 609).

²⁾ Pallad. c. 9. (p. 75—82). Socrat. lib. 6. c. 18. Sozom. lib. 8. c. 20. Theodoreti Hist. Eccles. lib. 5. c. 34. Cf. Stilting n. 976—88. Pagi Crit. ad a. 404. u. 10—12.

³⁾ S. Chrysostomi Epist. ad Innocent. n. 3. Pallad. c. 9—10. (p. 82—88). Socrat. lib. 6. c. 18. Sozom. lib. 8. c. 21. Cf. Stilting n. 989—99. Montfaucon in Vita s. Chrysost. p. 152—53. Tillemont Art. LXXXIV—V. (p. 224—28).

S. Joannis
Chrys. exi-
lium.

sarium visum est, ut depositionis sententiam, quae in Synodo ad Quercum lata fuerat in Joannem, a Pontifice Romano confirmari curaret.¹⁾ Interim bimestri post Pascha spatio elapso, tandem jubente Imperatore, nec exspectata Romani Pontificis sententia, s. Episcopus a militari manu in exilium abductus est.²⁾

Cum porro incendium statim post Chrysostomi ejectionem ignota ex causa ortum ecclesiam Episcopalem absumpsisset, ac fidelium plerique Arsacium Episcopum, Chrysostomi loco in sedem Constantinopolitanam intrusum, agnoscere et cum illo communicare nollent, inimici s. Episcopi novam exinde nacti sunt ansam, ut Chrysostomi assecas, qui etiam dicti sunt Joannitae, crudelius tractarent. Multi Episcopi et presbyteri, clerici et laici, viri et feminae, ante tribunalia rapti et in vincula coniecti, aliqui etiam interfecti sunt; alii bonis spoliati in exilium pulsati sunt, alii denique Romam fugerunt, cum ad persecutionem declinandam, tum ad quaerendum aliquod tantis malis remedium.³⁾ Inter haec Pontifex Romanus iudicium contra Joannem latum reprobavit, litterisque ante expulsionem ad eum datis ejus animum ad mala quaecunque patienter toleranda confortavit; simul vero oecumenicam Synodum ad causam retractandam congregare voluit. Dein vero cognita Chrysostomi relegatione et persecutione Constantinopoli secuta idem S. Pontifex res gestas vehementer

¹⁾ Pallad. c. 1. et 2. (p. 9—22). S. Chrysostomi Epistola ad Innocentium Pont. Rom. legitur etiam in Opp. S. Chrysostomi T. III. p. 515—20. et in Epistolis Rom. Pontiff. ed. P. Coustant tanquam epist. 4. s. Innocentii P. Cf. Stilting n. 1000—13. Pagi Crit. ad a. 404. n. 16—18. Natalis Alexander Hist. Eccles. Saec. IV. Dissert. 28. Propos. III. (T. IV. p. 525—26). J. B. Palma Praelect. Histor. Eccles. Tom. I. P. II. c. 17. (p. 150—57).

²⁾ Pallad. c. 10. (p. 88—91) et c. 3. (p. 24). Socrat. lib. 6. c. 18. Sozom. lib. 8. c. 22. Cf. Stilting n. 1018—22. Tillemont Art. LXXXVII. (p. 232—34).

³⁾ Pallad. c. 10—11. (p. 91—96) et c. 3. (p. 24—28). Socrat. lib. 6. c. 18. et 19. Sozom. lib. 8. c. 22. 23. et 24. Vid. S. Chrysostomi ep. 2 n. 10. ep. 7. 12. 16. 49. 94. et 96. Cf. Stilting n. 1023—50. Tillemont Art. LXXXVIII—XCIII. (p. 234—48).

improbavit, et clerum urbis regiae datis litteris consolatus animos erexit. Honorius quoque, Occidentis Imperator, eodem tempore fortiter scripsit ad fratrem suum Arcadium improbens omnia, quae contra Chrysostomum erant patrata. Insuper s. Nilus, celeberrimus ea aetate monachus, Arcadium Imperatorem miro candore ad poenitentiam cohortatus est, ut veniam tanti sceleris a Deo impetraret.¹⁾ Verum tot tantique conatus, obstinata inimicorum s. Joannis pertinacia Imperatoris animum occupante, in irritum cadebant; nec etiam divina vindicta caecorum oculos aperire valebat.²⁾

S. Joannis
Chrys. exi-
lium.

Inter haec s. Joannes Chrysostomus Nicaeae in Bithynia aliquanto tempore detentus, Cucusum, oppidum Armeniae desertissimum in extremis Romani imperii finibus, missus est, quamvis ipse amicorum operam adhibuisset, ut in mitiorem et propinquiorum locum ablegaretur.³⁾ Cum vero, mandato accepto, dies noctesque iter facere cogeretur, ita ut et aestu oppressus et vigiliis confectus et rerum necessariorum penuria laborans Caesaream pergeret, nec adessent, qui possent illum juvare, in febrim incidit, atque iis, qui ad metalla damnati sunt et in vinculis tenentur, graviora et atrociora pertulit. Postquam autem Caesaream in Cappadocia pervenit, benignissime et amicissime exceptus est gravi, qua decubuerat, valetudine aliquantulum respiravit; ac Episcopus Caesareae ope monachorum tumultuantium eum mox febris nondum penitus sublata expulit atque in magnum etiam

¹⁾ Sozom. lib. 8. c. 26. Epistola Innocentii P. ad Joannem Constantinopolitanum, et ejusdem Innocentii Epistola ad clerum et populum Constantinopol.; item Exemplum Sacrae Honorii ad Arcadium circa exilium Chrysostomi (in Opp. S. Chrysostomi T. III. p. 522—25 et in Epistolis Rom. Pontiff. ed. P. Constantius S. Innocentii ep. 12. 7. et 8. cum Notis editoris, qui alio ordine eas disponit); tandem s. Nili lib. 3. ep. 279. Cf. Stilting n. 1014—17. et n. 1051—56. Montfaucon in Monito Epistolis illis praefixo (T. III. p. 515) et in Vita s. Chrysostomi p. 153—54. et p. 157. Tillemont Art. LXXXVI. (p. 230—31). Art. XCIII. (p. 248—50) et Art. XCVII. (p. 310—12).

²⁾ Honorii Imper. Sacra ad Arcad. (S. Chrysost. Opp. T. III. p. 525). S. Nili lib. 2. ep. 265. Socrat. lib. 6. c. 19. Sozom. lib. 8. c. 25. et 27. Cf. Stilting n. 1057—60. Tillemont Art. XCIII. (p. 249—50).

³⁾ S. Chrysost. ep. 221. 120. 12. et 13. ep. 14. n. 1. Pallad. c. 11. (p. 94).

S. Joannis
Chrys. exi-
lium.

capitis discrimen coniecit.¹⁾ Tandem ubi Cucusum advenit, morbo solutus est, postquam a diebus plus quam triginta ardentissima febris aliisque stomachi infirmitatibus maximis cruciatus fuerat, quae mala haud dubie tanti itineris molestiae aliaque solitudines, Isaurorum eas regiones infestantium metus atque incommoda varia pepererant et plurimum auxerant. Toti huic itineri, in quo summam benevolentiam et humanitatem non tantum fidelium populorum, sed etiam plurimorum nobilium ac potentum expertus est, septuaginta fere dies insumpsit, et Cucusi etiam ab Episcopo illius oppidi benignissime exceptus annum integrum et aliquot menses commoratus est.²⁾ Elapso hoc tempore dolo inimicorum, qui mortem ejus cupiebant, et pericula ob Isaurorum incursiones praetendebant, ad varia loca circumductus est, gravissimis inde molestiis affectus, quae gravem ac diuturnum ipsi morbum crearunt, donec tandem sub finem hiemis a. 406 in arce Arabissi sedem figere posset.³⁾

Verum tot licet omnis generis tantisque aerumnis obrutus, animum tamen minime despondit, nec in querelas femineas effusus est, sed Deo potius suas res fidenter commisit, cujus gloriam in omnibus promoveri ardentem cupiebat⁴⁾, et quasvis calamitates proprias generose despiciens maxime sollicitus fuit de prospero rerum ac valetudinis statu amicorum, quos in Domino diligebat, caritatem ac pias preces summopere desiderans, dona vero sibi ab ipsis oblata recusans. Hinc praecipuum exilii solatium hausit ex frequenti epistolarum commercio cum amicis, quorum benevolentiam expertus erat Caesareae, quos magno etiam numero Antiochiae et Constantinopoli reliquerat.⁵⁾ Ipse bono semper animo.

¹⁾ S. Chrysost. ep. 120. 12. et 14.

²⁾ S. Chrysostomi ep. 13. ep. 14. n. 1. et 3. ep. 234. item ep. 8. et 9. Pallad. c. 11. (p. 96).

³⁾ Pallad. c. 11. (p. 96—97). S. Chrysostomi ep. 4. n. 1. et 4. item ep. 127. 128. 69. 70. 31. 140. 135. 68. et 142.

⁴⁾ S. Chrysostomi ep. 4. n. 4. ep. 12. 193. et 120. Hanc ejus mentem testatur quoque ipsius Sermo post reditum a priori exilio n. 1. p. 424) et Pallad. c. 11. (p. 100).

⁵⁾ Post epistolas in ipso itinere (ep. 11. et 118.), tum Nicaeae (ep. 10. 174. et 221.), porro in via inter Nicaeam et Caesaream intermedia (ep. 121. 8. 119. et 9.) atque Caesareae scriptas (ep. 120. et 12.), Cucusi primo statim tempore ad varios amicos litteras dedit, scil. ep. 13. 234. 193. 194. 196. et 143. Ibi etiam epistolas misit ad illos, quorum benevolentiam expertus fuerat Caesareae, nempe ep. 236. 81. 228. 80. 82. 83. 84. 172. et 173. Plurimas insuper epistolas ex eo loco direxit ad amicos suos, tam Antiochiae, quam Constantinopoli aliisque in locis degentes, cujusmodi sunt ep. 20. 26. 30. 34. 56. 66. 91. 94. 98. 103. 130. 145. 146. 191. 205. item ep. 70. 92. et 93.

fiducia in Deum plenus, exilii loco contentus, nec solatio indigus¹⁾ omnes, qui in vincula connecti bonisve spoliati aut in exilium ejecti ipsius causa persecutionem patiebantur, vel de sorte ejus anxii moestique curis angebantur, egregie consolari eosque ad constantiam in ferendis adversis atque ad spem firmam in Deo collocandam sedulo hortari mediis in periculis et incommodis nunquam destitit, ita ut solaminis fons uberrimus ex pectore ejus divina caritate pleno in Episcopos, presbyteros, diaconos et diaconissas efflueret.²⁾ Imo etiam tunc libros plane egregios conscripsit docens, quae vere sint mala, quibus homo reapse laeditur. His tamen minime contentus, patria licet extorris sedeque sua dejectus, rerum quoque ecclesiasticarum sollicitudinem magno complexus est animo. Nam et ecclesiae Constantinopolitanae assiduam gessit curam, advigilans, ut presbyteri clerusque sibi addictus suo fungerentur officio, viduarum quoque ac virginum, quas fama vexari audierat, eminus indigentiis solícite prospiciens³⁾; et augendae in diversis regionibus rei christianae semper intentus fuit. Sic eo ipso die, quo Nicaea abducendus erat in locum exilii, fidum quemdam presbyterum cohortatus est, ut pro more suo eos, qui idololatriae adhuc dediti erant, ad fidem christianam convertere pergeret atque Phoeniciae, Arabiae et Orientis ecclesiarum curam gereret, sollicitus quoque, ut e Salamina Cypri haeresin Marcionistarum, quae ibi grassabatur, eliminaret.⁴⁾ Exorta autem

ep. 35. 50. 51. 61. et 232. Pleraeque s Chrysostomi epistolae hujus generis sunt familiares, de quibus infra uberior sermo recurret.

¹⁾ S. Chrysostomi ep. 75. 80. 113. 172. 173. 234. 193. ep. 14. n. 1. et 4.

²⁾ Ita Episcopus et presbyteros tum Constantinopoli, tum Chalcedone carcere inclusos (cf. Sozom. lib. 8. c. 22.) itineris sui exordio consolatus est ep. 118. et 474., item *Epist. ad Episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos* T. III. p. 526—27; ita et Olympiadem diaconissam (de qua vid. Sozom. lib. 8. c. 24) multis ac prolixis epistolis consolando erexit, ep. 8. 9. (Nicaeae scriptae) 1. 2. 3. 14. 17. 5. 6 7. 16. (Cucusi annis 404 et 405 successive datae) 15. 4. (in arce Arabissi conscriptae); pariter diaconissas Pentadiam et Ampruclam non solum consolari, sed etiam ad constantiam et perseverantiam magis accendere studuit ep. 94. 104. 185. 96. 103.; denique presbyteros quosdam, quorum alii Constantinopoli, alii Antiochiae persecutione vexabantur, animando eorum constantiam et patientiam mire extollit ep. 45. 218. 213. 97. 180. 199. et 107.; aliosque nonnullos viros ac feminas inimicorum tyrannide affictos vel afflictiis compatiētes moerore animi inde concepto liberare magisque confortare annisus est ep. 95. 114. 207. 121. 29. 60. 40. 106. 76. 105. et 102.

³⁾ S. Chrysost. ep. 119. 115. 212. 210. 203. item ep. 217. 41.

⁴⁾ S. Chrysost. ep. 221 (ad Constantium presbyterum). Cf. Stilting n. 1069—70.

S. Joannis
Chrys. exi-
lium.

in Phoenicia anno 405. gravi persecutione Gentilium in praedicatores fidei christianae, s. Joannes, ubi primum illud audivit, eosdem gravissimis rationibus ferventer hortatus est, ut ne ob persecutionis procellas a fide praedicanda desisterent; sumptus necessarios eisdem largiter subministravit, novosque et maxime idoneos operarios in vineam Domini direxit.¹⁾ Gothorum dein Episcopo defuncto diligenter curavit, ne forte indignus ipsi successor daretur; Persarum quoque conversionem plurimum sibi cordi esse, aperte monstravit.²⁾ — Denique amicos suos frequenter admonuit, ut pro pace et tranquillitate Ecclesiae preces ad Deum fundere ejusque bonum data opera promoverent³⁾; ac litteris ad multos Episcopos datis pacem et communionem cum illis fovit.⁴⁾ Episcopis autem Occidentalibus et inprimis Pontifici Romano, ut tanto malo remedium afferretur, necessarium visum est, concilium oecumenicum Thessalonicae congregare. Quam ob rem, consentiente et adjuvante Honorio Imperatore, Innocentius P. ineunte a. 406 aliquot Episcopos et presbyteros misit legatos ad Arcadium Imperatorem, qui tamen agentibus Chrysostomi inimicis pessime habiti ac re infecta domum redire coacti sunt.⁵⁾ Chrysostomus autem certior factus de legatione illa ad Arcadium suscepta, non defuit, ut ex parte sua promoveret Concilium ad causam suam retractandam, sed litteris ad legatos datis gratias egit de susceptis pro se et Ecclesia laboribus, hortatus, ut coepta recte prosequerentur iisque dignum imponerent finem.⁶⁾ Ubi demum intel-

¹⁾ S. Chrysostomi ep. 123. 126. 54. 51. 53. (cf. ep. 69.) 21. 55. vid. etiam ep. 28. et 175.

²⁾ S. Chrysostomi ep. 14. n. 5. ep. 207. et 206. Cf. Stilting n. 1168—72.

³⁾ S. Chrysostomi ep. 221. 121. 206. 55. 92. 113. item ep. 174 et 204.

⁴⁾ Ejusmodi litteras dedit ad Episcopos praesertim Palaestinae et Ciliciae; huc pertinent ep. 87. 88. et 89. ep. 85. 86. 90. 235. 111. 112. 108. 109. 110. 30. 26. 27. (cf. Stilt. n. 1117—28.); ep. 114. 25. 230. 138. 131. et 142. (de Elpidio Episcopo Laodiceno in Syria, ad quem sex istae litterae datae sunt, vid. Pallad. c. 20. p. 195); item ep. 200. 37. 202. (de Cyriaco Episcopo cf. Stilting n. 1190—91).

⁵⁾ Pallad. c. 3—4. (p. 26—34). Honorii Imp. Epistola ad Arcadium Aug. habetur etiam in Epistolis Roman. Pontiff. ed. P. Coustant tanquam S. Innocentii P. epist. 9. Sozom. lib. 8. c. 26. et 28. Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. c. 34. Cf. Stilting n. 1253—64.

⁶⁾ S. Chrysost. ep. 156. 157. 158. 159. (ad Episcopos Occidentales qui legationis munus obierant); ep. 160. (ad Episcopum, qui erat caput legationis); ep. 161. (ad presbyteros Romanos, qui legationi aderant); ep. 165. 166. et 167. (ad Episcopos Orientales, qui antea Romam fugerant, nunc vero cum legatis Romanis mittebantur in Orientem);

lexit, legationem illam infelici exitu terminatam esse, praecipuis Occidentis Episcopis aliisque personis dignitate conspicuis rursus gratias egit de praestitis pro se officiis, eosque rogavit, ut studia sua conferrent ad pacem Ecclesiae conciliandam.¹⁾

S. Joannis
Chrys. exi-
lium.

Adversarii vero Joannis partim invidia moti, quod Chrysostomi sanctitas ubique celebraretur, partim intercessionem Romani Pontificis magis exacerbat, rescriptum ab Imperatore extorserunt, ut s. Episcopus intra brevissimum tempus Pityuntem duceretur, locum regionis Tzan-norum desertissimum, ad litus Pontici maris situm. Quo in itinere per tres fere menses innumeris confectus laboribus in exigua quadam ecclesia prope Comana animam Deo reddidit (a. 407), postquam ultimam orationem iis verbis, quae in rebus prosperis et adversis ipsi adhibere solemne erat: „Gloria Deo propter omnia“, terminaverat adjunctoque Amen obsignaverat.²⁾ Ecclesia Romana ac totus cum illa Occidens nec unquam ejus depositionem ratam habuit, neque cum Episcopis Orientalibus in gratiam pacemque rediit, priusquam s. Joannis Chrysostomi nomen in sacras tabulas relatum fuisset.³⁾

ep. 162. (ad Anysium Thessalonic. Episcopum) et ep. 163. (ad omnes Macedoniae Episcopos); ep. 164. (ad Alexandrum Corinthi Episcopum); ep. 155. ad s. Chromatium Aquilejensem Episcopum). Cf. Stilting n. 1288—93.

¹⁾ S. Chrysost. Epistola II. ad Innocentium P. (T. III. p. 521—22); porro ep. 182. (ad Venerium Mediolan. Episcopum); ep. 183. (ad Hesychium Salonae Episcopum); ep. 185. (ad Gandentium Episcopum Brixiensem); ep. 149. (ad Aurelium Carthagin. Episcopum); ep. 150. (ad Maximum Episcopum); ep. 151. (ad Asellum Episcopum); ep. 152. 153. 153. 154. et 181. (ad Episcopos, probabiliter Romae congregatos); ep. 148. (ad Episcopos Orientales, legationi Romanae adjunctos, quos cum legatis Romam reversos esse credebat); item ep. 168. 169. et 170. Cf. Stilting n. 1294—1305.

²⁾ Pallad. c. 11. (p. 97.—101). Socrat. lib. 6. c. 21. Sozom. lib. 8. c. 28. Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. c. 34. Cf. Stilting n. 1338—54. et Tillemont l. c. Art. CXXXI. (p. 343—46).

³⁾ Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. c. 34. Pallad. c. 20. (p. 214—15). S. Prosper Aquit. Chronic. sub Vincentio et Fravito Coss. i. e. a. 401 (Opp. ed. Paris. col. 738). Nicephori Hist. Eccles. lib. 14. c. 25. et 26. Cf. Pagi Crit. ad a. 404. n. 20—21. ad a. 412. n. 24. ad a. 427. n. 6. ad a. 438. n. 2. Stilting n. 1355—70. et n. 1419—66. Tillemont Art. CXXXIII—V. (p. 348—56).

S. Joannis
Chrys.
Opera.

§. 141.

S. Joannis Chrysostomi Opera.

Faecundissimi hujus Doctoris Opera omnia commode in quatuor classes distribuuntur, scilicet I. *Explanationes Scripturae divinae*, II. *Homiliae*, III. *Opuscula* et IV. *Epistolae*.

I. *Explanationes Scripturae divinae.*

Sanctus hic Antistes s. Scripturam frequenter, nec una semper eademque ratione exposuit. Nam et multos s. Scripturae libros integros ex ordine interpretatus est sive ut plurimum Homiliis ad populum habitis, sive etiam in forma Commentarii, et nonnunquam partes minores s. Scripturae, ex. gr. narrationem quamdam aut parabolam Homiliis aliquot in usus practicos explicavit, denique haud raro unum alterumve duntaxat s. Scripturae versum ad auditorum aedificationem explanandam suscepit.¹⁾

A. *Explanationes S. Scripturae Antiqui Foederis.*

1) Primum occupant locum *Homiliae 67 in Genesin*²⁾, quae Antiochiae probabiliter a. 388. habitae totum istum librum explanant, ac quemadmodum ex ipsa methodo et caractere liquet, tirocinium expositionis integri cujusdam s. Scripturae libri ab ipso factae constituunt.

Explanatio haec in principio Quadragesimae coepta ac per totum Quadragesimae tempus continuata (Hom. 1—29.), tum Hebdomade sancta (Hom. 30. 31. 32.) atque tempore Paschali aliis

¹⁾ In iis s. Chrysostomi lucubrationibus percensendis, quae ad explanandam s. Scripturam faciunt, ea dispositio servata est, ut, nulla formae diversae ratione habita. singuli s. Scripturae libri, librorum partes aut versus, quos interpretatus est s. Doctor, ex ordine ipsius s. Scripturae referantur; hac enim ratione quilibet facile poterit invenire, utrum hunc illumve s. Scripturae locum, de quo forte quaeritur, exposuerit s. Chrysostomus, nec ne.

²⁾ Exstant Montfaucon Opp. s. Chrysost. T. IV. — Migne P. G. T. LIII—LIV. cf. T. LXIV. p. 499—502.

multis Homiliis interrupta, tandem post Pentecosten resumpta et ad finem perducta est (Hom. 33—67.¹⁾). In hisce Homiliis ad populum habitis sensum Scripturae litteralem exhibere praecipue intendit; singulis vero Homiliis moralis exhortatio, brevis plerumque et simplex, subnectitur, cujus argumentum petitur ex virtutum aut vitiorum exemplis in ipsa Homiliae serie contentis.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

2) His recte jungi possunt *Sermones IX in Genesin* pariter Antiochiae habiti, quibus loci nonnulli Geneseos explicantur.²⁾

In Sermonibus istis floridiori dicendi genere usus explicat prima Geneseos verba: „In principio creavit Deus coelum et terram“ (Serm. I.), et illa Geneseos (Genes. 1, 26.) verba: „Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram“ (Serm. II.); hinc vero occasionem nactus, *de hominis cum Deo similitudine* disputat, eamque praecipue collocandam esse monet in imperio, quod homini in reliquis creaturas concessum est; ex peccato tamen originali tria servitutem genera ortum traxisse docet, quibus non obstantibus *vera libertas* salva permaneat (Serm. III—V.). Insuper agit de *arbore scientiae boni et mali* in paradiso, ac de *praecepto primis hominibus dato*, ne de fructu illius arboris comederent, ubi docet, quid sit bonum et malum; asserit, Adamum ante gustationem fructus illius arboris scientiam boni et mali habuisse, nec immerito tamen eo nomine arborem appellari, et perquam eleganter istam arborem ligno crucis comparat; denique rationem reddit, cur Deus talem primis hominibus legem dederit, ac generatim legem Veteris Testamenti ab objectionibus adversariorum vindicat (Serm. VI. VII. et VIII.). Postremo de mutatione nominis Abram in Abraham (de qua Genes. 17, 5.) ac de significatione nominis Noë disserit (Serm. IX.³⁾)

¹⁾ Vid. Hom. 2. in Genes. n. 1. Hom. 30. in Genes. n. 1. et Hom. 33. in Genes. n. 1. Cf. Stilting n. 394—403. et n. 415—18. Montfaucon T. IV. Praefat. §§. I—VI. Istarum Homiliarum Photius quoque meminit Cod. 172.

²⁾ Exstant T. IV. p. 645—97. Migne P. G. T. LIV. p. 581—630. — Ex illis Sermonibus habiti sunt octo primi ante Homilias 67 in Genesin, nempe initio Quadragesimae a. 386, Sermo autem nonus demum a. 388. tempore Paschali dictus est. Cf. Montfaucon Monit. p. 644. Stilting n. 236—39. et n. 412.

³⁾ His non incommode junguntur *Homiliae duae in Genes. 25, 21.*, quae proprio etiam titulo inscribuntur: *Hom. de non evulgandis fratrum peccatis*, et *Homil. Non esse desperandum* (T. III. p. 344—61. Migne l. c. T. LII. p. 353—372). Utraque Homilia, Antiochiae a. 386. habita post quintam contra Anomoeos, postquam praeclare docuit, quid

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

3) *Sermones V de Anna* habiti sunt Antiochiae tempore Paschali a. 387.¹⁾, et historiam Annae matris Samuelis atque initium Cantici sequentis (1. Reg. c. 1. et 2.) satis fuse elucidant.

In his Annae virtutes praedicat, maxime illius in precibus assiduitatem et animi vigilantiam, nec non conviciorum tolerantiam et mansuetudinem, tum fuse de proba et christiana liberorum educatione tractat. insuper de precatione pulcherrime agit, atque paupertatem plurimum commendat.

4) *Homiliae III de Davide et Saule* similiter Antiochiae pronuntiatae sunt aestate a. 387.²⁾

Postquam enim generatim praecepta caritatis erga proximum et inimicorum dilectionem studiose commendaverat³⁾, mox ut praecepta caritatis suavius instillaret ac efficacius inculcaret. tractandam suscepit historiam Davidis et Saulis (1. Reg. c. 18. et 24. 2. Reg. c. 1.) atque eximiam Davidis mansuetudinem egregie celebravit. Hujus igitur exemplo usus inimicorum dilectionem auditoribus sedulo persuasit. studium vindictae penitus extirpare conatus, simulque contumeliarum patientiam et injuriarum obliuionem egregie docuit.⁴⁾

ex *Rebecca* sterilitate dogmatice et moraliter dicendum sit. de *perseverantia in emittendis precibus* agit, docet, non esse precandum contra inimicos, disserit de *orationis* efficacia atque de distractionibus et negligentia inter orandum, instruit auditores, qua ratione et quo animo sit orandum, ut oratio ad salutem sufficiat, ac monet, in angustiis maxime orandum esse et omni cum fiducia. nec unquam desperandum. Cf. Stilting n. 802—5.

¹⁾ Exstant T. III. p. 699—747. Migne P. G. T. LIV. p. 631—676. — Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 697—99 et Praefat. §§. VII. et VIII. Tillemont Art. XXVIII. (p. 76—78). Stilting n. 378—83.

²⁾ Exstant T. IV. p. 748—83. Migne P. G. T. LIV. p. 675—708. — Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 747. Tillemont Art. XXIX. (p. 78—79). Stilting n. 385—86.

³⁾ *Homilia de decem millium talentorum debitore* T. III. p. 1—14. Migne l. c. T. LI. p. 16—30. Cf. Tillemont l. c. Stilting n. 383—85.

⁴⁾ Hasce Homilias secuta videri posset, non tamen immediate, alia, quae pariter agit de inimicorum dilectione, dicta in illum *Apostoli locum Rom. 12, 20.* (T. III. p. 157—71. Migne l. c. T. LI. p. 171—86). Cf. Stilting n. 387., qui tamen alibi (n. 793—94) sibi ipse contradicit. — Praeterea aliam habuit *Homiliam* in 3. Reg. 17. 1—12. in *Heliam et riduam* (T. III. p. 328—37. Migne l. c. T. LI. p. 337—48), in qua omnibus eloquentiae nervis eleemosyna et hospitalitas commendatur.

5) *Expositiones seu Homiliae in Psalmos* circiter sexaginta (scil. Psalm. 4—12. 43—49. 108—117. et 119—150). Antiochiae pronuntiatae sunt extremo fere tempore, quo s. Chrysostomus ibi commoratus est.¹⁾

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

Expositio haec, quae inter praestantissima incomparabilis hujus Concionatoris Opera numeranda venit, non minus ingenii acumen atque inventionem, quam eloquentiam ejus ostendit. Occasione sumpta ex argumentis Psalmorum, quos breviter sed accurate explanat, omne hic virtutum genus commendatur, vitia omnia exagitantur, ac exemplis frequentibus modo fugiendum peccatum, modo amplectendam esse virtutem suadetur; quapropter ad morum disciplinam hi Commentarii admodum opportuni sunt.

6) *Homiliae II de Prophetiarum obscuritate* Antiochiae, quum non multo ante praedicandi munus suscepisset, a s. Chrysostomo habitae sunt²⁾.

¹⁾ Opp. T. V. Migne P. G. T. LV. — Psalmos enumeratos integros exposuit, atque Expositio haec ab antiquis aequae ac recentioribus miris laudibus, iisque justissimis, extollitur. Vid. Phot. Cod. 174. Suidas s. v. Joannes Chrysostomus (T. II. p. 130). Montfaucon Praef. T. V. §. IV. Joh. v. Müller 378. und 379. Brief. (Sämmtl. Werke. Stuttgart 1835. 33. Bd. S. 85). — Exstant praeterea *Homiliae duae in Ps. 48.* (T. V. p. 504—524. Migne l. c. p. 497—512), quibus vero nequaquam totus Psalmus explicatur, sed occasione sumpta ex versiculo 17. illius Psalmi divitiarum vanitas praeclarum in modum describitur, luxur Constantinoopolitanorum acerrime perstringitur, et hospitalitas valde commendatur; eadem plane ratione egregia *Hom. in Ps. 41.* (T. V. p. 130—43. Migne l. c. p. 155—67), prima ejusdem verba exponens, auditorum animos propositis motivis ad caritatem Dei accendere studet atque de modo psallendi disserit; quemadmodum et *Hom. in Ps. 145.* (T. V. p. 525—34. Migne l. c. p. 472—75), postquam initio verba fecit de *Hebdomada magna*, rursus laudes divinas per cantum Psalmorum ac hymnorum, orationem et gratiarum actionem erga Deum commendat, atque *Hom. V. antea ined.* (T. XII. p. 247—53. Migne l. c. T. LV. p. 35.) iterum de *Psalmorum cantu* agit. — Si non certo supposititia, saltem admodum dubia videntur *Expos. Ps. 3.* aut potius solius tituli (T. V. p. 1—6. Migne l. c. T. LXVI. p. 485—91), item *Hom. in Ps. 50.* et *Protheoria in Psalmos* (T. V. p. 535—40. Migne l. c. T. LV. p. 527—34), quae tamen nonnulla continet haud omnino spernenda de Psalmorum auctore Davide et de choris prophetarum, qui cum Davide Psalmos canebant. Cf. de his omnibus Montfaucon Praefat. T. V. et Monita praemissa *Hom. in Ps. 41. 48. 50. 145.* atque *Monit. in Protheoriam.* Stilling n. 471—83. n. 389. 699. 711—13. 806 et 815.

²⁾ Exstant T. VI. p. 168—98. Migne P. G. T. LVI. p. 163—192. — Cf. l. c. Montfaucon *Monit.* p. 167—68. Stilling n. 303—4.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

In iis locum quemdam Isaiae prophetae (Isai. 53, 8.) contra Anomoeos explicare aggressus primo generatim docet, quomodo Scriptura s. tractanda sit, dein vero prophetiarum ac totius Veteris Testamenti obscuritatem ex parte saltem ultro fatetur, ejusque obscuritatis causas, Providentiae divinae omnino congruas, pulcherrime proponit.

7) *Commentarius imperfectus in Isaiam* (qui pertingit ab initio usque ad cap. 8. v. 10.) inter praestantissima s. Doctoris Opera referri meretur.¹⁾ Tradit ille Commentarius perspicue et solide hujus Prophetae sensum historicum et mysticum.

8) *Homiliae VI in illud: Vidi Dominum* (Isai. c. 6.), qui etiam inscribuntur: *In Oziam*, seu *de Seraphinis*, ex parte saltem (scil. Hom. II. III. V. et VI.) statim ab initio praedicationis suae Antiochiae a. 386. pronuntiatæ sunt.²⁾

In istis Homiliis visionem Isaiae de Seraphim explicat Deique naturam etiam angelis incomprehensibilem esse inde contra Anomoeos luculenter demonstrat (Hom. I. II. et VI.); tum vero enarrata regis Oziae historia fuse tractat de superbia et humilitate, nec non de sacerdotum dignitate ac potestate, simulque ostendit, quo pacto sacerdos debeat peccantem principem corrumpere (Hom. III. IV. V.)³⁾

¹⁾ Exstat T. VI. p. 1—93. Migne P. G. T. LVI. p. 11—94. — Cf. Montfaucon T. VI. Praefat. §. I. De loco ac tempore laudatissimae hujus Expositionis admodum probabilis est sententia Stillingii, quod scil. expositio isthaec proprie constet ex Homiliis Antiochiae ad populum habitis a. 397 post explanationem Psalmorum, quod porro inopinato Constantinopolim abductus eam abrumpere coactus sit, editor vero, qui Homilias istas in unum Opus postmodum collegerit, divisiones Homiliarum, proemia quoque ac epilogos, tanquam lectoribus minus necessarios, omiserit, ut continua interpretatio appareret clarius. Stilling n. 484—94.

²⁾ Exstant T. VI. p. 95—144. Migne P. G. T. LVI. p. 97—142. — Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 93—94 et Stilling n. 296—302.

³⁾ Habetur etiam s. Chrysostomi *Homilia in locum Isai. 45, 7.* „Ego Dominus Deus feci lumen et tenebras, faciens pacem et creans mala“ (T. VI. p. 145—56. Migne l. c. T. LVI. p. 141—152), qua docet, omnia a Deo creata, omniaque recte utentibus bona esse et utilia. — Insuper exstat *unica Homilia in Jerem. 10, 23.* „Domine non est in homine via ejus“ etc. (T. VI. p. 157—67. Migne l. c. p. 153—62.),

Nota 1. *Commentarius in Daniele* (T. VI. p. 200 — 253. Migne P. G. T. LVI. p. 193—246), qui sub Joannis Chrysostomi nomine circumfertur. ob nimis compendiosam, exilem ac jejunam interpretandi rationem *dubius* censi debet. Conjectura haud improbabilis est, breves has observationes a Chrysostomo scriptas fuisse, ut deinde prolixiori Commentario librum illum propheticum pro concione exponeret; quod tamen consilium postea non potuerit exsequi. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 199 et T. VI. Praefat. §. 1. Tillemont Art. CLIII. (p. 401). Stilting n. 824—26. A. Majus in sua Collect. Nova Scriptorum Veterum T. I. (Romae 1825. et 1831.) p. XXXIII Commentarium hunc s. Joanni Chrysostomo vindicavit, compendiosum, hiulecum et strigosum dicendi genus inde explicandum ratus, quod copiosa et diffuens Chrysostomi lucubratio ab eclogario quodam ignoto pro sui instituti ratione hic illic resecta aut contracta fuerit.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

Nota 2. *Specimen Expositionis in Jobum*, quae s. Joanni Chrysostomo tribuitur, exhibet Bandini *Anecdota Graeca* Vol. II. p. 182—84; inde recus. In Galland. *Biblioth. Vet. Patrum* T. VIII. p. 243—44. cf. *ibid.* Prolegom. c. 10. n. 2.

B. *Explanationes S. Scripturae Novi Testamenti.*

9) *Homiliae 90 in Matthaeum* (T. VII.) habitae sunt *Antiochiae c. a. 390.*¹⁾

In istis Homiliis non minus interpretem, quam concionatorem egregium agit s. Chrysostomus. Etenim sensum hujus Evangelii litteralem recte appositeque, adhibitis omnibus subsidiis

in qua liberum hominis arbitrium adstruit. Cf. Stilting n. 807. et 506. — *Homilia in poenitentiam Ninivitarum*, s. Joannis Chrysostomi nomine edita (Bandini *Anecdota Graeca* Vol. II. Florentiae 1763. p. 1—23, atque inde recusa in Galland. *Biblioth. T. VIII.* p. 239—43), si non Joannis Chrysostomi, saltem auctoris antiqui est, et quidem non aspernandi. ut ex sententiarum gravitate selectisque sacrae eloquentiae floribus facile patet. Cf. Bandini l. c. Praefat. ad Lectorem n. 1. (p. XVII) et Galland. l. c. Prolegom. c. 10. n. 1.

¹⁾ Migne P. G. T. LVII. LVIII. — De hisce Homiliis vid. Montfaucon T. VII. Praefat. Tillemont Art. CXLII. cum Nota 112. Stilting n. 432—43. — Caeterum in editionibus ante Montfauconium fere omnibus numerantur Homiliae 91 in Matthaeum, quia scil. Homilia, quae in edit. Montfauconii est XIX., ab antiquioribus Editoribus divisa est in duas Homilias, ita ut secunda ejus pars, in qua Oratio Dominica explicatur, XX. olim Homiliam efficeret, contra fidem omnium graecorum Codd., quos recte secutus est Montfaucon. Hinc diversa ratio numerandi hasce Homilias enata est. — Porro *Anianus* quidam, Pelagianus, Homilias istas non multis post mortem Chrysostomi annis primus in sermonem latinum transtulit (de quo vid. Montfaucon l. c. §. V. Tillemont l. c. et S. Jérôme Art. CXLI. T. XII. p. 344—45. item S.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

hermeneuticis, explicat, diversorum sententias circa res obscure significatas affert et examinat, omniumque explicationum non subtiliorem admittit, sed solidiorem; porro difficultates in Evangelio obvias sagaciter excutit, ac praesertim si qua inter Evangelistarum narrationes discrepantia deprehendi posse videatur, omnem ex Evangelii contradictionem mira dexteritate eliminat, atque etiam in locis, qui simpliciores videri possent, summo ingenii acumine eximia innumera detegit. Eaedem insuper Homiliae morali cujuscunque generis disciplina refertae universam christianae vitae et instituti summam prae se ferunt, dum praecepta moralia gravesque admonitiones extremam uniuscujusque Concionis partem occupant. „Ac sic revera, ut verbis Montfauconii utar¹⁾, nullus in orbe christiano liber est tot tantaque referens christianae Ethices praecepta; nusquam Chrysostomus tanta usus est inventione, facundia, sagacitate ad mores informandos, eliminanda vitia, christianas familias recte componendas“. Quapropter merito traditur s. Thomas Aquinas tanti fecisse Chrysostomum in Matthaeum, ut tota civitate Parisiensi permutare illum noluerit.²⁾

Augustini ep. 202. n. 2. cum Nota PP. Maurinorum, J. Garner. in Opp. Marii Mercatoris P. I. Dissert. I. c. 7. p. 151—55. Schoenemann Biblioth. histor. litter. Patrum latin. T. II. p. 473—80); hujus versionis Prologus habetur in edit. Montfauconii post Praefat. T. VII., versio autem octo priorum s. Chrysostomi Homiliarum in Matthaeum his ipsis Homiliis graecis edit. Montfauc. subjicitur in paginis infimis.

¹⁾ B. Montfaucon initio Praefat. T. VII., cui adstipulatur Stilling n. 443.

²⁾ Montfaucon l. c. — Singulares quoque Homilias habemus in quosdam Matthaei locos, nempe *Homil. in illud* (Matth. 7, 13. 14. et Matth. 6, 7—13): „*Angusta est porta*“ etc. (T. III. p. 25—32. Migne l. c. T. LI. p. 39—48), in qua miro fervore vana hominum studia improbat (cf. de eodem loco Matth. 7, 13. infra Hom. VII. de Lazaro, ubi exemplum angustae et latae viae in Lazaro et divite proponitur), dein agit de modo precandi ac totam explicat *Orationem Dominicam*, cujus „verba non modo doctrina ad precandum sunt, sed etiam ad perfectam vitam institutio“; item *Homil. in Paralyticum* (Matth. 9, 1—6. coll. Marc. 2, 1—12.) *demissum per tectum* (T. III. p. 32—47. Migne l. c. p. 47—(4), qua Evangelistarum consensum demonstrat, fidem Paralytici et remissionem peccatorum a Christo factam atque curationis modum expendit, indeque argumentum pro divinitate Christi deducit; porro *Hom. X. antea ined. in illud* (Matth. 9, 37.): „*Messis quidem multa, operarii autem pauci*“ (T. XII. p. 387—95. Migne l. c. T. LXIII. p. 515—23), in qua maxime de propagatione Evangelii agit; item *Hom. in Parabolam* (Matth. 13, 23 seqq.) *de decem millium talentorum debitore* (T. III. p. 1—14. vid. supra p. 82. n. 4.) et *Hom. in illud* (Matth. 26, 39.): „*Pater si possibile est*“ etc. (T. III. p. 15—24. Migne l. c. T. LI. p. 29—40), in qua Christi divinitatem defendit contra Anomoeos,

10) *Homiliae seu Conciones VII de Lazaro et divite* (Luc. 16, 19—31.) Antiochiae a. 387. habitae sunt. In primis quatuor Homiliis totam hanc parabolam continua serie accurate explanat; in caeteris (Hom. V. VI. VII.) eandem rursus variis occasionibus vel ex parte, vel integram in singularem quendam finem explicat.¹⁾

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

11) *Homiliae 88 in Joannem* (T. VIII.), quibus totum s. Joannis Evangelium (excepto cap. 8. v. 1—11.) explanatur, Antiochiae pariter habitae sunt c. a. 389.²⁾

In his Homiliis, quae multo breviores sunt Homiliis in Matthaeum, Anomoeos haereticos frequentissime oppugnat ac refutat, quia Evangelium Joannis plurima ad illos oppugnandos subministrat argumenta, sicut vicissim haeretici illi sua ex Joanne praecipue mutuabantur, quae s. Doctor egregie refellit, sicque auditores suos adversus illorum argutias et sophismata munit. Caeterum sensum litteralem paucis explanat, nec raro vitia acriter insectatur, virtutes vehementer commendat, ac brevissima plerumque adhortatione morali conciones claudit.³⁾

hinc vero ad expositionem accuratam mysterii incarnationis delabitur. — Porro *Hom. in illud* (Matth. 21, 23.): „*In qua potestate haec facis?*“ (T. VI. p. 417—34. Migne l. c. T. LVI. p. 409—428.) ob styli differentiam non est Chrysostomi; cf. Montfaucon Monit. p. 416—17 et Stilting n. 819. — De Commentario spurio, qui inscribitur: *Opus imperfectum in Matthaeum*, vid. infra §. 145. Not. 4.

¹⁾ Habentur T. I. p. 707—800. Migne P. G. T. XLVIII. p. 96; —1054. Cf. Montfaucon Monita Homiliis istis praemissa, et Stilting n. 282—95. — Quibus addas aliam *Hom. de eleemosyna et in divitem ac Lazarum*, quae habetur in Galland. Biblioth. Patrum T. XIV. Append. p. 136—40. cf. ibid. Prolegom. in Append. §. VII. Migne l. c. T. LXIV. p. 433—444.

²⁾ Migne P. G. T. LIX. — De his Homiliis cf. Montfaucon T. VIII. Praefat. Tillemont Art. CXLII. (p. 370—71). Stilting n. 420—31). — Caeterum in editionibus ante Montfauconium, excepta Saviana, tantum numerantur Homiliae 87, quia in istis editionibus antiquioribus prima Homilia datur ut Praefatio totius Operis. Cf. Montfaucon l. c. §. I. n. 1.

³⁾ Antiochiae quoque s. Chrysostomus elegantissimam habuit *Homiliam in illud* (Joh. 5, 19.): „*Filius ex se ipso nihil facit*“ etc. (T. VI. p. 255—65. Migne l. c. T. LVI. p. 345—56), in qua argumentum Anomoeorum, ex illis verbis depromptum, tam praeclare depellit, ut nescias, utrum magis mireris eloquentiam, an dialecticae vim. — *Hom. in illud* (Joh. 1, 1.): „*In principio erat Verbum*“ etc. (T. XII. p. 415—22. Migne l. c. T. LXIII. p. 543—49) saltem dubia est, cf. Montfaucon Monit. p. 415. Stilting n. 820.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

12) *Homiliae 55 in Acta Apostolorum* (T. IX.) humiliori stylo exaratae et Constantinopoli a. 400. vel 401. pronuntiatae moribus informandis egregie inserviunt.¹⁾

13) His apte subjunguntur *Homiliae IV in principium Actorum Antiochiae dictae* a. 388. post Pascha.

In hisce, praeter multa documenta moralia frequenter in-
spersa, ostendit, non esse temere praetermittendas sacrorum libro-
rum inscriptiones (Hom. I.); docet porro, cur liber ille nominatus
sit *Acta Apostolorum*, exponit differentiam inter *acta* et miracula
varii generis, atque indicia, dignitatem et potestatem veri *Apo-*
stoli ostendit (Hom. II. et III.); denique rationes inquit, cur
tempore inter festum Paschatis et Pentecostes intermedio, liber
Actorum publice in Ecclesia legatur (Hom. IV.).²⁾

14) Sequuntur *Homiliae IV de mutatione nominum*,
statim post superiores eodem tempore Paschali habitae.³⁾

In his conversionem s. Pauli Apostoli (Act. Apost. c. 9.)
narrare aggressus mox ab initio nominis ejusdem mutatione tur-
batus est. Cum igitur quaestionem de impositione nominum, quae

¹⁾ Migne P. G. T. LX. — Cf. Montfaucon Praefat. T. IX. et in
Vita Chrysostomi p. 138. Tillemont Art. LIX. (p. 162—63) cum Nota
51. (p. 589—90) et Stilting n. 768—88. Erasmus Roterodamus non-
nullis Criticis scrupulum iniecit, utrum *Homiliae istae*, jam olim a Cas-
siodoro Institut. divin. litter. c. 9. et Phot. Cod. 173. memoratae, ge-
nuinae sint, quod nempe consuetam s. Chrysostomi in dicendo elegan-
tiam in illis desiderare sibi visus esset; ast dubium illud ab omnibus
hodie explosum est. Ratio minoris elegantiae praecipua haec est, quia
Sanctus ipse Opus illud non correxit aut edidit, sed librarii dumtaxat
veloci calamo verba dicentis exceperunt; vid. Socrat. lib. 6. c. 4. Ita
auctores omnes supra citati et Savilius in Opp. Chrysostomi T. VIII.
Append. p. 623—26.

²⁾ Exstant *Homiliae istae* T. III. p. 50—96. Migne P. G. T. LI.
p. 65—112. — Cf. de illis Montfaucon Monit. I. c. p. 47—50. Stilting
n. 407—10.

³⁾ Habentur T. III. p. 98—140. Migne P. G. T. LI. p. 113—56
Cf. Montfaucon l. c. p. 96—97. Stilting n. 411—13. — Post secundam de mu-
tatione nominum homiliam proprie habitus est Sermo IX. in Genesiu.
In Hom. III. reprehensus ab amicis, quod prolixiora Sermonum exordia
faceret, ab initio disputat de utilitate reprehensionum, ac deinde ad
semetipsum defendendum rationes prolixitatis suae in prooemiis affert
(Hom. III. n. 1—3; unde haec *Homilia etiam inscribitur: De ferendis
reprehensionibus etc.*

Deus aliquando Sanctis dedisse legitur, tractare suscepisset, varia hujus rei exempla proferens ex s. Scriptura causas exposuit, ob quas, cum Saulus antea vocaretur, Paulus deinde vocatus fuerit, et quam ob rem non statim, postquam ad fidem conversus fuerit, hanc appellationem acceperit, sed multum tempus nomen a parentibus sibi impositum retinuerit. Occasione autem conversionis s. Pauli de gratia et libero arbitrio (Hom. III.), nec non de humilitate (Hom. IV.) pluribus agit; ac generatim in his Homiliis, quidquid laudum Apostolo Paulo tribuere valet, apte et concinne profert in medium.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

15) *Homiliae 32 in Epistolam ad Romanos* (T. IX.) *Antiochiae a. 391. habitae sunt.*¹⁾

16) *Homiliae 44 in Epistolam I. ad Corinthios* (T. X.) et

17) *Homiliae 30 in Epistolam II. ad Corinthios* (T. X.) *Antiochiae circa a. 392. pronuntiatae sunt.*²⁾

18) His apte subjunguntur *Homiliae III de legibus conjugum seu de matrimonio Constantinopoli dictae.*³⁾

In his argumento sumpto ex priori ad Corinthios Epistola (1. Cor. 7, 1—4. et 39—40.) de *matrimonii* sanctitate et fine, de mutua conjugum caritate et fide conjugali agit, docet, quales

¹⁾ Migne P. G. T. LX. Cf. Supplem. T. LXIV. p. 1037. — Cf. Montfaucon Praef. in has Homilias T. IX. p. 417—24. Tillemont Art. CXLII. (p. 371—72). Stilling n. 444—50. — Huc quoque pertinent *Hom. de gloria in tribulationibus* (Rom. 5, 2—5.) seu de calamitatum et afflictionum utilitate (T. III. p. 140—49. Migne l. c. T. LI. p. 155—64); item *Hom. in illud* (Rom. 8, 28.): „*Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*“ (T. III. p. 150—56. Migne l. c. p. 168—72), *Hom. in illud* (Rom. 12, 20.): „*Si esurierit inimicus tuus*“ etc. (T. III. p. 157—71. Migne l. c. p. 171—86), et *Homiliae II in illud* (Rom. 16, 3.): „*Salutate Priscillam et Aquilam*“ (T. II. p. 172—92. Migne l. c. p. 185—96.), in quibus pulcherrime demonstrat. salutationes aliasque, quantumvis minimas, s. Scripturae particulas non supervacaneas, sed diligenter excutiendas esse.

²⁾ Migne P. G. T. LXI. — Cf. de his Homiliis Montfaucon Praefat. T. X. Tillemont Art. CXLIII. (p. 372—74). Stilling n. 451—54.

³⁾ Migne P. G. T. LI. p. 207—242. — Tres istae Homiliae ita inscribuntur: *Hom. in illud* (1. Cor. 7, 1—4.): „*Propter fornicationes unusquisque suam uxorem habeat*“ (T. III. p. 193—202. Migne l. c. p. 207 sqq.), altera *Homilia de libello repudii* (T. III. p. 203—10). tertia vero *Laus Marimi* (ignoti cujusdam Episcopi) et *quales ducendae sint uxores* (ibid. p. 211—18). Cf. Montfaucon Monitum iisdem praemisum (l. c. p. 192) et Stilling n. 795—97.

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

uxores ducendae et quo pacto nuptiae sint contrahendae, demum ostendit, matrimonium esse inseparabile, secundas nuptias, altero conjuge defuncto, non damnat, sed blande dissuadet, adulterium vero et fornicationem gravissime insectatur.¹⁾

19) *Homiliae III de verbis Apostoli: „Habentes eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi propter quod locutus sum“* (2. Cor. 4, 13.) Antiochiae initio anni 388 habitae sunt.²⁾

In his *fidem*, salutis nostrae radicem, multis laudat ac ostendit, qua ratione fides in cordibus nostris oriatur, nutriatur et augeatur per bona opera, maxime vero per eleemosynam, quam summopere commendat (Hom. I.) proposita etiam bonorum operum mercede, quam fides promittit. Dein probat utriusque Testamenti unum esse auctorem eundemque legislatorem Deum, qui

¹⁾ Ad explanandos locos quosdam epistolae I. ad Corinthios pertinent etiam *Hom. in illud* (1. Cor. 10, 1—11.): „*Nolo vos ignorare fratres*“ etc. (T. III. p. 228—39. Migne l. c. p. 241—252), cujus scopus est demonstrare, res in veteri lege actas futuris rebus fidem facere esseque illas rerum Novi Testamenti typum et umbram; item *Hom. in illud* (1. Cor. 11, 19—34.): „*Oportet haereses esse*“ etc. (T. III. p. 240—48. Migne l. c. p. 251—260), et *Homilia praestantissima de Eleemosyna* (T. III. p. 248—59. Migne l. c. p. 261—272), qua explicato loco 1. Cor. 16, 1—4. ad virtutem istam exercendam praeclara habetur exhortatio.

²⁾ Exstant *Homiliae istae* T. III. p. 260—90. Migne P. G. T. LI. p. 271—302. — Cf. Montfaucon *Monitum* eisdem praemissum l. c. p. 259—60 et Stilting n. 392—93. *Homiliis istis*, in quibus omnibus s. Doctor, novis identidem rationibus usus, eleemosynam prolixè commendat, praemissam fuisse illam *de Eleemosyna* (vid. Not. praeced.), persuadet materiae similitudo; eum quippe diu insistere uni rei commendandae, satis aliunde constat. Easdem vero proxime secuta esse videtur *Hom. in illud* (2. Cor. 11, 1.): „*Utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae*“ (T. III. p. 291—99. Migne l. c. p. 301—310). Cum enim in tertia ex istis *Homiliis* s. Paulus saepissime adducitur, et frequenter afferuntur loci, ubi Apostolus laudes proprias enarrare coactus fuerat, mox Chrysostomus s. Pauli humilitatem ac modestiam conspicuam reddidit, monens auditores, abstinendum semper esse a propriis laudibus, in quantum fieri possit, alioquin saltem summa cum moderatione agendum esse. — *Hom. alia similis* cum superioribus argumenti, quae inscribitur: *Unum et eundem esse legislatorem Veteris et Novi Testamenti* (T. VI. p. 403—416) a plerisque ut spuria impugnatur, ab aliis dubia saltem censetur. Cf. Montfaucon *Monit.* T. VI. p. 400—402. Stilting n. 819.

tamen pro temporum hominumque diversitate varia agendi ratione usus fuerit, ac proinde Vetus Testamentum in omnibus cum Novo consonare (Hom. II.), eandemque fidem, quae fuit in Veteri Testamento, etiam in Novo esse (Hom. III.).

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

20) *Commentarius in Epistolam ad Galatas* (T. X.) Antiochiae scriptus non tamen in Homilias divisus est.

In hoc Commentario Chrysostomus longe accuratius Apostoli dicta explorat et explicat, quam in plerisque aliis Homiliis, interpretationi vero suae, sicubi occasio offertur, immiscet praecepta moralia et disputationes contra varios haereticos.¹⁾

21) *Homiliae 24 in Epistolam ad Ephesios* (T. XI.) et

22) *Homiliae 15 in Epistolam ad Philippenses* (T. XI.) dictae sunt Antiochiae probabiliter a. 393.²⁾

23) *Homiliae 12 in Epistolam ad Colossenses* (T. XI.), item

24) *Homiliae 11 in Epist. I. ad Thessalonicenses* (T. XI.) et

25) *Homiliae 5 in Epist. II. ad Thessalonicenses* (T. XI.) habitae sunt Constantinopoli a. 399 et 400.³⁾

¹⁾ Migne P. G. T. LXI. — Cf. Montfaucon Monit. in hunc Commentar. T. X. p. 655—56 et Vita Chrysostomi T. XIII. p. 129. Tillemont Art. CXLIV. (p. 374—75). Stilling n. 456—57. coll. n. 491. Porro in laudatam ad Galatas Epistolam habetur etiam quaedam s. Chrysostomi *Homilia in illud* (Gal. 2, 11.): „*In faciem ei — Petro — restiti*“ (T. III. p. 362—78. Migne l. c. T. LI. p. 371—88), qua difficilem illum locum explicaturus suam profert opinionem, ea nempe omnia facta esse ex pacto et conventu inter Petrum et Paulum inito, ut Judaizantes corrigerentur; cf. Montfaucon Monit. ibid. p. 391—62. Stilling n. 458—59.

²⁾ Migne P. G. T. LXII. — Cf. Montfaucon T. XI. Praefat. et Stilling n. 460—65. Huc quoque pertinet *Hom. VII. antea inedita* (T. XII. p. 356—71. Migne l. c. T. LXIII. p. 493—99, c. Notis in J. Chrysostomi Homiliis IV ed. C. F. Matthaei Misenae 1792 (p. 67—123). in qua explicatur, quid sit „confirmatio Evangelii“ (Philipp. 1, 7.), ac multa praeclara in laudem s. Pauli afferuntur, et *Hom. in illud* (Philipp. 1, 18.): „*Sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntiatur*“ seu *de profectu Evangelii* (T. III. p. 300—310. Migne l. c. T. LI. p. 303—20), qua Indifferentismus in sensu angustiori, illo Apostoli loco in rem suam abutens, egregie profligatur.

³⁾ Migne l. c. T. LXII. — Cf. Montfaucon Monita T. XI. p. 321—22 et p. 424. Stilling n. 692—96. et n. 750—52. Locus 1. Thessa-

S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica.

26) *Homiliae 18 in Epist. I. ad Timotheum* (T. XI.).
27) *Homiliae 10 in Epist. II. ad Timotheum* (T. XI.), et
28) *Homiliae 6 in Epistolam ad Titum* (T. XI.) verosimiliter ultimis Antiochenae praedicationis annis habitae sunt.¹⁾

29) *Homiliae 3 in Epistolam ad Philemonem* (T. XI.) contra obtrectatores hujus Epistolae maxime directae sunt. Idcirco hujus Epistolae dicta omnia s. Doctor pluribus persequitur, ita ut parem diligentiam et accuratorem vix alibi in ejus Homiliis exegeticis reperire liceat.²⁾

30) *Homiliae 34 in Epistolam ad Hebraeos* (T. XII.) Constantinopoli a. 402. pronuntiatae et post obitum s. Doctoris ex notis siglisque, quibus notarii Homilias Chrysostomi concionantis exceperant, a pio quodam viro collectae atque in vulgus editae sunt.³⁾

lonic. 4, 12. etiam exponitur in *Hom. V. de Lazaro*, quae alias inscribitur: *De dormientibus*, ac probat mortuorum resurrectionem, nimium vero et immoderatum pro defunctis luctum interdicat.

¹⁾ Migne l. c. T. LXII. — Cf. Montfaucon Monita T. XI. p. 546 et p. 728. Stilting n. 466—68. Huc etiam refertur *Hom. in illud (1. Tim. 5, 9—16.)*: „*Vidua eligatur non minus 60 annorum*“ (T. III. p. 311—28. Migne l. c. T. LI p. 321—38), in qua de *viduitatis* dignitate agitur, admonentur viduae, ut eo in statu permaneant, dotes viduae canonici ecclesiastico adscribendae expenduntur, atque in specie de bona liberorum educatione fuse et praeclare tractatur, cf. Stilting n. 291.; item *Hom. in illud (2. Tim. 3, 1.)*: „*Hoc autem scitote etc.*“, qua, ubi primum de beatitudine credentium ac de natura *fidei* pluribus egit, postea dictum illud explanans Pauli caeterorumque Apostolorum de omnibus sollicitudinem praesertim commendat.

²⁾ Migne P. G. T. LXII. — Cf. Montfaucon Monit. T. XI. p. 771. Stilting n. 469. Separatim has Homilias cum nova accuratiori versione, ut gustum aliquem sacrae eloquentiae s. Chrysostomi juvenibus daret, excudi curavit G. Raphael Lauenburgi 1712 in 8°, auct. et emend. edit. Lugduni Batav. 1747. Eadem gr. et lat. leguntur in s. Chrysostomi Selectis ed. J. v. Voorst Lugduni Batav. 1827. Vol. I. p. 372—449.

³⁾ Migne P. G. T. LXIII. — Cf. Montfaucon Praefat. T. XII. Stilting n. 789—92. Versio istarum Homiliarum latina, olim jubente Cassiodorio (Institut. div. litter. c. 8.) a Mutiano, viro disertissimo, confecta in edit. Montfauconii textui graeco subjecta est; ap. Migne l. c. p. 257 sqq.

„In his explanationibus, maxime in Epistolam ad Romanos. S. Joannis
Chrys.
Opera exe-
getica. sagacissimi Joannis sapientiae thesauri deprehenduntur. Puto enim, si s. Paulus, Attica usus lingua, semet ipsum interpretatus fuisset, non alio modo expositurum fuisse, quam egregius iste s. Doctor. Ita nempe sensu, elegantia et verborum proprietate ejus interpretatio ornatur“.¹⁾ His dotibus praeter Homilias in Epistolam ad Romanos et ad Philemonem inter caeteras maxime eminent Homiliae in Epist. I. ad Corinthios, in Epistolam ad Ephesios et ad Titum. Reliquis nonnihil inferiores sunt quoad interpretationis accuracionem et perspicuitatem Homiliae in Epist. ad Philippenses et Colossenses ac in utramque ad Thessalonicenses.

Nota. *Synopsis Scripturae S. cum ejusdem Protheoria* (T. VI. p. 314—91. Migne P. G. T. LVI. p. 313 sqq.), quae s. Chrysostomi nomine in Codd. Mss. exhibetur, dubia est, quamvis admodum verisimile sit, eam saltem ex parte (nempe p. 314—58 et fortassis etiam quaedam ex posterioribus s. Chrysostomo recte tribui. In ista Synopsi praeter totum Novum Testamentum, de quo nonnisi in Protheoria (seu Praefatione) sermo est, aliqua etiam ex Veteri Testamento desiderantur, nimirum Synopsis Psalmorum et quinque Prophetarum minorum. In ea unumquemque s. Scripturae librum compendio refert, aliquando etiam interpretem agit resque ipsas breviter explicat. Probabilis est conjectura, s. Chrysostomum ad usum suum, ut nempe hoc satis amplo compendio ad verbi Dei praedicationem uteretur et ad manum haberet, unde concionum argumenta mutuaretur, totam Scripturam in talem Synopsin redegisse, nequaquam vero de illa edenda cogitasse. Cf. Montfaucon Diatribe Synopsi praefixa T. VI. p. 308—313. item Praefat. T. VI. §. III. et Notae ibid. p. 314. 381. Stilling n. 201—227

§. 142.

II. Homiliae S. Chrysostomi.

A. Homiliae dogmaticae et polemicae.

1) *Homiliae VIII adversus Judaeos Antiochiae a. 386.* Homiliae.
et 387. eum in finem habitae sunt, ut Christianos, Judaeorum festa et jejunia simul cum illis nominis christiani hostibus celebrantes, eorum templa frequentantes variosque eorum ritus imitantes, ab ea praevaricatione commemoratis Judaeorum sceleribus averteret.

¹⁾ Ita s. Isidorus Pelus. lib. 5. ep. 32.

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

Ostendit igitur praesertim ex Prophetis, nec *Judaeorum festa*, neque *jejunia*, quamvis olim a Deo praescripta, nunc amplius subsistere posse, ac nefas omnino esse, illa praeter Dei sententiam observare; legem quippe veterem, utpote imperfectam, quoad *cultum divinum* prorsus abrogatam esse; tempus enim, quo homines obligaverit, in adventu Messiae desiisse, civitatem sanctam ipsumque templum destructum esse nec unquam restaurandum, sacrificia igitur Judaica esse sublata et sacerdotium extinctum. Quapropter ubi in Homiliis istis Judaicarum caeremoniarum abrogationem multis ostendit, omnes gravissime hortatur, ut cohibeant fratres accurrentes ad festa Judaica, postmodum vero (Hom. VIII.) sublevare studet eos, qui in festis Judaeorum erant lapsi. Praecipue autem hic (Hom. III.) impugnat *Quartodecimanos* schismaticos, qui contra legem Ecclesiae Pascha cum Judaeis celebrantes, jejunium quadragesimale ante reliquos Christianos incipiebant ac similiter ante reliquos finiebant. Hos igitur multis allatis rationibus erroris redarguit, atque ad pacem et unitatem cum Ecclesia ineundam instanter hortatur.¹⁾

2) *Homiliae XII contra Anomoeos*, quae etiam inscribuntur: *De incomprehensibili* i. e. de incomprehensibilitate Dei, maximam partem (Hom. I—X.) Antiochiae a. 386. et 387. habitae sunt, reliquae Constantinopoli statim ab initio Episcopatus dictae sunt.

In primis quinque s. Doctor multis argumentis praeclare demonstrat, incomprehensibilem esse Dei naturam omnibus creaturis, ac proin fidem in rebus divinis exigit. Dehinc fuse probat, Filium Patri consubstantialem, vere Deum et Patri aequalem esse (Hom. VII. XI. et XII.); si qua vero humiliter ab eo dicta sint vel facta, ex gr. in responsione Christi ad petitionem filiorum Zebedaei (Matth. 20, 23.), in historia Lazari quatruiduani (Joh. 11.), vel si quando Christus preces ad patrem dirigat, ea non minori dignitati vel potentiae, sed potius diversis oeconomiae rationibus esse adscribenda.²⁾

¹⁾ Habentur istae Homiliae T. I. p. 587—688. Migne P. G. T. XLVIII. p. 843—942. — Cf. Montfaucon Monitum in has Hom. T. I. p. 583—86. et Stilling n. 241—46. n. 256—72. et n. 388—89., qui Homiliam III adv. Judaeos paulo difficiliorem luculenter explicat n. 257—65.

²⁾ Homiliae istae, inter praestantissima s. Doctoris Opera numerandae, quas ipse „De Gloria Unigeniti“ aliquoties vocavit, ut in Hom. X. contra Anomoeos n. 2. Hom. de resurrect. mortuorum n. 1. (T. II. p. 422), et Hom. 3. in Joh. n. 2., exstant T. I. p. 444—557. Migne P. G. T. XLVIII. p. 701—812. — Cf. Montfaucon Monita T. I.

3) *Homilia de resurrectione mortuorum* (T. II. p. 422 — 36. Migne l. c. T. L. p. 417 — 32.) veritatem hujus dogmatis solide adstruit, ac inde aptas quasdam veritates morales deducit. S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

B. *Homiliae in festis Domini habitae.*

4) *Homilia in diem natalem D. N. Jesu Christi* habita a. 386. Quum dies iste festus Antiochiae recens ex Occidente institutus esset atque complures eum quasi novum et inauditum celebrare detrectarent, s. Chrysostomus primo praedicationis suae anno Natalem Domini merito tanquam diem festum celebrari ostendit, eamque Nativitatem vere die 25. Decembris contigisse tribus potissimum demonstrationibus probare conatur.¹⁾

5) *Homilia de Baptismo Christi et de Epiphania.* In hac Homilia de duplici epiphania Domini agit, nempe qua Magis ex Oriente venientibus apparuit, ac de postrema, qua in consummatione saeculi cum gloria et splendore venturus est; porro docet, quid discriminis intersit

p. 443—44. p. 492. et p. 540. Stilting n. 241. n. 244—55. et n. 545—48. — Huc insuper referre oportet *Hom. in Joh. 5, 19.* (vid. supra §. 141. n. 11. p. 87. Not. 3.), quae habita esse videtur immediate ante *Hom. VIII. contra Anomoeos*, et *Hom. in Paral. demissum per tectum* (vid. supra §. 141. n. 9. p. 86. Not. 2.), quae statim subsecuta est *Homiliam XII. contra Anomoeos*, tandem *Hom. in Matth. 26, 39.* (vid. supra §. 141. n. 9. p. 86. Not. 2.) eodem saltem anno Constantinopoli contra Anomoeos habita. *Hom. in S. Phocam*, de qua vid. infra n. 14., et *Hom. IX. ex antea ineditis* (T. XII. p. 382—87). Cf. Stilting n. 549—52. et n. 636. — Similis plane argumenti est *Homilia V.* ex iis, quae sub s. Chrysostomi nomine ed. Becher Lipsiae 1838.

¹⁾ Exstat haec Homilia T. II. p. 354—66. Migne P. G. T. XLIX. p. 351—362. — Cf. Montfaucon Monit. p. 152—54. Tillemont Art. XVIII. Stilting n. 276—77. Homiliam hanc quinque diebus praecessit Homilia de s. Philogonio, de qua vid. infra n. 14. Alia *Homilia in Natalem Christi diem* (T. VI. p. 392—400. Migne l. c. T. LVI. p. 385—96.), a quibusdam in dubium vocata (Montfaucon Monit. ibid. p. 391—92. Tillemont Art. CXLVII. p. 383. cum Nota 114.), in qua varia Nativitatis Christi mirabilia enarrantur, longe verisimilius Chrysostomum auctorem habere creditur, cf. Stilting n. 816—18.

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

inter baptisma Judaeorum, baptisma Joannis et baptisma Christi, et ejusdem baptismi circumstantias illustrat.¹⁾

6) *Homiliae II de prodizione Judae* in feria quinta hebdomadae majoris habitae sunt. In his occasione prodicionis Judae docet, haudquaquam necessitate hominem ad bonum pertrahi, ipsumque ex libero arbitrio vel bonum vel malum deligere et perpetrare; tum de coena mystica paulo fusius agit, nec non de praeparatione ad eucharistiam percipiendam necessaria.²⁾

7) *Homiliae II de cruce et latrone* in die Parasceves habitae sunt. In iis virtutem et gloriam crucis exponit, quae paradisum aperuit et latronem induxit, ac plurima nobis bona attulit, insuper verba Christi in cruce explanans uberius de inimicorum dilectione tractat. Eodem Parasceves die habita est *Homilia de coemeterio et cruce*, in qua coemeterii appellationem explanat, dein victoriam Christi magnificam de morte, diabolo et inferno reportatam egregie describit.³⁾

8) *Homilia de resurrectione* festo Paschatis Antiochiae habita est. Hic postquam veram jejunii semper conti-

¹⁾ Exstat T. II. p. 367—75. Migne P. G. T. XLIX. p. 363—72. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 366. Stilting n. 287.

²⁾ Habentur T. II. p. 376—96 Migne l. c. T. XLIX. p. 371—392. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 375—76. Stilting n. 404. et n. 501. Istaе duae Homiliae non solum argumento, verum etiam serie ipsisque verbis adeo similes sunt, ut unum eundemque esse Chrysostomi foetum, secundis curis recognitum et aliquot in locis auctum, in principio praesertim mutatum, nemo, qui legerit, non statim deprehendat. Stilting l. c. existimat, priorem Antiochiae, secundam, sive priorem parum mutatam et auctam Constantinopoli dictam esse. — *Homilia alia de prodizione Judae* (T. II. p. 721—23. Migne l. c. T. L. p. 715—20.) ob styli diversitatem nonnihil dubia videtur, cf. Montfaucon Monit. ibid. p. 720. Stilting n. 515

³⁾ Exstant T. II. p. 397—421. Migne l. c. T. XLIX. p. 393—418. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 402—3. Stilting n. 405. 501. et 555. Quae supra de similitudine Homiliarum in prodicionem Judae ejusque causis monui, pariter de duabus prioribus Homiliis valent. Suspiciari quis posset, duas istas Homilias inter se adeo similes proprie non esse duas, sed nonnisi unam a diversis exceptam, unde earum leviora discrimina prodierint.

nuandi rationem demonstravit, et ebrietatem a nonnullis, emenso quadragesimalis jejunii spatio, admitti solitam acriter exagitavit, resurrectionis Christi fructus describit, atque omnes, pauperes aeque ac divites, ad festum hoc cum laetitia spirituali celebrandum exhortatur.¹⁾

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

9) *Homilia de ascensione Domini* habita est in martyrio quodam extra urbem Antiochiam. In ea postquam reverentiam insignem erga reliquias Martyrum ostendit, generis humani lapsum deplorandum ejusque tristissimas sequelas, ac rursus praeclaram ejusdem restitutionem exponit, et rationem reddit, cur angeli in ascensione Domini apparuerint.²⁾

10) *Homiliae II de S. Pentecoste* pariter Antiochiae sunt dictae. In his de festorum digna celebratione agit, tum contra Pneumatomachos disserit, qui Spiritus Sancti majestatem ac divinitatem impetebant, denique multa de fructibus Spiritus S. profert et maxime de caritate.³⁾

C. *Homiliae in laudes Sanctorum dictae, et Sermones quidam Panegyrici.*

11) Inter has Homilias locum certe primum occupant *Homiliae VII de laudibus s. Pauli Apostoli*, quae Antiochiae

¹⁾ Habetur T. II p. 437—46. Migne l. c. T. L. p. 433—442. — Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 437. Stilting n. 406. De abusu hic notato vid. Hom. 15. de Statuis n. 1. — Alia *Homilia in sanctum Pascha* (T. III. p. 750—57. Migne l. c. T. LII. p. 765—772), quae a Tillemontio et Montfauconio (in Monito ibid. p. 750) genuina censetur, ab aliis in dubium vocatur non solum ob repetitiones ex Hom. de resurrectione, sed etiam ob methodum disputandi probandique minus solidam stylumque languidiorem. Cf. Stilting n. 809—811.

²⁾ T. II. p. 447—56. Migne l. c. T. L. p. 441—452. — Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 446. et Nota prima p. 447. Stilting n. 414 et 503. — Alia *Homilia de ascensione Domini* (T. III. p. 758—75. Migne l. c. T. LII. p. 773—792), valde prolixa, saltem interpolata est, ita, ut non nisi quae habentur n. 8—10. genuina censi possint; aliis potiori jure ex integro spuria videtur, cf. Montfaucon Monit. ibid. p. 757—58. Stilting n. 409. et 812—14.

³⁾ T. II. p. 457—74. Migne l. c. p. 453—70. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 456—57. Stilting n. 414. et 503.

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

pronuntiatae sunt. In his omnibus mira dicendi copia et argumenti varietate s. Paulum confertim laudibus extollit, illum cum Sanctis Veteris et Novi Testamenti comparat, de vocatione ejus ac confirmata ubique ab ipso Evangelii veritate disserit, ejusque virtutes, nempe caritatem pro cunctorum salute ferventissimam et ignem zeli ejus in Christo, fortitudinem in adversis et mansuetudinem, prudentiam, obedientiam et modestiam summopere praedicat.¹⁾

12) *Homiliae de Sanctis Veteris Testamenti*, nempe una in *Jobum*, insigne patientiae omnisque virtutis exemplum, et aliquot de *Eleazaro* et de fratribus *Maccabaeis* eorumque matre.²⁾

13) *Homiliae in ss. Martyres* generatim eorum laudes summopere celebrant, virtutem atque constantiam egregie describunt, mercedem quoque in coelis vivis coloribus depingunt, insuper vim reliquiarum plurimum extollunt atque abusus in Martyrum solemnitatibus hinc inde commissos severe castigant.³⁾

¹⁾ Exstant T. II. p. 476 — 517 (tertia ex istis legitur etiam in J. v. Voorst Selectis J. Chrysostomi Vol. I. p. 335—53. Migne P. G. T. L. p. 473 — 514. — Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 474—75. Stilting n. 495—96. Hasce Homilias Anianus Pelagianus, ineunte saec. V., latinas fecit putans, illas haeresi suae favere, atque duas adjecit epistolas, quarum una his Homiliis praemittitur p. 475—76, altera in fronte Homiliarum in Matthaenum legitur; versio ipsa Aniani textui Graeco adjecta est. De hoc Aniano vid. supra §. 141. n. 9. p. 85. Not. 1. — Ejusdem s. Pauli laudes in aliis quoque Homiliis inveniuntur vid. supra §. 141. p. 90. Not. 2.

²⁾ *Hom. in Job* est IV. ex antea ineditis T. XII. p. 340—47. (et melius c. Notis in J. Chrysostomi Homiliis IV ed. C. F. Matthaei. Misena p. 1—65. cf. ibid. Praefat. p. XI.). Migne l. c. T. LXIII. p. 477—85. *Homiliae III de Maccabaeis*. quarum ultima est brevissima, nec improbabili conjectura Flaviano Antiocheno Episcopo tribuitur, habentur T. II. p. 622—33. Migne l. c. T. L. p. 625—40. *Hom. tandem de Eleazaro et Maccabaeis seu XI. ex antea inedit.* exstat T. XII. p. 395—401. Migne l. c. T. LXIII. p. 523—31. Cf. Stilting n. 699, 507. et n. 709—710.

³⁾ Tres hodie supersunt ejusmodi Homiliae, scil. *Sermo de SS. Martyribus* (T. II. p. 650—58), *Hom. in Martyres* (T. II. p. 667—70),

14) Multas quoque alias *Homilias* habuit in *diversos Sanctos Novi Testamenti*, quorum pars maxima in Orientis partibus gloriosum martyrium consummaverat, nempe in sanctos Martyres aut Confessores, qui Ecclesiae Antiochenae Episcopatum olim gesserant, s. *Ignatium* et *Babylam*, s. *Philogonium*, *Eustathium* et *Meletium*¹⁾, porro in s. *Lucianum* Antiochenum presbyterum et martyrem, item in sanctos *Martyres Juventinum* et *Maximum*, *Romanum*, *Julianum*, *Barlaam*, *Phocam* et *martyres Aegyptios*, tandem in sanctas *Pelagiam*, *Bernicen* et *Prosdocen* cum utriusque matre *Domnina*, quae omnes ad mortem pro Christo quaesitae et castitatis pericula timentes, divino afflante Spiritu, sibi ipsae mortem consciverant, nec non *de sancta Droside* flammis combusta.²⁾

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

et *Hom. in omnes ss. Martyres* (T. II. p. 711—16). Migne l. c. T. L. p. 645 661. 705. Cf. Montfaucon *Monita* singulis praefixa et Stilting n. 508—510., item n. 513.

¹⁾ Exstat *Hom. in s. Ignatium Martyrem* T. II. p. 592—601. *Hom. de s. Babyla* T. II. p. 531—36 Migne l. c. T. L. p. 587 525. *Hom. de s. Philogonio* (seu contra *Anomoeos* VI. habita die 20. Decembris, simul praeparans ad Festum Nativitatis Domini) T. I. p. 492—501. Migne l. c. T. XLVIII. p. 747. *Hom. in s. Eustathium* T. II. p. 603—10. et *Hom. in s. Meletium* T. II. p. 518—23. Migne l. c. T. L. p. 595. 513. Cf. Montfaucon *Monita* singulis hisce Homiliis praemissa, et Stilting n. 504. 285. 249—50. et 240.

²⁾ Habetur *Hom. in s. Lucianum martyrem* T. II. p. 524—29. *Hom. in ss. Juventinum et Max.* T. II. p. 578—83. *Hom. in s. Romanum* T. II. p. 611—17. (altera in s. *Romanum Homilia* ibid. p. 617—22 dubia saltem censenda est), *Hom. in s. Julianum* T. II. p. 671—80. *Hom. in s. Barlaamum* T. II. p. 681—87. *Hom. in s. Phocam* T. II. p. 704—10. *Hom. in Martyres Aegyptios* (de quibus videsis Euseb. de martyribus Palaestinae c. 8. 8.) T. II. p. 699—703. *Hom. de s. Pelagia* T. II. p. 585—90. (*Hom. II. brevior in eandem Pelagiam*, quae latine tantum exstat ibid. p. 591, pariter genuina esse videtur), *Hom. de ss. Bernice et Prosdoce etc.* T. II. p. 633—45. (de iisdem ss. Martyribus aperte etiam agit *Hom. in quadriduanum Lazarum* T. II. p. 646—49) et *Hom. de s. Droside* T. II. p. 688—98. Habentur ap. Migne l. c. T. L. — Cf. Montfaucon *Monita* singulis istis Homiliis praemissa, et Stilting n. 288. 285. 505. 510. 635—36. 640—41. 512—13. 504. 502. et 512. In plerisque ex istis Homiliis de veneratione Sanctorum et cultu reliquiarum praeclare agitur.

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

15) His addi possunt *Homilia in laudem Diodori* Episcopi Tarsensis elegantissima, qua s. Joannes Chrysostomus laudes ab eo publice sibi tributas insigni modestiae exemplo ad eundem ipsum magistrum suum deferre studet, et *Homilia in laudem Theodosii Magni*, qua Imperatorem istum jam defunctum celebrat a pietate et a victoriis, quas opitulante Deo retulit de tyrannis Maximo et Eugenio.¹⁾

Nota. Exstat quoque, non quidem graece, sed in armeniacâ et latina versione *Encomium in s. Gregorium Illuminatorem*. Textum armeniacum cum latina versione publicarunt PP. Mechitaristae hoc titulo: „Beati Joannis Chrysostomi oratio panegyrica de vita ac laboribus sancti Gregorii Illuminatoris Patriarchae Armeniae, cujus originalis textus desideratur, ex antiqua Armeniaca versione Mechitaristicae congregationis opera in Latinam linguam translata. Venetiis, in sancti Lazari insula anno MDCCCLXXVIII.“ Colligitur ex ipso sermone, s. Chrysostomum eum habuisse in exilio constitutum Cucusi in Armenia, petente Dioscuro Episcopo, in festo s. Gregorii. — Ejusmodi s. Gregorii Illuminatoris encomium idiomate latino jam dudum circumferebatur. atque habetur Opp. s. Chrysost. T. XII. p. 822—28. Migne l. c. T. LXIII. p. 943—54. Sed in eo quo exstabat textu merito habebatur ut valde interpolatum vel potius spurium: cf. Montfauconii et Interpretis Monita II. cc. Textum autem armeniacum cum versione latina a. 1878 editum genuinum s. Chrysostomi exhibere sermonem, Editores variis argumentis evincere conati sunt. Homiliam hanc spectato stylo et indole Chrysostomo plane dignam esse censent; passimque orator ad calamitates quibus premitur atque ad suam infirmitatem ea ratione alludit quae apprime Chrysostomo convenit. Editores tamen Codicis unde textus armeniacus desumptus est originem et valorem non satis indicarunt, adeoque quoad indicia externa genuinitatis aliquid deest. Quaedam vero gesta s. Gregorii, quorum in hoc encomio mentio fit (p. 21 sqq.), a variis eruditis in dubium vocantur; eloquentia nobis turgidior videtur ac dictio passim valde diffusa. Unde non omne dubium quoad hanc Homiliam sublatum est. — Addi possunt *Homiliae* quaedam *dubiae* huc spectantes, ut *Hom. de s. Basso* Episcopo et Martyre (T. II. p. 724—29.), *Hom. de s. Petro* Apostolo et s. *Elia* propheta (T. II. p. 730—40.), *Hom. de s. Abraham* patriarcha (T. II. p. 741—48). *Hom. de s. Thecla* virgine et martyre (T. II. p. 749—51). Habentur ap. Migne l. c. T. L. p. 719 sqq. Quibus haud immerito adjungitur *Sermo in s.*

¹⁾ Exstat *Hom. in laudem Diodori* T. III. p. 747—50. Migne l. c. T. LI. p. 761—65. et *Hom. in laudem Theodosii M.*, quae est Hom. VI. inter antea ineditas. T. XII. p. 353—56. Migne l. c. T. LXIII. p. 491. Cf. Montfaucon Monit. T. III. p. 646—47. et T. XII. p. 320. Stilting n. 516—17. et n. 598—99.

Thomam Apostolum (T. VIII. Append. p. 14—16. Migne l. c. T. LIX. p. 497—500), spurius quidem, attamen ex initio saec. V. descendens. — Rationes, ob quas Homiliae istae admodum dubiae videantur, dabit Montfaucon in *Monitis praeviis*, cf. Stilling n. 515. et 691.

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

§. 143.

Homiliae morales, vel occasione eventuum quorundam habitae.

Illud quidem s. Chrysostomus peculiare sibi quae proprium habet, ut dogmata morum admodum frequenter ac diligenter pertractet, et omnes paene illius Homiliae egregiis moralibus doctrinis refertae sunt. In quibusdam tamen Homiliis unice vel saltem praecipue moralia tractat; quaedam aliae vero inde peculiarem characterem habent, quod occasione quorundam eventuum habitae sint.

D. *Homiliae morales.*

Huc pertinent:

16) *Catecheses duae ad Illuminandos* habitae initio Quadragesimae a. 387.

Harum prior est perquam similis Procatechesi s. Cyrilli Hierosolymitani. In hac docet Catechumenos ea, quae scire par erat ante baptismum, illorum negligentiam carpit, qui baptismum usque ad mortem differebant, varia baptismi nomina profert et explicat, atque discrimen inter baptismum Judaeorum et Christianorum ostendit, eosque ad strenuam adversus diabolum pugnam praesertim ad linguam coercendam instituit. In altera Catechumenis officia baptizatorum explicat, dum illis abrenuntiationis triplicis verba in baptismo enuntianda allegat eorumque virtutem exponit. — His accedit *Homilia de Continentia*, quam dixit ad recens baptizatos, cohortans eos ad certamen spirituale fortiter subeundum, maxime ad continentiam, quam exemplo Josephi Aegyptiaci inculcat.¹⁾

17) *Homiliae III de diabolo tentatore* auditores instruunt ad pugnam cum adversario generis humani strenue obeundam.

¹⁾ *Catecheses II ad Illuminandos* habentur T. II. p. 225—41. Migne l. c. T. XLIX. p. 223 sqq. *Hom. de Continentia*, quae fere

Chrys.
Homiliae.

In istis Homiliis s. Chrysostomus divina providentia vindicata et libero hominis arbitrio demonstrato, ostendit diabolum, utpote imbecillem, non per vim aut necessitatem vincere, sed potius fraudibus suis decipere; neminem tamen a diabolo superari posse, nisi qui propria desidia malaque voluntate per daemonum tentationes se decipi sinat; quod ut confirmet, pro exemplis affert Adamum a diabolo victum et Jobum diaboli victorem. Tandem cum nonnulli essent, qui dicerent, optimum fore, si diabolus penitus e medio sublatus esset, hanc objectionem repellit, et docet, cur diabolus sit relictus, ac in fine poenitentiam commendat ejusque vias demonstrat.¹⁾

18. *Homiliae IX de Poenitentia* tempore Quadragesimae habitae fuisse videntur.²⁾

Prima fervens est hortatio ad poenitentiam, qua monet, ut tum a desperatione, tum a segnitie et socordia diligentissime caveamus. Tum varia poenitentiae genera docet, quae sunt confessio, lacrymae, humilitas, eleemosyna et oratio assidua (Hom. II. et III.); atque congruam iis adhortationem subjungit, qui per poenitentiam remissionem peccatorum jam adepti sunt, docens eos, quomodo in rebus secundis et adversis absque ulla Dei offensa conversentur (Hom. IV.); praesertim vero jejunium et custodiam oculorum omnibus commendat (Hom. V. et VI.). In reliquis vero Homiliis Dei erga peccatorem clementiam ac misericordiam, simul necessitatem poenitentiae et conversionis animi, nec non diaboli malitiam quoad pudorem peccatoris in confessione fuisse exponit, hominumque negligentiam in suscipienda ss. eucharistia reprehendit.

integra nonnisi latine exstat, T. VI. p. 299—301. Migne l. c. T. LVI. p. 291—94. Cf. Montfaucon *Monita* T. II. p. 224—25. et T. VI. p. 299. Stilting n. 374—75. et n. 808.

¹⁾ Tres istae Homiliae in edit. Maurin. hoc ordine exhibentur: *Hom. I. Daemones non gubernare mundum* T. II. p. 246—60. *Hom. II. de diabolo tentatore* T. II. p. 260—65. *Hom. III. contra ignaviam et de diabolo tentatore* T. II. p. 265—76. Cf. Montfaucon *Monit.* ibid. p. 244—46. Ap. Migne l. c. T. XLIX. p. 241—76. Revera tamen quae in edit. Maurin. (et ap. Migne l. c.) secundo loco ponitur, tertia potius habenda est; has vero Homilias de diabolo praecesserant Homiliae II de prophetiarum obscuritate. Cf. Stilting n. 305—13.

²⁾ Exstant *Homiliae IX de Poenitentia* T. II. p. 279—351. Migne l. c. T. XLIX. p. 277—350. Ex his priores sex Montfaucon indubitanter attribuit s. Chrysostomo; posteriores tres inter genuinas quidem edidit, sed cum qualicumque dubio ob minorem styli elegantiam. Cf. Montfaucon *Monit.* p. 277—78. Stilting n. 497—500. Tillemont l. c. Art. XXXVII—XXXIX. (p. 101—107).

19. In aliis porro Homiliis *virtutes* christiano homine dignas sedulo commendat, et maxime *caritatem*.¹⁾ His rectissime etiam accensentur *Homiliae*, in quibus agit de *inimicorum dilectione* (vid. §. 141.)²⁾ atque de *eleemosyna* tamquam praecipuo caritatis fructu (vid. §. 142. et 141.), nec non de *oratione* (vid. §. 141.)³⁾ ac de *instituenda secundum Deum vita* (vid. §. 141. Homil. in Matth. 7, 13.). Praeterea in *Homilia de futurorum* (seu futurae vitae) *deliciis et praesentium vilitate* sublimem vitae christianae ideam proponit ac manifestum facit, quomodo Christus praecepta sua facilia reddiderit; in alia vero *Homilia, Calendis Januarii habita*, bonam intentionem in omnibus vitae actionibus quam maxime commendat.⁴⁾ Tandem frequentes, et nonnumquam sat prolixae in diversis ejus Homiliis occurrunt adhortationes, ut ecclesiam et sacras collectas frequentent auditores, ut digne accedant ad divina mysteria et ut s. Scripturam sedulo legant.⁵⁾ Quoniam vero ipsius adhortatio quaedam de necessaria prae-

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

¹⁾ *Hom. de perfectu caritate* ac de futuro judicio ejusque districtione per poenitentiam avertenda (admodum similis Homiliae VIII. in Epist. I. ad Thessalonicenses tam verbis, quam sensu) exstat T. VI. p. 287—99. Migne l. c. T. LVI p. 279—90. — *Sermo de mansuetudine* (T. XII. p. 422—27. Migne l. c. T. LXIII. p. 549—56.), quae virtus ex caritate procedit, admodum dubius, imo probabilius spurius est. Cf. Montfaucon Monita praevia, et Stilting n. 808. et 820.

²⁾ Huc pertinet Chrysostomi *Homilia in decem millia talentorum et centum denarios ac de injuriarum oblivione* admodum elegans graece edita cum Gregorii Thessalonicensis Orationibus X, quas primum ed. C. F. Matthaei. Mosquae 1776. p. 126—35.

³⁾ Habetur etiam alia *Homilia de precatione* inter Homilias V, quas nomine s. Joannis Chrysostomi insignitas ed. Becher. Lipsiae 1839 (p. 17—29). — Insuper exstant *Homiliae II de Precatione* (T. II. p. 778—89. Migne l. c. T. L. p. 773—86.) dubiae, in quibus precationis ostenditur praestantia, tum ejusdem efficacia et necessitas, nec non assiduitas precum commendatur. Cf. Montfaucon Monit. ibid. p. 778. Stilting n. 515.

⁴⁾ *Hom. de futurorum deliciis etc.* exstat T. III. p. 337—43. Migne l. c. T. LI. p. 347—54. *Hom. in Kalendas* T. I. p. 697—607. Migne T. XLXVIII. p. 953—62. Cf. Montfaucon Monita praevia, et Stilting n. 801. et 280—81.

⁵⁾ Vid. ex. gr. Hom. I. de Pentecoste n. 1. Hom. I. ex antea ineditis n. 1—2. item Hom. de s. Philogonio n. 3—4. (cujus pars posterior, de hac speciatim materia tractans, perperam tanquam Homilia

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

paratione ad ss. eucharistiam percipiendam auditorum complures offenderat, praeclare docuit, *non esse ad gratiam concionandum*, tam ipsius concionatoris, quam auditorum officia exponit, et accuratum conscientiae examen veramque poenitentiam praecipue exigit, ut digni reddamur participatione ss. mysteriorum.¹⁾

20) Non minori pietatis zelo *vitia*, quae tunc maxime grassabantur, passim *exagitat*, ut *ebrietatem* et *avaritiam*, *libidines* impudicas et *luxum* divitum, *consuetudinem* quoque *jurandi*.²⁾ Sed maxime invehitur in eos, qui *ludos circenses* atque *theatra*, in quibus praeter divini cultus neglectum variae peccandi occasiones instabant, frequentare solebant.³⁾

21) *Sermones duo de consolatione mortis* latine tantum hodie supersunt. In priore causas affert, quibus Christiani in morte carorum semet consolari possint ac de-

peculiaris et inedita, impressa legitur in Galland. Biblioth. T. XIV. Append. p. 141—44), Hom. in Natalem D. N. Jesu Christi n. 7. Hom. de Baptismo Christi n. 4. Sermo de ss. Martyribus n. 3—4. Concio III. de Lazaro n. 1—3. Hom. 3. in princip. Actorum n. 1—2.

¹⁾ Hom. *non esse ad gratiam concionandum* (T. II. p. 658—67. Migne l. c. T. L. p. 653—62.) subsecuta est Sermonem de ss. Martyribus, et quae in hoc Sermone fuerant dicta, confirmat magisque explicat.

²⁾ De *ebrietate fugienda* vid. Hom. *contra ebriosos et de Resurrectione* (supra §. 142. n. 8.), Homilia in Kalendas, Hom. in Martyres, Hom. I. de Statuis n. 4—5. *Libidines* praecipue insectatur in Homiliis de matrimonio (vid. supra §. 141. n. 18. — De *avaritia* vid. Homilias in Lazarum et divitem, item Homilias duas in Ps. 48. (supra §. 141. p. 127. Not. 1.) et saepe alias. — Perniciosam vero *jurandi consuetudinem* penitus extirpare conantur Homiliae de Statuis; vide, quid ipse hac de re dicat in Hom. de decem millium talentorum debitore n. 1—2.

³⁾ Hom. *contra circenses ludos et theatra* egregia habetur T. VI. p. 272—78. Migne l. c. T. LVI. p. 263—70. Gr. lat. cum Notis in J. Chrysostomi Homiliis IV ed. C. F. Matthaei Misenae 1792. Vol. II. p. 74—133. Vid. etiam Hom. IX. ex antea ineditis n. 1—2. (T. XII. p. 382—83. Migne l. c. T. LXIII. p. 511—15. Cf. Montfaucon Monit. T. VI. p. 270—71. et T. XII. p. 221. Stilting n. 701—8. Serm. IV. de Anna n. 1—2. Hom. III. de Davide et Saule n. 1—2. Hom. VII. de Lazaro n. 1—2. Hom. I. in illud: Vidi Dominum n. 3—4. Cateches. II. ad Illuminandos n. 5.

beant; in altero praecipue argumenta pro resurrectione mortuorum exponit.¹⁾

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

E. *Homiliae occasione eventuum quorundam habitae.*

Hic praeter Homilias complures in Vita s. Joannis Chrysostomi suo loco memoratas (vid. §. 138—40.) in medium proferendae sunt:

22) *Homiliae XXI de Statuis ad populum Antiochenum* habitae tempore Quadragesimae a. 387. (vid. supra §. 138.), in quibus summam eloquentiae ejus vim ac elegantiam mirari licet.²⁾

Hom. I. habita ante turbas istas locum quemdam s. Pauli (1. Tim. 5, 23.) egregie interpretatus de moderato vini usu loquitur, causas exponit, cur Deus homines justos et sanctos calamitatibus affligi patiatur, et blasphemias frequentes e medio tollere conatur. In caeteris Homiliis miseram civitatis faciem post Imperatoris statuas dejectas (Hom. II.), post rumores de Imperatoris furore sparsos, post habitas quaestiones et judicia capitalia (Hom. XIII. XVII. et XVIII.) vivis coloribus exprimit. Praecipua tamen ipsius cura fuit, ut populum timore perturbatum ac moestitia dejectum statim ab initio continuis quinque diebus con-

¹⁾ Exstant hi Sermones, quos post Maurin. editores Opp. s. Augustini etiam Montfaucon s. Joanni Chrysostomo vindicare studet, rationibus tamen non usquequaque firmis, T. VI p. 302—7. Migne l. c. T. LVI p. 283—306. Cf. Montfaucon Monit. p. 301. Stilling n. 808. Tillemont Art. CLI. Ceillier l. c. Art. VII. §. III. n. 6.

²⁾ Homiliae istae habentur T. II. p. 1—224. Migne l. c. T. XLIX. p. 15—222. Eaedem latine tantum prodire sub titulo: S. Joannis Chrysostomi Homiliae XXI de Statuis, item Homiliae IX de poenitentia. Tyrnaviae 1763 in 4°. Vers. germ. ed. Wagner, Wien 1838, Schmitz, Kempt. 1877. Cf. Montfaucon Praefat. T. II. et Vita S. Chrysostomi T. XIII. p. 105—110. Tillemont Art. XXIII—XXVII. (p. 62—75). Stilling n. 314—77. De Hom. XIX., quam Montfaucon juxta inscriptionem vetustam Dominica ante Ascensionem Domini habitam censet, Stilling vero circa Dominicam Palmarum figendam esse contendit, vid. Montfaucon T. II. Praefat. pag. penultima, item T. IV. Praef. §. VII. et Vita S. Chrysostomi T. XIII. p. 109. et 110. Tillemont Art. XXVII. (p. 75). Stilling n. 367—70. et n. 379. — Vetustiores editiones Latinae Opp. Chrysostomi exhibent 80 Homilias ad populum Antiochenum, quarum 20 priores genuinae sunt Homiliae de Statuis, 60 posteriores partim genuinae, partim spuriae sunt.

S. Joannis
Chrys.
Homiliae.

solaretur atque erigeret (Hom. II—VI. cf. Hom. VII. n. 1.), variosque casus, quibus in eo rerum statu aut civium animi magis deprimebantur, aut rursus erigebantur, ad eorum salutem spirituales verteret. Quamobrem saepius ipsis exponit, quid vere malum adeoque unice timendum sit (Hom. VII. n. 1.), divitiarum rerumque omnium mundanarum vanitatem optime ostendit, paupertatis bona atque divitiarum incommoda luculenter demonstrat, divitesque de recto divitiarum usu monet (Hom. II. XVIII.). Consolationi insuper addit considerationes saluberrimas de variis bonis, quae disponente Numine divino ex tribulationibus humanis consequantur (Hom. XV.), nec non exhortationes pulcherrimas ad agendam poenitentiam de peccatis commissis, qua Dei ira placari ejusque vindicta averti possit. Quoniam vero consuetudo temere jurandi Antiochiae plurimum invaluerat, vitium istud inolitum, tamquam praecipuam vindictae divinae causam respicientia tollendam, per totum illud temporis spatium acerrime et frequentissime insectatur, donec penitus deletum esset.¹⁾ Diebus Quadragesimae fere transactis laeti tandem nuntii advenerunt, Imperatorem Theodosium, Flaviani Episcopi Antiocheni Constantinopolim profecti precibus flexum, Antiochiae parcere destinasse. Qua de re vir sanctus Deo plurimas agit gratias plebemque ad gratum erga Deum animum hortatur, narrat, quomodo Flavianus Imperatorem ad misericordiam flexerit, ac tum Flaviani Episcopi, quem dudum proficiscentem debitis laudibus prosecutus fuerat (Hom. III.), caritatem, tum Imperatoris mansuetudinem et clementiam mire celebrat (Hom. XXI.).

23) *Homiliae* aliquot *de terrae motu* partim Antiochiae, partim Constantinopoli habitae sunt²⁾, quibus sapientissima Dei consilia in ejusmodi calamitatibus imminsis pandit, divitibus aequae ac pauperibus utilissima suggerit monita de rerum humanarum fragili fluxaque con-

¹⁾ De consuetudine jurandi tractat passim Hom. III—XVI. et Hom. XIX. XX. Fructus autem ex hac assidua praedicatione perceptos ipse nobis describit s. Joannes Chrysostomus in Hom. de decem milium talentorum debitore n. 1—2.

²⁾ *Hom. de terrae motu* exstat T. II. p. 717—20. Migne l. c. T. L. p. 711—16. *Hom. VI. de Lazaro et divite* (vid. supra §. 141. n. 10.) pariter in terrae motum dicta est. Cf. Montfaucon *Monita* T. II. p. 717, et T. I. p. 772. Stilling n. 5.4. et n. 292—294. *Hom. vero I. ex antea ineditis* (T. XII. p. 323—24. Migne l. c. T. LXIII. p. 461—67.), quam Montfaucon post ingentem terrae motum Constantinopoli habitam esse putat (vid. *Monitum praeivium* p. 319—20). potius post Eutropium dejectum pronuntiata fuisse bene probat Stilling n. 646—98.

ditione, et omnes ad poenitentiam vitamque meliorem serio hortatur.

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

§. 144.

III. Opuscula S. Joannis Chrysostomi.

A. *Opuscula dogmatica.*

1) *Demonstratio contra Judaeos et Gentiles, quod Christus sit Deus* (Ἡρὸς τε Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνας ἀπόδειξις ὅτι ἐστὶ Θεὸς ὁ Χριστός), in fine mutila videtur, quippe cum solummodo contra Gentiles agat.¹⁾ In hoc libro ex prophetiis potissimum Veteris et Novi Testamenti probat, *Christum esse Deum.*

Postquam igitur ad praeparandos animos potentiam Christi vere divinam ex admirabili Ecclesiae christianae per universum orbem propagatione pulcherrime declaravit (n. 1—2. cf. n. 8—10. 12—13.), statim subjungit, haec non casu fortuito contigisse, sed Deo ordinante; idecirco antiquas Prophetarum praedictiones affert, ostendens, non modo Christi adventum olim praenuntiatum fuisse, sed etiam adventus modum, omnes vitae, passionis, mortis et resurrectionis ejus circumstantias, porro Judaeos reprobandos eorumque cultum abrogandum, Gentiles vero in eorum locum adoptandos atque Ecclesiam ex omnibus gentibus congregandam esse (n. 2—8.). Tum gloria et virtute crucis, cui olim summae ignominiae nota erat inusta, juxta Prophetarum praedictiones elegantissime proposita (n. 8—10.) transit ad ipsius Christi prophetias, quas opere completas demonstrat; eum in finem exhibet praedictionem Christi de futura Ecclesiae propagatione ejusque invicta firmitate contra omnes diaboli assultus (n. 12—15. locus mirae pulchritudinis), tum etiam affert et urget alteram Christi praedictionem, qua templi Jerosolymitani destructionem et ruinam, Jerosolymis nunc conspicuam, diu ante praenuntiaverat (n. 16—17.).

2) *Liber in s. Babylam, contra Julianum et contra Gentiles* (Λόγος εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν καὶ κατὰ Ἰουλιανῶν καὶ πρὸς Ἑλλήνας), scriptus est tempore Diaconatus

¹⁾ Exstat hic liber T. I. p. 558—83. Migne P. G. T. XLVIII. p. 813—838. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 557—58. Tillemont Art. XII. (p. 32). Stilling n. 266—68.

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

ipsius c. a. 382.¹⁾ In hoc libro Christi divinitatem et doctrinae christianae veritatem ex factis et miraculis Christi ejusque sectatorum demonstrat.

Christus enim bonus et misericors non solum impietatem Ethnicismi adventu suo destruxit, sed et suis in perpetuum reliquit potestatem miracula patrandi, quorum veritatem praeter s. Scripturam Gentilismi ruina jam fere consummata, frustra licet obnitentibus regibus, philosophis et rhetoribus, atque religionis christianae celerrima propagatio per paucos viros indoctos incultosque ex infima plebe abunde comprobatur (n. 1—4.). Porro dicta magis illustrat singulari exemplo s. Babylae, qui olim generosa libertate Imperatorem (Philippum vel Decium) ab aditu ecclesiae prohibuerat, tum insigni constantia martyrium subierat (n. 4—11.). Hujus autem sacrae reliquiae jubente Caesare Gallo ex urbe Antiochia in suburbium Daphnen translatae, Juliani vero Apostatae mandato illinc iterum reductae stupenda miracula patrant non minus veri Dei potentiam, quam benignitatem omnibus manifestam reddiderunt. Quum tamen Dei benignitas apostatam illum Imperatorem nihil movisset, tandem Dei vindicta ablatum est (n. 11—13.).

In utroque igitur opusculo Christi divinitas ac veritas doctrinae christianae ex prophetiis et miraculis egregie demonstratur, eorumque mutua relatio perquam ingeniose exhibetur (lib. contra Jud. et Gent. n. 11.).

B. *Opuscula moralia S. Joannis Chrysostomi.*

Horum a) quaedam ea aetate scripta sunt, qua vitam adhuc monasticam agebat ac plerumque ascetas et monachos corripbat, instruebat, admonebat; b) alia eo tempore, quo diaconus, presbyter aut Episcopus jam evaserat, exaravit, ut diversa vitae genera officiis status sui institueret, consilia saluberrima iisdem tribueret, vel delinquentes ad justitiae tramitem revocaret; c) alia tandem in altero exilio conscripta animum fortissimum, sublimem veramque philosophiam praeclare ostendunt.

¹⁾ Liber hic exstat T. II. p. 536—77. Migne l. c. T. L. p. 523—572. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 529—30. Tillemont Art. XII. (p. 31—32) cum Nota 15. (p. 564), et praesertim Stilting n. 182—200.

a) *Opuscula moralia primi generis.*S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

3) *Libri duo ad Theodorum lapsum* (Λόγος παρανετι-
ζὸς εἰς Θεόδωρον ἐκπεσόντα et Πρὸς τὸν αὐτὸν Θεόδωρον
λόγος β'.) proprie adhortationes sunt, quas in forma epi-
stolari c. a. 373., temporis quodam spatio inter primum
et secundum librum interjecto, ad amicum Theodorum
direxit.¹⁾

Theodorus iste juvenis (vid. supra §. 139.), qui suadente
Joanne Chrysostomo, abdicatis rebus forensibus pietatis exercitiis
totum se dederat, et voto continentiae obstrictus coetui sacro
ascetarum in urbe Antiochia se adjunxerat, in proposito non diu
perstitit, sed iterum ad prisca reversus, saecularia negotia trac-
tare coepit, atque etiam Hermionis puellae cujusdam amore fla-
grabat. Qua re comperta Joannes intimo doloris sensu affectus
orationem ipsi longissimam (lib. I.) misit, hortans et obtestans,
ut ad pristinum vitae genus ab ipso desertum rediret, seriamque
poenitentiam de scelere admissio ageret. Eum in finem poenas
inferni coelique gaudia ac utriusque aeternitatem describit, qua-
cum comparat brevitatem ac vanitatem rerum omnium praesen-
tium. Simul tamen monet illum, ne desperando animum abjiciat,
sed potius sperare jubet, ipsum resipiscentia sua non modo pri-
stinam vitae integritatem recuperaturum, sed majorem etiam
sanctitatem adepturum fore, cui veritati confirmandae aliquot
exempla affert. — Libro II., postquam intellexerat, quibus excu-
sationibus uteretur Theodorus, videlicet quod paternarum rerum
curam gereret et legitimis nuptiis uxorem ducere vellet, hasce
excusationes brevius et blandius, attamen non minus fortiter re-
fellit; ac praecipue, ut eum a saeculo revocaret ad vitae reli-
giosae institutum, conjugii incommoda atque molestias, dome-
sticas curas et sollicitudines ipsi ob oculos ponit.

¹⁾ Exstant libri ambo (quorum ordo in editione Savilliana Opp.
S. Chrysostomi T. VI. p. 55—84. nescio quo casu inversus est, vid.
Savillii Not. T. VIII. col. 789.) T. I. p. 1—42. Migne P. G. T. XLVII.
p. 277—316. Idem habentur etiam inter Chrysostomi Opera praestan-
tissima ed. Lomler p. 107—149. Cf. l. c. Montfaucon Monitum prae-
vium, Tillemont Art. IV. (p. 10—11), et praesertim Stilling n. 72
—91. — Caeterum alii, quos mihi etiam sequi visum est, utrumque
hunc librum ad eundem Theodorum scriptum esse defendunt, ut Mont-
faucon l. c. Stilling l. c. Ceillier l. c. Art. II. §. I. n. 1—3.; alii vero
diversos censent esse Chrysostomi amicos, quibus corrigendis isti libri
pedetentim destinati fuerint, vid. Tillemont l. c. Neander: Der hl.
Johannes Chrysostomus. I. Bd. (2te Aufl.) S. 22—23.

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

4) *Libri duo de compunctione* (περὶ κατανίξεως), quorum prior ad *Demetrium* amicum scriptus est paulo post secessum s. Joannis in montes, alter posterior datus est ad *Stelechium* alium quemdam ex amicis.¹⁾ In his libris ardentissime et eloquentissime agit de verae atque sinceræ poenitentiae et compunctionis necessitate ac conditionibus, et aptissima quaeque ad eam excitandam motiva suggerit.

5) *Libri tres adversus oppugnatores vitae monasticae* (Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τοῖς ἐπὶ τὸ μονάζειν ἐνέργοισιν), quibus ob materiae similitudinem jungi meretur *Comparatio regis et monachi* (Σύγκρισις βασιλικῆς δυνάστεως πρὸς μοναχὸν), scripti sunt probabiliter a. 376., quum Valens Imperator Arianus, Valentiniano fratre pio defuncto, in Catholicos impune grassaretur, et maxime in monachos, strenuos fidei orthodoxae defensores, quos jussit ex sedibus pelli, ad militiam conscribi et in carceres conjici.²⁾ Tunc Joannes et ipse in solitudine degens, rogatus, ut monachorum vitaeque monasticae causam ageret, hosce tres libros edidit.

Libro I. docet, quantum periculi sibi attrahant, qui Sanctos et Dei amicos, oppugnant, quin etiam ostendit, eos non piis viris, sed sibimet ipsis nocere; idque confirmat exemplo Judaeorum, qui, quoniam Christum morte affecerant, Apostolos vero ob fidei praedicationem vexaverant, ex testimonio Josephi Flavii in tot tantasque calamitates inciderunt (n. 1—6.). Porro demonstrat, vitam puram seu *opera bona ad salutem non minus esse necessaria, quam ipsam fidem* (n. 6.), eos autem, qui in saeculo vivunt, non aequè ac eos, qui in solitudine vitam agunt monasticam, vitam

¹⁾ Habentur libri isti T. I. p. 122—53. Migne l. c. T. XLVII. p. 393—422. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 121—22. Tillemont Art. VIII. (p. 22) cum Nota 9. (p. 558). Stilting n. 145—51. Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 3—5.

²⁾ Hi libri exstant T. I. p. 44—115, ubi etiam Opusculum: *Comparatio regis et monachi*, in quo comparatio isthaec jam lib. II. adv. oppugnatores vitae monast. n. 6. paucis indicata uberius deducitur, p. 116—21. subjungitur. Migne l. c. T. XLVII. p. 319—392. Cf. Montfaucon Monita l. c. p. 42—44. et p. 116. Tillemont Art. IX. (p. 22—25) cum Nota 10. (p. 558—59). Stilting n. 133—44. Ceillier l. c. Art. II. §. II. et §. III. n. 1—2.

puram sectari posse (n. 7—8.); unde sponte consequitur, monachorum persecutores similem poenam, ac impios Judaeos incursum esse. — Libro II. conversus ad *patrem infidelem*, cujus filium christianam religionem amplexatum monachorum vitam in solitudine suscepisse fingit, humanis ratiociniis atque exemplis veterum Graecorum probat, eum, qui omnia despicit, vere divitem esse, eundem virtute clariorem et potentiorum evadere, quam opibus aut praefectura efficeretur, eum denique a nemine laedi posse. — Libro III. longe prolixiori *patrem fidelem* alloquitur monetque variis rationibus ex visceribus religionis christianae petitis, ne filium ad monachos secedere volentem a sententia seducat; quem in finem pericula salutis hominum, qui in saeculo degunt, egregie describit, ac praecipue gravissimam parentum obligationem, liberos bene educandi ac veram eorum salutem procurandi, exhibet, foedamque morum corruptionem in civitate Antiochena ob oculos ponit (n. 1—7.). Tum vero de filiorum educatione, praecipue de mutua relatione excolendae pietatis et eruditionis in variis disciplinis fuse ac praeclare disputat (n. 8—12.), ac monachorum vitam, eruditionis licet expertem, ob animae tamen lucrum vitae saeculari multis praestare titulis docet (n. 12—20.). — Opusculum vero elegans, quod inscribitur: *Comparatio regis et monachi*, probat, eum qui philosophiae i. e. vitae monasticae¹⁾ dat operam, regem vere appellari, imo rege ditiorum et potentiorum esse, in bello fortiorum, hominibus demerendis ac beneficio ornandis aptiorum, in obitu denique beatiorum.

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

6) *Libri tres de providentia Dei ad Stagirium monachum* (Πρὸς Σταγίριον ἀσκητὴν δαμονῶντα) a daemone vexatum scripti sunt vel in monasterio, vel postea in Diaconatu.²⁾

Stagirus hic, Chrysostomi familiaris, nobili loco natus abdicatis facultatibus mundique deliciis vitam monasticam amplexus fuerat, quia statim ab initio justo cum fervore res asceticas tractaret. Tum Deo permittente a daemone correptus vehementissime exagitabatur, adeo ut in desperatas mortem sibi consciscendi cogitationes interdum veniret. Hinc cum viae omnes Deum placandi frustra tentatae essent, tristitia et moeror ingens Sta-

¹⁾ De hoc usu vocis: *philosophia* in Ecclesia antiqua vid. supra T. I. §. 100. (p. 494. Not.).

²⁾ Exstant hi libri T. I. p. 154—227 Migne I. c. T. XLVII. p. 423—494. Cf. Montfaucou Monit. ibid. p. 153—54. et Vita S. Chrysostomi T. XIII p. 96—97. Tillemont Art. X. (p. 25—28). Stilling n. 152—62. Ceillier I. c. Art. II. §. IV. (p. 44—49).

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

girii animum affixit. Quapropter Chrysostomus tres ad eum libros perscripsit, leniendo dolori peropportunos, in quibus, ut afflictionem illam acerbissimam Stagirio utilem redderet, fuse et praeclare disputat *de providentia Dei*, qui amore ductus non malos tantum, sed bonos etiam in hac vita variis afflictionibus exercet ad ipsorum multiplicem utilitatem, fidemque doctrinae de judicio, coelo et inferno adstruendam (lib. I.); porro ut moerorem istum nimium auferret, multis rationibus allegatis exemplisque adductis Sanctorum utriusque Testamenti ab Adamo usque ad Paulum Apostolum probat, Deum vel carissimis sibi hominibus atrociora ideo immisisse mala, ut majora praemia splendidioreque coronas tribueret (lib. II. et III.); quin et ipsius Stagirii, qui oscitantia, torpore, tumore eliminatis jam inter ferventiores Christi athletas emineret, exemplo confirmat, quanta bona ex ejusmodi calamitate oriantur (lib. II. n. 1—2.); in fine tandem illud etiam disquirat, cur Deus moerorem nostrae naturae inseruerit, et quae solae homini christiano sint justae moerendi causae (lib. III. n. 14.).

b) *Opuscula moralia secundi generis.*

7) *Libri VI de sacerdotio* (*Περὶ ἱερωσύνης*¹⁾), compositi in modum Dialogi, caeteris omnibus Chrysostomi libris tum styli sublimitate et elocutionis gratia, tum suavitate et elegantia verborum antecellunt; nec ullus apud antiquos exstat liber, qui de sacerdotii dignitate ac functionibus sublimius digniusque loquatur; quapropter et viri summi omnium temporum aureum hoc Opus miris laudibus celebrarunt²⁾, et innumerae fere editiones lucem publicam aspexerunt.³⁾

¹⁾ Habentur hi libri T. I. p. 362—436. et inter S. Joannis Chrysostomi Opera praestantissima ed. Lomler p. 1—76. Migne l. c. T. LVII. p. 623—692. Cf. Montfaucon Monit. l. c. p. 360—61. Tillemont Art. V. (p. 12—14). Stilling n. 105—16. et n. 129—32. Ceillier l. c. Art. II. §. VII. (p. 62—73).

²⁾ S. Isidorus Pelus. lib. I. ep. 156. Suidas s. v. ἱωάννης (T. II. p. 130). C. Baron. Annal. ad a. 382. n. 63. Erasmus Roterod. in Dedicat. edit. hujus libri. I. v. Müller's 372. Brief (Sämmtliche Werke 33. Bd. S. 64—65). Multa alia ejusmodi testimonia congessit Bengel in Praefat. edit. suae §. VII. et A. Khager in fronte edit. suae.

³⁾ Has inter memoratu digniores sunt: Libri sex de sacerdotio graece ed. Erasmus Roterod. Basileae 1525. — gr. et lat. ed. D. Hoeschel Augustae Vindel. 1599. — gr. et lat. ed. J. Hughes Cantabrigiae 1710. et rursus 1712 (cui posteriori editioni St. Thirlby apolo-

Scripti sunt libri illi primo tempore, quo in solitudinem secesserat, vel postea, quo tempore diaconus, sive omnino jam presbyter erat.¹⁾ Hic, postquam ordinationi episcopali fugiendo se subtraxerat, amicum vero Basilium prudenti dissimulatione ad suscipiendum onus illud induxerat (vid. supra §. 138. p. 57.), ipsi propositum erat, tum fugae suae, tum dissimulationis *apologiam* texere rationesque reddere Antiochenis, cur electioni suae non acquieverit, et cur consilium illud suum intimo amico non manifestarit, ut sic dieteria multorum et calumniae cessarent. Itaque exposita pristina cum Basilio amicitia, fuga propria et Basilii ordinatione (n. 1—6.), *priori* hujus apologiae *parte* Basilius querens inducitur, se ab amico deceptum, proditum, callida dissimulatione circumventum esse (n. 7.); cui respondet Chrysostomus, astutiam non semper esse malam, sed subinde etiam laude dignam, quod variis similitudinibus probat (n. 8—9.). Cum autem caritatem, quae summa et perfecta requiritur in munere pastoralis, eximiam prudentiam eo in munere aequae necessariam, aliasque insignes Basilii dotes haberet perspectas, luculenter ostendit, se dissimulando sine mendacio propositum suum tam Basilio profuisse, quam Ecclesiae (lib. II. n. 1—6.).

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

In altera hujus Apologiae parte iis etiam purgare se instituit, qui fugam ipsi vitio vertebant objicientes fastum, vanae gloriae studium et contumeliam Episcopis illatam, quod nempe quaesitus ad Episcopatum se occultasset. His respondet, non esse curandum de illatis contumeliis aliorumque offensione, si quis alias in Dei offensionem incurrere coactus esset, nec fugiendo se unquam cogitasse de contumelia Episcopis inferenda, quin potius Episcopatum recusando eorum honori optime consuluisse prudenter caventem, ne se illosque malevolorum obtrectationi redderet obnoxios (lib. II. n. 7—8.). Tum vero (lib. III.) probat, se non superbia vel vana gloria captum, sed tantummodo sibi metuentem reique molem considerantem cepisse fugam (n. 1—2.);

geticum Gregorii Naz. pro fuga sua adjunxit). — gr. et lat. ed. J. A. Bengel. Stuttgartiae 1725. (editio praeclara). — graece ed. stereotyp. Lipsiae 1825. — graece cum Notis ed. E. Leo. Lipsiae 1834. — lat. cum Notis ed. Catalani Romae 1740. — lat. (cum Sermone s. Ephraemi de sacerdotio) ed. Khager Augustae Vindel. 1763. item latine Parisiis 1834. Vers. germ. ed. Hasselbach, Stralsund 1820; Ritter, Berlin 1820; P. Beda Weber, Innsbruck 1833; Scholz, Magdeburg 1847; Haas, Tübing. 1863; Mitterrutzer, Kempten 1869.

1) Primam sententiam ex rationibus internis verisimillimam censet Stilling n. 129—32. Alteram tradit Socrates lib. 6. c. 3., quem plerique sequuntur. Tertiam ob verba ipsius Chrysostomi (Hom. V. in illud: Vidi Dominum n. 1. T. VI. p. 133), quae tamen alium quoque sensum admittunt, quodammodo defendit Bengel in edit. suae Praefat. §. VIII.

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

illud quippe cogitatu absurdum esse, sacerdotium prae superbia fastidiri posse, cum nullum sit in mundo majus, nullum excellentius munus. Quod ut demonstret, fusius de *sacerdotii praestantia* agit, eamque inde maxime conspicuam reddit, quod sacerdotes potestatem habeant tremendam, corpus et sanguinem Christi consecrandi, ligandi etiam et solvendi peccatores in sacramentis baptismi et poenitentiae (n. 3—6.). Verum licet tanta sit sacerdotii dignitas, multo tamen magis exemplo s. Pauli illud fugiendum esse docet, quam expetendum, tum ob qualitates Episcopo necessarias, quas ipse sibi deesse sentiret, tum ob pericula multa et magna, quae ista cum dignitate sint conjuncta, ac quae non nisi vir sublimis perfectionis feliciter evadere possit, quibus vero si Episcopus occumbat, vel necessariis dotibus destitutus sacerdotio se ingerat, gravia in Ecclesiam mala redundent (n. 7—10.). De *qualitatibus* ac *virtutibus* Episcopo necessariis, ut munere suo ac speciatim ministerio verbi digne fungatur, dein fusius agit, parique eloquentia et perspicuitate easdem describit. (L. III. n. 10—17. L. IV. et V.). — Demum Libro VI. gravem rationem Episcopo reddendam proponit (n. 1.), multoque adstruit difficilior esse, bonum agere Episcopum, quam monachum, quum major in Episcopo desideretur sanctitas, rerum gerendarum peritia et prudentia in tractandis subditis, plura ipsi pericula immineant, gravior ipsi incumbat obligatio et suam sanctificationem promovendi et fratrum salutem procurandi, graviores denique poenae ipsum maneat delinquentem (n. 2—11.). Postquam sic timorem suum iustissimum fuisse demonstravit, elegantissime animi sui statum nunc multo beatiorum et quietiorum esse ostendit, quam si Episcopatum suscepisset (n. 12.), qua occasione ingens illud certamen spirituale cum diabolo praeclare describit, ac Basilium amicum haud modice inde consternatum paucis deum consolando erigit (n. 13.).

8) *Liber eximius de virginitate* (Περὶ παρθενίας), in quo non solum virginitatem magnis elogiis extollit, sed egregia simul virginibus dat praecepta ad recte sancteque vivendum, probabiliter Diaconatus tempore ab eo conscriptus est.¹⁾

¹⁾ Exstat hic liber T. I. p. 268—335. Migne l. c. T. XLVIII. p. 533—596. Idem liber separatim editus est gr. et lat. Antverpiae 1575. item Monachii 1612. Vers. germ. ed. Mitterrutzer, Kempten 1869. Cf de libro isto, quem ipse Chrysostomus a se scriptum testatur Hom. 19. in Epist. I. ad Corinth. n. 6., Montfaucon Monit. l. c. p. 267—68. Tillemont Art. XLVIII. (p. 132—33). Stilting n. 179—81. Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 4—8.

Hic s. Chrysostomus, ut virginitatis dignitas recte statuatur, primum haereticos impugnat, qui matrimonium damnabant, evincens, ob hanc perversam intentionem ipsis virginitatem non modo inutilem, sed etiam noxiam futuram esse; eos praeterea virginitatem deprimere asserit, qui matrimonium improbant, quippe cum virginitati multo gloriosius sit, matrimonio tanquam rei bonae praestare, quam simpliciter esse virtutem vitio oppositam. His praemissis virginitatem, rem utique magnam atque difficilem. tamquam consilium Evangelicum sedulo commendat. Dehinc caput 7. primae ad Corinthios epistolae integrum accurate explanans plurimis rationibus probat, multo melius esse ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam jungi matrimonio; quem in finem varias curas, molestias et incommoda matrimonii describit, iisque opponit coelibatus requiem, pacem et voluptatem, ac generatim omnia vitae coelibis commoda praesentia atque praemia futura. Denique in fine monet, omnibus omnino hominibus serio laborandum esse, iis nempe, qui uxorem habeant, perinde agendum esse, ac si non haberent, iis vero, qui matrimonio juncti non sint, cum virginitate reliquas etiam virtutes exercendas esse, ne post decessum ex hac vita incassum lamententur (n. 84)

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

9) *Libri duo ad viduam juniorem* (Ἐἰς νεότητάς τινος) pariter tempore Diaconatus scripti sunt.¹⁾ Cum enim Therasius, vir genere, opibus ac pietate insignis, post quinque felicitis matrimonii annos exactos, in aetatis flore obiisset, s. Chrysostomus negotium suscepit, viduam ejus tristitia oppressam consolandi, idque hoc opusculo praestitit.

Hinc primo singularem Dei curam semper viduis exhibitam ipsi ob oculos ponit (n. 1.), ac dignitatem honestae viduitatis ex s. Pauli verbis celebrat (n. 2.); tum de proborum obitu non lugendum, sed gaudendum esse demonstrat (n. 3.), et rerum humanarum, fortunae ac divitiarum, gloriae et honorum volubilitatem egregie exponit, monens eam, ut animo transcendat ad majora et immobilia bona, utque animo fixa in coelis, ubi maritus aeterna

¹⁾ Habentur libri isti, quorum prior proprie inscribitur: *Ad viduam juniorem*, alter vero, qui nonnullis minus recte Homilia esse videtur, peculiarem habet inscriptionem: *De non iterando conjugio*, T. I. p. 338—59. Idem etiam reperiuntur inter S. Joannis Chrysostomi Opera praestantissima ed. Lomler p. 79—101. Migne l. c. T. XLVIII. p. 59.—610. Cf. Montfaucon *Monitum praeivium* p. 336—37. Tillemont *Art. XII.* (p. 30—31.) cum *Nota 14.* (p. 562—64). Stilling n. 173—78. Ceillier l. c. *Art. II.* §. VI.

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

jam beatitudine fruatur, perseveret (n. 4—7.). Insuper non obscure eam hortatur, ut alium non ducat maritum, sed potius in viduitate permaneat solumque Deum quaerat. — In libro II. viduas juniores generatim alloquitur, iisque argumentis variis persuadere conatur, ut in viduitate persistent, non quod secundas nuptias damnet, sed quod sic liberiores maneant, et coelesti sponso Christo se arctius jungere possint.

10) *Libri II de subintroductis* scripti sunt Constanti-nopoli primo tempore, postquam ad Episcopale munus evectus fuerat.¹⁾ Pravus quippe tunc usus invaluerat, ut Clerici coelibes in domo sua puellas haberent, quae virginitatem profitebantur, cum eisque libere conviverent, eo specioso usi praetextu, se ceu fratres cum sororibus caste vivere; feminae quoque, virginitatem professae, pari ratione viros sub specie, ut earum negotia curarent, domi alebant. Libro itaque priori ad Clericos directo adversus hujusmodi societatem acerrime invehitur, varia ejus pericula ostendit, atque vel hinc talem consuetudinem abolendam esse infert, quod multi exinde, nec immerito, scandalizarentur. — Libro autem II. regulares feminas, quae viros in domum suam inducerent, redarguit, imo nuptias etiam honestas ejusmodi virginitati anteponendas esse contendit, tum verae virginis mores describit, omnique argumentorum genere perniciosam istam consuetudinem impugnat.

c) *Opuscula moralia tertii generis.*

11) *Liber, quod, qui se ipsum non laedit, eum nemo laedere possit, seu quod nemo laeditur, nisi a se ipso*, (Οὐ τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται); et

12) *Liber ad eos, qui scandalizati sunt ob adversitates* (Πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας ἐπὶ ταῖς δυσμερίαις ταῖς γενο-

¹⁾ Liber I. inscribitur: *Adversus eos, qui apud se habent virgines subintroductas* (Πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθένους συνιστάσας), liber II.: *Quod regulares feminae (xavovixαὶ) viris cohabitare non debeant* (Περὶ τοῦ τὰς xavovixαὶς μὴ συννοικεῖν ἀνδράσιν); uterque liber exstat T. I. p. 228—67. Migne l. c. T. XLVII. p. 495—514. Cf. Mont-faucon Monit. l. c. p. 227. Tillemont Art. L. (p. 138—39). Stilling n. 573—74. Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 1—3.

αἰώνος), quae contigerunt, intimo nexu inter se cohaerent.¹⁾ Miram animi magnitudinem, cujus vix similis in tabulis historiarum omnis aevi reperitur, s. Doctor his libris manifestam reddidit, quos scripsit in arce Arabissi, dum patria extorris, e sede Episcopali et carissima sua plebe pulsus, incursionibus barbarorum quotidie obnoxius et morbi gravissimi reliquiis vexatus amicos de ipso sollicitos erigere studebat.²⁾

S. Joannis
Chrys.
Opuscula.

In libro *priori* ante omnia inquit, quid sit damnum et in quarum rerum materia versari soleat, quid porro sit humana virtus, quid eam vere laedat, quid solum laedere videatur, nec tamen reapse laedat (n. 1—3.); tum demonstrat variis rationibus multisque exemplis, nec paupertatem, nec ignominiam, nec morbum, nec exilium, nec mortem ipsam, nec ulla denique mundi incommoda, nec ullos homines aut alias creaturas id efficere posse, ut quis laedatur aut damnum patiatur, modo ipse, divina adjutus gratia, omnia recte patiatur et in peccatum non labatur. Ratio principalis petitur a fine hominis; neque enim homo creatus est, ut dives sit, honoratus, sanus, aut ut aliis ejusmodi commodis fruatur, imo neque ut diu vivat, sed unice ut recte vivat Deoque serviat ac vitam mereatur aeternam. In hoc igitur sita est vera hominis felicitas, quam nullus invito ac per gratiam Dei vigilantia auferre potest (n. 4—17.). — Liber II. pulcherrima disputatio est de providentia divina, ubi s. Doctor statim ab initio fuse probat, non esse curiosius investiganda Dei consilia, cujus omnia opera bona et laudabilia esse ostendit, etiamsi talia primo intuitu hominibus non appareant (c. 1—11.); deinceps eam solvit quaestionem, cur Deus haereses et scandala, cur homines improbos et daemones in hoc mundo esse permiserit (c. 12.), et hinc transiens plurimis s. Scripturae exemplis, ac praesertim ex persecutionibus priorum temporum evincit, probis omnia esse utilia eosque nullis malis aut scandalis laedi (c. 13—23.); postremo ut nullus in animo scrupulus haereat, retributionem omnibus futuram ob oculos ponit (c. 24.).

¹⁾ Exstant hi duo libri T. III. p. 444—514. item inter S. Joannis Chrysostomi Selecta gr. et lat. ed. J. v. Voorst. Vol. I p. 1. 1—303. Migne l. c. T. LII. p. 459—528. Cf. Montfaucon Monita l. c. p. 444. et p. 464—65. et S. Chrysostomi Vita p. 176. Tillemont Art. CXXVIII. (p. 337—38.) cum Nota 100. (p. 621.). Stilting n. 1276—80. Ceillier l. c. Art. IV. §. V. J. v. Voorst Selecta Vol. II. p. 145—53.

²⁾ Vid. ipsius Chrysostomi ep. 4. n. 4.

§. 145.

IV. Epistolae S. Joannis Chrysostomi.

S. Joannis
Chrys.
Epistolae.

Epistolae 238 hodie exstant, quas, una excepta, omnes in ultimo exilio scripsit.¹⁾ Tantus autem in epistolis Chrysostomi elucet Dei amor et proximi, tanta fortitudo et constantia, tanta modestia et patientia, tam concinna omnium virtutum pulchritudo, ut, sicut in reliqua vita alios plerosque homines virtutum praestantia videtur superasse, ita suam ipsius priorem vivendi rationem in exilio superasse videatur. *Epistolae* omnes commode dividuntur in a) *historicas*, b) *consolatorias*, c) *commendatitias*, d) *familiares*.

a) *Epistolae*, quas vocamus *historicas*, tum ad Innocentium Pontificem Romanum, tum ad complures Epis-

¹⁾ Epistolae s. Joannis Chrysostomi habentur T. III. p. 515—736, ubi numerantur Epistolae 242 praeter aliquot absque numero caeteris praemissas. Ex illis autem epist. 237—241. et probabiliter ep. 233. (cf. Montfaucon Monitum quinque his epistolis praefixum p. 730. et Stilting n. 1305.) sunt *Constantii* presbyteri Antiocheni, amici s. Joannis Chrysostomi. — *Epist. 125.* data ad *Cyriacum* Episcopum, quam fuse defendit Montfaucon (Monito eidem epistolae praemisso p. 665—67), potius inter *spurias* referri debet, cf. Stilting n. 1072—82. — *Epistola ad Caesarium* monachum (T. III. p. 742—46), de qua olim disceptatio multa exarsit, pariter supposititia videtur, quamvis jam saeculo sexto Leontius Hierosolymit. eam indubitanter pro genuina habuerit (A. Maji Collect. Nova Scriptorum Viterum T. VII. p. 130. et 135.), cf. Montfaucon Monitum praevium ibid. p. 736—42. Stilting n. 1306—1334. J. Harduini Opera selecta. Amstelodami 1709. fol. p. 239—327. Mich. Lequien Dissert. III. in S. Joannem Damascenum (Opp. J. Damasc. T. I. edit. Venet. p. LXVI.—LXXIV). Th. Ittig De Bibliothecis et Catenis Patrum. Lipsiae 1707. p. CXX—XXI, et p. 417—19. Perrone Praelect. Theolog. Tractat. de Euchar. c. 2. n. 144. (Vol. VI. p. 218—19. ed. Lovan.). — *Epistola ad Eudoxiam* imperatricem (quae legitur impressa apud Galland. T. VIII. p. 244—45) saltem *dubia* videtur, cf. Galland. l. c. Prolegom. c. 10. n. 3. et 4. — Epistolae habentur ap. Migne P. G. T. LII. De ordine chronologico omnium s. Joannis Chrysostomi epistolarum videndus est Stilting l. c. n. 1061—1305, ubi cuilibet epistolae, quantum fieri potest, suum locum et tempus assignat.

copos aliosque amicos datae, eosdem de statu rerum suarum, de itineris in exilium commodis et incommodis, de ipso exilii loco, de periculis quotidianis, de animi ipsius quiete et corporis valetudine certiores reddunt, atque curam tam propriae suae ecclesiae, quam aliarum omnium in diversis orbis christiani regionibus satis manifestant.¹⁾

b) *Epistolae consolatoriae* et numero frequentes, et argumento utilissimae, et formae ratione habita elegantissimae sunt. Earum pars longe major data est ad Episcopos, presbyteros, diaconos atque diaconissas, monachos, hominesque laicos dignitate conspicuos, quorum alii de malis Ecclesiae inflictis dolebant, alii ad tribunalia rapti vinculis detenti, patria ejecti, bonis spoliati, variisque aerumnis ob communionem cum ipso constanter habitam erant oppressi, ac gravem inde moerorem animo conceperant, alii tandem, qui ipsum ardentissima caritate diligebant, tenerimo affectu ipsi compatiētes vehementissime afflictabantur.²⁾ Hos inter eminuit Olympias, ecclesiae Constantinopolitanae diaconissa, ad quam plurimas idcirco epistolas misit consolatione plenas et elegantia insignes.³⁾ In hisce epistolis s. Doctor nimium illius dolorem

¹⁾ Hujus generis sunt Epistolae duae ad Innocentium P. (vide supra §. 140. p. 73 sqq.); praeterea ep. 4. 6. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 42. 68. 69. 70. 84. 120. 127. 128. 130. 131. 135. 138. 140. 142. 146. 193. 194. 204. 234. 236. De rebus ecclesiasticis tractant ep. 14. 21. 28. 41. 51. 53. 54. 55. 69. 114. 119. 123. 126. 175. 203. 206. 207. 210. 212. 217. et 221. De his epistolis earumque ordine chronologico vid. supra §. 140.

²⁾ Huc pertinent praecipue *Epistola ad Episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos* (T. III. p. 526—27), ep. 29. 40. 45. 60. 65. 76. 85. 86. 94. 95. 96. 97. 102—107. 114. 118. 119. 121. 174. 180. 199. 207. 211. 213. 218. Cf. supra §. 140.

³⁾ *Ad Olympiadem* datae sunt epistolae septemdecim priores (ep. 1—17. T. III. p. 527—605), quas etiam graece et latine legere est inter S. Joannis Chrysostomi Opera praeatantissima ed. Lomler p. 168—252. Solam *Epistolam IV. ad Olympiadem* exhibet gr. et lat. J. v. Voorst. in *Selectis J. Chrysostomi* Vol. I. p. 305—333. Easdem omnes ordine chronologico, quo scriptae sunt, digestas vid. supra §. 140. p. 77. Not. 5.

S. Joannis
Chrys.
Epistolae.

cohibet, eamque variis rationibus ac plurimis exemplis Veteris et Novi Testamenti egregie consolatur, praeprimis ostendens, Deum saepe ad justorum exercitium et probationem ejusmodi aerumnas permittere, quibus etiam futurae vitae praemia immensum augeantur; quin imo non solum in calamitatibus moestitiam omnem esse deponendam, sed etiam animo tranquillo et alacri exultandum esse probat; ejus animi constantiam summopere laudat eamque ad perseverantiam in adversis tolerandis continuo incitat. — In aliis porro epistolis afflictos parentes de filiae obitu (ep. 71. et 192.), atque praefectum urbis Constantinopolitanae de morte fratris consolatur (ep. 197.); probum insuper juvenem domesticis malis laborantem pie erigit (ep. 136.).

c) *Epistolae commendatitiae* ad amicos absentes directae sunt, quos rogat, ut viros caritatis vinculo sibi junctos, litterarum istarum perlatores, benigne excipere, amice fovere, iisque opem, qua forte indigerent, sedulo ferre dignentur.¹⁾

d) *Epistolae familiares* plurimae sunt ab ipso conscriptae.²⁾ In his caritatem eximiis laudibus ornat, amicitiae tenerrimae ac constantissimae significationes edit, atque vicissim ab aliis sibi dari rogat, ex quibus nempe ingentem hauriat consolationem. Amicorum, ad quos scribit, virtutes plurimum celebrat, de eorum valetudine et animi tranquillitate valde sollicitum se ostendit, iisque gratias agit pro exhibitis benevolentiae signis. Praesertim vero Episcopis ob labores in defendenda Ecclesia atque ipsius innocentia gnaviter susceptos et strenue exantlatos

¹⁾ Hujusmodi sunt ep. 37. 38. 62. 64. 135. 168. 175. 177.

²⁾ Huc spectant ep. 18—20. 22—27. 30—36. 39. 41—44. 46—52. 56—59. 61. 63. 66—68. 70. 72—75. 77—84. 91—3. 98—101. 108—113. (ep. 112. etiam in pervetusta latina versione exhibetur T. VI. p. 531. cum praevio Monito p. 530.) 115—17. 122. 124. 128—30. 132—34. 137—39. 141—45. 147. 168—73. 176. 178—79. 185—91. 194—96. 198. 200—202. 205. 208. 209. 214—16. 219. 220. 222—232. 235. 236. 242. Etiam epistolae historicae ex parte saltem inter familiares referri possunt.

gratum animum declarat eosque scite instigat, ut in ejusmodi conatibus operam suam collocare indefesso studio pergant.¹⁾ Hinc inde etiam epistolis istis hortationes morales inseruntur, ut quum amicum quemdam ad baptismum absque ulla dilatione suscipiendum (ep. 132.), alios ad mundi abrenuntiationem (ep. 133.), vel ad officium diligenter explendum (ep. 206.) sedulo hortatur; feminam domestico cuidam graviter succensentem placare et reconciliare studet (ep. 117.); aliis tandem amicorum, qui ad dignitates recens evecti fuerant, honores gratulatus utilia simul monita suggerit (ep. 116. 124. 147. 220.). Denique frequenter tam se ipsum, quam Ecclesiam piis amicorum precibus commendat (ep. 23. 36. 55. 70. 78. 92. 93. 113. 121. 136. 146. 206. et 221.).

S. Joannis
Chrys.
Epistolae.

Nota 1. Inter *Opera dubia* praeter *Synopsin S. Scripturae* (de qua vid. supra §. 141. p. 93. Nota) *Commentarium in Danielem* (vid. supra §. 141. p. 85. Nota 1.) et *Homilias quasdam* suo loco (praesertim §. 142. Nota) memoratas referri debent: *Orationes VI de fato et providentia* (T. II. p. 752—78. cf. Monitum praeivium. Migne P. G. T. L. p. 749—774.), *Orationes II de precatione* (T. II. p. 778—89. cf. Monit. praeivium. Migne l. c. p. 773—786.) et *Homilia in Ps. 50.* (Migne l. c. T. LV. p. 527—32.).

Opera du-
bia.

Nota 2. *Liturgia* etiam s. Joanni Chrysostomo tribuitur, cf. S. Procli Tractatus de Traditione Missae (Galland. T. IX. p. 681.). Liturgia haec, quae probabiliter in ecclesia Constantinopolitana jam pridem sollemnis, a s. Joanne Chrysostomo contracta, certe posteriori aetate nonnihil immutata fuit, hodie in forma duplici habetur; una scilicet prolixior est, quam edidit gr. et lat. J. Goar in *Euchologio Graec.* Venetiis 1730. fol. p. 47—49. (accedunt *Variae Lectiones* p. 80—94. cum *Notis* ibid. p. 95 sqq.), H. Savilius graece in *Opp. Chrysostomi* T. VI. p. 983—1005, Montfaucon gr. et lat. T. XII. p. 776—99. Migne P. G. T. LXIII. p. 901—922. T. LXIV. p. 60—63. et 1062—1068; demum Daniel, *Codex liturgicus ecclesiae orientalis* (Cod. lit. eccl. univers. T. IV.) Lipsiae 1853. p. 327—470. Altera brevior, edita est a Ducaeo et postea a Morello, T. IV. (ed. Mogunt. col. 521—46.). Priorem illam Liturgiam s. Chrysostomi esse, nec ipsi editores, nec alii viri eruditione et acumine critico praestantes asserere audent, cf. Montfaucon *Monit.* l. c. p. 775 et *Vita s. Chrysostomi* T. III. p. 483—84. Tillemont *Art.* XLVII. (p. 130—31). Ceillier T. IX. Chap. I. *Art.* XIII. §. IV. n. 1. Stilling n. 827—30. J. Goar in *Euchologio Graec.* edit. cit. p. 95—96 E. Renaudot in *Litur-*

¹⁾ Epist. 85—90. 148—67. 181—84.

S. Joannis
Chrys.
Opera dubia.

giarum Oriental. Collect. T. I. Dissert. I. cap. 5. (p. XXXI—V). — Alteram vero breviorē propius accedere ad puram Chrysostomi Liturgiam censet Stilling n. 831. cf. Tillemont l. c. et Ceillier l. c. Caeterum quae supra T. I. §. 104. Nota 2. (p. 525.) monuimus ex Renaudotio de Liturgia s. Basilii, pari modo etiam valent de Liturgia Chrysostomi in graecis ecclesiis hodie ubique usitata. — De editionibus Liturgiae s. Chrysostomi vid. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 563—64. Novissima editio Liturgiae s. Joannis Chrysostomi, quae caret orationibus praeparatoriis Liturgiae prolixioris, caeteroquin eidem in omnibus consona deprehenditur, graece et arabice prodit Romae 1840 in 4°. Liturgia duplex s. Joannis Chrysostomi nomine inscripta, quae latine ex Syriaco legitur in Eus. Renaudot Collect. Liturgiarum Orientalium Paris. 1716. T. II. p. 242—65, et quarum altera in ipso Missali Chaldaico tribuitur Chrysostomo, nihil cum Graeca Chrysostomi Liturgia commune habet, nisi generalem illam, quae in omnibus Orientalibus officiis observatur, Eucharistiae celebrandae formam, v. Renaudot Notae in utramque Liturgiam ibid. T. II. p. 254. et 260. — Cf. Denzinger, Ritus Oriental. Wirceburgi 1863. 2 Voll. T. I. p. 6—16.

Nota 3. *Eclogae ex diversis Homiliis s. Joannis Chrysostomi* non quoad formam, sed quoad rei substantiam Chrysostomum auctorem habent. Antiquiori nempe et recentiori tempore factum est, ut quidam doctrinae Chrysostomi studiosi sparsa in diversis ejus Homiliis loca, idem argumentum spectantia, magno lectorum commodo in unum colligerent, et pro ratione similis materiae Homilias multas, quas *ἐκλογαίς* vocabant, concinnarent ac describerent. Hujusmodi eclogas 33 antiquas sub titulo: *S. Joannis Flores sive Florigeria* primum gr. et lat. ed. B. Etzelius. Moguntiae 1603 in 4°. Inde postea recusae sunt eclogae istae pluribus additis, ita ut numerus earum ad 48 ascenderet, graece in Opp. Chrysostomi ed. Savil. T. VII. p. 665—935, ac gr. et lat. in Opp. Chrysostomi ed. Montfaucon T. XII. p. 432—775. Migne P. G. T. LXIII. p. 567—902. Cf. l. c. Montfaucon Praefat. p. 428—31. Recentiori tempore Chr. Fr. Matthaei Eclogarum nomine (*Novae ex Joanne Chrysostomo Eclogae 52 graece cum Notis* ed. Matthaei, Mosquae et Lipsiae 1807 in 8°) ejusmodi locos ex Chrysostomi scriptis collectos edidit, qui et ab eloquentia et ab argumenti praestantia ipsi commendationem habere visi sunt. Maxima earum pars morum emendationem tractat, aliae divinam sapientiam, potentiam et providentiam celebrant, aliae de evangelicae doctrinae initiis et progressu exponunt, aliae denique perversas hominum istius aetatis consuetudines et superstitionem notant. Simili consilio usus cl. Hefele ejusmodi collectionem pulcherrimorum et utilissimorum locorum ex Homiliis Chrysostomi fecit, cui titulus: *Chrysostomus-Postille. Eine Auswahl des Schönsten aus den Predigten des heil. Chrysostomus, für Prediger und zur Privaterbauung, ausgewählt und aus dem Grundtext übersetzt von Dr. C. J. Hefele. Tübingen 1845. (2te Ausgabe. Tübingen 1850.) 8°.*

Nota 4. Prout nullus unquam Ecclesiae graecae Scriptorum fuit, qui tot emisit Opera genuina, quot Joannes Chryso-

stomus, ita nullus fuit, cui tot spuria adscripta fuerint. Plurima exhibentur in Appendice T. I. II. III. V. VI. VIII. IX. X. XI. XII. edit. Montfauconii, omnia scil., quae in editione Savillii et Ducaeii fuerant excusa; (ap. Migne in fine singulorum Voll. ac initio Tomi LXIV.). Praeterea tamen ingentem adhuc Spuriorum suppellectilem, Chrysostomi nomine insignitam, in Bibliothecis Codd. Mss. latere sivit, utpote luce prorsus indignam. Itaque cum *Opera spuria* omnia (quae fere non nisi Homiliae sunt) percensere nimis longum ac taediosum et vix non inutile foret, pauca quaedam memoratu digniora in medium proferre satis duxi; caetera qui nosse desiderat, indicatas Appendices perlustret. Circumfertur autem latine tantum *Opus imperfectum in Matthaeum* (T. VI. in Append.), continens expositionem cap. 1—13. v. 14. et rursus cap. 19—25., foetus certe spurius, cujus auctor est homo latinus Arianus, qui vixit circa finem saeculi VI. et multa decerpit ex libris apocryphis, cf. Montfaucon Diatriba isti Commentario praefixa, Tillemont Art. CL. (p. 394—95). Ceillier T. IX. Chap. I. Art. VII. §. VII. Labbe de Scriptor. eccles. p. 123—24. P. Wastelinus in sua editione Opp. Joannis Hierosolymitani cum Vindiciis (Bruxellae 1643). T. II. Lib. II. Sect. I—IV. (p. 211—342) Opus hoc Joanni Episcopo Hierosolymitano, Chrysostomi coetaneo, vindicare operose conatur. — Spuriis pariter adnumerandi veniunt *liber VII. de sacerdotio* (T. I. p. 805—7), qui s. Ephraem Syrum auctorem habet (vid. supra §. 135. p. 35.), *Tractatus contra Judaeos, Gentiles et Haereticos*, porro de fide et lege naturae, atque de sancta et consubstantiali Trinitate (T. I. p. 820—40), cf. ibid. Montfaucon Monit. praevia et Ceillier T. IX. Chap. I. Art. II. §. XII. — Ex *Homiliis spuriis* praeter eas, quae jam in superioribus §§. hic illic notatae sunt, memoratu digniores videntur *Homilia de Melchisedeko* (T. VI. p. 265—70), quam Montfaucon in Monito eidem praefixo perperam pro genuina habuit, cf. Stilting n. 822—23.; *Homilia de Pseudoprophetis et falsis Doctoribus* (T. VIII. Append. p. 72—87., cf. Montfaucon in Monito praevio et Tillemont Art. CL. p. 392—93.), et *Homiliae tredecim*, quas ex codice Anglicano erutas primus edidit gr. et lat. Montfaucon T. XIII. p. 189—256., cf. Montfaucon Monitum praevium et Stilting n. 820—21.

Nota 5. *Commentarii in Marcum et Lucam*, quos Suidas in Lexico s. v. *Ἰωάννης* (T. II. p. 130.) s. Joanni Chrysostomo adscribit, hodie non exstant, aut potius nunquam ab eo scripti sunt, ac proinde perperam eidem tribuuntur; cf. Montfaucon T. V. Praefat. §. IV. et T. XIII. Praefat. p. II. Stilting n. 431.

§. 146.

S. Joannis Chrysostomi character et doctrina.

S. Joannes Chrysostomus, orbis universi lumen et doctor, incomparabilis ingenii vir summusque Orator fuit, qui rem christianam plus quam alii omnes, tum qui prae-

S. Joannis
Chrys. Opera
spuria.

S. Joannis
Chrys.
Character.

cesserunt, tum qui post illum floruerunt, eloquentiae ornamentis decoravit.¹⁾ Is non solum veterum philosophorum doctrina et scriptis praeclare imbutus erat, sed maxime tam in vita privata et solitaria, quam in publicis Ecclesiae rebus gerendis continuo divinae Scripturae legendae ac meditandae operam navavit, in hoc studio diligentissimo omnem transegit aetatem, sacros libros plane in succum et sanguinem vertit, atque adeo familiares sibi reddidit, ut aequae in rebus ab ipso gestis, ac in omnibus ejus scriptis sapientia et sanctitas ex divino illo fonte hausta resplendeat.²⁾ Ejus orandi ratio plus habet nativae elegantiae, quam artificiosae diligentiae; inventionem, argumentorum, quibus ad scopum assequendum utitur, ubertate, varietate, vi ac novitate Oratores omnes longe superat: perspicuitate nemini concedit; sententiarum gravitate eminet; expedita et profluente verborum copia loquitur, concinnitatis leporisque plena; tropos et similitudines, caeteroquin aptissimas, fere ultra modum adhibet³⁾; et ut verbo dicam, oratio ejus nativa est, elegans, suavis et perspicua, vehemens atque efficax. Porro alium in dicendo scopum ignorat, nisi auditores ad piam sanctamque vitam adducere, aut veritates necessarias, ad dogmata fidei et morum spectantes, omni tamen in rebus divinis speculatione quam vocant semota, eos docere.⁴⁾

In exponenda s. Scriptura sensum litteralem sequitur, cui moralem ita adjungere consuevit, ut naturali planaque ratione ex illo fluat. Typos quidem Veteris Testamenti agnoscit, att-

¹⁾ S. Nilus lib. 3. ep. 199. Theodoretus Hist. Eccles. lib. 5. c. 34. L. A. Muratori de ingeniorum moderatione lib. 3. c. 16. (p. 613). Stilling n. 1483, Harles in J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 582.

²⁾ Vid. J. v. Voorst Selecta J. Chrysostomi Vol. II. (Annotationes) p. 154—71, et p. 180—84.

³⁾ Genere quippe Syrus erat, quibus familiare est, uti parabolis et similitudinibus, quemadmodum observat s. Hieronymus Comment. in Matth. c. 18. v. 23. (T. VII. col. 142.).

⁴⁾ Photii Cod. 173 et 174. Anianus in Prologo versionis latinae Homiliarum Chrysostomi in Matthaeum (Opp. Chrysostomi T. VII. initio).

men sensum allegoricum penitus missum facere solet. Caeterum Commentarii ejus nonnihil variant, ita ut singulorum non plane idem sit genius et character. Genesin enim, a qua initium suarum Explanationum fecit, stylo fere concionatorio exposuit, coep- tamque expositionem aliis Homiliis non raro interruptit; tum in explicando Joannis Evangelio magis assumpsit characterem inter- pretis, nec tamen deposuit personam concionantis, cum et ibi auditores frequenter alloquatur more dicentis pro concione. In Matthaeo exponendo, licet ubique ad mores recte informandos intentus sit, pressius inhaeret interpretationi, praeceptaque mor- alia deducit ex locis Evangelii expositis, atque ita fere perrexit in explicandis Psalmis et s. Pauli epistolis.¹⁾ — Homiliae ejus vix non omnes sponte in tres partes dividuntur, quarum prima exordium est nonnunquam satis prolixum, altera unum vel plures s. Scripturae locos mira dexteritate explanat, sive dogma quod- dam fidei aut morum solidissime pertractat, tertia est hortatio moralis, cui tandem doxologia coronidem imponit. — In omnibus ejus scriptis inexhaustus latet thesaurus doctrinae moralis puris- simae; in Explanacionibus vero s. Scripturae prorsus egregia habetur institutio ad sensum s. Scripturae optime indagandum ac pulcherrime exponendum. Hinc Ecclesia Romana merito decla- ravit, opuscula s. Joannis Chrysostomi, cujus sermo adstruens catholicam fidem toto orbe diffusus est, in omnibus esse reci- pienda. Ideo etiam a tempore obitus usque ad hodiernum diem sanctus iste Doctor splendidissima ac fere innumera praeconia tulit, tum ob doctrinae puritatem, tum ob dicendi copiam et fa- cultatem; qua in re Concilia oecumenica, Summi Pontifices, ss. Patres posterioris aetatis, viri eruditi omnis aevi, imo inimici nominis ejus atque ipsius Ecclesiae mire consentiunt.²⁾

S. Joannis
Chrys.
Character.

¹⁾ Cf. etiam supra §§. 140 sqq.

²⁾ Post Concilium Ephesinum auctoritas s. Joannis Chrysostomi in omnibus Conciliis oecumenicis adhibita est, vid. praesertim Concil. Nicaen. II. Act. IV. (Mansi T. XIII. col. 7—10.) et Act. VI. (ibid. col. 288.). S. Coelestinus P. ep. 14 n. 2. (ed. P. Coustant.). S. Leo M. ep. 135. c. 1. S. Nilus lib. 1. ep. 184. lib. 2. ep. 183. et 294. lib. 3. ep. 13. et 199. S. Isidorus Pelus. lib. I. ep. 152. et ep. 310. S. Augu- stin. c. Julian. lib. I. n. 23. P. Procli Laudatio S. Joannis Chryso- stomi jam supra (§. 138.) citata. Theodoreti Sermones quinque in S. Joannem Chrysost. excerpti a Photio Codd. 273. S. Cyrilli Alexandr. ep. 8. (Opp. T. V. P. II. p. 35. etiam ap. Mansi T. IV. col. 1005.). Decretum Gelasii P. (quod dicitur) de libris recipiendis (Mansi T. VIII. col. 148. et 196). J. Cassianus de Incarnatione lib. 7. c. 30. et 31. J. Bengel Praefat. in libros Chrysost. de sacerdotio a se editos §. VI. J. v. Voorst Selecta J. Chrysostomi Vol. II. p. 182. J. v. Müller's

S. Joannis
Chrys.
Doctrina.

Doctrinae dogmaticae s. Joannis Chrysostomi specimina haec sunt:

1) De *Traditione*, tanquam doctrinae revelatae fonte, ita loquitur explanans epistolam alteram ad Thessalonicenses c. 3. v. 15.: „Hinc est perspicuum, quod non omnia tradiderunt (Apostoli) per epistolam, sed multa etiam sine scriptis; et ea quoque sunt fide digna. Quam ob rem *Ecclesiae* quoque *traditionem* censeamus esse fide dignam.¹⁾ Est *Traditio*, nihil quaeras amplius“. Homil. IV. in Epist. II. ad Thessalonicenses n. 2. (T. XI. p. 532.) Cf. Concil. Trid. Sess. 4.

2) Quid sit *justificatio* hominis, et qua ratione conservetur, his verbis docet: „Quidnam est *justitiae evangelium* (quod ut Deus Catechumenis revelet, *Ecclesia* tunc temporis in publicis precibus exorare consuevit)? nimirum quod justos efficit. His enim verbis baptismi desiderium in ipsis (i. e. Catechumenis) ciet (*Ecclesia*), dum illud ostendit, *Evangelium non tantum peccata remittere*²⁾, *sed justitiam etiam afferre*“. — Fideles autem, qui ad ss. eucharistiae sacramentum accedere volunt, ita monet: „Quando dicit (diaconus): Sancta Sanctis, hoc dicit: Si quis non

372. Brief (Sämmtl. W. 33. Bd. S. 64). Cf. Montfaucon Testimonia Veterum de s. Joanne Chrysostomo (T. XIII. p. 257—92. Migne P. G. T. XLVII). Stilting n. 1355—68. Ceillier T. IX. Chap. I. Art. XVI. n. I. C. F. Matthaei in J. Chrysostomi Homiliis IV gr. et lat. a se editis (Misenae 1792) de *Chrysostomo Oratore* agens (p. XXIV—VIII) nonnulla quidem in eo reprehendit, nihilominus tamen subjungit: „Chrysostomus post Christum et Apostolos, de virtute christiana dicens, neminem inter Christianos Graecos, ne dicam inter Latinos, gravitate superiore aut similem habet“ (p. XXVII).

¹⁾ De eadem *Ecclesia* saepius perquam magnifice loquitur, ex. gr. „*Ecclesia communis mater*“, „*sponsa Christi*“, „*Ecclesia est coelestis et nihil aliud quam coelum*“, „*Ecclesia coelo pretiosior est*“, „*Ecclesia firmioribus, quam coelum ipsum, radicibus haeret*“, „*facilius est solem extinguere, quam Ecclesiam delere*“. Hom. I. adv. Judaeos n. 8. Hom. 4. de Statuis n. 1. Hom. 6 de Statuis n. 1. Expos. in Ps. 5. n. 2. Hom. 14. in Epist. ad Hebr. n. 2. Hom. 4. in illud: Vidi Dominum n. 2.

²⁾ De peccato originali complures ipsius locos conguessit s. Augustinus lib. I. contra Julian. n. 21—29. et Op. imperfect. contra Julian. lib. 6. c. 7. et 9. Cf. Stilting n. 1371—79.

est sanctus, non accedat; non solum inquit: a peccatis purus, sed etiam sanctus. Sanctum enim non facit solum liberatio a peccatis¹⁾, sed etiam praesentia Spiritus (Sancti) et bonorum operum copiae“. „Non fide tantum opus est, sed etiam spirituali vitae instituto (πολιτείας), ut Spiritum S. semel datum retineamus“. Hom. 2. in Epist. ad Hebr. n. 5. Hom. 29. in Ep. ad Rom. n. 2. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 7. et 15. et can. 11. 12. et 27.

S. Joannis
Chrys.
Doctrina.

3) *Mandatorum observationem non esse impossibilem, ac bona opera ad salutem necessaria docet*: „Dominus impossibilia non mandat. Vis discere, ipsum non mandare impossibilia? multi et ipsa superant mandata. At si impossibilia fuissent, non sua sponte superassent. . . Non mandavit virginitatem; nam virginitatem qui mandat, necessitati legis subjicit etiam non volentem; qui vero admonet, auditorem relinquit dominum propriae voluntatis. Cernis non mandatum, sed consilium? cernis non praeceptum, sed admonitionem? Multum est intermedium; alterum necessitatis est, alterum voluntatis. Non praecipio, inquit (s. Paulus), ut non onerem; moneo et consilium do, ut alliciam“. ²⁾ „Non sufficit nobis ad salutem sola rectorum dogmatum scientia, sed opus est vita quoque optima, ut per omnia gloriam Deo referentes promissa bona consequamur“. Homil. VI. de Poenitent. n. 3. (T. II. p. 321) et Hom. I. ex ante ineditis n. 4. (T. XII. p. 387). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 11. et 16. can. 18. 19. 20. et 32.

¹⁾ Insuper Hom. VIII. de Poenitentia n. 2. (T. II. p. 344). quae tamen nonnihil dubia est, disertissime adstruit, peccata per poenitentiam a Deo penitus tolli atque deleri. — Caeterum praeter gratiae praeventis necessitatem requiri etiam rectum liberi arbitrii usum, saepius diserte adstruit Hom. 13. de Statuis n. 3. Hom. 54. in Genes. n. 1. Hom. 82. in Matth. n. 4. Hom. I. ex ante ineditis n. 6. Cf. Stilting n. 1380 - 98.

²⁾ De virginitatis prae matrimonio excellentia etiam alibi saepius praeclare disserit, vid. lib. de virginitate n. 10. 11. Hom. de Viduis n. 6. 7. (T. III. p. 315. 316.). Hom. de futurae vitae deliciis n. 4. (T. III. p. 340 - 41).

S. Joannis
Chrys.
Doctrina.

4) De SS. *Eucharistiae sacramento* tam egregie multis in locis disputat, ut merito *Doctor Eucharistiae* nuncupatus fuerit. Sic explanans Matth. c. 14. v. 36. ait: „Tangamus et nos fimbriam vestimenti ejus, imo si velimus, *totum ipsum habemus*. Nam corpus nunc nobis propositum est; non vestimentum tantum, sed corpus; non ut tangamus solum, sed etiam ut comedamus et satiemur. Accedamus itaque cum fide singuli infirmi. Nam si ii, qui fimbriam vestimenti ejus tangebant, tantam sibi attraxere virtutem, quanto magis ii, qui *totum ipsum tenent*. Quid enim si vocem ejus non audis? At vides illum jacentem, imo vero vocem ejus audis, loquentis per Evangelistas? Credite igitur nunc illam coenam celebrari, in qua ipse recumbebat; nihil quippe haec ab illa differt. Neque enim hanc homo efficit, illam Christus, sed hic ipse utramque. Quando igitur sacerdotem tibi praebentem vides, ne putes sacerdotem hoc facere, sed Christi manum esse, quae extenditur. Audiamus igitur et sacerdotes et subditi, quanto munere dignati simus: audiamus et perhorrescamus. Sacras nobis carnes suas comedendas dedit, se ipsum apposuit immolatum“. „Deo ubique obsequamur, nec contradicamus ei, etiamsi id, quod dicit, rationi et intelligentiae nostrae contrarium videatur; sed praevaleat ejus sermo rationi et intelligentiae nostrae. Sic etiam in mysteriis faciamus, non ea solum, quae sub sensum cadunt, respicientes, sed verba ejus retinentes. Verbum quippe ejus fallere nequit, sensus vero noster facile decipitur. Quoniam vero ille dixit: Hoc est corpus meum, obtemperemus, credamus, et spiritualibus oculis ipsum respiciamus. Nihil enim sensibile nobis Christus dedit, sed rebus etiam sensibilibus omnia sunt spiritualia. Si incorporeus esses, nuda tibi illa et incorporea dona tribuisset; sed quia corpori conjuncta est anima, in sensibilibus spiritualia tibi largitur. Quot sunt, qui modo dicunt: Vellem ejus formam et typum, vestimenta et calceamenta videre? Ecce illum vides, ipsum tangis, ipsum comedis“. „Hoc, quod in calice est, illud ipsum est, quod ex latere fluxit“. „Annon nos quotidie offerimus? Utique Eundem semper

offerimus, non nunc aliam, cras aliam ovem (sicut in Veteri Testamento), sed semper eandem: quam ob rem unum est sacrificium. Quoniam vero multis in locis offertur, multine sunt Christi? Nequaquam, sed unus ubique Christus, qui et hic est plenus, et illic plenus, unum corpus. Ut ergo multis in locis oblatus unum est corpus, et non multa corpora; ita etiam unum est sacrificium. Pontifex noster ille est, qui illam obtulit hostiam, quae nos mundat. Illam nunc quoque offerimus, quae tunc fuit oblata, quae non potest consumi“. „Hic (i. e. in Novo Testamento, quod Veteri opponit) in rem horribiliorem et magnificentiorem sacerdotalem transtulit operationem, ipso mutato sacrificio, et pro brutorum mactatione se ipsum jussit offerri (ἐαυτὸν προσφέρειν ζελεῖσας).“ Hom. 50. in Matth. n. 2—3. Hom. 82. in Matth. n. 4. cf. n. 5—6. Hom. 24. in Epist. I. ad Corinth. n. 1. et 2. cf. n. 3—5. Hom. 17. in Epist. ad Hebr. n. 3.¹⁾ Cf Concil. Trid. Sess. 13. et 22.

5) *Intercessio pro defunctis* ita commendatur: „Si sola justi (Davidis) memoria tantum valuit (4. Reg. 20, 6.) ubi opera praeterea pro mortuo fiant, quid non poterunt? *Non frustra haec ab Apostolis sunt legibus instituta, ut in*

¹⁾ Multa alia hujusmodi testimonia apud ipsum occurrunt, ex. gr. De sacerdotio lib. 3. n. 4—5. Hom. 27. in Epist. I. ad Corinth. n. 3—5. Hom. 14. in Epist. ad Hebr. n. 1. Hom. de s. Philogonio n. 3. Hom. VII. contra Anomoeos n. 5. Hom. II. de Statuis n. 9. Catech. II. ad Illuminandos n. 2. Hom. II. de Proditione Judae n. 6. (ubi ad exprimendam conversionem substantiae adhibet voces: τὸ ὅλμα μεταβ-
δνθμῖξαι τὰ προσκείμενα). Hom. I. de Pentecoste n. 4. Hom. de Vi-
duis n. 16. Hom. VI. in illud: Vidi Dominum n. 3, et saep. Cf. Clau-
dus de Sainctes Liturgiae SS. Patrum. Antverpiae 1560. p. 188—210. Quodsi animo perpendamus, inimicos s. Joannis Chrysostomi legatis huc illuc missis accusationis capita undequaque collegisse (Pallad. c. 6. p. 49.), ejusque temporis Episcopos, et maxime Theophilum, sanae fidei tam anxio zelo invigilasse, nec tamen ullam moveri querelam de hac s. Chrysostomi doctrina in materia ss. eucharistiae et sacrificii missae inter tot criminationes contra eundem excitatas. quas divina Provi-
dentia omnes nobis servavit (Phot. Cod. 59.), dubium superesse non potest, omnem. qua late patebat, Ecclesiam saeculo IV. in hoc dogmate cum s. Joanne Chrysostomo prorsus consensisse.

S. Joannis
Chrysost.
Doctrina.

venerandis mysteriis memoria eorum fiat, qui decesserunt. Noverant hinc multum ad illos lucri accedere, multum utilitatis. Eo enim tempore, quo universus populus stat manibus pansis ac coetus sacerdotalis, et illud horrorem incutiens sacrificium, quomodo Deum non placabimus, pro istis orantes? Atque id quidem de iis, qui in fide decesserunt“. Hom. 3. in Epist. ad Philipp. n. 4. Cf. Concil. Trid. Sess. 22. cap. 2. et can. 3. Sess. 25. Decret. de Purgatorio.

6) Denique *Sanctorum invocationem* commendat dicens: „Si videris, te puniri a Deo, ne profugias ad ejus inimicos Judaeos, ne magis etiam illum in te provoces: sed ad amicos illius, Martyres ac Sanctos, qui illi placuerunt, quique multam apud illum habent auctoritatem“. „Sed deliciis frui cupis? asside sepulchro Martyris, animam contere, benedictionem a sepulchro ejus refer; ejusque patrocinio fretus in precibus, narrationibus certaminum ipsius legendis te frequenter exerce; loculum amplectere, capsulae reliquiarum affixus esto; non ossa Martyrum tantum, sed et ipsorum sepulchra et capsulae benedictionibus multis scatent“. Hom. VIII. adv. Judaeos n. 6. Hom. in Martyres (T. II. p. 669).¹⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 25. Decret. de Invocatione Sanctorum.

Editiones: Opera S. Joannis Chrysostomi graece ed. Savilius Etonae 1612 (1613). Tomi VIII fol. — gr. et lat. ed. Fronto Ducaeus et Morellus Paris. 1609 — 1633. XII Tomi fol. recus. Paris. 1636 apud C. Morellum XII Tomi in XI Voll. fol. item Francofurti 1698 et Moguntiae 1702. XII Tomi fol. ac rursus Francofurti 1723. XII Tomi fol. — Editio praestantissima est, quam adornavit gr. et lat. B. de Montfaucon Paris. 1718 — 38. XIII Voll. fol. recus. Venetiis 1734. XIII Voll. fol. Paris. 1839. Tomi XIII in 8° maj. demum cum multis adminiculis scientificis

¹⁾ Vide etiam Hom. contra ludos et theatra n. 1. (T. VI. p. 273). Lib. de s. Babylo, contra Julianum et Gentiles n. 11. et 12. (T. II. p. 555). Hom. in s. Meletium n. 1. et 3. Hom. I. in s. Roman. n. 1. Hom. de ss. Martyribus n. 2—3. (T. II. p. 652—54). Hom. de s. Droside n. 1—3. (T. II. p. 688—92.). Cf. supra §. 142. Praeterea curavit, ut ad Missionarios Sanctorum reliquiae, eaeque minime dubiae, per sacerdotes suos deferrentur, ep. 126.

et criticis ap. Migne P. G. T. XLVII—LXIV. — Eadem latine tantum recusa est Roboreti 1753—64. XIII Voll. in 4°. — item Venetiis 1870. XIV Voll. in 4°. His editionibus addere oportet *Joannis Chrysostomi Homilias V* ed. gr. et lat. G. Becher Lipsiae 1839. 8°. — Seorsim prodire S. Joannis Chrysostomi Homiliae in Matthaeum gr. ed. Fried. Field Cantabrigiae 1839. III Tomi in 8°. — Selecta Joannis Chrysostomi ed. J. v. Voorst. gr. et lat. Voll. II Lugduni Batav. 1827—30. 8°. — J. Chrysostomi Opera praestantissima ed. Lomler gr. et lat. Rudolphopoli 1840 in 4°. et graece tantum Rudolphopoli 1840 in 8°. — Opera s. Jo. Chrysostomi *vers. gall.* ed. Jeannin Barri-Ducis 1861—68 et Atrebatii 1887—88, voll. 11 in 8°. — *Vers. germ.* Homilias in epistolas s. Pauli vol. 1—6 ed. Arnoldi Treviris 1831—1840, continuavit vol. 7—8 de Lorenzi ibid. 1849—1852. Homilias in Evang. s. Matthaei ed. Fr. Knors, 2 voll. Ratisbonae 1857, Homilias in Evang. s. Joannis, idem 1 vol. Paderbornae 1862. Scripta ascetica s. Jo. Chrysostomi ed. J. Fluck, 1 vol. Friburg. 1864. Scripta selecta s. Jo. Chrysostomi 10 voll. edita Campoduni (Kempten) 1869—1884. (Vol. 1. De sacerdotio libri sex, de virginitate, epist. prima ad Theodor. lapsum, Homiliae novem de poenitent. edd. J. Mitterrutzer et J. Rupp. Vol. 2. De Statuis homiliae 21 ed. J. Mitterrutzer; Vol. 3. Sermones selecti, epistolae ad Innocentium R. P. et ad Olympiadem ed. M. Schmitz; Vol. 4—10. Homiliae in epistolas s. Pauli edd. J. Wimmer, J. Mitterrutzer, A. Hartl, J. Schwertschlager, N. Liebert, B. Sepp). De sacerdotio libros sex, una cum liturgia s. Jo. Chrysostomi ed. Seltmann Monaster. 1887. Cf. Freib. Kirchenlex. ed. 2. s. v. Joannes Chrysostomus.

S. Joannis
Chrysost.
Editiones.

§. 146.

S. Hieronymus Stridonensis. Ejus Vita usque ad secessum in Bethlehem (a. 331—386).

Fontes: Ipsius S. Hieronymi Opera, ac praesertim Epistolae (T. I.) et liber de Scriptor. eccles. cap. 135. — Sulpicii Severi Dialogus I. n. 8—9. — S. Prosperi Aquitani Chronicon (Opp. S. Hieronymi T. VIII. et Opp. S. Prosperi Aquitani). — Adde Selecta Veterum testimonia de S. Hieronymo ejusque scriptis in edit. Vallarsiana T. XI. P. I. p. 345 seqq. Migne P. L. T. XXII.

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: D. Vallarsii Vita S. Hieronymi ex ejus potissimum scriptis novissime concinnata in S. Hieronymi Opp. T. XI. P. I. Migne P. L. T. XXI. — Martianay La vie de S. Jérôme. Paris 1706 in 4°. — Maximus Hieronymus Vitae suae scriptor. a P. Sebastiano Dolci. Anconae 1750 (Venetiis 1751). — J. Bedekovich Natale solum S. Hieronymi erutum cum Vita Ejusdem. Neostadii Austriae 1752. fol. — J. Stilting Commentarius historicus de S. Hieronymo presbytero et Doctore Ecclesiae in Actis

Sanctorum die 30. Septembris (Sept. T. VIII. p. 418—688. ed. Antverp. — Tillemont Mémoires T. XII. p. 1—356. (cum Notis ibid. p. 616—62). — Ceillier T. X. Chap. VIII. (ed. 2a. T VIII.) — J. A. Fabricii Biblioth. latina T. II. p. 319—45. atque Biblioth. mediae et intimae latinit. T. III. p. 248—50. — Stolberg's Kirchengeschichte. Erste Beilage im 13. 14. und 15. Bd. — F. Bähr: Die christlich-römische Theologie. Karlsruhe 1837. §§. 81—94. (S. 165—204.). — Ebert Allgem. Gesch. d. Litteratur d. Mittelalters I. S. 184—211. ed. 2. Leipzig 1889. — Geschichte des Kirchenvaters Hieronymus. Nach dem Französischen des Collombet (Histoire de S. Jérôme. Paris 1844. II Tomi) bearbeitet von Mauchert und Knoll. Rottweil 1846—48. — Zückler, Hieronymus, sein Leben und Wirken aus seinen Schriften dargestellt. Gotha 1865. — A. Thierry, St. Jérôme, la société chrétienne à Rome et l'émigration romaine en Terre-Sainte. Paris 1867. 2 vols. — J. Danko, D. Hieronymum oppido Stridonis in regione interamna (Murakóz) Hungariae a. 331. p. Ch. natum esse etc. Moguntiae 1874. Cf. Chevalier s. v. Jérôme.

S. Hieronymi Vita.

S. Eusebius Hieronymus „patre Eusebio natus est oppido Stridonis, quod a Gothis eversum Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit“, ait ipse Hieronymus in Catalogo vir. illustr. c. 135. S. Prosper Aquitanus vero in suo Chronico refert¹⁾: „Basso et Ablabio Coss. (i. e.

¹⁾ De solo natali s. Hieronymus testatur tum l. c., tum ep 7. n. 5. et Comment. in Sophoniam c. 1. v. 2. Sed cuinam regioni pressius Stridon adjudicandum sit, non conveniunt auctores eruditi. Alii quaestionem in incipiti reliquerunt, alii in Istria, Liburnia, Italia. Stridonis oppidum fuisse opinati sunt, alii longe plures in Dalmatia Hieronymum genitum esse censent, alii demum illud Stridonis oppidum in Pannonia situm fuisse statuunt. Hanc sententiam quam Stillingus l. c. p. 425 sqq. gravibus argumentis vindicavit, fusius evolvit et comprobavit cl. J. Danko opusculo citato, ubi et variorum opiniones singillatim recensentur et expenduntur, eique assentiendum esse videtur. De anno natali s. Hieronymi pariter variae sunt sententiae. Quidam Hieronymum natum censuere a. 321, alii anno 329 vel 330 eum natum habent; ab aliis variis annus 332, annus 340, annus 341, annus 342, annus 346 (Fessler ed. 1a) ut Hieronymi annus natalis adsignatur. Multi tamen secuti auctoritatem Prosperi, uti Ceillier et Stillingus ll. cc. statuunt, Hieronymum a. 331 in lucem editum esse, eamque sententiam etiam cl. Danko (l. c. VII.) fusius comprobavit, atque ea quae obstare videntur argumenta apte dissolvit. Grave pro hac sententia argumentum elicitur e comparatione aetatis s. Hieronymi et s. Augustini (n. a. 354). In epistolis datis a. 401—404 Hieronymus seipsum jam ut senem quiescentem, Augustinum vero ut juvenem (quinquaginta erat

a. 331.) Hieronymus nascitur⁴. Parentes erant catholici, et opibus ac genere conspicui.¹) Postquam domi sub magistro acri ac plagoso probe fuerat educatus, Romam missus est, doctrinis liberalibus erudiendus.²) Ibi maxime se applicavit ad Donatum, Grammaticum illius aetatis celebratissimum, in cuius schola tantam sibi latini sermonis peritiam atque elegantiam comparavit, ut facile omnes eorum temporum scriptores hac laude superaverit; graecae quoque linguae notitiam sibi acquisivit; praeterea rhetoricae, dialecticae ac philosophiae insignem navavit operam.³) Moribus tamen paulo dissolutior fuit Hieronymus, ut identidem ipse conqueritur.⁴) Sed catechumenus factus religionis coluit exercitia pia, martyrumque in catacumbis sepulchra magna cum devotione frequentavit. Baptizatus porro est Romae sedente Liberio Pontifice (352—366); quo anno vero sacro lavacro tinctus sit, determinari vix possit.⁵)

S. Hieronymi Vita
usque ad
a. 386.

annorum), *filium*, *dignitate* parentem alloquitur et tractat. Inde concluditur, aetatis jam provectae septuaginta et aliquot annorum tunc fuisse Hieronymum. Adverte porro, Hieronymum passim dum meminit suae *infantiae* vel *adolescentiae*, designare tempus quo adhuc inexpertus et imperitus erat in exponendis sacris Scripturis. Cf. Danko l. c.

¹) De s. Hieronymi prosapia v. Hieronym. Praefat. in lib. Job ex hebr. versum (T. IX. p. 1099—1100.), item ep. 82. n. 2. ep. 66. n. 14. ep. 84. n. 3. Rufini Apolog. lib. II. n. 8. Cf. Dolci Hieronymus l. c. cap. 2.

²) S. Hieronym. Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 30. Commentar. in Habacuc lib. II. c. 3. v. 14.

³) S. Hieronym. Apolog. c. Rufin. lib. I. n. 16. n. 1. et 30. — Chronic. ad a. 18. Imp. Constantii (T. VIII. p. 799). — Praefat. in librum Job ex hebr. versum (l. c. supra). — Comment. in Ep. ad Galat. lib. I. c. 2. v. 11. (T. VIII. col. 408.) ep. 30. n. 1. ep. 48. n. 13. ep. 50. n. 1. ep. 60. n. 5. ep. 125. n. 12. ep. 22. n. 30. Rufini Apolog. lib. II. n. 6—10. Cf. Vallarsi Vit. s. Hier. c. 2. n. 1—2. De linguae graecae notitia. quam habuit s. Hieronymus, cf. Vallarsi Vita s. Hier. c. 9. n. 3. Tillemont l. c. Art. X.

⁴) S. Hieronymi Comment. in Ezechiel lib. XII. c. 40. v. 5. (T. V. col. 468) ep. 7. n. 4. ep. 14. n. 6. ep. 22. n. 7. ep. 48. n. 20.

⁵) Cf. S. Hieronymi ep. 84. n. 8. ep. 15. n. 1. ep. 16. n. 2. (de phrasi, qua his in locis baptismum designat, vid. ejus Comment in Sophon. c. 1. v. 8. T. VI. col. 683.). Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 3. Dolci Hieronymus l. c. cap. 4.

S. Hieronimi Vita
usque ad
a. 386.

Versus a. 369 dein, comite Bonoso ipsi a pueris amicissimo, Hieronymus iter in Galliam suscepit; et Tréviris aliquanto substitit, ibique Hilarii libros de Synodis et Explicationes in Psalmos, ad usum Rufini Aquileiensis tunc ei familiarissimi, descripsit. Hic quoque, dum aulae imperialis conspiceret splendores profanasque delicias, ardor eum incessit vitae perfectioris atque severae.¹⁾ Redux e Gallia (a. 370.) Aquileiae in consortio s. Valeriani Episcopi, Rufini, Gaudentii, Chromatii aliorumque virorum pietate et doctrina insignium aliquantisper vixit, sanctaque felicitate gavisus est.²⁾ Et perquam libenter degisset Hieronymus Aquileiae, ac fortasse etiam propositum Deo perfectius inserviendi in eo quod ibi erat monasterio explesset, nisi eum *subitus turbo*, ut ipse ait, *impiaque avulsio* distraxisset. Quid istud rei fuerit ignoratur, sed plura videntur ad illi creandam invidiam concurrisse.³⁾

Tunc patriae, parentibus, amicis valedicere constituit, et copioso librorum suppellectili asportato, adscitisque sociis Innocentio, Heliodoro. Nicea diacono Aquileiense, et Evagrio presbytero Antiocheno, qui decennio in Occidente versatus erat, a. 372 iter in Orientem aggressus est. Variis peragratiss regionibus, multis itineris laboribus confecti Antiochiam Syriae pervenerunt, ubi Innocentius et Niceas brevi post morbis exhausti obierunt. Heliodorus in Occidentem reversus est, Hieronymus autem, et ipse languore correptus apud Evagrium amicum reman-

¹⁾ S. Hieronymi ep. 3. n. 1, et 5. ep. 4. n. 2. ep. 125. n. 6. Lib. II. adv. Jovinian. n. 7. — Prooem. lib. II. Comment. in Epist. ad Galatas (T. VII. p. 429—30.). Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 4. Dolci Hieronymus I. c. cap. 5.

²⁾ S. Hieronym. ep. 3. n. 5. item ep. 4—10. Chronicon ad a. 11. et 14. Imp. Valentiniani I. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 5. Tillemont I. c. Art. III. Dolci Hieronymus I. c. cap. 6.

³⁾ Sororis nescio quis lapsus, materterae ob ignotas rationes odia, persecutio imminens Consularis cujusdam offensi, indicantur ut difficultatum causae, quin tamen res obscura clarescat. Cf. S. Hieronymi ep. 3. n. 3. ep. 7. n. 4. et 5. ep. 6. et 13. ep. 22. n. 30. — Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 6. Stilling I. c. p. 488. Zückler I. c. p. 40. 41.

sit.¹⁾ Postquam convaluit magno cum fervore animum ad studia sacrarum Scripturarum adjecit, eoque tempore frequentius Apollinarium celebrem Laodiceae Episcopum, sed postea haereticum, adiit et eum in s. Litteris interpretem ac magistrum coluit.²⁾

Dein a. 374 Antiochiam reliquit et abiit in solitudinem Chalcidis Syriae, quae exusta solis ardoribus horridum monachis praestabat habitaculum, et in hac eremo, per quatuor vel quinque annos, ut anteactae vitae peccata lueret, corpus assiduis jejuniis aliisque poenitentiae laboribus afflixit, animum contritione gravi ac moerore compunxit. Simul tamen studiis assiduam operam dedit, et codices sacros sedulo pervolvit ac profanos, donec ab hisce legendis somnio vel visione divinitus fuit deterritus.³⁾ Linguam quoque hebraicam eo tempore didicit, vitam s. Pauli primi Eremitae, multasque epistolas⁴⁾ et Com-

S. Hieronymi Vita usque ad a. 386.

¹⁾ S. Hieronymi ep. 3. n. 2. et 3. ep. 4. n. 1. ep. 8. et ep. 2. ep. 22. n. 30. Vita Malchi n. 2. Comment. in Zachar. c. 12. v. 1. (T. VI. col. 896.) Praefat. lib. II. Comment. in Epist. ad Galat. (T. VII. p. 429—30.) ep. 121. quaest. 10. (T. I. col. 879). Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 6. n. 2. c. 7. et c. 8. n. 1. Tillemont l. c. Art. IV. et V. cum Nota 5. et 6. (p. 619—21).

²⁾ S. Hieronym. ep. 108. n. 26. ep. 84. n. 3. ep. 5. n. 2. ep. 50. n. 1. Praefat. Comment. in Abdiam (T. VI. p. 359—60). Praefat. Comment. in Epist. ad Ephes. (T. VII. p. 537—40). Apolog. cont. Rufin. l. I. n. 22. lib. II. n. 16. et lib. III. n. 9. Rufini Apolog. cont. Hieronym. lib. I. n. 22.

³⁾ S. Hieron. ep. 22. n. 7. ep. 5. n. 1. et 2. ep. 15. n. 2. ep. 17. n. 2. ep. 125. n. 12. De celeberrimo illo s. Hieronymi viso aut potius somnio, quo ob nimium profanae eruditionis amorem Christo iudice castigatus est, vid. s. Hieron. ep. 22. n. 30. Rufini Apolog. adv. Hieron. lib. II. n. 6—9. Hieron. Apolog. cont. Rufinum lib. I. n. 30—31. Praefat. lib. III. Comment. in Epist. ad Galat. (T. VII. p. 485—86). Cf. Vallarsi Vita s. Hieron. c. 9. Tillemont l. c. Art. VII—IX.

⁴⁾ Huc pertinet ep. 5. ad Florentium monachum Jerosolymae degentem; ep. 6—10. ad varios amicos in patria relictos; ep. 11. ad virgines Aemonenses; ep. 12. ad Antonium Aemonae monachum; ep. 13. ad Castorinam materteram; et ep. 14. ad Heliodorum (de qua vid. ipsius ep. 52. n. 1. ep. 60. n. 9. et ep. 77. n. 9). Epist. 1—13. cum aliis forsitan deperditis ipse s. Hieronymus commemorat lib. de Scriptor. Eccles. c. 135. „Epistolarum librum unum“ a se scriptum referens. Cf. Vallarsi Vita s. Hieron. c. 10. Tillemont l. c. Art. X—XII.

S. Hieronymi Vita
usque ad
a. 386.

mentarios quosdam in libros publicos, ita ut fama ejus et nomen jam extra deserti limites valde splenderent. — Exagitatus autem fuit et ipse commotionibus schismatis Antiocheni, et contentione Orientalium de ἑποστάσεως voce. Qua de re consulendi gratia celebres scripsit ad Damasum R. P. litteras, quibus ex ejus arbitrio plane se pendere significat.¹⁾

Ob molestias quas in eremo a monachis Meletio ad dictis expertus est, a. 378 Antiochiam rediit, ibique a Paulino Episcopo cujus communionem ipse cum s. Damaso et Occidentalibus amplectebatur, a. 379, etsi invitus, in presbyterum ordinatus est. Ea tamen adjecta et admissa fuit conditio, ut Hieronymus nihil idcirco ab adeunda iterum, si vellet, solitudine impediretur, nullique ecclesiae alligatus, susceptum ordinem exercere nunquam cogi posset.²⁾ — Anno 380 porro Hieronymus Constantinopolim ad Gregorium Nazianzenum visendum et audiendum profectus est, eoque praeceptore in s. Scripturarum scientia multum profecit.³⁾ Tres ibidem annos transegit, ac praeter alia quae scripsit, Eusebii Chronicon ex graeco in latinum vertit idioma, auxit et usque ad mortem Valentis (a. 378.) continuavit. Ex graeca in linguam latinam tunc pariter transtulit Origenis homilias (28) in Jeremiam et in Ezechiel; necnon Tractatum de Seraphim (Isai. c. 6.) amicis rogantibus primum regia in urbe dictavit, postea Romam veniens Damaso, cui hodie tanquam Epistola inscribitur

¹⁾ De schismate Antiocheno ac de illa controversia v. T. I. p. 481. 499. 503. Porro de Vitali, quem Apollinarius a. 376. vel juxta alios a. 378. Antiochiae Episcopum ordinauerat, v. T. I. p. 608. 706., item Tillemont T. VII Les Apollinaristes Art. IX. et X. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 11. n. 1—5. P. Coustant in Epistolis Roman. Pontiff. Monitum praeivium in s. Damasi Epist. 10.

²⁾ S. Hieronymi lib. contra Joannem Jerosolymit. n. 41. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 12. n. 3—4. Tillemont l. c. Art. XIX.

³⁾ S. Hieronymi Comment. in Isai. c. 6. v. 1. (T. IV. col. 89). Comment. in Epist. ad Ephes. c. 5. v. 32. (T. VII. col. 661) lib. de Script. Eccles. c. 117. lib. I. adv. Jovinian. n. 13. (T. II. col. 260. lib. I. c. Rufin. n. 13. (ibid. col. 469.) ep. 50. n. 1. ep. 52. n. 8. S. Ennodii Dictio 8. (Galland. T. XI. p. 174). Cf. Vallarsi Vita s. Hieron. c. 13. n. 1.

(ep. 18.) legendum dedit.¹⁾ — Interea ut dissidia in Oriente, praesertim schisma Antiochenum, componerentur, Episcoporum Concilium Romam convocatum est, eoque quum Paulinus Antiochenus et Epiphanius Salaminensis Episcopi proficiscerentur. cum ipsis s. Hieronymus in Occidentem reversus est et a. 382. Romam appulit.

S. Hieronymi Vita
usque ad
a. 386.

Romam delatus haud multo post a s. Damaso saltem ad tempus in presbyterium Romanae Ecclesiae adlectus, idque muneris illi injunctum est, ut Romanum Pontificem in conscribendis litteris ecclesiasticis juvaret, et Orientis atque Occidentis Synodicis consultationibus responderet.²⁾ Insuper quum eximius ille sacrae bibliothecae (i. e. divinorum librorum) cultor ob accuratam s. Scripturae cognitionem jam celebratissimus esset, s. Damasus et ipse scientiae sacrae inhians eum ad explanandos difficiliores s. Scripturae locos continuo incitavit, eique hanc provinciam demandavit, ut Evangelia, quorum variae tunc eaeque admodum depravatae versiones latinae circumferebantur, ad graecos Codices emendaret ac restitueret. Cui mandato obtemperans correctis innumeris fere locis germanum Evangelistarum textum restituit eamque versionem Damaso Pontifici inscripsit; subtextuit praeterea *Canones*, quos Eusebius Caesarensis, Ammonium Alexandrinum secutus, graece praescripserat (vid. supra T. I. p. 384. 385.), in latinum conversos, ut distingui uno intuitu posset, quid quisque Evangelista peculiare, quidve cum aliis commune haberet. Sublatis Evangelici textus corrupti erroribus Romae itidem Psalterium juxta Septuaginta Interpretes, licet cursim, magna tamen ex parte emendandum suscepit. Ejusdem S. Pontificis hortatu

¹⁾ S. Hieronymi lib. de Scriptor. eccl. c. 135. (cf. c. 128). Praefat. in Chronicon Eusebii a se versum (T. VIII. p. 1. sqq.) ep. 18. n. 1. Comment. in Isai. c. 6. v. 1. (T. IV. col. 89.) ep. 84 n. 3. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 13. n. 1—4. Tillemont l. c. Art. XX. et XXI.

²⁾ S. Hieronymi ep. 108. n. 6. ep. 127. n. 7. ep. 123. n. 10. De Concilio Romae habito a. 382. vid. supra §§. 168. 176. et 195. cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 14. n. 1—2. Utrum s. Hieronymus clero Romano adscriptus fuerit, disceptatur inter eruditos; affirmant illud P. Pelagius II. in Epist. 7. ad Eliam Aquilej. n. 21. (Mansi T. IX. col. 453.), a quo Hieronymus dicitur „nostrae ecclesiae presbyter“, et Anastasius Biblioth. ap. Mabillon Mus. Ital. T. I. P. II. p. 82. — Quod autem presbyter Cardinalis titulo s. Anastasiae fuerit, merito negatur a Criticis quibusvis emunctae naris, cf. C. Baron. Annal. ad a. 378. n. 66. et ad a. 382. n. 25—26. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 14. n. 3. Tillemont Art. XXII. (p. 56—58).

S. Hieron-
yni Vita
usque ad
a. 386.

binas Origenis Homilias in Canticum Canticorum latinitate donavit ipsiusque nomini inscripsit.¹⁾

Praeterea viri alii, pietate non minus, quam nobilitate conspicui, ut Pammachius et Oceanus, Domnion, Marcellinus et Rogatianus, sacrae eruditionis cupidi ac Hieronymi fama allecti ejus saepe opera et consuetudine eam in rem usi sunt. Complures quoque feminae Romanae nobilissimae, in quibus maxime eminebant s. Paula ejusque filiae Eustochium et Blaesilla vidua, item Albina matrona cum filiabus Marcella vidua et Asella virgine, denique Principia virgo et Lea religiosissima femina, pietatis studio accensae et s. Scripturae amore flagrant, s. Hieronymo sese in disciplinam dederunt eumque de Scripturis sibi disserentem frequenter audierunt atque de locis difficilioribus consuluerunt, ab eoque tam viva voce, quam responsis per epistolas datis pietate imbutae sacrisque litteris edoctae tantum profecerunt, ut omnibus admirationi essent.²⁾ Maxime tamen clauit celeberrima ejus epistola ad Eustochium (ep. 22.), in qua nihil eorum, quae ad virginis institutionem et virginitatem servandam pertinent, praetermisit, atque de fuga saeculi, de victu ac vestitu frugi, de cavendis clericorum aliquot ac monachorum vitiis, avaritia praesertim et gula, de Sanctorum exemplis, de studio Scripturarum admodum libere, copiose atque ornate disseruit.³⁾

Per idem tempus s. Hieronymus rogatus a fratribus Helvidium, Auxentii discipulum, laicum obscuri nominis hominem et vix primis imbutum litterarum elementis, impugnare aggressus

¹⁾ S. Hieronymi lib. de Script. eccles. c. 135. ep. 127. n. 7. ep. 19. et ep. 35. (quae duae posteriores s. Damasi Epistolae sunt ad Hieronymum). Inde originem traxere s. Hieronymi ep. 20. et 21. ep. 36. Praefat. in quatuor Evangelia (T. X. P. II. initio) Praefat. in Psalterium juxta Septuaginta (T. X. p. 105—6). Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 14. n. 4—6. et c. 15. n. 4. Tillemont Art. XXIII. et XXIV. (p. 58—62.) Art. XXXIII. (p. 80—81).

²⁾ S. Hieronymi ep. 49. n. 1. et 4. ep. 50. n. 3. ep. 66. n. 9. ep. 45. n. 2. 3. 5. et 7. ep. 39. n. 1. ep. 65. n. 1. 2. ep. 108. n. 26. ep. 127. n. 2. 4. 5. 7. Praefat. Comment. in Epist. ad Galat. (T. VII. p. 367—68.). Huc pertinent ep. 23—34. et ep. 37—44. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 15. n. 1. 2. 4. Tillemont Art. XXV—XXXII. (p. 63—80.) et Art. XXXV—VIII. (p. 84—93).

³⁾ De hac epistola vid. S. Hieronymi ep. 48. n. 18. ep. 52. n. 17. Rufini Apolog. adv. Hieronym. lib. II. n. 5—7. et n. 10. S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 30. Lib. I. contra Jovinian. n. 13. Lib. de viris illustr. c. 134. et 135. Sulpic. Severi Dialog. I. n. 8—9. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 15. n. 3. Tillemont Art. XXXIX. (p. 94—95).

est. Is etenim, Eunomii impietatem secutus, librum ediderat, quo ex nonnullis s. Scripturae locis perperam intellectis duorumque Scriptorum ecclesiasticorum auctoritate contendebat, Mariam post genitum nulla hominis, sed sola Spiritus S. opera Jesum Christum, alios ex Josepho communi hominum more filios genuisse, eos nimirum, qui „fratres Domini“ in Evangelio appellantur. Detestando huic errori consequenter et alium adjecit, dum virginitati nuptias coaequandas futilibus argumentis probare conatus est. Utrumque errorem singulari libello adversus Helvidium edito acriter confixit s. Hieronymus.¹⁾ — His itaque laboribus aliisque compluribus, quos aut animo solum concepit aut ex parte saltem perfecit alioque tempore ad umbilicum perduxit, nec non assiduo studio linguae hebraicae, diligenti lectione ac disputatione tres fere annos Romae peregit.²⁾ Tot vero inter studia, in tanta Urbis frequentia et Summi Pontificis gratia nihil de austeritate, quam pridem in eremo exercuerat, remisit Hieronymus, multisque adeo probatus est, ut passim audiret „sanctus, humilis ac disertus“, et omnium paene iudicio dignus summo sacerdotio decerneretur (ep. 45. n. 3. et 5.).

S. Hieronymi Vita usque ad a. 386.

Sed paulatim vir sanctus, severae virtutis amator, vitiorum rigidus censor, quum stylo et verbis molliorem multorum clericorum, monachorum, virginum vitam, aggredi videretur, multos sibi concitavit adversarios. Nec defuerunt inter nobiles qui aegerrime ferebant, quod a mundi fastu et deliciis feminas ipse averteret. Unde quum Damasus P. a. 384. obiisset, adversarii eum vehementius impetierunt, ita ut gravissimas etiam calumnias in eum conjicerent ejusque conversationem injuste plane

¹⁾ S. Hieronymi ep. 22. n. 22. ep. 48. n. 17. Lib. adv. Helvid. n. 1. et 16. Prologus Dialogi adv. Pelagian. n. 2. Comment. in Ezech. c. 44. v. 1. (T. V. col. 538). Gennadii lib. de viris illustr. c. 32. Philostorgii Hist. Eccles. lib. 6. n. 2. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 15. n. 5. Tillemont Art. XXXIV. (p. 81—83).

²⁾ Vid. s. Hieronymi ep. 22. n. 33. et 36. Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 19. Comment. in Habacuc c. 3. v. 3. (T. VI. col. 637). Lib. de Scriptor. eccles. c. 135. Praefat. Comment. in Ecclesiasten (T. III. p. 381—82). Praefat. in librum Didymi de Spiritu S. a se versum (T. II. col. 105.), item ep. 35. n. 1. ep. 36. n. 1. ep. 32. n. 1. ep. 29. n. 1. et 7. ep. 69. n. 2. 3. Rufin. de adulterat. libror. Origenis (in Opp. Origenis T. IV. Append. p. 53—54). S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 20. ep. 45. n. 2. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 15. n. 4. et 6. Tillemont Art. XXII. (p. 57—58). Art. XXIV. (p. 62). Art. XXX. (p. 75—76).

vellicarent.¹⁾ Hinc Hieronymus Urbis pertaesus a. 385. in Orientem regredi statuit, ac mense Augusto non sine gravi animi dolore Roma discessit, et comitibus Pauliniano fratre, Vincentio presbytero et aliquot monachis iter maritimum aggressus est. Reliquit vero epistolam ad Asellam virginem, qua causas discessus exponit, egregie ad querelas in ipsum congestas respondit, et contumeliosorum hominum reprimit tela.²⁾ — Ac primo quidem Hieronymus perrexit in Cyprum, ubi a s. Epiphanio Episcopo humanissime exceptus est; hinc Antiochiam pervenit, ubi s. Paulini fructus est consuetudine.

§. 147.

Vita s. Hieronymi inde a recessu Bethlehemitico usque ad obitum (a. 386 — 420).

Antiochiam mox etiam appulerunt ss. Paula et Eustochium cum aliquot virginibus sequacibus; consilium enim, suadente Hieronymo ceperant Paula et Eustochium, ut in Oriente ipsae vitam asceticam ac Deo devotam agerent. Ipsae comitibus porro Hieronymus Palaestinam peragravit ac loca sancta visitavit; dein a. 386 simul in Aegyptum profecti sunt et Alexandriae Hieronymus Didymum, caecum quidem sed clarissimum in rebus sacris magistrum audiit; porro Nitriae inviserunt monasteria. In Palaestinam deinde ejusdem anni aestate reversi, cum domicilium

S. Hieronymi Vita
inde ab
a. 386 — 420.

¹⁾ S. Hieron. ep. 52. n. 17. ep. 130. n. 19. ep. 27. n. 1. 2. ep. 38. n. 3. et 5. ep. 39. n. 5. et 6. ep. 40. n. 2. Comment. in Epist. ad Galat. c. 5. v. 19. (T. VII. col. 508—9). Comment. in Ep. ad Ephes. c. 5. v. 18. (ibid. col. 651). Praefat. in librum Didymi de Spiritu S. a se verum (T. II. p. 105—6). Rufini Apolog. cont. Hieronymum lib. II. n. 5. et 23. Sulpicii Severi Dialog. I. n. 8—9. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 16. n. 1—4. Tillemont Art. XL—XLI. C. Baronii Annales ad a. 385. n. 8—12. — Immerito tamen s. Siricius R. P. s. Damasi successor, arguitur, quod non faverit s. Hieronymo. V. P. Benedictus XIV. in Bulla de nova Martyrologii Romani editione eidem Martyrologio praefixa n. 60—77. Jungmann Dissert. in Hist. Eccles. T. II. p. 198 sqq.

²⁾ S. Hieronymi ep. 45. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 16. n. 4—5. Tillemont l. c. Art. XLII.

in his regionibus ponere decrevissent, Bethlehem, locum in quo Christus Dominus natus est elegerunt. Initio augusto hospitiolo eos contentos esse oportuit, donec monasteria duo amplissima s. Paulae sumptibus exstructa inhabitare possent. In uno ipse quidem s. Hieronymus virorum rationem vivendi moderabatur, in altero virginibus e diversis provinciis congregatis, s. Paula usque ad mortem (a. 404) praefuit, dein s. Eustochium ejus filia, quae a. 419. sancta fine quievit. Interjecta erat his monasteriis ecclesia communis, diversae quoque excipiendis peregrinis adjunctae erant mansiones.¹⁾

S. Hieronymi Vita
inde ab
a. 386—420.

— S. Hieronymus, cellula monasterii clausus, victu parcissimo habituque vilissimo utens, abjectis possessionibus terrenis solos coelestes thesauros anhelans, tam austerae vivendi rationi omnium virtutum conjunxit exercitium, et perfectionem christianam unice assequi studuit.²⁾ Praeterea s. Scripturae studio ac meditationi jugiter intentus aliquando cum eruditissimis Hebraeorum peragravit Palaestinam, propriis oculis lustraturus loca, in quibus plerique historiae sacrae eventus contigerant³⁾; tum ut pleniorē adhuc linguarum hebraicae eique cognatarum notitiam acquireret, Hebraeorum doctissimos, qui penes ipsos etiam populares suos admirationi habebantur, in his praecipue Baraninam quemdam, magistros adhibuit, cum ipsis Codices hebraicos Veteris Testamenti diligenter contulit, ab iisque s. Scripturae sensum juxta Hebraeorum expositionem plenissime et accuratissime didicit.⁴⁾ Eundem in finem omnes Veteris Testamenti libros ex Origenis Hexaplis, quae

¹⁾ S. Hieronymi ep. 108. n. 6. 14. et 19. ep. 66 n. 14. coll. ep. 45. n. 7. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 17. n. 2—5. Tillemont l. c. Art. XLII—IV. C. Baron. Annal. ad a. 385. n. 18—21. ad a. 386. n. 36.

²⁾ S. Hieronymi ep. 112 n. 5. et 18. ep. 117. v. 1. ep. 82. n. 6. et 11. ep. 125. n. 8. ep. 57. n. 13. ep. 79. n. 4. ep. 43. n. 3. ep. 130. n. 7. et 11. ep. 76. n. 1. Lib. contra Joannem Jerosolymit. n. 41. et 42. Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 32. Praefat. Quaest. hebr. in Genes. (T. III. p. 301—4).

³⁾ S. Hieronymi Praefat. in librum Paralipomenon juxta Septuaginta Interpretes (T. X. p. 431—32).

⁴⁾ S. Hieronymi Prologus in librum Job ex Graeco versum (T. X. p. 47—48). Praefat. Comment. in Epist. ad Ephes. (T. VII. p. 537—38.), item ep. 108. n. 26. ep. 50. n. 1. ep. 84. n. 3. Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 13. Praefat. in librum Job ex hebraico versum (T. IX. p. 1097—1100.) Praefat. in librum Paralipomenon juxta Septuag. (T. X. p. 431—32). Praefat. in Daniele Prophetam a se versum (T. IX. p. 1361—64). Comment. in Nahum c. 2 v. 1. (T. VI. col. 550).

S. Hieronymi Vita
inde ab
a. 386—420.

Septuaginta etiam Interpretum, Aquilae, Symmachi, Theodotionis aliorumque versiones graecas exhibebant, atque in Caesariensi bibliotheca asservabantur, diligenter descripsit.¹⁾ Ab hoc autem studio ad Scripturarum interpretes aliosque Scriptores ecclesiasticos gradum fecit, quorum non unum alterumve, sed quotquot fuerunt ante ipsum, sedulo evoluit, adeo ut nemo sive inter Graecos, sive inter Latinos Patres plures, quam Hieronymus, auctores legisse videatur.²⁾ Assiduae orationi, s. Scripturae lectioni ac meditationi ejusdem quoque expositionem adjecit. Neque viva solum voce integros libros amicis monachisque rogantibus explicavit³⁾, sed a piis feminis aliisque amicis frequenter interpellatus eorumque precibus adjutus, ut scriberet aliquid Ecclesiae utile, etiam s. Scripturae libros, librariorum temeritate et incuria foede corruptos, pristinae integritati, emendata versione latina, tam juxta Septuaginta Interpretes, quam juxta archetyponi hebraicum reddidit⁴⁾; atque complures istorum librorum editis propriis Commentariis, Origenem plerumque secutus, mira facilitate ac eruditionis copia illustravit. Itaque cum antea nemo fere Latinorum s. Pauli epistolas interpretatus esset, initio ducto ab epistola ad Philemonem fere continua serie exposuit epistolas ad Galatas, ad Ephesios et ad Titum (a. 387—389.)⁵⁾ Eodem tem-

¹⁾ S. Hieronymi Comment. in Epist. ad Titum c. 3. v. 9. (T. VII. col. 734—35).

²⁾ Vid. s. Hieronymi Praefationes in omnes Commentarios, ab ipso elucubratos, et epistolas exegetici generis; porro ep. 61. n. 1. ep. 84. n. 3. ep. 108. n. 26. Praefat. Comment. in Epist. ad Galat. (T. VII. p. 369—70). Praefat. Comment. in Epist. ad Ephes. (ibid. p. 539—40). Prolog in lib. de viris illustr. et Sulp. Sever. Dialog. I. n. 9., ubi haec memoratu digna de s. Hieronymo testis oculatus refert: „Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit“.

³⁾ S. Hieronymi Praefat. in libros Paralipom. ex hebr. versos (T. IX. p. 1407—8). Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 24. ep. 112. n. 22. ep. 108. n. 26. Comment. in Epist. ad Titum c. 2. v. 9. (T. VII. col. 723).

⁴⁾ S. Hieronymi Praefat. in Danielelem ex hebr. versum (T. IX. p. 1363—64). Praefat. in libros Paralipom. ex hebr. versos (T. IX. p. 1405—8). Praefat. in librum Job ex Graeco versum (T. X. p. 47—48). Praefat. in librum Paralipom. juxta Sept. (T. X. p. 431—34). Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 24—35. ep. 71. n. 5. ep. 106. n. 2. Quo tempore et quo ordine singulos s. Scripturae libros primum juxta Sept. emendaverit, tum vero ex authentico hebraico latinis reddiderit, disquirat Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 20. et 21.

⁵⁾ Vid. s. Hieronymi Praefationes in Commentarios hic nominatos (T. VII.); item ep. 126. n. 2. ep. 57. n. 13. Comment. in Philemon.

pore Commentarios in Ecclesiasten elucubravit; ac paulo post (a. 389.) tum nomina propria hebraica, in s. Scripturis obvia, juxta veram eorum significationem latine interpretatus est, tum situm locorum hebraicorum accurate descripsit, atque ad locos quosvis difficiliore explanandos quaestiones hebraicas in *Genesis Scholiorum* in morem conscripsit.¹⁾ Origenis quoque *Homilias* 39 in *Lucam* rogatus a piis istis feminis, nec non *Didymi* librum de *Spiritu Sancto*, cui olim *Romae* primam admovent manum, nunc tandem in *Latinum* transtulit.²⁾ Nec multo post (a. 391. vel 392.) *Commentarios* in *Prophetas* minores edere coepit; atque simul *Malchi* captivi monachi et s. *Hilarionis* eremitae vitas exaravit, librumque celeberrimum de *Scriptoribus ecclesiasticis* seu de viris illustribus conscripsit (a. 392.).³⁾

Posthac s. Hieronymus non tantum dociles amicos ex more consueto frequenter instruere, verum adversarios etiam sanae fidei impugnare coepit. Etenim vir sanctus officii sui duxit, s. *Scripturae* sensum diligenter pandere, quosunque fideles in tramite virtutis dirigere, varios errores confutare, omnibusque se per epistolas consultantibus respondere.⁴⁾ Ac primum quidem eodem adhuc anno vel insequenti *Joviniani* libellum quemdam erroribus

S. Hieronymi Vita
inde ab
a. 486—420.

v. 1. (T. VII. col. 745). Praefat. in *Epist. ad Galat.* (T. VII. p. 367—70). Praef. lib. II. *Comment. in Epist. ad Ephes.* (ibid. p. 585—86) Praef. *Comment. in Matthaeum* (T. VII. p. 7—8). Praef. in libros *Salomonis* a se versos (T. IX. p. 1293—94). Praef. in librum *Tobiae* a se versum (T. X. p. 3—4). Lib. de *Scriptor. eccles.* c. 135. Cf. *Vallarsi Vita S. Hieronymi* c. 18. n. 3—5.

¹⁾ S. Hieronymi lib. de *Scriptor. eccles.* c. 135. Lib. contra *Joanem Jerosolymit.* n. 17. et Praefationes libris istis praefixae T. III. Cf. *Vallarsi Vita S. Hieronymi* c. 19. n. 1—2.

²⁾ S. Hieronymi lib. de *Scriptor. eccles.* c. 135. item ep. 71. n. 5. *Apolog. contra Rufin.* lib. II. n. 16. *Rufini Apolog. contra Hieronymum* lib. II. n. 22—23. et S. Hieronymi Praefationes versionibus istis praemissae (T. VII. et II.). Cf. *Vallarsi Vita S. Hieronymi* c. 19. n. 3—4.

³⁾ S. Hieronymi lib. de *Scriptor. eccles.* c. 135. 134. et Praefationes istorum librorum; item Praefat. lib. III. *Comment. in Amos* T. VI. p. 309—10). Praefat. *Comment. in Jonam* (ibid. p. 387—88.) ep. 47. n. 3. ep. 112. n. 3. Lib. I. adv. *Jovinian.* n. 26. *Apolog. contra Rufin.* lib. II. n. 23. Cf. *Vallarsi Vita S. Hieronymi* c. 19. n. 6—7. et c. 22.

⁴⁾ S. Hieronymi ep. 79. n. 1. ep. 85. n. 1. Praefat. in libros *Salomonis* a se versos (T. IX. p. 1293—94). *Epistola prima*, quam ex *Bethlehem* a. 393. scripsit, hodie superstes *Romae* data est ep. 47. *Aliae* hujus generis epistolae deinceps datae sunt ep. 55. 52. 53. 54.

S. Hiero-
nyimi Vita
inde ab
a. 386—420.

plenum, Roma sibi transmissum, amicis rogantibus refutandum suscepit. Quod quum vir sanctus miro animi ardore praestitisset, ac praecipue (lib. I.) virginitatis dignitatem et pretium summis laudibus extulisset, quidam inde offensi accusare eum coeperunt, quasi matrimonium damnaret. Eam ob rem ab amicis monitus librum apologeticum edidit ac prospero successu naevos omnes libris istis affictos omnesque adversariorum calumnias egregie sustulit; mox etiam monachum quemdam, qui libros istos reprehenderat, acerrime exagitavit.¹⁾

Turbata porro est fausta illa tranquillitas quo Hieronymus in suo secessu Bethlehemitico fruebatur litibus variis quibus ipse vexatus fuit. Talis fuit lis et discordia cum Joanne Episcopo Hierosolymitano inde ab a. 394. exorta, post aliquot tamen annos composita; vehementius etiam exagitatus fuit eodem tempore acerrima controversia cum Rufino Aquilejensi ante ipsi amicissimo. Ad tempus quidem dissensio haec remissior facta est, ac reconciliatione utriusque fere sublata videbatur. Sed gravius postea recruduit ac perduravit usque ad a. 406, mutuisque scriptis acerbis praebuit ansam. Occasionem hisce litibus dederunt praesertim quaestiones de Origene ejusque scriptis; accuratius agemus inferius de istis dissidiis. — Cum s. Augustino etiam s. Hieronymus disceptationes quasdam habuit quoad varias de s. Scriptura quaestiones (c. a. 402—405). Sed quamvis aliquando Hieronymus acrius ferret Augustini observationes et acuto scriberet stylo, mutua tamen amicitia inter eos non disrupta est. De his quoque disceptationibus inferius agemus. — Interim s. Hieronymus etsi litibus implicatus, barbarorum incursibus turbatus, ac morbo insuper gravissimo aliquamdiu vexatus, plurimas tamen ad varios amicos epistolas dedit, verae pietatis et sacrae eruditionis plenas; Jonam quoque prophetam (a. 396.) et Matthaei Evangelium (a. 398.) amicis rogantibus scribens exposuit.²⁾

Posthac (c. a. 406.) quinque de minoribus prophetis, qui reliqui sibi erant explanandi, Zachariam nempe et Malachiam, ac

¹⁾ Libri II adv. Jovinian. exstant T. II. Liber apologeticus ad Pammachium pro libris contra Jovinian. est ep. 48. (de qua vid. Ejusdem Praefat. Comment. in Jerem. T. IV. p. 835—36.), cui ad eundem simul adjuncta erat ep. 49. — Epistola vero, qua monachum istum perstringit, ad Domnionem data est ep. 50.

²⁾ Huc pertinent s. Hieronymi ep. 52—55. datae a. 394., item ep. 58. 59. et 60. datae a. 395. vel initio a. 396., ep. 65. 66. 68. et 69. datae a. 397., denique ep. 70—79. et ep. 64. scriptae a. 398. et 399. De barbarorum incursionibus et adversa valetudine s. Hieronymi vid. ejus ep. 60. n. 16. ep. 71. n. 5. ep. 73. n. 10. ep. 74. n. 6. Prolog. Comment. in Matth. (T. VII. p. 7—8). Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 23. n. 5—6. c. 28. n. 4—5. et n. 9—10. c. 29. n. 6. 7. 11. et c. 30. n. 6. ejusque Praefat. in Epistolas s. Hieronymi in fronte T. I.

post aliquod temporis intervallum Oseam, Joëlem et Amos Commentariis illustravit, Didymum ex parte secutus.¹⁾ Absolutis Commentariis in Prophetas minores ad Danielelem eadem opera illustrandum animum advertit (a. 407.), non juxta consuetudinem suam proponens omnia et edisserens, ut in duodecim Prophetis minoribus fecerat, sed breviter et per intervalla ea tantum, quae obscura sibi viderentur, explanans. Ex hac commentatione ob aemulorum invidiam etiam capitis periculum ipsi aliquamdiu imminebat.²⁾ Tum vero Commentarios in Isaiam (a. 408—409.) et Ezechielem, gravissimo interim animi moerore ob amicorum Romanorum calamitates afflictus (a. 411—414.) elaboravit. Postremum denique ingenii laborisque sui monumentum, Commentarium in Jeremiam coeptum a. 416., senecta et corporis imbecillitate fractus aliisque curis distentus perficere non potuit.³⁾

Novus quoque jam inde ab a. 404. insurrexerat veritatis catholicae hostis, Vigilantius quidam, natione Gallus, in Hispania parochus, qui ss. Martyrum ac reliquiarum cultum et venerationem edito libro impugnavit, cuique Episcopi sui negligentia animos addidit. Hunc rogatus a parochis quibusdam vicinis tam epistola ad unum eorum (a. 404.), quam libro singulari adversus Vigilantium (a. 406.) s. Hieronymus confutavit.⁴⁾ Sed multo graviores in Ecclesia turbines aliquot annis post excitavit Pelagius, monachus Romanus, humili loco in Scotia natus, qui Rufino magistro⁵⁾ ex Origenis fontibus novam haeresin hausit sibi valde a publica luce metuens ejus semina clanculum sparsit.⁶⁾ Is autem praedicavit, unumquemque ad justitiam voluntate propria seu

S. Hieronymi Vita
inde ab
a. 386—420.

¹⁾ S. Hieronymi Praefat. lib. III. Comment. in Amos (T. VI. p. 309—10). Praefat. Comment. in Zachariam (ibid. p. 777—78). Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 28.

²⁾ S. Hieronymi Praefat. Comment. in Daniel. (T. V. p. 621—22). Praefat. lib. XI. Comment. in Isai. (T. IV. p. 451—52). Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 34. n. 5—6.

³⁾ De tempore, quo singuli isti Commentarii exarati sunt, juxta eorundem Praefationes ab ipso Hieronymo additas, coll. ep. 126. ep. 130. n. 2. vid. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 34. n. 8. c. 35. n. 1—3. n. 6. et c. 36. n. 2. 4. 6.

⁴⁾ S. Hieronymi *Epist. 109.* et *Liber adversus Vigilantium*; vid. praesertim lib. cit. n. 1. 2. 3. 4. et ep. 109. n. 2. Geunad. lib. de viris illustr. c. 35. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 33. n. 9. et c. 34. n. 3. Pagi Crit. ad a. 406. n. 5—11. et n. 16.

⁵⁾ Quis fuerit iste Rufinus, erudite disquirat J. Garnerius in *Opp. Marii Mercatoris P. I. Dissert. I. c. 3.* (p. 130—33).

⁶⁾ S. Hieronymi Praefat. lib. III. Comment. in Jerem. (T. IV. p. 923—26). Praefat. lib. IV. in Jerem. (ibid. p. 965—68.), item Prae-

S. Hieronimi Vita
inde ab
a. 386—420.

libero arbitrio regi, tantumque accipere gratiae, quantum meruerit, quia Adae peccatum ipsum solum laeserit, nec posteros ejus obstrinxerit, unde et volentibus possibile sit omni carere peccato; omnes igitur parvulos tam insontes nasci, quam primus homo ante praevericationem fuit, ac proinde non ideo baptizandos esse, ut peccato exuantur, sed ut sacramento adoptionis honorentur.¹⁾ Hanc igitur periculosam haeresin Hieronymus vehementer tam epistola ad Ctesiphontem data, quam singulari Opere impugnavit (a. 415.), de quo praeclare sentiebat s. Augustinus.²⁾ Quum eodem anno Pelagius duabus in Palaestina Synodis habitis, Joanne Episcopo Jerosolymitano connivente, liber evasisset, ejus furor in s. Hieronymum fidei defensorem adeo exarsit, ut Dei servi et ancillae, ad curam s. Hieronymi pertinentes, sceleratissima caede afficerentur, aedificia monasteriorum incenderentur vixque ipse Hieronymus impiorum manus evaderet (a. 416.). Quae res ubi primum Romae innotuit, s. Innocentius Romanus Pontifex litteris consolatoriis s. Hieronymi animum erexit, Joannem vero Episcopum officii commonuit.³⁾

Post sedatas ejusmodi turbas s. Hieronymus monasterium suum repetiit, et quamvis in ultima senectute constitutus, labores assuetos continuavit, nec ulli deinceps operae pepercit, ut nefariae haeresis Pelagianae nervos praecideret, aliosque maxime s. Augustinum ad eundem laborem instigare.⁴⁾ Paulo post, anno videlicet 419. de-

fat. lib. I. Comment. in Jerem. (ibid. p. 833—36). Prolog. in libros contra Pelagianos (T. II. p. 693—96. Cf. J. Garnerius in Opp. Marii Mercat. P. I. Dissert. VII. c. 6. (p. 423—26).

¹⁾ S. Prosperi Aquit. Chronicon sub Luciano Cos. (Opp. ed. Paris. col. 740).

²⁾ S. Hieronymi *Epist.* 133. ad Ctesiphontem et *Dialogus contra Pelagianos*. Vid. S. August. Op. imperfect. contra Julian. lib. IV. n. 88. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 36. n. 3. et 5. item de Scriptis a s. Hieronymo adversus Pelagianos editis J. Garner. in Opp. Marii Mercatoris P. I. Diss. VI. c. 1. (p. 337—42).

³⁾ S. Augustin. de Gestis Pelagii n. 66. S. Hieronymi *Epist.* 135. (P. Innocentii ad Aurelium), 136. (P. Innocentii ad Hieronymum) et 137. (P. Innocentii ad Joannem Jerosolymitanum), quae epistolae etiam habentur in *Epistolis Romanorum Pontificum* ed. Coustant. tanquam s. Innocentii ep. 33. 34. et 35. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 36. n. 6. 7. 8. et P. Coustant. *Monitum* in istas tres epistolas.

⁴⁾ Huc pertinent s. Hieronymi *Epist.* 134. 138. 139. 141. 142. et 143. scriptae ab a. 416—19. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 36. n. 9—10.

functa est s. Eustochium, filia s. Paulae quae inde a morte matris (a. 404.) praeerat mulierum monasterio. Hujus obitus mentionem facit s. Hieronymus in litteris quibus Augustino et Alipio ob devictam haeresim Pelagianam gratulatur. Scribit videlicet in hac epistola (143.), quae earum quae exstant tempore ultima est ac data exeunte a. 419.: „Quod autem quaeritis, utrum rescripserim contra libros Auniani pseudodiaconi Celedensis, . . . sciatis me ipsos libros in schedulis missos a sancto fratre nostro Eusebio suscepisse; et exinde vel ingruentibus morbis vel *dormitione sanctae et venerabilis filiae vestrae Eustochium*, ita doluisse, ut propemodum contemnendos putarem“.¹⁾ Altero anno 420. etiam Hieronymus grandaevus dierum ad coelestem patriam meritamque gloriam vocatus est.²⁾ Sepultus fuit in monasterio Bethlehemitico, sed postea sacrum corpus Romam translatus est, ubi in Basilica s. Mariae majoris pie colitur.

S. Hieronymi Vita inde ab a. 386—420.

¹⁾ Ep. 143. Migne P. L. T. XXII. p. 1181. — Haec mentio obitus s. Eustochium fugit cl. Danko, qui l. c. p. 70. etsi hanc epistolam citat, tamen sententiam tenet s. Hieronymum non a. 420, sed ante Eustochium a. 419. obiisse. Inter alia ita statuendum existimat, „eo magis quod Eustochium, quam non minus (s. Hieronymus) fecit, quam ejusdem matrem Paulam, a. 419. mortua sit, ut hujus epitaphium concinnare non videatur omissurus fuisse s. Hieronymus. Quare consentaneum est, ut magister obierit ante discipulam“. Sed haec concidunt ob mentionem dormitionis s. Eustochium, quae in citata Hieronymi epistola occurrit.

²⁾ S. Prosperi Aquit. Chronicon Theodosio IX. et Constantio III. Coss. (ed. Paris. col. 741.). Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 36. n. 11. Tillemont l. c. Art. CXLIII. (p. 349—50). Pagi Crit. ad a. 420. n. 21. — *Eusebii Cremonensis Epistola ad Damasum de morte Hieronymi* (latine in S. Hieronymi Opp. T. XI. P. I. p. 381—436., italice vero in Opere, quod inscribitur: Volgarizzamento della Vita di S. Girolamo, Rovereto 1824 in 4°.) aperte spuria est; pariter etiam *Epistola S. Augustini ad Cyrillum Jerosolym. de Magnificentia S. Hieronymi*, et *Epistola S. Cyrilli Jerosolymitani ad S. Augustinum de Miraculis S. Hieronymi* (in S. Hieronymi Opp. T. XI. P. I. p. 437—94).

§. 148.

Opera S. Hieronymi. — I. Opera polemico-dogmatica.

S. Hieronymi Opera.

Plurima sunt, quae s. Hieronymus vel suo sensu latinaque lingua composuit, vel ex aliis auctoribus, graecis potissimum transferendo suae linguae hominibus dedit. Namque non solum universam s. Scripturam latine vertendo immortale sibi nomen peperit, verum etiam per multa alia ecclesiasticae antiquitatis monumenta, in textu originali graeco fere deperdita, Origenis, Eusebii Caesarensis, Didymi ac Theophili aliorumque nobis conservavit. Magno insuper numero proprias lucubrationes edidit, quibus ad sensum s. Scripturae illustrandum omnes eruditionis immensae et ingenii praeclari nervos contendit, ac varios haereticos acumine et fervore innato configit. Cum viris quoque catholicis disceptationes, passim vehementiores habuit, denique multorum studia pietatis accendit et adjuvit, ac connitentes pervenire ad culmen perfectionis christianae egregie instruxit.

Dispersi s. Hieronymi *Opera* possunt in *Opera polemico-dogmatica*, *biblica et exegetica*, *historica* atque *Epistolae*. —

I. Opera polemico-dogmatica.

Opera polemico-dogmatica s. Hieronymi primo loco recensere opportunum videtur, quia cum vita et gestis s. Doctoris specialem habent connexionem ipsiusque vitam etiam magis illustrant.

1°. *Dialogus adversus Luciferianos* seu *Altercatio Luciferiani et Orthodoxi*¹⁾ in Dialogi modum conscripta est a s. Hieronymo, quum a. 379 Antiochiae versaretur et concertationi inter Catholicum et Luciferianum interfuisset.

¹⁾ Opp. s. Hieronymi (ed. Vallarsi. Veronae 1766—72). T. II. p. 171—202. Migne P. L. T. XXIII. p. 155—182. Cf. Vallarsi Admon. in hunc librum l. c. p. 169—170.

„Proxime accidit, ita inchoatur ipse s. Doctor, ut quidam Luciferi (Calaritani) sectator, cum alio Ecclesiae alumno odiosa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit. Asserebat quippe universum mundum esse diaboli, et ut jam familiare est eis dicere, Ecclesiam esse lupanar. At ille e contrario rationaliter quidem, sed importuno et loco et tempore defendebat, non sine causa Christum mortuum esse, nec ob Sardorum tantum mastrucam¹⁾ Dei Filium descendisse. Quid plura? dum audientiam et circulum lumina jam in plateis accensa solverent, et inconditam disputationem nox interrumperet, consputa paene invicem facie recesserunt. Hoc tamen his qui affuerunt statuentibus, ut in secretum porticum primo mane conveniretur; quo cum juxta placitum omnes convenissent, visum est utriusque sermonem a notariis excipi“. — Haud dubium tamen, dein a s. Doctore studiose opus contextum atque expolitum fuisse ad catholicae veritatis tuendam fidem. Contendebant Luciferiani, Episcopos in synodo Ariminensi lapsos omnes deponendos esse, — et baptismum Arianorum esse invalidum adeoque rebaptizandos esse qui ab illa haeresi ad Ecclesiam redibant. Hinc Hieronymus in *prima parte* Dialogi priorem Luciferianorum sententiam refellit (n. 1—20). Dein in *altera parte*, speciatim contra Hilarium diaconum²⁾ jam defunctum probat, haereticos in Ecclesia non esse rursus baptizandos, sed tantum poenitentiam iis debere concedi, eosque a majoribus ita semper fuisse receptos (n. 21—27). — Magni momenti hic liber est quoad historiam Concilii Ariminensis et Luciferianorum.

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

2°. *Liber adversus Helvidium de perpetua virginitate B. Mariae*³⁾ Romae scriptus est c. a. 383.

Composuerat Helvidius iste libellum, quo ex Scripturae aliquot locis et ex quibusdam textibus Victorini Petavionensis ac Tertulliani, male intellectis, probare tendebat, B. Virginem post

¹⁾ Erat *mastruca* vestimentum ex pellibus, sive ferina vestis male olens, qua Sardi utebantur.

²⁾ Hilario huic, qui dicitur *Hilarius Sardus*, Romanae ecclesiae diaconus, a quibusdam absque sufficienti tamen ratione adscribitur *Commentarius in epistolas s. Pauli*, inter Opera s. Ambrosii obvius (vid. supra T. I. §. 127. p. 694.), ac *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* inter Opera s. Augustini (vide infra); cf. Oudin T. I. col. 479—91. Tillemont Mém. T. VII. Note 9. et 10. sur Lucifer de Cagliari (p. 768—70). C. Bellarmin. de Scriptor. eccles. ed. cit. p. 94. 96. 174.

³⁾ S. Hieronymi Opp. T. II. p. 205—30. Migne l. c. p. 183—206. Cf. Vallarsi Admonit. in h. lib. l. c. p. 203—4.

S. Hieronymi Opera
polem.-dog-
matica.

natum ex virtute Spiritus S. Dominum haud servasse virginitatem, sed plures ex Josepho marito dein liberos genuisse, qui *fratres Domini* appellarentur in Evangelio. Ne vero impius videretur, nuptias virginitati aequiparabat. „Dicis, ait Hieronymus: Numquid meliores sunt virgines Abrahamo, Isaac et Jacob qui habuere conjugia?“ S. Doctor B. Mariae virginitatem strenue defendit. Scripturarum textus egregie explicat (n. 1—16.) atque duobus ex traditione perperam desumptis testimoniis totum agmen ss. Patrum opponit, (n. 17). Firmata sententia (n. 18—19.) illud quoque ex s. Paulo (1. Cor. c. 7.) et ex ipsa rei natura perspicuum reddit, temporum conditione in Novo Foedere mutata, statum virginitatis nunc anteponendum esse statui conjugali (n. 20—22). Helvidium in hoc libello ut hominem rusticanum et ignarum, stylo robusto repellit. Comparat eum Herostrato, qui ex incenso sacrilege templo Dianae voluit sibi nomen acquirere. „Tu vero, inquit, templum Dominici corporis succendisti, tu contaminasti sanctuarium Spiritus Sancti, ex quo vis quadrigam fratrum, et sororum processisse congeriem. . . . Consecutus es quod volebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse qui contra te scribo, cum in eadem tecum Urbe subsistam, albus, ut aiunt, atterve sis, nescio. Praetermitto vitia sermonis, quibus omnis liber tuus scatet.“ (n. 16.).

3°. *Libri duo adversus Jovinianum*, scripti sunt a s. Hieronymo c. a. 392., quum jam in monasterio Bethlemitico degeret¹).

Jovinianus monachus degener Romae commorans quem Episcopus Christianorum Hieronymus appellat, librum vulgaverat perniciosum erroribus refertum. Doctrinas ejus impias hisce Hieronymus refert: „Dicit, virgines, viduas, et maritatas quae semel in Christo lotae sunt, si non discrepent caeteris operibus, ejusdem esse meriti. — Nititur approbare, eos qui plena fide in baptismo renati sunt, a diabolo non posse subverti. — Tertium proponit, inter abstinenciam ciborum et cum gratiarum actione perceptionem eorum, nullam esse distantiam. — Quartum, quod et extremum, esse omnium qui suum baptisma servaverint, unam in regno coelorum remunerationem“. (L. I. n. 3.). Jam damnatus fuerat Romae et Mediolani a. 390 Jovinianus, petente autem Pammachio qui Romae etiam ipse Jovinianum oppugnaverat, s. Hieronymus duobus libris errores illius haeretici confutavit.

¹) S. Hieronymi Opp. T. II. p. 237—384. Migne l. c. p. 211—338. Cf. Vallarsi Admonit. in hos libros l. c. p. 231—36. Porro in defensionem hujus Operis a s. Hieronymo scriptae sunt Epist. 48. 49. et 50. Cf. supra §. 147. p. 143. 144.

Primum errorum caput toto libro *primo* s. Doctor impugnatur; libro *secundo* caeteros Joviniani errores conterit. Egregie tum ex Scripturis, tum ex philosophia et historia in hoc opere s. Hieronymus argumentatur, et miram in disciplinis profanis eruditionem concinno modo manifestat.

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

Nexum intimum cum hisce libris habet s. Hieronymi Epistola 48^a seu *liber apologeticus* ad Pammachium pro libris contra Jovinianum. Certiorem videlicet reddiderat litteris Pammachius amicum Hieronymum, ipsum Romae passim vehementius carpi, quod tanta vehementia in Jovinianum scripsisset, ut nimium detrudere videretur nuptiis easque fere damnare. Has accusationes igitur Hieronymus Epistola illa apologetica diluit, et ostendit se modum non excessisse, quae vero duriora videantur ex contextu esse explicanda. „Reprehendunt me quidam, scribit, quod in libris quos adversus Jovinianum scripsi nimius fuerim, vel in laude virginum vel in sugillatione nuptiarum; et aiunt, condemnationem quodammodo esse matrimonii, in tantum pudicitiam praedicare, ut nulla videatur inter uxorem et virginem comparatio derelinqui. Ego si bene problematis memini, inter Jovinianum et nos ista contentio est, quod ille exaequet virginitati nuptias, nos subiciamus, ille vel parum vel nihil, nos multum interesse dicamus (n. 2.). Igitur cum toties et crebro lectorem admonuerim, et per singula paene tractuum millia cautus viator incesserim, me ita recipere nuptias, ut eis continentes, virgines viduasque praeferrem, debuerat prudens et benignus lector etiam ea quae videntur dura aestimare de caeteris et non in uno atque eodem libro criminari me diversas sententias protulisse. . . . Me in libris suis, quid vel praetermiserim vel addiderim doceant. Reprehensores non audio, sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnanti ictus dictare de muro, et cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis. Nec hoc dicens statim jactantiae reus sum, quod caeteris dormientibus solus certaverim; sed hoc dico, cautius eos posse pugnare, qui me viderint vulneratum. Nolo tale certamen adeas, in quo tantum te protegas, et, torpente dextera, sinistra clypeum circumferas. Aut feriendum tibi est aut cadendum. Non possum te aestimare victorem, nisi adversarium video trucidatum“. (n. 12.).

4°. *Libre contra Joannem Jerosolymitanum Episcopum*, a s. Hieronymo scriptus est occasione litis de Origene ejusque scriptis ac dissidii quod inde Hieronymus cum Joanne Episcopo Hierosolymae et cum Rufino habuit. De istis eventibus quibus vita Hieronymi satis turbata est, hoc loco quaedam dicere convenit.

S. Hieronimi Opera
polem. - dog-
matica.

Venerat Rufinus in Orientem versus a. 372., et primum in Aegypto per aliquot annos versatus, dein c. a. 378. in Palaestinam profectus est. Eo cum ipso profecta est Melania vidua Romana nobilissima ac piissima, quae Rufini consiliis in vita ascetica agenda multum utebatur. Melania Hierosolymis monasterium condidit virginum (50) cui ipsa praeerat, Rufinus vero in monte Oliveti coenobium erexit in quo monachos direxit in vita spirituali. Amicitia ferventi junctus erat Rufinus Hieronymo, et a. 390. a Joanne Episcopo Hierosolymitano presbyter ordinatus est. Joannes hic natus c. a. 356., post mortem s. Cyrilli a. 386., quum tantum esset triginta annorum in Episcopum Hierosolymitanum electus est. Quum vero s. Hieronymus ac s. Paula in Palaestinam venissent et in civitate Bethlehem sedes sibi fixissent, initio quidem amicissime a Joanne habiti sunt; sed paucos post annos dissidia sunt exorta. Venit videlicet a. 392. Hierosolymam Aterbius quidam monachus, qui publice in ecclesia accusavit Joannem Episcopum, Rufinum et Hieronymum, quod sequerentur errores Origenis. Tunc Hieronymus ut honori suo provideret et famae, dominica subsequente in ecclesiam venit et publice fidei professionem edens, omnes Origenis errores condemnavit. Id aegre tulerunt Joannes Episcopus et Rufinus Origenis ejusque operum admiratores fervidi¹⁾; spernendas esse censuerunt accusationes illas monachi nulla auctoritate praediti, et intra domicilia sua se continentes minati sunt, se monachum illum nisi recederet, repressuros esse. Exinde jam amicitia cum Hieronymo satis turbata est, et ex eo tempore cessarunt mutui illi affectionis sensus, quibus antea inter se juncti erant Hieronymus et Rufinus. Tamen nondum penitus vincula rupta sunt. Sed a. 394. s. Epiphanius Hierosolymas venit, isque acrius Joannem ut assecclam Origenis et errorum ejus arguit, eumque in concione publice hortatus est, ne jam faveret Origeni ejusque erroribus. Quod quum aegre ferret Joannes indeque s. Epiphanium satis male haberet, is a Joanne Episcopo recedens in monasterium Bethlehemiticum ad Hieronymum se recepit²⁾, hic vero tuitus est partes ipsius.²⁾

S. Epiphanius porro anno sequenti conspicatus, „quia multitudo fratrum in monasterio Bethlehemitico consisteret, et sancti presbyteri Hieronymus et Vincentius propter verecundiam et humilitatem nollent debita nomini suo (utpote presbyteri) exercere sacrificia et laborare in hac parte ministerii, quae Christia-

¹⁾ S. Augustini ep. 73. n. 6. et ep. 82. n. 1. S. Hieronymi Apologia contra Rufinum lib. III. n. 33. et ep. 61. n. 2.

²⁾ S. Hieronymi liber contra Joannem Hierosolymitanum n. 9—14. et n. 44. ep. 51. n. 3. et 6. ep. 82. n. 4. Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 23. Cf. Vallarsi Vita s. Hieron. c. 24. n. 1—4.

norum praecipua salus est¹⁾, rogatus a monachis Paulinianum, fratrem Hieronymi natu minorem, in monasterio suo, quod situm erat in Palaestinae territorio Eleutheropolitano, presbyterum ordinavit¹⁾. Joannes Episcopus Hierosolymitanus, veram discordiae causam forte dissimulatione quadam obtegens, hanc ordinationem ut juris sui laesionem habuit, et acerbius in s. Epiphanium in- vectus est. Epistola dein celebri ad Joannem data Epiphanius quae evenerant excusavit et explicavit, simul vero Joannem in- stanter monuit et obsecratus est, ne Origeni ejusque doctrinis faveret.²⁾ Epistola haec per Palaestinam divulgata magno plausu accepta est, eamque Hieronymus Eusebio Cremonensi qui in monasterio ipsius degebat petenti in latinum vertit, sed in ejus usum privatum. Mox tamen etiam versio, Rufini opera, nota fuit, et inde Hieronymo nova provenit vexatio.

S. Hiero-
nymi Opera
polem.-dog-
matica.

Quum enim Hieronymi versio caeteroquin fidelis, in quibus- dam paulo liberior esset, acrius eum carpsit Rufinus, ac si epi- stolam illam corruisset, et vertendo falsasset.³⁾ Hinc s. Hieronymus, ut calumnias adversariorum retunderet, suamque in graecis maxime scriptoribus latine explicandis rationem in uni- versum comprobaret, celeberrimam adornavit epistolam, in qua tam veterum omnium eruditorum, quam s. Scripturae Interpretum graecorum testimoniis atque exemplis docet, illud *optimum inter- pretandi genus* esse, quo sensus e sensu, non verbum e verbo transfertur.⁴⁾ Quum vero Joannes Episcopus fidem suam nollet

¹⁾ S. Hieronymi ep. 51. n. 4—7. Lib. contra Joannem Jeroso- lymit. n. 7.

²⁾ Haec s. Epiphanii *Epistola* ad Joannem Jerosolymitanum ab Hieronymo latine versa est epist. 51. inter Hieronymianas; vid. ep. 57. n. 2. Ex Epiphanio haec summa erat errorum Origenis: Nec Filium Dei videre posse patrem, nec Spiritum S. videre posse Filium; animas omnes a Deo simul creatas esse, et postquam singulae peccaverint in supernis, excepta sola anima Christi, dejectas esse in hunc mundum, et quasi in tumulos vel carceres relegatas, poenas antiquorum luere peccatorum; carnem hanc, quam gestamus nequaquam suscitatum iri, nosque sexu in resurrectione carituros; hominem per peccatum Dei imaginem et similitudinem amisisse; denique futurum esse, ut diabolus ac daemones aliquando convertantur et cum Sanctis regnent. Prae- terea illud quoque gravi reprehensione dignum, quod Origenes, sensu litterali excluso, allegoriis quandoque nimium indulserit. V. cit. Hieronymi ep. 51. n. 4—7. Lib. contra Joannem Jerosolymit. n. 7.

³⁾ S. Hieronymi ep. 57. n. 2—3 Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 4. et n. 23. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 24. n. 8.

⁴⁾ Haec est s. Hieronymi Ep. 57. ad Pammachium amicum data. Cf. Vallarsi Praefat. T. I. Opp. s. Hieronymi in Monito ad hanc epi- stolam (p. XLV.) et Dupin T. III. p. 224.

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

purgare et Origeni valedicere, auctore s. Epiphanio Hieronymus cum suis monachis ab ejus communione recessit, (communicabant vero cum Episcopo Caesareae, Metropolitā Palaestinae). Inde Rufino instigante, Joannes vehementer exacerbatus, Hieronymum et ejus sequaces schismatis et sacrilegii reos declaravit, eosque ab omni rerum sacrarum usu et ab ipso Bethlemiticae ecclesiae ingressu prohibuit, graviora etiam ipsis infligere meditatus.¹⁾ Ut mediator his difficultatibus etiam se miscuit Theophilus Episcopus Alexandrinus, misso Hierosolymas Isidoro presbytero, sed successu minus felice, quum Isidorus satis aperte Joannis arriperet partes. Hic porro ad Theophilum *Apologiam* scripsit, qua fidem suam orthodoxam defendit, et de injuriis quas sibi illatas contendebat, praecipue de Pauliniani ordinatione, conquestus est.²⁾ Tunc s. Hieronymus, quum illa Apologia late propagaretur, singulari *Libro contra Joannem* c. a. 398. eam confutare aggressus est. In eodem controversiam exortam exponit, causas explicat, seseque defendit; acrius passim in Joannem ejusque fidem de erroribus suspectam invehit et varia Origenis dogmata falsa enumerat et confutat. Sincerum tamen pacis studium in hoc libro exprimit, uti in *Epistola* quoque eo tempore ad Theophilum Alexandrinum scripta, in qua praecipue de Pauliniani ordinatione agit.³⁾ Nec multo post, Theophili forte opera interposita pax

¹⁾ S. Hieronymi liber contra Joannem Jerosolymit. n. 39—43. ep. 82. n. 10—11. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 24. n. 6—7.

²⁾ S. Hieronymi liber contra Joannem Jerosolymit. n. 37—41. n. 4—6. et n. 14. Apolog. contra Rufin lib. III. n. 16—18. ep. 82. n. 8—9., item Rufini Apolog. contra Hieronym. lib. I. n. 16. Pallad. in Vita s. Joannis Chrysostomi c. 16. J. Cassiani Collat. 10. c. 1. Socrat. lib. 6. c. 7. Sozomen. lib. 8. cap. 11. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 28. n. 1—4. — Apologia haec Joannis Jerosolymit. ad Theophilum Alex. dudum intercidit. Eidem quoque Joanni tributa fuerunt Liber de institutione primorum monachorum ad Caprasium, Commentarium in Job et in Evangelium Matthaei, Marci et Lucae, ac Homiliae circiter sexaginta partim exegeticae, partim morales, absque tamen rationibus sat firmis. Haec omnia videlicet ut Joannis Jerosol. Opera edidit P. Wastelius Ord. Carm. Bruxellis 1643. Tomi II fol. Vindicias quoque addidit, sed rem non evicit. Praecipuum Opus ad Caprasium auctorem habet aliquem monachum Ordinis Carmelitani, nec rationes adsunt quae sufficiunt, ut reliqua Joanni Jerosolymit. tribuantur. Cf. Tillemont S. Jérôme Art. CXL. Ceillier T. X. Chap. IV. Jean Evêque de Jérusalem. Acta Sanct. Boll. Maii T. III. Tract. praelim. p. XIX. sqq. April. T. I. p. 780. sqq.

³⁾ Vid. de his S. Hieronym. Epist. 82. ad Theophilum praesertim n. 4. 5. 8. 9. et 11. et Liber contra Joannem Jerosolymit. praesertim n. 1—10. n. 14. et n. 37—44. Cf. Vallarsi Vita s. Hieronymi c. 29.

ecclesiastica inter Joannem Episcopum et s. Hieronymum resarcita est.

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

5. *Apologia duplex contra Rufinum*, prima quidem duobus libris altera uno constans.¹⁾ In hisce apologiis s. Hieronymus agit de discordiis illis et controversiis inter ipsum atque Rufinum et Joannem Hierosolymarum Episcopum ortis, ac varia etiam falsa Origenis dogmata impugnat.

Vidimus, quomodo ob Origenem ejusque doctrinas lites exarserint s. Hieronymum inter atque Joannem ac Rufinum Origenis fautores fervidos. Cum Rufino tamen, quum is a. 397. in Occidentem vellet reverti s. Hieronymus reconciliatus est, operante Melania matrona, ita ut Hierosolymis in ecclesia Resurrectionis dexteris jungerent, et Hieronymus proficiscentem Rufinum usque ad mare comitaretur.²⁾ Rufinus quum Romam venisset in sua Origenis admiratione perseverans, petente Macario viro pio in linguam latinam vertit Apologiam Origenis a Pamphilo factam, et Origenis libros de principiis (*περὶ ἀρχῶν*). Advertit autem in praefatione, ab haereticis corrupta et interpolata fuisse scripta Origenis, hinc se in versione plura emendasse. Praeterea Origenem laudavit et commendavit enixe etiam inde, quod multis scriptis ejus translatis insignibusque encomiis additis, quoque Hieronymus ostenderit, quanti illum faciat.³⁾ Sed versio illa Rufini Romae magnam animorum commotionem excitavit. Non pauci quidem in Origenis partes concessere⁴⁾, alii autem multi offensi sunt, quod

n. 3—5. et n. 8—11. C. Baron. Annal. ad a. 399. n. 37. 38. S. Stilling Commentar. de s. Hieronymo l. c. n. 645—65.

¹⁾ Opp. T. II. p. 457—572. Migne P. L. T. XXIII. p. 397—492.

²⁾ S. Hieronymi Apol. cont. Rufin. lib. III. n. 24 et 33.

³⁾ Vid. Rufini Apolog. contra Hieronym. lib. I. n. 10—16. item Rufini Prologus in libros Origenis *περὶ ἀρχῶν* (Origenis Opp. T. I. p. 45—46; idem Prologus etiam inter Opera s. Hieronymi exhibetur tanquam Epist. 80.) et Ejusdem Praefat. in librum III. *περὶ ἀρχῶν* (ibid. p. 107). — Exstant simul juncti hi duo libri, scilicet Apologia s. Pamphili Martyris pro Origene a Rufino latine versa et Rufini Epilogus in Apolog. s. Pamphili seu liber de adulteratione librorum Origenis, in Origenis Opp. T. IV. Append. p. 17—55. Migne P. G. T. XVII. p. 541—632. et in Opp. s. Hieronymi ed. Martianay T. V. col. 219—254. De indole hujus versionis Rufiniana cf. etiam J. Garnerius in Opp. Marii Mercatoris P. I. Dissert. VII. c. 6. §. 1. (p. 424—25).!

⁴⁾ Rufini Praefat. in librum III. *περὶ ἀρχῶν* (l. c.) S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 10. et 12. lib. II. n. 14. lib. III. n. 21. ep. 85. n. 3. ep. 127. n. 9.

S. Hieronimi Opera
polem. - dog-
matica.

infideli translatione Rufinus Origenem ejusque opera commendare vellet. Ambigua plura et suspecta etiam in versione Rufini subsistebant, intempestivo autem encomio Hieronymi fama et orthodoxia potius laedi videbatur. Amici s. Hieronymi praecipue Rufino se opponebant, ac de ejus gestis etiam s. Doctorem certiores reddiderunt. Pammachius scilicet et Oceanus Rufini schedas diligenter conquisitas ad Hieronymum amicum suum transmiserunt (sub finem a. 398.), monentes, ipsum quoque Hieronymum obliquis Praefationis istius laudibus inter Origenistas esse positum ejusque sanam fidem quadam suspicione laborare, atque rogantes, ut eosdem libros meliori fide ipse interpretaretur, quo tandem cognosceret Occidens, quae genuina esset Origenis doctrina, et utrum cum veritate catholica conveniret, nec ne. Videns itaque Hieronymus translatione ista pacem ecclesiarum animarumque salutem periclitari ac suam ipsius fidem orthodoxam in dubium vocari, novam a se adornatam istorum librorum versionem latinam ad amicos Romam transmisit (a. 399.), addita epistola, qua omnes de sua fide suspiciones purgabat, Origenis ingenium quidem et eruditionem se laudasse fatebatur, dogmata vero tenuisse aut tenere pernegabat; denique tacito licet nomine, ne jura amicitiae redintegratae laesisse videretur, Rufinum paucis redarguit, qui translatione apologetici s. Pamphili Martyris adjunctaque dissertatione propria ac infideli versione librorum Origenis *περὶ ἁρεσέων* haereticas ejus sententias celare hominesque Latinos in errorem inducere, Praefatione autem istorum librorum ipsum Hieronymum tanquam haereseos patronum infamare conatus fuerit.¹⁾ Acceptis interim Rufini litteris, quibus is ab aemulis, iisque Hieronymi familiaribus, continuo se impetum conquestus est, simul respondit Hieronymus, ingenua animi sinceritate, quid sibi in ista Praefatione displiceret, indicans atque studens, cum amicis suis ipsum reconciliare. Verum epistola haec ab Hieronymi amicis Rufino nunquam reddita est.²⁾ Is namque interim (sub finem

¹⁾ Huc pertinet Epist. 83. inter Hieronymianas, quae proprie est Pammachii et Oceani ad Hieronymum, et Epist. 84. S. Hieronymi ad Pammachium et Oceanum, quae etiam liber seu libellus vocatur ab ipso s. Hieronymo Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 7. 24. et lib. III. n. 38.; vid. S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 1—12. lib. III. n. 34—37. et ep. 85. n. 3—4. Epistola haec 85. ad Paulinum scripta est haud multo post versionem librorum *περὶ ἁρεσέων* in Occidentem transmissam. — Versio fidelis librorum Origenis *περὶ ἁρεσέων* facta ab Hieronymo dudum intercidit; causam hujus jacturae vid. in Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 30. n. 5. Prima istius versionis fata ipse nobis describit s. Hieronymus ep. 124. n. 1.

²⁾ Rufini epistola deperdita est; s. Hieronymi responsio est Epist. 81. Vid. S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 12. et lib. III. n. 28.

a. 398.) litteris formatis a Siricio P. acceptis Aquilejam commigraverat.¹⁾ Dehinc inter amicos Hieronymi et Rufini utrimque lis acerbius in dies agitata est. Praeter Macarium etiam Apro-
S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.
nianus Rufino maxime addictus erat; Hieronymi autem veraeque fidei causam agebant Pammachius et Oceanus, Eusebius Cremonensis, qui a. 399. ex Oriente Romam profectus erat, et Marcella, nobilis, pia et ingeniosa matrona Romana.²⁾

Eodem porro tempore Theophilus, Alexandrinus Episcopus, animo repente mutato signa convertit, atque Synodo a. 399. extremo vel ineunte a. 400. habita diro Origenianam doctrinam ejusque asseclas omnes anathemate percudit, librorum Origenis lectione cunctis interdicta; ac sine mora Anastasio Romano Pontifici significavit, Origenem a se damnatum fuisse, eundem simul rogans, ut Alexandrinae ecclesiae decretum Romanae quoque cathedrae sententia confirmaret.³⁾ Eusebius vero Cremonensis, tunc Romae praesens, P. Anastasio sententias quasdam, ex versione Operis *περὶ ἀρχῶν* depromptas, obtulit, quae haeresin saperent. Itaque et antea male affectus Anastasius in Origenis libros propter offensionem, quam piorum auribus versio ista Rufiniana pepererat, et nunc hinc acceptis a Theophilo litteris de vetita a se Origenis lectione, illinc excerptis ab Eusebio ex eadem versione blasphemiis exstimulatus, Origenis nomen atque doctrinam condemnavit, eamque sententiam Simpliciano Episcopo Mediolanensi, Joanni Episcopo Jerosolymitano aliisque Episcopis denunciavit. Quo facto et Venerius Mediolanensis, Simpliciani successor, et Chromatius Aquilejensis omnesque Episcopi Occidentales eidem sententiae adstipulati Origenem haeresis condemnarunt.⁴⁾

¹⁾ S. Hieronymi ep. 127. n. 10. Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 21. et lib. II. n. 2.

²⁾ De Eusebio et Marcella vid. S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 5. ep. 127. n. 9. et 10.

³⁾ Sulpicii Severi Dialog. I. n. 6. Gennad. lib. de viris illustr. c. 19. S. Hieronymi ep. 88. In hac Synodo, de qua etiam mentio esse videtur in Chronico Prosperi Tironis, quod vocant Imperiale, ad a. 7. Arcadii et Honorii Imp. (in Opp. S. Prosperi Aquit. ed. Paris. Append. col. 212.), *Synodica* illa a Theophilo confecta esse creditur, quam s. Hieronymus Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 16. a se latine versam esse dicit, cujusque hodie, tam graece quam latine deperditae, nonnisi fragmenta quaedam graeca superesse probabile est in Justiniani Imp. Edicto ad Mennam seu libro adv. Origenem (Mansi T. IX. col. 512—13.). Cf. H. de Prato Dissert. VI. in Sulpicium Sever. n. 1—8. n. 10—14. et n. 7.

⁴⁾ *Epistolae* duae S. Anastasii P. ad Joannem et Simplicianum habentur in P. Constantii Epistolis Romanorum Pontiff. (ed. Schoene-
mann p. 485—94), item in Galland. Biblioth. T. VIII. p. 246—49; in

S. Hiero-
nymi Opera
polem. - dog-
matica.

Dum haec in Occidente geruntur, Theophilus sententiam a se in Origenem latam etiam Hieronymo indicavit, hortatus simul, ut falsa hac doctrina imbutos suis scriptis ad bonam frugem convertere satageret. Cui respondens Hieronymus res ab ipso gestas collaudavit, se scriptis non defuturum promisit, eumque ut rem bene coeptam strenue exsequeretur, incitavit.¹⁾

Ineunte a. 401 Theophilus more solito epistolam Paschalem ad totius Aegypti Episcopos mittens Origenis errores vehementer impugnavit²⁾; monachorum tamen pertinacia, qui librorum Origenis lectioni valedicere volebant, vehementius in eos inflammatus, novam coëgit Synodum, atque Imperatoris etiam in eos re-scriptis impetratis, cum cedere nollent, refractarios vi expulit. Tunc vero epistolam circularem misit ad Episcopos Palaestinae, omnem rem gestam eis exponens, atque praecipuos quosdam Origenis errores ex libris *πρὸς ἀρχαίαν* excerptos enumerans.³⁾ Responderunt Episcopi Palaestinae omnes simul congregati, Palaestinam Dei gratia haeresi carere, exceptis paucis Apollinaristis, quos cum Origenistis anathematizabant; neque Origenis sectatores a se receptum iri pollicebantur. Horum unus, Dionysius Liddensis Episcopus, peculiari quoque epistola Theophilo gratias egit ob damnatos Origenis errores.⁴⁾ Quum vero monachi expulsi fuge-

S. Hieronymi Opp. una exhibetur post Rufini Apologias T. II. p. 683 — 88, altera vero inter S. Hieronymi epistolas collocatur tanquam Epist. 95. De his vid. etiam S. Hieronymi ep. 127. n. 10. ep. 97. n. 4. ep. 130. n. 16. Apolog. contra Rufin lib. I. n. 10. lib. II. n. 14. 22. lib. III. e. 20—21. et n. 38. item Theophili Alexandr. Sermo ad monachos in Justiniani Imp. Edicto ad Mennam seu libro adv. Origenem (l. c. col 509.). Cf. H. de Prato Dissert. cit. n. 18—22. et n. 36—37. Galland. T. VIII. Prolegom. c. 11.

¹⁾ S. Hieronymi Epist. 87. et 88. Cf. H. de Prato Dissert. cit. n. 23—24.

²⁾ *Prima haec Theophili Epistola Paschalis*, quae incipit: *Christum Jesum Dominum gloriae*, scripta contra Origenem a. 401. et a s. Hieronymo latine versa, est Epist. 96. inter Hieronymianas.

³⁾ Sulpicii Severi Dialog. I. n. 7. Palladii Vita S. Joannis Chrysostomi c. 6. et 7. (p. 50—58.). *Theophili Epistola generalis ad Episcopos Palaestinos*, a s. Hieronymo vel ab alio quodam ignoto auctore latine reddita (at hodie perperam forsitan *Synodica* inscripta), est Epist. 92. inter Hieronymianas. Vid. etiam s. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 12. et lib. III. n. 18. S. Anastasii P. Epist. ad Joannem n. 5. Cf. H. de Prato Dissert. cit. n. 1—14. et n. 26—28. Vallarsi Nota 1. in Epist. 92. S. Hieronymi (T. I. col. 541.).

⁴⁾ Utraque epistola a s. Hieronymo latine reddita habetur inter ipsius epistolas, videlicet Epist. 93. et 94. Cf. H. de Prato Dissert. cit. n. 29—30.

rent in Palaestinam, legatos illuc misit Theophilus, qui eos, ubique latitarent, deprehenderent et indicarent, identidem Palaestinae Episcopos monens, ne illos aut in ecclesiasticum, aut in privatum aliquem locum admitterent. Assiduus tandem compulsi insectationibus monachi, cum insuper comperissent, Theophilum quosdam Constantinopolim misisse, qui eos apud Imperatorem accusarent, eo ipsi ultro navigare constituerunt, ut pro se causam dicerent.¹⁾ Id ubi comperit Theophilus, continuo ad s. Epiphanium litteras misit, tum encyclicas ad omnes Cypri Episcopos, easdem omnino, quas aliquanto ante ad Episcopos Palaestinae direxerat, tum ipsi peculiare, in quibus petit, ut Synodo totius insulae coacta missisque synodicis litteris ad Episcopos vicinos et maxime ad Joannem Constantinopolitanum ipse Origenes nominatim condemnetur ejusque nefaria haeresis proteratur. His litteris acceptis s. Epiphanius gaudium ex Origenistarum proscriptione perceptum cum amicissimo sui Hieronymo statim communicavit.²⁾ Nec multo post Origenistas fugatos etiam Theophilus Hieronymo significavit, quomodo nunc pax Ecclesiae reddita sit et disciplina Domini conservetur; cui statim Hieronymus gratus est de haeresi prostrata, simul excusans, quod Episcopus Jerosolymitanus expulsum quemdam Origenistam inscius suscepit.³⁾ Ineunte a. 402 Theophilus in Epistola Paschali Apollinaristas simul et Origenistas acriter insectatus est; quam s. Hieronymus a se latine redditam statim Romam ad Pammachium et Marcellam transmisit, addita epistola, qua fidelitatem versionis Epistolae Paschalis anni praecedentis contra obtrectatores defendit, Origenisque errores et asseclas impugnat.⁴⁾ Ea ratione

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

¹⁾ Palladii Vita S. Joannis Chrysostomi c. 7. (p. 58). Sozom. lib. 8. c. 13. S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 18. vid. etiam ep. 86.

²⁾ Vid. S. Hieronymi Epist. 92. (de qua supra p. 158. Not. 3.) inscriptio; porro S. Hieronymi Epist. 90. (quae est Theophili ad s. Epiphanium a s. Hieronymo latine versa) et Epist. 91. (quae est s. Epiphanii ad s. Hieronymum, identidem ab hoc latine reddita). Cf. H. de Prato Dissert. cit. n. 32—23.

³⁾ Haec Theophili epistola est inter Hieronymianas Epist. 89. a s. Hieronymo in latinum sermonem translata; responsio ad illam est s. Hieronymi Epist. 86. Cf. H. de Prato Dissert. cit. n. 34. Varias hasce epistolas Theophili, Epiphanii aliorumque Episcoporum a s. Hieronymo in linguam latinam fuisse translata, ipse testis est s. Hieronymus Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 12. et lib. III. n. 16.

⁴⁾ Theophili Epistola Paschalis II., quae incipit: *Primum solemnitatis augustae*, hodie latine tantum exstat estque inter Hieronymianas Epist. 98. Cui, cum mitteretur Romam, adjecta est s. Hieronymi Epist. 97.

S. Hiero-
nymi Opera
polem.-dog-
matica.

s. Doctor famae propriae providere suamque orthodoxiam vindicare nisus est.

Interim vero Rufinus, quum maxime per s. Hieronymum difficultates et heterodoxiae suspicionem sibi excitari existimaret, *Apologiam contra Hieronymum* duobus libris constantem scripsit, quae postea *Invectiva* in Hieronymum appellationem non immerito accepit. Aliam *Apologiam*, uno libro contentam, direxit ad Anastasium R. Pontificem. In *Apologia contra Hieronymum* quidem Rufinus contra accusationes in ipsum motas sese defendere et orthodoxiam suam tueri satagit; dein vero stylum acutum in Hieronymum vertit. Hunc igitur ira concitatus acerrime impetit, multiplices ipsi exprobrat errores, et tum doctrinas, tum gesta Hieronymi et characterem atris depingit coloribus. Vanam eruditionis jactantiam, mendacia, perjurium, blasphemiam, lacerandi omnes pruriginem, opiniones falsas ei adscribit, et ostendere nititur, doctrinas quas Hieronymus in Origene ut haereticas suggillaverit, ab ipso variis locis proponi. Amara ironia et sarcasmis cruentis *Invectiva* ista Rufini referta est.¹⁾

Rufini *Invectiva* in Hieronymum ab ipso amicis suis Romam transmissa est, inter quorum manus aliquanto tempore habita, donec postea longe lateque sparsa est. S. Hieronymi amici huic non nisi summa accusationis capita *Invectiva* transmittere potuere, quum a Rufini familiaribus transcriptum apographum non obtinerent; integram autem *Apologiam* Rufini Anastasio P. oblatam addiderunt. Quum igitur Hieronymus tot tantisque accusationibus se obrutum videret, non potuit non vehe-

¹⁾ *Rufini Apologia contra S. Hieronymum* exstat in Opp. Rufini ed. Vallarsi T. I. p. 307—402. Migne P. L. T. XXI. p. 540—624. et in Opp. S. Hieronymi T. II. p. 573—676. Opus hoc ab ipso auctore inscriptum fuisse *Apologiam*, patet ex ejusdem lib. I. n. 17. item ex S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 7. — *Rufini Apologia ad Anastasium P.*, quam s. Hieronymus Apologiae Rufinianae librum III. appellat in Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 3. et n. 5. lib. II. n. 7. Habetur in Rufini Opp. l. c. p. 403—8. Migne l. c. p. 623—28. et in S. Hieronymi Opp. T. II. p. 677—82.

menter commoveri, praesertim cum fides ipsius qua nihil sanctius habebat¹⁾, indignissime impugnaretur, ac ipse tanquam schismaticus et haereticus, ethnicus ac Judaeus s. Scripturae etiam adulterator, publica notaretur ignominia.²⁾ Hinc sub finem anni 401. vel initio anni 402. duos libros *Apologiae contra Rufinum* conscripsit, ita ut libro I. excerpta ista accusationum capita refelleret, libro II. Rufini Apologiam ad Anastasium P. singillatim examinaret et discuteret.³⁾ Cum vehementia quadam haec in Rufinum opuscula scripta esse, mirum non est, quum graves accusationes ab illo in Hieronymum essent prolatae.

S. Hieronymi Opera
polem. - dogmatica.

Itaque libro I. post occasionem scopumque hujus scriptionis expositum (n. 1—5.) causam reddit s. Hieronymus, cur et ipse post Rufinum libros *περὶ ἀρχῶν* in linguam latinam transtulerit (n. 6—7.); ostendit, translationem multorum Origenis opusculorum a se olim factam toto coelo differre a Rufini versione librorum *περὶ ἀρχῶν* omnique culpa vacare (n. 8.); et apologiam Origenis,

¹⁾ Cf. S. Hieron. ep. 84. n. 9. et 12. Apolog. cont. Rufinum lib. III. n. 43.

²⁾ Speciminis causa haec ex Rufini Invectiva subjungimus: „Vide, quia nusquam cura veritatis ac fidei, nusquam religionis ac iudicii contemplatio, sed sola male loquendi et lacerandi fratres exercita libido versatur in lingua, sola in corde humana contentio, sola invidia et livor in mente“ (lib. II, n. 29.). Idem alibi: „Erubescant aliquando et desinant falsa proferre et *diaboli* in se opus, fratres criminando, suscipere“ (lib. I. n. 16. cf. Rufini Apolog. ad Anastas. P. n. 5.). „Tu cum sacras litteras et volumina divina *permutares*, laudari vis; nos etiam si te *imitantes* de hominum sermonibus aliquid, quod minus aedificare credimus, praeterimus, in his nobis veniam non das, in quibus exemplum dedisti“ (lib. II. n. 40.). Et rursus: „Ostendi, quod sacros libros, quos Apostoli ecclesiis tanquam Spiritus S. fidei depositum commendaverant, *permutaverit*, et quod is, qui audaciam vocet in *hominum opusculis vertendis*, ipse majore piaculo *eloquia divina subverterit*“ (lib. II. n. 43.).

³⁾ Apologiae titulum huic Operi, quod Pammachio et Marcellae inscriptum est, ab ipso auctore inditum esse, patet ex libro III. n. 8. Hi duo libri simul sumpti a quibusdam appellantur Apologia I. Hieronymi contra Rufinum. De tempore, quo exarata est, vide lib. I. n. 24. et lib. III. n. 10. et 38. H. de Prato Dissert. cit. n. 12. 13. 16. 38. et 39. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 32. n. 1—2.

S. Hieronimi Opera
polem. - dog-
matica.

quam sub nomine Pamphili Martyris Rufinus pariter verterat, non vere Martyrem istum, sed Eusebium potius Caesareensem auctorem habere (n. 9—10. cf. lib. II. n. 23. et lib. III. n. 12.). Praeterea manifestum reddit, epistolam suam Rufinum nulla ex parte laedere, ac plane immerito a Rufino quaedam ex illa reprehendi ex. gr. quod de Judaeo magistro suo loquatur (n. 11—13.). Tum maxime defendit se a crimine haereseos Origenianae, quod Rufinus ipsi impingere conatus fuerat, eumque in finem Commentariorum indolem accuratius exponit (n. 14—17. cf. lib. III. n. 11. 13.); probat quoque, Origenem mendacia tamquam licita defendere (n. 18.); semetipsum purgat, quod eundem s. Scripturae locum non ubique eadem ratione transtulerit (n. 19—20.); denique singulos locos Commentarii sui in Epistolam ad Ephesios, quibus Rufinus haereseos notam inurere tentaverat, solide tuetur (n. 21—29.), et perjurii crimen ob lectionem veterum auctorum classicorum sibi intentatum scite amolitur (n. 30—31. cf. lib. III. n. 32.). — Libro II. primum sugillat Rufini jactantiam. vanas excusationes ac imperitiam (n. 1—3. cf. lib. III. n. 6. 10. 16. 26.); dehinc Apologiae ejus ad Anastasium singula capita percurrit, de animae humanae origine, de resurrectione carnis, de poenis aeternis diaboli (n. 4—10. cf. lib. III. n. 15. et n. 28—30.), quid in his ad plenam fidem adhuc desideretur, ostendens. Insuper declarat, cur proprie Rufini versio librorum *περί ἀρχῶν* reprehensionem et haeresis suspicionem incurrat (n. 11—13.); et Rufini assertionem, se non esse Origenis defensorem, ex ipsius Rufini opusculis, ac praesertim ex ejus Opere de adulteratione librorum Origenis refellit (14—23.). Denique ex occasione cujusdam epistolae s. Hieronymo suppositae¹⁾, qua poenitentiam agere perhibebatur, quod olim ab Hebraeis inductus libris hebraicos s. Scripturae, in quibus nulla esset veritas, in Latinum verterit, fuse ostendit, quantum semper honorem detulerit versioni graecae Septuaginta Interpretum et cur nihilominus novam ex hebraico textu librorum Veteris Testamenti translationem adornaverit (n. 24—35. cf. lib. III. n. 25.).

Rufinus acceptis (primo vere a. 402.) per negotiatorem aliquem, qui ex Syria Aquilejam navigaverat, Hieronymi libris adversus se editis, statim respondit libello quodam scripto in speciem epistolae, quem eidem misit una cum Invectivarum libris, quos antea nondum vulgaverat.²⁾ Ad confutandam hanc epistolam, quae plena erat injuriarum additis etiam comminationibus,

¹⁾ De hac epistola, quae „apud Afros Episcopos“ circumferebatur, cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 32. n. 8. Tillemont l. c. Art. CI. (p. 248).

²⁾ S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 10. 1. 4. et 8. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 32. n. 4—5.

ni taceret¹⁾, Hieronymus *Apologiae suae librum III.* composuit, in quo multa fragmenta illius epistolae Rufini hodie deperditae ad verbum posuit, caetera quoad sensum expressit, singula autem plene confutavit.²⁾ Praesertim vero litis acerbitem coecumque Rufini furorem mitigare studet, ac sincerum pacis studium salva tamen fide catholica testatur (n. 1—3. n. 9. 16. 24. et n. 41—44.), crimen corruptionis et falsationis librorum *περὶ ἀρχῶν*, quos Rufinus in Latinum converterat, ab amicis suis repellit (n. 4—5. et n. 34.), litis ab initio ansam ac decursum paucis repetit (n. 7—8. n. 34—38.) verumque totius concertationis nodum exponit (n. 14. 36.); tum vehementer instat, ut Theophili Alexandrini, s. Epiphanii et s. Anastasii Pontificis Romani sententias, quibus Origenis errores damnati sint, non malis artibus eludat, sed humili ac sincera obedientia acceptet (n. 16—21. n. 23—24.). Porro infidelitatis in amicum admissae culpam prorsus negat (n. 24. et 33.), ac planum facit, quo sensu in epistola sua dixerit, se in Pythagora dogmata Rufini legisse (n. 39—40.). Tandem Rufini meras calumnias et argutias se contemnere atque silentio praeterire, neque par pari referre testatur (n. 41—43. item n. 22. 27. 31.).

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

Alteram hanc Apologiam, ut famae suae lacessitae etiam inter Afros consuleret, ad s. Augustinum transmisit, quem dudum ex epistolarum commercio notum habebat, et ante complures jam annos, ut ab Origenis erroribus sibi caveret, amice monuerat.³⁾ Sed et postmodum Theophili Paschalem Epistolam editam a. 404., qua is rursus in Origenistas detonabat, Hieronymus eodem anno Latio donavit⁴⁾ et anno subsequenti (a. 405.) aliud quoddam opusculum Theophili contra Origenistas hodie deperditum eo man-

¹⁾ S. Hieronymi Apolog. c. Rufin. lib. III. n. 8. 41. item n. 1. 2. 3. 21.

²⁾ *Liber III. Apologiae s. Hieronymi* seu Responsio ultima adversus scripta Rufini a quibusdam recte vocatur Apologia II. Quae in hoc libro continentur, fere tantum magis confirmant et illustrent dicta in superioribus Apologiae Hieronymianae libris; unde ejusdem argumentum singillatim persequi superfluum videtur, iis, quae majoris sunt momenti, suo loco in Analysis I. et II. libri jam indicatis. De tempore, quo scriptus est liber III., cf. praesertim H. de Prato Dissert. cit. n. 38—40. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 32. n. 6.

³⁾ S. Hieronymi ep. 102. n. 3. ep. 67. n. 1. et 9. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 32. n. 9. et c. 28. n. 9.

⁴⁾ Haec *Theophili Epistola Paschalis III.*, quae latine tantum exstat a s. Hieronymo versa, et incipit: „Nunc quoque Dei viva sapientia“, est Epist. 100. inter Hieronymianas; cui, cum ad Theophilum remitteretur, addita est Epist. 99. ad eundem. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 33. n. 5.

S. Hiero-
nymi Opera
polem. - dog-
matica.

dante latine reddidit¹⁾; quotiescunque tandem occasio ferebat, repullulantes Origenistarum errores oppressit, amicos vero sciscitantes de haeresis istius capitibus diligenter edocuit, ut cavere possent.²⁾

In scriptis mutuis inter s. Hieronymum et Rufinum dijudicandis advertendum est, Rufinum favore nimio Origenis et inconsiderata agendi ratione primam litibus praebuisse ansam, eumque s. Hieronymum contra ejus voluntatem implicuisse difficultatibus de Origene, ejusque honorem et bonam orthodoxiae famam in discrimen adduxisse. Tamen et ipse Rufinus magno cum zelo suam vindicabat orthodoxiam, et quum videret Hieronymi scripta sibi adversa, vehementi commotione animi percitus est. Dein vero tum Rufinus tum Hieronymus genio suo acriori quid indulserunt, quumque unus et alter stylo acuto magna cum peritia uteretur factum est, ut vehementius passim se pungerent.

¹⁾ Huc pertinet Epist. 113., quae est pars seu initium epistolae Theophili ad s. Hieronymum eam ob rem datae, et Epist. 114., quae est responsio s. Hieronymi ad Theophilum. Cf. Vallarsi Notae ad utramque epistolam, et Stilling Vita S. Joannis Chrysostomi n. 1399—1418. — Caeterum ejusdem Theophili, qui anno 412. diem supremum obiit, praeter *Edicta et responsa canonica* (vid. supra T. I. §. 120. p. 625. Not. 1.) et *Epistolas Paschales* aliasque superius allatas, plura olim exstiterunt Opera, in quibus praecipue memorantur „grande volumen adversus Origenem“ (Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 33.) et *Cyclus paschalis 418 annorum*, quem Theodosii M. rogatu contexit eidemque Augusto dicavit. At vero ne forte tot annorum congeries aut fastidium cognoscendi, aut pigritiam describendi quibusdam adferret, *Laterculum centum annorum* composuit ab anno Christi 380. initium ducens. Superest etiamnum *Prologus*, quem auctor sive suo Cyclo, sive potius Laterculo praefixit. Hunc gr. et lat. exhibet D. Petavius De doctrina temporum T. II. Append. Veronae 1735. p. 501—2. latine tantum Aegid. Bucherius De doctrina temporum Commentarius Antverpiae 1634. p. 471—73., eumque erudite illustrant *Observationes in Veterum Patrum et Pontificum Prologos et Epistolas Paschales*. Amstelodami 1734. p. 1—16.). Theophili Alexandrini, quem Veteres ob strenuam rectae fidei defensionem etiam Patribus connumerabant, Opera et Fragmenta omnia, quae hodie reperiuntur, in unum collegit Galland. Biblioth. T. VII. p. 601—52. (et inde, sed latine tantum Schram Analysis SS. Patrum T. XV. p. 617—700); Migne P. G. T. LXV. Cf. Tillemont Mém. T. XI. Théophile Art. VI—XXII. (p. 452—99). Ceillier T. IX. Chap. II., (ad. 2. T. VII.). Galland. T. VII. Prolegom. c. 19. G. Cave Vol. I. p. 279—80. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VII. p. 108—10.

²⁾ S. Hieronymi ep. 130. n. 16. item ep. 124. ad Avitum scripta a. 410 de erroribus librorum περί ἀρχῶν.

6°. *Contra Vigilantium liber unus* a s. Hieronymo paulo post sopitas cum Rufino lites, scilicet a. 406 conscriptus est.¹⁾ Jam biennio ante s. Doctor epistola ad Riparium presbyterum (109), qui eum de Vigilantii erroribus reddiderat certiolem, illum aggressus erat, sed ut plenius eum refutaret opusculum speciale scripsit. Erat iste Vigilantius natione Gallus, ex oppido Callagurris in Aquitania oriundus. Auctore Gennadio erat *seductus humana laude et praesumens supra vires suas, lingua politus, non sensu Scripturarum exercitatus*²⁾; sed si Hieronymum audis, erat *imperitus et verbis et scientia et sermone inconditus*. Cauponam exercuerat, dein vero presbyter factus, ecclesiam, uti dicit Gennadius, *Hispaniae Barcinonensis parochiae tenuit*. Quae cum esset presbyterorum Riparii et Desiderii parochiis contigua, hi dolebant, suas oves venenatis viri doctrinis infici. Quum vero Episcopus sub cuius ditione Vigilantius degebat, signiorem vel conniventem furori ejus se ostenderet, illi ad Hieronymum se verterunt, isque demum libro conscripto hominem procacem confutavit.

Quales errores Vigilantius protulerit ex Hieronymi exordio colligitur. *Multa in orbe, scribit, monstra generata sunt. Centauros et Sirenas, ululas et onocratulos legimus. Job, Leviathan et Behemoth mystico sermone describit. Cerberum et Stymphalidas, aprumque Erimantium et leonem Nemaenum, chimaeram atque hydram multorum capitum narrant fabulae poetarum. Cacum describit Virgilius, triforem Geryonem Hispaniae prodiderunt. Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortibus et eloquentissimis abundavit. Exortus est subito Vigilantius, seu verius Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum et martyrum neget sepulchra veneranda; damnandas dicat esse vigilias; nunquam nisi in Pascha Alleluja cantandum,*

¹⁾ Exstat hic liber in Opp. S. Hieronymi T. II. p. 387—402. Migne P. L. T. XXIII. p. 339—52. Cf. Vallarsi Admonit. in h. l. p. 385—86. Libro huic jungenda est epistola 109., biennio ante (a. 404.) ad Riparium contra eosdem Vigilantii errores data.

²⁾ Catalog. illustr. virorum c. 35.

S. Hieronymi Opera
polem. - dog-
matica.

continentiam haeresim; pudicitiam libidinis seminarium. — Refutat dein s. Hieronymus breviter errores singulos. Quoad coelibatum Clericorum Vigilantio consensum opponit totius Ecclesiae (n. 2.); dehinc praesertim cultum ss. Martyrum et venerationem ss. reliquiarum defendit, monens cultum istum in Ecclesia catholica ab adoratione veri nominis soli Deo debita probe distingui (n. 4—5.), ac ostendit, ss. Martyres esse invocandos, venerationem autem ss. reliquiarum communem Ecclesiae morem esse, minime improbandum, eamque varia ratione fieri, nempe cereis accensis, vigiliis celebratis, sacrificio super tumulos eorum oblato; quae omnia Deo grata esse, miracula, in ecclesiis Martyrum Deo auctore patrata, luculenter comprobant (n. 4—13.). Postremo eleemosynas generatim, ac in specie, quae mittuntur Jerosolymam, omni laude dignas esse demonstrat (n. 14—15.); vitaeque monasticae et merita majora et pro animae salute commoda exponit (n. 16—17.) — Hic libellus propter disceptationem de cultu martyrum, de reliquiis, de Ecclesiae ritibus sacris, de coelibatu Clericorum, pro re dogmatica valde utilis est. Miscet porro s. Hieronymus expositioni sales et sarcasmos in adversarium illum impudentem.

7°. *Dialogus contra Pelagianos* sub persona Attici catholici et Critobuli haeretici anno 415 conscriptus et in *tres libros* distinctus est.¹⁾ Perversas doctrinas suas in Palaestinam importavit Pelagius circa annum Christi 412, et Hierosolymae docuit, ubi annuente ejus urbis Episcopo Joanne usque ad eum profecit, ut essent qui suo de nomine appellarentur. Summa haereseos per id tempus haec erat, posse homines sine peccato esse, si velint; divinae gratiae necessitatem libertati arbitrii officere; et, quod minori studio videtur tunc saltem jactatum, non esse traducem peccati.

¹⁾ Habetur Dialogus iste in Opp. S. Hieronymi T. II. p. 693—806. Migne P. L. T. XXIII. p. 495—590. Cf. Vallarsi Admonit. in hunc librum l. c. p. 689—92. Lectioni hujus Dialogi aptissime praemittitur *epist. 33. ad Ctesiphontem* paulo ante ipsum Dialogum scripta.

Hieronymus in libris quos ab eo tempore elaboravit, maxime in Commentariis in Jeremiam detestandam illorum superbiam sugillare arrepta occasione non destitit, sed nominibus continuo pepercit, quod eos mallet corripi quam infamari. Verum post ferme biennium et vix primo libro in laudatum prophetam expleto, stylum contra haereticum acuit, deditque *ad Ctesiphontem epistolam* (133) in qua natam veterum Stoicorum doctrinis ἀπάθειαν ita jugulat, ut nisi velitatione illa resipiscerent, minetur, scripturum se libros, quibus impiae factionis cuniculos omnes subverteret. Re ipsa haud multo post *tres libros* vulgavit, in quibus Socratico more ex utraque parte quid pro haeresi vel contra dici posset exponens, Attici et Critobuli personas induxit secum invicem disceptantes, ut et orthodoxum dogma clarius exponeret, et haereticum impugnaret fortius. Duo praecipue doctrinae catholicae capita contra Pelagianos Hieronymus in opere suo tractat, scilicet *Christi auxilii seu divinae gratiae necessitatem*, et alterum, *impossibile esse in hac vita, absque speciali Dei gratia omni carere perturbatione animi atque peccato*.

8°. Ad opera dogmatica s. Hieronymi demum pertinet *Liber de Spiritu sancto* Didymi Alexandrini, quem s. Doctor Romae in linguam latinam transferre coepit, et in monasterio Bethlehemitico absolvit.¹⁾

§. 149.

Opera S. Hieronymi. — II. Opera biblica et exegetica.

S. Hieronymus tum *Versionibus sacrae Scripturae*, tum scriptis *Commentariis* aliisque *Subsidiis exegeticis* magnum sibi acquisivit nomen et egregie de Ecclesia meritus est.

¹⁾ V. supra §. 146. p. 143. et T. I. p. 632. — Exstat hic liber Opp. s. Hieronymi T. II. p. 107—168. Migne P. G. T. XXXIX. p. 1033—1086. P. L. T. XXIII. p. 101—156.

A. Versiones sacrae Scripturae.

S. Hiero-
nymi Versio-
nes S. Scrip-
turae.

S. Hieronymus triplex Opus immensi laboris suscepit atque feliciter absolvit; nam frequenter ab amicis rogatus et *omnes libros Veteris Testamenti*, ut Christiani cum Judaeis disputantes tenorem fontis hebraici perspectum haberent, *ex hebraico latine vertit*¹⁾; et *versionem latinam juxta Septuaginta Interpretes* olim factam, librariorum tamen incuria atque audacia foede corruptam, *pristinæ integritati restituit*²⁾; et *libros Novi Testamenti* jubente s. Damaso Pontifice Romano e graeco in latinum transtulit vel potius accurata versionis existentis (Italae) correctione *graecae fidei reddidit*.³⁾ In vertendo autem praeprimis fidelitati atque perspicuitati studuit, neque litterae serviliter inhaerens, neque sensum nimia libertate pervertens; dein quantum integro sensu fieri licebat, elegantiae quoque ac decoris rationem habuit, frequenter tamen, ubi nullum erat sensus aut intelligentiae damnum, antiquam versionem latinam secutus, ne perpetua verborum novitate lectoris studium deterreret auditoresve turbaret.⁴⁾

¹⁾ Vid. s. Hieronymi lib. de Scriptor. eccles. c. 135. et 134. item ep. 49. n. 4. ep. 71. n. 5. et Praefationes singulis fere libris ex hebraico translatis praefixae, ac maxime Praefat. in libros Samuel et Malachim (quae dicitur etiam *Prologus galeatus*), Praefat. in Genesin, Praefat. in Isaiam, et Praefat. in lib. Josue; Apolog. contra Rufin. lib. III. n. 25. et lib. II. n. 24—34. ep. 112. n. 20. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 12. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 21.

²⁾ S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 24. lib. III. n. 25. ep. 71. n. 5. ep. 106. n. 2. et 7. ep. 112. n. 19—20. ep. 134. n. 2. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 14. Cf. Opp. S. Hieronymi T. IX. Prolegom. II. n. 1. et T. X. Praefat. p. VII. seqq.

³⁾ S. Hieronymi Praefat. in quatuor Evangelia ad P. Damasum; lib. de Scriptor. eccles. c. 135. ep. 71. n. 5. ep. 27. n. 1. et 3. ep. 104. (quae est s. Augustini) n. 6. et ep. 112. n. 20. Cf. T. X. Praefat. p. XIX—XXII. Tillemont l. c. Art. XXIII. (p. 60—61.). Praeterea *Evangelium juxta Hebraeos*, chaldaico sermone, hebraicis autem litteris scriptum, quod penes Nazaraeos in usu erat, in graecum latinumque sermonem transtulit (vid. lib. de Scriptor. eccles., c. 2. cum Nota ibidem adjecta); ast versio haec dudum periit. Cf. T. I. Opp. S. Hieronymi Praefat. generalis n. 18—19.

⁴⁾ Vid. S. Hieronymi ep. 57. ep. 106. n. 3. 12. 29. 30. 54. et

Versiones istas omnes complectitur sic dicta *Bibliotheca divina* S. Hieronymi, quo nomine veniebant apud Veteres libri divini, quos hodie *Biblia Sacra* vocamus. Constat autem *Bibliotheca divina* tribus partibus.

1. Harum *prima* exhibet „*Canonem Hebraicae veritatis*“ (ep. 71. n. 5.) seu libros Veteris Testamenti juxta Hebraeorum canonem ex ipsis fontibus hebraicis translato ac triplici ordine distinctos (T. IX. Migne P. L. T. XXVIII.¹)

2. *Altera Bibliothecae divinae pars* (T. X. T. I. Migne l. c. T. XXIX.) continet libros quosdam Veteris Testamenti, partim ex chaldaico, partim ex graeco sermone translato, in quibus primum locum tenent *liber Tobiae et liber Judith*, e chaldaico sermone per s. Hieronymum in latinum conversi; hos excipiunt *superstites* adhuc libri sacri, quorum versio latina juxta Septuaginta Interpretes studiosissime olim a s. Hieronymo emendata est. Eorum nempe pars longe maxima pridem intercidit, ita ut hodie non supersit nisi *liber Jobi* cum asteriscis et obelis, et *duplex Psalmodum emendatio juxta Septuaginta Interpretes* facta. Harum prior minus correctae dicitur *Psalterium Romanum*, quod eo Romana Ecclesia antiquitus uteretur. Ejus usus etiam adhuc in ecclesia Vaticana perseverat; varii quoque textus Missalis Romani ac Invitatorium Breviarii (Ps. 94.) ex hac recensione deprompta sunt. Altera versio, obelis et asteriscis distincta et posteriori accuratiorque studio a s. Doctore ad Graecum Hexapla emendata, vocatur *Psalterium Gallicanum*, quod Galli omnium primi ad usus ecclesiasticos illud adhibuerint.²)

55. ep. 112. n. 19. Praefat. Comment. in Ecclesiasten (T. III. p. 381—82). Praefat. in quatuor Evangelia ad Damasum P. (T. X. P. II. p. 661—64). Comment. in Ezech. c. 40. v. 5. seqq. (T. V. col. 472).

¹) De his omnibus multa fuse ac erudite disputantur in editione Vallarsiana Opp. s. Hieronymi T. IX. Praefat. et Prolegom. in divinam Bibliothecam s. Hieronymi, quae ex editione Benedictina illuc translata fuere (p. V—CLIV.). Vide etiam Selecta Veterum Testimonia eidem Bibliothecae praemissa T. IX. p. CLXVII—CLXXII. — Haec Bibliotheca divina antehac inedita primum lucem publicam aspexit in editione Maurina Opp. s. Hieronymi (T. I. Paris. 1693. fol.), unde postea in editionem Vallarsianam (T. IX. et X.) transiit.

²) Praeter libros nominatos cum Praefationibus, quas ipse s. Hieronymus eisdem praefixit, habentur adhuc *Praefatio in librum Paralipomenon juxta Septuaginta* et *Praefatio in libros Salomonis juxta Septuaginta*. seu potius illius fragmentum hinc inde interpolatum (T. X. p. 431—36), deperditis jam diu ipsis librorum istorum aliisque omnibus Veteris Testamenti juxta Septuaginta Interpretes versionibus latinis a s. Hieronymo emendatis, quarum tamen partem haud modicam ex ipsius Commentariis in Ecclesiasten et Prophetas expiscari licet.

S. Hieronimi
Versiones
S. Scripturae.

3. *Tertia* denique hujus *Bibliothecae divinae pars* (T. X. P. II. Migne P. L. T. XXIX.) libros Novi Testamenti ex Graeco translatos complectitur. — Post varia fata cum versio latina s. Scripturae facta per s. Hieronymum partim ob internam suam praestantiam, partim auctoritate s. Augustini ac postmodum s. Gregorii M. in consuetudinem ecclesiarum abiisset, tandem universa Ecclesia catholica in Spiritu S. legitime congregata solemniter decreto eam versionem *Vulgatae* nomine authenticam declaravit (Concil. Trident. Sess. IV.). — In hac *Vulgata* latina totus reperitur *Canon Hebraicae veritatis*, prout a s. Hieronymo translatus est, solo *Psalterio excepto*, quod scilicet in *Vulgata* est sic dictum *Gallicanum* obelorum et asteriscorum notis omissis, seu posterior s. Hieronymi emendatio ex Graeco. His porro accedunt libri *Tobiae et Judith de Chaldaico* in latinum conversi ab eodem Ecclesiae catholicae Interprete maximo; *quaedam partes* librorum *Daniel et Esther* ex Graeco ab ipso versi sunt. Translati non sunt a s. Hieronymo libri (deuterocanonici) Baruch, Sapientia, Ecclesiasticus et duo libri Machabaeorum, sed antiquiores versiones ab Ecclesia *Vulgatae* insertae sunt. Denique Novum Testamentum editionis *Vulgatae* integrum aut a s. Hieronymo de novo translatum aut certe correctum est.¹⁾

B. Commentarii in S. Scripturam.

Huc referuntur *ex Veteri Testamento*:

1. *Commentarius in Ecclesiasten* (Opp. T. III. Migne P. L. T. XXIII.).

Quid sibi velint obeli et asterisci, explicat s. Hieronymus ep. 106. n. 7. Cf. T. X. Praefat. p. V—XX. item *Selecta Veterum Testimonia* T. X. p. 45—46. et p. 103—4. ac T. IX. Prolegom. II. n. 5. (p. LXX.); denique T. I. Praefat. generalis n. 17. — *Psalterium Gallicanum* cum obelis et asteriscis impressum legitur in *Psalterio* B. Brunonis Heribopolensis, quod excusum est Norimbergae 1494. et cur. J. Cochlaeo 1531., item in *Psalterio*, quod sub nomine J. M. Cari Romae 1682 et 1697 ed. Card. J. M. Thomasius, recus. typis monasterii Einsidlensis 1727 ac rursus 1728 in 4°, denique in Opp. J. M. Thomasii ed. J. Blanchini Romae 1741 fol. T. I. Parte altera.

¹⁾ Cf. T. IX. Opp. S. Hieronymi Prolegom. II. n. 2—6. *Psalterium ex hebraico archetypo* versum a s. Hieronymo (quod exstat Opp. T. IX. P. III. p. 1153—1292. Migne l. c. T. XXVIII.), vetere jam dudum in ecclesiis obtinente interpretatione ex Graeco, ne turbae in populo jam diuturno usu Psalmis illis assueto ex mutatione cicerentur, substitui ac proinde in *Vulgatam* recipi non potuit; cum vero sit omnium fidelissime ac insigni doctrina elaborata isthaec *Psalterii* versio, ad privatam eruditionem legentium atque psallentium summopere commendari meretur, ut ipse inuit s. Hieronymus ep. 106. n. 46.

2. *Commentariorum in Isaiam libri 18* (Opp. T. IV. Migne l. c. T. XXIV.).

S. Hieronymi Commentarii in S. Scripturam.

3. *Commentariorum in Jeremiam libri 6* (Opp. T. IV. Migne l. c. T. XXIV.). — Commentarius hic imperfectus desinit explanato capite 32.

4. *Commentariorum in Ezechielem libri 16* (Opp. T. V. Migne l. c. T. XXV.).

5. *Explanationis in Daniele liber unus* (Opp. T. V. Migne l. c. T. XXV.).

6. *Commentarii in Prophetas minores omnes* (Opp. T. V. Migne l. c. T. XXV.).

Ex Novo Testamento:

1. *Commentarii in Matthaeum libri 4* (Opp. T. VII. Migne l. c. T. XXVI.).

2. *Commentarii in Epistolam ad Galatas libri 3* (Opp. T. VII. Migne l. c. T. XXVI.).

3. *Commentarii in Epistolam ad Ephesios libri 3* (Opp. T. VII. Migne l. c. T. XXVI.).

4. *Commentarius in Epistolam ad Titum* (Opp. T. VII. Migne l. c. T. XXVI.).

5. *Commentarius in Epistolam ad Philemonem* (Opp. T. VII. Migne l. c. T. XXVI.).¹⁾

¹⁾ Aberrant a vero longissime, qui omnes s. Pauli epistolas a s. Hieronymo Commentariis illustratas jam inde a Cassiodorii aetate (Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 8.) arbitrati sunt. Multum contulit ad fraudem faciendam falso in antiquis libris Hieronymo adscriptus *Commentarius in omnes Pauli epistolas*, sola epistola ad Hebraeos excepta; quod tamen Opus tantum abest, ut s. Hieronymo gaudeat auctore, ut potius infensissimi sit ejus et catholicae fidei hostis Pelagii, nefarii haeresiarchae, cujus ad declinandam nominis invidiam Hieronymianum substituerunt librarii, quorum scilicet vendibiliorem esse mercem intererat. Exstat hic *Pelagii Commentarius* in Opp. S. Hieronymi T. XI. P. III. p. 135—436. Cf. Admonit. ibid. p. 133—34. et Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 18. n. 4. item Tillemont Mém. S. Augustin. Art. CCXIV. (T. XIII. p. 568—69).

S. Hieronimi
Commentarii in
S. Scriptura.

6. *Commentarius in Apocalypsim* deperditus censebatur, sed nuperrimè videtur esse detectus saltem ex parte.¹⁾

Translatae demum fuerunt a s. Hieronymo *Homiliae* circiter 70 *Origenis* in s. *Scripturam*²⁾, scilicet *Homiliae duae in Canticum Canticorum* (interpretantes Cant. 1, 1—2., 14.), quas ipse s. Hieronymus summo in pretio habuit; porro *Homilias 14 in Jeremiam* ac *totidem in Ezechielem*, confuso tamen ordine nec eodem tempore translatae; denique *Homiliae 39 in Lucam*, quas ipse lusum juvenilis aetatis vocat. — *Homiliae 9 in Isaiam* dubiae sunt habendae.³⁾

Quoad indolem horum Commentariorum triplex eorum distinguì debet ordo, juxta temporis seriem discretus.⁴⁾ Primam

¹⁾ Contineri videtur hic Commentarius in *Summa dicendorum* praemissa Commentario in Apocalypsim s. Beati de Liebana Abbatis Vallis-Cavae in Hispania († a. 798.). Commentarium hunc edidit H. Florez Madrid 1770. Cf. J. Haussleiter, Die Commentare des Victorinus, Tichonius und Hieronymus zur Apocalypse. Eine litterargeschichtl. Untersuchung. Zeitschrift für kirchl. Wissenschaft u. kirchl. Leben. 1886. S. 239—257.

²⁾ Vid. Rufini Praef. in libros *περὶ ἀποκάλυψιν* n. 2. (sen s. Hieronymi ep. 80. n. 2.). S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. I. n. 8. 24. lib. II. n. 23. lib. III. n. 9. et 12. ep. 84. n. 7.

³⁾ Exstant *Homiliae* in Cant. Cant. in Opp. s. Hieronymi T. III. p. 499.—532. *Homiliae* 28 in Jerem. et Ezechiel T. V. p. 737—1004. *Homiliae* in Lucam T. VII. p. 245—366. Eaedem pariter omnes repèriuntur in Opp. Origenis T. III. ed. de la Rue. Caeterum vid. Praefatt. eisdem Homiliis praefixae. — *Homiliae 9 Origenis in Isaiam* in s. Hieronymi Opp. T. IV. p. 1093—1144, quas olim Vallarsi in prima editione Opp. s. Hieronymi ob ipsius s. Patris silentium minime ab eo translatas esse credidit, in altera Vallarsii editione ex Rufini testimonio luculentissimo (vid. Apolog. contra Hieronymum lib. II. n. 27. cum Nota Vallarsii) eidem asseruntur. Cf. Vallarsi Praefat. T. IV. p. IX—XIV. et Admonit. in has Homilias ibid. p. 1097—1100. Tillemont Art. L. (p. 121). — Habentur illae *Homiliae* in Jerem. et Ezechiel ap. Migne P. L. T. XXV., reliquae l. c. T. XXIV.

⁴⁾ Haec tamen distinctio minime intra limites tam angustos coarctari debet, ut s. Doctor ab uno gradu ad alterum progrediens priorem explanandi methodum prorsus abjecisse credatur; sed in singulis ordinibus character quidam interpretationis praevalet, ad quem vir sanctus in scientia Scripturarum continuo progrediens atque experientia edoctus sensim transiit.

scilicet classem (intra annos 387—390.) constituunt *Commentarius in Ecclesiasten* atque *Commentarii in quatuor S. Pauli epistolas*, quibus haud absimilis est *Commentarius in Matthaeum*, serius licet conscriptus. In priori illo *Commentario* veterem versionem Italiam, continuo tamen ad veritatem hebraicam respiciens, in caeteris autem versionem latinam Novi Testamenti a se ipso factam vel certe emendatam praemittit. In omnibus his *Commentariis* eam praecipue secutus est regulam, ut variorum antiquiorum interpretum et maxime Origenis, tacitis plerumque nominibus, sententias poneret, prudentis lectoris iudicio relinquens, quam sibi vellet eligere; unde magna cautio requiritur, ne expositiones illic obviae absque ullo discrimine s. Hieronymo tribuantur.¹⁾ *Epistolas s. Pauli* ad litteram diligenter explicat, additis identidem praeclaris considerationibus moralibus.

S. Hieronymi *Commentarii in S. Scripturam.*

Ad classem alteram pertinent *Commentarii in Prophetas minores* (scripti ab a. 391—406.), in quibus lege stabili praemittit textum Vulgatae nostrae, quem ipse ex hebraico verterat, eique statim adiungit versionem latinam juxta Septuaginta Interpretes ab ipso emendatam.²⁾ Deinceps utramque seorsim exponit; ac primo quidem sensum litteralem et historicum juxta veritatem hebraicam explanat, ita ut sensum litteralem paucorum versuum, collatis, ubi difficultates exsurgunt, versionibus antiquis graecis Theodotionis, Aquilae, Symmachi etc. clarum et perspicuum reddat, dein ostendat, quomodo Judaei prophetias singulas vel jam in Veteri Testamento expletas vel in adventu Christi sub finem mundi explendas asserant, frequenter denique contra has Judaeorum opiniones probet, istas in Novo Testamento vere ac spiritualiter fuisse completas.³⁾ Postquam sic historiae fundamenta jecit, versionem alteram juxta Septuaginta explanans spiritualis intelligentiae culmen imponit seu tropologicam interpretationem

¹⁾ Vid. S. Hieronymi Praefat. in *Commentarios* istos, item *Apolog.* contra Rufin. lib. I. n. 16. 22. 24. lib. III. n. 11. ep. 112. n. 4. et 13. *Prolog.* *Comment.* in *Jerem.* (T. IV. p. 835—36). Cf. A. Riveti *Critici sacri* lib. 4. c. 6. — Ex dictis intelligitur, quomodo Rufinus in sua *Invectiva* s. Hieronymo exprobrare potuerit, eum easdem proponere in suis *Commentariis* sententias, quas in Origene damnet; s. Doctor autem in sua *Apologia* iterato inculcet, se eo quo diximus modo procedere.

²⁾ Vid. S. Hieronymi *Comment.* in *Abacuc* c. 3. v. 14. (T. VI. col. 661). Hic tamen animadvertendum est, eam, quam hodie vocamus Vulgatam, a s. Hieronymo appellari versionem juxta Hebraicum seu brevius textum hebraicum, veterem autem versionem Italiam, quam juxta Septuaginta diligentissime emendaverat, Vulgatam ab ipso vocitari.

³⁾ Vid. S. Hieronymi *Comment.* in *Abdiam* c. 1. v. 20. (T. VI. col. 382). *Comment.* in *Abacuc* c. 3. v. 11. (ibid. col. 649). *Comment.*

S. Hieronimi
Commentarii in
S. Scriptu-
ram.

adjungit, quae eas observat leges, „ut pietatem sequatur intelligentiae sermonisque contextum, nec in rebus multum inter se contrariis violenta sit copulandis“.¹⁾

Ad classem tertiam spectant *Commentarii in Prophetas maiores* (inde ab a. 407—420.), caeteris et posteriores et perfectiores. In his solum proprie textum Vulgatae nostrae disserit, respiciens tamen ad discrepantem versionem latinam juxta Septuaginta, quam Vulgatae nostrae tunc solummodo integram adjungit, ubi timendum erat, ne ob verborum dissonantiam Hebraei calumniam struerent.²⁾ Hic adhibitis quibusvis subsidiis hermeneuticis sensum litteralem s. Scripturae accurate prosequitur, ecclesiasticam praeparatis intelligentiam suspiciens; haud raro etiam allegoriae flores inspergit iisque Scripturarum campum amoeniorem totamque operam utiliorem reddere conatur, ne omissa expositione allegorica juxta Septuaginta Interpretum editionem multis imperfectum videretur Opus.³⁾ Danielem vero, quemadmodum et Evangelium s. Matthaei, breviter ac summatim tantum exponit.

in Amos c. 9. v. 7. seq. (ibid. col. 351). Comment. in Zachar. c. 6. v. 9. seqq. (ibid. col. 827.) c. 10. v. 3. seqq. et v. 6. seqq. (ibid. col. 872. et 874.) item v. 11. (ibid. col. 879.) c. 8. v. 7. seqq. (ibid. col. 842.) et v. 18. seq. (ibid. col. 851—52). Comment. in Osee c. 3. v. 4. (ibid. col. 33.) et v. 1. (ibid. col. 29.) c. 14 v. 5 seqq. (ibid. col. 162.) Comment. in Abdiam c. 1. v. 19. (ibid. col. 381—82). Comment. in Sophoniam c. 1. v. 10. (ibid. col. 681.) et c. 2. v. 8. seqq. (ibid. col. 702—8). Comment. in Joel c. 2. v. 28. seqq. (ibid. col. 201—2) item c. 3. (ibid. col. 206—217). — Quot vero et quales translationes graecas Veteris Testamenti habuerit, s. Hieronymus paucis declarat Comment. in Abacuc c. 2. v. 9. (T. VI. col. 617—18.) c. 2. v. 15. seqq. (ibid. col. 622.) et c. 3. v. 13. (ibid. col. 656). — Commentarius in Abdiam, quem ante multos annos duntaxat mystice exposuerat, sat multa prioris editionis vestigia retinet, et a caeteris Commentariis in Prophetas minores haud parum abludit.

¹⁾ S. Hieronymi Comment. in Amos c. 9. v. 6. (T. VI. col. 350). Commentarius in Abdiam c. 1. v. 1. et v. 2. seqq. (ibid. col. 365. et 367). Commentarius in Abacuc c. 1. v. 6. seqq. (ibid. col. 596. et 599). Commentarius in Osee c. 11. v. 3. (ibid. col. 124).

²⁾ S. Hieronymi Comment. in Ezechiel c. 16. v. 6. seqq. (T. V. col. 296.) item c. 31. (ibid. col. 408.) c. 37. (ibid. col. 432.) c. 40. v. 44. seqq. (ibid. col. 490. et 493). Commentar. in Isai. c. 8. v. 11. seqq. (T. IV. col. 122.) c. 9. v. 1. (ibid. col. 128.) et v. 2. seqq. (ibid. col. 130.) c. 31. v. 4. seq. (ibid. col. 423).

³⁾ S. Hieronymi Comment. in Ezechiel c. 39. v. 17. seqq. (T. V. col. 461—62.) c. 36. v. 16. seqq. (ibid. col. 426.) c. 37. (ibid. col. 436. et 440.) c. 38. (ibid. col. 443—45.) c. 40. v. 20. et v. 24. (ibid. col. 481.

Generatim s. Hieronymus donum inveniendi et exponendi verum sensum s. Scripturae a Deo precibus obtineri persuasissimum habuit, quas et ipse diligentissime adhibuit et ab iis, in quorum gratiam scripsit Commentarios, frequentissime flagitavit¹⁾ Tum quidquid ad illustranda divina oracula aptius et eruditius omnis retro tum hebraica, tum ecclesiastica antiquitas protulerat, ipse in suis Commentariis digessit, non tamen ut interpres, sed ut iudex.²⁾

S. Hieronymi Commentarii in S. Scripturam.

Caeterum praecipuum esse officium suum duxit, manifesta paucis absolvere, obscura breviter aperteque dilucidare, dubiis sedulo immorari³⁾; ubi autem manifestissima prophetia de futuris, ac praesertim de Christo textitur, vel in praeceptis, quae ad vitam pertinent, et sunt perspicua, allegoriam quaerere non oportere censuit.⁴⁾ Denique certissima ipsi norma fuit, ut, quotiescunque sensus cujusdam loci prophetici in Novo Testamento indicatus esset, hanc interpretationem humili fide amplecteretur totumque contextum eo duce exponeret⁵⁾; Ecclesiae vero et ecclesiasticae

et 483). Comment. in Daniel c. 3. v. 37. (ibid. col. 640). Comment. in Jerem. lib. II. fin. (T. IV. col. 924). Praefat. libri VI. Comment. in Jerem. (T. IV. p. 1051—52). Comment. in Isai. c. 30. v. 30. seqq. (ibid. col. 420).

¹⁾ S. Hieronymi ep. 18. n. 6. ep. 140. n. 1. Praefat. Commentar. in Epist. ad Philemon. (T. VII. p. 743—44). Praefat. lib. III. Comment. in Epist. ad Galat. (ibid. p. 487—88). Praefat. Comment. in Osee (T. VI. p. XVII—XVIII). Comment. in Michaeam c. 1. v. 10. seqq. (T. VI. col. 441). Praef. lib. VI. Comment. in Jerem. (T. IV. p. 1051—52.) et saep.

²⁾ S. Hieronymi Praefat. Comment. in Osee (T. VI. p. XXIII—IV.). Comment. in Zachar. c. 4. v. 2. seqq. (T. VI. col. 808.) c. 6. v. 9. seqq. (ibid. col. 827. et 828). Comment. in Abdiam fin. (ibid. col. 386). Comment. in Daniel c. 11. v. 44. seq. (T. V. col. 724). Unde frequenter Hebraeorum „somnia et fabulas“ exagitat, eorum „traditiones“ explodit, „Judaeosque et nostros Judaizantes“ sugillat.

³⁾ S. Hieronymi Praefat. lib. III. Comment. in Epist. ad Galat. (T. VII. p. 485—86.); Praefat. Comment. in Jonam (T. VI. p. 387—88). Comment. in Zachar. c. 7. fin. (ibid. c. 837). Comment. in Ezech. c. 20. v. 21. seq. (T. V. col. 231).

⁴⁾ S. Hieronymi Comment. in Malachiam c. 2. v. 10. (T. VI. col. 952). Comment. in Zachar. c. 8. v. 16. seq. (ibid. col. 851.) et v. 23. (ibid. col. 855).

⁵⁾ S. Hieronymi Comment. in Joel c. 2. v. 28. seqq. (T. VI. col. 201—2). Comment. in Zachar. c. 12. v. 10. (ibid. col. 903). Comment. in Malach. c. 3. v. 1. seqq. (ibid. col. 969—74). Praefat. lib. VI. Comment. in Jerem. (T. IV. p. 1051—52).

intelligentiae (interpretationi) tantum detulit, ut quodcunque illa non admitteret, ipse nihil cunctatus reprobaret.¹⁾

C. Opuscula quaedam in subsidium exegesis.

Huc referuntur ex *Veteri Testamento*:

S. Hieronymi Opuscula exegetica.

1. *Quaestiones hebraicae in Genesin*.²⁾ In hoc libro id sibi proposuit, ut vel eorum, qui de libris hebraicis varia suspicabantur, errores refelleret, vel ea, quae in graecis et latinis Codicibus depravata videbantur, auctoritati suae redderet. Liber iste vere est Judaicarum traditionum reconditorisque doctrinae thesaurus; varios ibi per ordinem libri Geneseos textus difficiliores, veterem editionem vulgarem secutus, proponit, eosque ex hebraico Archetypo nunc elucida, nunc corrigit, nunc explanat, nunc vindicat, haud raro etiam reliquorum graecorum Interpretum translationem confert et expendit, ita ut praeluisse ibi Commentariis haud incongrue dicatur.

2. *Philonis Judaei liber de interpretatione nominum hebraicorum, seu de nominibus hebraicis*, quem jam pridem ex parte saltem ab Origene reformatum Hieronymus non solum latine vertit, verum etiam Origenis potissimum vestigia premens emendavit et auxit (a. 389.), vetus aedificium nova cura instaurans, ita ut Novi quoque Testa-

¹⁾ S. Hieronymi Comment. in Ezechiel c. 36. v. 16. seqq. (T. V. col. 426.) c. 38. (ibid. col. 445). Comment. in Daniel. c. 3. v. 37. (ibid. col. 640).

²⁾ Exstant T. III. p. 301—380. Migne P. L. T. XXIII. p. 937—1010. Ejusmodi quaestiones in caeteros quoque Scripturae libros adornare in animo habuit (Praefat. Quaest. hebr. in Genesin), fortasse etiam adorsus est, sed aut nequaquam postea perfecit, quae ad rudem earum contextum informaverat. aut mutato consilio, cum deinde Commentarios elaboraret. liciis illis, quae tumultuario congesserat, usus est, vel denique, quidquid illud esset operis, intra domesticos parietes cohibuit nec editionis honori permisit. Cf. Vallarsi T. I. Opp. S. Hieronymi Praefat. generalis n. 28. — *Quaestiones hebraicae in libros Regum et in libros Paralipomenon* perperam olim s. Hieronymo adjudicatae, quae habentur in Opp. S. Hieronymi T. III. p. 805—894., Hebraeum quemdam saeculi noni auctorem habere probantur in Admonit. praevia ibid. p. 803—4.

menti verba et nomina interpretaretur.¹⁾ Hoc in Opere singulos utriusque Testamenti libros percurrit, ac in unoquoque libro nomina propria hebraica per ordinem alphabeti latini disposita explicat docens, quae sit vocis hebraicae, inspecta ejusdem etymologia, significatio latina. Hoc autem Opere fere solo et Graeci pridem et postea Latini plerique omnes tractatores usi sunt ad allegoricos sensus ex nominum significatione captandos, eoque proinde tota eorum tropologiae ratio in explicanda s. Scriptura fere ad nostram usque aetatem continetur.

3. *Eusebii Caesareensis liber de situ et nominibus locorum hebraicorum seu de locis hebraicis* (de quo vid. T. I. §. 86. p. 385.) eadem fere ratione, ut liber de locis hebraicis, translatus, emendatus, et auctus est (a. 389.). Caeterum hoc in Opere, ex quo Geographiae biblicae haud parum utilitatis accedit²⁾, nonnihil diversum a praecedente sequitur ordinem. Hic enim quavis latini alphabeti littera posita statim omnes s. Scripturae libros percurrit, describens urbes, flumina, montes, viculos etc., quae ab ista littera incipiunt, priusquam ad sequentem progrediatur litteram.³⁾

¹⁾ Exstat hic liber in Opp. S. Hieronymi T. III. p. 1—120. Migne P. L. T. XXIII. p. 771—858. Vid. Praefat. a s. Hieronymo eidem praemissa. — *Origenis de interpretatione graeca nominum hebraicorum libri* exemplaria duo gr. et lat. impressa sunt in Opp. S. Hieronymi T. III. p. 614—720. Insuper pars quaedam libri nominum hebraicorum tum ex Operibus Philonis Judaei, tum ex Operibus Flavii Josephi collecta, nec non proluxiora Fragmenta quinque graeca de interpretatione nominum hebraicorum exhibentur gr. et lat. in Opp. S. Hieronymi T. III. p. 731—52. et p. 537—612. Cf. Martianaei Notas et Commentar. in h. lib. ibid. p. 1005—1066, ubi hujus etiam libri utilitas (Commentar. §. II.) demonstratur.

²⁾ Alibi etiam frequenter in Operibus suis, et maxime in Commentariis de situ locorum s. Scripturae varia memoratu digna in medium profert; vid. praesertim ep. 108. n. 8—14.

³⁾ Exstat hic liber in Opp. S. Hieronymi T. III. p. 121—290. Migne l. c. T. XXIII. p. 859—928.

§. 150.

Opera S. Hieronymi. — III. Opera historica. — IV. Epistolae.

III. Opera historica.

S. Hiero-
nymi Opera
historica.

Haec inter primum ex temporis ordine obtinet locum

1. *Chronicon Eusebii Caesareensis* ita a s. Hieronymo latine redditum, emendatum et auctum, ut latina illius Chronici versio usque ad a. Chr. 325. paene proprium Opus constituat, quod Eusebio simul et s. Hieronymo auctoribus adscribatur.¹⁾ Hujus Chronici continuatio usque ad mortem Valentis Imperatoris (a. 378.), quae facta memoratu digniora singulis annis assignat, a solo Hieronymo concinnata est Constantinopoli a. 381.²⁾

2. *Liber de viris illustribus seu de Scriptoribus Ecclesiasticis* (scriptus a. 392.) inter praestantissima ac utilissima ecclesiasticae antiquitatis monumenta referri meretur.³⁾ Hunc immensae prope eruditionis librum, in quo 136 capitibus totidem auctorum ecclesiasticorum nomina,

¹⁾ De Chronico hoc fusius actum est supra T. I. §. 86. p. 380. seqq.

²⁾ Exstat S. Hieronymi Chronicon (seu Chronici Eusebiani continuatio) in Opp. S. Hieronymi T. VIII. p. 785—820. Migne P. L. T. XXVII. p. 33—720. Cf. Arnoldi Pontaci Notas in hoc Chronicon l. c. T. VIII. P. II. p. 335. seqq. Ebert, Gesch. d. Litter. d. christl. Mittelalters I. B. S. 207 ff. (ed. 2.).

³⁾ Exstat hic liber cum versione graeca Sophronii (de quo vid. ipsius Hieronymi lib. de Scriptor. eccles. c. 134.) in Opp. S. Hieronymi T. II. p. 821—956. Migne l. c. T. XXIII. p. 601—720. Cf. Vallarsi Admonit. in h. lib. ibid. p. 815—20. Bähr: die christlichen Dichter und Geschichtschreiber Roms. §§. 65. 66. 67. Ebert l. c. S. 204 ff. De hoc libro vid. S. Hieronymi ep. 47. n. 3. Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 23. et Prolog. in h. lib. De vero ejus libri titulo vid. s. Hieronymi ep. 112. n. 3. Quid in libro isto s. Augustinus adhuc desideraverit, ipse docet epistola inter Hieronymianas 67. n. 9. (inter Augustinianas ep. 40. n. 9.). Eidem libro affinis est epist. 70. ad Magnum Oratorem. Insignis vero hujus libri Appendix I. de Vitis Apostolorum et Appendix II. edita jam sub s. Hieronymi nomine: *De duodecim Doctoribus ad Desiderium*, jam sub nomine Bedae: *De luminaribus Ecclesiae* (Opp. S. Hieronymi T. II. p. 957—64.) aperte spuria est.

vitam, scripta incipiens a Petro Apostolorum principe atque in se ipso desinens brevi conspectu exhibet, a Dextero, nobili quodam amico, rogatus idcirco conscripsit, ut Gentilium adversus Christianos obtreactiones retunderet, qui temere blaterabant, Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse Doctores.

S. Hieronimi Opera historica.

3. His accenseri possunt *Vitae quorundam Patrum* i. e. monachorum in eremo viventium, scilicet *Vita S. Pauli*, primi eremitaе, *Vita S. Hilarionis*, B. Antonii discipuli humilitate conspicui, et *Vita S. Malchi*, monachi desertoris a Saracenis capti.¹⁾ Vitae istae, quibus Christianos, ac praesertim monachos, propositis hisce perfectionis exemplis, ad omnem virtutem informandos suscepit, praeclaris merito nunquam non laudibus ornatae sunt.

Scripta quaedam a s. Hieronymo translata hisce jungamus, etsi indolem potius asceticam quam historicam habeant. — *Regulas Pachomii* primi coenobiorum fundatoris ac monachorum Tabennensium patris seu antistitis, quam aegyptiace ab ipso auctore pro monachis Aegypti conscriptam, dein graeco sermone redditam, aliorumque (*Theodori* et *Orsiesii*) praeceptis institutisque locupletatam monachi Occidentales in Aegypto degentes s. Hieronymo latine vertendam obtulerant, a. 404. ab eo in latinum sermonem ita translata est, ut vertens eam ex graeco imitari tamen studeret simplicitatem Aegyptii sermonis, „ne viros apostolicos et totos gratiae spiritualis sermo rhetoricus immutaret.“ Huic simul ab ipso junguntur *Monita s. Pachomii* in modum sententiarum composita, necnon *SS. Pachomii et Theodori Epistolae* et *Verba mystica* (Pachomii), seu aenigmaticaе loquendi formulae, ubi variae monachorum classes atque conditiones per litteras alphabeti graeci designantur.²⁾

¹⁾ Haec a se scripta ipse testatur lib. de Scriptor. eccles. c. 135. Habentur autem Opp. T. II, p. 1—48. Migne l. c. T. XXIII. p. 17—60. Cf. Vallarsi Admonit. in h. lib. l. c. p. XIII—XVI. *Vitae Patrum* decem libris comprehensae, quas optime edidit Heribertus Rosweyds Antverpiae 1615. ac rursus 1628., perperam olim s. Hieronymo adscriptae fuere, cum varios potius auctores habeant et nonnisi partes quaedam libri I. a s. Hieronymo profectae sint. Cf. Herib. Rosweydi in Vitas Patrum Prolegom. IV. §. VIII. (p. XX—XXII.). J. Fontanini Histor. litterar. Aquilej. lib. V. c. 12. n. 2. et 7. Bähr l. c. §. 68. et ejusdem Christlich-römische Theologie §. 96.

²⁾ Regulas s. Pachomii et quae eidem adjuncta sunt, cum Prae-

IV. Epistolae S. Hieronymi.

S. Hiero-
nyimi Epi-
stolae.

Exhibentur in editione Vallarsii *150 Epistolae*¹⁾, quarum aliae (116) vere s. Hieronymum auctorem habent, aliae (31) quadam saltem ratione ad ipsum resque ab eo gestas illustrandas spectant, aliae denique perperam ipsi adscriptae sunt nec ulla ratione ad eum pertinent.²⁾

Epistolae 116, quas exaravit s. Hieronymus, commode in sex classes dividuntur. Earum quippe aliae *ad s. Scripturae intelligentiam conferunt*, aliae *dogmaticae* sunt, *morales* aliae vel *asceticae*, aliae rursus *historicae*; habentur

fatione s. Hieronymi habentur in Opp. S. Hieronymi T. II. p. 53—102. Migne P. L. T. XXIII. p. 61—100. (cf. P. G. T. IV.). — Cf. supra T. I. §. 99. p. 489. — Vid. Gennad. lib. de viris illustr. c. 7. et 8. Vallarsi Admonitio praevia l. c. p. 49—52. et Vita s. Hieronymi c. 33. n. 6. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 188—89. Caeterum D. Vallarsi (T. II. Praefat.) monet, verba illa mystica admodum obscura, „a Kircherio in Prodrumi et Lexici Coptici Supplemento curiosius explicari, quod ejus interpretationis homo cupidus consulat.“

¹⁾ Exstant Epistolae hae omnes in Opp. S. Hieronymi T. I. (Migne P. L. T. XXII.), quarum ordinem chronologicum, juxta quem in Classes quinque distribuuntur, Praefatio communis omnibus praefixa singillatim adstruit. Sunt autem hae Classes: Classis I. complectitur epistolas potissimum e Chalcidis eremo scriptas ab anno Christi 370. ad 380. (ep. 1—18.); Classis II. continet epistolas, quas s. Hieronymus per ferme triennium (ab a. 382—385.) Romae scripsit (ep. 19—45.); Classis III. exhibet epistolas scriptas e monasterio Bethlehemensi ab a. 386. usque ad saeculi quarti finem (ep. 46—95.); Classis IV. refert epistolas ab initio saeculi quarti usque ad obitum s. Hieronymi (ep. 96—144.); Classis V. comprehendit epistolas nonnullas aetatis incertae (ep. 145—47.). — Ep. 33. ad Paulam *de Varronis et Origenis operum indice*, cujus fragmentum in editionibus tantum exstat, fere ex integro restituit Card. J. B. Pitra Spicileg. Solesm. III. 311—17.

²⁾ Epistolae hae s. Hieronymo falso adscriptae sunt: Epistola 148. *ad Celantiam matronam* (forte Sulpicii Severi, cf. Vallarsi Not. 1. in hanc epist., aut potius Pelagii haeresiarchae, cf. J. S. Semler: Epistola de virginitate ad Demetriadem virginem. Halae 1775 in 8°) et Epist. 149. *de solemnitatibus Paschae*. Epistola 150. gr. et lat. est Procopii (Gazaevi) ad Hieronymum quemdam Aegyptium, nec quidquam cum s. Hieronymo nostro commune habet.

quoque nonnullae *consolatoriae*; caeterae simpliciter *familiares* dici possunt.¹⁾

S. Hieronimi Epistolae.

1. *Epistolae*, quae ad s. *Scripturae intelligentiam faciunt*, primum certe locum occupant. In his praestantiam ac difficultatem studii sacrarum litterarum ostendit, ad earumque studium inflammaturus singulos *Scripturae* libros, auctores et argumenta elogiis quibusdam breviter commendat (ep. 53.). Tum principia defendit, juxta quae suam versionem s. *Scripturae* adornavit (ep. 57.); disputat de quibusdam hebraicis vocibus, ex. gr. Hosanna, in versione s. *Scripturae* non translatis (ep. 26. et 20.), atque hebraica Dei nomina interpretatur (ep. 25.).²⁾ Insuper plures solvit quaestiones ex libro Geneseos a Damaso P. sibi propositas (ep. 36.), studiose inquit, quis fuerit Melchisedek (ep. 73.), et crudite disserit de vestibus Sacerdotum ac Levitarum Veteris Testamenti, de sacrorum caeremoniis et vasis templi (ep. 64.), de Ephod et Teraphim (ep. 29.). Dein historiam itineris populi hebraici ex Aegypto per desertum spiritualiter intelligere docet, singulas 42 mansiones eleganter sensu tropologico exponens (ep. 77.) veramque promissionis terram in coelesti patria demonstrans (ep. 129.). Praeterea celeberrimo isto Salomonis iudicio

¹⁾ Pleraque ex his Epistolis in tres libros distributae, separato jam dudum volumine excusae sunt, quod insuper epistolarum nomine complectitur aliquot Praefationes s. Hieronymi, ejusdem Vitas s. Pauli, s. Hilarionis et Malchi, atque librum contra Vigilantium, et inscribitur *S. Hieronymi Epistolae selectae* ed. D. P. Canisius Dilingae 1565 in 8°. Editio haec saepe recusa est, ut Romae 1566. Parisiis 1583. Antverpiae 1604. Ticini 1627. Venetiis 1737. iterum cum Vita s. Doctoris opera et studio J. Catalani Neapoli 1755. Bassani 1768 et 1776. Venetiis 1795 2 Tomis. *Epistolae quaedam* (numero 16) *selectiores* de ratione interpretandi Scripturam, de moribus et de disciplina ecclesiastica, lucem publicam aspexere (juxta edit. Maurin.) Pragae 1785 in 8°. *S. Hieronymi Selectae Epistolae* ad editionem Vallarsii exactae adjectis Notulis prodire Mediolani 1833 in 8°. — Vers. germ. ed. P. Lechner *Ausgewählte Briefe*, Regensburg 1859.

²⁾ Ad consequendam perfectam intelligentiam hujus epistolae haud parum conferet quoddam *Evagrii fragmentum de H. H.* in Opp. S. Hieronymi T. II. p. 719—30. Cf. ibid. p. 767—70.

S. Hieronimi
Epistolae.

allegorice exposito (ep. 74.) et chronologica quadam in historia Salomonis difficultate soluta (ep. 72.), visionem Isaiae c. 6. de Seraphim erudite pertractat (ep. 18.), ac iudicium suum de Rheticii Commentariis in Canticum Canticorum profert (ep. 37.). Tandem de Psalmis quoque admodum bene meruit. Interrogatus enim de variis Psalterii locis eorumque vera lectione, ubicunque inter Codices latinos graecosque discrepantia notaretur, quid magis textui hebraico conveniret, significavit (ep. 106.); praeterea Psalmos aliquot diligenter explanavit (scil. Psalm 44. in ep. 65., et Psalm. 89. in ep. 140.), in aliis vero Psalmis saltem obscuriora quaedam ac difficiliora illustravit (sic in ep. 30. et 34. quaedam ex Psalm. 118.¹⁾ et 126. exponuntur), denique significationem vocis: Diapsalma (דִּיפְסָלְמָא) erudite persecutus est (ep. 28.). Ex Novo Testamento Evangelicam parabolam (Luc. c. 15.) de filio prodigo in modum Commentarii interpretatur (ep. 21.), fusius agit de s. Petro (juxta Galat. c. 2. v. 11.) reprehenso a s. Paulo (ep. 112.), ac varias quaestiones sibi propositas eruditissime resolvit.²⁾

Quo melius indoles Epistolarum quae ad interpretationem s. Scripturae pertinent cognoscatur, opportunum erit, hoc loco pauca dicere de celebri controversia, quam cum s. Augustino s. Hieronymus non sine quadam animi amaritudine habuit. S. Hie-

¹⁾ Cf. Fragmentum haud absimile de significatione singulorum elementorum linguae hebraicae in Opp. S. Hieronymi T. III. p. 767—68.

²⁾ Sic locum Evangelii Matth. 12, 32. explicat in *ep. 42.*; de verbis Apostoli 1. Corinth. 15, 51. disserit in *ep. 119.*; locos Matth. 6, 34. 1. Cor. 6, 18, 15, 25, 26. exponit in *ep. 55.*; porro locos 1. Cor. 2, 9—10. 1. Thess. 4, 14—16. Joh. 20, 17. Act. Apost. 1, 3. edisserit in *ep. 59.*; item Rom. 9, 16. et 1. Cor. 7, 14. in *ep. 85.* Locum 1. Cor. 15, 51—52. explicat *ep. 119.* Denique duabus maximis epistolis plurimos simul explanat locos, scil. in *ep. 120. ad Hedibiam* quaestionem quomodo perfectus quis esse possit juxta Matth. 19, 16. seqq. atque locum Matth. 26, 29., tum difficultates circa resurrectionem et apparitiones Domini solvit, ac rursus interpretatur Matth. 27, 50—53. Joh. 20, 22. coll. Act. Apost. 1, 8. item Rom. 9, 14—29. 2. Cor. 2, 16. 1. Thess. 5, 23. — In *ep. 121. ad Algasiam* vero hos locos explanat Matth. 11, 3. coll. Joh. 1, 29. item Matth. 12, 20, 16, 24, 24, 19—20. Luc. 9, 53, 16, 1—4. Rom. 5, 7, 7, 7—25. 9, 3—5. Coloss. 2, 18—23. 2. Thess. 2, 3—11.

ronymus in Commentario, quem in Epistolam s. Pauli ad Galatas composuerat, auctoritatem interpretum non paucorum nec obscuri nominis secutus, de contentione Antiochiae orta inter Apostolos Petrum et Paulum propter observantiam quorundam rituum legis Mosaicae eam sententiam protulerat, non vere s. Paulum Petro Apostolo restitisse, sed simulate tantum, ut per simulatam eorum contentionem fideles tam ex Judaeis, quam ex Gentilibus conversi ad pacem et concordiam inducerentur.¹⁾ Hac expositione s. Augustinus nonnihil offensus est, eo quod simulatione illa mendacii patrocinium susceptum existimavit persuasumque habuit exitiosissime credi, eos homines, per quos nobis s. Scriptura ministrata atque conscripta est, aliquid in suis libris fuisse mentitos; unde et illum super expositione hujus loci palinodiam canere monuit. Accessit etiam illud, quod s. Augustinus, in cujus manus non omnes s. Hieronymi lucubrationes venerant, ipsi indicaret, sibi magis in votis esse, ut Scripturam graecam juxta Septuaginta Interpretes integram latinae veritati redderet ob usus publicos, quam ut eidem ex textu hebraico transferendae operam daret, vel certe ut in versionibus ex Hebraeo factis diligentissime signis additis notaret, quid in versione graeca Septuaginta Interpretum sive plus, sive minus reperiat. Quam ob rem ut cum stomachi illius significatione aliquando Hieronymus responderet, quin tamen caritas unquam laederetur aut vinculum spiritualis amicitiae rumperetur, in causa fuit epistolarum, quae ultro citroque missae sunt, et quarum complures hodie desiderantur, improspera fortuna.²⁾ Ast utriusque s. Doctoris sincera caritate ac humilitate

S. Hieronymi Epistolae.

¹⁾ S. Hieronymi Comment. in Epist. ad Galat. c. 2. v. 11. seqq. (T. VII. p. 406—411).

²⁾ Huc pertinent S. Hieronymi Epist. 56. 67. 101—105. 110—112. 115. 116. (eadem Epistolae omnes etiam habentur in edit. Maurin. Opp. S. Augustini, hoc scilicet ordine ep. 28. 40. 67. 68. 39. 71—75. 81. 82.), quarum haec est series: Scripserat primum ea de re s. Augustinus jam a. 394. epistolam 56., quae s. Hieronymo non est reddita; tum aliam post ferme triennium ad eundem dedit (ep. 67.), quae diu multumque per Urbem perque Italiam vagata ansam rumori fecit, ut *librum* adversus Hieronymum composuisse et misisse Romam s. Antistes diceretur. Quod a se factum anno 402. negavit s. Augustinus (ep. 101.). Cui rescribens Hieronymus (ep. 102.) interrogavit, utrum epist. 67. interim in Palaestinam delata vere ab ipso scripta sit. Anno dein praeterlapso (a. 403.) s. Hieronymus responso nondum accepto perbrevis rursus epistola (ep. 103.) eidem amicum quemdam commendavit. Hoc eodem anno s. Augustinus fidum perlatores nactus Hieronymo rescripsit (ep. 104.), adjunctis priorum epistolarum exemplaribus, quarum adhuc responsa desiderabat. Hac epistola nondum accepta, alias tamen certior redditus de auctore epist. 67., respondit s. Hieronymus (ep. 105.),

S. Hiero-
nymus Epi-
stolae.

mox iterum (a. 405.) pristina amicitia vigore novo reffloruit, ita ut Hieronymus quantum ad reprehensionem s. Petri satis aperte dehinc in sententiam Augustini concederet, Augustinus vero in disputatione de origine animae Hieronymi sententiam instanter expeteret.¹⁾

2. *Epistolae dogmaticae et polemicae* agunt de mysterio SS. Trinitatis et usu vocis: *hypostasis* (ep. 15—17.), de animae origine (ep. 126.), nec non de hierarchia ordinis, quae constat ex Episcopis, presbyteris et diaconis (ep. 146.). Reliquae diversos haereticos impugnant, scilicet Montanistas (ep. 41.) et Novatianos (ep. 42.), Jovinianum (vid. supra §. 148. p. 150.) et Vigilantium (vid. supra §. 148. p. 165.), Origenistas (vid. supra §. 148. p. 151 sqq.) ac Pelagianos (vid. supra §. 148. p. 166.).

3. *Epistolae morales, et asceticae* egregiis morum praeceptis refertae sunt. In his pulcherrime tractat de contemptu saeculi atque perfectione christiana sectanda (ep. 66. 71. 118. 145.); de virtutibus, quae in Episcopo cum primis requiruntur (ep. 69.), ac de vita Clericorum recte instituenda (ep. 52.²⁾ et 58.), de laude vitae solitariae

potissimum conquestus, quod s. Augustinus illam Commentarii ad Galatas reprehensionem (i. e. ep. 67.) prius publici juris fecerit, quam ad se pervenerit. Interim quoque s. Augustinus (a. 404.) ad Hieronymi epistolam 102. respondit ep. 110. (cui jungenda est ep. 111.), qua virum aestimatissimum et dilectissimum sedulo demulcere studet. Tandem s. Hieronymus acceptae s. Augustini ep. 104. eodem anno respondit (ep. 112.) examinans propositas quaestiones; quam anno sequenti (a. 405.) secuta est alia s. Hieronymi ad s. Augustinum epistola (ep. 115.) caritatis plena; cui, sicut et duabus praecedentibus a s. Hieronymo ad ipsum datis, Augustinus respondit ep. 116. Cf. Vallarsi Vita S. Hieronymi c. 28. n. 9. c. 33. n. 1—2. et n. 7—8. Natalis Alexandri Hist. Eccles. Saec. I. Dissert. 11. Möhler's gesammelte Schriften. Regensburg 1839. I. Bd. S. 1—18.

¹⁾ Vid. S. Hieronymi Dialog. contra Pelagian. lib. I. n. 22. lib. III. n. 19. et epist. 131., quae s. Augustini interrogationem continet; ad quam s. Hieronymus respondet ep. 134.; item Augustini ep. 180. n. 3—5. Quam tenera vero et ardenti caritate s. Hieronymus dehinc persecutus fuerit s. Augustinum, palam faciunt illius epist. 141. et ep. 143. n. 1.

²⁾ Epistola haec 52. ad Nepotianum de vita Clericorum et sacerdotum, notis J. Catalani illustrata, seorsim prodiit Lincii 1781 in 8°.

(ep. 14. et 43.) atque de monachi institutione (ep. 125.); S. Hieronymi Epistolae
 piam docet matrem, qua ratione filiam optime educare ac
 instituere oporteat (ep. 107. et 128.); virgines viduasque
 sedulo hortatur, ut in coelibatu perseverantes Deo se con-
 secrent, easque praeclare instituit, qua ratione vitam agere
 debeant, ut dignae tam sublimi vocatione Deo vere pla-
 cere possint (ep. 22. et 130. item ep. 54. 79. et 123.);
 easdem porro, si qua forte vitae sanctioris propositum
 paulatim deserens hominum suspicionibus locum daret, ad
 meliora consilia reducere conatur (ep. 117.); eos autem
 sive viros, sive feminas, qui Deo sacrati incontinentiae
 vitio lapsi essent, graviter increpans rursus erigere studet
 (ep. 122. et 147.¹)

4. *Epistolae historicae*, sola excepta narratione de
 muliere septies percussa (ep. 1.), exempla vitae perfectae
 lectoribus ob oculos sistunt, cujusmodi sunt vita Nepotiani
 presbyteri (ep. 60.), et Lucinii viri nobilis (ep. 75.); vita
 S. Paulae (ep. 108.), S. Marcellae (ep. 127.), Blaesillae
 (ep. 38. 39.) et Fabiolae (ep. 77.) viduarum; vita Leae
 (ep. 23.) et Paulinae (ep. 66.), feminarum religiosissimarum;
 vita denique Asellae (ep. 24.), virginis Deo dicatae.

5. *Epistolae consolatoriae* vel moerentes obitum caro-
 rum non minori pietate, quam eloquentia erigunt, quod
 in plerisque istarum Vitarum simul fieri videmus, vel
 aliis calamitatibus, ex. gr. orbitate luminis, jactura prolis,
 uxoris bonorumque afflictos dulci firmant solatio (ep. 68.
 76. 118.).

6. *Epistolae familiares*, quae diriguntur ad homines
 spirituali divinae caritatis vinculo ipsi junctos, vel amicos
 laudibus extollunt, eorum caritatem foveant ac pietatem

¹) Epistolis hujus generis etiam adjungenda est *Epist. 70. ad Magnum* docens, quatenus homini ecclesiastico *litteras saeculares* adhibere liceat; *Epist. 55. n. 3-4.*, ubi *matrimonii indissolubilitatem* strenue adserit; atque *Epist. 69.*, ubi de ea *irregularitate*, quae ex *bigamia* originem habet, sententiam suam exponit ac defendit, quae veritati licet minus congrua, cum ad solam disciplinam ecclesiasticam spectet, auctoritati hujus s. Doctoris derogare non valet.

inflammant, eosque de rebus suis certiores reddunt, vel malevolis adversariis ora claudunt.¹⁾

S. Hiero-
nymy Opera
spuria.

Nota 1. Ex *Operibus spuris S. Hieronymi*, quorum haud exiguus est numerus, praecipua juxta Vallarsii editionem Opp. S. Hieronymi indicasse sufficiat. (Habentur ap. Migne P. L. T. XXX.). Aliquot jam suis locis memorata sunt, ut Vitae Patrum etc. Alii hujusmodi supposititii foetus sunt:

a) *Breviarium* (seu brevis Expositio) in *Psalterium*; *Liber in Expositione Psalmorum*, et *Praefatio de libro Psalmorum*, magnam partem translata ex Eusebii Caesar. Hypothesibus Psalmorum (T. VII. P. II. cf. Vallarsi Admonit. in fronte hujus Tomi praefixa); *Explanatio in Psalm.* 41. et 117. (T. XI. P. II. p. 272—77.); *Expositio interlinearis in Job*, excerpta de *Expositione Philippi*, discipuli s. Hieronymi (T. III. p. 905—988. De hoc Philippo vid. Gennad. lib. de viris illustr. c. 62. cf. Vallarsi Admonit. ibid. p. 895—904 et Tillemont l. c. Art. CXLIII. p. 351. et Not. 85. p. 661—62.); *Expositio quatuor Evangeliorum de brevi Proverbio edita*, mendis tamen horrens (T. XI. P. III. p. 168. cf. Vallarsi Admonit. praevia); *Commentarius in Evangelium secundum Marcum*, lectu certe dignior (T. XI. P. III. p. 68—130.) et *Praefatio in Evangelium secundum Lucam* (ibid. p. 131—32.); *Commentarii in Epistolas S. Pauli*, excepta epistola ad Hebraeos, quos eruditi fere ad unum omnes Pelagio haeresiarchae attribuunt (T. XI. P. III. p. 135—436. cf. Vallarsi Admonit. praevia et J. Garner. in Opp. Marii Mercatoris P. I. Dissert. VI. Append. c. 2. p. 367—70. G. Cave Vol. I. p. 382—83.); *libellus duplex de benedictionibus Jacob patriarchae* (T. III. p. 773—86. cf. Vallarsi Admonit. praevia), *Tractatus de decem temptationibus populi Israel in deserto* (ibid. p. 789—94. cf. Admonit. praevia) et *Commentarius in Canticum Debborae* (ibid. p. 795—802.).

b) *Dialogus Hieronymi et Augustini de origine animarum*, ex utriusque scriptis potissimum collectus (T. XI. P. II. p. 337—49.); *Praecepta ad monachos* (ibid. p. 398—406.); *Regula monachorum*

¹⁾ Hujus generis sunt Epist. 2—13. 27. 31. 32. 33. 40. 44. 45. 47. 102. 103. (commendatitia), 105. 115. 124. De plerisque supra in Vita suo loco actum est. „Nec ipsae epistolae“, ut bene monet R. P. Ventura, „quarum argumentum familiare prorsus et leve videri poterit, magnis et christiano Doctore dignis documentis carent; sive enim amicum laudet, sive vituperet, sive de negligentia litterarum queratur, sive de acceptis munusculis gratias agat, in hisce quoque tam exiguis persequendis argumentis omnia ex christiana religione haurit ad eamque reducit, tantaque sacrorum librorum testimonia congerit, resque per se humiles atque vulgares tam alte feliciterque extollit, ut gravissimum Doctorem et religionis flagrantem studio in his quoque facile sit deprehendere“. Bibliotheca parva veterum SS. latinae Ecclesiae Patrum ed. R. P. Ventura (Romae 1839). Praefat. §. I. p. V.

S. Hieronymi, ex scriptis ejusdem per Lupum de Olmeto Hispanensens saeculo XV. conscrinata ac primum sub titulo *Florum* edita (ibid. p. 407—482. cf. Vallarsi Admonit. praevia p. 406—407. et subjuncta Approbatio hujus regulae per S. P. Martinum V. facta ibid. p. 482—89.); *Regula Monachorum* (ibid. p. 489—529.); *Canones Poenitentiales* (ibid. p. 530—39.). *Liber de haeresibus Graecorum, Judaeorum, et Christianorum* (vid. S. Augustin. lib. de haeres. Peroratio) exstat in Indiculo Haereseon ed. Cl. Menardus. Paris. 1617, item inter Opera S. Isidori Hispanensis ed. Arevalo T. III. Append. X. (p. 520—34. Cf. ibid. Isidoriana c. 86. n. 20—30. T. II. p. 75—79.); *Tractatus de septem ordinibus Ecclesiae* (in Opp. S. Hieronymi T. XI. P. II. p. 157—75.); *Virginitatis laus* (ibid. p. 176—90.); *Tractatus de his, quae Deo in Scripturis S. attribuantur* (ibid. p. 191—200.); *Symboli Explanatio ad Damasum*, quae non est nisi ipse libellus fidei, quem Pelagius haeresiarcha conscripsit misitque Romam ad Innocentium Pontif. (ibid. p. 202—5.); *Explanatio fidei ad Cyrillum* (ibid. p. 205—211.); *Tractatus de honorandis parentibus* (ibid. p. 154—57).

S. Hieronymi Opera spuria.

c) *Epistolae spuriae* hae sunt: *Epistola ad Demetriadem* altera, quae incipit: „Si summo ingenii“ etc., quae Pelagium haeresiarcham habet auctorem (hanc seorsim quoque Pelagii nomine edidit S. Semler Halae Magdeburg. 1775 in 8°); *Epist. ad Geruntii filias, ad Marcellam*, ut adversa toleret, *ad virginem in exilium missam, ad amicum aegrotum* (T. XI. P. II, p. 1—120. cum Admonit.); *Epist. ad Praesidium de Cereo Paschali* (ibid. p. 212—19.), *ad Eustochium de Vinculis s. Petri* (ibid. p. 297—303.), *ad Paulam et Eustochium de virtute Psalmorum* (ibid. p. 390—92.), *ad Pammachium et Oceanum exhortatoria* (ibid. p. 311—14.), *ad Oceanum de Vita Clericorum* (ibid. p. 369—73.), *ad Damasum de oblationibus altaris* (ibid. col. 374.), aliaeque complures *epistolae s. Hieronymi ad s. Damasum P.* et vicissim datae (ibid. p. 375—80.), *Epist. ad Chromatium et Heliodorum cum narratione de Nativitate et adolescentia B. V. Mariae* (ibid. p. 381—90. cum Admonit. col. 380.) et al.

d) *Homiliae seu Sermones omnes*, qui hucusque sub nomine s. Hieronymi circumferuntur ac pariter exhibentur T. XI. P. II. Opp. s. Hieronymi, ex. gr. *De Assumptione B. Mariae Virginis* (ibid. p. 127—54.), *De Resurrectione Domini etc.* (ibid. p. 280—96.), *de corpore et sanguine Christi* (ibid. p. 349—54.) et al. citra dubium spurii sunt.

Nota 2. *Martyrologium Hieronymi* cum praefixis epistolis Chromatii et Heliodori ad Hieronymum et Hieronymi ad eosdem (editum in Opp. S. Hieronymi T. XI. P. II. p. 542—605. cum Admonit. praevia p. 539—41. et alibi saepius, vid. Luc. Ferraris Prompta Bibliotheca canon. cum Additamentis Venetiis 1794. T. XI. s. v. Martyrologium Art. noviss. n. 4—5. non quidem s. Hieronymi, certe tamen venerandae antiquitatis est. Cf. Tillemont l. c. Art. CXLIV. (p. 353—55). Recherches sur les Calendriers ecclésiastiques. Dissertation posthume du R. P. Victor

De Buck. II. III. Bruxelles 1877. (Extrait des *Précis historiques*). Idem fere valet de antiquo Sacramentario seu Lctionario, quod inscribitur: *Liber Comitis* (T. XI. P. II. p. 606—656.), cf. Admonit. praevia p. 605—6. et Tillemont l. c. p. 355.

§. 151.

S. Hieronymi Character et Doctrina.

S. Hiero-
nyimi Cha-
racter et
Doctrina.

S. Hieronymus, acerrimo praeditus ingenio, in disciplinis liberalibus apprime eruditus, latinae, graecae atque hebraicae linguae eximie gnarus¹⁾, nullum fere totius orbis christiani Scriptorem intactum reliquit, quem non diu noctuque studiis incumbens penitus exhausisset, ut sacrae eruditionis summum attingeret apicem. Is ab infantia doctrina catholica imbutus, postquam Italiam, Gallias, Orientemque lustraverat, a Paulino Episcopo Antiocheno, cujus familiari consuetudine utebatur, Presbyter ordinatus, a s. Gregorio Nazianzeno, qui Constantinopolitanae tunc praeerat ecclesiae, sacris litteris institutus, dein Romae a s. Damaso Pontifice gravissimis Ecclesiae negotiis gerendis adhibitus ac multo quamvis junior amici loco habitus est. Denique in locis sanctis degens sacrisque litteris assidue vacans, quas diuturna meditatione quasi in naturam verterat²⁾, s. Epiphanii, s. Chromatii Aquilejensis et Theophili Alexandriae Episcopi communione ecclesiastica, frequenti epistolarum de rebus fidei commercio et familiaritate usus est; s. Augustinus vero Hipponensis in Africa Episcopus eundem et maximi fecit, et in difficillimis quaestionibus consuluit, et filiali amore prosecutus est.²⁾ Talis igitur ac tantus vir morti jam proximus solemni modo testatus est, in diversis opusculis eo usque exaratis nihil

¹⁾ S. Hieronymi ep. 127. n. 7.

²⁾ Vid. epistolae s. Augustini ad s. Hieronymum, item s. Augustini lib. I. contra Julian. n. 34. lib. II. contra Julian. n. 36. Op. imperfect. contra Julian. lib. IV. c. 88. De peccatorum meritis et remiss. lib. III. n. 12.

aliud sibi cordi fuisse, quam audientibus loqui, quod publice in Ecclesia didicerit; simulque adversarios provocavit, ut omnes retro chartulas ejus ex integro discuterent, et si quid vitii reppererint, in medium proferrent.¹⁾ Hocce judicium ipsa Ecclesia catholica postmodum exercuit, dum s. Hieronymum „Doctorem maximum in exponendis s. Scripturis“ diserte agnovit²⁾, ejusque opuscula in omnibus recipienda declaravit.

S. Hieronymi Character et Doctrina.

S. Scripturam generatim triplici ratione exposuit, scilicet juxta historiam, juxta tropologiam, et juxta intelligentiam spirituales seu anagogen. Sensus historicum semper praemisit, cui pro re nata vel tropologicam, vel allegoricam expositionem adjungere solebat.³⁾ Adeo vero praeclare rem suam egit, ut vir doctissimus, qui totum se ejus studio devoverat, asserere non dubitaverit, neminem unquam post homines natos nec sacrarum arcana rerum altius investigasse, nec luculentius ex tota antiquitatis memoria atque omni disciplinarum genere exposuisse.⁴⁾ Istud tamen sedulo attendendum est, quod, ubi in Commentariis suis more solito diversorum Interpretum sententias ponens nullam reprobatur, ideo nequaquam easdem suas fecisse censendus sit; ac proinde cavendum, ne variorum sententias, minus aliquando probandas, quas plerumque sine auctoris nomine affert, pro Hieronymiana expositione accipiamus aut venditemus.⁵⁾

Dogmata ejusdem adeo pura sunt, ut Ecclesia nunquam non signiferum ducemque sanae fidei eum habuerit; doctrina autem morum perfectissima atque sublimissima est; nonnunquam tamen, praesertim ubi res fidei agitur, nimio affectu se abripi passus est, unde adversarii ansam obtrectandi arripuerunt.⁶⁾ — Sed

¹⁾ S. Hieronymi epist. 133. n. 12.

²⁾ Ita *Oratio* quam Ecclesia catholica in Officio et Missa hujus s. Doctoris (29. Sept.) adhibere consuevit.

³⁾ S. Hieronymi ep. 120. quaest. 12. Plura de indole Commentariorum ipsius vid. supra §. 149.

⁴⁾ D. Vallarsi in Opp. S. Hieronymi T. VII. P. I. Praefat. p. V — VI. Cf. etiam Selecta Veterum Testimonia, ut Erasmi Roterodami, J. Scaligeri, Rich. Simonis in Opp. S. Hieronymi T. XI. P. I. p. 363—70.

⁵⁾ Vid. supra §. 148. Adde S. Hieronymi Praefat. in lib. XI. Commentar. in Isai. (T. IV. p. 451—52.) et Commentar. in Jerem. p. 22. v. 24. seqq. (T. IV. col. 994).

⁶⁾ Cf. Dupin Biblioth. Auctorum Eccles. T. III. p. 247.

S. Hiero-
nymi Cha-
racter et
Doctrina.

maxime Epistolae ejus multiplici doctrina refertae spirituali scientia abundant, vivam ingenii virtutumque ejus imaginem refferunt, arcanumque mentis habitum et pectoris ignem repraesentant, quem nec ipse praesens facile exhiberet.¹⁾ — Sermo ejus cultus ac elegans variis floribus ornatus est et nativa quadam facilitate fluit; simul orationem suam mira rerum sententiarumque varietate distinguit, quae et novitate sua admirationem movent et blanda festivitate lectorem suaviter trahunt.²⁾

Catholica hujus s. Doctoris scientia *sana doctrina* est; boni omnes eum admirantur et diligunt; qui eum haereticum esse arbitrantur, insaniunt.³⁾ Capita quaedam ipsius doctrinae haec sunt:

1. De *vera Ecclesia, de S. Scriptura et Traditione* brevem hanc apertamque suam profert sententiam: „In illa esse Ecclesia permanendum, quae ab Apostolis fundata usque ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos, qui dicuntur Christi, non a Domino Jesu Christo, sed a quocumque alio nuncupari, scito, non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Ex hoc enim ipso, quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus (1. Tim. 4, 1. seqq. 2. Tim. 3, 1. seqq.) prae-nuntiavit. Nec sibi blandiantur, si de Scripturarum capitulis videntur sibi affirmare, quod dicunt, quum et diabolus de Scripturis aliqua sit locutus, et Scripturae non in legendo consistant, sed in intelligendo“. „Isti (haeretici) *absque ulla scientia Scripturarum, et traditionibus atque doctrina Apostolorum* vindicant sibi sacerdotii dignitatem,

¹⁾ Cf. Cassiodorii Institut. divin. litter. c. 21. Erasmi Roterdami lib. 11. epist. 1. ad Leonem P.; item P. Canisii Praefat. ad s. Hieronymi Epistolas ab ipso editas; R. P. Ventura in Biblioth. parva veterum SS. latine Ecclesiae Patrum Romae 1839. Praefat. §. 1.

²⁾ Cf. Ceillier T. X. Chap. VIII. Art. IX. n. 1. F. Bähr: Die christlich-römische Literatur §§. 92. 93.

³⁾ Ita jam Sulpicius Severus in Dialog. I. n. 9. Quae autem nonnulli ad detrahendam tanto viro gloriam orthodoxiae comminisci studuerint, videre licet in J. Clerici Quaest. Hieronym. Quaest. VIII. n. 18. et 19. Cf. Antidota in fronte Confessionis Hieronymianae ed. a C. Steinwichio Coloniae Agripp. 1585. fol.

et unctos Domini dicunt se esse . . . ; quumque haec faciant in interfectionem eorum, quos deceperunt, nullo dolore cruciantur, sed gaudent in alienis mortibus“. Dialog. adv. Lucifer. n. 27. Comment. in Amos c. 6. v. 2. seqq. (T. VI. col. 314.) Cf. Concil. Trid. Sess. IV.

S. Hieronymi Character et Doctrina.

2. *Hominem ad justificationem suam et postmodum ad bona opera Deo cooperari.* ita docet: „Dictum est mihi: Aperi os tuum et comede (Ezech. 3, 2.). Et aperto ore Dominus largitus est cibos, ut initia voluntatis in nobis sint et perfectionem beatitudinis a Domino consequamur. Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Attamen et velle et currere nostri arbitrii est“. Praecipitur nobis, ut aedificari possit domus spiritualis in sacerdotium sanctum, ad offerendas spirituales victimas placentes Deo, tales nos praebere, ut suscitetur in nobis Spiritus S. et ingrediamur in domum Domini et faciamus opera Domini. . . . Jesus enim suscitatus est a Patre in virtute, secundum Spiritum sanctificationis de resurrectione mortuorum, ut ille praesit operi, nos vero faciamus, ipso adjuvante et disponente“. „Quamvis enim propria voluntate ad Dominum revertamur, tamen nisi ille nos traxerit et cupiditatem nostram suo roboraverit praesidio, salvi esse non poterimus“. „Dominus gratia sua, qua nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus juvat atque sustentat“. Comment. in Ezech. c. 3. v. 2. (T. V. col. 27.) Comment. in Aggaeum c. 1. v. 14. (T. VI. col. 752—53.) Comment. in Jerem. c. 3. v. 21. seq. (T. IV. col. 863.) Dialog. contra Pelag. lib. III. n. 6. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 5. 6. et can. 3. 4. 5. 6. 9.

3. *Justificationis hominis natura* ita describitur: „Tollentur iniqui; non dixit: occidentur, sed: tollentur, ut ad meliora conversi, *de impietate et iniquitate ad pietatem et justitiam translati*, incipiant esse, quod ante non fuerant“. „Deus vocat ad se aquam maris et effundit eam super faciem terrae, *de peccatoribus justos faciens*“. „Deus vivificavit nos, et non solum vivificavit, sed vivificavit cum Christo Jesu, unam atque eandem nobis tribuens vitam habere cum Christo“. „Qui audierit verbum veritatis et

S. Hieronymi Character et Doctrina.

crediderit in eo, signatur Spiritu repromissionis sancto. Quia multi sunt, qui audierunt, et increduli permanentes nequaquam signaculum S. Spiritus consecuti sunt. Signaculum autem Dei est, ut quomodo primus homo conditus est ad imaginem et similitudinem Dei, sic in secunda regeneratione, quicumque Spiritum S. fuerit consecutus, signetur ab eo et figuram conditoris accipiat. Quaerendum etiam . . . , quid significet Spiritus repromissionis sanctus. Ego enim aestimo, quia, sicut *Spiritus S. sanctum facit eum, cui fuerit infusus*, . . . ita et Spiritus repromissionis vel Spiritus Dei sponsorem et deum facit eum, in quo habitaverit“. „Salvator semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus est ut homo, ut nos dii fieremus ex hominibus et non ultra moreremur, sed consurgentes Christo amici ejus diceremur et fratres, et ut esset discipulus sicut magister, et servus sicut Dominus“. „Et ille quidem (Christus) natura Filius (Dei) est, nos vero adoptione. Ille nunquam filius non fuit; nos antequam essemus, praedestinati sumus, et tunc spiritum adoptionis accepimus, quando credidimus in Filium Dei“. „Non exteriorem, sed interiorem hominem cupimus roborari (per Spiritum S.), ut postquam habitaverit Christus in interiore homine, in ipsius interioris hominis habitet principali, id est in cordibus nostris, . . . in eo domicilium sedemque suam ponens. Hoc autem totum per fidem fiet, si credamus in eum. Habitatio autem ista, quae per exordium fidei fabricatur, radices et fundamentum in caritate habet, ut quoniam Dei agricultura sumus, Dei aedificatio, omnia in caritate succrescant atque aedificentur“. Comment. in Sophon. c. 1. v. 2. seq. (T. VI. col. 678.) Comment. in Amos c. 5. v. 8. sqq. (ibid. col. 290.) Comment. in Ephes. c. 2. v. 1. seqq. (T. VII. col. 574.) c. 1. v. 13. (ibid. col. 560.) Comment. in Galat. c. 4. v. 12. (ibid. col. 458.) Comment. in Ephes. c. 1. v. 5. (ibid. col. 551.) c. 3. v. 16 seqq. (ibid. col. 602 — 603). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 4. et 7. can. 11.

4. *De accepto justificationis incremento* sic loquitur: „Ostenditur, per singulas horas atque momenta semper

dignis Sanctum Spiritum ministrari; et quanto quis in Dei opere et amore profecerit, tanto magis Sancti Spiritus in se habere virtutes, quas auditus fidei et non legis opera consummant. Non quo legis opera contemnenda sint, et absque eis simplex fides appetenda, sed quo ipsa opera fide Christi adornentur. Scita est enim sapientis viri illa sententia: Non fidelem vivere ex iustitia, sed iustum ex fide“. Comment. in Galat. c. 3. v. 5. (T. VII. col. 422.) Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 10. et can. 24.

5. Praeter fidem *bona opera necessaria esse ac meritoria* docet: „Haeretici quum viderint aliquos delinquentes, ajunt: Nihil aliud quaerit Deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat, quid agatis. Haec enim dicentes in iniquitatibus eorum sublevant animas eorum, ut non solum non agant poenitentiam, nec humiliantur, sed gaudeant in sceleribus suis et creata cervice gradiantur. Unde et populus et sacerdos, et hi, qui docti sunt, et hi, qui docuerunt, pari iudicio constringentur“. „Promittunt eis pacem et regna coelestia, et dicunt: Non necesse est, ut vivas continenter et sancte, habeto fidem, quam docemus, et omnia promissa Domini consequeris; quae loquentes magis adversum eos iram Domini concitant“. „Frustra quis vocem Domini Dei sui audire se dicit et confidere in Domino, quando operibus fidem destruit“. „Quomodo juxta Apostolum Jacobum fides absque operibus mortua est; sic absque fide, quamvis bona opera sint, mortua computantur“. „Jam nostri laboris est, pro diversitate virtutum diversa nobis praemia praeparare“. „Qui ista vera esse crediderint, necesse est curam habeant bonorum operum, per quae haereditas Dei et spes vitae praeparatur aeternae. Et pulchre ut majorem fidem faceret, non dixit: qui credunt hominibus, sed qui credunt Deo. Necesse est enim, ut curam bonorum operum habeant, quae adimpleta et omni studio perpetrata sunt bona utiliaque credentibus“. Comment. in Osee c. 4. v. 7. seqq. (T. VI. col. 38.) Comment. in Michaeam c. 3. v. 5. seqq. (ibid. col. 467—68.) Comment. in Sophon. c. 3. v. 1. seqq. (ibid. col. 718.) Comment. in Epist. ad

S. Hieronymi
Character et
Doctrina.

S. Hiero-
nymus
Character et
Doctrina.

Galat. c. 5. v. 6. (T. VII. col. 483.) Lib. II. adv. Jovinian. n. 32. Comment. in Epist. ad Titum c. 3. v. 8. (T. VII. col. 733.) Cf. Concil. Trid. Sess. 5. cap. 11. et 16. can. 19. 20. 21. 24. 26. 31. 32.

6. Similiter *praedestinationis temerariam praesumptionem cavendam* esse ita monet: „Quamdiu hoc fragili corpore detinemur, quamdiu habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, et concupiscit spiritus adversus carnem et caro adversus spiritum, nulla est certa victoria. — Non quaerit diabolus homines infideles, non eos, qui foris sunt: de ecclesia Christi rapere festinat. Escae ejus secundum Abacuc electae sunt. Job. subvertere cupit, et devorato Juda ad cribrandos Apostolos expetit potestatem. — Si Apostolus (Paulus), vas electionis et separatus in Evangelium Christi, ob carnis aculeos et incentiva vitiorum reprimit corpus suum et servituti subicit, ne aliis praedicans ipse reprobis inveniatur, et tamen videt aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suae, et captivum se in legem duci peccati; si post jejunia, famem, carcerem, flagella, supplicia in semet ipsum reversus exclamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? tu te putas securam esse debere?“ Epist. 22. ad Eustochium virginem n. 4. 5. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 12. et 13. can. 15. 16.

7. *Sacramenta in genere* haud obscure significat¹⁾, ac in specie de ss. *Eucharistiae sacramento et Novi Foederis sacrificio* inquit: „Tantum interest inter propositionis panes et corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ea ipsa, quae per exemplaria praefigurabantur. Quomodo itaque mansuetudo, patientia, sobrietas . . . praecipue esse debent in Episcopo, et inter cunctos laicos eminentia, sic

¹⁾ Comment. in Sophon. c. 3. v. 1. seqq. (T. VI. col. 721.) et ep. 14. n. 8. Quocum dignus est, qui conferatur, s. Augustinus Exp. planat. in Ps. 103. Serm. I. n. 9. dicens: „Respice ad munera ipsius Ecclesiae. Munus Sacramentorum in baptismo, in Eucharistia, in caeteris sanctis sacramentis“.

et castitas propria, et ut ita dixerim pudicitia sacerdotalis, ut non solum ab opere se immundo abstineat, sed etiam a jactu oculi et cogitationis errore *mens Christi corpus confectura* sit libera¹⁾. „Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus, ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur. Illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus, et quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis verae rubentia musta calcamus“. „Sic docuit Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster qui es in coelis“ etc. Comment. in Epist. ad Titum c. 1. v. 8. seq. (T. VII. col. 702.) ep. 120. quaest. 2. Lib. III. contra Pelagian. n. 15. Cf. Concil. Trid. Sess. 13. et 22.

S. Hieronymi
Character et
Doctrina.

8. *Statum virginitatis anteponendum esse statui conjugali* diserte adstruit: „Tantum interest inter nuptias et virginitatem, quantum . . . inter bonum et melius“. „Nihil prodest absque operibus coelibatus et nuptiae, quum etiam fides, quae proprie Christianorum est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur“. Lib. I. adv. Jovinian. n. 13. et n. 11. Cf. Concil. Trid. Sess. 24. can. 10.

9. *Intercessionem denique Sanctorum pro nobis et venerationem sanctorum reliquiarum* acerrime defendit: „Si Apostoli et Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro caeteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias et triumphos“. „Male facit ergo Romanus Episcopus, qui super mortuorum hominum Petri et Pauli ossa veneranda . . . offert Domino sacrificia, et tumulos eorum Christi arbitratur

¹⁾ Ita etiam Epist. 14. n. 8. de iisdem dicit, quod „*Christi corpus sacro ore conficiunt*“. Et rursus: „Alioquin sciebamur, et in *Christi sanguinem vinum consecrari*“. Comment. in Epist. ad Galat. c. 5. v. 19. (T. VII. col. 509.). Neque minus memoratu digna sunt verba ejus, quibus felicitatem describit hominis christiani ss. eucharistiam sub utraque specie juxta morem istius aetatis in suam domum deferentis: „Nihil illo ditius, qui *corpus Domini* canistro vimineo, sanguinem portat in vitro.“ Ep. 125. n. 20.

S. Hieronymi
Character et
Doctrina.

altaria? Et non solum unius urbis, sed totius orbis errant Episcopi“. — „Nos autem non dico Martyrum reliquias, sed ne solem quidem et lunam, non angelos, non archangelos . . . colimus et adoramus, ne serviamus creaturae potius, quam Creatori. Honoramus autem reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Martyres, adoremus; honoramus servos, ut honos servorum redundet ad Dominum“. „Nunc non tam illius (Vigilantii) infidelitatem, quae omnibus patet, quam nostram fidem aperuimus“. Lib. contra Vigilant. n. 6. et 8. Epist. 109. n. 1. et 4. Cf. Concil. Trid. Sess. 25. Decret. de invocatione, venerat. et reliquiis Sanctorum.

Editiones: Opera omnia S. Hieronymi primus ed. D. Erasmus Roterodam. Basileae ap. Froben 1516. IX Voll. fol., quae editio Basileae 1526. 1537. et saep. recusa est. — S. Hieronymi Opp. ed. Marianus Victorius, Reatinus Episcopus. Romae 1565—72. IX Tomi fol., quae pariter editio variis in locis (Antverpiae 1578., Parisiis 1608. et 1643.) repetita est. — Editio nova textus Erasmani adjectis variis doctorum hominum notis prodiit Francofurti ad Moenum (seu potius Lipsiae) 1684. XII Tomi fol. — Novis curis adornata est editio Opp. S. Hieronymi studio et labore monachorum Benedict. e Congregat. S. Mauri (A. Pouget et J. Martianay) Paris 1693—1706. Tomi V fol. Haec tamen editio viris eruditis non omnino satisfacit. — Editio praestantissima Opp. S. Hieronymi est, quam curavit D. Vallarsi Veronae 1734—42. XI Tomis fol., recusa et ab ipso emendata Veronae 1766—72. XI Tomis in 4°. Eadem editio in Patrologiae Cursu completo cur. J. P. Migne repetita est Paris. 1845—46. Tomis IX. P. L. T. XXII—XXX. (Editio haec novissima, quae in titulo recens detecta promittit, nil ineditum continet). — De editionibus epistolarum S. Hieronymi vid. supra §. 150. Caeterum cf. de editionibus Opp. S. Hieronymi Vallarsi Praefat. generalis P. I. n. 5—14. Ceillier l. c. Art. IX. n. 2—3. J. A. Fabricii Biblioth. lat. T. II. p. 321—24. p. 338—41. p. 344—45. Biblioth. med. et infimae latinit. T. III. p. 248—50. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum Latin. T. I. p. 433—536.

§. 152.

Tyrannius Rufinus, presbyter Aquilejensis. Ejus Vita et Opera.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius Rufini Opp., praesertim Apologia in s. Hieronymum, Historia Ecclesiastica, et Praefationes in varios libros ex Graeco ab ipso translato. — S. Hieronymi Opera, praesertim

Apologia contra Rufinum et Epistolae. — Palladii Historia Lausiaca cap. 118. — Gennadii lib. de viris illustr. c. 18. Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Bernard. M. de Rubeis Monumenta Ecclesiae Aquilejensis (Argentinae 1740. fol.) c. 8. et c. 10—14.; ac Ejusdem Dissert. de Turrano seu Tyrannio Rufino monacho et presbytero. Venetiis 1754 in 4°. — P. Th. Cacciari Dissertatio historica¹⁾ de Vita, fide ac Eusebiana ipsa Rufini translatione subjuncta editioni Historiae Ecclesiasticae ejusdem Rufini. Romae 1740—41 in 4°. — J. Fontanini Historiae litterariae Aquilejensis (Romae 1742 in 4°). Liber IV. et V. Utrumque hunc librum inscripto titulo: Vita Rufini lib. I. et II. in fronte suae editionis Opp. Rufini (Veronae 1845. fol.) praemisit D. Vallarsi, vid. etiam ejusdem Vallarsii Praefat. in hanc Editionem. — Tillemont T. XII. S. Jérôme Art. III. XII. XIII. XV. XLV. CXXV—XXX. — Ceillier T. X. Chap. I. (ed. 2. T. VIII.) — Card. H. Norisii Histor. Pelag. Lib. I. cap. 2. — J. A. Fabricii Biblioth. latina T. II. p. 345—48. et Biblioth. med. et infimae latinit. T. VI. p. 130—33. — Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum Latin. T. I. p. 571—83. — F. Bähr: Die christlich-römische Theologie. II. Bd. §§. 95—98. — Ebert, Litter. d. Mittelalt. I. Cap. XIV. (Ed. 2. 1889). Cf. Chevalier's. v. Rufin.

Egregiis hisce ss. Patribus alii quidam ejusdem aetatis Scriptores Ecclesiastici subjungendi veniunt, qui vel ad instar ss. Patrum vitam monasticam excoluerunt suisque scriptis promoverunt, vel interpretandae s. Scripturae operam dederunt, vel habitis Sermonibus nomen sibi pepere-
runt. Hujusmodi sunt *Rufinus*, presbyter Aquilejensis, *Palladius uterque*, *Sulpicius Severus*, s. *Chromatius Aquilejensis* et s. *Gaudentius Brixien-
sis Episcopus*. — Dein etiam agemus de *Priscilliano* ejusque scriptis, quae nuper detecta in publicam lucem prodierunt.

Tyrannius Rufinus, c. a. 346. in agro Aquilejensi Rufini Vita.
natus, Aquilejae, quo mature se contulerat, Patrum doctrina et pietate erga Deum in monasterio instructus arctam cum s. Hieronymo amicitiam junxit, et a s. Chromatio, Valeriani Episcopi Aquilejensis presbytero, baptismum a. 371. suscepit: quo facto monasticum institutum haud

¹⁾ Eam vero Dissertationem acriter perstringit D. Vallarsi in Praefat. Editionis Opp. Rufini ab ipso adornatae p. VI—X.

Rufini Vita. exigua cum laude amplexus est.¹⁾ Nec multo post Rufinus Melaniam, viduam Romanam nobilissimam simul atque sanctissimam, quae Jerosolymam ad loca sancta se recipere decreverat, illuc sequi statuit exoptatus illi in via spirituali comes.²⁾ Hinc Romam profectus Alexandriam trajecit (a. 372.), ubi monachos Aegypti celeberrimos in-visit, atque in dira persecutione Arianorum post obitum s. Athanasii contra Catholicos excitata molestias quasdam perpersus Theophilum amicum, Didymum praeceptorem nactus est.³⁾ Sex annis, quos integros augendae eruditioni ac pietati magis excolendae impendit, in Aegypto transactis, tandem et ipse Melaniam secutus apud Hierosolymam in monte Oliveti vitae monasticae totum se dedit. Neque ideo tamen Rufinus ita substitit Hierosolymae, quin ad invisendos aliarum etiam regionum, ut Mesopotamiae, eximios viros nonnunquam excurreret, et ejusdem forte itineris occasione Aegyptum quoque reviseret, biennio rursus ibi commorans.⁴⁾ Postea in Palaestinam redux a Joanne Episcopo Jerosolymitano, circa a. 390. presbyter ordinatus est. Sed quoniam justo plus favebat Origeni, aliquot annis post ruptum est amicitiae vinculum, quod ad eam usque aetatem Rufinum junxerat cum s. Hieronymo, unde lites non minus diuturnae, quam acerbae

¹⁾ S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 2. et lib. III. n. 20. Rufini Apolog. in s. Hieronymum lib. I. n. 4. S. Hieronymi Chronic. ad a. 14. Valentis Imp. Cf. J. Fontanini Hist. litter. Aquilej. lib. IV. (in edit. Vallars. Vita Rufini lib. I.) c. 1. n. 1—5. Rubeis Monumenta Eccles. Aquilej. c. 8. n. 7.

²⁾ S. Hieronymi ep. 4. n. 2. Ejusdem Chronicon ad a. 10. Valentis Imp. S. Paulini Nolani ep. 28. n. 5. Cf. Fontanini l. c. lib. IV. c. 1. n. 6—7.

³⁾ S. Hieronymi ep. 3. n. 1. 2. Rufini Apolog. in s. Hieronymum lib. I. n. 4. et 11. lib. II. n. 12. Rufini Histor. Eccles. lib. II. c. 3. 4. et 7. Ejusdem Apolog. ad Anastas. P. n. 1. et 2. S. Hieronymi Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 2. 3. 4. et lib. III. n. 18. Cf. J. Fontanini l. c. lib. IV. c. 2. n. 1—6.

⁴⁾ Rufini Apolog. in s. Hieronymum lib. II. n. 8. et 12. cum Nota subjecta huic loco et Vallarsii Praefat. in Opp. Rufini p. IV—V. Rufini Hist. Eccles. lib. II. c. 8. Palladii Hist. Laus. c. 118. Cf. J. Fontanini lib. IV. c. 2. n. 7—9.

traxerunt originem.¹⁾ Tandem a. 397. pace cum Hiero- Rufini Vita.
nymo inita Rufinus s. Melaniam redeuntem in Italiam
secutus est.²⁾ Postquam autem Romae in monasterio Pineti
degens opuscula quaedam graeca, in his famosos Origenis
libros *περὶ ἀρχῶν*, rogantibus amicis transtulerat, patriam
repetiit, et Aquilejae plures deinceps annos agens jurgia
antiqua cum s. Hieronymo recrudesce fecit, quibus s.
Chromatius Aquilejensis Episcopus, utriusque amicus,
frustra modum imponere studuit; ibi variis scriptis elu-
cubrandis graecisque vertendis continue insudavit.³⁾ Anno
circa 408. patriae iterum valedixit, in Palaestinam rursus
cum s. Melania trajecturus. Haec autem pia femina cum
suis atque Rufino, ut imminentem ea tempestate barbaro-
rum impetum effugeret, primo quidem urbe relicta perre-
xit in Siciliam; dum vero profugorum turba paulo lon-
giores ibi traheret moras, Rufinus istic fato cessit a. 410.⁴⁾

Rufini *Opera* omnia, quae ab a. 397—410. conscrip-
sit, duplicis generis sunt, alia *primigenia*, quae de suo
elucubravit, alia *translata*, quae ex graecis aliorum ipse
latina fecit.

I. Opera primigenia.

1. *Historiae Ecclesiasticae libri duo.* In his Eusebii
historiam ecclesiasticam sat libere a se versam et libris
novem comprehensam, minori tamen ingenio ac fide usque

¹⁾ De presbyteratu indepto cf. J. Fontanini lib. IV. c. 2. n. 8.
Tillemont l. c. Art. XLV. (p. 108). — De litibus Origenianis vid. supra
§. 148. item J. Fontanini lib. IV. c. 3. Buse: Hieronymus und Rufin
in Dieringer's Kathol. Zeitschrift. III. Jahrg. II. Bd. S. 146—47.

²⁾ Vid. supra §. 148.; item J. Fontanini lib. IV. c. 4. et 5. Schoe-
nemann Biblioth. histor. litter. Patrum latin. T. I. p. 577. Not.

³⁾ S. Kieronimi ep. 81. Apolog. contra Rufin. lib. II. n. 2.
et lib. III. n. 2. Cf. supra §. 148. J. Fontanini lib. V. c. 1—6.
et c. 19.

⁴⁾ Pallad. Hist. Laus. c. 118. Rufini Prolog. latinae versionis
Homiliarum Origenis in librum Numerorum (Opp. Origenis ed. de la
Rue T. III. p. 275). S. Hieronymi Prolog. Commentar. in Ezechiel
(T. V. p. 3—4). Cf. J. Fontanini lib. V. c. 20. Tillemont l. c. Art.
CXXV. (p. 303—4). Rubeis Monumenta Eccles. Aquilej. c. 13. n. 5.

Rufini
Opera.

ad obitum Theodosii M. (a. 395.) proprio opere continuavit, ea praecipue referens, quae tam in Occidente, quam in Oriente vel ipse viderat, vel a testibus oculatis acceperat.¹⁾

2. *Historia monachorum seu Liber de Vitis Patrum* i. e. monachorum Aegypti. In hoc libro narrator quae in variis itineribus ad visendos monachos in Aegypto susceptis viderit et audiverit refert, adeoque vitam, virtutes, miracula illorum patrum graphice describit.²⁾

Variis auctoribus liber hic adscriptus fuit, sed Rufino ut scriptori eum tribuendum esse, jam inter eruditos fere convenit. Certe s. Hieronymus in Epistola (133. al. 43.) ad Ctesiphontem scripsisse Rufinum librum de monachis testatur. Acriori enim animo eum suggillans scribit: „Qui (Rufinus) librum quoque scripsit quasi de monachis, multosque in eo enumerat qui nunquam fuerunt, et quos fuisse scribit Origenistas ab Episcopis damnatos esse non dubium est, Ammonium videlicet et Eusebium, et ipsum Evagrium, Or quoque et Isidorum et multos alios, quos enumerare taedium est. . . . Unum Joannem (Eremitam) in ipsius libri posuit principio, quem et catholicum et sanctum fuisse non

¹⁾ Hi duo libri, etiam nomine *decimi et undecimi libri Historiae Ecclesiasticae Rufini* veniunt, dum quippe non tanquam Opus peculiare, sed tanquam continuatio Operis historici Eusebiani a Rufino translati considerantur, vid. Gennad. lib. de viris illustr. c. 17. S. Augustin. lib. de haeres. c. 83. Socrat. Hist. Eccles. lib. 2. c. 1. Editiones reliquis praeferendae sunt: Ecclesiasticae Historiae Eusebii Pamphili libri IX. Rufino Aquilej. interprete, ac duo ipsius Rufini libri ed. P. Th. Cacciari Romae 1740—41. (Partes duae); et Historiae Ecclesiasticae libri duo in Opp. Rufini ed. Vallarsi T. I. p. 209—306. Migne P. L. T. XXI. p. 467—540. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 11. Vallarsi Praefat. Opp. Rufini p. XII—XV. Tillemont Art. CXXV. (p. 304—5).

²⁾ Vid. Rufini Hist. Eccles. lib. II. (seu lib. XI.) c. 4. S. Hieronymi ep. 133. n. 3. Gennad. lib. de viris illustr. c. 41. et c. 11. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 12. et 13. Vallarsi Praefat. Opp. Rufini p. XI—XII. Tillemont Art. CXXV. (p. 306). Editio praeclara hujus libri est in *Vitis Patrum* (ed. Rosweydis Antverpiae 1615. fol.) liber II., ubi etiam idem doctissimus Editor in Prolegom. IV. varias de hujus Operis auctore sententias olim vigentes proposuit, ac in Praeludiis in hunc librum (ibid. p. 424—47.) de fatis Rufini disseruit Veterumque de illo testimonia congegit. Ex hac Rosweydi editione textum recudi fecit D. Vallarsi. — Ap. Migne l. c. T. XXI. p. 387—462.

dubium est, ut per illius occasionem caeteros quos posuerat haereticos Ecclesiae introduceret¹⁾ De Joanne Lycopolitano in capite primo Historiae monachorum agitur, adeoque certo constat a s. Hieronymo hunc librum designari et Rufino adscribi. — Certum porro est, eum qui in hoc opere inducitur narrans vitam monachorum quos visitaverit, non esse ipsum Rufinum; comparata enim vita Rufini cum pluribus quae in hoc libro narrantur, id jam dudum eruditi demonstrarunt.²⁾ Plures auctores autem censent, narratorem esse s. Petronium Bononiensem postea Episcopum. Hunc adolescentem Aegyptum ejusque monachos visitasse, eumque ex Oriente in Italiam reversum et scribendi munere minus instructum, Rufini amici calamo usum esse in describenda suarum peregrinationum historia.³⁾ — Alii uti Rosweydyus, Vossius et Tillemontius existimant, usum esse Rufinum saltem ex parte commentationibus scriptorum anteriorum, qui de monachorum vita egerunt. Inter hos fuit Timotheus Episcopus Alexandrinus, quem talia scripsisse narrat Sozomenus H. E. lib. VI. c. 29. Timotheus tamen jam obiit a. 385., in Historia monachorum vero plurima referuntur quae ad annos subsequentes spectant, totumque iter narratoris exhibetur ut factum ultimo decennio saeculi quarti. — Quaestio obscura magis elucidatur ex iis quae nostro tempore

¹⁾ Subtilius disputat Fontanini in Vita Rufini L. II. c. XIII. de illis s. Hieronymi verbis *multosque enumerat qui nunquam fuerunt*. Censet, Hieronymum arguere Rufinum, quod ipse quum agere vellet de monachis stricto sensu acceptis multos afferat qui non proprie monachi, sub abbate vel superiore formati, fuerint, sed anachoretae. Admitti non posse, Hieronymum contendere Rufinum tales monachos afferre qui nunquam vixerint. Sed ista Fontanini interpretatio aegre potest admitti. Censerem, s. Hieronymo aliqua in istis narrationibus minus probata visa esse, et exaggerata quoad coetus quosdam monachorum. Hinc stylo suo robusto et acriori dicit, Rufinum multos monachos enumerare qui nunquam fuerunt, illos vero Origenistas quos fuisse scribit quosque exstitisse ipse Hieronymus agnoscit, sine dubio ab Episcopis esse damnatos.

²⁾ V. Fontanini L. V. c. XII. (Vita Rufini L. II. c. XII.) ap. Migne P. L. T. XXI. p. 235 sqq.

³⁾ Nititur haec sententia praecipue iis quae dicit Gennadius De Scriptor. eccl. c. 41: „Petronius Bononiensis ecclesiae Episcopus, vir sanctae vitae et monachorum studiis ab adolescentia exercitatus, scripsisse *putatur* vitas Patrum monachorum Aegypti, quas velut speculum ac normam professionis suae monachi amplectuntur“. Sed nihil certi colligi potest ex hoc textu Gennadii, qui et alibi de vero libri scriptore omnino anceps opus nullo auctoris nomine memoravit. L. c. c. 11. scribit: „Evagrius . . . cujus, liber qui adtitulatur *Vita Patrum* veluti continentissimi viri mentionem facit, scripsit multa.“

Rufini
Opera.

Amélineau scripsit in Dissertatione *De Historia Lausiaca*.¹⁾ Ostendit ipse, jam saeculo quarto a monachis Aegypti lingua coptica multa opera scripta esse, quibus monachorum clarorum vitam et gesta celebrabant. „Vix clarissimi inter monachos Patres, Antonius, Paulus Eremita, Macarius, Pachomius, Sinuthius vita functi erant, quam eorum discipuli quaecunque facta, quaecunque dicta, quaecunque visa, audita aut memoria retenta scribenda curaverunt“.²⁾ Interdum etiam jam ante mortem Patrum ejusmodi relationes de eorum gestis scribebantur. Consuetum quoque erat monachis Aegypti, ut ad visendos Patres celebres longa itinera susciperent, unde explicatur, quod Patrum vita et gesta enarrentur illa forma, qua viator refert quae in ejusmodi itinere viderit et audiverit. Libris illis anterioribus igitur, copticis (vel graecis) Rufinus in *Historia monachorum* et postea Palladius in *Historia Lausiaca* conscribenda usi sunt. Rufino serviisse unum opus antierius quod fere verterit, existimat Amélineau (p. 62.). — Caeterum iter in *Historia monachorum* descriptum non vere susceptum esse videtur, sed sub itineris narrandi specie, jam in opere illo anteriore quo usus est Rufinus, varia de monachis, sive visa, sive audita, sive lectione cognita collecta erant eandemque formam Rufinus libro servavit. — Hanc explicationem, quae nititur iis quae de antiquis illis scriptis monachorum Aegypti jam explorata videntur, satis congruam esse censemus.³⁾

3. *De Benedictionibus Patriarcharum libri II.* In his vaticinium Patriarchae Jacob, quo filiis suis moriens benedixit (Genes. c. 49.), triplici, id est historico, morali et mystico sensu s. Paulino Nolano roganti disseruit, ita ut

¹⁾ De *Historia Lausiaca*. Quenam sit hujus ad Monachorum Aegyptiorum historiam scribendam utilitas. Thesim Facultati Litterarum in Academia Parisiensi proponebat E. Amélineau. Adjecta sunt quaedam hujus *Historiae Coptica Fragmenta inedita*. 8°. pp. 124. Parisiis ap. Ern. Leroux 1887.

²⁾ L. c. p. 22.

³⁾ Quoad illos libros Copticos advertit Amélineau, „illa opera saepissime rebus ipsis ac veritate niti, sed rebus semper ac veritati multa adjuncta fuisse incredibilia, pro Coptitarum imaginatione fervida et ingenio ad mirabilia propenso“ (p. 41. cf. p. 72) Admitti quidem potest aliqua quae in *Historia monachorum* habentur non certo constare, sed imaginatione videri concepta vel exaggerata. Minus aequus tamen in monachos scriptores ille Dissertationis auctor habendus est. — Caeterum ex iis quae disserit de monachorum institutis, vita et scriptis apte corrigentur ea quae de monachis scripsit H. Weingarten in libello: *Der Ursprung des Mönchthums im nachconstantinischen Zeitalter*. Gotha 1877.

libro I. benedictionem super Judam, libro II. benedictiones super reliquos undecim ejusdem fratres explanaverit.¹⁾

4. *Commentarius in Symbolum Apostolorum*, quo nulum aliud ejusmodi scriptum magis praeclarum atque eruditum tota ecclesiasticae antiquitatis memoria continetur, integrum istud Symbolum per singulos articulos luculentissime exponit.²⁾

5. Rufinus translationi libri I. Apologiae s. Pamphili pro fide recta Origenis, quam ex Oriente redux Romae adornaverat, in modum epilogi brevem dissertationem propriam adjunxit, quae inscribitur: *De adulteratione librorum Origenis*³⁾, in qua tum ab exemplis Veterum, quibus simile quid contigit, tum ex litteris ipsius Origenis adhuc superstitis ostendere nititur, ea, quae in Origenianis libris

¹⁾ Migne l. c. T. XXI. p. 295—336. — Gennad. lib. de viris illustr. c. 17. S. Paulini Nol. ep. 46. n. 3. ep. 47 n. 2. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 2. n. 4—6. Rubeis Monument. Eccles. Aquilej. c. 13. n. 3—4. Tillemont. l. c. Art. CXXVII. (p. 309—311). Vallarsi Praefat. Opp. Rufini p. X—XI. — Simile huic opusculum inscriptum: *De benedictionibus Patriarcharum*, quod Paulino diacono Mediolanensi (de quo vid. supra T. I. §. 123. p. 655. Not. 1.) tribuunt auctores minime spernendi, edidit cl. Mingarellius in Veterum Latin. Patrum Opusculis Bononiae 1751. T. H. P. I. p. 199—237. recus. in Galland. Biblioth. Patrum T. IX. p. 34—41. Idem ex parte reperitur in S. Hieronymi Opp. T. III. p. 783—86. Cf. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 17. n. 21. Galland. T. IX. Prolegom. c. 2. n. 8. Schoene-mann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 600—602.

²⁾ Gennad. lib. de viris illustr. c. 17. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 14. Vallarsi Praefat. Opp. Rufini p. XI. Tillemont l. c. Art. CXXV. (p. 308). B. II. Rubeis Dissertationes variae (Venetiis 1762 in 4°) cap. 2. et 3. (p. 11—27). H. Brüll, De Tyr. Rufini Aquilei. Commentario in Symb. Apostolorum, Düren 1879, 4° 17 pp. — Hujus Operis editio insignis exstat in Append. Opp. S. Cypriani edit. Maurinae (ed. Paris. Append. p. CXCII—CCXXXII. ed. Venet. p. 989—1030), unde recusum est in Opp. Rufini ed. Vallarsi T. I. p. 51—114. Migne l. c. T. XXI. p. 335—386. Vers. germ. ed. H. Brüll, Kempten 1876.

³⁾ Exstat hic libellus in Opp. S. Hieronymi ed. Martianay T. V. col. 249—54. et in Opp. Origenis ed. de la Rue T. IV. Append. p. 48—55. Migne P. G. T. XVII. p. 615—632; in editione Vallarsiana Opp. Rufini desideratur.

Rufini
Opera.

s. Pamphili Apologiae contraria inveniuntur, ab haereticis fuisse corrupta.

6. *Apologiae in s. Hieronymum libri duo.*¹⁾ Hanc Apologiam quae etiam *Invectivae* nomen accepit, uti superius (§. 148. p. 160 sqq.) vidimus, Rufinus Aquilejae degens c. a. 399. scripsit. Quum videlicet ab amicis certior factus esset, quod Romae haeresis Origeniana nomine in crimen veniret, libros hos direxit contra Hieronymum, quem totius accusationis auctorem et incentorem credebat.

Rufinus in hac Apologia contra Hieronymum proprie ejus epistolae ad Pammachium et Oceanum (ep. 84.) respondet; ac primo quidem libro haereseos crimen, maxime quoad doctrinam de Trinitate, de Incarnatione ac de resurrectione carnis nostrae, a se amoliri, quin imo sanam Hieronymi fidem suspectam reddere eumque tanquam haereticum traducere studet (lib. I. n. 1—9. cf. lib. II. n. 41.); interpretationem librorum *περὶ ἀρχῶν* salva fide a se adornatam et mutationes in ea factas variis argumentis tuetur (lib. I. n. 10—16.), blasphemiam autem quandam in Filium Dei et Spiritum S., sibi objectam, ab amicis Hieronymi falsariis versioni suae insertam esse contendit (lib. I. n. 17—21.). Exinde in ipsum Hieronymum acerrime invectus, eum, dum Origenem mox laudaverit, mox condemnaverit, turpissime sibi contradicere ac proinde nullam prorsus mereri fidem (lib. I. n. 21—22.), imo in iisdem Commentariis, quos tanquam orthodoxae fidei suae testes Hieronymus produxerit, Origenianos errores frequenter et aperte ab eo praedicari asserit (lib. I. n. 23—44.). — Postquam ita Rufinus objectiones dogmaticas retorsit, altero libro caeteras criminationes refutare aggreditur; hic itaque perjurii, sacrilegii, blasphemiae et abnegationis Christi Hieronymum accusat (lib. II. n. 1—8.), ipsisque Gentilibus deteriorem impia et detestanda scripsisse contendit (n. 9—11.), atque vanam eruditionis jactationem ei exprobrat (n. 12.); porro ut mendacii Hieronymum convincat, ostendit, quot locis Origenem is laudaverit (n. 13—22.), eumque non soli Origeni, sed optimis et doctissimis quibusque Ecclesiae viris, Episcopis et Martyribus, ex mera invidia detrahere asserit (n. 22—25.); tandem se in versione librorum *περὶ ἀρχῶν* nihil admisisse dicit, nisi quod Hieronymus Judaeos secutus in ipsis etiam s. Scripturis latine vertendis libere usurpaverit (n. 26—37.), ac postquam gravissimis eum calumniis oneravit, Deum testem invocans addit, se „multo plura reticuisse, quam protulisse, penitus autem silere non potuisse“ (n. 44. cf. n. 12. et 23.).

¹⁾ Opp. Rufini (ed. Vallarsi) T. I. p. 307—402. Migne l. c. T. XXI. p. 541—624.

7. *Apologia pro fide sua ad Anastasium Pontificem.*¹⁾

Rufinus Aquilejae degens, quum a s. Anastasio P. ad causam dicendam saepius evocatus esset, eodem tempore quo contra s. Hieronymum libros suos exaravit, hanc Apologiam de fide sua Anastasio Romano Pontifici tanquam judici obtulit.

In hac *Apologia* Rufinus postquam itineris difficultatem excusavit et Confessoris gloriam sibi vindicavit, fidem suam profitetur de Trinitate, de Incarnatione Filii Dei, de resurrectione carnis nostrae, de iudicio futuro atque aeterna diaboli ac damnatorum reprobatione; de animae autem origine, quam a Deo creatam fatetur, varias sententias afferens iudicium proprium suspendit; denique interpretationem librorum *περὶ ἀρχῶν* Hieronymi potissimum exemplo tuetur, et accusationis contra se instructae causam in sola aemulorum invidia collocat. -- Ast non multum profecit; etenim apologia hac non obstante versio librorum *περὶ ἀρχῶν* a Rufino facta per Pontificis Romani sententiam damnata est, ipso Rufino, utrum fidem orthodoxam teneat et absolutione dignus sit, Deo judici relicto.²⁾

II. Opera a Rufino ex lingua graeca in latinam conversa.

Huc referri debent:

1. *S. Basilii M. Regula* (vid. supra T. I. §. 103. p. 515. Not. 1.)

2. *S. Basilii M. Homiliae octo* (vid. supra T. I. §. 103. p. 516. Not. 1.)

3. *S. Gregorii Nazianceni Opuscula decem* (vid. supra T. I. §. 108. Nota 1. p. 554.).³⁾

4. *S. Pamphili Martyris Apologiae pro Origene liber I.* (vid. supra T. I. §. 85. p. 378: Not. 1.).⁴⁾

¹⁾ Opp. T. I. p. 403—408. Migne l. c. T. XXI. p. 623—628.

²⁾ S. Anastasii P. Epist. ad Joannem Jerosolymit. Episcopum, de qua vid. supra p. 157. Nota 4.

³⁾ De his cf. Fontanini lib. T. c. 1. n. 3—4. et c. 8. n. 1—2. Tillemont l. c. Art. LXXXIX. (p. 219.). et Art. CXXV. (p. 305).

⁴⁾ Cf. J. Fontanini lib. V. c. 1. n. 5—6. c. 5. n. 3—5. et c. 9. n. 5. Tillemont l. c. Art. LXXXIII—IV. (p. 204—7.) et Art. CXXIX. (p. 314.) Galland. T. IV. Prolegom. c. 1.

Rufini
Opera.

5. *Origenis libri quatuor περὶ ἀρχῶν* (vid. supra T. I. §. 66. et T. II. §. 148).¹⁾

6. *Origenis Homiliae 17 in Genesin, 13 in Exodum, 16 in Leviticum, 28 in Numeros, 26 in Josue, 9 in Judices, et aliae 9 in Psalmos aliquos, Homilia una in lib. I. Regum, et Homiliae 4 in Canticum Canticorum* (vid. supra T. I. §. 66).²⁾

7. *Origenis Tomi 15 in Epistolam S. Pauli ad Romanos*, quos Rufinus in libros decem redigens adhuc copiose transtulit in Latinum (vid. supra T. I. §. 66).³⁾

8. *Eusebii Caesarensis Historia Ecclesiastica* in libros novem contracta (vid. supra T. I. §. 104. n. 2.).⁴⁾

¹⁾ Cf. J. Fontanini lib. V. c. 2. n. 1—3. et n. 7. Tillemont l. c. Art. LXXXVI. (p. 210—12).

²⁾ Cf. J. Fontanini lib. V. c. 7. n. 1—5. et n. 7. Tillemont l. c. Art. CXXVI. (p. 307—8). Art. CXXVIII. (p. 312—13.) et Art. CXXXI. (p. 313). Omnes istae Homiliae optime editae sunt in Origenis Opp. ed. de la Rue T. II., praeter Homilias in Canticum, quae exhibentur ibid. T. III.

³⁾ Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 8. Rufini Praefat. in Origenis Explanat. Epist. ad Romanos (Origenis Opp. ed. de la Rue T. IV. p. 458). Cf. J. Fontanini lib. V. c. 7. n. 6. Optima hujus Explanationis editio est in Origenis Opp. ed. de la Rue T. IV.

⁴⁾ Merito notant viri docti, Rufinum in vertenda Historia Ecclesiastica Eusebii tanta libertate usum fuisse, ut translatio isthaec ne paraphrasis quidem dici possit, sed magis proprium Opus, in quo tamen Eusebium plurimum exscripserit, addens, demens et immutans sat multa. Cf. Ger. J. Vossius De Historicis latinis lib. II. c. 11. (Francofurti 1677. p. 208). Aub. Miraeus ad Gennadii lib. de viris illustr. c. 17. (in J. A. Fabricii Biblioth. Eccles. p. 12). Labbe De Scriptor. Eccles. s. v. Rufinus (ed. cit. p. 115). Tillemont l. c. Art. CXXV. (p. 304). Dupin T. III. p. 256. Hunc Eruditorum consensum infringere conatus est P. Th. Cacciari in Dissert. historica de vita, fide ac Eusebiana ipsa Rufini translatione, quam veluti Appendicem suae editioni totius Historiae Ecclesiasticae Rufini Romae 1740—41 in 4° adjecit. Minime tamen, quod voluit, persuadere potuit, singulari ejus sententia solide ab aliis refutata. Cf. H. Tartarotti Roboretani Dissert. de versione Rufiniana Historiae Ecclesiasticae Eusebii Caesariensis. Tridenti 1748 in 4°. et E. J. Kimmel De Rufino Eusebii interprete libri duo. Gerae 1838 in 8°. Optimam hujus versionis editionem adornavit P. Th. Cacciari; vid. supra p. 200. Not. 1. De aliis ejusdem editionibus

9. *Evagrii centum Sententiae ad monachos*, item *Sententiae de apathia*, seu *liber de vita communi coenobitarum ad Synoditas*, et *liber ad Virgines Deo sacratas* (vid. supra T. I. §. 120. p. 630. n. 5.).¹⁾

10. *Clementis Romani Recognitiones* falso inscriptae, et *Ejusdem Epistolae duae ad S. Jacobum Jerosolymitanum*, fratrem Domini (vid. supra T. I. §. 35. Nota 1. n. 2. et 5. p. 144.).²⁾

11. *Sexti Pythagoraei*, philosophi Gentilis, *Sententiae*, quas latine versas pro Sixti vel Xysti Papae et Martyris sententiis imprudens venditavit.³⁾

antiquioribus vid. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum Latin. T. I. p. 593—97.

¹⁾ Vid. S. Hieronymi ep. 133. n. 3. Gennad. lib. de viris illustr. c. 11. et 17. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 9. n. 1—4. Tillemont l. c. Art. CXXIX. (p. 313). Optima editio istorum trium Opusculorum habetur in Galland. Biblioth. T. VII. p. 578—81. et in Lucae Holstenii Codice Regularum monast. (Augustae Vindel. 1759. fol.) T. I. Append. p. 465—69.

²⁾ Vid. Gennad. lib. de viris illustr. c. 17. et ipsius Rufini Praefat. in Clementis Recognitiones. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 10. Tillemont l. c. Art. CXXVIII. (p. 311—12.) et Art. CXXV. (p. 307). Editae sunt *Recognitiones D. Clementis ejusque Epistolae ad Jacobum fratrem Domini Rufino Torano Aquilejensi interprete* per J. Sichardum Basileae 1536. fol. (Editio haec Bernardo Episcopo Tridentino dedicata est) ac postea Recognitiones cum una S. Clementis ad B. Jacobum epistola certe a Rufino translata in Opp. Patrum Apostolicorum ed. Cotelerius T. I. (p. 483—602. et p. 617—20.), novissime tandem solae Recognitiones in Biblioth. selecta Patrum Eccles. latin. cur. Gersdorf. Vol. I. Lipsiae 1838 in 8°. Migne P. G. T. II.

³⁾ Vid. S. Hieronymi ep. 133. n. 3. Gennad. lib. de viris illustr. c. 17. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 8. n. 3—8. Tillemont l. c. Art. LXXXIX. (p. 219.) et Art. CXXIX. (p. 313—14). — J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 345—46. et p. 347. — Editae sunt Sexti Pythagorici Sententiae Rufino interprete cum aliis quibusdam aliorum opusculis cura B. Rhenani Basileae 1516 in 4°, et jam ante a S. Chamberio Lugduni 1507 in 4°, dein praesertim inter *Opuscula mythologica, physica et ethica* ed. Th. Gale Amstelodami 1688. p. 643—56. (cf. ibid. Praefat. n. XI.), aliquando etiam sub inscriptione: *Sixti Anulus*, vel *Sixti Enchiridion*. Novam editionem adornavit U. G. Sive-
rus Lipsiae 1725 in 4°.

Rufini
Opera.

Rufinus in transferendo de Graeco in Latinum elegans ingenium habuit, nimia tamen libertate usus est; versiones autem, quas ipse adornavit, a versionibus aliorum antiquorum interpretum discernuntur praemissis Prologis (Gennad. lib. de viris illustr. c. 17.).

Nota 1. Quum Bucherius a. 1634 publicaret *Librum Anatolii de ratione paschali*, (v. T. I. p. 353), existimavit, hosce esse Canones paschales Anatolii ab Eusebio commemoratos (L. VII. c. 32.) a Rufino in latinum versos, eique sententiae multi auctores recentiores adstipulati sunt. Inveniebatur enim in illo libro Fragmentum Canonum paschalium Anatolii ab Eusebio l. c. allatum, secundum versionem Rufini in Eusebii Historia eccles. ab ipso in latinum translata. Unde et integram opusculi versionem Rufino adscripserunt. Sed modo jam constat apud eruditos, illum a Bucherio publicatum Librum Anatolii de ratione paschali nequaquam genuinum esse sed opus falsarii saeculi VI., qui opusculo a se confecto illud Fragmentum ab Eusebio citatum inseruit, quo facilius totum libellum Anatolio supponeret (v. T. I. p. 353. n. 2.). Proinde Rufino aliqua versio Canonum paschalium s. Anatolii tribui nequit.

Nota 2. *Commentarius in 85 priores Psalmos* (ed. Lugduni 1570. fol.) perperam Rufino tribuitur, ac potius Vincentium, presbyterum Gallum, auctorem habere videtur, vid. Gennad. lib. de viris illustr. c. 80. Cf. J. Fontanini lib. V. c. 17. n. 1. Vallarsi Praefat. Opp. Rufini p. XVI—XVIII. — *Commentarii in Oseam Prophetam libri III*, *Commentarii in Joëlem liber unus*, et *Commentarii in Amos libri II* non a Rufino, sed a scriptore quodam Hispano, forte a Paulo Orosio, ante medium saeculum quintum conscripti esse videntur, cf. J. Fontanini lib. V. c. 17. n. 2. Vallarsi Praefat. p. XVIII—XXII. Tillemont l. c. Art. CXXIX. (p. 315—16).

Nota 3. *Vita S. Eugeniae Virginis et Martyris* a quibusdam ex meris conjecturis ac styli similitudine Rufino interpreti adscribitur, cf. J. Fontanini lib. V. c. 17. n. 3. Vallarsi Monit. p. 561—62. — *Libellus de Fide brevior*, et alter *Libellus de Fide fusior* Rufino Aquilej. minime adtribuendi sunt, cf. J. Fontanini lib. V. c. 18. et J. Garnerius in Opp. Marii Mercatoris P. I. Dissert. V. (p. 285—307).

Nota 4. *Homiliae 10*, quarum septem sunt in Matthaum, in vetusta editione Opp. Origenis incerta duntaxat conjectura olim Rufino interpreti adjudicatae sunt, cf. J. Fontanini lib. V. c. 7. n. 7. — Denique *versio Homiliarum Origenis in Lucam* s. Hieronymi est (vid. supra §. 149. p. 172.), non, ut olim perperam creditum est, Rufini, cf. Pearson Vindiciae Ignatianae P. I. c. 7. (in Patrum Apostol. Opp. ed. Cotelier. Clericus T. II. Append. p. 318—21.); *versio autem latina Operum Josephi Flavii* incerti est auctoris, non tamen Rufini, cf. J. Fontanini lib. V. c. 16.

Editiones: Nulla exstat editio, quae tam proprias Rufini descriptiones, quam versiones ejusdem omnes complectatur. Editio notabilis (quae autem versiones non continet) haec est: Rufini Opera in duos Tomos divisa ed. Laur. de la Barre Paris. 1580. fol. in uno Volumine. — Editio optima, quae tamen non ad finem perducta est, ita inscribitur: Tyrannii Rufini Aquilej. presbyteri Opera omnia, studio ac labore Dom. Vallarsii Veronae 1745. fol. T. I. continens, quae de suo auctor elucubravît (sen hujus §. I. 1. 2. 3. 4. 6. 7., praeterea Opera spuria, quae recensentur in Nota praecedenti, scil. Commentar. in Psalmos, in Oseam, Joël et Amos, Vitam S. Eugeniae, et utrumque libellum de Fide). Eadem habentur ap. Migne P. L. T. XXI. — Caeterum de editionibus cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinitatis T. VI. p. 130—33. et D. Vallarsi Praefat. Opp. Rufini; ac praesertim Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. I. p. 583—639.

Operum
Rufini Edi-
tiones.

§. 153.

Palladius uterque. Sulpicius Severus.

Palladius, ignotae cujusdam civitatis in Oriente Episcopus et s. Joannis Chrysostomi familiaris, cum ejus communionem ecclesiasticam deserere nollet, ab ecclesia sua exulare coactus amore pacis in Occidentali Ecclesia vigentis, c. a. 408. ex patria fugiens Romam secessit. Ubi dum versatur, *Dialogus de vita S. Joannis Chrysostomi* inter ipsum, qui plerisque rebus paulo ante in Oriente gestis praesens adfuerat, et Theodorum, Romanae Ecclesiae diaconum, habitus est, quem idem Palladius postea pulchre et studiose conscripsit; inde plenissimam totius tragoediae notitiam et egregiam vitae s. Chrysostomi delineationem ab Episcopo veritatis conscio haurire licet.¹⁾

Palladius
Chrysostomi
familiaris.

¹⁾ Vid. Pallad. Dialog. c. 1. (p. 7—9.) c. 3. (p. 26.) c. 4. (p. 36.) c. 13.) p. 124—25.) c. 15. (p. 140.) c. 20. (p. 194.). S. Joannis Chrysostomi ep. 113. Georgii Alexandrini Vita S. Joannis Chrysostomi (in Chrysostomi Opp. ed. Savilius T. VIII. p. 158.). Phot. Cod. 96. Cf. J. Stilling Commentar. histor. de s. Joanne Chrysostomo n. 2—22. in Actis Sanctorum Sept. T. IV. p. 401—5. Tillemont T. XI. Pallade Art. XII. (p. 530—33). Ceillier T. X. Chap. II. n. 14—15. (ed. 2. T. VII.). Pagi Crit. ad a. 388. n. 15. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 106—8. G. Cave Vol. I. p. 376—77. Editiones optimas vide supra §. 138. p. 54. inter *Fontes*.

Palladius
Helenopolit-
anus.

Palladius alter, Episcopus *Helenopolitanus*, paulo serius scripsit. Is annum aetatis vicesimum agens a. 367. vitam monasticam amplexus est; deinceps vero totum Orientem atque Aegyptum peragravit, celeberrimos monachos et solitarios invisens. Postquam Bethlehem integrum anno 388. moratus Melaniae et Rufini potissimum societate usus fuerat, eodem adhuc anno Alexandriam perrexit, ac in montibus Nitriae ad annum usque 399. inter monachos vixit. Tunc in patriam redux Episcopus Helenopolis ordinatus est circa a. 400., fortassis a s. Joanne Chrysostomo, quem ejectum in exilium non solum orationibus juvit, sed etiam pro virili tuiturus Romam advolavit a. 405. Tandem Chrysostomi causa et ipse Episcopatu dejectus multisque aerumnis afflictus ad ecclesiam Asponensem in Galatia transivit. Postquam a. 420. scripserat *Historiam Lausiacam*, sic dictam a Lauso, in aula Imperiali Cubiculario, cui eam nuncupavit, diem obiit ante a. 431.¹⁾ Palladius hic a Posidonio monacho, hospite suo Bethlehem, circumventus iniquum de s. Hieronymo iudicium tulit, quin tamen fuerit Origenista vere talis.²⁾ *Historia* autem *Lausiaca* (Λαυσιακή) vitas celeberrimorum Orientis et Aegypti monachorum, eremitarum, piarumque feminarum concinna narratione brevi plerumque conspectu exhibet.³⁾

¹⁾ Vid. Pallad. Epistola ad Lausum Historiae Laus. praefixa, item *Histor. Laus.* c. 77. 1. 7. 4. 20. 43. 86. 121. et al. Pallad. *Vita Chrysost.* c. 14. (p. 131.) c. 3. et 4. (p. 26. et p. 29—32.) item c. 20. (p. 198—99.). *Acta Synodi ad Quercum* a. 403. apud Phot. *Cod.* 59. *Socrat. Hist. Eccles.* lib. 4. c. 23. et lib. 7. c. 56. Cf. Tillemont *T.* XI. *Pallade* Art. I—VIII. (p. 500—523.) et Art. XI. (p. 528—30). Ceillier *T.* X Chap. II. (ed. 2. *T.* VII.). J. Fontanini *Histor. litter. Aquilej.* lib. IV. c. 4. n. 3. J. A. Eabricii *Biblioth. Graec.* Vol. X. p. 87—100.

²⁾ V. *Hist. Lausiaca.* c. 78. 79. — Cf. J. Fontanini *Histor. litter. Aquilej.* lib. IV. c. 4. n. 3. et J. Garner. in *Opp. Marii Mercatoris* P. I. I. *Dissert.* VII. c. 6. (p. 425).

³⁾ Notatu dignum est, quod non solum Palladius ipse post a. 420. capita nonnulla Historiae suae adiecisse videtur, sed etiam ab aliena manu plura addita fuere; unde tanta in Codd. Mss. ac editionibus, quarum aliae aliis auctiores sunt, varietas exorta esse recte creditur. Cf. Tillemont l. c. Art. IX. (p. 523—25). Ceillier l. c. n. 11—13.

De Historia Lausiaca multum disceptarunt scriptores, quum non adeo facile sit determinare qua ratione eam composuerit Palladius eo vel magis, quod non pauca eorum quae apud hunc auctorem habentur etiam in Historia monachorum a Rufino jam ante edita inveniantur. Pauca hac de re opportunum erit advertere. Palladius in suo opere eam divisionem secutus est, ut primum quidem de *inferioris* Aegypti monachis triginta septem capitibus, dein vero in reliqua sui operis parte de *superioris* Aegypti seu Thebaidos anachoretis et coenobitis disserat. Prima parte accuratius examinata „haud dubium mihi videtur, scribit Amélineau, quin Palladius ex narratis pleraque suis oculis perspexerit, quae non viderit ab aliis qui viderant acceperit. Unde hanc operis sui partem suomet ingenio illum exaravisse mihi colligere licet, quamquam ibidem quaedam scripta inveniantur, quae apud Rufinum quoque legimus.¹⁾ Palladium vere Aegyptum et Nitrium montem adiisse, ex his quae narrat quibusdam interfuisse, alia audivisse, alia legisse, censeo.“²⁾

J. Fontanini Histor. litterar. Aquilej. lib. V. c. 12. n. 2. 6. et 7. J. A. Fabricii Biblioth. graec. Vol. X. p. 100—106. J. Cotelerii Monum. Eccles. Graecae T. III. p. 564—67. G. Cave Vol. I. p. 377—78. Macarii Aegyptii Epistolae etc. ed. H. J. Floss Coloniae 1850. p. 12—16. 22—26. 58—59. 80—85. 147. — *Historia Lausiaca* edita est graece a J. Meursio Lugduni Batav. 1616 in 4°; porro gr. et lat. ed. Fronto Ducaeus in Auctario Biblioth. Patrum Paris. 1624. T. II. p. 893—1053. hinc recusa in Magna Biblioth. Patrum Paris. 1654. T. XIII. p. 893—1055. Utrique editioni supplementi gratia adjungenda sunt, quae primus in lucem protulit graece et lat. J. Cotelerius Monumenta Ecclesiae Graecae Paris. 1686. T. III. p. 117—120. et p. 158—170. cf. ibid. not. p. 563. Editio omnium plenissima prodit in Opp. J. Meursii ex recens. Lami Florentiae 1746. fol. T. VIII p. 334—670. J. Floss ex Ms. Cod. Vindobonensi graeco Capita 67 genuinae, quam putat, Historiae Lausiacae notavit, vid. S. Macarii Aegyptii Epistolae etc. ed. Floss. Coloniae 1850. p. 291—310. Optima vero Editio latina est Gentiani Herveti Paris. 1570 in 4° item in Herib. Rosweydi Vitis Patrum liber VIII. Eadem Historia Laus. alio titulo praenotatur: *Heraclidis Paradisus*, quo nomine librum hunc lat. edidit J. Faber Stapulensis Paris. 1504. fol. et exhibetur etiam in Rosweydi Vitis Patrum Append. p. 932—77. — Ap. Migne P. G. T. XXXIV. additis emendationibus a J. Floss confectis.

¹⁾ *Historia Lausiaca* p. 6.

²⁾ Ibid. p. 41. Addit: „Certe opera Coptica quae de Scythiaca regione erant. vidit, legit ac breviter complexus est. Ex his operibus nunc quaedam exstant brevique in lucem prodibunt; alia nobis invisit fatum, sed ex his quae exstant inferri potest etiam alia satis fideliter contracta fuisse.“

Palladii
Historia
Lausiaca.

In secunda parte Historia Lausiaca in plurimis consentit ad verba usque cum Historia monachorum, quaedam tantum sunt Palladio propria quae apud Rufinum non habentur. Hinc multi censuerunt Palladium usum esse Rufini opere. Sed jam animadvertimus ipsum Rufinum scriptis Copticis (forte in graecum translatis) usum esse, ac censendum potius est, Palladium ex iisdem fontibus hausisse. Id etiam suadent modus ac formulae loquendi plures quae indoli linguae Copticae respondent.¹⁾ Unde, sicuti jam superius diximus, concludendum esse videtur, Palladium illud iter in superiori Aegypto quod in hac parte describitur non confecisse, sed eum sub itineris narrandi specie illa quae narrat de monachis et eorum coenobiis, sive visa, sive audita, ac maxime lectione cognita collegisse.²⁾

Sulpicius
Severus.

*Sulpicius Severus*³⁾, qui immerito quondam cum Bituricensi Episcopo ejusdem nominis confusus ideoque perperam *Sancti* titulo insignitus est, ex Aquitania Galliae provincia, ubi tunc maxime humaniores litterae florebant, circa a. 363. nobili genere natus fuit.⁴⁾ Is liberaliter educatus et optimis disciplinis institutus, quum juri se civili potissimum addixisset causasque in foro summa cum laude

¹⁾ V. Amélineau Hist. Lausiaca p. 29.

²⁾ Supponi nequit, Rufinum ac Palladium simul iter ejusmodi fecisse. Iter illud enim refertur ad a. 395 uti ex Hist. mon. c. 1. et Hist. Lausiaca. c. 43. ob commemoratam Theodosii Imp. mortem colligitur. Rufinus edidit Historiam monachorum post a. 400 quando Aquilejae versabatur. Congruè igitur supponi potest, versus finem saeculi quarti in Aegypto scriptum Copticum prodiisse, in quo, uti jam monachis consuetum erat, vita et facta monachorum narrabantur. In manus Rufini et Palladii scripta ejusmodi facile pervenerunt, iisque maxime usi sunt ad opuscula sua pia componenda.

³⁾ De Sulpicio Severo agunt Gennad. lib. de viris illustr. c. 19.; H. de Prato Vita Sulpicii Severi in Opp. Sulp. Severi edit. Veron. T. I. p. LV—LXXXII. et Dissertationes eidem adjectae; Tillemont T. XII. Sulpice Sévère (p. 586—611.); Ceillier T. X. Chap. XIX. (ed. 2. T. VIII.) Galland. Biblioth. T. VIII. Prolegom. c. 16. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. VI. p. 165—66. Ebert Litter. d. Mittelalt. I. Cap. XV. (p. 327 sqq. ed. 2.). — Cf. Chevalier s. v. Sulpice Sévère.

⁴⁾ Vid. Gennad. l. c. Sulp. Severi Dialog. I. n. 26. Cf. H. de Prato Vita Sulp. Severi §§. 1—4. De ejus sanctitate olim adserta cf. ibid. §. 16. et J. Bolland. Acta Sanct. ad 29. Januarii de S. Severo Bituricensi, praesertim §. II. (T. II. Januar. p. 967—69).

ingenii et eloquentiae aliquamdiu actitasset, post maturam nobilissimae ac ditissimae uxoris mortem instigante Basula socru, femina sanctissima, communicatis etiam consiliis cum s. Paulino Nolano, qui amicissimus ipsi idem tunc meditabatur vitae institutum, c. a. 392. mundo valedixit, et conversus ad Deum, monachus ac postmodum etiam fortassis presbyter factus est.¹⁾ Ex eo tempore Tolosae degens frequentissime adiit s. Martinum, Turonensem Episcopum decusque monachorum, cujus tunc per omnem Galliam fama celeberrima increbuerat, ut a tanto viro consilium opemque peteret ad vitae institutum nuper susceptum recte exsequendum. Reliquam aetatem insumpsit partim in exercendis pietatis operibus, ac maxime in basilicis exstruendis, restaurandis et ornandis, partim in scribendis libris, qui pietatem foverent. Quamdiu post annum 405. aetatem protraxerit, nullo certo aut satis probabili argumento constat; hinc alii mortem ejus circiter ad a. 410., alii ad annum fere 420. potius referri posse conjiciunt.²⁾

Sulpicius
Severus.

Duplicis potissimum generis sunt Sulpicii Severi, quae hodie superant, Opera, scilicet *Historia*, quam vocant, *sacra*, et varia scripta de vita, obitu et miraculis s. Martini aliorumque monachorum.

Sulpicii Se-
veri Opera.

1. *Historia sacra*, libris duobus comprehensa, (scripta a. 402. vel 403.) breve est ac elegans compendium historicum totius s. Scripturae ab orbe condito usque ad mortem Domini Apostolorumque (lib. I. et lib. II. c. 1—28.); cui adjungitur succincta narratio rerum ex illo tempore usque ad a. 400. in Ecclesia gestarum (lib. II. c. 28—51.),

¹⁾ S. Paulini Nol. ep. 5. n. 5. et 6. ep. 11. praecipue n. 6. Gennad. l. c. Sulp. Severi Dialog. III. n. 1. Cf. H. de Prato Vita Sulp. Severi §§. 5—10. Tillemont l. c. Art. I. et II. (p. 586—90). Ceillier l. c. n. 2—7. (p. 635—38).

²⁾ Vid. Sulp. Severi Vita S. Martini n. 25. S. Paulini Nol. ep. 11. n. 13. ep. 17. n. 4. ep. 28. n. 5. 6. ep. 31. et 32. Gennad. l. c. Cf. H. de Prato Vita Sulp. Severi §. 9. et §§. 11—15. Tillemont l. c. Art. III—IX. (p. 590—609).

Sulpicii Se-
veri Opera.

ubi praecipue excidium Hierosolymae et persecutiones ab Imperatoribus gentilibus motae describuntur, haeresis dein Arianorum paucis perstringitur, Priscillianistarum vero fusius enarratur.¹⁾ Haec Historia, quantumvis elegans atque perspicua, lapsibus tamen historicis et chronologicis non omnino caret.

2. Praeterea *Vitam S. Martini* († a. 400.) scripsit (a. 401.) et *de morte ac virtutibus ejusdem Sancti Epistolae tres* (ad Eusebium presbyterum, ad Aurelium diaconum et ad Bassulam socrum suam), denique *tres etiam Dialogos* (a. 405.) inter *Gallum et Posthumianum* habitos, quorum primus de monachorum Orientalium virtutibus et miraculis, reliqui duo (II. et III.) de s. Martini virtutibus agunt²⁾, ac veluti supplementum Vitae s. Martini³⁾ constituunt (Dialog. I. n. 23.).

3. Ex multis ejus epistolis (praeter tres ad Vitam s. Martini pertinentes) habentur modo *Epistolae* 7, Severi

¹⁾ De occasione, genuino titulo (qui videtur fuisse *Chronica* juxta Gennad. l. c.) ac tempore hujus Operis cf. H. de Prato in Opp. Sulp. Severi T. II. Praefat. n. 3—11. item Dissertatt. et Observatt. ad calcem T. II. et Tillemont l. c. Art. VII. (p. 603—604).

²⁾ Gennad. l. c. S. Hieronymi Comment. in Ezechiel c. 36. (Opp. T. V. col. 422.). Totus ille Dialogorum liber, qui hodie in tres Dialogos divisus est, revera ex duobus tantum initio constabat, quorum alter incipiebat, ubi nunc tertius; qui autem nunc est secundus, olim unicus erat cum primo; utervis enim Dialogus colloquium unius diei exhibet. Colloquuntur autem Gallus monachus, s. Martini discipulus, et Posthumianus, Severi amicus vixdum ex Oriente reversus, aliquando interloquente Severo, qui in colloquio consignando non tam doctorem, quam historicum egit. Cf. H. de Prato Opp. Sulp. Severi T. I. Praef. §§. VIII—XVI. item Dissertationes et Observationes ibidem adjectae; Tillemont l. c. Art. VI. et VIII. (p. 599—601. et p. 604—7).

³⁾ Ipsius quoque *S. Martini* Turonensis nomine hodie circumferuntur: *Trinae Unitatis et unius Trinitatis Confessio*, cujus auctor mysterium Trinitatis paucis exponit planamque ac simplicem fidem commendat. Edita est haec professio fidei de Trinitate optime cum Sulp. Severi Vita b. Martini opera Th. Beauxamis Paris. 1571. recens. in Galland. Biblioth. T. VII. p. 599. et in J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 37. Cf. Galland. l. c. Prolegom. c. 18. Ceillier l. c. n. 21. Schoenemann Biblioth. histor. litter. Patrum latin. T. I. p. 419—26.

nomine inscriptae, quarum tres priores ipsum auctorem agnoscere perhibentur, quatuor reliquae supposititiae esse noscuntur.¹⁾ Ex istis epist. I. ad Claudiam sororem suam agit de ultimo iudicio, epist. II. ad eandem de *Virginitate* statum virginalem multis commendat, fuse ostendens, qualis debeat esse vera virgo, sancta corpore et spiritu²⁾; epist. III. ad s. Paulinum familiaris est. — Elegans hic auctor purus et politus sine obscuritate brevis est; adeo ut „Ecclesiasticorum purissimus scriptor“ et „Sallustius Christianus“ audire meruerit. Historiam suam atque Vitam s. Martini non minori elegantia, quam perspicuitate scripsit; Dialogos autem tanto artificio condidit, ut lectorem suaviter trahant, et ad legendum invitent etiam invitos.³⁾

Sulpicii Severi Opera.

§. 154.

S. Chromatius Aquilejensis et S. Gaudentius Brixienis.

S. *Chromatius*⁴⁾, Aquilejae vel natus vel saltem ab infantia educatus, ejusdem postea Ecclesiae diaconus ac

¹⁾ Harum Epistolarum duae Baluzio (Miscellan. T. I.), aliae quinque Dacherio (Spicileg. T. V.) acceptae referuntur; cf. de iis H. de Prato Opp. Sulp. Severi T. II. Praefat. n. 26. Not.; J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 364—65. Galland. Biblioth. T. VIII. Prolegom. c. 16. n. 5. Ceillier l. c. n. 18—19. Tillemont. l. c. Art. X. (p. 609—11).

²⁾ Epistola haec de *Virginitate*, quae in L. Holstenii Codice Regularum monast. T. I. Append. ed. cit. p. 447—55. s. Athanasio Alexandr. tribuitur, ibique inscribitur: *Exhortatio ad Sponsam Christi*, Hieronymo de Prato l. c. dubia visa est.

³⁾ Cf. Ceillier l. c. n. 20. Editio praestantissima Operum Sulpicii Severi (in qua, utpote ad finem non perducta, septem istae epistolae desiderantur) procurata est studio et labore Hieronymi de Prato Veronae 1741—54. Tomis II in 4° maj. — Eadem editio optima recusa et aucta (additis 7 istis epistolis) in Galland. Biblioth. T. VIII. Migne P. L. T. XX. — Editionem criticam ad fidem Codicum cur. Halm: Sulpicii Severi libri qui supersunt recens. et commentar. crit. instruxit C. Halm Vindobonae 1866. (Corp. script. eccles. lat. Vol. I.). — De variis editionibus cf. H. de Prato Opp. Sulp. Severi T. I. Praef. §§. II—VII. et T. II. Praef. n. 12—38. J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 363—65. atque Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 165—66. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 372—406.

⁴⁾ De s. Chromatio Aquilejensi cf. Tillemont T. XI. S. Chromace

S. Chroma-
tius.

presbyter factus vitae sanctitate enituit, zeloque et doctrina insigni virus Ariani erroris ex urbe Aquilejensi exclusit.¹⁾ Mortuo s. Valeriano Episcopo Chromatius c. a. 387. in ejus locum successit summaque cum laude ecclesiam Aquilejensem gubernavit. Imprimis studio s. Scripturarum maxime delectatus est, quas ipse Commentariis illustravit, de quibus etiam alios doctissimos viros, amicitia sibi junctos, ut s. Ambrosium et s. Hieronymum, consuluit, eosque induxit, ut alter novam versionem latinam, uterque Commentarios adornaret.²⁾ Litibus illis notissimis inter s. Hieronymum et Rufinum exortis Chromatius primum quidem Origenis errores rejecit, tum vero opera interposita mitigare litis acerbiter studuit, ac denique Rufinum Aquilejae apud se diversantem injunctis laboribus ad alia paulisper traduxit.³⁾ Quo autem tempore s. Joannes Chrysostomus e sede Constantinopolitana impie detrusus exulare coactus est, s. Chromatius Aquilejensis ab eodem amantissime salutatus utrumque Imperatorem tam Occidentis, quam Orientis litteris convenit, quae tamen sperato effectum caruerunt. Paulo post anno circiter 407. obiisse creditur.⁴⁾

(p. 534—39. cum Notis p. 652—53). Ceillier T. X. Chap. III. (ed. 2. T. VII.). J. Fontanini *Histor. litterar. Aquilej. lib. III. c. 3. et 4.* (p. 122—148., ap. Migne P. L. T. XX. p. 375 sqq.). B. M. de Rubeis *Monumenta Eccles. Aquilej. c. 10—13.* Galland. *Biblioth. T. VIII. Prolegom. c. 15.* Praefatio edit. Utinensis Opp. S. Chromatii. *Veterum Testimonia* ap. Migne l. c. in fine Prolegom.

¹⁾ S. Hieronymi ep. 7. n. 6. *Chronicon* ad a. 11. Valentis Imp. Rufini *Apolog.* in s. Hieronymum lib. I. n. 4. *Acta Concil. Aquilej.* (a. 381.) n. 45. et 51., quae inserta sunt post s. Ambrosii epist. 8.

²⁾ S. Ambros. ep. 50. n. 16. S. Hieronymi *Praefat.* in lib. *Paralipom.* (Opp. T. IX. p. 1405—6). *Praefat.* in lib. *Tobiae* (Opp. T. X. p. 1—4). *Apolog. contra Rufin.* lib. II. n. 27. et 31. *Praefat.* in libros *Salomonis* (Opp. T. IX. p. 1293—94). *Commentar.* in *Abacuc* *Prolog.* lib. I. et II. (Opp. T. VI. p. 587—88. et p. 631—32).

³⁾ S. Hieronymi *Apolog. contra Rufin.* lib. II n. 2. et n. 22. lib. III. n. 2. Rufini *Praefat. Historiae suae Eccles. ejusdemque Prolog.* in *Origenis Homilias* in *Josue* ab ipso versas.

⁴⁾ S. Chrysostomi ep. 155. *Palladius* in *Vita Chrysostomi* c. 2. 3. et 4. (p. 10. 22. 30. et 31). *De anno emortuali s. Chromatii* cf. J. Fontanini l. c. lib. III. c. 3. n. 9. *Rubeis Monum.* c. 13. n. 1—3.

Ex *Scriptis* ejus adhuc supersunt *Homiliae* seu *Tractatus* 18 in *Evangelium S. Matthaei*, eruditione pariter ac pietate insignes. Tractatus isti, in quibus nonnisi pauca quaedam ex cap. 3. (v. 15—17.), tum caput 5. et 6. fere integrum in usum piae praesertim ac fructuosae fidelium lectionis explanantur, constituere potius videntur partem seu fragmenta prolixiora Commentarii in Matthaeum. In his longe eminet *Sermo de octo beatitudinibus*, in quo summo opere laudatur ab eruditis tractandi hujus argumenti dignitas, inventionis ubertas atque sermonis elegantia. Caeterum considerationes ejus perutiles sunt, explicationes autem ad mores praecipue directae atque litterales.¹⁾

S. Chromatii
Scripta.

*S. Gaudentius*²⁾, Brixiae a s. Philastrio ecclesiasticis disciplinis imbutus ac educatus, postmodum religionis causa in Orientem peregrinatus est. Philastrio defuncto intra a. 384—397. (forte c. a. 387.) licet absens multumque reluctans subrogatus est Gaudentius³⁾, qui et viva voce fideles plurimum aedificavit, et basilicam insignem

S. Gauden-
tius
Brixien-
sis.

¹⁾ „Libelli, quem s. Chromatius de octo beatitudinibus scripsit“, ex Veteribus meminit unus A. Flaccus Alcuinus lib. adv. haeresin Felicis n. 26. (ed. A. Frobenii Ratisbonae 1777. fol. T. I. Vol. II. p. 767). Testimonio huic externo suffragantur haud pauca, nec levia indicia authenticitatis interna, cf. J. Fontanini l. c. lib. III. c. 4. n. 1—6. Editiones optimaе sunt in Gallandii Biblioth. T. VIII. p. 331—52. et S. Chromatii Episcopi Aquilej. Scripta sive Opuscula, quae supersunt. (Ed. P. Braidā). Utini 1816 in 4°. ap. Migne P. L. T. XX. — Porro animadvertendum est, editionem Gallandii et Utinensem, in quibus solis singuli Tractatus accurate distinguuntur, ratione ordinis, quo numerantur isti Tractatus, nonnihil inter se discrepare. De Gallandii aliisque editionibus cf. Galland. l. c. Prolegom. c. 15. n. 4. J. Fontanini l. c. n. 1. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 416—23. Caeterum Epistolae aliquot s. Chromatii nomine ad s. Hieronymum supposititiae circumferuntur, vid. J. Fontanini l. c. n. 7. et edit. Utin. p. 99—107.

²⁾ De s. Gaudentio cf. Tillemont T. X. S. Gaudence (p. 581—91). Ceillier T. X. Chap. XIV. (ed. 2. T. VIII.). P. Galeardi Praefat. in Opp. S. Gaudentii.

³⁾ S. Gaudentii Tractat. 16. et 21. Praefat. in Tractatus suos ad Benivolum p. 4—5. Cf. P. Galeardi Praefat. in Opp. S. Gaudentii n. 1 2. et 6.

S. Gauden-
tius.
Brixiensis. propriis sumptibus extruxit multisque Martyrum reliquiis ornavit¹⁾. Exorta tempestate contra s. Joannem Chrysostomum Gaudentius cum aliis quibusdam Occidentis Episcopis, acceptis epistolis Innocentii Pontificis et Honorii Imperatoris legatus Constantinopolim perrexit, ut s. Doctoris tunc exulis causam ageret Synodumque habendam curaret; quae legatio propter odium implacabile inimicorum s. Joannis Chrysostomi minus prospere cessit. Quandonam Gaudentius diem obierit, incertum; satis probabile est, illud c. a. 410. contigisse.²⁾

S. Gaudentii hodie exstant genuini *Tractatus* 21. Horum *priores decem* sunt *Sermones Paschales* habiti ad Neophytos inde a vigilia Paschali per totam hebdomadam Paschalem, in quibus lectio solemnis ex libro Exodi (c. 12.) et ex Evangelio Joannis (c. 2. v. 1—11.) sensu typico et morali exponitur, ac recens baptizati maxime necessariis fidei morumque dogmatibus instruuntur, ex. gr. de Christi divinitate, de ss. eucharistia, de libero arbitrio etc. Sequuntur *Sermones quatuor de diversis Capitulis Evangelii* (ut Joh. 5, 8. seqq. Joh. 12, 31.), in quibus praecipue mysterium SS. Trinitatis asseritur, Redemptionis nostrae effectus exponuntur, ac liberalitas in pauperes valde commendatur, et *Sermo de Martyribus Machabaeis* (Tract. 15.). *Sermo de Ordinatione sui* (Tract. 16.) in anniversario propriae consecrationis et *Sermo de Dedicatione Basilicae* (Tract. 17.) historiam vitae ipsius et antiquam Ecclesiae disciplinam circa cultum Sanctorum eorumque reliquiarum illustrant. *Tractatus ad Serminium* (Tract. 18.) parabolam de villico iniquitatis explanat; *Tractatus ad Paulum diaconum* (Tract. 19.) illa Domini

¹⁾ S. Gaudentii Praefat. in Tractatus suos ad Benivolum (p. 6—8.) et inscriptio Tract. 11. 16. et 17., item integer Tract. 17. et Rufini Praefat. in Recognit. Clementis Rom. Cf. P. Galeardi Praefat. cit. n. 3—5.

²⁾ S. Joannis Chrysost. ep. 184. Pallad. Vita Chrysostomi c. 4. (p. 30—34). Cf. Tillemont l. c. p. 587—91. et P. Galeardi Praefat. n. 11—15.

verba, ab Arianis saepe objecta: „Pater major me est“ s. Gauden-
tius
Brixien-
sis. (Joh. 14, 28.) sensu catholico exponit et Christi divinitatem adstruit; uterque Tractatus potius dicendus esset Responsio seu Epistola ad viros istos. Denique *Sermo de Petro et Paulo* (Tract. 20.), Mediolani praesente, s. Ambrosio habitus, et *Sermo de Vita et Obitu beati Philastrii* Episcopi Praedecessoris sui (Tract. 21.) istorum ss. Apostolorum hujusque s. Episcopi vitam laudesque continent. — Stylus ipsius, quantumvis simplex videatur, elegans tamen est, facilis admodum et amoenus; ac quod praecipuum est, doctrina et praecepta inibi sunt praeclara.¹⁾

§. 155.

Priscillianus.

Priscillianus quoque hujus fuit temporis scriptor, a Priscilliani
Vita. quo infausta Priscillianistarum secta originem sumpsit et nomen. De ipso autem ejusque scriptis eo vel magis hoc loco agere convenit, quod Priscilliani opera jam dudum deperdita eventu felici nostris diebus ex parte saltem reperta et in publicam lucem edita sint. — De Priscilliano scripsit s. Hieronymus (a. 392.) in Catal. vir. ill. c. 121: „Priscillianus Abilae Episcopus, qui factione Ydatii et Ithacii Treveris a Maximo tyranno caesus est, edidit multa opuscula, de quibus ad nos aliqua pervenerunt. Hic usque hodie a nonnullis Gnosticae idest Basilidis vel Marci, de quibus Irenaeus scribit haeresis accusatur, defenden-

¹⁾ De hisce Sermonibus eorumque authentia, argumento et characterē cf. P. Galeardi Praefat. in Opp. S. Gaudentii n. 16—25. Ceillier l. c. n. 6—26. — Editio praestantissima: S. Gaudentii Brixiae Episcopi Sermones ed. P. Galeardus Patavii 1720 in 4° recus. Augustae Vindelic. 1757 in 4°. Idem Sermones editi curis secundis in Card. Quirini Veterum Brixiae Episcoporum Opp. Brixiae 1738. fol.; ap. Migne P. L. T. XX. — Ejusdem s. Gaudentii nomine Opuscula quaedam *supposititia* circumferuntur, scil. *Rhythmus de Philastrio* (qui habetur in editione P. Galeardi cum praevia Admonit. vid. p. 214—20.), *Commentarius in Symbolum*, quod vulgo *Athanasii* appellatur, et *liber famosus de singularitate Clericorum*, cf. P. Galeardi Praefat. n. 19—20.

Priscilliani
Vita.

tibus aliis non ita eum sensisse ut arguitur“. Vides Hieronymum quum ista scriberet ancipitem haesisse, an Priscillianus reus fuerit perversae illius cujus accusabatur doctrinae. Posteriori tempore sine restrictione Priscillianum in Hispania *partem Manichaei* vocat¹⁾; ejus socios partem habere ait Gnosticae haereseos de Basilidis impietate venientem, eosque dicit de spurcissima per Hispanias Basilidis haeresi saeviente.²⁾

Praecipue autem ex Sulpicio Severo ea hauriuntur quae de vita ac gestis Priscilliani nobis sunt nota. Is in *Histor. sacra* lib. II. c. 46 sqq.³⁾ calamitates suae aetatis deplorans scribit: „Sequuntur tempora aetatis nostrae gravia et periculosa, quibus non usitato malo pollutae ecclesiae et perturbata omnia. Namque tum primum infamis illa Gnosticorum haeresis inter Hispanias deprehensa, superstitio exitiabilis, arcanis occultata secretis. Origo istius mali Oriens atque Aegyptus; sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile est disserere. Primus eam intra Hispanias Marcus quidam intulit, ... hujus auditores fuere Agape quaedam non ignobilis mulier et rhetor Helpidius. Ab his Priscillianus est institutus familia nobilis, praedives opibus, acer, inquires, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus, felix profecto, si non pravo studio corrupisset optimum ingenium. Prorsus multa in eo animi et corporis bona cerneret; vigilare multum, famem ac sitim ferre poterat, habendi minime cupidus, utendi parcissimus. Sed idem vanissimus, et plus justo inflatus profanarum rerum scientia; quin et magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. Is ubi doctrinam exitiabilem aggressus est, multos nobilium pluresque populares auctoritate persuadendi et arte blandiendi allicuit in societatem. Ad hoc mulieres novarum rerum cupidae fluxa fide et ad omnia curioso ingenio, catervatim ad eum confluebant. Quippe humilitatis speciem ore et habitu praetendens, honorem sui et reverentiam cunctis

¹⁾ Epist. 43. ad Ctesiphontem.

²⁾ Epist. 53. ad Theodor. ³⁾ Sulp. Severi Opp. ed. Halm p. 99 sqq.

injecerat.“ Narrat dein Sulpicius, magis magisque per-
 versam doctrinam propagatam, duosque etiam Episcopos Priscilliani
Vita.
 Instantium et Salvianum Priscilliani partes esse secutos.
 Opposuerunt sese autem Priscilliano primum Hyginus Epis-
 copus Cordubensis, (qui paulo post tamen ad eum de-
 fecit,) et Hydacius Emeritae civitatis Praesul, vehementes-
 que controversiae habitae sunt. Demum Caesaraugustae
 (a. 380.) ista de causa celebratum est Concilium, cui duo-
 decim Episcopi ex Hispania et ex vicina Aquitania ad-
 fuerunt. Quoad hanc Synodum Sulpicius: „Verum haere-
 tici committere se iudicio non ausi; in absentes tum lata
 sententia, damnatique Instantius et Salvianus Episcopus,
 Helpidius et Priscillianus laici. Additum etiam, ut si quis
 damnatos in communionem recepisset, sciret in se ean-
 dem sententiam promendam. Atque id Ithacio Sossubensi
 Episcopo negotium datum, ut decretum Episcoporum in
 omnium notitiam deferret, et maxime Hyginum extra
 communionem faceret, qui cum primus omnium insectari
 palam haereticos coepisset, postea turpiter depravatus, in
 communionem eos recepit.“

Sed comparanda sane haec sunt cum iis quae Priscillianus
 asserit in suo *libro ad Damasum* R. P. nuper invento, quem Pon-
 tifici ad suam suorumque innocentiam defendendam obtulit. „Deo,
 inquit, qui unus et in omnibus verus est inter haec gratias, quod
 nullus e nostris . . . usque in hoc tempus vel accusatorem repre-
 hensibilis adhuc vitae potuit habere vel iudicem, licet obrectari
 non semper nocentium sit, sed sit aliquotiens quietorum. Deni-
 que in conventu episcopali qui Caesaraugustae fuit, nemo e nostris
 reus factus tenetur, nemo accusatus, nemo convictus, neque dam-
 natus est, nullum nomini nostro vel proposito vel vitae crimen
 obiectum est, nemo ut evocaretur non dicam necessitatem sed sol-
 licitudinem habuit. Datum nescio quod Hydatio ibi commonito-
 rium est quod velut agenda vitae poneret disciplinam: nemo
 illic nostrum inter illa reprehensus, tua potissimum epistola contra
 improbos praevalente, in qua juxta evangelica jussa praeceperas,
 ne quid in absentes et inauditos decerneretur.“¹⁾ Diserte igitur
 hisce Priscillianus contendit, neminem in Concilio Caesaraugu-
 stano nominatim esse damnatum. Admittit tamen et ipse, Ithacio
 a Synodo mandatum quoddam de rebus ordinandis collatum fuisse.

¹⁾ Priscilliani Opp. ed. Schepss (1889) p. 35.

Priscilliani
Vita.

Haec ut accuratius possint expendi ac iudicium ferri de Priscilliano, convenit afferre ipsos qui supersunt canones seu sententias Concilii illius Caesaraugustani; quum enim occasione accusationum quae in Priscillianum ejusque sequaces ferebantur, editi sint, quid illis improprium fuerit, ex iisdem aliquatenus colligi poterit. — 1. „Ut mulieres omnes ecclesiae catholicae et fideles a virorum alienorum lectione et coetibus separentur, vel (nec) ad ipsas legentes aliae, studio vel docendi vel discendi conveniant.“ — Hisce manifeste interdicuntur conciliabula separata, in quibus viri privati sine Ecclesiae missione doctores se constuebant, vel etiam mulieres, uti Agape, munus docendi sibi arrogabant. — 2. „Ne quis jejundet die dominica causa temporis aut persuasionis; ut de quadragesimarum diebus ab ecclesiis non desint, nec habitent latibula cubiculorum ac montium, qui in his suspicionibus perseverant, sed exemplum et praeceptum custodiant sacerdotum, et ad alienas villas agendorum conventuum causa non conveniant.“ — Etiam his prohibentur tum separatio a cultu communi et conventus privati, tum modus poenitentiae ab usu Ecclesiae alienus. — 3. „Eucharistiae gratiam si quis probetur acceptam in ecclesia non sumpsisse, anathema sit in perpetuum.“ — Colligitur ex his, eam motam fuisse in Priscillianum ejusque sectatores accusationem, quod convenirent quidem, ut laterent, in ecclesiam catholicam, sed sic acciperent eucharistiam, ut eam non comederent. — 4. „Viginti et uno die quo a XVI. Kalendas Januarii usque in diem Epiphaniae quae est VIII. Idus Januarii, continuis diebus, nulli liceat de ecclesia se absentare, nec latere in domibus, nec secedere ad villam, nec montes petere, nec nudis pedibus incedere, sed concurrere ad ecclesiam. Quod qui non observaverit, his decretis anathema sit in perpetuum.“ — Sancitur hisce, ut participant omnes praeparationi illi et celebrationi Natalis Domini quae ab Ecclesia instituta erat, nec illis diebus se separent a fidelibus singularibus poenitentibus. Tale quid igitur tunc in Priscillianum ejusque asseclas allatum fuerat. S. Leo ep. 93. tradit, Priscillianistas tempore Natalis Domini jejunasce, ideo quod non crederent, Christum vere humanam carnem assumpsisse. — 5. „Item lectum est, ut hi qui per disciplinam aut sententiam Episcopi ab ecclesia fuerint separati ab aliis Episcopis non sint recipiendi. Quod si scientes Episcopi fecerint, dictum est: Qui hoc commiserit non habeat communionem.“ — Ex rerum adjunctis satis colligitur haec statuta esse, quia jam aliqui Episcopi Priscilliani partibus sese addixerant. Unde cavendum erat, ne si ulterius in Priscillianum agendum esset, is se illorum Praesulum communione et protectione tueri posset. — 6. „Si quis de clericis propter luxum vanitatemque praesumptam de officio sponte discesserit, ac velut observatorem legis monachum videri voluerit esse magis quam clericum, ita de ecclesia repellendum,

ut nisi rogando atque obsecrando plurimis temporibus satisfecerit, non recipiatur.“ — Priscillianus et sectatores ejus teste Sulpicio in habitu sanctitatem specialem affectabant, nec dubium eos clericos acrius passim vellicasse; eo igitur hic canon pertinet. — 7. „Ne quis doctoris sibi nomen imponat, praeter has personas, quibus concessum est secundum quod scriptum“. — Priscillianus cum laicus esset, tamen docendi munus suscipiebat, imo et feminae ipsi addictae arguebantur quod ejusmodi munus sibi arrogarent. Unde hujus canonis indoles rerum adjunctis omnino congruit. — 8. „Item lectum est, non velandas esse virgines quae se Deo voverint, nisi quadraginta annorum probata aetate, quam sacerdos comprobaverit.“ — Forte etiam quoad virgines Deo dicatas Priscillianus et ejus sequaces, a moribus Ecclesiae discedebant; certe eorum tendentiae occasionem praebere potuerunt, ut norma ecclesiastica pro virginibus velandis statueretur simulque auctoritas Ecclesiae in disciplina ordinanda urgeretur.¹⁾

Consideratis his Synodi canonibus, liquet, iisdem non directe recenseri vel tangi errores, quorum suspecti tunc jam erant et postea accusati sunt Priscillianistae, videlicet doctrinas turpes (Gnosticismi et Manichaeismi erroresque de ss. Trinitate ac de Incarnatione et vitam in occulto obscoenam²⁾; sed constringi coetus separatim habitos, docendi munera sine Ecclesiae missione usurpata, mulierum in hisce illicitam immixtionem, vitae rigorem ab usibus Ecclesiae alienum. Ex talibus videlicet Priscillianus et ejus sequaces pessimam errorum et morum famam sibi paraverunt. Certum quid de istis nondum compertum fuisse videtur, unde Synodus, personis certis non damnatis nec nominatis, (si credere fas est, uti videtur, iis quae l. c. asserit Priscillianus), generali modo proscripsit eam rationem agendi illosque usus, quibus sectarii errores suos tegere et propagare poterant. Ithacio autem Ossohubae civitatis Episcopo commissum est a Concilio, ut executioni decretorum invigilaret eique praeesset.

¹⁾ V. Labbe Coll. Conc. T. II. p. 1009.

²⁾ Priscillianistarum errores ejusmodi recensentur: Corporum creationem non Deo sed daemone e materia prava tribuebant, realem distinctionem trium divinarum personarum, veram Christi incarnationem, matri-monii honestatem, corporumque resurrectionem negabant; vetus figmentum de emanationibus divinis seu aeonibus renovabant; animas in peccati poenam corporibus inclusas, easque, uti et corpora hominum, fatalibus stellis obstrictas esse asserebant; Scripturas apocryphas ostendebant, quibus commenta sua confirmare obtendebant; ad sectae suae arcana occultanda mendacium et perjurium licita esse statuebant. Praeterea arguebantur quod occulte et in coetibus suis turpissima quaeque peragerent. Cf. Lübker De haeresi Priscillianistarum Cap. II. et III. Wouters Hist. eccl. T. I. p. 242. (ed. 6.).

Priscilliani
Vita.

Interim Instantius et Salvianus Episcopi qui adhaerant Priscilliano, hunc ordinarunt in Episcopum Abilae, „rati nimirum, si hominem acrem et callidum sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore sese.“ (Sulp. Sev. l. c.). Ithacius autem, vir animi vehementioris, jam in Priscillianum et sequaces ejus Synodi canones applicavit, eosque ut haereticos acrius infestavit, eique adjutor adfuit Ydatius Emeritae Praesul. Arbitrabantur, inter initia malum comprimi posse. Sed motus vehementes exorti sunt, quumque illi resistentiam Priscillianorum vincere non possent, „parum sanis consiliis saeculares judices ad-eunt, ut eorum decretis atque executionibus haeretici urbibus pellerentur.“ (Sulp. Sev. l. c.). Studuerunt scilicet obtinere, ut leges vigentes contra Manichaeos applicarentur Priscillianistis, quos Manichaeorum doctrinis adhaerere contendebant. Ac revera „postmulta et foeda certamina Ydacio supplicante elicitur a Gratiano rescriptum, quo universi haeretici excedere non ecclesiis tantum aut urbibus, sed extra omnes terras propelli jubebantur. Quo comperto Gnostici diffisi rebus suis, non ausi judicio certare, sponte cessere qui Episcopi videbantur; caeteros metus dispersit.“ (Sulp. Sev. l. c.).

Sed Priscillianus, Instantius et Salvianus tunc iter Romam susceperunt (a. 382.), ut coram Damaso S. P. causam suam defenderent. Transeuntes per Aquitaniam secundum Sulpicium Severum etiam ibi doctrinas suas sparserunt, ac diversati sunt in agro Euchrotiae, Delphidii poëtae et rhetoris viduae, ubi nonnullos erroribus suis infecere. Progressi sunt ulterius passim cum comitatu parum congruo feminarum, „in quis erat Euchrotia ac filia ejus Procula, de qua fuit in sermone hominum, Priscilliani stupro gravidam, partum sibi graminibus abegisse.“¹⁾ Romae quidem Priscillianus ad Damasum direxit

¹⁾ Ad haec alludit etiam Ausonius Aquitaniae poëta coevus, dum Delphidium ob mortem praematuram beatum praedicat, „*errore quod non deviantis filiae*, — poenaeque laesus conjugis.“ Commemoratur profess. Burdigal. n. 5. Etsi Proculae illud facinus ex natura sua minus exploratum sit, tamen consideratis Ausonii et Sulpicii verbis.

libellum, quo sese suamque fidem defendit.¹⁾ Sed „ne in conspectum quidem ejus (Damasi) admissi sunt. Regressi Mediolanum aequae adversantem sibi Ambrosium reppererunt.“ (Sulp. Sev. l. c.). Tunc Imperatorem studuerunt ambire, et per Macedonium magistrum officiorum, pecunia corruptum, (uti asserit Sulpitius), demum obtinuerunt a principe rescriptum, quo, missis in irritum prioribus decretis, restitui ecclesiis juebantur.

Priscilliani
Vita.

Priscillianus igitur et Instantius, Salviano Romae defuncto, repetierunt Hispaniam, suisque ecclesiis potiti, ad iudices detulerunt Ithacium ut Ecclesiae perturbatorem. Hic variis modis exagitatus, demum fugiens pervenit ad Maximum qui interim Imperium in Occidente usurpaverat, eique libellum accusationis detulit contra Priscillianum ejusque sectatores. Imperator Ithacio obsecutus jussit „omnes omnino quos labe illa involveret deduci ad Synodum Burdigalensem. Ita deducti Instantius et Priscillianus; quorum Instantius prior jussus causam dicere, postquam se parum expurgabat, indignus esse Episcopatu pronuntiatus est. Priscillianus vero, ne ab Episcopis audiretur, ad principem provocavit.“ (Sulp. Sev. l. c.). Merito Sulpitio Severo ac s. Martino vehementer displicuit, quod Praesules permiserint causam ecclesiasticam ad Imperatoris tribunal deferri, quodque ibidem Ithacius et Ydacius et alii quidam Episcopi contra accusatos rem prosecuti fuerint. Infaustus fuit Priscilliano ejusque sequacibus exitus. Post varia quae intervenerunt Maximus „causam Praefecto Evodio permisit, viro acri et severo. Is Priscillianum gemino iudicio auditum convictumque maleficii, nec diffidentem obscoenis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium feminarum egisse conventus nudumque orare solitum, nocentem pronuntiavit, redegitque in

vix dubitaverim, adeo innotuisse ejus cum Priscilliano familiaritatem procacem, ut pessimae famae dederit fundamentum. Nec assenserim Walchio et Lübker, qui statuunt, in omnibus rebus quae strictissime probari nequeunt nihil admittendum esse. V. Lübker l. c. p. 41.

¹⁾ Tract. II. ap. Schepss p. 34—43.

Priscilliani
Vita.

custodiam, donec ad principem referret. Gesta ad palatium delata, censuitque Imperator, Priscillianum sociosque ejus capite damnari oportere.“ (Sulp. Sev. l. c). Revera paulo post Priscillianus gladio necatus est septemque ejus socii, inter quos etiam Euchrocia vidua. Alii lenioribus poenis exilii addicti sunt.

Quousque Priscillianus fuerit doctrinarum haereticarum et flagitiorum turpium reus, jam coaevorum judicium anceps haesit, ac posterius pariter non unius fuere sententiae. Quamvis enim Sulpicius laudet Evodium judicem quo nihil unquam justius fuerit¹⁾, tamen quum in juris actione quaestio per tormenta adhiberetur, dubium manet, utrum Priscillianus revera flagitiorum convictus fuerit, an tormentorum vi devictus ficta quoque crimina admisisset. Ex eventuum serie tamen colligicensem, Priscillianum sectariorum more a communi Ecclesiae disciplina secessisse, in coetibus particularibus doctorem egisse multumque usum esse scriptis apocryphis, liberius cum mulieribus sequacibus eum esse versatum, ac culpa sua suspectum se reddidisse, tum turpis cum feminis consuetudinis, tum doctrinae perversae. Infaustum vero vitae exitum imprudenti saltem protervia sibi ipse paravit.

Priscilliani
Scripta.

Scripta Priscilliani non pauca fuisse, liquet ex s. Hieronymo, qui opuscula multa ab eo edita esse (l. c. de vir. ill. c. 121.) testatur. Sed praeter Priscilliani Canones in epistolas s. Pauli cum Prologo²⁾, et fragmentum quoddam Priscilliani in Orosii Commonitorio de errore Priscillianistarum et Origenistarum servatum, reliqua hujus Scriptoris opuscula penitus intercuisse videbantur. Feliciter autem contigit, ut cl. vir Georgius Schepss, cum vetustiores bibliothecae universitatis Wirceburgensis codices accuratius perlustraret, autumno anni 1885 in codicem saeculi V. vel VI. incidere, qui auctoris illius ab omnibus desperati

¹⁾ Vita s. Martini c. 20.

²⁾ Horum editionem fecit Card. A. Maius in Specilegio Romano T. IX. a. 1843. Publicavit eos ad apographum ab Ignatio Rossio ex Codice Cavensi desumptum. V. G. Schepss Priscilliani quae supersunt p. XXX. XXXI.

undecim Tractatus continebat. Hosce igitur Tractatus una cum Priscilliani canonibus et Orosii Commonitorio, praemissa erudita Praefatione et adjecto suppellectili critico a. 1889 G. Schepss edidit.¹⁾ Generatim adverti potest, in istis Priscilliani Tractatibus non adstrui errores illos Manichaeorum vel Antitrinitariorum, quorum accusati sunt Priscillianistae, sed aliquot Tractatus a Priscilliano conscriptos esse, ut vindicaret suam orthodoxiam. Vestigia tamen in iis deprehenduntur tendentiae a communi Ecclesiae disciplina alienae, nimia Apocryphorum aestimatio, et effata quaedam quoad fidem saltem suspecta.

Jam exstant igitur haec Priscilliani Opuscula:

1. *Liber apologeticus.*²⁾ Tractatus hic dirigitur ad Episcopos; appellantur enim *beatissimi sacerdotes* a Priscilliano illi quos alloquitur, eorumque jussu se fidei sui rationem reddere advertit. Satis probabile est, hanc Apologiam, qua variae haereses damnantur et doctrina iis opposita profertur, Synodo Caesaraugustanae propositam fuisse³⁾, et forte id ea effectum est, ut in hoc Concilio non certae personae nec doctrinae Priscillianistis imputatae damnarentur, sed sententiae ferrentur contra conventicula separata et ritum vivendi ab Ecclesiae disciplina alienum, quae gravioribus accusationibus ansam praebebant.

Initio Tractatus Priscillianus dicit, „quamvis frequentibus libellis locuti fidem nostram haereticorum omnia dogmata damnaverimus“, se tamen paratum esse fidei sui rationem reddere. Unde colligitur, jam ante varios libellos ab illo scriptos esse. De sua ad fidem conversione dein grato animo loquitur ac de baptismo recepto, in quo *ad innovatae iter gratiae symbolum catholicae observationis* acceperit, quod teneat. Ex ordine haereses Ebionitarum, Patripassianorum, Novatianorum, Nicolaita-

¹⁾ Priscilliani quae supersunt recensuit G. Schepss. Accedit Orosii Commonitorium de errore Priscillianistarum et Origenistarum. Vindobonae F. Tempsky 1889 in 8°. (Corp. Script. eccl. latin. Vol. XVIII.). Cf. G. Schepss, Priscillian, ein neuaufgefundener Schriftsteller des IV. Jahrhunderts. (in 8°. p. 25). Würzburg, Stuber 1886.

²⁾ Schepss, Priscill. Opera p. 3—33.

³⁾ Cf. Schepss, Priscillian, ein neuaufgefundener lat. Schriftsteller p. 17.

Priscilliani
Scripta.

rum, Gnosticorum, Arianorum, Cataphrygum aliasque et daemorum cultum rejicit, ac plurimos s. Scripturae textus adducens oppositam fidem orthodoxam profitetur. — Porro magna cum indignatione repellit accusationem quam ab Ithacio dicit in ipsum prolatam, magiae videlicet sacrilegae. „Inter quae tamen novum dictum et non dicam factum, sed et relatione damnabile nec ullo ante hoc haeretico auctore prolatum sacrilegii nefas in aures nostras legens Ithacius induxit, magicis praecantationibus primitivorum fructuum vel expiari vel consecrari oportere gustatus unguentumque maledicti Soli et Lunae, cum quibus deficit consecrandum; quod qui legit, protulit, credidit, fecit, habuit, induxit, non solum anathema, maranatha, sed etiam gladio persequendus est, quoniam scriptum est: maleficos non sinetis vivere“.¹⁾ Quaedam versus finem Apologiae videntur referri ad accusationem quod, etsi laicus erat, docendi munus assumpserit. Citato textu: *Quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit*, scribit: „In quo et nos non desperamus loqui de eo, quia nullius prohibens aut interceptiens spiritum certo prophetiae fine conclusit, sed ut omnes qui credent eum libere de eo loquerentur indulsit; . . . sicut et apostolus nulli loquendi de Deo iter claudens cum ad plebes quibus praedicabat scriberet: potestis, inquit, singuli quique prophetare, ut omnes discant et omnes exhortentur, (1. Cor. 14, 31.); sed et alibi: spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt (ibid. 32.); ut qui Deo Christo crederet prophetandi de Deo desperationem in eo quod omnibus suis promiserat non haberet“.²⁾ Dixeris sane, Priscillianum velle sibi vindicare jus docendi ex inspiratione quadam divina. — Demum petit a *beatissimis sacerdotibus*, ut invidia malevolae obtrectationis ipsum absolvant, ac referentes etiam ad fratres (Coëpiscopos) injurias quae maledicorum verbis ei obvenerint, sanent.

2. *Liber ad Damasum Episcopum*³⁾ apologia est quam Priscillianus Damaso Pontifici obtulit, quum ad causam suam defendendam cum Instantio et Salviano (a. 382.) Romam venisset.

Causam itineris exponens „temporum, inquit, necessitate cogente, quam nobis inrogata per Ydatium episcopum imposuit injuria, . . . gratulamur sic rerum venisse rationem, ut apud te, qui senior omnium nostrum es et ad apostolicae sedis gloriam vitae experimentis nutritus beato Petro exhortatore venisti, quod credimus et loquamur.“ Conqueritur dein de contentionibus contra ipsum motis, et in Concilio Caesaraugustano nihil contra se

¹⁾ Opp. p. 23. 24. ²⁾ Opp. p. 32. 33.

³⁾ Priscilliani Opp. p. 34—43.

suosque amicos decisum esse, uti jam vidimus, contendit. Suam porro fidem secundum symbolum, additis s. Scripturae textibus, exponit; varias recenset haereses easque damnat. „Quarum tamen, inquit sectarum infelicitatem teste Deo Christo quia ex fabulis vulgi, non ex aliqua contentionis conlatione cognovimus, quia cum his vel contendisse peccare est.“ — Vehementius autem queritur de suscitata ab Ydatio persecutione, quae ab illo gesta sint describit, indeque se motum esse ait, ut Romam proficisceretur suamque panderet fidem. — Operae pretium est ea citare quae dicit de scripturis et libris apocryphis, quum inter accusationes contra Priscillianistas latas etiam ea sit, quod libris apocryphis uterentur: „Nam si et de scripturis quibusdam, inquit, quas Ydatius de armario suo proferens in calumniosas fabulas misit, quaeritur de nobis sententia, id nobis cordi est et semper fuit, ut omnia in scripturis sub cujuslibet apostoli, prophetae, episcopi auctoritate prolatis, quae Christum Deum Dei filium praedicant et consentiunt canonis, evangelii vel prophetis, non posse damnari, quae autem contra canonem et contra fidem catholicam sentiunt vel loquuntur, cum omnibus doctoribus discipulisque damnanda.“ (p. 41.). Affert porro dictum Ydatii in Concilio Caesaraugustano: „Damnanda damnentur, superflua non legantur.“ Etsi minus clare Priscillianus hic loquatur, satis tamen ex his colligitur, ipsum quidem rejecisse libros apocryphos Scripturae contrarios, aliorum tamen usum contra Ydatium defendere; uti et passim textus ex ejusmodi scriptis affert. — Demum in fine instantius petit a Damaso („quia, inquit, omnibus senior et primus es“) ut audientiam praestet, utque dein epistolis in Hispaniam missis ad Episcopos, Concilium convocetur ad quod etiam Ydatius citetur. In eo exposita vita sua et fide se probaturum, rescriptum contra Manichaeos datum ipsum nullatenus ferire.

Priscillian
Scripta.

3. *Liber de fide et de apocryphis.*¹⁾ In hoc tractatu Priscillianus ex professo suam de libris apocryphis sententiam vindicat.

Etiam alios libros videlicet legi et citari posse contendit, quam eos qui in canone sint, ac variis argumentis id adstruere nititur. Scriptores sacros ipsos citare advertit quaedam ex libris qui apocryphi dicantur, uti Judas in sua epistola catholica (14. 15.), et varios prophetas ab ipsis commemorari, uti Abel, Henoch, Abraham, Jehu sermones, Laedam visiones. Inde infert, etiam in Ecclesia usum ejusmodi librorum admittendum esse. Respondenda esse scripta quae symbolis opposita sint, attendendum quo-

¹⁾ Priscilliani Opp. pp. 44—56.

Priscilliani
Scripta.

que, ab haereticis passim quaedam illis scriptis apocryphis inserta esse. — Colligitur autem ex Priscilliani dictis, eum non solum piam quandam lectionem illorum librorum velle ut licitam defendere, sed fere eandem ac libris canonicis auctoritatem iisdem vindicare. In ejusmodi usu scriptorum apocryphorum certe a doctrina et disciplina Ecclesiae discedebat, et quum in cōventiculis privatis tales libros legeret et venditaret, accusationibus etiam gravioribus ansam praebebat.

4. *Tractatus Paschae*¹⁾ sermo est initio Quadragesimae a Priscilliano ad fideles directus, quo ipsi *dilectissimi in Deo* admonentur, ut jejuniis et bonis operibus sedulo ad Pascha se praeparent. Videtur habitus esse quum Priscillianus jam esset Abilae Episcopus. Dictio concinna est ac facundum oratorem fuisse Priscillianum ex hoc sermone apparet. Nihil autem eodem continetur quod haeresim sapiat.

5. *Tractatus Genesis*²⁾ homilia est in lectionem ex primo capite Geneseos³⁾, qui liber tempore Quadragesimae in ecclesia legi solebat.

Impugnat Priscillianus tum haereticos vel philosophos qui statuebant *non factum sed perpetuum fuisse mundum et ideo cujus*

¹⁾ Priscilliani Opp. pp. 57—61. — In fine tractatus praecedentis habetur in Codice Wirceburgensi fol. 74. b: „Finit, incipit Tractatus Paschae lege felix . . . cum tuis in J. C. D. N.“ Erasmus est ante „cum“ nomen *Amantia*. Qua de re v. Schepss l. c. p. 57. et in Praefat. C. II. p. XXI. Censet, verbum erasum esse ab aliquo qui Orthodoxorum in libros haereticorum inquisitionem metuebat, nomenque *Amantia* eo loco supplendum esse probat. Advertit, „Priscillianum, si Sulpicio Severo credimus, Euchrotiam ejusque filiam Proculam amasse, de *Amantia* proprie sic dicta nil constare.“ Sed institutam fuisse Priscillianum ex Sulpicio Severo vidimus, ab *Agape*, cui *Amantiae* nomen latinum apprime respondet; unde ad hanc potius ista referri opinor. — Scite quidem advertit cl. Schepss: „Sed et illud dubium est, utrum tota subscriptio *lege felix . . . domino nostro* ab ipso Priscilliano profecta sit an a librario saec. V—VI.“ (l. c. p. XI.). Videtur tamen valde probabile, vel ob ipsam *Agapes* seu *Amantiae* mentionem, ab ipso Priscilliano hanc subscriptionem ceu dedicationem esse profectam.

²⁾ Priscilliani Opp. p. 62—68.

³⁾ „Animadvertentes enim sensum lectae lectionis dicentis: In principio fecit Deus coelum et terram, scitote omnia Deum fecisse quae facta sunt.“ L. c. p. 65.

non sit initium futurum semper aeternum; tum eos haereticos, qui nihil in his quae apparent Deum fecisse confirmant et corporalibus concupiscentiis delectantes facturam corporis sui adsignantes diabolo putant se nescire quae faciunt et quae in corporibus suis peccant divinae dispositionis sollicitudine non teneri; tum demum illos, qui Solem et Lunam luminaria ad ministerium hominum constituta aestimantes deos principatibus mundi elementorum tribuunt potestatem (p. 63.). Gnosticorum igitur et Manichaeorum errores hisce Priscillianus refellit. Veram de creatione mundi doctrinam porro ex s. Scriptura probat, ac demum spirituali sensu quae de lucis ac de coeli terraeque creatione dicta sunt fidelibus applicat, ut in se ipsis *coelum et terram domini parent* (p. 67.).

Priscilliani
Scripta.

5. *Tractatus Exodi*¹⁾ similis est homilia, pariter pronuntiata post Exodi lectionem.

Insistit Priscillianus praesertim in eo, quod utriusque Testamenti unus sit auctor, ac relationem inter utrumque Testamentum nobilioremque indolem Novi Testamenti exponit. Inter alia: „Denique, inquit, in eo Testamento quod prius est, sicut lectio praesens docet, ut percusso Aegypto populus Dei in laetitiam transferretur, ad celebrandum pascha formae pecorum, dies mensium, tempus petitur annorum; in eo autem quod novum dicitur ejectis in Evangelio pecoribus e templo et mundo in crucem fixo ascendens pro nobis in patibulum Christus offertur, illudque pascha Domini vocatur, hoc nostrum, ut intellecta dispensatione sermonum omne quod fit et factum est in salute hominum intelligamus ostensum.“ (p. 72. 73.). Demum ritus observatos quoad agnum paschalem typice exponens, congruam exhortationem spiritualem inde desumptam ad fideles dirigit.

7. *Tractatus primi Psalmi*.²⁾

8. *Tractatus Psalmi tertii*.³⁾

Breves hi Tractatus non continent expositionem completam illorum Psalmorum, sed pias quasdam explicationes et considerationes de istis Psalmis et aliquot eorum versiculis. Sensus typicum et spiritualem praecipue auctor prosequitur.

9. *Tractatus ad populum I.*⁴⁾ breve fragmentum est, uti videtur sermonis ad populum directi, in quo fideles

¹⁾ Priscilliani Opp. pp. 69—81.

²⁾ Ibid. pp. 82—85.

³⁾ Ibid. pp. 86—89.

⁴⁾ Ibid. pp. 90—91.

Priscilliani
Scripta.

admonentur, ut per bona opera et eleemosynam ingressum in vitam aeternam sibi praeparent.

10. *Tractatus ad populum II.*¹⁾ agit praecipue de lucta spirituali in hac vita subeunda.

In ea tractanda nititur Priscillianus maxime Psalmo 59, ita ut quae in eo habentur de pugna populi Israël contra hostes typice referat ad certamina spiritualia fidelium. „Omne quod David sanctus inter incerta certaminum et alienigenorum excidia bellorum confidens Deo egit, non tanquam memoriale saeculi scriptum accipit, sed quid in nobis partim nostro partim corporis metu quotidiano- rum bella peccaminum et saecularium varietas voluntatum, dum pro certis incerta sectamur et inter aliena contendimus, valeat recognoscit“. (p. 93.). Simili ratione typica etiam alia quaedam Veteris Testamenti in hoc Tractatu Priscillianus exponit.

11. *Benedictio super fideles*²⁾, solemnis oratio vel invocatio Dei est, in qua ineffabilem Dei naturam, Dei relationes ad creaturas ejusque beneficia elato stylo celebrat. Pars tantum hujus benedictionis servata est; ultima enim Codicis Wirceburgensis pagina ita foedata est, ut quae in ea inveniantur magna parte deterisa atque detrita sint.

Plura Priscilliani dicta hac in benedictione valde obscura sunt et confusa, ita ut quaeri possit, an sano et orthodoxo sensu intelligi possint. Exorditur hoc modo: „Sancte Pater, omnipotens Deus, qui multiformis gratiae tuae templum et dispositae in te ecclesiae tabernaculum formans immensurabilis gloriae extendens mensuras Christo in te auctore docuisti, *ut in te uno et invisibilitatis plenitudo, quod pater filio et visibilitas agnoscentiae quod filius patri in operatione sancti spiritus deberet, ageretur.*“ . . . Inferius: „Tu enim es Deus, qui cum in omnibus originibus virtutum intra extraque et supereminens et internus et circumfusus et infusus in omnia *unus Deus crederis, invisibilis in patre, visibilis in filio et unitus in opus duorum sanctus spiritus inveniris, quia tu tibi ad id quod es auctor es et nihil extra te quod praestantius tibi videatur ostendis.* . . . Sic te unum Deum in omnibus novimus, ut nullum non in te neque ullum extra locum et facti et operantis habeamus; sicque cum habes atque haberis neque extra totum in aliquo neque non in omnibus inveniris. In te enim et per te processum tota procuratio: tu animarum pater, tu frater filijs, tu

¹⁾ Priscilliani Opp. pp. 92—102.

²⁾ Ibid. pp. 103—106.

filii fratribus, tu electis amicus, tu propinquantibus proximus, tu operatio spirituum, tu principium archangelorum, tu angelorum opus, tu virtutificatio tota virtutum es.“ — Distinctio realis personarum in divinitate in hisce valde obscuratur, ac eam facile notionem haec ingerunt quod Deus (una persona) se ut patrem, filium, et spiritum sanctum exhibeat; neque distinctio Dei a creaturis sat aperta est. Unde apparet Priscillianum occasionem dedisse, ut Sabellianismi aliorumque de divinitate errorum accusaretur.

12. *Priscilliani in Pauli Apostoli epistolas Canones a Peregrino Episcopo emendati.* — Canones isti nonaginta numero, capitula sunt seu argumenta brevia, quibus comprehenditur Epistolarum s. Pauli doctrina quoad varia dogmata, designatis simul locis parallelis. E. g. Can. I. „Deus verax est, spiritus quoque Deus et Deus saeculorum possidens immortalitatem estque invisibilis lucem inhabitans inaccessibilem, rex etiam atque dominus, cujus est imago ac primogenitus Christus, in quo non invenitur *est* et *non*, sed *est* tantummodo. Rom. 18. Cor. II. 6. 18. 22. Col. 5. Tim. I. 5. (11.) 28. 29. Tit. 1. Hebr. 1. 11. 18. 19.“

Præcedunt Canones breve *Prooemium Peregrini Episcopi ac Prologus Priscilliani*. Peregrinus Episcopus se varia quae pravo sensu fuerant posita correxisse advertit. Quis vero fuerit ille Peregrinus Episcopus, non satis constat, nec quae emendaverit liquet. Quum vero Priscillianus in Tractatu tertio epistolam apocrypham ad Laodicenses tueri videatur¹⁾, merito cl. Schepss suspicatur. etiam in canonibus eam olim adhibitam fuisse, eamque ex canonibus Peregrinum sustulisse, et quum in Prologo quindecim epistolas s. Pauli Priscillianus commemorasset, a Peregrino, uti nunc legitur, „*quatuordecim* epistolas beatissimi Pauli Apostoli“ correctum esse.²⁾

Quid de Priscilliani vita ac doctrina variis ex documentis collatisque ejus opusculis modo jam vulgatis utcumque colligi possit, passim jam innuimus. Eum turpes illos tenuisse errores quorum ipse ejusque sequaces accusati sunt, certo non constat. De Priscillianistis temporis subsequents ut judicetur, specialis discussio necessaria esset.

¹⁾ V. Priscill. Opp. p. 55.

²⁾ Cf. l. c. Praefat. C. IV. p. XLI.

Priscilliani
doctrinae.

Satis vero liquet, Priscillianum quum conciliabula coetusque separatos congregaret, et imprudenter ac liberius muliercularum consortia sectaretur, accusationibus variis gravia motiva sponte parasse. Caeterum actio in eum coram tribunali civili Maximi Imperatoris directe instituta est sub accusatione *maleficii*, et ob magiam et impudicitiam condemnatus fuit. Quamvis vero ipse aliquae accusati convicti perhibeantur, aliquod dubium inde subit, quod in actione quaestio tormentosa adhiberetur, unde confessio extorta esse potuerit. Coaevorum tamen iudicium eo propendebat, Priscillianum ejusque sequaces reos fuisse, etsi viri graves tum iudicii saecularis immixtionem tum accusatorum indolem ac vehementiam reprobarent. Unde illa Sulpicii Severi l. c. c. 50.: *Ac mea quidem sententia est, mihi tam reos quam accusatores displicere.*

Caput VI.

De SS. Patribus, qui cum Novatianis, Donatistis, et Pelagianis depugnarunt.

§. 156.

Conspectus totius Capituli.

Divinitate Filii et Spiritus Sancti perspicue exposita ac solide vindicata, oppositisque Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum erroribus debellatis, aliae rursus in Ecclesia semper militante exortae sunt haereticorum pugnae, in quibus aliae iterum veritates defendendae magisque illustrandae erant. Sub finem quippe saeculi quarti, ubi certaminis contra haereticos recensitos vis jam nonnihil deferbuit, Patresque tunc maxime florentes s. Scripturae exponendae operam navare potuerunt, alii errores haeretici partim inveterati, necdum satis extirpati, partim recens emicantes Ecclesiam infestare coeperunt. Sunt autem ejusmodi errores Novatianorum, Donatistarum, Manichaeorum, Pelagianorum et Semipelagianorum, quibus accedebant reliquiae in variis Romani Imperii provinciis dispersae Arianorum et Origenistarum.

Conspectus
Capituli.

Novatiani inde ab aetate s. Cypriani, etsi jam medio saeculo tertio ab Ecclesiae sinu pertinaces ejecti (vid. supra T. I. §. 69.), errores suos in variis regionibus, Hispania maxime et Italia superiore, propagaverant novisque portentis auxerant. Ex hac venenata radice ineunte saeculo quarto in Africa pullulavit schisma et haeresis Donatistarum, qui simili ex causa ad eosdem errores devenerunt, pertinacius tamen et periculosius illos retinuerunt.

Conspectus
Capitis.
Donatistae.

Donatistarum schisma in Africa ortum est post finem persecutionis Diocletiani, qui primo edicto in Christianos a. 303. promulgato sacros codices omnes flammis absumendos jusserat. Quum igitur plerique judicum codices s. Scripturae sedulo inquirerent atque in occultantes sedulo animadverterent, Praesulum Ecclesiae longe plurimi fortissime restiterunt, nonnulli vero ex imbecillitate et abjectione animi libros sacros Gentilibus tradiderunt comburendos, *Traditores* idcirco appellati.¹⁾ Hujus criminis, quod genus abnegationis fidei christianae habebatur, insimulati sunt a quibusdam Mensurius Episcopus Carthaginensis, et Felix Abtungitanus; sed haec criminatio legitimis probationibus destituta erat.²⁾ Mensurio defuncto ac libertate Ecclesiae per Maxentium reddita a. 311. Caecilianus, Archidiaconus Carthaginensis, legitime in ejus locum electus est atque a Felice Aptungitano ordinatus. Ast factio quaedam conflata ex Botro et Celestio presbyteris, qui Carthaginensem cathedram ambientes eandem Caeciliano invidebant, ex Senioribus quibusdam plebis Carthaginensis, qui depositam apud se per Mensurium ecclesiae pecuniam ejusdem successoris restituere nolebant, et ex Lucilla, pecuniosissima et factiosissima femina Caeciliano infesta, quod is ejusdem superstitionem reprehenderat, contra Caecilianum insurrexit, ac Numidiae Episcopos, quos inter plures erant Traditores confessi, quique ante sexennium in concilio Cirtensi Silvanum traditorem ejusdem urbis Episcopum instituerant, novae electionis causa Carthaginem evocavit. Qui ob neglectam etiam ad ordinationem Caeciliani invitationem offensi statim advolarunt, Caecilianum absentem talesque judices recusantem damnaverunt „tamquam a Traditoribus ordinatum, et quia cum esset diaconus, victum afferri martyribus in custodia constitutis prohibuisse dicebatur“, ac tandem ejus loco Majorinum, Lucillae domesticum, suffecerunt. In iis Episcopis Secundus Tigisitanus antiquitate, Donatus a Casis nigris vehementia maxime eminuit.³⁾

Ex hac ordinatione scissa est in duas partes universa Africa, constituti in plerisque ecclesiis bini pro utraque scilicet parte Episcopi, aliis orbis christiani provinciis in Caeciliani communione omnino persistentibus. Sed qui ex parte Majorini stabant, nihil non ab illo tempore movebant, ut sententia ab ipsis lata ubique obtineret. Verum Concilium Romanum a. 313. praesidente Miltiade (seu Melchiade) P. habitum, Synodus Arelatensis a. 314. priori adhuc numerosior, ipse denique Imperator Constantinus,

¹⁾ Euseb. Hist. Eccles. lib. 8. c. 2. et 3.

²⁾ S. Augustin. Brevic. Collat. cum Donat. III. n. 25. Contra Crescon. lib. III. n. 67. ep. 88. n. 3. 4.

³⁾ S. Optatus Milev. de Schismate Donatist. lib. I. n. 13—20.

ad quem spreta universalis Ecclesiae auctoritate Donatistae provocaverant, Caeciliano absoluto ac innocente pronuntiato Donatum ut totius factionis auctorem et incentorem damnarunt.¹⁾

Conspectus
Capitis.
Donatistae

Ab eo tempore factiosi isti homines, assensu totius Ecclesiae et Imperatoris praesidio destituti, rem suam intoleranda superbia et violentia tueri conati plane in haeresim prolapsi sunt. Nam cum in suae contumaciae patrociniū semel constituissent, reorum culpam atque reatum ab innocentibus etiam, qui cum illis communionem ecclesiasticam haberent, incurri, hoc deinde colligebant, Ecclesiam catholicam in sola Donati parte integram remansisse, in aliis vero terrarum partibus periisse quasi contagione communionis extinctam propter crimina Caeciliani, quocum aliae ecclesiae communicaverant. Ad haec sacramentorum efficaciam a ministrorum virtute et sanctitate pendere asserebant, adeoque baptismum extra Donati societatem nullum et invalidum esse; quapropter Catholicos, qui ad eorum partes deflectebant, iterato baptizare non dubitabant.²⁾

Neque severae leges in eos editae, neque poenae ab Imperatore Constantino ejusque filiis in eosdem sancitae pacem et unitatem Africae reddere valebant; quin etiam vi adhibita furore fanatico correpti et in Catholicos immani saevitia debacchati sunt, et sibi ipsi hand raro mortem intulerunt, ut Martyrum loco a suis haberentur.³⁾ Caeterum Majorino (ante a. 337.) successit Donatus, summae animi levitatis ac superbiae vir, cujus eloquentia et auctoritas plurimum apud suos valebat; quem postmodum (circa a. 350.) excepit Parmenianus († c. a. 391.), tertius ex parte Donati apud Carthaginem Episcopus. Ab alterutro Donato factio isthaec Donatarum nomen accepit.⁴⁾ Sectam hanc primus scripto impugnavit s. Optatus Milevitanus Episcopus, eandem postea oppressit s. Augustinus.⁵⁾ Novatianorum autem sectam eodem fere

¹⁾ S. Optat. Milev. de Schism. Donat. lib. I. n. 22—27. S. Augustin. Brevic. Collat. cum Donat. III. n. 24. 26—42. ep. 88. n. 1—4. ep. 43. n. 14—20. ep. 105. n. 8—10. et saep

²⁾ S. Augustini lib. de haeres. c. 69.

³⁾ S. Augustini ep. 88. n. 6—8. ep. 185. n. 12. Brevicul. Collat. cum Donat. III. n. 22—23. Lib. I. contra Gaudent. n. 30. et 32. Contra litteras Petiliani lib. II. n. 114. S. Optat. Milev. lib. 2. n. 17—19. Optime ejusmodi hominum vita et exitus describitur his verbis: „Vivunt ut latrones, moriuntur ut Circumcelliones, honorantur ut Martyres.“ S. Augustini ep. 88. n. 8. item contra litteras Petiliani lib. II. n. 184.

⁴⁾ S. Optat. Milev. lib. 3. n. 3. S. Augustin. contra Crescon. lib. II. n. 2.

⁵⁾ Ad id muneris s. Augustinum a Deo destinatum et exaltatum censet s. Paulinus Nolanus „ut cornua peccatorum, hoc est, Donatarum, Manichaeorumque confringat.“ S. Paulini Nol. ep. 7. n. 2.

Conspectus
Capitis.
Manichaei.

tempore strenue debellavit s. Pacianus, Episcopus Barcinonensis in Hispania.

Manichaei quoque, Gnosticis simillimi, olim a pluribus Episcopis impugnati¹⁾, in Africa et Italia adhuc persistebant incautosque decipiebant. Hi, per quos Gnosticorum error fuerat instauratus (vid. supra T. I. §. 48.), alia quaedam errorum capita adjecerunt, scilicet quod auctorem sectae Manetem (seu Manichaeum) Apostolum Jesu Christi, imo Paracletum a Salvatore promissum haberi vellent, quod omnem morum doctrinam ad tria signacula, oris, sinus et manus revocarent, quod solem adorarent, magistro suo interfecto cultum quendam superstitiosum exhiberent, ejusque sectatores distinguerent in *electos* seu omnibus sectae mysteriis initiatos et *auditores*, quibus in gradu inferiori constitutis nonnisi placita quaedam communicabantur, majora promittebantur; demum quod hierarchiam peculiarem, quae constabat ex antistite totius sectae, magistris duodecim, 72 Episcopis, presbyteris item ac diaconis, sibi constituissent.²⁾

Iidem errores in Hispaniam derivati novae saeculo quarto sectae illic originem dederunt, quae, uti supra (§. 155.) vidimus, a Priscilliano, jubente Maximo Tyranno Treviris a. 385. occiso, nomen traxit et praeter Gnosticorum Manichaorumque errores permixtos ob nefanda scelera ad instar Manichaeorum in occultis conventibus perpetrata et admissa perjuria plurimum infamata est.³⁾

His tamen longe gravior tempestas initio saeculi quinti orta Ecclesiae quietem turbavit novasque excitavit pugnas. Pelagius quippe, genere Scotus, monachus Romae degens, paulo post a. 400. novos errores, ex Origenis,

¹⁾ De aliis Patribus et Scriptoribus ecclesiasticis, qui contra Manichaeos calamum tunc jam strinxerant, vid. supra T. I. §§. 81. 93. (p. 439.) 99. (p. 487. 489.) 180. (p. 632.) 173. (p. 660.) et T. II. §. 134.

²⁾ S. Augustin. lib. de haeres. c. 46.

³⁾ S. Augustin. lib. de haeres. c. 70. et ep. 166. n. 7. S. Hieronymi ep. 133. n. 3. et 4. Sulp. Severi Histor. sacra lib. II. c. 46—51. Vid. supra §. 155.

Rufini ac Joviniani fontibus derivatos, clanculum primo disseminare coepit; cui se mox socium et adiutorem prae-buit alius quidam monachus, nomine Coelestius.¹⁾ — Hi igitur sectae duces et auctores tale systema haereticum concinnarunt. Errorum omnium fons uberrimus erat, quod peccatum originale, propagatione in omnes Adami posteros transfusum, negarent: qua in re Manichaeis consentiebant Pelagiani.²⁾ Hinc adstruebant, omnes omnino homines eadem arbitrii libertate etiamnum potiri, in qua primus homo Adam ab initio, disponente Numine divino, constitutus fuerit; eam arbitrii libertatem etiam *gratiae* nomine designabant, quia ex liberrima Dei benignitate homini concessa fuerit; quemadmodum et legem Dei gratiae nomine intelligebant. Quoniam vero peccatum originale non admittebant, neque mortem³⁾, neque concupiscentiam ceu ejusdem peccati sequelas agnoscebant, sed utramque ad naturam hominis a Deo sic creati pertinere asserebant. Porro inde consequencebatur, baptismum infantibus recens natis minime necessarium esse. Denique et illud ex supremo principio suo inferebant, tantam esse liberi arbitrii in quovis homine vim, ut possit sine peccato animique perturbatione esse, modo velit, nec eum in finem gratiam Dei necessariam esse; quamvis postea concederent, per gratiam Dei saltem facilius Dei voluntatem seu mandata divina adimpleri; eam ipsam vero gratiam singulis hominibus secundum merita eorum dari contendebant.⁴⁾

Conspectus
Capitis.
Pelagiani.

¹⁾ S. Hieronymi Commentar. in Jerem. Prolog. lib. III. (T. IV. p. 923—24.) et Dialog. contra Pelag. lib. I. n. 28. P. Orosii Apolog. de arbitrii libertate n. 1. 2. 29. 31. S. Augustin. ep. 186. n. 1. lib. de haeres. c. 88. De peccato origin. n. 9. et 24. De dono perseverant. n. 53. S. Prosperi Aquit. Chronicon sub Luciano sive Lucio Cos. (Opp. ed. Paris. col. 740.) et lib. contra Collatorem c. 21. n. 2. Marii Mercatoris Commonitor. adv. haeres. Pelagii et Coelestii n. 1—4. (ed. J. Garner. p. 30.).

²⁾ S. Augustin. contra duas epistolas Pelagian. lib. 4. n. 6. et lib. 2. n. 3.

³⁾ S. Augustini Op. imperfect. contra Julian. lib. VI. c. 25.

⁴⁾ S. Augustin. lib. de haeres. c. 88. et lib. de gestis Pelagii n. 65.

Conspectus
Capitis.
Pelagiani.

Ex quibus patet, circa peccatum originale et ejus sequelas, concupiscentiam scilicet ac mortem, nec non circa ejusdem remedia, quae praesto sunt in gratia Dei, novarum litium cardinem verti. Praeter s. Hieronymum hanc haeresim strenue aggressus est s. Augustinus, eamque scriptis plurimis triumphavit; quem eodem saeculo quinto complures, in his maxime s. Prosper Aquitanus¹⁾, Marius Mercator²⁾, et alii secuti sunt in defensione doctrinae catholicae.

Inter haec Gentilium superstitio magis magisque collapsa ac Imperatorum legibus repressa, postquam vaticinium confictum de interitu religionis christianae c. a. 400. secuturo eventus ipse falsitatis coarguerat, malorum, quae tunc ex impetu barbarorum orbem Romanum vehementer concutiebant direque affligebant, causam ex neglecto deorum cultu repetebat, ac proinde religionem christianam recens inductam atque in dies magis dominantem tot tantarumque calamitatum imperio a diis iratis immissarum unicum vel certe praecipuum esse fontem dictitabat. Quam calumniam, conflata in christiani nominis invdiam, varia ratione depulerunt s. Augustinus, Paulus Orosius alique.³⁾

§. 157.

S. Pacianus, Barcinonensis Episcopus.⁴⁾

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Paciani Opuscula. — S. Hieronym. de Scriptor. Eccles. c. 106. et 132.

Subsidia: Tillemont T. VIII. S. Pacien (p. 537—541.) — Ceillier T. VI. Chap. XIX. (ed. 2. T. V.). — Dupin T. II. p.

¹⁾ De s. Prospero Aquit., qui magis Semipelagianos posteriores, quam Pelagianos impugnavit, infra Cap. VIII. agetur, ubi Patres atque Scriptores simul exhibentur, qui errores Semipelagianorum confoderunt.

²⁾ De Mario Mercatore inferius agetur.

³⁾ Cf. Döllinger's Handbuch der Kirchengesch. I. Bd. II. Abtheil. §. 4. bes. S. 64—65.

⁴⁾ S. Pacianum praemittendum duxi s. Optato, quia, cum uterque eodem fere tempore scripserit circa a. 370., Novatianorum tamen hae-

175—83. — Galland. Biblioth. T. VIII. Prolegom. c. 3. — Acta Sanctorum ed. Bolland. die 9. Martii (Martii T. II. p. 4.). — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 189—90. Gams, Kirch. Gesch. v. Spanien I. B. Cf. Chevalier s. v. Pacien.

Pacianus Barcinonae in Hispania Episcopus tam vita, quam sermone clarus floruit circa a. 360 atque ultima jam senectute c. a. 390. ad meliorem vitam transiit. De ipso s. Hieronymus: *Pacianus in Pirenaei jugis Barcinonae Episcopus, castitate et eloquentia* (vel forte: castigatae eloquentiae), *et tam vita quam sermone clarus, scripsit varia opuscula de quibus κεβρος (cervus) et contra Novatianos. Sub Theodosio principe jam ultimo senectute mortuus est.*¹⁾ Ex nobili genere natus Pacianus primum junctus fuit matrimonio, ex quo ei filius Flavius Lucius Dexter; sed postea statum ecclesiasticum ingressus insignis fuit inter Episcopos. Ejus filius Dexter magnis in Imperio muneribus functus est, et amicitia fruebatur s. Hieronymi, qui ei dedicavit suum *de viris illustribus* librum. Ipsius Dextri autem mentionem facit s. Hieronymus inter Scriptores ecclesiasticos libro cit. c. 132: *Dexter, inquit, Paciani de quo supra dixi filius, clarus apud saeculum et Christi fidei deditus, fertur ad me omnimodam historiam texuisse, quam necdum legi.* Ejusmodi tamen Dextri opus si revera exstitit, ex fama enim Hieronymus loqui videtur, ad posteriora tempora non pervenit.²⁾

S. Paciani
Vita.

resis a Paciano impugnata antiquior est, et ipse s. Hieronymus, qui ordinem chronologicum sequi solet, in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis Pacianum Optato praeponit, demum quia verisimile mihi est, s. Optatum libros suos circa a. 385, secundis edidisse curis, quo tempore, ut satis probabile est, s. Paciani opuscula lucem publicam jam aspexerant.

¹⁾ De viris illustr. c. 106. Quum s. Hieronymus librum hunc a. 392. ediderit, liquet ante hunc annum s. Pacianum mortuum esse. In Martyrologio Rom. ejus memoria habetur die 9. Martii.

²⁾ Quod circumfertur *Dextri Chronicum* (ap. Migne P. L. T. XXXI.) omnium criticorum judicio spurium est. Illud primum edidit a. 1594 Toleti Hier. de la Higuera S. J., uti depromptum ex codicibus Fuldensibus, et aliquanto tempore a multis hoc opus habitum est genuinum. Sed supposititium illud esse postea probatum fuit et ab omnibus agnitum.

S. Paciani
Scripta.

Scriptis s. Pacianus *varia opuscula*, ex quibus hodie nonnulla supersunt¹⁾, nempe:

1. *Opus contra Novatianos*, videlicet s. Paciani tres *Epistolae ad Sympronianum* Novatianum.

Sympronianus hic vir videtur fuisse nobilis conditionis, qui haud procul a Barcinona vivebat, solus ea in regione Novatianorum erroribus adhaerens. Misit ad s. Pacianum per servum suum epistolam, in qua expostulabat contra *Catholicos*, quod tale nomen sibi assumerent tempore Apostolorum haud notum; poenitentiam porro peccatoribus concedendam impugnabat. Caeterum non accurate sua sensa exponebat, sed hucusque neminem se invenisse jactabat, qui Novatiani sententias refellere potuerit. Hac occasione igitur Pacianus scripsit *primam epistolam*. In eadem primum (n. 1—4.) explicat nomen *catholicae* quod Ecclesia ab antiquissimis temporibus gesserit, hoc nomen ei contra omnes haereses vindicat, ejusque rationem ac veram notionem exponit. Dein (n. 5—7.) falsam Novatianorum de poenitentia doctrinam evertit, atque ex divina clementia, ex humana fragilitate et ex ipso divino praecepto, ut peccatores poenitentiam agant, peccata commissa iterum a Deo remitti demonstrat. Eam vero remissionem per sacerdotes, Dei ministros tribui, luculenter probat.

Sympronianus huic Epistolae respondit aliis litteris, quibus junxit Tractatum, quo Novatianorum doctrinas vindicare studebat.²⁾ Hisce reddidit s. Pacianus *epistolam secundam et tertiam*. — In *secunda* Epistola videlicet litteras Symproniani examinat et refellit. Confutatis quibusdam argutiis et calumniis dicta priora de nomine *catholico* magis confirmat (n. 2—3.), usum scientiae profanae defendit (n. 4.), persecutiones Novatianorum forte a potestate saeculari factas Catholicis non imputandas esse ostendit (n. 5.); denique auctoritatem s. Cypriani plurimum extollit, Novatiani multum deprimit, ut adversarium vel sic ad Ecclesiam catholicam pertrahat (c. 7—8.) — Dein in Epistola *tertia* ipsum adversarii Tractatum s. Pacianus aggreditur. Novatianorum doctrinam, *quod post baptismum poenitere non liceat, quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, imo quod ipsa pereat recipiendo peccantes*, solide refellit (c. 1—29.). Dein Novatianorum superbiam increpat (n. 21.), et immerito praeten-

¹⁾ Alia ex iis deperdita sunt, ut Opus inscriptum Cervus seu Cervulus, in quo abusus quidam illius aetatis notati fuisse videntur. S. Pacian. Paraenes. ad poenitent. n. 1. S. Hieron. l. c. Cf. Tillemont l. c. J. A. Fabricii Biblioth. lat. T. II. p. 310. et Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 189.

²⁾ V. S. Paciani ep. 2. n. 1. 8. et ep. 3. n. 1.

sam s. Cypriani auctoritatem eis eripit (n. 22—24.). Postremo ex dictis colligit (n. 25—27.), qualis sit revera Ecclesia catholica, justos ac poenitentes in suo sinu fovens, et adversarium erroribus addictum serio monet, ut ad eandem revertatur.¹⁾ S. Paciani
Scripta.

2. *Paraenesis sive adhortatorius libellus ad poenitentiam.* In hoc brevi tractatu postquam praemonuit, totius Ecclesiae disciplinam pendere ex poenitentiae publicae instituto, docet, minoribus peccatis in Novo Testamento varia data esse remedia, peccatis tamen gravissimis, abnegationi fidei, homicidio et adulterio poenitentiam publicam merito destinari (n. 1—5.); tum peccata sua confiteri erubescences et sacrilege communicantes de sceleris admissi magnitudine gravissimis verbis admonet (n. 6—8.); confessos denique instruit, qua ratione veram Deoque placitam poenitentiam agere possint ac debeant (n. 9—12.).

3. *Sermo de baptismo* accurate exponit, qualis sit hominis conditio ante baptismum, quid porro fides ac baptismus eidem praestet; dehinc omnes enixe hortatur, ut gratiam et innocentiam baptismalem in finem usque vitae sollicite custodiant.

Praeclare disserit s. Pacianus de Ecclesia catholica ejusque potestate remittendi peccata sacerdotibus commissa, de tribus sacramentis baptismi, confirmationis et poenitentiae, de iis quae ad sacramentum poenitentiae requiruntur, contritione, confessione et satisfactione, ac de peccato originali. Ratiocinationes ejus solidae sunt, scribendi ratio jucunda, stylus elegans et incisus; duo isti *Sermones* (supra 2. et 3.) exemplaria dici possunt omnibus fere numeris absoluta familiarium ad populum concionum.

Ex dogmatibus Ecclesiae

1. *Sacramentum Confirmationis* sic adstruit: „Lavacro (i. e. baptismo) peccata purgantur; chrismate (i. e. confir-

¹⁾ Promittebat s. Pacianus in fine Epistolae tertiae adhuc aliam, scribens: „Subjungam, cum vacuum fuerit, et aliam epistolam, in qua non vestra redarguam, sed nostra proponam.“ Sed si forte eam scripsit, jam nostro tempore non amplius habetur.

S. Paciani
Scripta:

matione) Sanctus Spiritus superfunditur; utraque vero ista manu et ore antistitis impetramus; atque ita totus homo renascitur in Christo.“ Sermo de bapt. n. 6. Cf. Concil. Trid. Sess. 7. de Confirmat.

2. *De potestate sacerdotis in sacramento poenitentiae remittendi peccata* inter alia haec habet: „Numquam Deus non poenitenti (i. e. ei, qui poenitentiam non agit) comminaretur, nisi ignosceret poenitenti. Solus hoc, inquires, Deus poterit. Verum est; sed et quod per sacerdotes suos facit, ipsius potestas est. Quod etsi nos ob nostra peccata temerarie vindicamus, Deus tamen illud sanctis et Apostolorum cathedram tenentibus non negabit, qui Episcopis etiam Unici sui nomen (i. e. nomen Christi seu uncti) indulsit.“ Epist. I. n. 6. Vid. etiam Epist. III. n. 7. Cf. Concil. Trid. Sess. 14. de poenit. cap. 6. et can. 10.

3. Ea quoque s. Paciani professio: „*Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen*“ (Epist. I. n. 4.), certe notatu dignissima est.¹⁾

Editiones: S. Paciani Opuscula primus vulgavit J. Tilius Paris. 1538.; inde cum Salviano et Sulpitio Severo ed. Petrus Galesinius tyis Pauli Manutii Romae 1564. fol. — Paciani Opuscula, excepto tractatu de baptismo, recensuit notisque admodum eruditis illustravit Card. J. Saenz de Aguirre in Collect. Maxima Concil. Hispan. Romae 1694. T. II. p. 79—112. novae edit. J. Catalani Romae 1753. T. I. p. 316—54. — Editio optima omnium S. Paciani Opp. est in Galland. Biblioth. T. VII. p. 255—276. inde recus. in Migne Patrolog. Curs. T. XIII. p. 1051—1094. Caeterum de Editionibus cf. G. Cave Vol. I. p. 235. et Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum latin. T. I. p. 358—61.

§. 158.

S. Optatus Milevitanus Episcopus.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Optati Opus. — S. Hieronym. lib. de Scriptor. Eccles. c. 110. — S. Augustinus de Doctrina Christiana lib. II. n. 61. Contra Epist. Parmeniani lib. I. n. 5. Lib. de

¹⁾ Multos alios locos, praesertim dogmaticos, ex illius scriptis excerptos videsis apud Ceillier I. c. n. 11—20.

unit. Ecclesiae n. 50. Brevicul. Collat. cum Donat III. n. 38. Lib. ad Donat. post. Collat. n. 54. S. Fulgent. ad Monimum lib. II. c. 13. et 15.

Subsidia: L. E. Dupin Praefat. in libros S. Optati ab ipso editos, et Biblioth. Auctorum Eccles. T. II. p. 187—210. — Tillemont Mém. T. VI. Les Donatistes Art. LVIII. (p. 142—44.) cum Notis 28. 29. et 30. (p. 714—17). — Ceillier T. VI. Chap. XVII. (ed. 2. T. V.). — Galland. Biblioth. Patrum T. V. Prolegom. c. 18. — Cf. Chevalier s. v. Optat.

S. Optatus¹⁾, Milevi in Numidia Episcopus „doctrina et sanctitate conspicuus“, circa a. 370. strenue rem catholicam contra Donatistas egit.²⁾ *Optatus Afer*, ait s. Hieronymus, *episcopus Milevitanus ex parte catholica, scripsit sub Valentiniano et Valente principibus adversus Donatianae partis calumniam libros sex, in quibus asserit crimen Donatianorum in nos falso retorqueri.*³⁾ Caeterum de vita s. Optati vix aliud notum, quam quod Afer fuerit, ex paganismis ad christianismum conversus⁴⁾, et Milevitanus Episcopus, ac pauca alia quae ex ejus libris colliguntur. Sic libro primo c. 13., ait, *ante annos sexaginta et quod excurrit per totam Africam persecutionis tempestatem esse divagatam; Diocletiani autem persecutio, de qua hic procul dubio loquitur, incepit a mense Februario anni aerae vulgaris 303, et desiit in Occidente anno 305, ex quo inferitur, scripsisse Optatum post annum 365 et circa annum 370. Libro etiam ejusdem Operis quarto c. 5. Photinum praesentis temporis haeticum vocat; quibus eum in vivis*

S. Optati
Vita.

¹⁾ De Optati sanctitate cf. Martyrolog. Roman. die 4. Junii cum Nota C. Baronii, item D. Papebroch. De S. Optato in Actis SS. ad h. d. (Junii T. I. p. 396—97.). St. Morcelli Africa Christiana Vol. II. ad a. 370. n. 3. (p. 275.).

²⁾ S. Optat. lib. I. n. 13. lib. IV. n. 5. Cf. Dupin Praefat. §. I. St. Morcelli l. c. ad a. 370. n. 2—3. (p. 274—75.).

³⁾ De viris ill. c. 110.

⁴⁾ Id testatur s. Augustinus De doctr. christ. L. II. c. 40. „Nonne aspicimus, inquit, quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus doctor suavissimus et martyr beatissimus? quanto Lactantius; quanto Victorinus, *Optatus*, Hilarius, ut de vivis taceam, quanto innumerabiles Graeci?“

S. Optati
Vita.

superstitem adhuc fuisse indicare videtur. Sed Photinus e medio sublatus est anno 376, ut docet Hieronymi Chronicon. His accedit testimonium Hieronymi scribentis, Optatum sub Valentiniano et Valente principibus scripsisse, ac proinde inter annum 372, quo Valentinianus proximo post bissextilem die Imperator electus est, et 375, quo idem apoplexia correptus interiit XV kalend. Septemb., ut testatur Idatius in Chronico. Quum tamen Optatus in serie RR. Pontificum (L. II. c. 3.) post Damasum adhuc ponat Siricium, qui a. 384. ad Romanam evectus est cathedram, merito supponitur, hujus nomen ut alia postea a s. Optato confecto jam operi addita esse. Quo anno ipse diem extremum clausit, incertum est. Illius tamen memoria ob Ecclesiam egregie defensam in honore semper fuit apud Christianos. Hunc Augustinus venerabilis memoriae catholicae communionis Episcopum vocat, et hujus testimonium Ambrosiano comparare non veretur.¹⁾ Sancti nomen jam ab initio sexti post Christum saeculi ipsi tributum legitur ab eximiae sanctitatis et eruditionis viro, Fulgentio Ruspensi Episcopo, qui sancti Optati auctoritatem, sancti Ambrosii et sancti Augustini testimoniis adjungit.²⁾ In martyrologio Romano a Baronio ejus nomen ad diem 4um Junii adscriptum est.

A s. Optato editi sunt *De Schismate Donatistarum libri sex (vel septem)*.³⁾ — Occasionem et indolem Operis

¹⁾ V. S. August. Contr. Parmenian. L. 1. c. 3; De unitate Eccles. c. Petilianum c. 19.

²⁾ V. S. Fulgent. Resp. ad Monimum L. II. c. 13.

³⁾ Utrum liber septimus habendus sit pro genuino, dubitandi locus est. Nam certe ipse s. Optatus (lib I. n. 7.) Opus suum in *sex libros* partitus est, et s. Hieronymus l. c. libros sex Optatum scripsisse testatur. *Liber, qui dicitur septimus*, nihil aliud esse videtur, quam Appendix complectens tria additamenta ad tres Optati libros, scil. n. 1—3. ad lib. I., n. 4—5. ad libri II. finem seu potius ad lib. IV., et n. 6—7. ad lib. III., quae Optatus ipse, postmodum (forte circa a. 385.) secundis curis recognoscens Opus suum, libris prioribus adjecit illustrandi et confirmandi gratia. Ita Dupin Praefat. §§. I. et II. item Casauboni Nota 50. ad lib. III. Optati (ed. Dupin. p. 69—70.) et Nota 1.

ipse s. Optatus indicat L. I. c. 4. scribens: „Omnes quidem (Donatistae) per singula loca maledicis vocibus perstreperunt: (quibus ad aliqua de occasione respondeam), sed unum vix invenimus, cum quo per litteras vel hoc modo loquamur, Parmenianum scilicet, fratrem nostrum, si tamen se a nobis vel hoc nomine nuncupari permittit. Et quia collegium Episcopale nolunt nobiscum habere commune, non sint collegae, si nolunt: tamen, ut supra diximus, fratres sunt. Frater meus igitur Parmenianus ne ventose ac nude, ut caeteri, loqueretur, quidquid sentire potuit, non solum dixit, sed etiam in scriptura digessit. Cujus dictis, cum respondere, veritate cogente, compellimur, erit inter nos absentes quoquomodo collatio. Eodem modo satisfiet et desideriis aliquorum. Nam a multis saepe desideratum est, ut ad eruendam veritatem ab aliquibus defensoribus partium conflictus haberetur: et fieri potuit. Sed quoniam et accessum prohibent, et aditus intercludunt, et consessum vitant, et colloquium denegant, vel tecum mihi, frater Parmeniane, sit isto modo collatio; ut quia tractatus tuos, quos in manibus et in ore multorum esse voluisti, non aspernatus sum neque contempsi, sed omnia a te dicta patienter audivi, audias et tu humilitatis nostrae responsa.“ — Pacificam potius quam polemicam indolem opus s. Optati praesefert, quum magna cum caritate Donatistas refellat, et ut ad unitatem Ecclesiae redeant, eos invitet.

S. Optati
Scripta.

Libro I. praemissa pacis commendatione, proposito etiam totius Operis scopo et argumento (n. 1—7.) expositoque haereticorum et schismaticorum discrimine (n. 9—12.), probat, ipsos Donatistarum parentes et auctores fuisse traditores (n. 13—14.) eosdemque schismatis auctores, quod relata origine primaeque historia istius schismatis manifestum reddit (n. 15—27.), adversarium monens, utrumque tantum malum plane immerito Catholicis ab eo imputari (n. 28.) — Libro autem II. de vera Ecclesia disputat, quam ostendit esse debere unam, catholicam et apostolicam, quibus

in lib. VII. (p. 99.), Tillemont l. c. p. 143.) cum Nota 29. (p. 716—17.), Ceillier l. c. Art. I. n. 2., St. Morcelli l. c. ad a. 386. n. 2. (p. 294).

S. Optati
Scripta.

aliisque verae Ecclesiae dotibus non secta Donatistarum, sed Ecclesia universa Romano Pontifici juncta gaudeat (n. 1—13.). Tum statim occurrit objectioni, eam veram Ecclesiam esse non posse, quae Sanctorum sanguinem crudeliter fuderit, ostendens, non a Catholicis, sed a Donatistis pacem esse turbatam atque immania scelera perpetrata (n. 14—19.), ac Donatistas, qui de sanctitate sua gloriarentur, non tantum superbos atque mendaces (n. 20.), verum etiam valde impios esse, quod ex eorum agendi ratione comprobatur (n. 21—26.). — Ast obiectio in promptu erat, administros unitatis, Macarium et Paulum aliosque Proconsules aut Duces, qui jubente Constante Imperatore Donatistas ad unitatem Ecclesiae revocare conati fuerant, multa in eos aspersisse. Hinc libro III. fuse declarat, ipsos Donatistas propriis actionibus asperiora Imperatoris consilia provocasse, imo quodammodo necessaria reddidisse, quin culpa aliqua in Catholicos recidat, aut Macarius persecutor, aut Donatistae, jure interfecti, dici queant martyres. — Parmenianus insuper quosdam s. Scripturae locos detorquendo et calumniando contra Ecclesiam catholicam verterat, ut schisma suum quadam justis rectique specie defenderet. Is etenim praecipue verba Isaiae prophetae: „*Sacrificium peccatoris*, quasi qui victimet canem“ (Jes. 66. 3.), et verba Psalmi: „*Oleum peccatoris* non impinguet caput meum“ (Ps. 140, 5.) ita invertibat, ac si non liceret cum Catholicis tamquam peccatoribus ullam habere communionem. Quare Optatus libro IV. per partes ostendit, notas, quibus juxta s. Scripturam describuntur *peccatores*, minime in Catholicos, sed potius in Donatistas convenire.

Porro cum inter Catholicos et Donatistas constaret, baptismum semel valide collatum iterari non posse, Donatistae vero baptismi validitatem ex dignitate ministri pendere contenderent, hanc quoque posteriorem eorum sententiam libro V. falsitatis convincit. Quem in finem docet, SS. Trinitatis invocationem ex parte baptizantis, ex parte autem baptizati fidem esse necessariam, ut baptismus valide collatus censeatur, non aequè tamen necessarium esse, ut baptismi minister sit fidelis et justus, quippe cum sacramenta operentur ex opere operato, non ex opere operantis. — Postquam sic nefariam Donatistarum agendi rationem in sacramento baptismi demonstravit, denique libro VI. probat, eos sacrilege etiam, crudeliter ac stulte egisse, dum fregerint altaria, conflarint atque vendiderint sacra vasa, virgines Deo sacratas ornamento proprio spoliaverint, imo etiam violaverint et alia hujusmodi. — Liber VII. totius Operis Appendix, nonnisi tria supplementa continet, ad confirmandum argumentum libri I. III. et IV. composita; praecipue vero exponit, quam ob rem, cum Donatistae traditorum sint filii, nihilo tamen secius Catholici communionem ecclesiasticam cum eis reintegrare tantopere de-

sideraverint, et cur Macarius a Catholicis ad communionem admissus fuerit.¹⁾

S. Optati
Scripta.

Vix ullum in antiquis Ecclesiae monumentis reperitur, non dico ejusdem molis, sed longe prolixius Opus, quod tot ac tanta ad doctrinam et disciplinam christianam pertinentia tam aperte contineat.²⁾ Stylus Optati elatus et masculus, vehemens et pressus, variisque figuris ornatus est; subtilissime et acutissime mentem suam exprimit, verbisque ac locutionibus utitur exquisitissimis; attamen quadam durtie Africana laborat.

Doctrinae s. Optati unum alterumque caput addidisse sufficiat:

1. De *opere operato* ita loquitur: „Videtis, sacramenta per se esse sancta, non per homines.“ Lib. V. n. 4. Cf. Concil. Trid. Sess. 7. de Sacramentis can. 8.

2. De *praesentia Christi reali in ss. Eucharistiae sacramento* egregius occurrit locus: „Quid tam sacrilegum (ita exprobrat Donatistis), quam altaria Dei, in quibus et vos aliquando obtulistis, frangere, radere, removere? in quibus et vota populi et membra Christi portata sunt; quo Deus omnipotens invocatus sit; quo postulatus descenderit Spiritus S.; unde a multis et pignus salutis aeternae, et tutela fidei et spes resurrectionis accepta est. Quid est enim *altare*, nisi *sedes et corporis et sanguinis Christi*? Quid vos offenderat *Christus, cujus illic per certa momenta corpus et sanguis habitabat*? Hoc modo Judaeos estis imitati; illi injecerunt manus Christo in cruce; a vobis percussus est in altari.“ Lib. VI. n. 1.³⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 13. cap. 1. 2. can. 1. et 4.

¹⁾ Ipse Optatus ad faciendam fidem eorum, quae de historia Donatistarum scripserat, acta et monumenta. ex quibus dicta in hoc Opere probarentur, ad finem librorum suorum adjunxerat, cf. lib. I. n. 14. 20. 26. et 27. Sed quum ista in recentioribus exemplaribus desiderantur, adjecta sunt in optima editione L. Eliae Dupin multa alia monumenta historiam Donatistarum spectantia, Acta scil. Conciliorum et Collationum Episcopaliū, epistolae Episcoporum, epistolae atque edicta Imperatorum, gesta Proconsularia etc. Cf. Dupin Praefat. §. III. et Index in fronte editionis librorum s. Optati, item Ceillier l. c. Art. III.

²⁾ Sanam Optati doctrinam defendit Tillemont l. c. Nota 30. (p. 717).

³⁾ Multa alia scitu digna ex doctrina s. Optati profert Ceillier l. c. Art. II.

Editiones
Operis
S. Optati.

Editiones: Veterum editionum Operis S. Optati, quarum prima excusa est Moguntiae 1549. cura J. Cochlaei, altera paulo correctior studio Balduini Parisiis 1563, et emendatior Parisiis 1569, textus corruptissimus, passimque mendis insuper typographicis foedatus est. Melior est editio S. Optati Milev. cum Observationibus et Notis G. Alaspinaei Paris. 1631. fol. Editio praestantissima hac inscriptione prodiit: S. Optati Afri Milevitani Episcopi de Schismate Donatistarum libri VII opera et studio L. E. Dupin Paris. 1700. fol. recus. Amstelod. 1701. et Antverp. 1702. fol. — item cum Notis selectis recudi cur. Fr. Oberthür Wirceburgi 1790—91. II Voll. in 8°. — Galland. Biblioth. Patrum T. V. p. 459—675. et Migne P. L. T. XI. Paris. 1845. — Caeterum de editionibus cf. Dupin Praefat. §. III. Ceillier l. c. Art. IV. (p. 701—703). J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 308—9. et Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 169—170. Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum latin. T. I. p. 344—57.

§. 159.

S. Augustinus, Episcopus Hipponensis et Ecclesiae Doctor. —
Ejus vita usque ad conversionem et baptismum.
(A. 354 — 387).

Fontes et
Subsidia.

Fontes: S. Augustini Opera, praesertim ejus Confessiones, Retractationes et Epistolae. — S. Aurelii Augustini Vita auctore s. Possidio Calamensi Episcopo, item Indiculus Operum s. Augustini concinnatus ab eodem s. Possidio.¹⁾ — Opp. S. Hieronymi, praesertim ejus Epistolae et Dialogus contra Pelagianos. — S. Prosperi Aquit. Opp. praesertim ejus Chronicon. — Gennadii liber de Scripturis Ecclesiasticis c. 38.

¹⁾ S. Possidius, s. Augustini discipulus et familiaris, postea saltem ab a. 400 Episcopus Calamensis in Africa, haud multo post obitum s. Doctoris ejus vitam tamquam testis oculatus descripsit Operumque indicem confecit. Haec s. Augustini Vita cum Indiculo Operum exstat in Opp. S. Augustini (ed. Paris. T. X. Append., ed. Paris. novae T. XI. p. 69—128., ed. Venetae tertiae T. XV. Migne P. L. T. XXXII. Indiculus T. XLVI. p. 5.) et cum Notis egregiis in Actis Sanctorum Augusti T. VI. p. 427—60. Seorsim prodiit haec Vita S. Augustini opera et studio J. Salinas Romae 1731. recus. Augustae Vindelic. 1768 in 8°. S. Possidio Vita del Aur. Agostino, Vescovo d' Ippona. Milano 1780 in 8°. Idem quoque Salinas Dissertationem de Vita et rebus gestis s. Possidii Calam. edidit Romae 1731. Cf. de s. Possidio S. Isidorus Hispal. lib. de viris illustr. c. 21. n. 27. Ceillier T. XII. Art. I. §. XV. n. 6. et §. XVI. n. 7. (ed. 2. T. IX.). Tillemont T. XIII. passim, sed praecipue Art. CXVI. (p. 298—99.) et Art. CCCLIV. (p. 947—48). D. Papebroch. in Actis SS. die 17. Maji (Maji T. IV. p. 27—34). Schoenemann Biblioth. hist. litter. Patrum latin. T. II. p. 714—21.

Subsidia: S. Aurelii Augustini Vita ex ejus potissimum Scriptis concinnata opera et studio Monachorum Ordinis S. Benedicti e Congregat. S. Mauri (Edit. Paris. T. XI., edit. Venetae tertiae T. XV.)¹⁾ — Tillemont Mém. T. XIII. — Ceillier T. XI. et XII. (ed. 2. T. IX.). — G. Cuper et J. Stilling Commentarius de S. Aurelio Augustino in Actis SS. die 28. Augusti (Augusti T. VI. p. 213—460). — J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 351—57. — J. L. Berti Commentarius de rebus gestis S. Augustini librisque ab eodem conscriptis. Venetiis 1756 in 4°. — Stolberg's, Geschichte der Religion Jesu Christi. Beilage zum 13. 14. und 15. Bd. — Poujoulat Histoire de S. Augustin, sa vie, ses oeuvres etc. Paris. 1843. 3 Voll. in 8°. (Ital.: Storia di S. Agostino per il Sign. Poujoulat. Losanna 1845. 3 Voll. in 8°. Deutsch: Geschichte des heiligen Augustin, von Poujoulat; übersetzt von Friedr. Hurter. Schaffhausen 1846—47. 2 Bde.). — Bindemann: Der heilige Augustin. Berlin u. Leipzig 1844—1869. III Bde. — F. Busch, Librorum S. Augustini recensio plane novus. Dorpat 1822. 4°. — Stöckl, Gesch. d. Philosophie, Mainz, 1870. — Nirschl, Patrol. T. II. p. 433—485. — Ebert, Gesch. d. Litter. d. Mittelalt. I. 212—251. — Cf. Chevalier s. v. Augustin, (cum Supplem.).

S. Aurelius Augustinus Tagastae, quod erat obscurum Numidiae oppidum non procul Madauris et Hippone regio situm, a. 354. genere haud ignobili, patre Gentili, matre Christiana, femina piissima, ortus est. Pia haec mater, cui nomen erat Monica, de animae salute filii dilectissimi quam maxime sollicita, eundem tenera jam aetate Catechumenis adscribi fecit ac prima religionis catholicae fundamenta in ejus animo posuit, quae postmodum lubrica juventutis aetas obliterare quidem, non tamen illinc eruere potuit.²⁾ Puer cum ingenii sui specimen cito praeberet, ex parentum voluntate, quamvis ipse primum

S. Augustin
Vita usque
ad conver-
sionem.

¹⁾ Notandum hic, in seqq. plerumque Tomos duplicis tantum editionis Maurinae citari, scilicet Parisinae (veteris), quacum editio Antverpiensis, Parisina nova (nisi aliter indicatur) et editio prima Veneta conveniunt, et editionis Venetae tertiae, quae ab edit. Veneta secunda non discrepat.

²⁾ Possid. Vita S. Augustini c. 1. S. Augustini Confess. lib. 9. n. 17—22. lib. 1. n. 17. lib. 3. n. 8. lib. 6. n. 18. Lib. de utilitate credendi n. 20. Cf. Maur. Vita S. Augustini c. 1. et c. 2. n. 1—2. Tillemont l. c. Art. I. et II. Pagi Crit. ad a. 377. n. 3. G. Cuper l. c. §. II.

S. Augustini
Vita usque
ad conver-
sionem.

reluctaretur, Madauris ac postea Carthagine omnibus disciplinis, quas vocant liberales, apprime eruditus est ac eloquentiae palmam caeteris omnibus praeripuit. Ciceronis liber, qui inscribitur Hortensius, sapientiae amorem ardentissimum in pectore juvenis accendit, quem lectio nulla explere valebat. Praesertim vero Aristotelis Categorias, magistri Carthaginensis voce summopere commendatas, avidè legit ac pro sua celeritate intelligendi et dispiciendi acumine illico absque duce ad plenum intellexit; ex hac tamen lectione non leve dispendium passus est ob falsam Dei speciem, quam animo imbibit.¹⁾ Haec inter litterarum studia partim indoles vehementior, partim otium diuturnum, partim sodalium pessima exempla imprudentem ad vitia abripuerunt, quae posthac toto vitae suae tempore amaris lacrymis prosecutus est; ac potissimum studio vanae gloriae, spectaculorum theatralium nugis atque libidinum intemperantiae deditus erat, quamvis pudore quodam naturali detentus effrenem sodalium licentiam non in omnibus sectaretur.²⁾ Attamen concubinam Carthagine sibi adjunxit, et etiam filium naturalem Adeodatum, praeclara indole conspicuum, suscepit.³⁾ Dum vero Carthagine degens, sapientiae percupidus fastuque simul turgens, s. Scripturae, neque eloquentiae floribus resplendentis, nec satis intellectae taedio afficeretur, Manichaei eum annos fere viginti natum interceperunt (a. 374.). Istud quippe genus hominum superbe delirans, carnale et loquax, insuper speciem pietatis prae se ferens, alliciebat eum multa pollicitatione docendae veritatis, et catholicam Ecclesiam

¹⁾ Qua ratione inde a primis elementis usque ad eloquentiae fastigium et philosophiae initia studiorum suorum curriculum emensus fuerit, ipse accurate refert Confess. lib. 1. n. 14. seqq. lib. 2. n. 4. seqq. lib. 3. n. 6—9. et lib. 4. n. 28—31. Lib. de vita beata n. 4.

²⁾ S. Augustini Confess. lib. 1. n. 16. et 30. lib. 2. lib. 3. n. 1—7. lib. 4. n. 1. lib. 5. n. 14. lib. 8. n. 17. Enarrat. in Psalm 36. Serm. III. n. 19. ep. 93. n. 51.

³⁾ S. Augustini Confess. lib. 4. n. 2. lib. 6. n. 25. lib. 9. n. 14. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. I. c. 4. n. 3—5. Tillemont l. c. Art. VI. (p. 13—15). G. Cuper l. c. §. III. n. 42—46.

eo praesertim nomine criminabatur, quod fidem imperaret, non doceret. Verum ubi ex consuetudine et familiaritate, quam cum haereticis illis contraxerat Augustinus, eos in aliorum opinionibus destruendis magis disertos, quam in suis adstruendis firmos esse cognoverat, non eis penitus adhaesit, adeo ut eos caute ac timide sequeretur seque in numero *Auditorum* contineret, qui gradus apud illos infimus erat, similis ordini Catechumenorum in Ecclesia; unde contigit, ut laterent eum flagitia, quorum insimulabantur Manichaei. Plures quoque secum in istam perniciem traxit sanctamque matrem summo dolore affecit, quae Deum assidue per novem annos fere integros multis cum lacrymis pro filii conversione et salute deprecabatur.¹⁾

S. Augustini
Vita usque
ad conver-
sionem.

Inde ab undevicesimo aetatis anno Grammaticam docere coepit in patria, ubi auditorem habuit Alypium, praeclarae indolis et optimae spei adolescentem, quem eximia caritate complectebatur, quique ipsum postea Carthaginem secutus est. Etenim haud multo post ob amici cujusdam longe carissimi obitum dolore oppressus, simulque illustrioris professionis desiderio tractus Carthaginem transiit ibique magna cum laude eloquentiam docuit.²⁾ Eo pariter tempore (26. vel 27. aetatis annum agens) *libros de Pulchro et Apto* composuit jam olim deperditos³⁾; nec non ex Manichaeorum retibus semet expedire coepit (anno aetatis 29.), sive cum ex publica quadam disputatione vix non inferiores discederent, sive cum quaestionibus ac dubiis ejus solvendis ipse etiam Faustus, insignis tum ac reli-

¹⁾ S. Augustini Confess. lib. 3. n. 9—21. lib. 4. n. 1. Serm. 51. n. 6. Lib. de vita beata n. 4. Contra Faustum lib. 15. c. 3. Lib. de duabus anim. n. 11. Lib. de utilit. credendi n. 2. Lib. de moribus Ecclesiae Catholicae n. 2. et de moribus Manichaeorum n. 68. Contra litteras Petiliani lib. 3. n. 20. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. I. c. 6. et c. 9. n. 6. Tillemont l. c. Art. VIII.—X. (p. 17—24.) cum Nota 1. (p. 953). G. Cuper l. c. §. IV.

²⁾ Possid. Vita S. Augustini c. 1. S. Augustini Confess. lib. 3. n. 11. lib. 4. n. 1—2. et n. 7—12. lib. 6. n. 11—12. Contra Academicos lib. 2. n. 3.

³⁾ De his vid. S. Augustini Confess. lib. 4. n. 20—27.

S. Augustini
Vita usque
ad conver-
sionem.

quos omnes facile superans Manichaeorum doctor, impar suam potius imperitiam candide professus disputationis aleam subire non auderet.¹⁾ Tandem Carthaginensium scholasticorum petulantiae pertaesus Romam migrare decrevit (a. 383.), ut Rhetoricam ibi doceret. Ea in urbe gravissimo morbo correptus, matris tamen absentis precibus pristinae valetudini redditus est.²⁾ Hinc Manichaeorum adhuc familiaritate usus, ubi paulatim corruptos etiam Electorum mores cognovit, animum convertere coepit ad Academicos, quos prudentiores caeteris philosophos autumabat, quod de omnibus dubitandum esse censerent, nec aliquid veri ab homine comprehendendi posse decernerent.³⁾ Interim annuente Symmacho, Urbis Praefecto (a. 384.), Augustinus Rhetoricae professor missus est Mediolanum, ubi tunc temporis Valentinianus junior aulam habebat, s. Ambrosius vero, celeberrimus verbi divini praeco, Christi Ecclesiam regebat. Cum sancti hujus Episcopi conciones, eloquentiae ejusdem fama illectus, diligenter audiret, ex iis magis in dies veram Ecclesiae catholicae doctrinam intellexit, ac praesertim fidei necessitatem et salubrem Scripturarum auctoritatem agnovit; quem in finem plurimum quoque subsidii ipsi contulit lectio quorundam librorum Platonis ejusque sectatorum, qui a Victorino latine redditi forte in ejus manus venerant. Mox iterum conversus ad s. Scripturae lectionem, eam avidissime nunc arripere et divina illa Spiritus S. oracula revereri coepit; verum non alia magis, quam epistolarum Pauli Apostoli lectione afficiebatur. Attamen retinuit eum adhuc conjugii et honoris illecebra atque saecularium negotiorum servitus. Ejus quoque conversionem promoverunt colloquia Simpliciani presbyteri Mediolanensis, audita narratio

¹⁾ S. Augustini Confess. lib. 5. n. 3—13. et n. 21. Lib. de utilit. credendi n. 20. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. 1. c. 9.

²⁾ S. Augustini Confess. lib. 5. n. 14—18. et n. 22. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 1. Tillemont l. c. Art. XX. (p. 46—48). G. Cuper l. c. §. V.

³⁾ S. Augustini Confess. lib. 5. n. 19. Lib. de utilit. credendi n. 20. Lib. de vita beata n. 4.

de vita s. Antonii eremitaе ac de miris quibusdam ad fidem conversionibus, tandem admonitio quaedam divinitus facta.¹⁾ Hinc feriarum tempore a. 386. concubina dimissa et abdicata Rhetoricae professione in amici cujusdam Mediolanensis villam se recepit cum Monica matre, quae Mediolani apud ipsum degebat, cum Alypio amico, Adeodato filio aliisque nonnullis. Ibi jam variis pietatis exercitiis diem noctemque insumens, et sodales pariter ad pietatem veramque sapientiam inflammans ad baptismum se praeparabat.²⁾ Quo vero eos, qui ipsum illuc secuti fuerant, magis in vera sapientia promoveret, saepe cum iis disputavit de rebus gravissimis, ex. gr. de principiis Academicorum, de vita beata, de ordine. Ex his colloquiis varia prodire opuscula Augustini in modum Dialogorum edita, in quibus familiares eruditique illi congressus nativo prorsus et jucundo sermone exponuntur.³⁾ Sub initium Quadragesimae a. 387. una cum Alypio et Adeodato Mediolanum rediit, ac per totum Quadragesimae tempus salutari Ecclesiae catholicae doctrina institutus in solemnitate Paschali a s. Ambrosio baptizatus est ingenti matris gaudio totiusque Ecclesiae bono.⁴⁾

S. Augustini
Vita usque
ad conver-
sionem.

¹⁾ S. Augustini Confess. lib. 5. n. 23—25. lib. 6. 7. et 8. Lib. de vita beata n. 4. Lib. de utilit. credendi n. 20. Contra Academicos lib. 2. n. 5—6. Possid. Vita S. Augustini c. 1. Haud facile quis inter omnes totius orbis terrarum libros inveniet, quod majori cum animi laetitia et utilitate legat, quam tres istos Confessionum S. Augustini libros, scil. lib. 6. 7. et 8., in quibus gratissimo erga Deum animo totam conversionis suae viam accuratissime describit.

²⁾ S. Augustini Confess. lib. 9. n. 1—13. lib. 6. n. 1. et n. 25. Lib. de vita beata n. 4. Lib. I. de Ordine n. 5. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 6. et 7. Tillemont l. c. Art. XXXIV. (p. 81—84.) cum Nota 4. (p. 954—59).

³⁾ S. Augustini libri III contra Academicos vel de Academicis — Liber de vita beata — Libri II de Ordine — Soliloquiorum libri II; item huc pertinent S. Augustini Epist. 1. 2. 3. et 4. Vid. S. Augustin. lib. de vita beata n. 6. Contra Academ. lib. I. n. 4. De Ordine lib. I. n. 5. Retractat. lib. I. c. 1—4. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 8. et 9. Tillemont l. c. Art. XXXV—XLIII. (p. 84—108). G. Cuper l. c. §. VII.

⁴⁾ S. Augustini Confess. lib. 9. n. 14. et 26. lib. 8. n. 30. Lib. de fide et operibus n. 9. Lib. I. contra Julian. Pelagian. n. 10. Lib.

§. 160.

Vita S. Augustini a baptismo usque ad Episcopatum
(a. 387 — 395).

S. Augustini
Vita a bap-
tismo ad
Episcopa-
tum.

Percepta baptismi gratia mox Augustinus omnibus abdicatis propositum soli Deo serviendi amplexus aliquos ejusdem propositi socios, Alypium, Evodium aliosque sibi adjunxit, quibuscum in Africam remeare constituit.¹⁾ Cum vero ad Ostia Tiberina pervenisset, matre orbatus est²⁾; atque hinc nonnullam remoram passus aliquamdiu Romae substitit, ibique contra Manichaeos calamum strinxit, rebus quoque philosophicis operam dedit, et Opus *de libero arbitrio* inchoavit, quod post aliquot demum annos in Africa perfecit. Tandem post medium annum 388. trajecit in Africam, ac postquam Carthagine paulisper constiterat, Tagasten se contulit, atque ibidem perfectioni christianae unice studuit.³⁾ Ac primum quidem agros a patre relictos,

de utilitate credendi n. 2. 2. S. Possid. Vita S. Augustini c. 1. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 11. Tillemont l. c. Art. XLVI—VII. (p. 113 — 15.) cum Nota 7. et 8. (p. 962 — 63). G. Cuper l. c. §. VIII. Pagi Crit. ad a. 388. n. 9—10. — S. Ambrosium et s. Augustinum ex occasione hujus baptismi alternis versibus Hymnum illum egregium, qui incipit: *Te Deum laudamus*, composuisse, jam supra (T. I. §. 126. p. 691.) diximus opinionem non fundatam esse.

¹⁾ S. Augustini Confess. lib. 9. n. 17. 22. et 26. Possidii Vita S. Augustini c. 2. et 3.

²⁾ Matris, cui tantum debebat, vitam obitumque pulcherrime describit s. Augustinus Confess. lib. 9. n. 17 — 37. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 12. et 13. *Psalterium*, quod Augustinus matri suae composuisse fertur (ed. Paris. T. VI. Append. p. 245 — 47. ed. Ven. tertiae T. XVII. Append. V.) est precatio nil fere nisi verba s. Scripturae et maxime Psalmorum referens, quam fortasse P. Joannes XXII. contexuit, cf. Ceillier T. XI. Art. VII. §. XII. n. 25.

³⁾ S. Augustini Retract. lib. I. c. 7. n. 1. c. 8. n. 1. c. 9. n. 1. ep. 162. n. 2. Contra litteras Petiliani lib. 3. n. 30. De Civitate Dei lib. 22. c. 8. n. 3. Possid. Vita S. Augustini c. 3. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 11. n. 6. et c. 14. lib. III. c. 1. et c. 2. n. 1. Tillemont l. c. Art. XLIX — L. (p. 119 — 125). G. Cuper l. c. §§. IX — XI. Pagi Crit. ad a. 389. n. 2 — 3. Morcelli Africa Christiana ad a. 387. n. 4. et a. 388. n. 2 — 3. (Vol. II. p. 297 — 99).

qui haereditario sibi jure obtigerant, alienavit, eorumque pretium pauperibus continuo distribuit, quo expeditior libera Dei servitute frueretur.

S. Augustini
Vita a bap-
tismo ad
Episcopa-
tum

In istis agris, qui Tagastae adjacebant, a se jam alienatis constitutus una cum illis civibus et amicis, qui eidem ut patri adhaerebant, adhortatione ipsius ad istud propositum amplectendum impulsus, saeculi curis solutus Deo soli vivebat, et jejuniis, orationibus bonisque operibus vacans, in lege Domini die ac nocte meditans, Aegyptiorum aliorumque monachorum vitam, quoad poterat, aemulabatur. Jam tunc vitae genus colere instituit, quod Jerosolymis tempore antiquissimo juxta Actus Apostolorum primi consectabantur Christiani; et maxime illud egit, ut in ipsius societate nemo quidpiam suum esse diceret, sed omnia omnibus essent communia, ac divideretur singulis, prout cuique opus erat. Simul vero sociorum animos magis magisque in vera pietate instruxit ac solidavit, sacris litteris atque doctrinis eos imbuens, praesentes et absentes sermonibus, libris epistolisque docuit, quae ipsi assidue meditati et oranti a Deo revelata fuerant.¹⁾ Amicos inter absentes, quibuscum epistolare commercium habebat, primum facile locum obtinuit Nebridius, vetere amicitia ipsi junctus, quem a. 390. vel 391. praematura mors abripuit.²⁾ Eo tempore a disciplinis philosophicis ad theologiam gradum fecit. Hinc praeter libros difficillimos de Musica rursus contra Manichaeos scripsit, Vetus Testamentum ab insanis Manichaeorum calumniis vindicare aggressus, quem in finem allegorica potissimum interpretatione usus est. Tum etiam omnis scientiae vero magistro Deo indagato, veritatem religionis christianae sagacissime demonstravit.³⁾

Cum vero Augustino Hipponem proficiscendi quaedam ad salutem amici procurandam imposita fuisset necessitas, eaque occasione in ecclesiam istius civitatis venisset, subito

¹⁾ Possid. Vita S. Augustini c. 2. 3. et 5. S. Augustini ep. 126. n. 7. ep. 157. n. 39. ep. 10. n. 1. Sermo 355. n. 2. Retract. lib. I. c. 26. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. II. Tillemont. l. c. Art. LI—IV. (p. 125—34). G. Cuper l. c. §§. XHI—XVI.

²⁾ De hoc Nebridio vid. S. Augustini Confess. lib. 4. n. 6. lib. 6. n. 17. lib. 7. n. 3. et 8. lib. 8. n. 13. lib. 9. n. 6. Epistolae inter S. Augustinum ac Nebridium tempore secessus Tagastensis mutuo datae et acceptae sunt inter Augustinianas Epist. 5—14.

³⁾ Libri VI de Musica — Libri II de Genesi contra Manichaeos — Liber de Magistro — Liber de vera Religione. — De his vid. Retractat. lib. I. c. 10. 11. 12. et 13. Ad hoc quoque tempus pertinent S. Augustini Epist. 15—20. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 3.

S. Augustini
Vita a con-
versis ad
Episcopa-
tum.

raptus a populo, Valerio Episcopo sistitur ordinandus. Is, natione Graecus, pius ac timens Deum, cum Latini sermonis usus illi expeditus non esset, atque ob id minus se utilem ecclesiae intelligeret, crebris a Deo precibus efflagitaverat, ut adiutorem plebi sibi commissae idoneum provideret, qui eam verbo et doctrina posset informare. Modo igitur persuasum habens, preces suas divinitus exauditas esse, Augustinum, quamvis summo opere reluctantem, presbyterum ordinavit (c. a. 390.)¹⁾

Augustinus vero, ut sacris vacaret exercitiis, seseque juste ad tam periculosum ministerium qua precibus, qua s. Scripturae lectione praepararet, supplici libello (ep. 21.) ad Episcopum dato inducias obeundi muneris saltem in sequens Pascha humillime petiit. Quibus impetratis riteque adhibitis, tempore Paschali munus divini verbi praedicandi ipsi impositum feliciter exsequi coepit primosque in traditione Symboli ad Catechumenos factos Sermones habuit.²⁾ Vitae tamen institutum, quod inde a reditu

¹⁾ S. Augustini Sermo 355. n. 2. ep. 21. n. 1. 2. ep. 29. n. 7. Possidii Vita S. Augustini c. 3. 4. et 5. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 4. G. Cuper l. c. §. XVII. Ordinationem s. Augustini in presbyterum factam esse a. 391. hucusque plerique eruditi censuerunt. Sed nuperrime cl. D. Germanus Morin O. S. B. ex codice Musaei Britannici ineditum eruit Sermonem s. Augustini, simulque hujus Sermonis genuinitatem vindicavit, atque apprime ostendit, hunc Sermonem a s. Augustino *presbytero* dominica, die 23. Junii a. 390. ad populum mandante Valerio Episcopo habitum esse. Rem ita habere scite eruit ex verbis Augustini in fine sermonis: „Itaque, fratres, crastinum diem celebrabimus, sicut dixi, in nomine Domini, sancti Joannis Baptistae. Post septem dies, id est die sabbato, celebrabimus etiam natalicia martyrum sanctorum Petri et Pauli.“ Colligitur ex his, eo anno festum ss. Apostolorum Petri et Pauli incidisse in sabbatum, adeoque diem sequentem 30um Junii fuisse dominicam. Instituta vero computatione liquet annum hunc cui competit littera dominicalis F, fuisse annum 390. V. D. Germain Morin, Un discours inédit de s. Augustin, Revue Bénédictine de Maredsous, Juin 1890. Cf. Brinckmeier, Handbuch d. Chronologie p. 99 sqq. Berlin 1882.

²⁾ S. Augustini ep. 21. n. 3. ep. 29. n. 7. Possid. Vita S. Augustini c. 5. Ejusmodi Sermones in exordio novi muneris pronuntiati sunt: *Sermo 214. et 216.* Dixeris, s. Augustinum aliquanto ante Pascha anni 390. (21. April.) in presbyterum ordinatum fuisse, ac dein usque ad Pascha in secessu fuisse. Quum vero Possidius in Vita s. Augustini c. 3. asserat, *ferme triennio* eum Tagastae fuisse, id ita intelli-

in patriam cum amicis amplexatus fuerat, nequaquam dimittere voluit. Quo comperto Valerius Episcopus, qui tenerrimo cordis affectu diligebat Augustinum, quemque is vicissim summa coluit observantia, votis illius obsecundans hortum ecclesiae proximum ipsi hanc in rem concessit. Ibi Augustinus monasterium erexit, socios collegit, unaque cum servis Dei, quos congregaverat, pristinum vitae genus in sacerdotii gradu repetiit.¹⁾ Ex hac Augustini schola prodire magno numero praestantissimi viri, quorum haud pauci vel in clerum ecclesiae Hipponensis postea sunt adscripti, vel ad sedes Episcopales evecti.²⁾ Inde vero per omnem Africam vitae monasticae conditio longe lateque diffusa est, dum et ipse paulatim Hippone plura fundavit monasteria, et Praesules ex Augustini monasterio arcessiti nova coenobia, in sua quisque dioecesi, constituerunt, ut proinde haud immerito monastici Ordinis in Africa fundator dicatur s. Augustinus.³⁾ Novo in munere non solum plebi Hipponensi ministravit sacramenta verbumque divinum⁴⁾, verum etiam abusibus extirpandis operam dedit. Nam cum agapae veterum Christianorum sensim illa aetate degenerassent in comessiones immoderatas ac superstitiosas, s. Augustinus, imitatus s. Ambrosium, tam prius (a. 391.) Aurelium Carthaginensem Episcopum recens electum enixe rogavit, ut abusum istum tolleretur, quam postea (a. 395.) ipse Hippone, non sine magna difficultate eundem penitus abolevit.⁵⁾

S. Augustini
Vita a bap-
tismo ad
Episcopa-
tum.

Tanta autem post paucos sacerdotii annos auctoritate presbyter Hipponensis florere coepit, ut in plenario totius Africae Concilio Hippone a. 393. celebrato jussus fuerit ab ipsismet Episcopis coram de fide et symbolo disserere,

gendum videtur, quod ibi vixerit post medium a. 388. integrum annum sequentem et primis mensibus anni 390.

¹⁾ S. Augustini Sermo 355. n. 2. ep. 21. n. 3. et 6. Possid. Vita S. Augustini c. 5.

²⁾ S. Augustini ep. 60. n. 1. Possid. Vita S. Augustini c. 11. Ex illo monasterio decem ferme Episcopi prodire, nempe *Alypius* Episcopus Tagastensis, *Profuturus* Numidiae Metropolitanus, *Evodius* Episcopus Uzalensis, *Severus* Milevitanus, *Possidius* Episcopus Calamensis, Vitae S. Augustini Scriptor toties laudatus, et alii. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 5. n. 1—3.

³⁾ Possid. Vita S. Augustini c. 31. et c. 11. S. Augustini contra litteras Petiliani lib. 3. n. 48.

⁴⁾ S. Augustini ep. 21. n. 3. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 4. n. 4.

⁵⁾ S. Augustini Epist. 22. et 29. Confess. lib. 6. n. 2. Sermo 252. n. 4. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 6. et c. 11. n. 1—3.

S. Augustini
Vita a bap-
tismo ad
Episcopa-
tum.

quam orationem amicis studiosissime instantibus deinceps in librum redegit.¹⁾ Praeterea complures alios libros eo tempore conscripsit. In his contra Manichaeos, qui veritatem *ratione* demonstrandam esse contendebant, *fidei* utilitatem adstruxit, eorumque commenta *de duabus* uniuscujusque hominis *animabus*, bona et mala, destruxit; disputationem quoque a. 392. cum *Fortunato* Manichaeo de origine mali publice habitam, qua eum penitus devicerat, in librum retulit; et *contra Adimantum*, Manichaei discipulum, qui plurimis Veteris Novique Testamenti locis collatis eos inter se contrarios, ac proinde diversum esse utriusque Testamenti auctorem asseruerat, utriusque Testamenti consensum et concordiam in iis etiam locis, qui sibi invicem adversari videbantur, demonstravit.²⁾ — Dein cum Donatistis quoque in arenam descendit, dum edito rythmo vulgus imperitum sermone perspicuo styloque simplici ab erroribus Donatistarum revocare studuit, eorumque morem Catholicos rebaptizandi acriter insectatus est.³⁾ — Tunc etiam ad exponendam s. Scripturam conversus, Genesim sensu litterali exponere tentavit; sermonem Domini in monte (Matth. c. 5—7.) integrum ad mores formandos accommodatissime explanavit; quaedam ex epistola s. Pauli ad Romanos iterata vice delibavit; et epistolam ad Galatas totam continenter exposuit.⁴⁾ Insuper

¹⁾ *Liber de fide et symbolo*; vid. *Retract.* lib. I. c. 17. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 8, n. 1. G. Cuper I. c. §. XXI.

²⁾ *S. Augustini liber de utilitate credendi — Liber de duabus animabus — Acta seu Disputatio contra Fortunatum Manichaeum — Liber contra Adimantum* Manichaei discipulum; de his vid. *Retractat.* lib. I. c. 14. 15. 16. et 22. Possid. Vita S. Augustini c. 6. et 7. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 7. G. Cuper I. c. §. XIX.

³⁾ *S. Augustini Psalmus (Abecedarius) contra partem Donati — Liber contra epistolam Donati*, hodie deperditus, item *Epist. 23.*, vid. *Retractat.* lib. I. c. 20. et 21. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 9.

⁴⁾ *S. Augustini de Genesi ad litteram liber imperfectus — De Sermone Domini in monte libri II — Expositio quarundam propositionum ex epistola Pauli ad Romanos — Expositio Epistolae ad Galatas — Epistolae ad Romanos Expositio inchoata*; de his vid. *Retract.* lib. I. c. 18. 19. 23. 24. et 25. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 8. n. 3—6. G. Cuper I. c. §. XX.

illo ipso tempore, quo cum s. Hieronymo de s. Petri reprehensione a s. Paulo juxta Epistolam ad Galatas facta disceptare coepit (a. 394. vid. supra p. 183.) singularem exaravit librum, probaturus mendacium absolute prohibitum esse.¹⁾ Demum paulo antequam Episcopalem dignitatem adeptus esset, per Alypium communem amicum, tunc jam Episcopum, cognovit s. Paulinum, Nolae tunc degentem, a quo et litteras observantiae plenas accepit (a. 394), et quem non minori humilitate, quam caritate et fiducia in amicum recepit, litterisque postmodum frequenter salutavit, atque in scientia et sanctitate promovit.²⁾

S. Augustini
Vita a baptismo ad
Episcopatum.

§. 161.

S. Augustini Episcopatus (a. 395 — 430).

Postquam Augustinus presbyteri munere annos quinque digne perfunctus erat, Valerius Episcopus Hipponensis summopere timens, ne is subito abreptus alteri ecclesiae praeficeretur, studiose curavit ut Augustinus ordinaretur Episcopus. Itaque consecratus est Augustinus, etsi prae humilitate reluctant, in Episcopum sub finem anni 395³⁾ nec multo post Valerius e vivis excessisse videtur.⁴⁾ Augustinus vero summo cum honore dein per plura decennia Africam totamque Ecclesiam illustravit. Longum

S. Augustini
Episcopatus.

¹⁾ *S. Augustini liber de mendacio*, item *Epist.* 28., vid. *Retract.* lib. I. c. 27. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. III. c. 8. n. 2. et 7.

²⁾ Huc pertinent inter Augustinianas *Epist.* 24. (Paulini ad Alypium), *Epist.* 25. (Paulini ad Augustinum, priori juncta) et *Epist.* 27. (Augustini ad Paulinum.) Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. III. c. 10.

³⁾ Ea de re certiolem reddidit s. Paulinum Nolanum *ep.* 31., qui statim exultationem suam de hac provectione litteris ad amicum quemdam datis testatum voluit *epist.* inter Augustianas 32. — Cf. Possid. *Vita s. August.* c. 8. *S. August. Serm.* 339. *ep.* 31. 32. 213. Maurin. *Vita s. August.* lib. IV. c. 1. Tillemont l. c. Art. LXXXV—VI. G. Cuper l. c. § XXII.

⁴⁾ De Sermonem, quem post Valerii obitum s. Augustinus ad plebem Hipponensem locutus fuisse perhibetur, (extat in *S. August. Opp.* ed. Paris. T. IX. p. 677. ed Venet. tert. T. XII. p. 851). vid. Maur. *Vita S. August.* lib. IV. c. 10. n. 5. et *Admonit. praev.* in istum Sermonem. Tillemont l. c. Art. CX. (p. 285.) cum *Nota* 23 (p. 976)

S. Augustini
Episcopus.

esset praeclara ejus gesta describere. Clero ac commissio-
sibi gregi omnium virtutum fuit exemplar. Episcopium
in monasterium ipse formavit, ubi cum civitatis clero-
vita communi ac regulari vixit.¹⁾ Multifariarum rerum
administratio cum Episcopi munere in Africa erat con-
juncta, in quibus tamen omnibus expediendis ita se-
gessit, ut nunquam florentiorem ecclesiae Africanae sta-
tum exstitisse existiment, quam cum ille summae rerum
non loci jure, sed per summam auctoritatem praeesset.
Fidelibus concionabatur non solum statis diebus absque
intermissione, sed et alias creberrime et nunquam sine
ingenti hominum confluxu et studio. Ipse autem summo
ardore ac contentione ad fatigationem usque id agebat,
ut verba sua in animos penetrarent, audientes perceller-
ent, commoverent, incenderent.²⁾ Praeterea respondebat
quotidie iis, qui vel de privatis rebus, vel de Ecclesiae
et fidei rationibus, vel denique quod frequentissime fieri
solebat, de locis biblicis ipsum consultabant. Ut nihil de
illis dicam, qui more jam pridem in ecclesiis inlito in
causis litigiosis, antequam in jure desuper contenderent,
arbitrium Episcopi deprecari solebant; cujusmodi inter-
pellationes non exiguo ipsi temporis impendio constabant.³⁾

Publica deinde ecclesiae cura saepe eum ad Concilia
et Synodos vocabat, in quibus partim de disciplina atque
moderatione Ecclesiae universim tuenda vel reparanda,
aut de singulis consuetudinibus disceptabatur, aut de vita
et moribus clericorum singulorum judicium fiebat, aut
denique pro doctrina firmanda et custodienda consilia sa-
lutaria agitabantur, et haereticorum ac schismaticorum

¹⁾ Totam vivendi rationem s. Augustini praeclare exhibet Possidius in Vita s. Augustini c. 22.

²⁾ Possid. Vita s. Augustini c. 31. 9. et 15. S. Augustini ep. 73. n. 5. Lib. de catechizandis rudibus n. 3—4. Exposit. Epist. ad Galatas n. 35. Serm. 17. n. 2. Serm. 42. n. 3. Serm. 180. n. 14. Serm. 82. n. 10—11. Cf. Maur. Vita s. Augustini lib. IV. c. 6. et 7.

³⁾ Possid. Vita s. Augustini c. 19. S. Augustini ep. 33. n. 5. ep. 48. n. 1. ep. 131. ep. 213. n. 5. De opere monachorum n. 37. Sermo 167. n. 4. Enarrat. in Psalm. 118. Serm. 24. n. 3.

dogmata artesque damnabantur et impugnabantur. Interfuit igitur Conciliis, de quibus quidem exploratum est, Carthaginensibus, quarto a. 398., quinto eodem anno, sexto et septimo a. 419., in causa appellationum habitis; Africano tertio a. 401. et quarto a. 407., Collationi adversus Donatistas a. 411., Cirtensi contra eosdem a. 412., et Milevitano contra Pelagianos a. 418. Atque ut nulla harum Synodorum acta clariora sunt, quam quae ad haeresum impugnationem spectant, ita Augustini quoque nulla vel in iisdem vel suoapte consilio gesta illustriora sunt, quam adversus suae aetatis haereses.

Jam quum presbyter esset scriptis ac sermonibus s. Augustinus *Manichaeos* impugnavit; hanc vero luctam ut Episcopus strenue continuavit.

Primum igitur (circa a. 396.) *epistolam Manichaei*, quam vocabant *fundamenti*, quia totum paene, quod Manichaei credebant, complectebatur, aggressus ejusdem principia refellit, ostendens, ipsum pro manifesta, quam pollicebatur, certaue cognitione non nisi incerta et absurda deliramenta suis sectatoribus proponere. — Dein (circa a. 400) *Fausti* quoque Manichaei librum, quem is pro Manichaeis adversus Ecclesiam scripserat, enixe rogatus a fratribus singillatim percurrere refutare instituit, ibique maxime utriusque Foederis Scripturas sacras ab haereticorum objectionibus vindicare studuit.¹⁾ — Anno autem 404 *Felix* quidam e Manichaeorum Electis atque doctoribus, reliquis longe celebratior, Hipponem venit errores suos disseminaturus. Huic ut vim nocendi adimeret, s. Augustinus publicam cum ipso disputationem in ecclesia habuit, ejusque errores de natura Dei liberoque arbitrio tam luculenter convicit, ut ipse tandem Felix manus victas daret Manichaeumque anathematizaret. Uterque postea Collationis hujus acta, a notariis excepta, obsignavit, quae jure merito Augustini opusculis inserta sunt.²⁾ Nec forte multo post singulari libro *de natura boni et mali disseruit*.³⁾

¹⁾ *S. Augustini liber contra Epistolam Manichaei*, quam vocant *Fundamenti* — *Contra Faustum Manichaeum libri XXXIII.* Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. IV. c. 11. n. 3. et c. 12. n. 3—4.

²⁾ *Contra Felicem Manichaeum libri II.* Eidem Felici, ut merito suspicari licet, fortassis paulo ante hunc congressum scripta est epist. 79. Vid. Possid. Vita S. Augustini c. 16. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. V. c. 12. n. 13.

³⁾ *S. Augustini liber de natura boni contra Manichaeos.* Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. V. c. 12. n. 4.

S. Augustini
Episco-
patus.

Postremo tandem (c. a. 405.) congressus cum ejus sectae hominibus quam perfectissime omnes eorundem assertiones vanas esse ac inanes demonstravit. Occasionem ei praebuit *Secundinus* quidam, homo Romanus, inter Manichaeos auditor, qui cum in libros quosdam s. Augustini contra Manichaeos incidisset, oratorem quidem omnibus numeris absolutum in iis lubenter agnovit, sed veritatem ibi deprehendere minime valuit. Is igitur litteris observantiae caeteroquin plenis Augustinum objurgavit, quod Manichaeorum placita scriptis suis insectaretur, eumque, ut ab ea re desisteret atque etiam ad eandem sectam rediret, admonuit. Epistolae huic aliam multo prolixiorem, quae nunc in ejus libris collocatur, reddidit Augustinus, in qua criminationes privatim sibi a Secundino illatas paucis verbis et cum summa modestiae significatione depulit, in ecclesiastica vero doctrina defendenda ac Manichaeorum placitis penitus evertendis omnes ingenii vires insigni plane cum eventu intendit.¹⁾ Ita s. Augustinus tam scribens, quam disputans multos paulatim ab hoc nefario errore liberavit; alios postmodum latere volentes eorumque scelera detexit, ad communionem vero ecclesiasticam reversuris certas redeundi leges praescripsit.²⁾

Similis huic pesti alia fuit, quam circa a. 380 Hispania protulit, cui a Priscilliano, quem, uti vidimus, illa aetate ut haereseos auctorem habuerunt, nomen *Priscillianistarum* inditum fuit. Haeresis isthaec plerisque Manichaeorum commentis errorem de fato astrisque fatalibus adjecit et praeter injuriam s. Scripturae factam apocryphos etiam libros hymnosque produxit.³⁾

Itaque ab Orosio presbytero Hispano, qui familiari tunc (a. 415. et 416.) ipsius consortio fruebatur, tam de Priscilliani, quam de Origenis erroribus per Hispaniam serpentibus admonitus, Augustinus eosdem libro ad Orosium directo absque mora breviter tantum impugnavit, eo quod pleraque in libris suis contra

¹⁾ *Liber contra Secundinum Manichaeum*, cui praemittitur *Secundini Epistola ad Augustinum*. Vid. S. Augustini *Retract.* lib. II. c. 10. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. V. c. 12. n. 5.

²⁾ S. Augustin. lib. de natura boni c. 48. item ep. 236. Possid. *Vita S. Augustini* c. 16. et *Commonitorium* (S. Augustini?), *quomodo sit agendum cum Manichaeis, qui convertuntur*, in Opp. S. Augustini (ed. Paris. T. VIII. Append. p. 36—37. ed. Venetae tertiæ T. XVII. p. 2329—2332). Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. VIII. c. 3. n. 1—2. Tillemont l. c. Art. CCCXII. (p. 828—30).

³⁾ S. Augustini lib. de haeres. c. 70. *Commonitor.* Orosii ad Augustinum n. 2.

Manichaeos jam essent confutata¹⁾; perversum vero eorum animum in tractandis s. Scripturis falsisque scriptiunculis confingendis ad amicum quemdam scribens severe castigavit (ep. 237.). Origenis autem errores, de quibus pariter Orosius ipsum consuluerat, Augustinus non satis notos habuit; quapropter eum ad s. Hieronymum remisit, a quo plenius de Origeniana haeresi instrueretur. Eidem proficiscenti litteras tradidit ad Hieronymum perferendas, in quibus ipse haesitans varias *de origine animae* sententias interrogans proposuit, sed ab Hieronymo, mole negotiorum tunc obruto, hujus quaestionis difficillimae solutionem non retulit.²⁾ Quoniam insuper Priscillianistae ad celanda sectae suae occulta dogmata et facinora non solum mendacia, sed etiam perjuria sibi licita esse putabant, et ideo quidam Augustini familiaris *Consentius* in eorum vicinia degens ad secreta eorundem exploranda simulationem ac mendacia et necessaria et licita arbitrabatur, Augustinus eam amici sententiam falsam ac improbandam mendaciumque absolute semper prohibitum esse, libro edito (a. 420.) fuse solideque probavit.³⁾

S. Augustini
Episcopus.

Demum etiam contra sectatores *Marcionis* pugnavit. Contigit quippe sub idem tempus (c. a. 420.), ut Carthagine venum proponeretur codex anonymus Marcionistae cujuspian aut alterius e sectis illis, quae cum Manichaeis legem Mosaicam et prophetas condemnabant, insuper mundi creationem daemoni, non Deo tribuebant, generatim Veteri Testamento omnem auctoritatem detrahebant. Quem cum plures e fidelibus haud absque sanae fidei periculo legerent, Augustinus rogatus a nonnullis, qui librum ei transmiserunt, scripto eum quantocyus refutavit.⁴⁾

¹⁾ Consultatio sive Commonitorium Orosii ad Augustinum de errore Priscillianistarum et Origenistarum — S. Augustini liber ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VII. c. 8. n. 3. — Orosii Commonitorium nonnisi inter S. Augustini Opera, nempe cum responsione illius contra Priscillianistas et Origenistas (ed. Maurin, T. VIII.) edi consuevit; inde recus. in Gallandii Biblioth. T. IX. p. 174—75; Schepss, Priscill. Opera p. 151—157.

²⁾ S. Augustini lib. ad Orosium contra Priscill. et Origen. n. 4. ep. 166. n. 2. ep. 169. n. 13. Retract. lib. II. c. 45. P. Orosii lib. apologet. contra Pelagium de arbitrii libertate n. 3. Missa est autem per Orosium s. Augustini epist. 166. et 167. ad Hieronymum.

³⁾ Augustini liber contra mendacium ad Consentium, vid. Retract. lib. II. c. 60.

⁴⁾ Contra adversarium Legis et Prophetarum libri II; vid. Re-

S. Augustini
Episco-
patus.

Diuturna et exitu fausta fuit s. Augustini colluctatio cum *Donatistis*. Donatistarum quippe schismati ac haeresi longe lateque per Africam diffusae s. Doctor Deo juvante finem facturus erat.

Quum Augustinus episcopale munus susciperet, Donatistae in Africa ultra quadringentos Episcopos numerabant. Hippone regio admodum exigua erat Catholicorum numerus, ita ut schismatici illi et numero et potentia longe praevalerent.¹⁾ Proculjanus tunc erat ejus civitatis Episcopus ex parte Donatistarum. Universim autem Donatistae animo infensissimo in Africa Catholicos lacescebant eosque etiam manu armata per fanaticas suas Circumcelliones impugnabant, ita ut hi cogerentur Imperatoris auxilia contra eos invocare. Augustinus autem per multos annos nulli labori pepercit, ut colloquiis, tractationibus, scriptis, schismaticos illos cum Ecclesia reconciliaret.²⁾ Demum anno 411 eo pervenit, ut Carthagine celeberrima *Collatio* inter Episcopos catholicos et Donatistas haberetur. Ad hanc ineundam etiam Honorius Imperator Donatistas adegit, atque Flavius Marcellinus tribunus, vir catholicus ab Imperatore mandatum acceperat, ut huic collationi cognitor praesideret. Eum vero tam Catholici quam Donatistae ceu judicem studio partium minime deditum ultro agnovere. Partes Catholicorum in eadem Alypius, Possidius et maxime Augustinus propugnare, isque omnia Donatistarum argumenta, luculentissime diluit. Omnibus rite et accurate discussis Marcellinus sententiam tulit, qua totum summatum negotium complexus, confutatos a Catholicis Donatistas omnium argumentorum manifestatione pronuntiavit; quam postea sententiam Honorius Imperator semel iterumque lege lata (a. 412. et 414.) confirmavit, Donatistas tanquam haereticos damnans eorumque ecclesias cum praediis restituens Episcopis catholicis. Collationis hujus acta, Episcoporum subscriptione firmata, publice proposita atque in ecclesiis recitata sunt.³⁾ — Quum illa in Collatione Donatistae penitus devicti injustaeque rebellionis luculenter convicti essent, quumque et legum severitate exinde vehementius urgerentur,

tract. lib. II. c. 59. Contra adversar. Legis et Prophet. lib. I. n. 1. et lib. II. n. 39—41. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VII. c. 14. n. 9.

¹⁾ Possid. Vita s. Augustini c. 7. et 11. S. Augustin. contra litteras Petiliani l. II. n. 184. et contra Crésconium Donatistam lib. III. n. 53. Cf. Tillemont, Les Donatistes T. VI. p. 1. sqq.

²⁾ S. Augustin. ep. 89. 88. 97. 100. 105. Possid. Vita s. Augustini c. 9. 10. 14.

³⁾ V. S. Augustini *Breviculus Collat. cum Donatistis* et *Ad Donatistas post Collationem Liber unus*.

multitudines paulatim Ecclesiae catholicae sese junxerunt. Etsi ^{S. Augustini} vero Episcopi varii obstinati causam suam adhuc tueri conarentur, brevi tamen factum est, ut schisma illud collaberetur; ac versus annum 420 Donatistae in Africa vix non penitus evanuerunt. ^{Episcopus.}

Majoris etiam momenti fuit pugna s. Augustini contra *Pelagium* ejusque sequaces, qui peccatum originale et gratiae necessitatem et gratuitatem negabant, atque ita totam oeconomiam salutis evertabant. Dogmatis catholici contra eos propugnatorem praecipuum fuisse Augustinum, nemo est qui ignorat.

Sufficiat hic citare ea quae habet Possidius in Vita Augustini c. 18.: „Adversus Pelagianistas quoque novos nostrorum temporum haereticos et disputatores callidos, arte magis subtili et noxia scribentes, et ubicunque poterant publice et per domos loquentes, per annos ferme decem laboravit, librorum multa condens et edens, et in ecclesia populis ex eodem errore frequentissime disputans. Et quoniam iidem perversi Sedi Apostolicae per suam ambitionem eandem perfidiam persuadere conabantur, instantissime etiam Conciliis Africanis sanctorum Episcoporum gestum est, ut sancto papae Urbis, ut prius venerabili Innocentio et postea sancto Zosimo ejus successori persuaderetur, quam illa secta a fide catholica et abominanda et damnanda fuisset. At illi tantae sedis Antistites, suis diversis temporibus eosdem notantes, atque a membris Ecclesiae praecedentes, datis litteris ad africanas Occidentis et Orientis partis ecclesias, eos anathematizandos et devitandos ab omnibus Catholicis censuerunt.“ — Annos a Pelagiani erroris ortu, i. e. ab a. 411. ad illius per Zosimum damnationem, a. 418, hic Possidius computat. Alioquin contra eum errorem disputavit scripsitque s. Doctor ab a. Christi circiter 411 aut 412, quo anno (412) libros de peccatorum meritis et remissione confecit, usque ad a. 430, quo morte praeoccupatus est, scribens ultimum opus in Julianum. Gratulabundus ob haec certamina scribebat Augustino s. Hieronymus ep. 195.: *Macte virtute, in orbe celebraris. Catholici te conditorem antiquae rursus fidei reverantur atque suspiciunt, et quod signum majoris gloriae est, omnes haeretici detestantur.*

Varia demum scripta confecit s. Augustinus contra *Gentiles* eosque ad fidem christianam adducere studuit.

Argutas eorum quaestiones erudite sciteque dissolvit ampla Epistola (102.) cui ipse titulum inscripsit: *Sex quaestiones contra Paganos expositae*. Quum vero Pagani objicerent Christianis,

S. Augustini
Episco-
patus.

„quod ipsi Evangelistae inter se dissentiant“, singulari Opere diligentissime excogitato demonstravit, qua ratione apparentes in quatuor Evangeliiis antilogiae dissolvi queant, nec ullam veri nominis contradictionem in illis deprehendi.¹⁾ Pariter contra praesumptionem et jactantiam Paganorum docuit, quid de praedictionibus rerum futurarum et de quibusdam prodigiis per daemones magosque factis, quae Ethnici prophetiis ac miraculis Christianorum opponere solebant, sentiendum esset, nihilque inde contra veritatem religionis christianae inferri posse ostendit.²⁾ Denique cum Gothorum rex Alaricus Romam a. 410. expugnasset, tametsi barbarus iste dux sacris Christianorum aedibus parcere jusserat, tristes tamen ejusmodi nuntii miseraeque fugitivorum catervae pium s. Episcopi animum commovit, quod Pagani ii etiam, qui in templis Christianorum salutem quaesierant et invenerant, nunc prorsus obcaecati tantique beneficii immemores Imperii damna religioni christianae imputarent, ipsamque Urbem non ob aliud quam propter eversa simulacra iramque deorum expugnatam fuisse praedicarent. Hasce igitur blasphemias frequens refellebat in suis ad populum Sermonibus.³⁾

His tamen longe gravius magnaеque molis Opus (coeptum a. 413., absolutum non ante a. 426.) ex hac Gentilium calumnia originem traxit. Nam rogatus a Marcellino tribuno zeloque domus Dei exardescens lucubratione majori Christianos ab ea criminatione purgare instituit; verum a singulari hocce argumento ad tractandum generatim de utraque civitate, mundi videlicet ac Dei, sic calamum transtulit, ut simul aggressus sit, et quidquid in gentilitii cultus defensionem splendidius afferri poterat, evertere, et christianam religionem invictis rationum momentis adstruere. Atque sic principale istud Opus — *De Civitate Dei* — scriptum in defensionem religionis christianae contra superstitiones gentiles, omnibusque saeculis admirationi futurum, intra 13 annos in 22 libros excrevit.⁴⁾

¹⁾ *De consensu Evangelistarum libri IV*, vid. S. Augustini *Re-tract.* lib. II. c. 16. et de consensu *Evangel.* lib. I. n. 10.

²⁾ *S. Augustini liber de divinatione Daemonum.*

³⁾ Hujusmodi sunt *Sermo 81. et 105.* item *Sermo de Urbis excidio* (ed. Paris. T. VI. p. 622—27. ed. Venetae tertiae T. VIII. p. 1716—30). Ad easdem calamitates, quibus barbarae gentes orbem Romanum tunc devastantes Christianos pariter ac Gentiles affligebant, respiciunt S. Augustini ep. 99. 111. 122. 124. et al.

⁴⁾ Hujusmodi Opus, quod a s. Paulino Nolano exarari dudum audierat (a. 396.), jam tum vehementer desideravit s. Augustinus. vid. ipsius ep. 31. n. 8. et ep. 42. — Caeterum de occasione et scopo librorum de *Civitate Dei* vid. S. Augustin. ep. 136. n. 3. ep. 138. n. 1. et

Inter ingentes ejusmodi labores ad senectutis annos s. Augustinus pervenit, magnasque et ipse calamitates expertus est quae ex rebellione Bonifatii Comitis (a. 428.) et ex Vandalorum irruptione ecclesiis Africae supervenerunt. Misit quippe Placidia Augusta Comitem Sigisvultum magno cum exercitu Gothorum (Arianorum) ad Bonifatium deprimendum, qui consilium jam ceperat Africae Vandalis prodendae ut foedere cum iis icto belli molem depellere posset et provincias cum rege Genserico partitus simul Africae dominaretur. Quare vix Sigisvultus Carthaginem occupaverat, quum Vandali ex Hispania in Mauritaniam trajecerunt; eodemque tempore, quod Ecclesiae gravissimum fuit, Ariana haeresis ab utraque parte aditum sibi in Africam patefecit.¹⁾ Hinc ultimo vitae suae tempore etiam contra *Arianos* eorumque errores s. Augustinus ore et scriptis pugnavit. Ingravescente enim bello quum Sigisvultus milites suos Hipponem praesidii causa misisset, cum his et Maximinus Episcopus Arianus advenit eo consilio, ut caveret, ne Catholici Hipponenses Gothos Arianos in professionis suae sententiam pertraherent. Quia vero hic audacius Catholicis insultabat, s. Augustinus necesse habuit non modo ut cum eo disputaret, sed etiam ut dicta ejus scribendo refelleret; quemadmodum et saepius alias ejusdem haeresis errores tam habitis disputationibus, quam datis litteris redarguerat.²⁾

S. Augustini
Episcopus.

20. Retractat. lib. II. c. 43. ac de Civit. Dei lib. I. et lib. II. c. 1. et 2. — Augustino demum hortante Orosius presbyter Hispanus suos conscripsit Historiarum libros VII, quibus comprobaret, religionem christianam nequaquam esse fontem malorum Imperio tunc ingruentium. Ex hoc autem Orosii Opere historico Augustini liber II. et III. de Civitate Dei quodammodo supplementum accipit. — De Orosio inferius agetur.

¹⁾ S. Prosperi Aquit. Chronicon sub Hierio et Adabure Coss. (Opp. ed. Paris. col. 743.) Idatii Chronicon ad a. 5. Theodosii junioris (Galland. T. X. p. 325). Possidii Vita S. Augustini c. 17. S. Augustini Collatio cum Maximino n. 1. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 8. n. 4. Tillemont l. c. Art. CCCXXXIV. (p. 891—92.) cum Nota 87. [p. 1041].

²⁾ S. Augustini *Collatio cum Maximino, Arianorum Episcopo* (vid. ipsa Collatio n. 1. et 26.), et *Libri duo contra Macimum Aria-*

S. Augustini
Episco-
patus.

Hoc ipso tempore s. Augustinus a diacono quodam Carthaginensi iteratis vicibus rogatus, ut per compendium annotaret, quae dogmata singulae haereses inde a condita Ecclesia natae profiterentur, et quam doctrinam Ecclesia catholica adversus easdem tueretur, ejusmodi Opus gnauiter aggressus est. Variis tamen curis occupatus morte praereptus est, priusquam dignam hanc Operum suorum contra haereticos coronam pertexere valuit.¹⁾ Anno enim 430, cum Vandali Hipponem obsidione premerent et aliqui Episcopi fugitivi, ac inter hos ipse Possidius, eo in oppido commorarentur, s. Augustinus qui usque ad extremos dies in maiorem Dei gloriam laborare non destiterat, ad Concilium oecumenicum Ephesi habendum litteris Theodosii Imperatoris jam honorificentissime invitatus, senio morboque confectus, animam in oratione Deo reddidit, die 28° mensis Augusti.²⁾

num; porro dicta quaedam ejusdem Maximini redarguit s. Augustinus in Sermone 140. habito ad plebem suam (de quo vid. S. Augustini Collat. cum Maximino n. 26.). Alia ejusmodi scripta sunt: *Liber contra Sermonem Arianorum*; item Sermo 139. Epist. 238—241. epist. 242. epist. 170. et 171. Vid. Possid. Vita S. Augustini c. 17. et Indic. Opp. S. Augustini c. 5. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 9. n. 2—6. Tillemont. l. c. Art. CCCXLI. (p. 907—912). Art. CCXCI. (p. 774). Art. CLXIV—V. (p. 438—444.) et Art. CCC.XLII. (p. 912—15). L. Berti de rebus gestis S. Augustini c. 55. et 56.

¹⁾ Itaque *liber de haeresibus* „imperfectum Opus mansit“, quemadmodum ait Possid. Indic. Opp. S. Augustini c. 5. Quae spectant ad libri hujus originem, exhibent s. Augustini epist. 221—224., quarum duas Quodvultdeus, Carthaginensis diaconus, in hac eadem causa ad Augustinum scripsit, reliquae duae Augustini responsa continent; vid. etiam libri de haeresibus Prooemium et finis. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 10. n. 3—4.

²⁾ Possidii Vita s. Augustini c. 28. 29. et 31. S. Prosperi Aquitani Chronicon sub Theodosio XIII. et Valentiniano III. Coss. (Opp. ed. Paris. col. 744.); Capreoli Episcopi Carthag. Epist. ad Synodum Ephes. lecta in Concilio Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1207—8); Theodosii Imper. Epistola ad Synod. Ephes. per Joannem Comitem, missa (Mansi T. IV. col. 1395. et T. V. col. 593. cum Nota Baluzii); Liberati Diaconi Breviar. c. 5. Cf. Maur. Vita s. Augustini lib. VIII. c. 11. n. 2—5. Tillemont l. c. Art. CCCLI—III. J. Stilling l. c. n. 689—91. C. Baron. Annal. ad a. 430. n. 74—88. C. Noris Histor. Pelag. lib. II. c. 7. et 9. L. Berti de rebus gestis s. Augustini c. 72.

§. 162.

Scripta S. Augustini.

Retractationes et Confessiones.

Ingentem propemodum esse Operum s. Augustini multitudinem, nemo mirabitur, qui perpenderit, ipsum totos triginta annos oraculi loco universae Ecclesiae Latinae fuisse, ipsum haeretici erroris germina ubicumque nata continuo excidisse, ipsum denique, saepissime etiam ab aliis rogatum, ad extremam usque aegritudinem verbum Dei assidue praedicasse.¹⁾

Scripta s.
Augustini.

In iis enumerandis aptissime praemittuntur *libri Retractationum et Confessionum*, qui praevidiam veluti introductionem ad faciliorem lectionem, pleniorumque intellectum caeterorum hujus s. Doctoris librorum constituunt. In priori enim Opere Scriptorum Augustini notitia difficiliorumque locorum intelligentia exhibetur; in posteriori vero ejus ingenium nativis coloribus effingitur, atque praecipuae vitae ejus prioris circumstantiae continentur.

1. *Retractationum libri duo* (T. I. Migne P. L. T. XXXII. p. 583—665.), sub vitae ejus finem (a. 427 circiter) scripti²⁾, non sunt, nisi catalogus omnium s. Doctoris librorum, exceptis Epistolis et Sermonibus.

Retractationes.

¹⁾ S. Possidii Indiculus Operum S. Augustini c. 10. et Vita S. Augustini c. 31. Victor Vitensis de persecut. Vandal. lib. I. n. 3. S. Augustini Retractat. Prolog., n. 2.

²⁾ De his libris vid. S. Augustin. ep. 224. n. 2. et lib. de praedestin. Sanctorum n. 7. et 8. Possid. Vita S. Augustini c. 28. S. Prosperi Aquit. Responsiones ad Excerpta Genuens. Respons. ad prima tria Excerpta (Opp. ed. Paris. col. 244). Cassiodor. de Institutione divin. litterarum c. 16. Cf. praesertim de tempore, quo libri isti exarati sunt, Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 7. n. 5. et Admonitio in hos libros; item Tillemont l. c. Art. CCCXXXV. (p. 892—94.) cum Nota 88. (p. 1041). C. Norisii Histor. Pelag. lib. I. c. 24. cum Adnotat. et Observat.; Pagi Crit. ad a. 426. n. 6—8.

Scripta s.
Augustini.
Retracta-
tiones.

Scopum s. Augustinus in ipso *Prologo* indicat. *Jam diu est, inquit, ut facere cogito atque dispono, quod nunc, adjurante Domino aggredior, quia differendum esse non arbitror, ut opuscula mea sive in libris, sive in epistolis, sive in tractatibus, cum quadam judiciaria severitate recenseam, et quod me offendit, velut censorio stylo denotem. . . . Quapropter quicumque ista lecturi sunt, non me imitentur errantem sed in melius proficientem. Inveniet enim fortasse quomodo scribendo profecerim, quisquis opuscula mea ordine, quo scripta legerit. Quod, ut possit, hoc opere, quantum potero curabo, ut eundem ordinem noverit.* — Ordine proinde chronologico s. Augustinus Opera sua, exceptis epistolis et sermonibus recenset. Opera igitur observata serie temporis, quo singula scripta sunt, ita digressit ut liber primus ea complectatur, quae a die conversionis suae scripsit usque ad susceptum Episcopatum, liber porro secundus continueat ea, quae factus jam Episcopus exaravit. Singulorum ibi titulum, tempus, argumentum et occasionem breviter ac diligenter persequitur; insuper quo ea consilio scripserit, quem maxime finem intenderit, plerumque indicat. Praeterea religiose cavens, ne cui sua Scripta offensioni essent, obscuriora elucidat, et quae in deteriore partem accipi possent, explicat, eorumque genuinum et legitimum sensum indicat atque defendit; duriuscule dicta mitigat; tandem si quid forte in scribendo peccavit et a veritate aberravit, culpam candide fatetur ac minus recte dicta, praesertim quae a „regula ecclesiastica“ viderentur aliena, sollicito emendat.¹⁾ Recenset autem Opera nonaginta et quatuor.

Confes-
siones.

2. *Confessionum libri XIII* (T. I. Migne P. L. T. XXXII. p. 659—868.), scripti c. a. 400., inter praestantissima humani ingenii omnis retro aetatis monumenta collocari merentur.²⁾ In illis Augustinus ingenuo animi

¹⁾ Possid. Vita S. Augustini c. 28. Quanta fuerit tanti Doctoris humilitas atque modestia, satis prodit vel ipse Prologus, quem suis *Retractationum* libris praefixit; vid. etiam ejusdem ep. 143. n. 2—4. et lib. de dono perseverant. n. 55. Indolem autem suarum *Retractationum* optime et brevissime ipse describit s. Augustinus dicens: „Retractabam opuscula mea, et si quid in eis me offenderet, vel alios offendere posset. partim reprehendendo, partim defendendo, quod legi deberet et posset, operabar.“ ep. 224. n. 2.

²⁾ De his vid. *Retractat.* lib. II. c. 6. De dono perseverantiae n. 53. ep. 230. n. 4. ep. 231. n. 6. Possidii Praefat. Vitae S. Augustini. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. IV. c. 12. n. 2. et Admonit. in hos libros; Tillemont l. c. Art. CXIII. (p. 290—292). Dupin T. III. p. 295—300. Ceillier S. Augustin Art. II. §. II. (T. XI. p. 44—66). — Seorsim saepius excusi sunt *Confessionum* libri, et quidem fuis Com-

candore, mira humilitate, summaque pietate totum se ipse perquam accurate expressit, quippe qui non ea solum facta, quae sub oculos hominum facile cadunt, sed etiam ea, quae, Deo tantum conscio, in intimis animi recessibus agitaverat, cum bona, tum mala singillatim exposuit. In his quemadmodum anteactae vitae vel levissima errata, ita etiam accepta a Deo beneficia fuse commemorat, aeternum posteris relicturus sive poenitentis, sive grati animi monumentum, nec non praeclarum illius, quam constanter erga nos exhibet Deus, et iustitiae et bonitatis providaeque gubernationis exemplum.

S. Augustini
Confession-
nes.

Scripsit autem libros istos eo fine, ut humanum intellectum et affectum excitaret in Deum, eique soli in omnibus gloriam, laudes et gratiarum actiones deferret¹⁾; eapropter sermo divino

mentariis illustrati Florentiae 1757. fol.; brevioribus autem adnotationibus instructi Venetiis 1753 in 12°; item cura H. Sommalii Coloniae 1631. iterumque Venetiis 1774. et Lipsiae 1740. — Augustae Vind. 1763; Parisiis 1776; Berolini 1822; Ingolstadii 1824; Parisiis 1835; Lipsiae 1837; ed. Pusey Oxonii 1838; Ratisbonae 1863; ed. v. Raumer Stuttg. 1876 (ed. 2.); latine et gallice Paris. 1844. — Augustins Bekennnisse, übers. v. Gröninger. Münster 1798. 2te Aufl. Münster 1841; — übers. von Silbert. 3te Aufl. Wien 1831; — übersetzt von Hautz. Arensberg 1840; — übers. von Rapp. 2te Aufl. Stuttgart 1847; — übers. von Wilden. Schaffh. 1865; — übers. von Molzberger. Kempt. 1871. S. Agostino Confessioni. Bassano 1826. — Varias aurei hujus libelli editiones vid. in Ceillier. T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 9. De singulari hujus Operis praestantia et utilitate perquam scite disserit H. Wangnereck in Praefat. suae editionis Confessionum S. Augustini Dilingae 1630. (recusa in edit. Veneta 1753). Cf. Historisch-politische Blätter für das kathol. Deutschland, von Phillips und Görres. 10. Bd. S. 513 — 16. et Vita S. Theresiae de Jesu c. 9. n. 6 — 8. (Obras de la S. Madre Teresa de Jesus. Madrid 1752. T. I. p. 61—63).

¹⁾ Hunc scopum sibi propositum non solum in Retract. lib. II. c. 6., verum etiam in ipsis Confessionibus non semel diserte attestatus est, ex. gr. lib. 1. n. 1. lib. 11. n. 1. lib. 2. n. 5. lib. 10. n. 2—6. lib. 12. n. 33. Quin vel ipsa inscriptio eum scopum satis indicat, quum voces: *Confessio*, et *confiteri*, scilicet Deo, usurpentur in istis libris sensu s. Scripturae familiari, quo nempe significant proprie: Agnoscere et praedicare Dei magnitudinem, bonitatem, justitiam et misericordiam eique pro beneficiis collatis gratias agere, nec non propriam deplorando agnoscere miseriam et infirmitatem; vid. ex. gr.

S. Augustini
Confessionio-
nes.

amore fervidus haud raro piis precibus, egregiis considerationibus et praeceptis distinguitur, ita ut Opus hoc caeteros omnes Veterum libros de vita spirituali sublimitate, soliditate et utilitate facile superet, quoniam ad veram sui cognitionem profundamque humilitatem unumquemque attentum lectorem certissime perducit. Sponte autem totum istud Opus in duas partes abit, quarum prior (lib. I—X.) ejus infantiam (lib. I.), lubricam adolescentiae et juventutis aetatem (lib. II. III. et IV.), tandem conversionem, Deo disponente sensim praeparatam atque perfectam (lib. V—IX.), et hominis sui interioris eo, quo scribebat, tempore conditionem (lib. X.) depingit. Prior haec pars tanquam in speculo lectoribus ob oculos ponit, et quomodo homo a Deo aversus in dies gravius erroribus atque peccatis implicetur, et quomodo homo in profundum malorum demersus gratia Dei praevemente et concomitante iterum ex toto corde ad Deum convertatur, ac qualem postea subire debeat pugnam contra perversas cupiditates. In altera dein parte (lib. XI—XIII.), missa propriae vitae historia, ex discussa (juxta Genes. cap. I.) creationis historia, rerumque creatarum et maxime hominis natura, praecellenti naturae divinae comparata, Dei gloriam laudesque praedicare (seu Deo *confiteri*) pergit¹⁾, ubi et paulo fusius de vi ac natura temporis (lib. XI.), deque multiplici s. Scripturae sensu (lib. XII.) disputat. Pars haec posterior specimen meditationis in lege Dei, assidua cum oratione conjunctae, exhibet. — De hoc Opere ipse s. Augustinus *Retract.* L. II. c. 6. scribit: „Confessionum mearum libri tredecim et de malis et de bonis meis Deum laudant justum et bonum, atque in eum excitant humanum intellectum et affectum; interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt cum scriberentur et agunt cum leguntur. Quod de illis alii sentiant ipsi viderint; multis tamen fratribus eos multum placuisse et placere scio. A primo usque ad decimum de me scripti sunt. In tribus caeteris de Scripturis sanctis ab eo quod scriptum est: *In principio fecit Deus coelum et terram* usque ad sabbati requiem.“

lib. 9. n. 14. lib. 11. n. 1. lib. 12. n. 2. 6. 32. 41. 43. Unde apparet, vocem vernaculam: Bekenntnisse, non omnino assequi vim vocis latinae: Confessiones.

¹⁾ Hinc patet, libros hosce posteriores cum decem prioribus satis utique connecti, quippe cum omnia in eundem finem collineant, ad majorem scilicet gloriam Dei, vid. *Confess.* lib. 13. n. 47—53.; ac proinde haud recte non nemo eruditorum istos tres libros minus necessarios et nonnisi per modum Appendicis adjectos censuit.

§. 163.

I. Libri philosophici S. Augustini.

Caetera s. Doctoris Opera commode in *libros, epistolae* et *Sermones* dividuntur. Librorum quatuor sunt genera; alii scilicet *philosophici* sunt argumenti¹⁾, alii *dogmatici*, rursus alii *s. Scripturam illustrant*, denique alii *moribus formandis et perfectioni christianae acquirendae inserviunt*. S. Augustini
Libri philosophici.

1. *Libri III contra Academicos* disputationem de *veritate* primo conversionis ejus tempore (a. 386.) ante baptismum cum amicis per aliquot dies habitam referunt, eumque, cui inscribuntur, civem Tagastensem ad amplectendam philosophiam cohortantur.²⁾

S. Augustinus de hoc Opere scribit: „Cum ergo reliquissem vel quae adeptus fueram in cupiditatibus hujus mundi, vel quae adipisci volebam, et me ad christianae vitae otium contulissem, nondum baptizatus *contra Academicos* vel *de Academicis* primum scripsi, ut argumenta eorum, quae multis ingerunt veri inveniendi desperationem, et prohibent cuicumque rei assentiri, et omnino aliquid, tanquam manifestum certumque sit, approbare sapientem, cum eis omnia videantur obscura et incerta, ab animo meo, quia et me movebant, quantis possem rationibus amoverem. Quod miserante atque adjuvante Domino factum est.“ Libri isti per modum dialogi vel potius colloquii et discussionis inter Augustinum ejusque amicos valde concinne confecti sunt. Liber I. versatur in disquisitione, utrum beata vita in ipsa veri cognitione

¹⁾ Libros philosophicos praemittere visum est, non propter argumenti dignitatem, sed quod tempore primi sunt, quos s. Doctor conscripsit, et biennio fere a conversione ipsius omnes absoluti sunt, nec non ad libros ejus dogmaticos evolvendos aptissime disponunt. — Caeterum s. Augustini libri omnes philosophici Tomo I. editionis Maurinae, tam Parisiis, quam Venetiis impressae, continentur. Ap. Migne P. L. T. XXXII.

²⁾ S. Augustini *Retract.* lib. I. c. 1. In epist. 1. s. Augustinus amici cujusdam de his libris judicium exquirat. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. II. c. 8. n. 5—6. et *Ordo chronolog. Epistolarum* ad epist. 1. — Migne l. c. p. 905—958.

S. Augustini an juxta Academicos in sola illius investigatione sit collocanda. Quoniam vero Academici asserebant, nihil veri percipi posse (i. e. nihil certo sciri posse) nullique rei debere quemquam assentiri, ad agendum autem sufficere verisimile tantum seu probabile, singulas eas assertiones non minus valide, quam eleganter destruit (lib. II. et III.).¹⁾ In his libris etiam definitur, quid sit *sapientia* (lib. I.), quis vere sapiens, et quale sapientis munus (lib. III.).

2. *Liber de beata Vita* pariter Dialogus est, eodem tempore cum superiori et habitus et scriptus. Hic post egregium prooemium, in quo mortales omnes in vita hac velut in procelloso mari, unde ad philosophiae portum appellere debeant, fluctuantes exhibet eorumque tria genera describit (n. 1—3.), fuse probat, *beatam vitam non nisi in perfecta Dei cognitione consistere.*²⁾

2. *Libri II de Ordine*, qui similiter ex disputationibus tunc habitis constant, difficillimam tractant quaestionem, utrum omnia, non bona solum, sed et mala *divinae providentiae ordo* contineat.

Asserit igitur s. Augustinus, quamvis tanta ubique in rebus humanis perversitas cernatur, totque continuo accendant mala, cuncta tamen a divina providentia regi et gubernari, quin Deus haec mala diligat (lib. I. n. 1—19.). Quem in finem *ordinis notio* multum expenditur (lib. I. n. 28—29. et lib. II. n. 2—21.); quum vero Augustinus auditores suos ad percipiendas res tam difficiles disputando satis aegre perducere posse animadverteret, missa paulatim principali disputationis capite in gratiam praesentium juvenum ad *rectum studendi ordinem* demonstrandum transiit, qui in eo consistit, ut informatis rite moribus. et comparatis humanis disciplinis, animus nisce fretus adjumentis ad altiora et divina percipienda evehatur, qua in re *auctoritate* non minus, quam *ratione* opus esse docet (lib. II. n. 24—51.).³⁾

¹⁾ „Ad trium horum librorum elegantiam“, inquit cl. Dupin T. III. p. 301., „nihil accedere potest. . . Non invitus dixerim ego, hos Augustini dialogos vix Ciceronianis stylo et elegantia vinci; at facile vinci Ciceronianos istis ratiocinationum cogitationumque concinnitate et soliditate“.

²⁾ *Retract.* lib. I. c. 2. Occasionem scribendi hujus libri ipse s. Augustinus exponit initio istius libri n. 4—6. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. II. c. 8. n. 7. et *Admonit.* in h. lib. Migne l. c. p. 959—976.

³⁾ *Retract.* lib. I. c. 3. Istorum librorum occasionem ipse Augu-

4. *Soliloquiorum libri II* eodem tempore scripti sunt in formam Dialogi, licet ibi solus Augustinus varias cogitationes repugnantes animo volvat.¹⁾ Libro primo se ipse docet, quemadmodum comparatus esse, et qua ratione se praeparare debeat, qui Dei et animae capessere scientiam cupit, eaque occasione interiorum animi sui statum mirabiliter exprimit.²⁾ Altero dein libro fuse disputans de *vero et falso*, demonstrat, nunquam intermorturam esse veritatem; unde ipsius *animae*, quae veritatis est sedes, *immortalitas* colligitur.³⁾

S. Augustini
Libri philo-
sophici.

5. Praecedenti cohaeret *liber de immortalitate animae*, paulo post Mediolani scriptus (a. 387.), nec tamen absolutus, qui non est nisi congeries brevis et obscura variarum pro immortalitate animae rationum.⁴⁾

6. *Liber de quantitate animae* proprie Dialogus est, post baptismum (a. 388.) Romae cum Evodio amico ha-

stinus exponit lib. I. de Ordine n. 5—7. et n. 20. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 8. n. 8—10. et Admonit. in h. lib. — Migne I. c. p. 979—1020.

¹⁾ Retract. lib. I. c. 4. item Confess. lib. 9. n. 7. De indole horum librorum ipse Augustinus in suis Retract. I. c.: „Scripsi etiam“, inquit, „duo volumina . . . de his rebus, quas maxime scire cupiebam, me interrogans, mihi respondeo tanquam duo essemus, ratio (R.) et ego (A. i. e. Augustinus), cum solus essem.“ Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 9. n. 5—6. — Migne I. c. p. 869—904.

²⁾ Eapropter liber I. Soliloquiorum haud incongrue veluti Confessionum Supplementum haberi potest, praesertim n. 16—26.

³⁾ Opus hoc imperfectum remansit, teste ipso s. Augustino Retract. lib. I. c. 4. — Caeterum diligenter oportet hoc Opus Soliloquiorum distinguere ab alio, quod eundem titulum praefert et perperam s. Augustino adscribitur. Exstat *spurius iste Soliloquiorum liber*, caeteroquin pius et utilis, qui incipit: „Cognoscam te Domine, Cognitor meus“ etc., ac saepius cum Meditationibus s. Augustini ejusque Manuali pariter spurii separatim in lucem editus est, in Opp. S. Augustini T. VI. Append. col. 85—107. (edit. Venetae tertiae T. XVII. Append. V.). Cf. Maur. Admonit. praevia in librum hunc spurium; item Tillemont I. c. Art. XLIII. (p. 108.) et Ceillier I. c. Art. VII. §. XII. n. 8.

⁴⁾ Vid. Retract. lib. I. c. 5. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. II. c. 11. n. 2. Dupin T. III. p. 305—6. Ceillier I. c. Art. II. §. VI. n. 4—5. — Migne I. c. p. 1021—1056.

S. Augustini
Libri philo-
sophici.

bitus, in quo plures de anima quaestiones proponuntur atque solvuntur, scilicet unde sit (n. 2.), qualis sit (n. 3.), *quanta* sit (n. 4—79.), cur corpori fuerit data, et cum ad corpus venerit, qualis efficiatur, et qualis, cum abscesserit (n. 80—81.). Praecipue ibi animam et quantitatis sensu corporali, et corporis expertem, et tamen magnum aliquid ac sublime esse demonstrat, huiusque magnitudinis gradus describit.¹⁾

7. *Liber de Magistro* Dialogum repraesentat, inter Augustinum ejusque filium Adeodatum, qui admirabilis ingenii adolescens erat, circa idem tempus (a. 388.) habitum.²⁾ Eo in libro, postquam de verborum vi et natura, atque de verborum significantium relatione ad res significatas copiose disputatum est (n. 1—20.), Augustinus ostendit, nos non ipsis hominum verbis institui, sed vere nos doceri tantum a Veritate aeterna, Christo nimirum, Dei Verbo, unico hominum Magistro, quo intus docente rerum scientia obtineatur.

8. *Libri VI de Musica*, in modum Dialogi conscripti et intellectu sat difficiles, c. a. 389. perfecti sunt.³⁾ In hoc opere ostendere intendit, quonam pacto a mutabilibus numeris, sive corporeis, sive spiritualibus, ad immutabiles numeros, in sola immutabili veritate existentes, quibusdam veluti gradibus perveniatur (lib. VI.). Eum in finem praemittit Musicae definitionem, ac motuum numerosorum diversas explicat species (lib. I.); tum de syllabis et pedibus

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. I. c. 8. et ep. 162. n. 2. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. II. c. 14. n. 3. Migne l. c. p. 1035—1080. — *Liber de spiritu et anima* (T. VI. Append., ed. Ven. tertiae T. XVII. Append. V.); perperam Augustino inscriptus, potius medium sapit aevum; vid. Maurin. *Admonit.* in h. lib.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. I. c. 12. et *Confess.* lib. 9. n. 14. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. III. c. 3. n. 3. — Migne l. c. p. 1193—1222.

³⁾ Vid. *Retract.* lib. 1. c. 11. et c. 6. Lib. 6. de Musica n. 1. et n. 59. item epist. 101. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. III. c. 3. n. 2. Tillemont. l. c. Art. LVI. (p. 136—38). *Libri de Musica* etiam separatim prodire Paris. 1837 in 12°. — Migne l. c. p. 1081—1194.

metricis disputat (lib. II.); denique singillatim de rhytmo, de metro atque de versu, eorumque discrimine tractat (lib. III. IV. et V.), et sic ad scopum propositum tendit.¹⁾

§. 164.

II. Opera dogmatica S. Augustini.

Cum Doctoris catholici duo sint officia, alterum christianae religionis veritates illustrare ac confirmare, alterum easdem contra adversarios defendere et ab eorum erroribus vindicare, nemo veterum aut recentiorum utrasque partes implevit felicius Augustino, qui omnium iudicio id merito assecutus est, ut praecipuus ac summus Ecclesiae Doctor habeatur. Itaque distinguimus *Opera simpliciter dogmatica*, *Opera dogmatico-apologetica*, et *Opera dogmatico-polemica*.

S. Augustini
Opera dog-
matica.

A. *Opera dogmatica.*²⁾

1. *Liber de vera religione* (T. I. Migne P. L. T. XXXIV. p. 121—172.), scriptus a. 390., magnitudinem incredibilis ejus ingenii luculenter ostendit.³⁾

¹⁾ De aliis quoque disciplinis liberalibus libros singulos partim aggressus est, partim absolvit s. Augustinus, quorum tamen nullus aetatem tulit; vid. *Retract.* lib. I. c. 6. Cf. Maurin. *Vita S. Augustini* lib. II. c. 11. n. 2. Tillemont l. c. Art. XLVI. (p. 113). — *Opuscula de istis disciplinis*, quae hodie s. Augustini nomine praenotata circumferuntur, ut: *Liber de Grammatica*, *Principia Dialecticae*, *Categoriae decem*, et *Principia Rhetorica* (Opp. S. Augustini T. I. Append.), jure merito spuria censentur, vid. Maur. *Admonit. praevia* in istos libros et Tillemont l. c. Art. XLVI. (p. 113—114.) cum Nota 6. (p. 961—62). — Caeterum quae fuerit s. Augustini mens circa liberales disciplinas, postea ipse declaravit in *Epistola* 101. ad *Memorium* Episcopum data.

²⁾ Monere hic juvat in antecessum, dogmata fidei et morum, quae certe naturali ac indivulso nexu inter se cohaerent, quippe cum sint dogmata fundamenta morum, ita conjuncte a s. Augustino proponi, ut admodum difficile sit, Opera ejus dogmatica et moralia accurate discernere; hinc ex argumento principali atque ex eo, utrum disquisitio sit potius theoretica, an practica, quantum fieri licet, definietur, utra in classe singula ejus Opera collocanda veniant.

³⁾ Vid. *Retract.* lib. I. c. 13. et *epist.* 15. Porro Evodius multis

S. Augustini
Opera dog-
matica.

Libri hujus argumentum tale est. *Religio vera*, quae consistit in cognitione et adoratione SS. Trinitatis (n. 1. 13. 112. 113.), et in qua omnis vitae bonae ac beatae via est constituta (n. 1.), non est apud philosophos, neque apud haereticos vel schismaticos, nec apud Judaeos, sed in *sola Ecclesia catholica*, quam proin unice amplecti oportet (n. 1—12). Hujus religionis sectandae praecipuum est fundamentum *historia* ac *prophetia*, unde cognoscimus, quibus divina providentia mediis, labentibus saeculis, homines ad salutem deduxerit. Quod ut manifestum fiat, divinae oeconomiae erga salutem humanam historia sic exponitur, ut creatio omnium rerum a Deo facta, hominis lapsus, omnisque peccati et mali origo, nec non totius hominis reparatio atque generis humani redemptio per Christum Salvatorem, historiae summam quoad religionem constituent, et ad solvendas quascunque difficiliore quaestiones sufficiant (n. 13—44). Cum inde appareat, animam nostram morbo affectam, eique medicinam esse adhibendam, ulterius agit de duplici via, qua Deus hominum saluti consulit, dum intellectui debilitato per *auctoritatem rectumque rationis usum* medetur (n. 44—69.), et voluntatem triplici concupiscentiae vulnere sauciatam per apta remedia curat (n. 70—106.), sicque totum hominem ad Deum dirigit eique religat, unde etiam dicta est religio (n. 107—113.).

2. *Liber de fide rerum, quae non videntur* (T. VI., ed. Ven. tertiae T. XI. Migne l. c. T. XL. p. 171—180.), scriptus post a. 399., duo demonstrat, nempe *fidem* generatim in rebus humanis esse necessariam (n. 1—5.), et nos in christiana religione non culpabili temeritate, sed laudabili fide credere res, quas oculis nostris non videmus (n. 5—11.).¹⁾

post annis remittit ad hunc librum, ut de quaestione circa *Dei existentiam ratione adstruendam* probe judicet, ep. 162. n. 2. De occasione scribendi hujus libri vid. ipse liber de vera relig. n. 12. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. III. c. 3. n. 4. et Admonit. in h. lib. Habetur egregius hic liber ex versione germanica sub titulo: Des heil. Augustinus zwo Schriften von der wahren Religion und den Sitten der katholischen Kirche, übers. von Fr. Leop. Graf von Stolberg. Münster 1803. Solothurn 1818. — Librum hunc, quamvis Manichaeos etiam petat (Retract. lib. I. c. 13. n. 1. et lib. de vera relig. n. 16.), quoniam tamen id non principaliter ibi agitur (lib. de vera relig. n. 17.), inter Opera simpliciter dogmatica retuli.

¹⁾ Librum hunc, quem fortasse inter Tractatus populares habuit, atque ideo Retractationum libris non inseruit, ipse commemorat s. Augu-

3. *Liber de fide et Symbolo* (T. VI., ed. Ven. tertiae T. XI. Migne l. c. p. 181—196.) est accurata, per singulos articulos decurrens, explanatio Symboli Apostolorum, ab Augustino adhuc presbytero facta (a. 393.).¹⁾

S. Augustin
Opera dog-
matica.

4. *Enchiridion ad Laurentium seu liber de fide, spe et caritate* (T. VI. ed. Ven. tertiae T. XI. Migne l. c. p. 231—290.) scriptus a. 421.²⁾, Opus vere aureum, nocturna diurnaue manu versandum, potiori ex parte similis est argumenti cum libro proxime praecedenti. Ad haec tria capita quippe revocabat s. Augustinus religionis christianae summam, a Laurentio amico desuper consultus (n. 1—2.).

stinus ep. 231. n. 7. Cf. Maur. Admonit. libro huic praefixa; Tillemont l. c. Art. CCCXLVIII. (p. 933); Ceillier l. c. Art. VII. §. IV. n. 1—2. Ad inscriptionem magis elucidandam cf. s. Augustini *liber de utilitate credendi*, contra Manichaeos scriptus, quem vide infra. Alius *liber de fide ad Petrum diaconum* (ed. Paris T. VI. Append., ed. Venet. tertiae T. XVII. Append. V.), perperam s. Augustino tribuitur, cum potius s. Fulgentium Ruspensem habeat auctorem; pariter et *liber de fide contra Manichaeos* (ed. Paris. T. VIII. Append., ed. Ven. tertiae T. XVII. Append. VII.) s. Augustino abjudicatur et Evodio Uzalensi plerumque tribuitur; vid. Maur. Admonit. praevia in utrumque librum.

¹⁾ Idem Symbolum Apostolorum breviter explanant Sermo 212. 213. 214. et 215., qui omnes genuini sunt. Vid. S. Possidii Indic. Opp. S. Augustini c. 10. Cassiodor. de Institut. divin. litter. c. 22. et Maur. Nota Sermoni 212. subjecta. — Feruntur etiam s. Augustini nomine: *De Symbolo libri quatuor*, seu potius Sermones ad Catechumenos habiti (ed. Paris. T. IV. p. 547—81. ed. Venetae tertiae T. VIII. p. 1593—1649.), quorum primus omnino Augustinum referre videtur, non item tres alii, cf. Maur. Admonit. praevia; Tillemont l. c. Art. CCCL. (p. 937—38.); Ceillier l. c. Art. VII. §. XI. n. 1.

²⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 63. et ep. 231. n. 7. Possid. Indic. c. 6. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 3. n. 3. et Admonit. huic libro praemissa; Tillemont l. c. Art. CCCXIII. (p. 831—32). Ceillier l. c. Art. VII. §. V. — Editus est hic liber seorsim per Lamb. Danaeum Genevae 1575 et 1579 in 8°. Lipsiae 1705 in 4° et Lipsiae 1838 in 12°; reperitur quoque in J. C. G. Augusti Chrestomathia patristica Vol. II. p. 241—336; Hurter Opera sel. Pat. T. XVI. Denique notis et assertionibus theologicis illustratum s. Augustini *Enchiridion* ed. J. Faure S. J. Romae 1755. 4°. recus. Neapoli 1847. — Vers. germ. ed. Lichter. Mogunt. 1828; Ratisbon. 1857; ed. Molzberger. Kempt. 1877.

S. Augustini
Opera dog-
matica.

Prima igitur et longe maxima libri parte docet, quae Christiano credenda proponit Ecclesia, servato Symboli ordine, simulque occasione data varias tunc grassantes haereses refellit (n. 2—29.). In secunda parte, quae ad spem christianam pertinent, exponens orationem Dominicam, paucis tractat (n. 30.); tertia demum parte brevissime agit de caritate, ad quam omnia praecepta divina referuntur (n. 31—32.).

5. *Liber de agone christiano* (T. VI., ed. Ven. tertiae T. XI. Migne l. c. p. 283—310.), scriptus c. a. 396., utriusque praecedenti similis est, nisi quod in gratiam rudiorum humili sermone conscriptus est. Hic agonem christianum in eo consistere docet, ut superato diabolo victisque cupiditatibus, per quas iste nobis dominatur, nos ipsos subjiciamus Deo, cui omnia serviunt seu voluntate, seu necessitate; quod per fidem fieri monet. Itaque de natura et potestate *diaboli* (n. 1—6), de providentia Dei omniumque rerum humanarum gubernatione divina (n. 7—9.), de virtute redemptionis a Christo factae (n. 10—13.), tandem de *fide* disserit, atque fidei catholicae singula capita, Symbolo Apostolico comprehensa, percurrrens exortas varias in eam haereses detegit ac vitare jubet (n. 14—35.).¹⁾

6. *Liber de fide et operibus* (T. VI., ed. Ven. tertiae T. XI. Migne l. c. p. 197—230.), scriptus a. 413., contra quorundam errores (n. 1—2.) tria probat: a) non omnes indiscrete admittendos ad baptismum, sicque esse tolerandos in Ecclesia malos, ut non negligatur ecclesiastica disciplina (n. 3—8.); b) baptizandis non solius fidei, sed vitae etiam christianae tradendas esse regulas (n. 9—20.); c) baptizatos demum, nisi mutaverint vitam malam et

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 3. Possid. Indic. c. 6. Cassiodor. de Institut. divin. litter. c. 16. Vñ Maur. Vita S. Augustini lib. IV. c. 11. n. 4. et Admonit. praevia in h. lib. Tillemont l. c. Art. CXII. (p. 288—289). Oeillier l. c. Art. VII. §. VI. n. 1—2. — Editus est hic liber cum libris de catechizandis rudibus, de fide et symbolo, de fide et operibus, eodem volumine Ingolstadii 1826 in 8°.

bona opera exercuerint, nunquam sola fide ad salutem aeternam perventuros (n. 21—48.).¹⁾

S. Augustini
Opera dog-
matica.

7. *Libri XV de Trinitate* (T. VIII., ed. Ven. tertiae T. XI. Migne l. c. T. XLII. p. 819—1098.), mirae profunditatis ac diuturnae contemplationis Opus, c. a. 416. in lucem prodire.²⁾

Itaque fidem catholicam de Trinitate professus (lib. I. n. 7.), multorum dubitationem, quomodo tres personae una eademque essentia seu substantia esse possint, solvendam sibi proponit (lib. I. n. 8.). Quod ita praestare aggreditur, ut totum Opus in duas partes distribuatur. Parte I. demonstrat, trium personarum, Patris et Filii et Spiritus Sancti, distinctionem, aequalitatem atque unam eandemque substantiam in s. Scriptura certissime nobis tradi, variasque tum e s. Scriptura, tum ex humana ratione petitas objectiones admodum perspicue dissolvit (lib. I. n. 9—lib. VII.). — Altera vero parte (lib. VIII—XV.) ratione magis intima ac subtiliore mentes hominum, quantum fieri potest, ad aliquam hujus mysterii cognitionem attollere studet³⁾, admonens praepriis, ut ex veritatis intellectu, porro ex notitia summi boni et ex insito amore justitiae intelligatur ipsa natura Dei, atque ut Dei cognitio quaeratur per caritatem, in qua etiam Trinitatis monstrat vestigium (lib. VIII.). Quoniam vero homo creatus est ad ima-

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 38. *Enchirid.* ad Laurent. n. 18. c. 67. *Lib. de octo Dulcitii quaestionibus* q. I. n. 2. ep. 205. n. 18. Possid. Indic. c. 6. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. VII. c. 4. n. 1. et *Admonitio praevia* in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCXXVII. (p. 600—601). Ceillier l. c. Art. VII. §. IV. n. 6—9. — Liber hic seorsim excusus est ed. J. Hennichio Francofurt. 1652 in 8°. Vers. germ. ed. Storf, Kempt. 1877. — Hoc in libro thesin, quam *Enchirid.* n. 1. c. 5. n. 2. c. 8. item n. 31. c. 117., atque lib. de agone Christ. n. 14. et 35. tantummodo indicaverat s. Augustinus, scilicet nonnisi fidem, quae per dilectionem operatur, seu quae cum bonis operibus conjuncta est, Deo placere, fusius demonstrat. Idem alibi saepius asserit, ex. gr. in libro de unico Bapt. contra Petilian. n. 17.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 15. et epist. 174. item ep. 120. n. 13. ep. 143. n. 4. Gennad. *lib. de Scriptor. eccles.* c. 38. Cassiodor. *Institut. divin. litter.* c. 16. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. IV. c. 12. n. 9. et *Admonit.* in hos libros; Tillemont l. c. Art. CXV. (p. 295—98). Ceillier l. c. Art. IX. §. VIII. Hujus Operis Praefationis locum obtinet Epist. 174. simul missa, et lib. I. n. 1—6.

³⁾ Vid. de Trinit. lib. I. n. 4. lib. II. n. 1. lib. VIII. n. 1. et lib. XV. n. 10.

S. Augustini
Opera dog-
matica.

ginem Dei (lib. VII. n. 12.). in ipso Trinitatis imaginem quaerit, eamque repraesentat ipsa mens, et notitia ejus, qua se novit, et amor ejus, quo se notitiamque suam diligit (lib. IX.); imo perfectiorem adhuc SS. Trinitatis imaginem reperit in memoria et intelligentia et voluntate mentis humanae (lib. X.). Porro in exteriori etiam homine Trinitatis quaedam vestigia deprehendit, scilicet in visione rerum corporalium atque in rerum informatione naturaliter eam consequente (lib. VI.). Denique tam in scientia, quam in fide et sapientia hominis imaginem SS. Trinitatis resplendentem demonstrat (lib. XII. XIII. XIV.), ubi praesertim fidem divinam summopere commendat multisque illustrat (lib. XIII.). Has tamen imagines Trinitatis admodum esse imperfectas candide fatetur, easque immensum quid distare ab ipso SS. Trinitatis mysterio ostendit (lib. XV.).¹⁾

8. *Libri II de conjugii adulterinis* (T. VI., ed. Ven. tertiae T. VIII. Migne l. c. T. XL. p. 451 — 486.) ad Pollentium a. 419. scripti sunt. In his firmissime demonstrat, *matrimonium inter fideles*, etiam in casu adulterii ab uxore commissi, *plane indissolubile* esse, et omnibus s. Scripturae locis diligenter expensis objectionibusque solutis consequenter asserit, conjugia, obstante hujusmodi

¹⁾ Totius Operis argumentum singillatim paulo fusius exponit ipse s. Augustinus lib. XV. de Trinit. n. 4—6. Caeterum, libros hosce difficiles esse et a paucis intelligi posse, ipse pariter fatetur ep. 169. n. 1. et ep. 174. — Notissima illa historiuncula de angelo, qui s. Augustino SS. Trinitatis mysterium intente perscrutanti apparuisse fertur in specie pueri, qui disposuerat mare cochleari exhaustire et in parvam foveam mittere, ut inanem conatum comprehendendi et explicandi mysterium altissimum ei ob oculos poneret, idoneis testibus caret; vid. J. Stilling in Actis SS. l. c. n. 125. et n. 707—8., quo in loco posteriori per totum §. LV. alia plura fabulosa, nonnisi a recentioribus auctoribus prolata, quae pertinent ad vitam hujus s. Doctoris, dijudicantur. — Circumferuntur et alia quaedam Opera similis argumenti et inscriptionis, quae s. Augustini nomen ementiuntur, prout hodie communi eruditorum calculo constat, scilicet: *Contra Felicianum Ariarium de unitate Trinitatis* (est Vigili Tapsensis); *Quaestiones de Trinitate et de Genesi* (ex Alcuino descriptae); *Liber de Trinitate et unitate Dei* (ex P. Orosio et s. Augustino consarcinatus); *Libellus seu dialogus de unitate S. Trinitatis* (ignoti auctoris, sed antiquissimi). Exstant spuria haec Augustini Opera in ed. Paris. T. VIII. Append., ed. Ven. tertiae T. XVII. Append. VII. Cf. Maur. Admonit. praevia in singula haec Opuscula. Migne P. L. T. XL.

vinculo inita, mera esse adulteria.¹⁾ Alia etiam quaestio ibi solvitur, utrum Catechumenis aut poenitentibus in articulo mortis constitutis, quando sui impotes sunt, ex praesumpta eorum voluntate baptismum aut reconciliationem seu absolutionem dare liceat (lib. I. n. 33—35).

S. Augustini
Opera dog-
matica.

9. *Liber de cura gerenda pro mortuis* (T. VI., ed. Ven. tertiae T. VIII.. Migne l. c. T. XL. p. 591—610.), a. 421. scriptus ad s. Paulinum, Nolanum Episcopum²⁾, potiori saltem ex parte dogmatici est argumenti.

Hoc in libro praecipue demonstrat, orationes atque eleemosynas fidelium, maxime vero sacrificium missae pro ipsis oblatum prodesse defunctis. Addit praeterea, etiam sepulturae locum in basilicis Martyrum eisdem prodesse, non quidem per se, sed per occasionem, quatenus nempe in ejusmodi loco vivorum pro defunctis pie supplicantium affectus magis excitentur. Hujus rei occasione in nonnullas quaestiones affines digreditur, scilicet quare justae defunctorum sepulturae homines merito curam gerant, cur tamen Martyres suae ipsorum sepulturae curam generose contempserint; porro cur mortui quidam vivis apparuerint monentes, ut corporibus suis praeberetur sepultura, et quibus generatim modis ejusmodi defunctorum sive etiam Sanctorum apparitiones contingere possint; denique an mortuorum animae in universum intersint rebus viventium, et qua ratione Sancti Martyres adsint periclitantibus ac sese invocantibus.

10. *De resurrectione mortuorum Tractatus duo*³⁾ (Sermo 361. et 362.), huc quoque commode referri possunt. In

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 57. De occasione scribendi hujus Operis vid. lib. I de conjug. adulterin. n. 1. 12. 14. 32. et lib. II. n. 1. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VII. c. 14. n. 8. Tillemont l. c. Art. CCCIII. (p. 803—4). Ceillier l. c. Art. VII. §. VIII. n. 3—5. — Separatim hi libri excusi sunt cum *Notis Juris-Consulti* (J. Schilter) Jenae 1698 in 4°.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 64. Possidii Indic. c. 10. Hujus libri occasionem ipse Augustinus exponit tam in ejusdem principio, quam fine, n. 1. 2. 3. 7. et 23. Similis argumenti cum hoc libro est Sermo 172. et 173. s. Augustini. Cf. de isto libro Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 3. n. 4. Tillemont l. c. Art. CCCXIV. (p. 863—36). Ceillier l. c. Art. VII. §. X. n. 7—10.

³⁾ Ita inscribuntur a Possidio Indic. c. 1. Exstant ed. Maur. T. V., ed. Ven. tert. T. VIII. Migne l. c. T. XXXIX. p. 1599—1634. — Simile argumentum contra Gentiles pertractant s. Augustini Sermo 240.

his duplex solvitur quaestio, prima, *utrum* futura sit *resurrectio mortuorum*, altera, *qualis* futura sit resurrectio, quale corpus, et qualis vita Sanctorum post resurrectionem.

§. 165.

B. S. Augustini Opera dogmatico-apologetica, contra Ethnicos et Judaeos.

S. Augustini
Opera dog-
mat.-apolo-
getica.

1. *Libri XXII de Civitate Dei* (T. VII., ed. Ven. tertiae T. IX. Migne l. c. T. XLI.), scripti ab a. 413—426., ingens Opus exquisitae eruditionis et admirabilis ingenii acuminis, firmissima quaeque idololatriae praesidia funditus evertunt, et christianam religionem invictissime adstruunt.¹⁾ Totum Opus ex duabus constat partibus, quarum altera priores decem libros complectitur, altera duodecim posteriores.²⁾

De hoc Opere scribit ipse s. Augustinus *Retractat.* L. II. c. 43.: „Interea Roma Gothorum irruptione, agentium sub rege Alarico, atque impetu magnae cladis eversa est, cujus eversionem deorum falsorum multorumque cultores, quos usitato nomine Paganos vocamus, in christianam religionem referre conantes, solito acerbius et amarius Deum verum blasphemare coeperunt. Unde ego exardescens zelo domus Dei, adversus eorum blasphemias vel errores libros de *Civitate Dei* scribere institui. Quod Opus per aliquot annos me tenuit, eo quod alia multa intercurrerant, quae differre non oporteret, et me prius ad solvendum

241. et 242., qui inscribuntur: *De resurrectione corporum*, item ex parte Sermo 243. cf. Serm. 45. n. 10. Serm. 127. n. 8. et n. 13—15. Serm. 212. n. 1. Serm. 264. n. 6. Serm. 277. n. 2—18. Serm. 280. n. 5.

¹⁾ De hisce libris vid. *Retract.* lib. II. c. 43. epist. 154. n. 1. et 2. epist. 169. n. 1. P. Orosii *Histor.* lib. I. Proem. (Galland. T. IX. p. 63). Cassiodor. *Institut. divin. litter.* c. 16. Eginhart *Vita Caroli M.* c. 24. Cf. Maur. *Vita S. Augustini* lib. VII. c. 4. n. 4. et Maur. *Praefat.* in T. VII. Opp. S. Augustini; Tillemont l. c. Art. CCXXXI. (p. 608—612). Ceillier l. c. Art. VIII. n. 1—26. — Similis quoque argumenti est liber I. de consensu Evangelistarum, ubi potissimum Christi divinitas et abdicatio cultus idolorum necessaria demonstratur.

²⁾ Vid. Lib. I. de *Civit. Dei* c. 35. 36. item lib. X. c. 32. n. 3—4. lib. XI. c. 1. lib. XV. c. 1. n. 1. lib. XVIII. c. 54. fin.

occupabant. Hoc autem de Civitate Dei grande Opus tandem *viginti-duobus libris* est terminatum. Quorum *quinque primi* eos refellunt, qui res humanas ita prosperari volunt, ut ad hoc multorum deorum cultum quos Pagani colere consueverunt, necessarium esse arbitrentur: et quia prohibetur, mala ista exoriri atque abundare contendunt. *Sequentes autem quinque* adversus eos loquuntur, qui fatentur haec mala nec defuisse unquam, nec defutura mortalibus, et ea nunc magna, nunc parva, locis, temporibus, personisque variari: sed deorum multorum cultum, quo eis sacrificatur, propter vitam post mortem futuram esse utilem disputant. His ergo *decem libris* duae istae vanae opiniones christianae religioni adversariae refelluntur. — Sed ne quisquam nos aliena tantum redarguisse, non autem nostra asseruisse reprehenderet, id agit *pars altera Operis* hujus quae *libris duodecim* continetur. Quanquam ubi opus est, et in prioribus decem quae nostra sunt asseramus, et in duodecim posterioribus redarguamus adversa. Duodecim ergo librorum sequentium *primi quatuor* continent exortum duarum civitatum, quarum est una Dei, altera hujus mundi. *Secundi quatuor* excursus earum sive procursum. *Tertii* vero, qui et *postremi*, debitos fines. Ita omnes viginti et duo libri cum sint de utraque civitate conscripti, titulum tamen a meliore acceperunt, ut de *Civitate Dei* potius vocarentur.“ — In hisce libris omnes theologiae christianae thesauros dogmatice atque historice proponit: ac quidquid disputari solet de s. Scripturae auctoritate, de angelorum creatione, natura, merito et lapsu, de hominum creatione et statu primitivo, de peccato originali et propagatione generis humani, de rebus gestis Patriarcharum, de fundatione, dilatatione ac duratione religionis christianae, de futura corporum resurrectione, de igne gehennae reprobis destinato, atque de aeterna Sanctorum felicitate, id totum in hoc egregio Opere s. Augustinus dilucide inquiri, diserte explicat et inviete demonstrat.¹⁾

S. Augustini
Opera dog-
mat.-pole-
mica.

¹⁾ Elenchus librorum et capitum accuratus huic Operi praefigitur in editione PP. Maurinorum; fusiorem quoque analysin exhibet Ceillier loco supra cit. item L. Berti l. c. cap. 64. — Libri hi amplissimis Commentariis illustrati studio J. Lud. Vivis prodire Basileae 1522. fol. et saep., item cum Comment. Leon. Coquaei et J. L. Vivis Paris. 1613. ac rursus 1636 fol. Hamburgi 1661, II Tomi in 4°; tandem cum Notis inde selectis ed. P. Bonif. Sadler Ingolstadii 1737, V Partes in 8°. Nova editio excusa est Bassani 1796 in 4°; recentior editio absque Comment. et Notis lucem aspexit Lipsiae 1825. II Tomi in 8°; item cum Notis Paris. 1838, II Voll. in 4°; ed. J. Strange Coloniae 1850; ed. Dombart, Lipsiae 1877. (ed. 2.) — Vers. germ Des heil. Augustinus 22 Bücher von der Stadt Gottes, von Silbert. Wien 1827. 2 Bde, in 8°; ed. Uhl. Kempt. 1873. Plura de editionibus praesertim

S. Augustini
Opera dog-
mat.-pole-
mica.

2. *Liber de divinatione daemonum* (T. VI., ed. Venet. tertiae T. VIII. Migne l. c. T. XL. p. 581—592.), scriptus inter a. 406. et 411., ex quodam colloquio matutino traxit originem.¹⁾

„Quodam die, inquit s. Augustinus in Exordio hujus libri, in diebus sanctis Octavarum, cum mane apud nos essent multi fratres laici christiani, et in loco solito consedissemus, ortus est sermo de religione christiana adversus praesumptionem et tanquam miram et magnam scientiam Paganorum, quem recordatum atque completum litteris mandandum putavi, non expressis contradicentium personis, quamvis Christiani essent et magis contradicendo quaerere viderentur, quid Paganis responderi deberet. Cum ergo de divinatione daemonum quaereretur, et affirmaretur praedixisse nescio quem, eversionem templi Serapis quae in Alexandria facta est: respondi, non esse mirandum, si istam eversionem templi et simulacri sui imminere daemones, et scire et praedicere potuerint, sicut alia multa, quantum eis nosse et praenuntiare permittitur.“ — In subsecuta porro disceptatione s. Augustinus primum ostendit, ejusmodi praedictiones, quamvis a Deo omnipotenti et justo permittantur, malas tamen esse eique displicere (n. 1—6.); deinde causas investigat, unde explicari possit, quod daemones futura quaedam praenuntiare ac mira patrare valeant (n. 8—9.)²⁾; ingens tamen discrimen inter praedictiones daemonum et oracula Prophetarum veri Dei adesse monstrat (n. 10—14.).

3. *Tractatus adversus Judaeos* (T. VIII., ed. Venet. tertiae T. X. Migne l. c. T. XL.) Dei justitiam in Judaeorum reprobatione dudum praedicta Ejusque misericordiam in electione Gentium quam maxime commendat (n. 1. et 9—11.). Eum in finem ostendit, Veteris Testamenti libros vere ad Christianos pertinere eorumque praecepta ab iis perfectius impleri (n. 2—4.); tum profert vaticinia de Christo ex Psalmis et prophetis

antiquioribus praeclari hujus Operis vid. in Ceillier T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 8.

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 30. item liber de divinat. daemon. n. 1. et 6. Possid. Indic. c. 1. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VI. c. 3. n. 5. Tillemont l. c. Art. CLXVI. (p. 446—47). Ceillier T. XI. Art. VII. §. X. n. 5—6.

²⁾ Cf. etiam S. Augustini lib. de 83. quaest. divers. q. 79. et lib. II. ad Simplician. q. 3.

n. 4—8.), ac praecipue demonstrat, sacrificium Christia-
 norum juxta Malachiae praedictionem ubique terrarum
 offerri n. 12—13.); denique Judaeos, ob caecam eorum
 pervicaciam redargutos, verbis prophetarum usus magna
 cum dilectione ad lucem Evangelicam invitat (n. 14—15.).¹⁾

S. Augustini
 Opera dogm.
 apologetica.

§. 166.

C. S. Augustini Opera dogmatico-polemica contra
 haereticos.

a. Scripta contra Manichaeos.

Horum in fronte aptissime collocatur *Liber de haere-*
sibus (T. VIII., ed. Venet. tertiae T. X. Migne P. L. T.
 XLII. p. 15—50.), rogante Quodvultdeo, Carthaginensi
 diacono, scriptus sub finem vitae (a. 428. vel 429.), in
 quo historiam atque summam doctrinae tum earum, quas
 ipse impugnavit, tum reliquarum omnium haereseon eo-
 usque exortarum* (88) compendio descriptam exhibet Au-
 gustinus. Earum omnium brevem refutationem, quam
 adjicere disposuerat, morte praeventus perficere non potuit
 (vid. supra §. 161. p. 270.).²⁾

Opera
 dogmat.-
 polemica.

¹⁾ Tractatus hic deest in libris Retractationum, quia proprie Sermo
 est, quod satis patet ex ipso Tractatu n. 9. 11. et 15.; memoratur
 tamen a Possidio Indic. c. 1. Cf. Maur. Nota in hujus libri titulum;
 Ceillier l. c. Art. IX. §. I. n. 6. J. L. Berti l. c. cap. 62. (p. 170). —
 Christum esse Messiam, contra Judaeos etiam probatur in s. Augu-
 stini Serm. 91. — De utilitate legis Mosaicae pariter disputat s. Au-
 gustin. epist. 196. Vid. etiam infra argumentum librorum contra
 Faustum, item lib. de unico baptismo contra Petilian. n. 4. et 7. —
 Opuscula duo: *Contra Judaeos, Paganos et Arianos Sermo de Sym-*
bolo, et *Dialogus de altercatione Ecclesiae et Synagogae* (ed. Paris.
 T. VIII. Append., ed. Ven. tertiae T. XVII. Append. VII.) perperam
 olim s. Augustino adscripta sunt.

²⁾ De hoc libro praeter Possidium (supra §. 161. p. 270. Not. 1.
 vid. etiam Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 22. S. Gregor. M. lib. 7.
 epist. 4. S. Isidorus Hispal. lib. de viris illustr. c. 22. n. 28. Cf.
 Tillemont l. c. Art. CCCXLV—VI. (p. 922—27.). Ceillier l. c. Art.
 IX. §. I. n. 1—5. — Liber hic separatim excusus est opera Lamb.

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

Impugnavit autem s. Augustinus eo Scriptorum genere¹⁾ *Manichaeos* eisque cognatos haereticos, ut *Priscilianistas* etc., praeterea *Donatistas*, *Pelagianos* et *Arianos*.²⁾

a) *Opera contra Manichaeos* eisque cognatos haereticos.³⁾ — Plures Manichaeis ad incautos rudesque decipiendos illecebrae fuerunt, scilicet fidei caecae exprobratio Catholicis facta et splendida rationis humanae commendatio; porro vitae castae et singularis continentiae professio simulata; denique Scripturarum Veteris Testamenti, quibus Ecclesia justum semper tribuit pretium, acerrima reprehensio. Haec omnia Manichaeismi praesidia, ipsumque systema in omnibus suis partibus destruit Augustinus.⁴⁾ Praesidia Manichaeorum quinque potissimum Operibus impugnat. Sunt ista:

1. *Liber de utilitate credendi* ad Honoratum amicum, retibus Manichaeorum implicatum, qui c. a. 391. scriptus est. *Apud Hipponem-regium*, ita ipse Augustinus, *scripsi librum, de utilitate credendi, ad amicum meum, quem de-*

Danaei Genevae 1576 in 8° et saep. item stud. Laur. Cozza cum ejusdem Commentar. Romae fol. ed. cum Notis Ed. Welchman Oxoniⁱ 1721 in 8°.

¹⁾ In his recensendis Operibus ita versari consultius duximus, ut juvandae memoriae gratia non ordo eorundem chronologicus, sed materiae quidam ordo naturalis, systemati cujusvis haeresis accommodatus, observetur.

²⁾ *Tractatus adversus quinque huereses seu contra quinque hostium genera* (ed. Paris. T. VIII. Append., ed. Venet. tertiae. T. XVII. Append. VII.), quem auctores minime spernendi s. Augustino adjudicant, a PP. Maurinis potiori jure eidem abjudicatur, vid. Maur. Admonit. praevia.

³⁾ Opera haec omnia continentur ed. Paris. T. VIII., edit. Venet. tertiae T. X., nisi aliter notetur. (Apud Migne l. c. variis Tomis). — Caeterum ante horum librorum lectionem apprime usui erit, Manichaeorum systema clare et perspicue cognoscere ex Augustini lib. de haeres. c. 46. item ep. 236. n. 2. Lib. II. de Genesi contra Manich. n. 43. Op. imperf. c. Julian. lib. I. n. 85. lib. III. n. 37. lib. IV. n. 166—187. lib. V. n. 30. et ex ipsis Manichaei verbis in s. Augustini libro contra epistolam fundamenti relatis.

⁴⁾ Vid. S. Augustini lib. de utilit. cred. n. 2. 4. et 36. fin. Retract. lib. I. c. 14. n. 6. Lib. I. de moribus Ecclesiae cathol. n. 2.

*ceptum a Manichaeis adhuc eo errore noveram detineri et irridere in catholicae fidei disciplina, quod juberentur homines credere, non autem quid esset verum certissima ratione docerentur.*¹⁾

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

Eo in libro s. Augustinus simplici stylo (n. 10.) probare intendit, Manichaeos sacrilege ac temere in eos invehi, qui *catholicae fidei auctoritatem* sequentes ad mysteriorum intelligentiam se comparant, dum ea credunt, quae nondum animo percipere valent, mentemque suam ad radios divini luminis excipiendos emundant (n. 2.). Postquam initio demonstravit ex ratione, Ecclesiam catholicam quoad Scripturam Veteris Testamenti ejusque sensum quadruplicem nullo prorsus errori obnoxiam esse (n. 4—13.), transit ad fidem, quae in Ecclesia requiritur. Probat itaque, homini, qui veram religionem quaerit, plenissima ratione a *Catholica Ecclesia* sumendum esse exordium (n. 14—20.); Ecclesiam autem catholicam ab iis, qui ad se accedunt, rectissime exigere fidem, quippe cum *fides*, generatim in rebus humanis necessaria et rationem praecedens, sit fundamentum omnis verae religionis ab ipso Deo positum (n. 21—32.), et *Ecclesiae Catholicae* tanta sit *auctoritas* ab ipso pariter Deo collata, ut omnium fidem merito in se trahat (n. 33—36.).

2. *De moribus Ecclesiae Catholicae et de moribus Manichaeorum libri II*, (T. I. Migne l. c. T. XXXII. p. 1309—1378.) paulo post conversionem ipsius (a. 388.) Romae scripti sunt, quibus tamen postea in Africa novas curas videtur adhibuisse. *Jam baptizatus cum Romae essem, ait s. Augustinus, nec ferre tacitas possem Manichaeorum jactantiam de falsa et fallaci continentia vel abstinentia, qua se ad imperitos decipiendos, veris Christianis, quibus comparandi non sunt, insuper praeferunt, scripsi duos libros, unum de moribus Ecclesiae Catholicae, alterum de moribus Manichaeorum.*²⁾

¹⁾ Vid. *Retract. lib. I. c. 14.* Cf. Maur. *Admonit. in h. lib. Tillemont l. c. Art. LXVII. (p. 166—68).* Ceillier l. c. Art. IX. §. II. n. 1—7. Ap. Migne P. L. T. XLII. p. 65—92.

²⁾ Vid. *Retract. lib. I. c. 7.* Cf. Maur. *Vita S. Augustini lib. II. c. 14. n. 1—2.* et *Admonit. in hos libros; Tillemont l. c. Art. XLIX. (p. 119—121.) cum Nota 9. (p. 963—64).* Ceillier l. c. Art. II. §. X.

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

Hic igitur bonorum morum praecepta atque exempla, quae habentur in Ecclesia catholica, Manichaeorum doctrinae morum ac conversationi ex adverso ponit, indeque catholicae Ecclesiae praestantiam deducit. Libro I. ex beatitudinis desiderio omnium animis insito, infert *summum bonum*, quo beatitudinis assequendae causa omnes actiones nostras referri oportet, non aliud esse praeter Deum; Deo autem nonnisi per amorem conjungi posse hominem; ad ipsum igitur *summo amore* contendendum esse, prout in catholica Ecclesia Testamenti Veteris aequae ac Novi auctoritate docetur; porro ex hoc *Dei amore* quatuor virtutes cardinales¹⁾, quibus omnis morum honestas continetur, tanquam rivulos ex fonte manare, eique nexu indivulso cohaerere dilectionem sui et proximi, quibus tandem doctrina moralis absolvitur (n. 4—62.). Tum post insignia Ecclesiae catholicae praeconia (n. 62—64.) monachorum et Sanctimonialium, Clericorum et laicorum praeclara virtutis exempla proponit (n. 65—74.); malorum vero Christianorum mores non ipsi Ecclesiae imputandos (n. 75—77.), nec ejus disciplinam ob conjugium bonorumque possessionem, baptizatis permissa, imperfectam esse censendam (n. 78—80.) adjungit. — Altero dein libro, Manichaeorum doctrina de natura et origine *mali* diligenter refutata (n. 1—18.), *tria illa oris, manuum et sinus signacula*, quibus isti omnem doctrinam suam ethicam comprehendebant, discutiuntur et superstitiosa eorum abstinencia mysteriaque nefanda sugillantur (n. 19—67.); eorum denique perversi mores describuntur (n. 67—75.).

3. *De Genesi contra Manichaeos libri II*, (T. I. Migne l. c. T. XXIV. p. 173—220.) in Africa scripti sunt paulo post reditum ex Italia (a. 389.)²⁾ in defensionem Veteris Testamenti contra istorum haereticorum cavillationes. Liber I. explicat initium Geneseos et opus sex dierum usque ad requiem Domini in die septimo; liber II. eam explicationem continuat, donec Adam et mulier ejus ejecti sunt de paradiso et custodia posita est ligno vitae. Ad solvendas omnes difficultates illic obvias ubique sensum litteralem inquit; ast quoniam primo conversionis tempore in Scripturis nondum satis versatus erat, justo sae-

¹⁾ Easdem virtutes cardinales iterum definit s. Augustinus lib. I. de libero arbitrio n. 27.

²⁾ Vid. S. Augustini Retract. lib. I. c. 10. De Genesi ad litteram lib. VIII. n. 5. et lib. XI. n. 49. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 1. Cf. Tillemont l. c. Art. LV. (p. 134—36). Ceillier l. c. Art. II §. XI. G. Cuper l. c. n. 174—176.

pius, quotiescunque sensum litteralem facile assequi haud valebat, allegoricum exposuit, ut ea saltem ratione s. Scripturam tueretur; quod postmodum ipse s. Augustinus notavit.¹⁾

s. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

4. *Liber contra Adimantum*, Manichaei discipulum, scriptus c. a. 394., pariter Vetus Testamentum defendit. Is enim multis collatis locis ex Mose et Prophetis totidem opposuit sententias contrarias Novi Testamenti. Quem ut refelleret Augustinus, omnes istos locos ex utroque Testamento in speciem sibi adversantes juste interpretatus apte inter se conciliavit.²⁾

5. *Libri XXXIII contra Faustum Manichaeum*, (Migne l. c. T. XLII. p. 207—518.), blasphemantem Legem et Prophetas eorumque Deum, et Incarnationem Christi, scripti c. a. 400., totidem proprie disputationes sunt, aliae breviores, aliae longiores, quibus Fausti librum, singulis ejus partibus propositis, singillatim eo, quem Faustus tenuit, ordine fortiter solideque refellit.³⁾

Operis occasionem s. Augustinus in ipso ejus initio (L. I. c. 1.) hisce indicat: „Faustus quidam fuit, gente Afer, civitate Milevitanus, eloquio suavis, ingenio callidus, secta Manichaeus, ac per hoc nefando errore perversus. Noveram ipse hominem, quemadmodum eum commemoravi in libris Confessionum mearum.“⁴⁾ Hic quoddam volumen edidit adversus rectam christianam

¹⁾ S. Augustin. de Genesi ad litter. lib. VIII. n. 5. De Genesi contra Manich. lib. II. n. 3. Retract. lib. I. c. 18.

²⁾ Vid. Retract. lib. I. c. 22. Contra adversar. Legis et Prophet. lib. II. n. 40. et 41. Cf. Tillemont l. c. Art. LXVIII. (p. 171). Ceillier l. c. Art. IX. §. II. n. 10. — Ap. Migne l. c. T. XLII. p. 129—172.

³⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 7. et saep. alibi; Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 1. Cf. Maurin. Nota in Retract. cap. cit. hisce libris praefixum. Tillemont l. c. Art. CXIII. (p. 292—93). Ceillier l. c. Art. IX. n. 2—9. Dupin T. III. p. 462—63. L. Berti l. c. cap. 50. (p. 123). — In verbis Fausti, quae in cujusvis libri fronte ponuntur. illud maxime attendendum est, ejus sententiam dialectice ab ipso proponi, ita quidem, ut objectiones Catholicorum praemittere suasque responsiones et cavillationes eisdem subjungere soleat, vid. lib. I. c. 2. et lib. II. c. 2.

⁴⁾ Confession. L. V. c. 3. et 6.

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

fidem et catholicam veritatem. Quod cum venisset in manus nostras, lectumque esset a fratribus, desideraverunt, et jure caritatis per quam eis servimus flagitaverunt, ut ei responderemus. Hoc aggredior nunc in nomine atque adjutorio Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, ut omnes, qui haec legent, intelligant, quam nihil sit acutum ingenium et lingua expolita, nisi a Domino gressus hominis dirigantur.“ — Hoc Opus grande atque perutile ad meliorem Veteris Testamenti intelligentiam insignis est apologia religionis Judaicae et Christianae.¹⁾ Hic igitur ideam Dei, qualis in Veteri Testamento exhibetur, defendit, ejus omniscientiam et omnipotentiam, miraculum quoque, ac quid sit naturale, quid contra naturam, egregie explicat (lib. 22. c. 8—21. lib. 26. c. 3—5. et lib. 29. c. 2.); omnis insuper naturae humanae dignitatem sedulo tuetur (lib. 24.). Tum virorum celeberrimorum Veteris Testamenti, Moysis, Patriarcharum²⁾ ac Prophetarum dicta et facta purgat a variis criminationibus (lib. 12. c. 47—48. lib. 14. lib. 22. c. 23—81. et lib. 33. c. 4—5.), figuras rerum ab iisdem gestarum exponit (lib. 22. c. 82—94.), ac generatim de sensu s. Scripturae Veteris Testamenti praeclare disserit (lib. 22. c. 94—97.). Per Moysen data est Lex, quam a Christo abrogatam esse et a Catholicis minime observari Faustus contendebat. Hinc Augustinus declarat, Legem Mosaicam a Christo vere fuisse adimpletam, quippe quae in Christo partim finem, partim perfectionem acceperit; eandem porro a Catholicis vere, magna tamen ex parte spirituali sensu intellectam, observari, quippe cum Deus, tempora distinguens, olim jusserit, quae tunc litterali sensu observanda erant, simul tamen sensu spirituali futura significabant (lib. 17. c. 5—6. lib. 18. et 19. lib. 16. c. 10. et c. 28—32. item lib. 22. c. 6.); id quod etiam de promissionibus veteris Legis suo modo valet (lib. 4. et lib. 22. c. 7.). Tum generatim utriusque Testamenti discrimine monstrato reddit rationem, cur Christiani quaedam ex Veteri Testamento sensu litterali, alia sensu spirituali observent (lib. 32. c. 8—15.), atque legis et gratiae mutuam relationem ac utilitatem adstruit (lib. 15. c. 8.). Sed Vetus Testamentum continet quoque prophetias; hinc ostendit ex locis quibusdam, quod Moyses praedixerit Christum (lib. 16.);

¹⁾ Hoc in Opere, quoniam Faustus ordine admodum confuso jam dicta saepius repetit, s. Augustinus vero ejus librum integrum eo, quem Faustus tenuit ordine, confutare aggressus est, materiae singulae nec justo semper ordine, neque continenter, nec una solum vice pertractantur; quapropter visum est, praecipuum hujus Operis argumentum ordine systematico, ac proinde nonnihil mutato, facilioris conspectus et memoriae juvandae gratia proponere.

²⁾ Abraham patriarcha rursus defenditur in libro de octo Dulcitii Quaestionibus quaest. 7.

singillatim exponit, quemadmodum et in dictis, et in factis Veteris Testamenti inde ab Adamo Christus cum Ecclesia sua¹⁾ fuerit praenuntiatus, et manifestum reddit, qua ratione praeter miracula etiam prophetiae ad demonstrationem veritatis religionis christianae, salva fide simplici, conferant (lib. 12. et 13. lib. 16. c. 14. et c. 18—21.). Hinc sequitur, merito Christianos tenere auctoritatem Veteris Testamenti, ejusque libros diligentissima tractare cura (lib. 8. 9. et 10.).

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

Praeterea *Novum* quoque *Testamentum* non uno modo lacesitum defendere instituit. Hinc explicatis certissimis regulis Criticae sacrae et absoluta s. Scripturae auctoritate adserta, authenticam et integritatem librorum Novi Testamenti, praesertim Evangelium s. Matthaei et epistolarum s. Pauli, adstruit.²⁾ Tum praecipue Christi incarnationem, nativitatem ex Virgine Maria et genealogias in Evangelium relatas, apparitionem stellae Magis factam, denique veram Salvatoris nostri humanam naturam defendit atque illustrat.³⁾ Praeterea Ecclesiae catholicae dignitatem, doctrinam fidei morumque ex Evangelio Christi acceptam et a fidelibus diligenter absque defectu vel excessu observatam praeclare tuetur (lib. 15. c. 3—4. lib. 5. lib. 20. c. 19—23. lib. 40. et 31.) — Tandem brevissime fundamentum Manichaeismi errorum detegit (lib. 25.), istosque errores tam theoreticos, quam practicos saepius acerrime perstringit ac jugulat (lib. 15. c. 5—7. et c. 9—11. lib. 20. c. 5—18. lib. 21. lib. 22. c. 22. et 98.).

6. *Liber contra Epistolam Manichaei, quam vocant fundamenti*, (Migne l. c. T. XLII. p. 173—206.), quia reapse totum paene, quod Manichaei credebant, complectebatur, scriptus est c. a. 396. (vid. supra §. 161. p. 263.). Hujus epistolae partem solummodo priorem, quae continet Manichaeismi principia, insigni cum caritate et moderatione s. Augustinus refellit; Manichaei superbam arrogantiam destruit (n. 6—13.), ac fusius disputat de natura Dei et animae humanae, de duobus principiis, bono scilicet

¹⁾ „Christum sonant haec omnia (Vet. Testam.); caput illud quod jam ascendit in coelum, et hoc corpus ejus, quod usque in finem laborat in terra.“ S. Augustin. contra Faust. lib. 22. c. 94. Vid. etiam contra Crescon. lib. III. n. 71—72. item lib. de unit. Ecclesiae n. 2. 7. 24.

²⁾ Lib. 11. c. 2—6. lib. 13. c. 4—5. lib. 17. c. 3—4. lib. 18. c. 7. lib. 28. c. 2—5. lib. 32. c. 16—22. et lib. 33. c. 6—9.

³⁾ Lib. 2. 3. 7. 23. 26. 27. 29. lib. 11. c. 7—8. et lib. 28. c. 3. De Christi genealogia juxta Matthaeum et Lucam ejusque nativitate ex B. Virgine Maria praeclare etiam tractat s. Augustini Sermo 51.

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

ac malo, de creatione, de natura et origine mali (n. 16. et n. 19—49.); denique ea omnia paucis comprehendit, quae ipsum in Ecclesia catholica teneant (n. 5. cf. n. 17.).¹⁾

7. *De Actis cum Felice Manichaeo libri II*, (Migne l. c. p. 519—552.), confecti a. 404. (vid. supra §. 161. p. 263.), disputationem cum isto haeretico habitam accurate referunt, in qua lecta epistola fundamenti confutatur.²⁾

Postquam initio Augustinus ostendit, Manichaeum non esse Apostolum Jesu Christi, quippe cum Paracletus Spiritus S., a Christo promissus, pridem hominibus missus fuerit (lib. I. c. 1—15.), deinceps probat, naturam Dei simplicem, immutabilem esse et incorruptibilem (lib. I. c. 17—lib. II. c. 3.); naturam vero incorruptibilem nec impetum timere, nec pugnam inire, nec partem amittere posse; hinc distinctionem hominum in justos et peccatores non ex diversitate naturarum, sed ex distinctione meritorum, ac proinde ex libero cujusvis hominis arbitrio repetendam, neque animam hominis partem Dei esse censendam; ea porro ratione generis humani redemptionem factam per Christum Salvatorem sano demum ac vero sensu intelligendam esse (lib. II. c. 3—22.).

8. *Liber de natura boni* (Migne l. c. p. 551—572.) contra Manichaeos pariter scriptus c. a. 404. (vid. supra §. 161.), ostendit, naturam incommutabilem Deum esse ac summum bonum, atque ab illo esse caeteras naturas sive spirituales, sive corporales, atque omnes, in quantum naturae sunt, bonas esse (c. 1—17. et c. 19.); tum diligenter inquirat ac potissimum negative determinat, *quid* et *unde sit malum* (c. 18—40.), docens inter alia, ignem aeternum, qui malos cruciabit, non esse malum (c. 38—39.), demum quanta Manichaei, notionem boni malique non percipientes, et mala ponant in natura boni, et bona in natura mali; quas tamen naturas non finxit nisi error ipsorum (c. 41—48.).³⁾

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 2. Cf. Tillemont l. c. Art. CXII. (p. 288). Ceillier l. c. Art. IX. §. III. n. 1.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 8. Cf. Maur. *Admonit.* in h. lib. Tillemont l. c. Art. CLIV. (p. 412—14). Ceillier l. c. Art. IX. §. IV. n. 1—4.

³⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 9. Cf. Tillemont l. c. Art. CLXVIII. (p. 450). Ceillier l. c. Art. IX. §. IV. n. 5.

9. *Liber de duabus animabus*, (Migne l. c. p. 93—112.), S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos. scriptus c. a. 391. (vid. supra §. 160.), ratione dialectica et populari primo destruit Manichaeorum errorem, quo illi duo esse animarum genera contendebant, quibus ita singulas naturas propriasque tribuerunt, ut alterum de ipsa Dei esse substantia, alterum vero neque a Deo creatum admitterent; et liquida ratione demonstrat, omnem animam auctori Deo essetribuendam (n. 1—9.). Tum proposita quaestione: Unde ergo peccata et omnino unde sit malum (n. 10.), et explicata notione *voluntatis* atque *peccati* liberam hominis voluntatem omnis peccati esse causam ex communi hominum sensu adstruit (n. 12—15.), rursumque errorem istum de duplici animarum genere luculenter inde convellit.¹⁾

10. *Acta seu Disputatio contra Fortunatum Manichaeum*, biduo habita, uno tamen libro comprehensa a. 392. (vid. supra §. 160.). Versatur ibi quaestio, unde sit malum; Fortunatus mali naturam Deo coaeternam persuadere conatur tam ex ratione, quam ex variis s. Scripturae locis, praesertim aliquot Christi parabolis; Augustinus victrici ingenii acumine et profunda s. Scripturae cognitione objectiones illius solvit, asserens, exortum fuisse hominis malum ex libero voluntatis arbitrio.²⁾

11. *Libri III de libero arbitrio*, (Migne l. c. T. XXXII. p. 1231—1310.), Romae inchoati a. 388., non tamen ante a. 395. absoluti (vid. supra §. 160.), Dialogum repraesentant habitum inter Augustinum ejusque amicum Evodium.³⁾

¹⁾ Vid. praesertim de notione voluntatis et peccati *Retract.* lib. I. c. 15. Notionem peccati in hoc libro propositam Pelagianis minime favere Augustinus declarat in *Op. imperf. contra Julian.* lib. I. c. 44—47. Cf. de hoc libro Tillemont l. c. Art. LXVII. (p. 168—69). Ceillier l. c. Art. IX. §. II. n. 8. — Caeterum ex judicio s. Augustini „tota illa secta (Manichaeorum) ista bicipiti, vel potius praecipiti animarum varietate fulcitur“; lib. de duabus anim. n. 22. cf. Ceillier l. c. n. 7.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. I. c. 16. Cf. Maur. *Admonit. in h. lib.*; Tillemont l. c. Art. LXVIII. (p. 169—71). Ceillier l. c. Art. IX. §. II. n. 9.

³⁾ Vid. *Retract.* lib. I. c. 9. S. Augustini ep. 31. n. 7. ep. 143.

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

Hic solvitur quaestio: *Unde sit malum?* et ea praesertim difficultas removetur, quo modo, cum non possit admitti immutabilis quaedam et Deo coaeterna mali natura, imo cum omnia ab uno Deo creata sint, peccata autem et mala ex iis animabus, quas Deus creavit, originem trahant, non Deus ipse sit auctor mali.¹⁾

Hinc primo explicatur, quid sit male facere. tumque mala hominum facta ex libero voluntatis arbitrio proficisci ostenditur, quippe cum libidini, quae in omni facto malo dominatur, mens ultro ac sponte serviat et absque ulla necessitate a divinis verereque manentibus aversus ad mutabilia atque incerta convertatur (lib. I.).²⁾ — Libro II. nova exsurgit difficultas, cur nempe Deus homini liberum voluntatis arbitrium dederit, quod utique si non accepisset, non peccaret. Ad eam solvendam primum exponit, cur Deus generatim homini liberam voluntatem dare debuerit (n. 1—3.); porro ad novam objectionem, liberam voluntatem ita nobis dari debuisse, ut ad malum usum seu ad peccandum converti non posset (n. 4. et n. 47.), satis fuse respondet, solide probans, Deum existere (n. 5—39.) et ex ipso esse omnia bona (n. 40—47.), ac tandem inter bona. et ea quidem non minima, numerandam esse liberam voluntatem (n. 47—54.). — Libro III. longe difficillimas quaestiones dissolvit, nempe unde ille motus existat, quo ipsa voluntas avertitur a communi et immutabili bono, et ad propria vel aliena vel infima, atque omnia commutabilia bona convertitur (n. 1—3.); porro qua ratione, cum Deus hominem peccaturum esse praesciret, ac proinde id fieri necesse

n. 2. n. 5—7. ep. 162. n. 2. ep. 166. n. 7. n. 18—20. Lib. contra Secundinum c. 11. Cf. Maur. Admonit. in hos lib.; Tillemont l. c. Art. LXXXIV. (p. 212—14). Ceillier l. c. Art. II. §. VIII. — Quoniam vero libri isti, Pelagianis nondum exortis, contra Manichaeos conscripti sunt, qui negabant ex libero voluntatis arbitrio mali originem duci, eam libertatem tam operose defendit, ut nonnisi transeunter gratiam Dei pariter necessariam commemoraverit et commendaverit. Unde plane immerito factum est, ut et ipse Pelagius praesidium hic sibi quaereret, et Semipelagiani errores suos inde confirmare studerent, vid. s. Augustini lib. de natura et gratia contra Pelag. n. 80—81. Epist. Hilarii ad Augustin. n. 8. S. Augustin. lib. de dono perseverant. n. 26—30. Retract. l. c.

¹⁾ Vid. Retract. lib. I. c. 9. n. 1. et 2. De libero arbitrio lib. I. n. 1. 4. et 5.

²⁾ Totius hujus argumentationis capita comprehenduntur lib. I. n. 34—35.

esset, ex una parte hominis libertas, ex altera parte Dei justitia s. Augustini
salva consistere possit (n. 4—12. praesertim n. 9.); dein utrum Scripta
non melius esset, si homines peccatores futuri omnino creati non contra
fuissent, vel si omnes homines eo in statu creati essent, quo nunc Manichaeos.
sunt angeli Beatique in coelo, qui a Dei amore excidere nunquam
possunt (n. 12—35.). Tandem egregie adstruit, nullo modo fieri
posse, ut Creatori nostro recte peccata nostra tribuantur, sed
potius peccata nonnisi propriae hominum voluntati tribuenda¹⁾,
nec ullam ulteriorem eorundem causam quaerendam esse (n. 36
—50.). Neque tamen diffitetur, esse etiam peccata orta ex igno-
rantia et infirmitate, quae vero et ipsa ex primo illo peccato
liberae voluntatis originem ducunt, et simul cum illo peccato in
omnes Adae posteros justissima Dei poena transierunt (n. 51—70.);
ubi istud quoque explanat, qua demum ratione primus homo, bonus
a Deo creatus, ipseque diabolus liberae voluntatis abusu ruerint
in peccatum (n. 71—77.).

12. *Liber contra Secundinum*, (Migne l. c. T. XLII.
p. 577—602.), scriptus c. a. 405. (vid. supra §. 161. p.
264.), librorum contra Manichaeos ultimus ac perfectissi-
mus est.²⁾ In eo probat, res omnes ex nihilo per Deum
Patrem ejusque Filium Unigenitum fuisse creatas, ac pro-
inde nullam substantiam Deo coaeternam, ipsam vero
animam humanam, utpote ex nihilo creatam, esse muta-
bilem (c. 3—11. praesertim c. 8.)³⁾; porro malum non
esse substantiam quamdam, sed „inclinationem ab eo,
quod magis est, ad id, quod minus est“ ex propria vo-
luntate perquam subtili peccati expositione manifestum
reddit (c. 12—19. praesertim c. 17.); pugnam Dei cum
gente tenebrarum, qua scilicet vera Dei notio tollitur,
argute explodit (c. 20.); calumnias quasdam Veteri Testa-

¹⁾ Cum autem de libera voluntate recte faciendi loquitur, eam
intelligit, in qua homo ab initio factus est, vid. de libero arbitrio
lib. 3. n. 52.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 10. *Secundini Epistola* ad Augusti-
num, ex qua ipsa haereticus iste erroris convincitur (vid. lib. contra
Secund. c. 3. et 12.), praefixa huic libro, necessario ad librum recte
intelligendum antea legenda est. Cf. Tillemont l. c. Art. CLXVIII.
(p. 450—51). Ceillier l. c. Art. IX. §. IV. n. 6.

³⁾ Hoc uno firmissime constituto totius Manichaeorum systematis
radix praeciditur, ut ipse monet s. Augustinus lib. ad Oros. contra
Priscill. et Origen. n. 1.

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

mento impactas refellit (c. 21—23.): suumque adversarium, ut convertatur ad veritatem, blande invitat (c. 24—26.).¹⁾

13. Libris his contra Manichaeos merito subjunguntur: *Libri II contra Adversarium Legis et Prophetarum*, (Migne l. c. T. XLII. p. 603—666.), scripti c. a. 420. (vid. supra §. 161. p. 265.), plane similes libris contra Faustum et Adimantum.²⁾

Itaque priori libro initium Geneseos de mundi creatione defendens exponit (n. 1—7.); tum de hominis creatione, de praecepto Protoparentibus a Deo dato, de peccato Adae ejusque poena, nec non de arbore vitae disserit (n. 18—28.). Porro Deum, Veteris Testamenti auctorem, cui adversarius iste ob gravissimas poenas leviori quandoque peccato inflictas crudelitatem vitio verterat, praeclare tuetur, ostendens, „in utroque Dei unius Testamento et amandam bonitatem et timendam severitatem“ (n. 28—36.); idem Deus, cur sacrificiis olim delectatus fuerit, exponit (n. 37—39.); ac Deum in Veteri Testamento non vere poenitere, nec oblivisci aut ignorare (n. 39—45.), nec multo minus auctorem esse malorum (n. 46—49.), vel turpia quaedam et indigna praevaricatoribus legis suae minitatum esse (n. 50—52.) ostendit. — Libro II Novi Testamenti loca, quae Legis et Prophetarum adversarius velut eis contraria collegit, singillatim discutit. Hic igitur profanas et aniles fabulas et genealogias interminatas a s. Paulo Apostolo commemoratas explicat (n. 1—2.); falsum esse demonstrat, Paulum Apostolum pro varietate personarum, quibus loquebatur, in quinque diversis personis locutum esse (n. 3—8.); tum refellit assertionem, Prophetas Veteris Testamenti, Spiritu S. actos, usque ad Joannem Baptistam nec vere Christum praenuntiasse, nec omnino ad regnum coelorum pertinere (n. 9—20.), Moysen vero animam credidisse mortalem et spem resurrectionis hominibus ademisse (n. 21—22.). Praeterea Legis antiquae, quam Moyses ministravit, ejusque promissionum dignitatem et verum pretium adstruit (n. 23—33.), et egregia admonitione Operi suo finem imponit (n. 36. seqq.).³⁾

¹⁾ Eosdem Manichaeos feriunt etiam s. Augustini Sermo l. 2. 12. 50. 153. 182. 237. Enarratio in Psalm. 140. n. 10—12. et Libri Confessionum ac Liber de vera religione pluribus in locis.

²⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 58. Cf. Tillemont l. c. Art. CCCIII. (p. 804—805). Ceillier l. c. Art. IX. §. V.

³⁾ Totius fere Operis argumentum ipse s. Augustinus brevi conspectu exhibet lib. II. n. 34—35.

14. *Liber ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas*, (Migne l. c. T. XLII. p. 669—678.), rogante presbytero isto a. 415. scriptus (vid. supra §. 161. p. 264.), praesertim errores Origenistarum paucis refellit.¹⁾ Probat itaque, animam ex nihilo creatam esse (n. 2—3.); daemonum ac damnatorum poenas in inferno nunquam finitum iri (n. 8.). Creationem porro hujus mundi non praecedentibus peccatis rationalium spirituum, sed soli divinae bonitati ac sapientiae recte tribui, sidera vero non esse animata, ipsos denique angelos, quantumvis perfectos, in comparatione Dei minus justos, non tamen purgandos, recte dici posse asserit (n. 9—14.).

S. Augustini
Scripta
contra
Manichaeos.

§. 167.

b. S. Augustini Opera contra Donatistas.

Opera contra Donatistas fere omnia intra annum 400—412. conscripta sunt, quibus praecipuos istorum haereticorum errores (vid. supra §. 161. p. 264. seqq.) contrivit²⁾, veramque doctrinam de Ecclesia visibili, de opere operato in sacramentis Novae Legis, de valore baptismi extra Ecclesiam collati atque de sacramento baptismi non iterando non minus luculenter exposuit, quam strenue defendit. Sunt autem libri isti³⁾:

Scripta
contra
Donatistas.

1. *Psalmus contra partem Donati*, (Migne P. L. T. XLIII. p. 23—32.), dictus *Abecedarius*, conscriptus est ab Augustino adhuc presbytero (a. 393.) in gratiam rudioris

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 44. et ep. 169. n. 13. Ipsa *Orosii Consultatio seu Commonitorium* isti libro a capite adjuncta est. Cf. Tillemont l. c. Art. CCXLVII. (p. 650—51). Ceillier l. c. Art. IX. §. VI. — De Origenis erroribus vid. supra §. 148.

²⁾ Errores hosce s. Augustinus ita paucissimis verbis comprehendit: „Duo mala vestra vobis objicimus; unum, quod erratis in baptismi quaestione, alterum, quod vos ab eis, qui de hac re verum sentiunt, separatis,“ contra Crescon. lib. III. n. 3.

³⁾ Habentur libri omnes contra Donatistas in edit. Maur. Paris. T. IX. (ed. Venet. tertiae T. XII.); ap. Migne P. L. T. XLIII.

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

plebis, ut cantari posset, sicque memoriae facilius inhaereret causa Donatistarum.¹⁾ In eo totius schismatis historiam cum brevi ejusdem refutatione claro et simplici sermone exhibet, et in epilogo ipsam Ecclesiam loquentem inducit, quae Donatistas tanquam filios desertores tenerimo affectu ad reditum hortatur.

2. *Contra epistolam Parmeniani libri III*, (Migne l. c. p. 33—108.), c. a. 400. scripti sunt.²⁾ In his libris confutat Augustinus Parmeniani, Donatistarum Episcopi Carthaginensis jam defuncti, epistolam ad Tichonium, pariter Donatistam, quem utpote veritati saltem ex parte cedentem iste corrigere voluerat.

Tichonius nempe Catholicis concesserat, veram Christi Ecclesiam ex Prophetarum vaticiniis in totum orbem debere diffundi. neque eam in toto orbe diffusam per peccata hominum contra Dei promissiones in angulum terrae coactari posse, quin tamen agnosceret. Catholicos in Africa constitutos revera pertinere ad Ecclesiam toto orbe diffusam. Parmenianus igitur in sua ad Tichonium epistola universam Ecclesiam gravissimi peccati insinulabat, quod cum hominibus, traditione librorum sacrorum, homicidio aliisque criminibus maculatis, communicasset (lib. I. n. 1.): hinc autem, adductis multis s. Scripturae locis, inferebat, bonos quoque malorum communiōe tolerata maculari sicque Ecclesiam interire; unde consequens erat, veram Christi Ecclesiam in solo Donatistatum coetu, licet parvo, attamen immaculato, persistere. Contra haec Augustinus evincit, prophetias Veteris Testamenti de Ecclesia Christi per totum orbem diffundenda vere in Ecclesia catholica esse impletas (lib. I. n. 2—3.): crimen vero traditionis post accuratam inquisitionem nequaquam potuisse probari (lib. I. n. 4—12.): denique crimen caedis seu cruentae persecutionis in Donatistas excitatae nullo plane jure

¹⁾ Psalmus hic non metricè compositus est, sed tantum rhythmo quodam cadit; vocatur *abecedarius*, quia strophæ quaelibet 12 versuum per ordinem a litteris alphabeti latini incipit, progrediendo ab A usque ad V: duodenis ejusmodi versibus, quos verosimiliter praeceptor cantabat, subjungitur idem semper hypopsalma, quod populus responderet. Vid. *Retract.* lib. I. c. 20. Cf. Tillemont l. c. Art. LXXVIII. (p. 197). Ceillier l. c. Art. X. §. I. n. 1.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II, c. 17. Cf. Maur. *Admonit.* praevia in hos libros; Tillemont l. c. Art. CCXXVIII. (p. 333—34). Ceillier l. c. Art. X. §. I. n. 3—10.

Catholicis objici, cum et ipsi Donatistae frequenter brachium saeculare imploraverint saevaque varia perpetraverint, et Imperatores catholici potestate gaudeant, haereticos atque schismaticos coërcendi sive puniendi (lib. I. n. 13—21.). Dein vero, transiens a quaestione facti ad oracula divina (cf. lib. II. n. 32.), ostendit, si vel maxime illi omnes merito accusarentur, reique manifestissime peragerentur, non inde tamen secuturum, Ecclesiam catholicam non esse amplius veram Christi Ecclesiam, licet a communione eos non arceret (lib. II. et III.). Itaque (lib. II.) s. Scripturae verba, a Parmeniano contra Ecclesiam catholicam prolata, singillatim explicat, quibus nempe homines jubentur bonum et malum, justum injustumque discernere¹⁾ (n. 1—5.), vel quibus peccatorum orationes, praedicatio verbi divini et sacrificia, utpote a solis mundis peragenda, dicuntur Deo non placere²⁾ (n. 6—19. et n. 26.). Dehinc ex aliis rursus Scripturae locis³⁾ concludit Parmenianus, verum baptismum a peccatoribus dari non posse (n. 20—25. et n. 27—36.); et instat, ex vera Christi Ecclesia peccatores omnes ejici oportere⁴⁾ (n. 37—43. et lib. III.). Haec omnia s. Scripturae testimonia Augustinus rite explanat, simulque Ecclesiae catholicae principia circa disciplinam ecclesiasticam in malos exercendam proponit (lib. III. n. 1—16.), propriam Donatistarum agendi rationem erga Maximianistas eis opponit (n. 21—23.), eosque demum redarguit, qui poenas justissimas ipsis inflictas pro martyrio haberi vellent (lib. III. n. 29.).

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

3. *Contra litteras Petiliani libri III*, (Migne I. c. p. 245—388.), conscripti sunt ab a. 400. usque ad 402.⁵⁾

Horum librorum primus, scriptus in forma epistolae ad Catholicos directae, respondet litteris Petiliani Donatistae, Cirtensis Episcopi, quas iste ad suos adversus Ecclesiam catholicam scrip-

¹⁾ Isai. 5, 20. Proverb. 17, 15.

²⁾ Isai. 59, 1—8. Eccli. 10, 2. Isai. 66, 3. Proverb. 21, 27. Exod. 19, 22. et 30, 20—21. Levit. 21, 21. Joh. 9, 31. Psalm. 49, 16—20. Eccli. 15, 9.

³⁾ Jerem. 2, 12—13. et 15, 18. Eccli. 34, 30. Psalm. 140, 5. Eccli. 10, 1. Sapient. 1, 5. Joh. 3, 6. et 20, 21—23. 1. Cor. 4, 7. Joh. 3, 27. Eccli. 1, 15. juxta Septuag.; denique exemplum Jesu Christi a Joanne praecursore baptizati.

⁴⁾ 2. Chron. 19, 2. 1. Reg. 2, 30. Ephes. 5, 11—12. 1. Tim. 5, 22. 1. Cor. 5, 6. Lev. 10, 9—10. 1. Cor. 5, 13. Jerem. 23, 28. Isai. 52, 11. Psalm. 25, 4—10. Eccli. 2, 10.

⁵⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 25. Cf. Maur. Admonit. in hos libros; Tillemont I. c. Art. CXXVII. (p. 330—333.) cum Nota 31. (p. 985—86.) Art. CXLII—IV. (p. 375—82). Ceillier I. c. Art. X. §. III.

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

serat, ex parte, quippe quum prior solum parva pars istarum litterarum tunc (a. 400.) in manus Augustini venisset. Dein vero (a. 402.) acceptis integris Petiliani litteris, singula earundem dicta proponens singillatim ex ordine confutavit (lib. II.). Interim vero Petilianus lectae priori s. Augustini epistolae (seu libro I.) continuo novam opposuit conviciorum plenam, cui vicissim Augustinus librum tertium objecit.¹⁾ Petilianus in litteris suis crimen ac invidiam rebaptizationis a parte sua amoliri conatur, asserens Catholicos omnino baptismum non habere ac proinde se baptismum nequaquam repetere.²⁾ Quam sententiam primum ita firmat: „Conscientia namque sancte dantis attenditur. quae abluat (in baptismo conscientiam) accipientis; nam qui fidem sciens a perfido sumpserit, non fidem percipit, sed reatum; omnis enim res origine et radice consistit, et si caput non habet aliquid, nihil est“ (lib. II. n. 6. 8. 10. cf. lib. III. n. 23.). Hinc duplex fuit Donatistarum assertio, scilicet communicari tam sanctitatem hominis baptizantis, veluti radicis, ei, qui baptizatur, quam culpam ejus, qui deliquit, omnibus et singulis, qui in communionem ejus ecclesiastica permanent. Quapropter quum Catholicis crimen traditionis librorum sacrorum et persecutionis Donatistarum ab iis imponeretur, consequens erat, ut baptismum a quocunque catholicae communionis homine collatum repudiarent, et invalidum nullumque haberent. Hosce dein errores omnes variis s. Scripturae locis Petilianus munire studet.

Augustinus vero caeteris, quae sunt leviora, missis, lib. II. n. 2—6. et lib. III. n. 16.) supremum Donatistarum principium ante omnia diligentissime exagitat, id unum praecipue opponens et urgens, quod baptizatoris conscientia criminibus occultis haud raro sit inquinata, eoque in casu principium istud ad sequelas absurdas ac manifeste impias necessario deveniat; ubi varia etiam adversariorum effugia miro ingenii acumine obstruit. Locos insuper s. Scripturae a Petiliano in patrocinium suae assertionis adductos (Matth. 7, 16—17 et 12. 35. Eccli. 34, 30.) recte interpretatur; et ex propria Donatistarum in Maximianistas agendi agendi ratione illos impugnat. Pars videlicet Donatistarum, duce Maximiano Episcopo factionem schismaticam a reliquis separatam constituerant (a. 393.), quae iterato ab illis damnata fuit. Attamen quoscunque ex damnatis Maximianistis, sive blanditiis sive terrore aut vi adhibita ad suam communionem Donatistae reduxerunt, eosdem cum iis quos hi Maximianistae baptizaverant, in

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 25. item contra litteras Petil. lib. I. n. 1. 21. 27. lib. II. n. 1. 42. lib. III. n. 1—2. 16. 26. 38. 61. 61. et contra Cresconium lib. I. n. 1.

²⁾ Vid. S. Augustin. contra litteras Petil. lib. I. n. 2. lib. II. n. 49. 51. 56—65.

suis honoribus absque ulla in quopiam repetitione baptismi rece-
 perant. Unde s. Augustinus Donatistas convincit, eos sectae suae
 augendae gratia supremum suum principium deseruisse et apertis-
 sima contradictione implicari. Simul autem ex pluribus s. Scrip-
 turae locis (Ps. 117, 8. Jerem. 17, 5. Ps. 3, 9. et 59, 13. 1. Cor.
 3, 6—7. Rom. 4, 5. Joh. 1, 33.) doctrinam catholicam adstruit,
 scilicet non hominem, baptismi qualemcunque ministrum, sed
 ipsum Christum semper esse, qui invisibili ministerio justificat
 impium, qui dat fidem baptizandis, qui est origo regeneratorum
 et caput Ecclesiae.¹⁾ — Praeterea ostendit, Catholicos neque tra-
 ditores esse, neque persecutores, ac proinde quaecunque s. Scrip-
 tura de talibus dicat, in Catholicos non convenire; imo nec si
 crimen traditionis Caeciliano legitime probatum fuisset, inde se-
 cessionem Donatistarum ab Ecclesia catholica defendi posse,
 quandoquidem et schismatis malum sit gravissimum, et communio
 malorum, qui in Ecclesia pacis causa tolerantur, bonos malis non
 consentientes non maculet; Donatistarum etiam complures, ac
 maxime Optatum, Thamugadensem Episcopum, gravissimas perse-
 cutiones in adversarios excitasse; demum Imperatores merito
 posse delinquentes coërcere atque corrigere, quin haec justa pun-
 itio dicenda sit persecutio.²⁾ Ex quibus omnibus sequitur, veram
 Christi Ecclesiam non ad paucos Donatistas redactam esse, sed
 eam non aliam esse, nisi Ecclesiam catholicam, juxta veteres
 prophetias per totum orbem diffusam; cui deum contra varias
 Petiliani calumnias caeteras quoque verae Ecclesiae notas, prae-
 cipue notam sanctitatis et Apostolicae Episcoporum successionis,
 asserit³⁾, verumque et unicum baptismum ita tribuit, ut tamen
 extra ipsam quoque eundem haberi posse haud neget; unde de-
 mum infert, baptismi iterationem a Donatistis factam inauditum
 esse sacrilegium, receptionem vero Donatistarum penes Catho-
 licos, baptismo non iterato, juxta praeceptum Domini rectissime
 fieri.⁴⁾ — Libro III. praeter confirmationem eorum, quae libro I.
 asseruerat (vid. Notas praeced.), S. Augustinus, verus imitator
 Christi, qui fuit mitis et humilis corde, horrendas criminationes,

S. Augustini
 Scripta
 contra
 Donatistas.

¹⁾ Lib. I. n. 2—18. lib. II. n. 5—16. et lib. III. n. 16—28.
 n. 31—41. n. 47—69. item Crescon. lib. II. n. 21—26. n. 29—38.
 lib. III. n. 5—9. n. 11—14.

²⁾ Lib. I. n. 19—31. lib. II. n. 17—55. n. 92—104. n. 163—230.
 n. 240—45. lib. III. n. 29. n. 42—46. n. 69—71. item contra Crescon.
 lib. II. n. 27—28. et lib. III. n. 29—69. n. 77—88. n. 93.

³⁾ Lib. II. n. 90—91. n. 105—8. n. 111—174. lib. III. n. 41.
 item contra Crescon. lib. III. n. 70—77.

⁴⁾ Lib. II. n. 58—89. n. 109—110. (cf. n. 216—222.) n. 231—39.
 n. 246—47. item contra Crescon. lib. III. n. 10.

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

quas Petilianus in ipsum evomuerat, sane admiranda animi tranquillitate, humilitate et mansuetudine amovet (n. 1—15. et n. 18—22.).

4. *Libri IV contra Cresconium*, (Migne l. c. p. 445—594.), Grammaticum partis Donati, scripti c. a. 406.¹⁾, necessario cum Opere proxime praecedente junguntur, utpote ejusdem defensionem, confirmationem ac illustrationem continentes. Cresconius videlicet Donatista, ordine laicus, professione Grammaticus, evoluta Augustini libro I. contra Petilianum, partem suam adversus Augustinum defendendam, necnon propugnandam Petiliani epistolam susceperat. Ejus Operi s. Doctor his libris quatuor respondet.

Quoniam Donatistae omnem cum Catholicis congressum, quo de causa dissensionis disputari ruptaque Ecclesiae unitas restitui posset, declinabant, veluti eloquentiam et dialecticam ceu impias artes abhorrerent, Augustinus utramque praeclare defendit, et Episcoporum praecipuum esse munus demonstrat, omnibus hominibus veritatem annuntiare (lib. I. n. 1—25.). Dein vero quum Catholici non negarent, bonum esse baptismum ac Donatistas quoque habere baptismum, Donatistae inde concludebant, eum, qui habere baptismum velit, in societate Donatistarum esse debere. Quod Augustinus refellit docens, nec ea, quae in se bona sunt, nec ipsa etiam sacramenta semper prodesse habentibus, atque in specie baptismum, extra Ecclesiam acceptum, haberi quidem, at non prodesse, quippe cui desit, quod ipsum utilem reddere possit quodque in sola Ecclesia catholica reperiatur, nempe *donum sanctae caritatis*; qua post congruam poenitentiam accepta homo extra Ecclesiam baptizatus in melius mutatur ac merito absque iteratione baptismi recipitur in Ecclesiae sinum (lib. I. n. 26—40. et lib. II. n. 10—20.).²⁾

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 26. Cf. Maur. *Nota* his contra Crescon. libris praemissa; Tillemont l. c. Art. CLXII. (p. 434—436.) Ceillier l. c. Art. X. §. V.

²⁾ Haec, in quibus omnis controversiae nodus haeret, magis adhuc dilucidantur libro IV. contra Crescon. n. 16. 19. 21.—26. et n. 76. — Sed maxime notatu digna sunt s. Augustini verba isthaec: „Cum veniunt ad nos vestri, incipientes esse nostri, accipiunt, quod non habebant. . . . Accipiunt enim primitus ipsam Ecclesiam, et in ea pacem, caritatem, unitatem, per fontem ejus proprium et invisibilem Spiritum S., sine quibus utique nullo dubitante interiissent, quidquid aliud apud vos, quod de Ecclesia foras trahi potuit, habuissent.“ Lib. II. contra Crescon. n. 19. cf. n. 16. 17. 18.

Libro II. et III. *schismatis et haeresis* notione sedulo ex-
 pensa primum Donatistas inter haereticos esse habendos demon-
 strat (lib. II. n. 3—9.), ac qua ratione haereticorum sive Epis-
 copi, sive laici in Ecclesiam sint recipiendi, exponit (lib. II. n.
 10—20). Tum librum I. contra litteras Petiliani. olim a se scrip-
 tum, nunc vero a Cresconio impugnatum, singillatim defendit¹⁾;
 et praecipue ostendit, quatenus, licet unus idemque semper sit
 baptismus, praestet tamen a justo et fidei, quam ab injusto et
 infideli ministro baptismi sacramentum percipere (lib. II. n. 4—6.).
 Insuper docet, s. Cypriani auctoritatem, ad quam Donatistae pro-
 vocare solebant²⁾, eos damnare magisque Catholicis patrocinari.
 quum iste Sanctus non obstante malorum in Ecclesia consortio
 schisma non fecerit, imo, licet de baptismo diversam sententiam
 teneret, magnum tamen schismatis malum plurimum detestatus
 fuerit (lib. I. n. 38. lib. II. n. 39—49. lib. III. n. 2—3.). Denique
 ubi non semel monuit, solam Maximianistarum causam plane suf-
 ficere ad praecipuos Donatistarum errores convellendos³⁾, id per
 partes etiam exequitur, refutata integra Cresconii epistola de
 sola Maximianistarum causa (lib. IV.).

S. Augustini
 Scripta
 contra
 Donatistas.

5. *Libri VII de Baptismo*, (Migne l. c. p. 107—244.),
 scripti c. a. 400., Donatistarum argumenta pro iterando
 baptismo destruunt, praesertim docendo, non solum eos
 non adjuvari auctoritate s. Cypriani, sed per ipsam ma-
 xime convinci atque subverti.⁴⁾

Primum igitur tam ex ratione, quam ex s. Scriptura ad-
 struit, baptismum extra Ecclesiam catholicam dari posse ab hae-
 reticis vel schismaticis, non tamen, excepto casu necessitatis, ab
 iis accipiendum, nec in haeresi vel schismate scienter baptizatis
 quidquam prodesse ob caritatis defectum; baptismus enim, ubi-
 cunque conferatur, solius est Ecclesiae, quae non per eosdem
 semper ministros, nec unius indolis filios Deo parit (lib. I. n. 1

¹⁾ Hinc quoque factum est, ut argumentum horum librorum (inde
 a lib. II. n. 21. usque ad finem libri III.) jam supra simul cum argu-
 mento librorum contra litteras Petiliani fere integrum proponeretur,
 quoniam scilicet ibi magis proprius ejusdem locus esse videbatur.

²⁾ Vid. S. Augustin. de Baptismo contra Donat. lib. I. n. 29.

³⁾ Contra litteras Petil. lib. I. n. 10—20. n. 29—31. lib. II. n.
 132. lib. III. n. 42—46. Contra Crescon. lib. III. n. 15—28, n. 58—66.
 n. 69. et n. 94. cf. lib. IV. n. 81. 82. et 83. item de Baptismo contra
 Donat. lib. I. n. 7—8.

⁴⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 18. Cf. Tillemont l. c. Art. CXXVIII.
 (p. 334.) Ceillier l. c. Art. X. §. II.

S. Augustini — 27.) Tum conversus ad auctoritatem s. Cypriani Episcopi et Martyris, a Donatistis sibi objectam (lib. I. n. 26—29. lib. II. n. 1—2.), primum illis ostendit, a Cypriani doctrina agendique ratione eorum schisma apertissime damnari, etsi eorum opinioni de rejiciendo haereticorum baptismo errore facile excusabili favere videatur (lib. II.). Allatas dein a s. Cypriano ejusque collegis rationes ad evincendum, „Christi baptismum per haereticos dari non posse“ ideoque baptizatos ab haereticis venientes ad Ecclesiam oportere denuo baptizari, insigni prudentia ac modestia singillatim refellit (vid. lib. VII. n. 1.). Quem in finem s. Cypriani epistolam ad Jubajanum (lib. III. IV. et V. n. 1—23.) et ad Quintum (lib. V. n. 24—27.), nec non Synodicam ad Episcopos Numidia (lib. V. n. 28—30.) et epistolam ad Pompejum (lib. V. n. 31—39.) egregie interpretatur; denique sententias 85 (seu 87) Episcoporum congregatorum in Concilio Carthaginensi sub s. Cypriano ob causam baptismi haereticorum (vid. supra T. I. §. 81.) recitat, explanat ac corrigit (lib. VI. et VII.). In toto hoc Opere multae quaestiones incidentes discutiuntur ac solvuntur de baptismi necessitate ac valore, de ejus effectibus atque circumstantiis, nec non de baptismo Joannis, insuper de auctoritate Ecclesiae atque traditionis Apostolicae.¹⁾

6. *Liber de unico Baptismo contra Petilianum*, (Migne l. c. p. 595—614.), scriptus c. a. 406—410, plane similis est argumenti.²⁾ Probat autem hic, baptismum Christi unum esse, qui sive in Ecclesia, sive extra Ecclesiam conferri possit, eumque semel rite collatum nunquam iterandum³⁾, sed tantum mala, eidem extra Ecclesiam ad-

¹⁾ Non possum non s. Augustini ea de re sententiam hic subungere, quae ita habet: „Quod nos admonet (s. Cyprianus), ut ad fontem recurramus. id est, ad Apostolicam traditionem, et inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, et sine dubitatione faciendum.“ „Consuetudo illa, quae opponebatur Cypriano, ab eorum (Apostolorum) traditione exordium sumpsisse credenda est, sicut sunt multa, quae universa tenet Ecclesia et ob hoc ab Apostolis praecepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.“ „Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur.“ Lib. V. n. 37. et 31. lib. IV. n. 31. cf. lib. VII. n. 1.

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 34. Cf. Maur. *Nota ante hunc librum*; Tillemont l. c. Art. CXLVII. (p. 448—49). Ceillier l. c. Art. X. §. VI.

³⁾ *Sermo de Rusticiano subdiacono a Donatistis rebaptizato et in diaconum ordinato*, similis argumenti, minus recte olim s. Augustino tributus esse apparet, vid. supra §. 161. p. 261. n. 4

juncta, postea in Ecclesia emendanda sive corrigenda esse¹⁾, quemadmodum testante s. Scriptura et alia bona apud Judaeos, Gentiles et haereticos reperiantur, quae conversis ad fidem catholicam magis confirmantur, non rejiciuntur (n. 1—21. et n. 32.). Deinde exemplo s. Cypriani, quem suae causae patronum citabat adversarius, schisma Donatistarum aperte damnari monstrat (n. 22—26.), et crimen traditionis ab Episcopis catholicis, praesertim a Caeciliano et Felice, item a Marcellino et Melchiade Romanis Pontificibus, removet (n. 27—31.).

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

7. *Epistola ad Catholicos contra Donatistas*, (Migne l. c. p. 391—446.), quae vulgo dicitur *liber de unitate Ecclesiae*, scripta c. a. 402.²⁾, doctrinam de Ecclesia ac Baptismo (eadem fere ratione, ut supra 2. 3. et 4. dictum est) proponit, Petilianique objectiones varias resolvit.

Igitur postquam Ecclesiam a crimine traditionis librorum sacrorum et injustae persecutionis innocentem declaravit (n. 3—6. et n. 53—56.), transit ad principale argumentum³⁾, quo nempe ex sola s. Scriptura, seclusis quibuscunque obscuris vel allegoricis locis (n. 7—10.), vera Christi Ecclesia ab omnibus tenenda de-

¹⁾ Vid. praesertim hujus libri n. 3. 4. 6. 7. 8. 12. 13. 15. 16. 17. 18., ubi et rebaptizationem vocat „sacrilegium“ n. 3.

²⁾ Liber hic, de cujus authenticia nonnulla subest dubitandi ratio ex criteriis internis, desideratur in libris Retractationum, forte quia epistolae formam prae se fert: memoratur tamen in Possidii Indiculo c. 3. et in Concil. Constantinop. II. (a. 553.) Collat. V. Mansi T. IX. col. 261—62). Cf. Maur. Admonit. in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CXLII. (p. 377.) cum Nota 37. (p. 990—91). Ceillier l. c. Art. X. §. IV. Dupin T. III. p. 470—71.

³⁾ Principale hujus libri argumentum s. Augustinus alibi his verbis comprehendit: „Scripturarum etiam in hac re (ubi de modo recipiendi haereticos quaestio habetur, in s. Scripturis non omnino perspicue soluta) a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universae jam placuit Ecclesiae: quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas; ut, quoniam s. Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit hujus obscuritate quaestionis, eundem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate s. Scriptura demonstrat.“ Contra Crescon. lib. I. n. 39. cf. lib. II. n. 44—47. item contra Parmenian. lib. I. n. 2—3. Contra litteras Petiliani lib. II. n. 90—91. n. 105—108. et contra Crescon. lib. III. n. 70—77.

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas. monstretur. Facta igitur ex solis divinis oraculis disquisitione, sitne Christi Ecclesia apud Catholicos, an apud Donatistas (n. 2. 6. 56.), plurima utriusque Foederis testimonia affert, quae commendant Ecclesiam in totius orbis communione consistere, eamque Dei constitutionem nullis hominum peccatis sive occultis, sive etiam apertis tolli, dum contra schismati Donatistarum in sola Africa constituto ex iisdem libris sacris nulla talia suffragia reperire liceat (n. 11—52. et n. 71—75.). Hinc rursus infert, in recipiendis haereticis eam rationem observandam esse, quam Ecclesia, divinis oraculis praedicta et ab ipso Christo demonstrata, semper tenuerit. Ecclesiam vero catholicam baptismi iterationem nunquam non tanquam sacrilegii quoddam genus de-testatam esse (n. 57—70.).

8. *Breviculus Collationis cum Donatistis*, (Migne l. c. p. 613—650.). Carthagine a. 411. habitae, quae per tri-duum continuata est, tribus partibus (I. II. III.) absolvi-tur, quarum singulae Gesta unius diei brevi conspectu repraesentant, omnes vero simul Donatistarum ineptas ter-giversationes ac debiles argumentationes usque ad plenum silentium iis impositum, catholicae denique causae glorio-sum triumphum luculenter ostendunt.¹⁾

9. *Liber ad Donatistas post Collationem*, (Migne l. c. p. 651—690.), scriptus a. 412., exhortatio est ad laicos Donatistarum, ut ne diutius ab Episcopis suis, in Colla-tione Carthaginensi manifesta ratione victis, decipi se patiantur (vid. praesertim n. 1. 2. 4. 21. 24. 58.).²⁾

Quidquid igitur Donatistarum Episcopi in Catholicos adhuc jactabant, sive de Ecclesiae interitu ob malorum consortium in ea toleratum (n. 6—14. n. 26—38.), sive de traditione codicum divinatorum (n. 17—20. n. 54—56.), sive de persecutione adversum se excitata (n. 20—23. et n. 53.), sive de corruptione Marcellini iudicis, ob quam sententiam ejusdem contra ipsos lata fuerit (n. 6. n. 39—57.), atque iudicio injusto (n. 15—19.), haec omnia vana esse ac dudum explosa luculenter ostendit, et maxime argu-menta sumit ex iis, quae ipsi Donatistae ante Collationem et in Collatione vel egerant, vel disputantes dixerant (vid. n. 1—5. n. 24—25.). Est igitur liber hic veluti Collationis epilogus, in

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 39. Cf. Ceillier l. c. Art. X. §. VII. n. 1—8.

²⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 40. Cf. Tillemont l. c. Art. CCXX. (p. 584). Ceillier l. c. Art. X. §. VII. n. 9—10.

quo solerter adhibens arma in ea sibi praestita magno animi fervore ac victrici eloquentia adversarios premit, convincit, prosternit.

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

10. Ad contentionem cum Donatistis adhuc pertinent *Sermo ad Caesarensis ecclesiae plebem*, (Migne l. c. p. 689—698.), Emerito Episcopo Donatistarum praesente, a. 480. habitus, et

11. *Liber de Gestis cum Emerito Caesarensi Donatistarum Episcopo* (Migne l. c. p. 697—706.). — „Aliquanto post collationem, ita Augustinus, quam cum haereticis Donatistis habuimus, orta est nobis necessitas pergendi in Mauritaniam Caesareensem. Ibi apud ipsam Caesaream Emeritum Donatistarum Episcopum vidimus, unum videlicet eorum septem, quos pro suae causae defensione delegerant, et qui in eadem causa maxime laboraverat. Quae cum illo egerimus, praesentibus Episcopis ejusdem provinciae et plebe Caesarensis ecclesiae, in qua civitate et civis et memoratorum haereticorum Episcopus fuit, ecclesiastica Gesta testantur, quae in meis habentur opusculis. Ubi non inveniens quid responderet, totum sermonem meum quem de solis Maximianistis (Donatistis) in auribus ejus et omnium qui aderant explicavi, tanquam mutus audivit.“¹⁾

In *Sermone ad Caesarensis Ecclesiae plebem* igitur s. Augustinus declarat, quanto desiderio illius Episcopi conversionem exoptet (n. 1.), qua ratione, bonis eorum agnitis malisque reprobatis, Donatistae recipiendi sint (n. 2—5.); plurimum commendat caritatem et Ecclesiam (n. 4. et 6.); demum moderatam quamdam vim ad convertendos haereticos recte adhiberi ostendit (n. 7—9.).²⁾ — In *Libro de Gestis cum Emerito* dein s. Augustinus narrat³⁾, quantopere Emeritum gregi Christi sociare studuerit (n. 1—3. et n. 12.), omnium Episcoporum catholicorum Africae promptum animum ad

¹⁾ Retract. L. II. c. 51.

²⁾ Cf. J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. ad cap. 71—72. (Neapoli 1847. p. 147.).

³⁾ De isto Sermone et hoc libro, qui arctissime inter se connectuntur, vid. Retract. lib. II. c. 55. Sermo ad Caesar. n. 1. Lib. de Gestis cum Emerito n. 1. Cf. Tillemont l. c. Art. CCLXXXVIII—IX. (p. 765—69). Ceillier l. c. Art. X. §. VIII.

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas. resignationem, si unitas Ecclesiae inde adjuvaretur, demonstrat (n. 4—7.) et Maximianistarum historiam paucis proponit, ut Donatistas erroris convincat (n. 7—11.).

12. *Libri duo contra Gaudentium* Donatistarum Episcopum, (Migne l. c. p. 707—752.), scripti circa annum 420., agmen scriptorum contra Donatistas claudunt.¹⁾ De quibus s. Doctor: „Per idem tempus Dulcitius tribunus et notarius hic erat in Africa executor imperialium jussionum contra Donatistas datarum. Qui cum dedisset litteras ad Gaudentium Thamugadensem Donatistarum Episcopum, unum illorum septem quos in nostra collatione auctores suae defensionis elegerant, exhortans eum ad unitatem catholicam et dissuadens incendium, quo se ac suos cum ipsa in qua erat ecclesia consumere minabatur, addens etiam, ut si se justos putarent, fugerent potius secundum praeceptum Domini Christi, quam nefandis se ignibus concremarent: rescripsit ille epistolas duas, unam brevem, festinante, ut asseruit, perlatore; aliam prolixam, quasi plenius diligentiusque respondens. Has mihi supra memoratus tribunus existimavit mittendas, ut eas potius ipse refellerem: quas ambas uno libro redargui. Qui cum in ejusdem Gaudentii pervenisset manus, rescripsit quod ei visum est ad me ipsum, nulla ratione respondens, sed magis se nec respondere, nec tacere potuisse declarans. Quod cum satis posset intelligenter legentibus et nostra atque ipsius dicta conferentibus apparere, nolui tamen sine rescripto relinquere quidquid illud fuit. Hinc factum est, ut hi nostri ad illum duo libri essent.“²⁾

Libro I. igitur s. Augustinus duas illas Gaudentii epistolas refellit; Gaudentii vero ad librum illum responsionem altero (libro II.) confutavit. — In his Augustinus praecipue ostendit, persecutionem, quam sibi illatam tantopere querebantur Donatistae, ab eis perperam adduci in causae suae malae patrocinium, quippe cum Imperatores justissime lenioribus quibusdam poenis errantes in viam salutis reducant (lib. I. n. 6—8. 12—14. 19—29.

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 59. Cf. Tillemont l. c. Art. CCCIV—V. (p. 805—11). Ceillier l. c. Art. X. §. IX.

²⁾ *Retract.* L. 11. c. 59.

43—53. lib. II. n. 12—13.); addit insuper, in fuga salutem ab iis quaerendam esse (lib. I. n. 17—18.), neque vero licere ipsis, vel cuiquam hominum, violentas sibi manus inferre (lib. I. n. 14. 30—41.). Denique Ecclesiam catholicam strenue defendit (lib. I. n. 22. 42. lib. II. n. 2.), eamque non esse sine admixtis malis vel occultis, vel manifestis, propterea tamen non esse relinquendam, nec ejus baptismum repetendum paucis demonstrat (lib. II. n. 3—11. et 14.¹)

S. Augustini
Scripta
contra
Donatistas.

§. 168.

c. S. Augustini Opera contra Pelagianos.

Vixdum certamine contra Donatistas finito, ingerebat se necessitas, novum errorum cumulum debellandi. Itaque prius Pelagianorum praecipuos errores²) tecto Pelagii nomine s. Augustinus aggressus est; tum Pelagii fraudes detexit atque errorum capita destruxit; hinc in quaestiones profundiores delapsus, naturae humanae ac matrimonii veram dignitatem a defectibus per peccatum originale utrique bono adjunctis, sedulo discernens, conspicuam reddidit atque defendit; per gratiam in salutis humanae negotio non excludi liberum hominis arbitrium ostendit; ac tandem quaestionem difficillimam, huic sane cohaerentem, cui nempe

¹) Si cui forte mirum videatur, cur s. Augustinus toties easdem materias pertractaverit, easdem rationes explicuerit, audiat ipsum s. Augustinum repetitionem istam excusantem: „Respondere adversa sentientibus et a regula veritatis errantibus saepissime cogimur, etiam de his rebus, quas aliis atque aliis sermonibus frequentavimus. Quod utiliter existimo fieri, et propter eorum ingenia tardiora, qui putant *aliud* dici, cum aliquid legunt *aliter* dici, et propter ipsam disputationum copiam, ut non solum ad diligentes res rara perveniat, sed quodlibet ex multis in manus etiam negligentioris incurrat.“ Lib. de unico baptismo contra Petil. n. 1. — Habetur etiam *liber contra Fulgentium Donatistam* (ed. Paris. T. IX. Append., ed. Venetae tertiae T. XVII. Append. VIII.), qui s. Augustini nomen prae se fert, attamen falso. Vid. Maur. Admonit. praevia in h. l.

²) Vide hos errores supra §. 156. p. 238—240. Adde s. Augustin. lib. de dono perseverant. n. 4., ubi Pelagianorum errores ad tria potissimum capita reducuntur, item contra duas epistolas Pelagianorum lib. II. n. 1—3. lib. III. n. 24—26. et lib. IV. n. 1—3.

S. Augustini
Scripta
contra
Pelagianos.

initium ac finis fidei bonorumque operum tribui debeat, et qualis credenda sit praedestinatio divina, his omnibus adjunxit.¹⁾

1. Scriptis ex professo contra Pelagianos exaratis non incongrue praemittendi videntur *Libri IV de anima et ejus origine*, (Migne P. L. T. XLIV. p. 475—548.), quos c. a. 419. s. Augustinus scripsit contra Vincentium Victorem juvenem e Donatistis ad Ecclesiam catholicam conversum, qui errores Manichaeorum, Origenistarum et Pelagianorum monstruosa quadam conjunctione miscuit.

Occasionem Operis ipse s. Augustinus hisce enarrat. „Eodem tempore quidam Vincentius Victor in Mauritania Caesarensi (e Donatistis conversus) invenit apud Hispanum quemdam presbyterum Petrum nonnullum opusculum meum: ubi quodam loco de origine animae hominum singulorum. utrum ex illa una primi hominis, ac deinde ex parentibus propagentur, an sicut illi uni sine ulla propagatione singulae singulis dentur, me nescire confessus sum: verumtamen scire, animam non corpus esse sed spiritum. Et contra ista mea ad eundem Petrum scripsit ille duos libros, quos mihi de Caesarea Renatus monachus misit.“ — In his porro libris Vincentius varios miscebat errores. Asserebat enim, animas non ex nihilo nec ex ulla creatura, sed ex ipso Deo ita factas esse, ut ab ipso emanaverint, easdem singulis hominibus nascentibus a Deo semper dari, easque per carnem peccato inquinari. Parvulos sine baptismo decedentes pervenire posse ad vitam aeternam regnumque coelorum, et offerendum esse pro eis sacrificium corporis Christi. — „Quibus lectis, ita Augustinus, responsione mea quatuor (libros) reddidi, unum ad Renatum monachum, alterum ad presbyterum Petrum, et duos ad eundem Victorem. . . . In iis autem omnibus, in quibus multa necessaria disseruntur, defendi de origine animarum, quae singulis hominibus dantur cunctationem meam, et multos errores atque pravitates praesumptionis ejus ostendi. Quem tamen juvenem non praepro-

¹⁾ *Hypomnesticon* (alias *Hypognosticon*) contra Pelagianos et Caelestianos libri VI (ed. Paris. T. X. Append.; et Venet. tertiae. T. XVII. Append. IX.), in quibus praecipui eorundem errores testimoniis potissimum s. Scripturae confutantur, non sunt s. Augustini, cui olim tributi sunt, sed vel Marii Mercatoris, vel alius cujuspiam antiqui auctoris. Vid. Maur. Admonit. in hosce libros; Garnerius in Opp. Marii Mercatoris P. I. Diss. VI. c. 6. (p. 357—65.); G. Cave Vol. I. p. 298.; J. L. Raab Disquisitio histor. de libris Hypognosticon. Altorfii 1735. 4°.

pere detestandum, sed adhuc docendum, quanta potui lenitate S. Augustini tractavi, et ab eo rescripta correctionis ejus recepi.¹⁾ Errores varios Vincentii igitur s. Augustinus refellit ac potissimum docet, animam humanam non esse Dei partem, nec ullo modo animae ac Deo eandem esse naturam. (Lib. I. n. 4. 23. 24. lib. II. n. 4—7. et n. 9. lib. III. n. 3—7.); anceps tamen erat Augustinus, utrum spirituali quadam ratione ex traduce parentum anima esset, an vero ex nihilo singulae animae a Deo crearentur. „Unum est, inquit, e duobus; si ex traduce non est (anima), ex nihilo est, ne ita sit ex Deo, ut naturae sit Dei, quod omnino sacrilegum est credere.²⁾ (Creatianismi doctrinam modo ab Ecclesia esse receptam, nemo est qui ignoret.) — Maxime vero s. Augustinus eam Victoris assertionem reprobatur, parvulis non baptizatis ullo modo relaxari peccatum originale, ut in paradysum, vel omnino in regnum coelorum pervenire possint: ac plurimum inculcat, „salva fide catholica et ecclesiastica regula, nulla ratione posse concedi, ut pro non baptizatis cujuslibet aetatis hominibus offeratur sacrificium corporis et sanguinis Christi.“ (L. I. n. 10—14. lib. II. n. 14—18. lib. III. n. 12—19. et p. 21.).

2. De peccatorum meritis et remissione libri tres, (Migne, l. c. T. XLIV. p. 109—200.), primum opus sunt quod s. Augustinus scripsit (a. 412.) adversus Pelagianam haeresim, contra quam prius quum opus erat, non scriptis, sed sermonibus et colloctionibus egerat. Dicati sunt iidem libri Marcellino tribuno.³⁾

¹⁾ Retract. L. II. c. 56. — Cf. Maurin. Admonit. praevia in hos libros; Ceillier T. XI. Art. I. §. VIII. C. Norisii Histor. Pelag. lib. I. c. 19. add. Ballerín. Observat. lib. I. c. 10. n. 1.

²⁾ L. I. n. 24. — Eandem quaestionem de origine animae jam antea s. Doctor aliquoties tractaverat, scilicet de libero arbitrio lib. III. n. 55—59; de Genesi ad litteram lib. X., ubi habetur tractatio hujus quaestionis satis ampla; item epist. 143. n. 5—11. ep. 164. n. 19—20. ep. 180. n. 2 et 5. ep. 166. et ep. 190.; in utraque posteriore epistola simul etiam dogmata omnia de anima exhibentur. Vid. etiam lib. V. contra Julian. n. 17. et 53. Contra duas epist. Pelagian. lib. III. n. 26. Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 178. lib. IV. n. 104.; denique Epist. 1. (ed. Godefridus Abbas Gottwic. Viennae 1732.) coll. Fragmento Eugypii, quod in edit. Veneta subjungitur. — Cf. J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. 2. ad cap. 25—29. (Neapoli 1847, p. 64—65.) et L. Alticotius de mendaciis et fraudibus Is. Beausobrii in Historia critica Manichaei et Manichaeismi (Romae 1767.) Dissert. VIII. (p. 135—45).

³⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 33. Hi libri vocantur etiam alio nomine: De baptismo parrulorum ab ipso Augustino ep. 139. n. 3.,

S. Augustini
Scripta
contra
Pelagianos.

Prae caeteris Marcellinus tribunus, idem ipse qui (a. 411.) Collationis Carthaginensis cum Donatistis cognitor fuerat s. Augustinum impulit, ut Pelagianos scriptis impugnaret. Is quippe novae hujus haeresis sectatoribus, quos ipse Carthagine degens quotidie disputatores molestissimos patiebatur, refutandis impar, quaestiones illorum ad Augustinum transmisit, easdem ut rescribendo dissolveret, enixe rogans. Explicari petebat inprimis quaestionem *de baptismo parvulorum*, quia contendebant haeretici illi, „Adam, etiamsi non peccasset, fuisse moriturum non poena culpae, sed necessitate naturae; nec ex ejus peccato quidquam ad ejus posteros propagando transiisse“; hinc in parvulis per baptismum remissionem quidem fieri peccatorum, non tamen originalis peccati, sed eorum, quae in vita propria jam commiserint; tandem consequenter etiam asserebant, quod „in hac vita sint, fuerint, futurique sint filii hominum, non habentes ullum omnino peccatum.“ His acceptis statim Marcellino respondens Augustinus (a. 412.) conscripsit duos libros *de peccatorum meritis et remissione*. Eorum *priore* demonstrat, mortem hominis venire ex merito peccati Adae, eoque peccato totam illius propaginem obstrictam teneri; atque idcirco parvulos baptizari, ut peccati sui originalis remissionem accipiant. *Altero* autem libro docet, hominem in hac vita sine peccato *esse posse* per Dei gratiam et liberum suum arbitrium, non tamen *esse* quemquam in hac vita sine ullo prorsus peccato, nisi unum Mediatorem Jesum Christum, qui, sine peccato conceptus et natus, absque ullo peccato aetatem omnem transegit.¹⁾ Paucis post absolutos hos libros diebus cum in manus Augustini venissent breves Pelagii expositiones in Pauli epistolas (vid. supra §. 149. p. 171. Not. 1.), argumentationem ibi quandam adversus originale peccatum reperit, a se minime confutata²⁾. quapropter cum superioribus libris ad umbilicum perductis nihil adjici posse judicaret, epistolam hac de re propriam Marcellino scripsit, quam Operi suo libri *tertii* instar adjunxit.³⁾

necnon a s. Hieronymo Dialog. contra Pelag. lib. III. n. 19. Et quoniam Marcellino inscribuntur, appellantur quoque simpliciter: *Libri ad Marcellinum*. ex. gr. in s. Augustini lib. de natura et gratia n. 15. et 25. Op. imperf. contra Julian. lib. I. n. 68. lib. III. n. 177. lib. IV. n. 104. Cf. Maurin. Admonit. in hos libros. Ceillier l. c. §. I.

¹⁾ Inter exempla s. Scripturae, quibus Pelagiani uti consuevere ad demonstrandum, vixisse quosdam homines justos absque omni proprio peccato, erant quoque Zacharias et Elisabeth, lib. I. n. 19—20., de quibus iterum accuratius disserit lib. de gratia Christi n. 53—55.

²⁾ Pelagius scilicet perversa interpretatione textus Rom. 5, 12. captiosisque ratiocinationibus peccatum originale destruere conabatur.

³⁾ Vid. s. Augustini Retract. lib. II. c. 33. ep. 139. n. 3. De gestis Pelagii n. 25. De peccat. merit. et remiss. lib. I. n. 1—2. 22.

3. *De spiritu et littera*, (i. e. de gratia et lege)¹⁾ ad *Marcellinum liber unus*, (Migne l. c. T. XLIV. p. 201—246.), occasione praecedentis Operis paulo post scriptus est. „Ad quem scripseram, ait s. Augustinus. tres libros quorum titulus est *de peccatorum meritis et remissione*, . . . rescripsit mihi. se fuisse permotum, quod dixerim, fieri posse ut sit homo sine peccato, si voluntas ejus non desit, ope adjuvante divina, quamvis nemo tam perfectae justitiae in hac vita vel fuerit, vel sit, vel futurus sit. Quaesivit enim, quomodo dixerim posse fieri, cujus rei desit exemplum. Propter hanc ejus inquisitionem scripsi librum cujus titulus est *de spiritu et littera*, pertractans Apostolicam sententiam ubi ait: *Littera occidit, spiritus autem vivificat*“.²⁾

s. Augustini
Scripta
contra
Pelagianos.

Ut difficultatem Marcellini solvat s. Augustinus ostendit, ipsam humanam justitiam operationi Dei esse tribuendam, quamvis non fiat sine hominis voluntate; ideoque ejus perfectionem etiam in hac vita esse possibilem, quia omnia possible sunt Deo, sive quae facit sola sua voluntate, sive quae cooperantibus creaturae suae voluntatibus a se fieri posse constituit; si vero perfectionem justitiae humanae absque ullo peccato nemini mortalius Deus concedere voluerit, causam ejus rei sitam esse in divina sapientia, quam homo perscrutari non valet. Ast quoniam Pelagiani gratiam Dei seu opem divinam in eo tantum ponebant, quod hominem Deus creavit cum libero voluntatis arbitrio, et dando praecepta ipse docet, quemadmodum homini sit vivendum,

63. 70. lib. II. n. 1. 34. 57. lib. III. n. 1—2. et n. 10. Eandem quaestionem de parvulorum in baptismo regeneratione ejusque effectibus aliquot annis post (a. 417.) multo accuratius pertractavit in epist. 187. n. 22—41. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VII. c. 1. n. 3—4. Tillemont l. c. Art. CCXVIII—XIX. (p. 579—82).

¹⁾ Ita ipse s. Augustinus: „*Littera et spiritus*, quae duo dicuntur alio modo: *Lex et gratia*“ contra Faustum Manichaeum lib. 15. c. 8. Desumuntur autem expressiones istae ex 2. Cor. 3, 6. cf. lib. de spiritu et littera n. 6. 7. 8. Caeterum quid intersit inter litteram et spiritum, alibi etiam egregie declarat s. Augustinus, vid. Op. imperfect. c. Julian. lib. II. n. 157.

²⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 37. Cf. Maurin. Nota huic libro praefixa; Ceillier l. c. Art. I. §. II. — Liber iste separatim editus est cur. Teeg. Lipsiae 1767. 8°, et cum praefatione D. Olshausen Regiomonti 1826 in 8°, germ. vertit Heydler. Berlin 1846. 8°.

S. Augustini
Scripta
contra
Pelagianos.

et in eo utique adjuvat, quod docendo aufert ignorantiam, s. Augustinus probat, doctrinam illam, qua mandatum accipimus continenter recteque vivendi, *litteram esse occidentem*, nisi homo etiam accipiat *vivificantem gratiam Spiritus S.*, quo fiat in animo ejus delectatio¹⁾ dilectioque summi illius atque incommutabilis boni, quod Deus est; sola enim legis littera sciri facit peccatum potius, quam caveri, et ideo magis augeri, quam minui, quia malae concupiscentiae etiam praevaricatio legis accedit (n. 1—8.).

Itaque sola lex cum libero arbitrio neminem perducit ad justitiam, sed gratia fidei, et quidem hac ratione. Data est lex bona et sancta, ut homo, ex propriis viribus eam implere non valens, cognosceret infirmitatem suam; quum vero cognoverit, non per suas vires, neque per litteram ipsius legis propositam pervenire se posse ad justitiam, in qua salus et vita aeterna habetur, ad Deum justitiae auctorem convertitur fide, quae ita est in nostra potestate, ut simul sit donum Dei; per fidem vero sequitur impetratio gratiae contra infirmitatem et peccatum, per gratiam sanatio animae a vitio peccati, per animae sanitatem vera libertas arbitrii, per liberum arbitrium justitiae dilectio, per justitiae dilectionem legis operatio, non ex timore poenae, sed ex amore justitiae.²⁾ In justificatis autem adest ipsa praesentia Spiritus S., qui est digitus Dei scribens legem novam in cordibus nostris, quo praesente diffunditur caritas Dei in cordibus nostris, quae plenitudo legis est et praecepti finis. Lex ergo data est, ut gratia quaereretur; gratia data est, ut lex impleretur, nempe lex fidei

¹⁾ Gratia divina interna, quae animum hominis suaviter et effaciter movet, cum ipso voluntatis assensu aliquando a s. Augustino vocatur „*delectatio rictrix*“ (De peccat. merit. et remiss. lib. II. n. 32. cf. Enchirid. c. 118. Op. imperf. c. Julian. lib. I. n. 107. lib. II. n. 217. et n. 226. Exposit. Epist. ad Galat. n. 49.) eo sensu, „ut delectatio peccati justitiae delectatione vincatur“ (non solum indeliberata praeveniente, sed etiam bona deliberata voluntate seu justitiae delectatione voluntaria), nequaquam vero ut irresistibilis bene agendi necessitas inducatur. Cf. L. Alticottii Summa Augustiniana P. I. (Romae 1744.) Quaest. V. Art. III. (p. 160—70.) et P. IV. Quaest. II. Art. V. (p. 237—62.), ac praecipue J. B. Faure in sua editione Enchiridii S. Augustini Nota 3. ad cap. 81. (Neapoli 1847. p. 161—71.) et Not. ad cap. 15. (ibid. p. 37—38.), ubi Jansenii errores de utraque delectatione coelesti et terrena, ex Augustini dictis perperam acceptis derivati, validissime impugnantur.

²⁾ Qualis *timor poenae* ab Augustino ut insufficiens ad salutem rejiciatur, (nempe is, qui non refertur ad caritatem sive qui non pertinet ad cupiditatem boni, ad voluntatem boni), accurate explicat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. 3. ad cap. 121. (Neapoli 1847. p. 231—36.).

scripta in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis. Haec autem iustitia, qua Dei munere efficitur iusti, talis est, ut ex sapientissimo Dei consilio peccatum non prorsus excludat.

S. Augustini
Scripta
contra
Pelagianos.

4. *Liber de natura et gratia* (Migne I. c. T. XLIV. p. 247—290.) ad *Timasium et Jacobum* adolescentes monachos, scriptus est a. 415. „Venit etiam tunc, ita s. Augustinus, in manus meas quidam Pelagii liber *de natura* (s. Doctori ab illis monachis transmissus), ubi hominis naturam contra Dei gratiam qua iustificatur impius et qua Christiani sumus, quanta potuit argumentatione defendit. Librum ergo quo huic respondi, defendens gratiam, non contra naturam, sed per quam natura liberatur et regitur, *de natura et gratia* nuncupavi.“¹⁾

Praemittit igitur s. Augustinus veram de natura et gratia doctrinam, scilicet naturam omnium hominum, solo Christo excepto, ex Adae praevaricatoris carne propagatam, utpote iam non sanam et inculpabilem, qualis a Deo creata fuerat, gratiae auxilio indigere, quo et ab ira Dei redimatur, et ad iustitiam perficiendam regatur; naturae autem poenale vitium, contractum ex originali peccato, quod commissum est libero arbitrio, ad vindictam iustissimam pertinere; ipsam denique gratiam non meritis reddi, sed gratis dari, et qui non per eam liberantur, iuste damnari (n. 1—6.) Tum doctrinam ita propositam etiam contra Pelagii argutias defendit. Is enim omni modo evincere conatus erat, hominem propriis viribus per liberum suum arbitrium esse posse sine peccato, eamque possibilitatem non peccandi naturae humanae a Deo auctore inseparabiliter esse insitam (n. 9. et 59.); quocum Augustinus in eo quidem convenit, posse esse hominem sine peccato, attamen possibilitatem istam tribuit gratiae Dei praevenienti et subsequenti, quae mentem humanam illuminat atque caritate Dei perfundit; eamque ut impetremus, fides Christi et oratio ad Deum maxime necessaria est (n. 9—20. n. 49—59. et n. 68—70). Hinc autem recte concludit, naturam humanam per peccatum debilitatam esse (n. 21—23.), eamque infirmitatem, sicut ipsam corporis mortem, iustissimam esse peccati poenam, ex qua tamen per ineffabilem Dei misericordiam salus nostra procuretur (n. 24—31.), dum quippe superbia humana deprimitur, humilis-

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 42. Cf. Maur. *Admonit.* in h. lib.; Tillemont I. c. Art. CCXLVIII—IX. (p. 653—57). Ceillier I. c. Art. I. §. III. (p. 30—42). C. Norisii *Histor. Pelag.* lib. I. c. 6. cum *Adnotat.* et *Observatt.* c. 4. n. 4.

S. Augustini
Scripta
contra
Pelagianos. que factus homo, Dei misericordia praeveniente, convertitur ad Deum, ut Ejus auxilio a peccato tum liberetur, tum praeservetur (n. 31—39). Neminem porro justorum, excepta B. Virgine et Dei Genitrice Maria, sine omni peccato fuisse luculenter probat (n. 40—46.). Insuper etiam ostendit, quemadmodum negato originali peccato evacuetur virtus crucis Christi (n. 46—47. cf. n. 6.), et Creatore naturae humana nimium defenso tantundem Salvatori detrahatur (n. 39. et 49.); tum demonstrat, peccato originali omnes omnino homines obstringi (n. 48.), ejusque rei novum adjicit documentum, inde petitus, quod in omnibus hominibus caro adversatur spiritui (n. 60—68.). Sanctorum denique Patrum, quos Pelagius pro se adduxerat, ac nominatim Hilarii, Ambrosii, Hieronymi, ipsius quoque Augustini sententiae expenduntur ac rite explicantur (n. 71—81.); et pulchre ostenditur, qua ratione salvo libero arbitrio, nec obstante doctrina de necessitate gratiae, animos ad recte vivendum frigidos et pigros exhortantibus Christianis excitare atque accendere liceat (n. 82—84. cf. n. 7.).

5. *Liber de perfectione justitiae hominis* (Migne l. c. T. XLIV. p. 291—318.), seu *Epistola ad Eutropium et Paulum Episcopos* eodem ferme tempore scripta est¹⁾, ut quibusdam syllogismorum fallaciis et corrogatis hinc inde s. Scripturae locis, quae simul praenotabantur *Coelestii definitiones*²⁾, responderet.

Hoc in libro s. Augustinus accurate describit, in quo consistat perfecta justitia tam hujus vitae, quam futurae (n. 16—19. n. 34—35. 39. 43.), atque impugnat errorem Coelestii, qui perfectam hominis justitiam in eo posuerat, quod homo sine adiutorio gratiae Dei per solam propriam voluntatem possit esse sine peccato.³⁾ Quem errorem haereticus iste partim captiosis ratio-

¹⁾ Liber hic, quia formam Epistolae prae se fert, desideratur in libris Retractationum; attamen ejusdem fit mentio in Possidii Indic. Opp. S. Augustini c. 4., item in s. Prosperi Aquit. libro contra Col-
lator. c. 21. n. 3. et in s. Fulgentii lib. I. ad Monim. c. 3. Cf. Maur.
Admonit. in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCLIII. (p. 665—66). Ceillier
l. c. Art. I. §. IV.

²⁾ De vero auctore harum definitionum seu ratiocinationum, quem Julianum Eclanensem esse putat, acute disserit J. Garnerius in Opp. Marii Mercatoris ad cap. 7. Subnot. in Scripta Juliani (P. I. p. 51—52.); item P. I. Diss. VI. c. 2. (p. 344.) et Diss. VI. Append. c. 3. (p. 384—87.), ubi etiam impressae leguntur ipsae definitiones.

³⁾ Pelagianos justis hominibus perfectissimam impeccantiam et indolentiam, solis naturae viribus comparandas, tribuisse, uberius de-

cinationibus, partim variis locis s. Scripturae comprobare studebat. Hinc s. Augustinus primum istas ratiocinationes ex ordine destruit (n. 1—16.); dein sedulo explicat loca s. Scripturae, ab eodem haeretico congesta, vel quibus homini praecipitur, ut sit immaculatus atque perfectus (n. 17—20.), vel quibus commemoratur, non esse gravia divina praecepta (n. 21—22.), vel tandem quae Catholicis asserentibus ex divina auctoritate, mortalium nullum esse sine peccato, ex eadem s. Scriptura opponenda esse monuerat Coelestius (n. 23—44.).

S. Augustini
Scripta
contra Pelagianos.

6. *Liber de Gestis Pelagii*, (Migne l. c. T. XLIV. p. 319—360.), scriptus a. 417. ad Aurelium Episcopum Carthaginensem¹⁾, Acta Synodi Diospolitanae habitae ob causam Pelagii, integra refert.

Quum enim Pelagiani nullum non lapidem moverent, ut omnibus ubique persuaderent, Pelagium in ista Synodo ab Episcopis Palaestinae absolutum ejusque doctrinam approbatam fuisse, s. Augustinus timens, ne hac ratione pernicioso errori novum pondus adderetur, librum istum condidit, quo Acta illa orbi catholico exponens doceret, Pelagium quidem absolutum, ejus vero doctrinam haeticam damnatam esse. Quem in finem haeretici illius malas artes apertissime demonstrat, dum professiones fidei in Synodo ab ipso factas cum scriptis ejusdem dolosis sive ante, sive post Synodum editis sedulo confert, et venenum haeticum in eis latens omnibus palam facit; simul vero doctos ac pios Antistites, ea in Synodo congregatos, quos fama erat Pelagianis erroribus suffragia tulisse, ita defendit, ut cunctis facile appareat, eos quamvis benignius de Pelagio judicantes sanam nihilominus fidem in omnibus tenuisse et praedicasse.²⁾ Ostendit igitur, haeresis Pelagiana praecipuas assertiones, ab ipso Augustino jam dudum impugnatas, in ista etiam Synodo esse damnatas, Pelagiumque, ut absolveretur, negasse, plerasque ex illis se vel modo tenere, vel unquam tenuisse, ac earum damnationi ad-

monstrat L. Alticotius in Summa Augustiniana P. IV. Quaest. I. Art. VII. (p. 144—60).

¹⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 47. *Possid. Indic.* c. 4. Cf. *Maur. Admonit.* in h. lib.; *Tillemont* l. c. Art. CCLXVIII. (p. 704—706.); *Ceillier* l. c. Art. I. §. V.; *C. Norisii Histor. Pelag.* lib. I. c. 11.

²⁾ Vid. hujus libri n. 1—2. 3. 4. 5. 8. 9. 10. 11. 17. 18. 22. 23. 24. 25. 26. 28. 29. 30. 31. 32. 39. 41—45. 47. 53. 58. 59. 60. 65. et 66. Breve et perquam accuratum integri hujus libri compendium ipse s. Augustinus exhibet n. 60—65.

S. Augustini Scripta contra Pelagianos. stipulatum esse (n. 16—19. 23—25. 30—31. 42—44.). Caeteras vero theses, quas Pelagius ancipiti locutione protulerat, Synodique Patres agnoverant orthodoxas, adeo diligenter pertractat, ut erroris latebrae ac veritatis species simul in eis contentae justa discretione facile pateant.¹⁾

7. *Libri II de gratia Christi et de peccato originali*, (Migne l. c. T. XLIV. p. 359—410.), contra Pelagium et Coelestium a. 418. scripti sunt post damnatam per Concilia Africana Summosque Pontifices eorum haeresin. Pelagius non solum Romanos Pontifices fraudibus et dolis decipere conatus erat, sed et alios homines, sanctitatis non minus quam fidei orthodoxae fama illustres, Pinianum scilicet, civem Romanum nobilissimum in Palaestina tunc degentem, cum Albina socru et Melania conjuge. Quibus cum haereticus iste dolosa fidei suae declaratione satisfacisse videretur, iidem tamen s. Augustinum consulendum adhuc esse duxerunt, qui tunc respondens ad Albinam, Pinianum et Melaniam scripsit duos illos libros, unum *de gratia Christi*, alterum *de peccato originali*.²⁾

In libro I. igitur s. Augustinus amicis de vera fide sollicitis ostendit, Pelagium, etiamsi ad incautos decipiendos gratiam ad singulos actus necessariam confiteatur, non tamen eam confiteri in sensu catholico, quod ex ejusdem scriptis perspicue comprobatur (n. 1. 2. 7. 31. 46.). Itaque s. Augustinus demonstrat, *gratiam Dei* proprie non in possibilitate naturali mandata divina implendi seu in liberi arbitrii viribus, neque in lege et doctrina christiana seu divina revelatione atque Christi exemplo licet aliqua ratione ista etiam doctrina appellari possit gratia (n. 14—15.), nec in sola remissione peccatorum (n. 38. 41. 42.) consistere, neque solam possibilitatem naturalem implendi mandata divina, sed ipsam quoque voluntatem et operationem

¹⁾ Praeter dogma de gratia Dei, hic maxime assertum, tradit etiam doctrinam Ecclesiae catholicae de purgatorio (n. 9—11.), atque de virginitatis prae matrimonio excellentia (n. 29.), et haeresis notionem inquiri (n. 18.).

²⁾ Vid. *Retract.* lib. II. c. 50. Cf. Maur. Nota in fronte horum librorum; Tillemont l. c. Art. CCLXXXVII. (p. 762—64.); Ceillier l. c. Art. I. §. VI.; C. Norisii *Histor. Pelag.* l. I. c. 15. Horum librorum cohaerentium primus proprie inscribitur: *De gratia Christi*, secundus: *De peccato originali*.

bonam Dei gratia adjuvari ipsumque Deum munere gratiae homini cooperari (n. 3—22. 26—27. 32—33. 36—45.) eamque gratiam nihil aliud esse, nisi „adjutorium bene agendi adjunctum naturae atque doctrinae per inspirationem flagrantissimae et luminosissimae caritatis“ (n. 38. cf. n. 3. 7. 11. 13. 27. 31. 37. 43. 52.); eandem porro gratiam non dari propter merita hominis praecedentia (n. 23—25. 27. 34.), neque idcirco solum dari, ut mandata divina *facilius* impleamus (n. 28—30. et n. 44.)¹⁾; atque haec omnia ex auctoritate s. Ambrosii, quippe quem summis laudibus Pelagius extulerat, confirmat (n. 46—51.).

S. Augustini
Scripta
contra Pelagianos.

Haec autem doctrina de gratia Christi arctissimo et individo nexu cohaeret cum doctrina *de peccato originali* (lib. I. n. 55. lib. II. n. 28.). Quapropter ut Pelagium merito sui erroris damnatum ostendat, s. Augustinus altero libro declarat, Pelagium aequae ac Coelestium negare, parvulos non baptizatos damnationi primi hominis esse obnoxios et in eos transiisse originale peccatum regeneratione purgandum, utrumque vero, etsi parvulos baptizandos haud negent, propter accipiendum regnum coelorum tantummodo id faciendum concedere (lib. II. n. 1—25.).²⁾ Quum porro iidem haeretici assererent, quaestionem de peccato originali non esse de fide, Augustinus pulcherrime demonstrat, doctrinam de originali peccato, ac de redemptione per Christum facta simulque de fide et gratia Christi ipsam religionis christianae essentiam constituere (n. 26—37.). Denique Pelagiani ex eo, quod omnis homo damnationi obnoxius nascitur, concludebant: Ergo malum sunt nuptiae, et non est opus Dei homo, quem generant nuptiae? Quibus Augustinus respondet, acutissime discernens inter nuptias ipsas per se bonas et a Deo ordinatas, atque inter libidinis malum, merito primi peccati nuptiis adjunctum, ubi prorsus egregie matrimonium, quale nunc est in natura vitiata, confert cum matrimonio in statu naturae integrae; asserit quoque, totum genus humanum propter originis vitium justo Dei iudicio in ipsa radice praevaricatrice fuisse damnatum ac diabolo subditum, in qua stirpe damnata daemonisque captivitate exinde hominem teneat generatio carnalis, unde sola eum liberet regeneratio spiritualis, singulis conferenda et paulatim perficienda (n. 38—46.). Haec rursus auctoritate s. Ambrosii confirmat (n. 47—48.).

¹⁾ Totam hanc materiam de *gratia Dei* ejusque natura ex variis Augustini locis collatis et expositis uberius illustrat L. Alticotius in Summa Augustiniana P. V. Quaest. I. Art. I—VII. (p. 1—106.) et P. I. Quaest. V. Art. II. (p. 153—60.).

²⁾ De singulari Pelagianorum errore, quo parvulos sine baptismo decedentes regno Dei excludi, attamen vita aeterna beari affirmabant, cf. L. Alticotius in Summa Augustiniana P. IV. Quaest. I. Art. III. (p. 50—61.).

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

8. *Libri II de nuptiis et concupiscentia* ad Valerium Comitem scripti sunt c. a. 419. (Migne l. c. T. XIV. p. 413—474.)¹⁾ „Scripsi, ait s. Augustinus (Retract. lib. II. c. 53.), duos libros ad illustrem virum Comitem Valerium, cum audissem Pelagianos ei nescio quid scripsisse de nobis, quod scilicet nuptias damnares asserendo originale peccatum, quorum librorum titulus est, *de Nuptiis et Concupiscentia*. Bonitatem quippe defendimus nuptiarum, ne putaretur earum esse vitium concupiscentia carnis, et lex in membris repugnans legi mentis, quo malo libidinis bene utitur ad filios procreandos pudicitia conjugalis. Ut autem duo libri essent, primus venit in Juliani Pelagiani manus, et scripsit adversus eum libros quatuor, ex quibus quidam nonnulla decerpsit, et Comiti Valerio misit, ille vero ad nos. Quae cum accepsissem alio libro ad eadem ipsa respondi.“

Duplicem calumniam, jam in libro superiori paucis refutatam, nempe quod s. Augustinus, asserendo peccatum originale, nuptias damnares, et opus Dei, scilicet hominem, qui ex illis nascitur, opus diaboli esse diceret, Pelagiani movere non desistebant; hinc libro priori s. Doctor carnalis concupiscentiae malum, propter quod homo, qui per illam nascitur, trahit originale peccatum, satis clare a bonitate nuptiarum discernere intendit (lib. n. 1. et 40.). Itaque hoc in libro propria et naturalia nuptiarum bona, quae sunt proles generanda ac regeneranda, thori immaculata fides, et sacramentum, quo redditur matrimonium indissolubile, diligenter exponit, simul docens, in illis bonis non esse computandam carnis concupiscentiam seu libidinem carnalem, quae potius malum est, nuptiis postea adjunctum, quae non de nuptiarum natura venit, sed ex antiquo peccato justissima Dei poena accidit; neque igitur propter libidinis malum accidens nuptiae ipsae condemnandae sunt, nec propter nuptiarum bonum libido laudanda, quamvis hoc malo nuptiae bene utantur ad liberorum procreationem. Haec exponens ideam quoque perfecti matrimonii christiani effingit, et de matrimonii usu licito atque illicito disserit (lib. I. n. 3—19. cf. lib. II. n. 2—6.). Propter hanc autem concupiscentiam, quae est quodammodo vehiculum peccati originalis, ostendit fieri, ut etiam de legitimis nuptiis filiorum Dei non filii Dei, sed filii saeculi

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 53. Epist. 200. et Op. imperf. c. Julian. lib. I. c. 11. Cf. Maur. Admonit. praevia in h. lib.; Ceillier l. c. Art. I. §. VII. C. Norisii Histor. Pelag. lib. I. c. 15.

nascantur, qui peccati vinculo, licet ab eo per gratiam liberatis parentibus obstricti sunt ac proinde merito sub diaboli potestate captivi tenentur, nisi eadem similiter Christi gratia, baptismo regenerati, liberentur (lib. I. n. 20—28.); simul vero explicat, quomodo concupiscentia isthaec in baptizatis maneat quidem, sed actu tantum, non etiam reatu, qui ex ea post baptismum non contrahitur, nisi propriae uniuscujusque voluntatis consensione (n. 28—29.), quod verbis s. Pauli (Rom. 7, 15—8, 2.) diligentissime expositis (n. 30—36. cf. c. Julian. lib. VI. n. 70—74.) adhibitaque similitudine oleae atque oleastri (n. 21. 37—38.) illustrans confirmat; haec omnia autem, sive peccata, sive mala, solus baptismus, licet non eodem tempore et ratione, tollit (n. 33—39.). Denique totam hanc expositam doctrinam auctoritate s. Ambrosii firmat (n. 40.). Libro autem II. defendit magisque illustrat ea, quae priori libro affirmaverat. Pelagianorum vero calumnias, quod Augustinus liberum hominis arbitrium, Deumque nascentium conditorem neget (n. 7.), quod nuptias tanquam a diabolo inventas, prolisque generationem damnet, earumque fructus, i. e. infantes diabolo adsignet, ac proinde Manichaeismo inhaereat, fusius refellit.

S. Augustini
Scripta
contra Pelagianos.

9. *Contra duas Epistolas Pelagianorum libri IV* (Migne I. c. T. XLIV. p. 549—638), ad Bonifacium, Romanae Ecclesiae Episcopum, c. a. 420. directi sunt.¹⁾ „Libri quatuor, ait s. Augustinus (Retract. lib. II. c. 61.), quos contra duas epistolas Pelagianorum ad Episcopum Romanae ecclesiae Bonifacium scripsi: quia cum in manus ejus venissent, ipse mihi eas miserat, inveniens in illis calumniose interpositum nomen meum.“ Sunt autem hae duae epistolae altera Juliani Eclanensis in Apulia Episcopi Romam data ad fideles decipiendos, altera 18 Episcoporum Pelagianorum ad Rufum Thessalonicensem Episcopum directa, quem isti sua calliditate tentare et ad suas partes traducere volebant (lib. I. n. 1—3.).

Liber I. priorem illam epistolam exagitat, cujus auctor haec fere calumniabatur, Catholicos, quos invidioso Manichaeorum nomine compellabat (n. 4. 10. 42.), dicere: primi hominis peccato liberum arbitrium periisse (n. 4.); nuptias istas, quae modo aguntur, a Deo institutas non fuisse (n. 9.); congressum vero conjugalem

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 61. Cf. Maur. Admonit. in hos libros; Ceillier I. c. Art. 1. §. IX. (p. 104—120.) C. Norisii Hist. Pelag. lib. I. c. 21. cum Ballerin. Observat. lib. I. c. 11. n. 1.

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

a diabolo fuisse repertum, et propterea eos, qui de hac diabolica commixtione nascuntur, reos esse et a diabolo fieri, non a Deo (n. 10.); Sanctos in veteri Testamento non caruisse peccatis (n. 12), imo et Apostolum Paulum caeterosque Apostolos semper immoderata libidine fuisse pollutos (n. 13.), ipsum denique Christum a peccatis liberum non fuisse (n. 26. cf. lib. III. n. 16.); praeterea baptismum non auferre crimina, sed tantum radere, ut omnium peccatorum radices in mala carne teneantur (n. 26.). Calumniis hisce Pelagianus iste totidem theses (n. 29—11.) in fine subjunxit, quibus suae partis doctrinam enucleatius exposuit. Has igitur calumnias adjunctasque theses Pelagianas Augustinus singillatim ex ordine refellit, ac praecipue docet, primi hominis peccato *non peritisse liberum arbitrium de humano genere*¹⁾, *sed libertatem habendi plenam cum immortalitate justitiam*, quae solâ gratiâ Salvatoris, absque ullis nostris meritis datâ, restituitur, (n. 4—8. et n. 29. cf. lib. II. n. 9.); matrimonium et congressum conjugalem, absque tamen pudenda libidine per peccatum orta, ab ipso Deo institutum fuisse (n. 9—10. et n. 30—35. cf. lib. II. n. 9. lib. III. n. 26.); parvulos inde natos et a Deo conditos ob originale peccatum esse sub diabolo, donec Redemptoris gratia a potestate tenebrarum eruantur eorumque voluntas sanetur (n. 11. et n. 36—38. cf. lib. II. n. 9. et lib. IV. n. 6—8.); Sanctos autem Veteris Testamenti gratia ejusdem Mediatoris, in quem omnes crediderunt, salvatos esse, etsi peccatis non omnino caruerint; caeterum tam peccatum originale, quam reliqua omnia crimina et peccata per baptismum *penitus auferri*, non tantum radi (n. 26. 40 et 41.); concupiscentiam quidem in baptizatis remanere, sed jam non esse verî nominis peccatum, neque nocere nisi volentibus et motibus ejus consentientibus (n. 27—28.), cujus motus Apostoli quoque, ut ab exemplo s. Pauli (juxta Rom. 7, 7—8, 2.)²⁾ manifestum reddit, et senserunt et gemuerunt, quamvis a consensione pravarum libidinum manserunt liberi (n. 13—23. vid. c. Julian. lib. VI. n. 70—74.).

Reliquis tribus libris Epistolam 18 Episcoporum Pelagianorum, probabiliter ab eodem Juliano scriptam, confutat, in qua haeretici isti specie defendendi nuptias ac creaturam, liberum arbitrium, legem Veteris Testamenti, sanctos Prophetas et Apo-

¹⁾ Qua ratione alius Augustini locus (Enchirid. cap. 31.: „libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum“ . . . „cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est liberum arbitrium“) accipi debeat, ut Augustinus non sibi ipse contradicat, satis declarat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. ad Cap. 31. (Neapoli, 1847. p. 65—68.)

²⁾ Nonnihil aliter hunc s. Pauli Apostoli locum antea interpretatus fuerat s. Augustinus lib. I. ad Simplician. quaest. 1. cf. Retract. lib. II. c. 1.

stolos disseminare studebant errores suos. Etenim dum laudibus s. Augustini extollebant nuptias et creaturam, laudes istae eo tendebant, ut negaretur originale peccatum; pariter simulata defensio liberi arbitrii ac legis antiquae hoc intendebat, gratiam divinam proprietalem ad bene agendum haud esse necessariam; quidquid vero de laude Sanctorum dicebant, ad hoc pertinebat, ut vita mortalis in Sanctis non videretur habere peccatum (lib. III. n. 24—25. lib. IV. n. 1—3. et n. 19.). Pelagianorum igitur insidias et errores s. Augustinus sollicitè aperit et persequitur, falsas eorum doctrinas perversas de peccato originali, de gratia et perfectione iustitiae refellit, Catholicorum doctrinas exponit, a Manichaeismo vindicat et fusius demonstrat. Probat quoque Zosimum Pontificem nunquam Coelestii errorem approbasse, sed lenius cum illo tantum egisse, ac proinde sententiam ecclesiae Romanae contra novam istam haeresim nequaquam esse mutatam (lib. II. n. 5—8.), et ostendit, gratiam non inferre fatalem necessitatem¹⁾, eamque absque ullis praecedentibus vel etiam praevisis ipsius hominis meritis aliquibus dari, aliis negari, quin ideo personarum acceptio Deo possit imputari (lib. II. n. 9—23.). In fine Operis dicta sua comprobatur auctoritate s. Cypriani et s. Ambrosii ab ipso Pelagio commendati (lib. IV. n. 20—24.).

S. Augustini
Scripta
contra Pelagianos.

10. *Libri IV contra Julianum Pelagianum*, (Migne l. c. T. XLIV. p. 641—874.), Eclanensem in Apulia Episcopum scripti sunt c. a. 421.²⁾ De hoc Opere ipse s. Augustinus (Retract. lib. II. c. 62): „Interea, scribit, libri quatuor Juliani, quos supra commemoravi, venerunt etiam in manus nostras, in quibus comperi illa quae ex eis decerpserat, qui ea Comiti Valerio miserat, non omnia eo modo quo a Juliano dicta sunt, ad eundem Comitem scripta, sed nonnulla eorum aliquantum fuisse mutata. Scripsi ergo sex libros adversus illos quatuor; sed meorum duo primi testimoniis Sanctorum qui fidem catholicam post Apostolos defenderunt, Juliani impudentiam redarguunt, qui tanquam Manichaeorum dogma nobis objiciendum

¹⁾ Quod juxta s. Augustinum gratia Dei etiam efficax non sit nobis irresistibilis bene agendi necessitas, ex variis s. Doctoris locis in unum congestis manifeste probat L. Alticotius in Summa Augustiniana P. I. (Romae 1744) Quaest. V. Art. L. (p. 132—53.)

²⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 62. Cf. Maurin. Admonit. in hos libros; Ceillier l. c. Art. I. §. X. C. Norisii Histor. Pelag. lib. I. c. 21. cum Ballerin. Observatt. lib. I. c. 11. n. 2.

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

putavit, quia ex Adam trahi dicimus originale peccatum, quod per lavacrum regenerationis, non solum in majoribus, verum etiam in parvulis solvitur. Quantum autem ipse Julianus quibusdam sententiis adjuvet Manichaeos in primi libri mei parte posteriori monstravi. Caeteri autem nostri quatuor redduntur illis singulis singuli.“

Itaque libro I. peccati originalis dogma, jam ante a se libro priore de nuptiis et concupiscentia explicatum confirmaturus ostendit primum, Manichaei erroris criminationem, qua Catholicos dogmatis istius assertores, afficere Julianus nitebatur, in clarissimos quosque Patrum tam Latinorum, quam Graecorum recidere, qui uno ore dogma istud catholicum constanter professi sunt (n. 3—35.)¹⁾; imo altera dein parte hujus libri (n. 36—15)²⁾ demonstrat, Manichaeos temerariis aliquot ipsius Juliani sententiis plurimum adjuvari.

Libro II. Pelagianorum contra originale peccatum argumentationes quinque (vid. n. 1—4.), perquam similes objectionibus consuetis contra doctrinam catholicam convellit auctoritate celeberrimorum Occidentalis et Orientalis Ecclesiae Patrum, quorum verba copiose allata diligenter explicat ac vehementer urget, doctrinam Catholicam in prioribus scriptis suis expositam inde manifesto deducens (n. 4—37. cf. lib. III. n. 2. lib. VI. n. 22. 36. 69.)

Libro III. Juliani argutiis occurrens primum postquam leviora quaedam breviter tetigit (n. 1—c.), rursus adstruit peccatum originale et baptismi necessitatem atque effectus (n. 7—14.). Hinc progressus solidis rationibus ostendit, cum Deus verus et bonus sit hominum conditor, bonaeque sint nuptiae, quas idem Deus et conditione atque copulatione utriusque sexus instituit, et foecunditatis munere benedixit, malum tamen esse concupiscentiam carnis, qua concupiscit adversus spiritum, eoque malo bene uti pudicitiam conjugalem ad liberorum procreationem, melius vero non uti continentiam sanctiorem; hoc malum non ex alia substantia, quam Deus non condidit, nobis esse permixtum, sed per inobedientiam unius hominis (Adam) exortum atque traductum, et per obedientiam unius hominis (Christi) expiandum atque sanandum, cujus

¹⁾ Cf. lib. III. n. 32. lib. VI. n. Op. imperf. c. Julian. lib. I. n. 52. 59. 115—117. 123. lib. II. n. 1—28. 9. 12. 14. 21. 31. 33. 37. 104. 150. 164. 214. lib. III. n. 10. 61. 79—80. 213. lib. IV. n. 72. 73. 106. 108—114. 119—122.

²⁾ Cf. lib. V. n. 59. et 64. lib. VI. n. 66—65. 68. Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 110. 236. lib. III. n. 95. 102. 160. 170. 205. 207. 212. 216. lib. VI. n. 42. 50. 64. lib. V. n. 1. 2. 4. 25. 63. lib. VI. n. 5—6. 9.

obligatione implicat debita poena nascentem, solvit indebita gratia renascentem (n. 14—66.). Inde tamen maxime premit adversarium, quod is hoc malum concupiscentiae in suis scriptis laudare, in sua vita debellare conetur (n. 28—29. 42—46. 49—51. 65—66.).¹⁾

Libro IV. s. Augustinus respondet libro Juliani secundo. Fusius adhuc tam ex testimoniis philosophorum Gentilium probat, revera malum esse concupiscentiam carnis seu libidinem, ab ipsis tamen nuptiis discretam et ex peccato demum ortam, nuptiisque per accidens junctam, quemadmodum generatim in omnes hominis sensus inde ab originali peccato libidinis quoddam malum obrepsit, a justo eorundem usu accurate distinguendum (n. 2—11. 35—39. 49. 52—83.), istud vero malum nihilominus ad reprimendam superbiam rectissime a Deo in baptizatis non exstingui (n. 11—13. et n. 28.). Tum quoniam Augustinus pudicitiam conjugalem, vidualem et virginealem, donum esse Dei, eamque in infidelibus non vere adesse affirmaverat, hanc modo sententiam defendit, solide ac ingeniose (potissimum ex Hebr. 11, 6. Rom. 14, 23. coll. Rom. 2, 14—16.) probans, veras virtutes, veramque justitiam apud infideles non inveniri, quoniam justus ex fide Christi vivit (n. 14—33. n. 48—51.).²⁾ hinc absolutam necessitatem gratiae praevenientis absque ullis hominis meritis praecedentibus ad salutem inculcat, si mulque explicat, quomodo tamen Deus omnes salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire velit (n. 40—47. cf. lib. V. n. 35.).

Libro V. s. Augustinus aggreditur librum tertium Juliani ac primum retundit adversarium, qui, sprete multitudine simpliciter credentium, paucorum esse percipere veritatem contenderat (n. 1—4.): tum ex vestimentis post peccatum assumtis probat libidinis malum (n. 5—7.). Ostendit porro, eam haudquaquam esse laudabilem, etsi homini inobedienti dignissime retributa sit poena peccati ac eatenus Dei ministra; quandoquidem juxta s. Scripturam (praesertim Rom. 1, 23—28.) idem potest esse peccatum et poena peccati et causa peccati, quo sensu Deus etiam hominem desiderii suis tradere dicitur n. (8—15. 36.); quin imo rursus declarat, libidinem, unde continua nobis pugna, quia voluntati hominis subdita non est, certissime malum esse, quod ante primum peccatum aberat, nec caeteris corporis molestiis, fami vel siti comparari

¹⁾ Ita ipse s. Augustinus argumentum libri III. comprehendit lib. IV. n. 1. Caeterum hujus libri argumentum perquam simile est argumento libri II. de nuptiis et concupiscentia.

²⁾ Quo sensu *bona infidelium opera* a s. Augustino repudientur (scil. ob finem perversum seu ob malitiam operantis, ob malum fontem, ex quo procedunt), vid. J. B. Faure in sua edit. Euchiridii s. Augustini not. ad cap. 1—2. (cum subjecta Nota novi editoris C. Passaglia. Neapoli 1847. p. 1—12.) et Not. ad cap. 75—77 (ibid. p. 150.); item L. Alticotius in Summa Augustiniana P. II. Quaest. II. Art. I—IV. p. 99—168).

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

potest, neque etiam ex individua cum nuptiis bonis conjunctione ullam boni rationem induit, quo tamen per Dei gratiam refrænato conjugati (juxta 1. Thessal. 4, 4—5.) bene liciteque utuntur ad liberos procreandos (n. 16—45. 60—63. 65.). Praeterea defendit, Joseph et Mariae etiam absque concubitu verum fuisse conjugium (n. 46—48.); Christum vero operante Spiritu S. ex Maria Virgine natum, cum peccatum originale ex generatione naturali per concupiscentiam carnis in filios transeat, quemadmodum ab ipso peccato originali, ita etiam a concupiscentia carnis immunem fuisse, nec tamen idcirco tolli exemplum perfectae virtutis, omnibus hominibus imitandum, in Christo propositum (n. 52—58.).¹⁾

Libro VI. s. Augustinus Juliani libro quarto respondet. Calumniis quibusdam mira cum caritate dissipatis (n. 1—2. cf. n. 23. 34—39. 66. 68.), omnem hominem, de concupiscentia natum, peccato originali obnoxium esse ideoque mundo nasci ac diabolo subjici, probat ex baptismo parvulorum, ex verbis Apostoli (Rom. 5, 8—6, 11. 2. Cor. 5, 14—15.) et ex ritibus ecclesiasticis (n. 3—14. cf. n. 63.); tunc defendit oleae et oleastri exemplo convenienter exponi, quomodo ex parentibus regeneratis ac justis nascantur filii peccatores ac regenerandi, quod satis difficile intellectu, etiam ab exemplo circumcisionis Veteris Testamenti egregie illustrat (n. 15—21.). Novam deinde objectionem, peccatum parvulo non posse adscribi, quia nec voluit peccare, nec potuit, sine opere autem liberi arbitrii nullum hominis esse possit peccatum, refellit docens peccatum originale revera ex voluntate hominis oriri, cum in primis parentibus certe fuerit voluntarium, quod vero attinet posteros, illud quidem alienum esse proprietate actionis, nostrum vero contagione propaginis (n. 24—20.); hoc porro peccatum parvulis inhaerere, luculenter demonstrat ex multiplici miseria, qua infantes etiam a prima aetate affliguntur atque ex eorundem separatione a regno Dei, si baptismo non renascantur (n. 30—33. et 39.). Hoc autem baptismo diligentissime ostendit remitti quidem cuncta peccata ipsumque concupiscentiae reatum, sed remanere carnalium concupiscentiarum mala, cum quibus post baptismum proficientes exerceant gloriosa certamina, et quae denique ipsa in futura corporum resurrectione penitus tollentur (n. 40—57. 60—62. 65.). Denique locos insignes divinae Scripturae, quibus tum concupiscentiae actus, soluto jam reatu, in baptizatis remanere (Rom. 7, 18—25.). tum ipsum peccatum originale in omnibus hominibus per gratiam Christi Mediatoris expiandum (Rom. 5. 12.) demonstratur, a perversa Pelagianorum interpretatione vindicat (n. 70—81.), et praesidium principale (Ezech. 18, 2—4.) eisdem extorquet (n. 82.).²⁾

¹⁾ Hujus libri argumentum s. Augustinus paucis complectitur n. 66 cf. n. 48.

²⁾ Hujus libri quamdam veluti summulam exhibet in fine ejusdem libri n. 83.

11. *Opus imperfectum contra Julianum Pelagianum* S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos. (Migne l. c. T. XLIV. p. 1049—1603.), scriptum ab Augustino ultimis vitae suae annis, sex libros complectitur. Cum nempe secundus Augustini liber de nuptiis et concupiscentia incidisset in manus Juliani, hic libros octo, Floro suae partis Episcopo nuncupatos, eidem unico libro opposuit, quibus horrida loquacitate evagatus innummeras fere calumnias, ineptias et argutias coacervavit atque Catholicos non alio fere, nisi odioso Manichaeorum vel Traducianorum nomine compellavit.¹⁾ Quibus sero tandem (a. 428.) acceptis, s. Augustinus eum in modum Juliano respondet, ut primo haeretici illius verba exhibeat, tum ad ea responsionem suam subjungat, servato eodem numero seu distinctione librorum; sed morte praeventus nonnisi sex prioribus Juliani libris totidem responsionum libros objecit, duos postremos intactos reliquit, unde etiam *Opus imperfectum* communiter vocatur.²⁾ Istorum autem Juliani librorum haeretica sententia eo redit, Adae peccatum non propagatione carnali in omnes ejus posteros esse transfusum, sed sola imitatione primi peccati eosdem fieri peccatores; mortemque ac libidinem et caetera omnia mala non ob istud peccatum hominibus accidisse, sed ea omnia bona esse, origine tenus a Deo facta, non peccato contracta.³⁾ S. Au-

¹⁾ Vid. Op. imperfect. lib. I. n. 1. 2. 6. 9. 19. 27. 32. 66. 75. lib. III. n. 10. 83. 123. 165. et saep. *Traducianos* vero Julianus appellabat Catholicos, peccati originalis defensores, eo quod dicerent, peccatum originale ex primis parentibus in omnes eorum posteros esse „traductum“, vid. De peccat. merit. et remiss. lib. I. n. 22 et Op. imperf. lib. III. n. 91. cf. lib. III. n. 2. 5. 6. 18. De peccato orig. n. 6. et 26. (quoad sensum, non quoad verbum vid. ibid. n. 4. 11. 13. 15.). Contra duas epist. Pelagian. lib. III. n. 26. Contra Julian. Pelag. lib. IV. n. 1. et lib. VI. n. 77. Cf. J. Garner. in Marii Mercat. Opp. P. I. p. 47—48.

²⁾ Vid. ipsum s. Augustini Opus imperfect. lib. I. n. 2. 7. 34. 51. lib. II. n. 127. lib. III. n. 20. lib. IV. n. 5. 38. 51. lib. VI. n. 17. item epist. 224. n. 2. Maximus Aquilej. in Concilio Lateran. Romano (a. 648.) Secret. V. (Mansi T. X. col. 1135—36.) et s. Agathonis P. Epist. I. lecta in Concil. Cp. III. (a. 680.) Act. IV. (Mansi T. XI. col. 251—54.).

³⁾ Vid. Marii Mercatoris Subnot. in Scripta Juliani Praefat. n. 10. (Opp. ed. Garner. p. 31).

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.
gustinus, missis conviciis atque ineptiis, quibus aut nihil, aut parum tranquillo semper animo respondet, defendit magisque confirmat et illustrat doctrinam catholicam de peccato originali in prioribus suis libris expositam.

Libro I. igitur s. Augustinus justitiae et peccati notione expensa demonstrat justitiae Dei illud non adversari, ac de hujus peccati effectibus disserit. Inter mala autem illa ex quibus cognoscitur peccatum praecedens tanquam eorum causa quibusque sola medetur gratia Salvatoris nostri Jesu Christi, partim in hac partim in futura vita, hominis mors et mala libido seu concupiscentia carnis, nuptiis in se bonis per accidens adjuncta praecipuum obtinet locum. Neque tamen ob admissum originale peccatum liberum arbitrium hominis eidem obnoxii negatur, quamvis natura hominis per peccatum mutata ac vitiata¹⁾ et necessitate quadam peccandi adstricta²⁾ indigeat gratia praeveniente et justi-

¹⁾ Observandum est, frequenter a s. Augustino verbum *natura* sumi sensu etymologico et historico, ut naturam exprimat uti fuit in sua origine, „qualis sine vitio primitus condita est. ipsa enim vere et proprie natura hominis dicitur.“ (Retract. lib. I. cap. 15). Quod maxime attendendum in quaestione, qua ratione natura ex peccato originali mutata et vitiata sit. Cf. Jungmann Tract. De Deo Creatore P. II. C. I. Art. V. Prop. II. et III. C. II. Art. II.

²⁾ Lib. I. n. 72—1115. — Ad recte intelligendam hanc expressionem: *necessitas peccandi*, nostris auribus hodie minus usitatam, imo fere duriusculam, addidisse juvat verba Ven. Card. J. M. Thomasii, qui in suo Indiculo Institutionum Theologicarum veterum Patrum (n. II.) haec habet: „Utuntur aliquando Patres vocabulo *Necessitatis* in rebus, quae ex libero fiunt arbitrio; hac adhibita regula nihil offensionis accidit, cum vulgus popularisque sermo dicat damnans simul et aliquo pacto excusans: Pauper hic necessitate compulsus furatus est, quia fame laborabat. Ad hunc modum loquitur s. Isidorus Hispalensis lib. II. Sententiarum cap. 22. sub hoc titulo: „*De peccandi necessitate*“ (C. Thomasii Instit. Theolog. antiquorum Patrum ed. Vezzosi Romae 1769. P. I p. VII.). — Ea igitur voce Patres intelligunt voluntarium imperfectum, quod vocant hodierni Theologi. *Necessitas* itaque *peccandi* (de qua etiam vid. infra p. 336), voluntarium non tollit, sed minuit, eaque accidit ex hominis ignorantia et infirmitate propter concupiscentiae vim, aliquando etiam ex mala consuetudine auctam. Cf. L. Alticotii Summa Augustiniana Romae 1744. P. I. Quaest. V. Art. IV. (p. 170—83.) Quaest. VII. Art. II. et VI. (p. 231—41. et p. 272—92.), ubi eam rem ita fusius declarat: „S. Augustinus usurpat nomen *necessitatis* in homine lapsio admissae modo ad significandam *moralem necessitatem libertati minime repugnantem*, ortam tum ex prava con-

ficante, quam Jesus Christus, Salvator totius generis humani tam adultis quam parvulis acquisivit, variisque modis, praecipue in sacramento baptismi impertiri non cessat (lib. I. n. 73—115. 118. lib. II. n. 6. 7. 10. 11).¹⁾ Absque hac gratia divina nemo salvari potest, *sed gratia liberat a totius massae damnatione quos liberat* (lib. I. n. 127.)²⁾, eadem vero non secundum merita naturalia, uti Julianus contendebat, (l. c. n. 133) datur, sed omnino gratuita est. In gratiarum vero distributione profundum mysterium continetur (l. c. n. 126—41.)³⁾

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

Liber II. praeter innumeras fere tricas dialecticas (n. 1—25. cf. n. 36. 46.) integer vertitur circa verum sensum verborum Apo-

cupiscentia, tum ex vitiosa consuetudine, quae moralis necessitas nihil aliud est, quam difficultas abstinendi a vitiis et exercendae virtutis; modo *ad significandam necessitatem, quam consequentem, sensus compositi et ex suppositione Theologi appellant*, (hujusmodi autem necessitas libertatem non insequitur, non est libertatis adversaria, sed filia, libertatem non tollit, sed oritur ex libertate); modo *ad significandam necessitatem quidem insuperabilem, sed non ad actus a libertate pendentes*, hujusmodi est ex s. Doctore necessitas contrahendi peccatum originale, necessitas contrahendae rebellis concupiscentiae, necessitas subeundi mortem, necessitas amandae, desiderandae, procurandae sibi felicitatis; quamobrem apud s. Augustinum vocabulum hoc: *necessitas* non significat in homine lapso insuperabilem ad actus sibi liberos necessitatem“ (p. 279). Cf. C. Passaglia in J. B. Faure editione Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 15 (Neapoli 1847. p. 37. sub IV. et V.) et J. B. Faure Not. ad cap. 81. (ibid. p. 155—59).

¹⁾ Quod s. Augustinus docuerit, voluntatem Dei salvificam universalem esse et etiam ad infantes qui sine baptismo moriuntur se extendere, fuse probat L. Alticotius in Summa Augustiniana P. I. Quaest. I. Art. V. Franzelin Tract. De Deo uno Thess. LI. LII. LIII.

²⁾ „*Massa*, vel aliquando *conspersio damnata* h. e. rea damnationis. ait Em. Franzelin, dicuntur ab Augustino omnes infecti peccato vel originali vel personali (desumpto nomine ex Rom. IX. 21). Unde repugnat, ut ab hac massa quispiam liberetur nisi misericordia indebita; non enim potest liberari nisi per gratiam, quae est principium omnis meriti in via salutis. Duplex vero consideratur discretio ab illa *massa damnationis*: una temporaria eorum qui iterum suis peccatis in eam relabuntur; alia completa eorum, qui perseverant usque in finem.“ Thesis LVIII. II. 2°. Ostendit porro, ex hac doctrina s. Augustini apud omnes Catholicos certissima inferri non posse, eum tenuisse praedestinationem ad gloriam ante praevisa merita supernaturalia.

³⁾ Argumentum totius libri sui primi ipse Julianus paucis postea comprehendit, vid. Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 16—20. lib. III. n. 2—5. n. 96—99. cf. n. 67—83.

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

stoli (Rom. 5, 12): „Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt“. Quoniam scilicet Pelagiani peccatum, quod in omnes homines pertransiit, illud intelligi volebant, quod imitando singuli posterorum Adae propria voluntate committerent, quemadmodum et consequenter gratiam Christi in exemplo nobis dato constituebant (n. 146.), Augustinus contra ex toto Apostoli contextu (Rom. c. 4. 5. et 6.) non minus acute, quam solide probat, s. Paulum ibi loqui de peccato, quod omnes homines trahunt nascendo ex Adam et Eva, qui duo conjuges erant una caro (n. 26—236. cf. lib. I. n. 113. lib. II. n. 20. 22. 35. 48. 49. lib. III. n. 12. 58. 85. 100. lib. IV. n. 1.)¹⁾

Libro III. refellit Augustinus Juliani argumenta quibus is conabatur probare, doctrina Augustini de peccato originali everti justitiam Dei, ac negari liberum arbitrium, quum absque gratia Dei illud solummodo valere ad male agendum statueret²⁾. Praeterea si admittatur peccatum originale adeoque mala concedantur naturalia, consequi aut diabolum esse hominum, aut Deum criminum conditorem, ac sic Manichaei errores adstrui. Augustinus igitur justitiae divinae indolem illustrat eamque apprime cum peccato originali componi ostendit (lib. III. p. 11—84.). Explicat porro et defendit catholicam doctrinam, scilicet neminem esse liberum ad agendum bonum (uti oportet, in ordine ad salutem), seu vere liberum, nisi per gratiam Christi, quae consistit in caritate per Spiritum S. nobis infusa (n. 101—123 cf. lib. V. n. 4.)³⁾

¹⁾ Liber hic ita distinguitur, ut Julianus primo conetur ostendere, qualiter juxta suum sensum non possit (n. 47—150.), dein qualiter et debeat et possit intelligi s. Paulus (n. 151—236.); quem s. Augustinus diligentissime secutus, totius loci contextum (scil. c. 4. 5. et 6. epistolae ad Romanos) sensu catholico exponit eamque expositionem strenue defendit. — Hanc vero expositionem catholicam loci Rom. 5, 12. iterum s. Augustinus confirmat atque illustrat ex Hebr. 11, 12. et 2, 11., quos locos Julianus in suum sensum detorquere frustra conatus fuerat, lib. III. n. 85—95.

²⁾ Quo sensu ab Augustino dictum sit: „liberum arbitrium sine Dei adjutorio nonnisi ad peccandum valere, nostrum nihil esse nisi peccatum“ (lib. de spir. et littera n. 5. Sermon. 176. n. 6.), optime contra Bajanos et Jansenistas declarat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 105—109. (Neapoli 1847. p. 203—5.) et Not. 2. ad cap. 30. (ibid. p. 68—69.). — Cf. Jungmann Tr. De Gratia, P. I. C. I. Art. IV. Prop. I. n. 124 sqq.

³⁾ S. Augustinus non modo saepe usurpat *caritatem* generalissimo quodam sensu pro amore recti, cupiditate boni, dilectione justitiae etc.; sed etiam cum specialius agit de caritate Dei, amore Dei, dilectione Dei etc. *amorem divinum*, qui *concupiscentiae* dicitur, satis praecipue com-

Adstruit demum, naturam humanam a Deo conditam esse bonam, ei tamen postea additum esse vitium, inde a voluntario primi hominis peccato generatione propagatum, ad quod sanandum omnibus necessaria est medicinalis gratia Salvatoris, per quam natura in se bona liberetur magis magisque a malo per accidens eidem inhaerente, donec aliquando plena fiat liberatio (n. 124—166. et n. 196. lib. V. n. 13. 19.). Hisce praemissis facili opera Manichaeismi labes a doctrina Ecclesiae catholicae de peccato originali abstergitur (n. 165—216.).¹⁾

S. Augustini
Scripta
contra Pelagianos.

Libro IV. s. Augustinus praecipue de *mala libidine* disputat, rursumque ejus radicem nempe originale peccatum adstruit. Julianus contendebat, libidinem esse naturalem, eam, ut sensum corporum naturalem, bonum et a Deo conditum, omni homini inesse; etiam in Christo consequenter illam admittebat. Augustinus eum refellens ostendit, libidinem seu carnis concupiscentiam spiritui repugnantem, quae ab ipsa vi sentiendi accurate discernenda, homini non a conditore iditum sed ex peccato hominis ortam esse, eamque ad pecoris quidem naturam, sed ad hominis poenam pertinere, a Christo vero penitus abtuisse (Lib. IV. n. 5—44. 49. 55. 56. 62. 65—89.).²⁾ Porro quum Julianus contra originale peccatum iterum opponeret, non posse esse sine voluntate delictum (n. 90.), Augustinus exponit, parvulos originali culpa nasci obnoxios, non per propriae voluntatis arbitrium, sed per contagium peccati a primo parente voluntate commissi. Praeterea auctoritatem ss. Patrum, et maxime s. Ambrosii, attestantium doctrinam Ecclesiae de originali peccato, contra Julianum cavillantem defendit, et ex libro Sapientiae (Sap. 12. 10—11.) Ecclesiae doctrinam magis confirmat (n. 91—136.).

Libro V. postquam ea quae de concupiscentia dixerat adhuc magis evoluit (n. 5—25), novis Juliani argutiis respondet. Julianus videlicet contendebat, *naturale* quidvis *necessarium* esse, *possibile* vero *voluntarium*; omne autem peccatum debere esse voluntarium; adeoque peccatum naturale cum Dei justitia conciliari non posse (n. 26. 45. 63. et 64.). Hinc Augustinus modo difficillimam solvere aggreditur quaestionem, *unde sit malum (morale) seu peccatum* (n. 26—27.). Imprimis itaque distinguens inter peccatum simpliciter et inter tale peccatum, quod simul est poena peccati (n. 28. cf.

plectitur, ut fuse demonstrat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. ad cap. 7—8. (Neapoli 1847. p. 21—23.). Cf. Jungmann I. c. Art. VII. n. 145.

¹⁾ Argumentum libri hujus tertii paucis complectitur Julianus, vid. Op. imperf. c. Julian. lib. III. n. 211—216. cf. lib. II. n. 20. lib. III. n. 12. 84. lib. IV. n. 1.

²⁾ „Quisquis credit, carnem Christi contra spiritum concupisse, anathema sit.“ Op. imp. c. Julian. lib. IV. n. 47. cf. n. 49.

S. Augustini
Scripta
contra Pela-
gianos.

lib. VI. n. 17. 21.), adversarium secutus etiam discernit possibilitatem, voluntatem, necessitatem peccandi. *Possibilitas peccandi aut non peccandi* homini bono inest, quia ex nihilo factus et idcirco mutabilis est; *voluntas* autem sive bona, sive mala de natura hominis exoritur eique inhaeret.¹⁾ Primi parentes a Deo conditi sunt sine necessitate aut voluntate peccandi cum sola possibilitate peccandi aut non peccandi, per quam scilicet meritum sibi ex Dei voluntate compararent, eo facilius, quod bona etiam voluntate ab ipso praediti erant; qua possibilitate non peccandi bonaque voluntate si homo recte usus esset, Deus ipsi tamquam bene meriti praemium reddidisset impossibilitatem peccandi, ut sic homo Deo, cujus est imago, fieret quam simillimus (cf. lib. IV. n. 19.). Sed per primum peccatum possibilitate non peccandi amissa et remanente sola possibilitate peccandi, accessit tamquam poena non solum voluntas, sed et *quaedam necessitas peccandi*²⁾, quae tamen volun-

¹⁾ *Voluntatis* nomine quid intelligere soleat Augustinus, res est scitu valde necessaria, ut inoffenso pede percurramus libros ejus. Itaque diligenter notandum, voluntatis nomine apud eum non intelligi potentiam volentem, quae vel realiter ipsa anima est vel comprehenditur nomine animae suis potentiis instructae, sed intelligi ipsum volendi actum, quem volitionem (das Wollen) dicimus. Unde etiam „de duabus voluntatibus hominum, bona scilicet et mala“ (seu de sancta delectatione et mala concupiscentia) loquitur Augustinus, De nupt. et concupiscentia lib. II. n. 43. Sed praecipue, quid sub voluntate intelligat, ipse Augustinus palam facit Retract. lib. I. c. 15. n. 3—6. Cf. J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 15. (Neapoli 1847. p. 35—39.) et Not. ad cap. 31—32 (ibid. p. 73—75).

²⁾ Per primum peccatum non quidem periit liberum hominis arbitrium, sed ea libertas, quae in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam (c. duas epist. Pelagian. lib. I. n. 5.); qua deficiente statim successit eidem *opposita necessitas quaedam peccandi* (De perfect. iustit. n. 9. et 13. De natura et gratia n. 79.), orta ex ignorantia et infirmitate (De peccat. merit. et remiss. lib. II. n. 26. Op. imperf. lib. I. n. 105—6.), ita ut perdita illa libertate (Op. imperf. lib. I. n. 104.) etiam *possibilitas omnino non peccandi* in statu hominis, qualis est inter lapsum Protoparentum et perfectam restitutionem in fine futuram (De gestis Pelagii n. 28.), necessario simul perierit. Inde vero non sequitur, hominem propriis naturae seu „liberi arbitrii quod nobis naturaliter insitum est“ viribus (Op. imperf. lib. I. n. 108. De peccat. merit. et remiss. lib. II. n. 30.) prorsus nihil boni in ordine naturali agere posse (De spir. et lit. n. 48—49. cf. Retract. lib. I. c. 26. ad q. 67.); veruntamen ejusmodi „bonum, quod ad salutem pertinet vitae aeternae“ (Synod. Arausic. II. c. 7. apud Mansi T. VIII. col. 714.), et „cui merces aeterna debetur“ (De grat. et lib. arbitri.

tatem neutiquam tollit, cum aliquid simul possit esse et voluntarium et necessarium (sensu exposito); quale nunc est peccatum, et aliquando in felicitate aeterna erit impossibilitas peccandi nobis concessa. Voluntas autem bona per primum peccatum perditur, non redditur, nisi ab illo, a quo primitus est condita, qui et malis permissis bene uti novit, dum homo tot bonis sibi commissis recte uti noluit (n. 28—62.). Unde merito infert, nullam injustitiam cadere in Deum, qui parvulos creat, etsi isti nascantur cum peccato originali, quod trahunt ex primis generis humani parentibus voluntario peccato inquinatis (n. 63—64.).

S. Augustini
Scripta
contra Pelagianos.

Libro VI. explosa vana gloriatione Juliani de paucitate sectorum suorum, eo quod veritas non habeatur apud multitudinem imperitam (n. 1—3. cf. lib. II. n. 3—4.), singillatim ostendit Manichaeismum, quem toties Pelagiani Catholicis opprobrabant, minime a Pelagianis, qui eum potius vel inviti assertionibus suis adjuvant, sed tantum a vera doctrina catholica vinci posse (lib. VI. n. 5—6. 8—9. 13—14. 16—17. 41.). Dein vero ad explicandum

n. 6.), velle aut agere non potest suismet viribus absque auxilio gratiae Dei. Haec quo clarius percipiantur, praeter ea, quae in Nota praeced. de voluntate dicta sunt, illud quoque sedulo attendendum est, inter *liberum arbitrium* et *libertatem* juxta usum loquendi Augustinianum probe esse discernendum, quandoquidem *liberum arbitrium* est ipsa animi vis aut facultas sive potentia volendi bonum aut malum; *voluntas* est ipse actus volendi; *libertas* est ea animi conditio a Deo donata, qua homo absque ullo impedimento sive externo, sive interno semper verum ac summum bonum vult eoque solo delectatur (cf. s. Augustin. de gratia Christi n. 14. „Praeceptum liber facit, qui libens facit“). Et quoniam liberum arbitrium veluti radix iisdem gradibus etiam in malam partem operari potest, hinc fortasse s. Augustini mens ita optime exprimeretur:

liberum arbitrium	{	voluntas bona — libertas, (hic incipiens per habitum bene agendi, in coelis perfecta.)
		voluntas mala — necessitas (hic incipiens per pravam consuetudinem, in inferno plena).

Imo stricte loquendo *arbitrium liberum* (i. e. sanum et potens juste vivere) proprie aderat ante lapsum Protoparentum; postea remansit quidem *arbitrium*, sed *liberandum* (Enchirid. c. 106.). Cf. de *libero arbitrio* et *libertate* J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. 1. ad cap. 30. (Neapoli 1847. p. 65—68.), Not. ad cap. 31—32 (ibid. p. 71. med.) et Not. ad cap. 105—8. (ibid. p. 201.). De *voluntate* cf. Nota hic proxime praeced., de *necessitate* supra (p. 332. Nota 2.). Quod autem s. Augustinus *bonum opus* dicens proprie *bonum opus meritorium*, „per quod solum homo potest ad aeternum Dei donum regnumque perducere“ (c. Julian. lib. IV. n. 33.) significaverit, probat J. B. Faure Op. cit. Not. ad cap. 1. et 2. (p. 2—4.).

S. Augustini Scripta contra Pelagianos. transitum peccati originalis in Adae posteros docet ineffabilem primi illius peccati magnitudinem (lib. VI. n. 7. 12. 13. 21—23. 27. cf. lib. II. n. 189. lib. III. n. 56. 57. 154.), et quantum valeant naturalia propaginis jura licet occultissima (lib. VI. n. 22.). Tum denique felicissimam conditionem primorum hominum in paradiso *conferens* cum statu naturae lapsae miserrimo, ex libero arbitrio per malum usum vitiato (lib. VI. n. 8. 9. 10—13. 15. 19. 20. 26.), ex tot miseriis hominum (lib. VI. n. 3. 7. 9. 13. 17. 20. 24. 25—29.), praesertim ex discordia carnis et spiritus per malam libidinem exorta (lib. VI. n. 14. 16. 22.) et ex morte corporis (lib. VI. n. 7. 23. 25. 27. 30—41.) probat tum peccati originalis existentiam, tum ingentem ejus magnitudinem. Hac porro occasione, instituta comparatione inter Adam primum et secundum (i. e. Christum), simul ostendit, qua sapientissima ratione peccata et mala omnia per primum Adam inducta sensim, non semel per secundum Adam, qui ideo in similitudine carnis peccati, non tamen cum carne peccato obnoxia, homo natus est, tollantur, donec in fine non per legem, sed per gratiam Dei omne peccatum aboleatur, et ipsa mors cum concupiscentia carnis in gloriosa mortuorum resurrectione destruat (lib. VI. n. 7. 22. 26. 29. 31—41.).

Scripta
contra Semi-
pelagianos.

Quae sequuntur Scripta s. Augustini spectant opiniones erroneas et objectiones quorundam Catholicorum fidelium, qui Pelagii quidem sententias damnavant, sed minus cauti non plene orthodoxam de gratia doctrinam amplectebantur et dum plura s. Augustini carpebant, ipsi affinis Pelagianismo erroribus involvebantur. Existimabant a s. Augustino ita gratiae necessitatem et actionem urgeri, ut nullus operationi liberi arbitrii locus relinquatur. Initium fidei tribuebant naturae, imo et gratiam ac fidem meritis comparari et perseverantiam in bono sine gratia haberi posse censebant. Solent isti errores *Semipelagianismi* appellatione notari¹⁾, eosque variis operibus s. Augustinus perstrinxit.

12. *Liber de gratia et libero arbitrio* (Migne l. c. T. XLIV. p. 881—912.), ad Valentinum Abbatem ejusque monachos scriptus est c. a. 427. Adrumeti videlicet, quae civitas provinciae Byzacenae metropolis erat, id temporis monasterium, numero monachorum insigne, regebat Valentinus Abbas, Augustini studiosissimus. Forte autem Florus, ejusdem loci monachus, ex itinere quodam epistolam s. Au-

¹⁾ Cf. Jungmann Tract. de Gratia (ed. 5.) nn. 16. 58 sqq. 74. 206.

gustini, aliquot ante annos Sixto presbytero Romano S. Augustini
Scripta
contra Semi-
pelagianos. scriptam contra Pelagianos (scil. ep. 194.), attulerat; quae haud modicas in monasterio isto turbas ciebat. Nonnulli enim ex monachis Adrumetinis per s. Augustini doctrinam de gratia Dei ad bene operandum absolute necessaria et omnino gratis data liberum hominis arbitrium tolli, ac justum Dei iudicium, quo homines juxta meritum operum suorum mercedem sive poenam aliquando recipient, in suo proprie fundamento negari asserebant; quibus alii, et maxime Florus, contradicebant s. Augustini doctrinam recte intellectam defendentes. Ea igitur de contentione per ipsos monachos certior factus s. Augustinus, ut huic vulneri medelam afferret, sine mora ad Valentinum ejusque monachos scribens, epistolam suam ad Sixtum, unde controversia exstiterat, sedulo explicavit (ep. 214.); instrumenta quoque transmisit, quibus illi Pelagianam haeresin condemnatam a catholica Ecclesia penitus cognoscerent, eosque monuit instantissime, ut perseverarent in „fide sana catholica, quae neque liberum arbitrium negat, sive in vitam malam sive in bonam, neque tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid“ in vitam aeternam (ep. 215.). Duabus hisce epistolis simul missis addidit novum de hac ipsa quaestione, circa quam laborabant monachi librum: *De gratia et libero arbitrio*. „Propter eos, ait s. Augustinus (Retract. lib. II. c. 66), qui cum defenditur Dei gratia, putantes negari liberum arbitrium, sic ipsi defendunt liberum arbitrium ut negent Dei gratiam, asserentes eam secundum merita nostra dari, scripsi librum cujus titulus est de gratia et libero arbitrio.“¹⁾ (n. 1.)

¹⁾ Totam rem gestam satis accurate narrat Valentinus, monasterii Adrumetini Abbas, in epistola ad s. Augustinum data, quae est inter Augustinianas epist. 216. n. 1—4. et n. 6. Adde s. Augustini ep. 214. n. 1. 2. 3. 5. 6. ep. 215. n. 1. 2. 3. 4. Lib. de gratia et libero arbitrio n. 1. et 6. Lib. de corrept. et gratia n. 1—2. Retract. lib. II. c. 66. Cf. Maur. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 6. n. 4—6. Tillemont l. c. Art. CCCXXVII—XXVIII. (p. 872—77. J. Garner in Opp. Marii Mercat. P. I. Dissert. VI. (p. 391—53). C. Norisii Hist. Pelag. lib. I. c. 23. coll. Ballerin. Observatt. in eundem librum c. 12. n. 1. Cf. Retract. lib. II. c. 66. et Ceillier l. c. Art. I. § XI.

S. Augustini
Scripta
contra Semi-
pelagianos.

Eum in finem ex s. Scriptura sedulo probat, ad bene vivendum et recte agendum esse in homine liberum voluntatis arbitrium (n. 2—5.), simul tamen ad vitam piam et bonam conversationem, cui merces aeterna debetur, necessariam esse gratiam Dei, liberum arbitrium adjuvantis (n. 6—9.). Eam autem gratiam, non secundum merita nostra dari (n. 10—14.), quamvis recte dicatur vita aeterna, quae merces et gratia simul est, meritis nostris reddi, quae scilicet ex gratia Dei orta vere sunt dona Dei, quoniam et fides et dilectio, ex quibus unice bona opera meritoria proveniunt, a Deo misericordissimo gratis nobis donantur, ita ut ne bona quidem hominis voluntas credens aut orans istam Dei gratiam praecedat eamque promereatur (n. 15—21. 27—40.). Haec tamen gratia Dei praeveniens¹⁾ et concomitans necessaria liberum hominis arbitrium adeo non tollit, ut et liberum arbitrium gratiae, et gratia libero arbitrio „cooperetur“; sed liberum arbitrium non incipit cooperari, nisi prius a solo Deo excitetur²⁾, neque credere, nisi fides ei a Deo donetur, neque diligere, nisi acceperit, „aliquid dilectionis“, ut addi sibi quaerat, unde, quod jubetur, impleat (n. 31. 33. 28. 37.): imo nullum esset meritum (in ordine scil. supernaturali) hominum Deum eligentium, nisi eos eligentis gratia Dei praeveniret (n. 39.). Tum dicta de cooperatione gratiae Dei et liberi arbitrii per quamdam analogiam concludens a minori ad majus inde confirmat et illustrat, quod Scriptura divina satis clare ostendit, non solum bonas voluntates, quas ipse facit ex malis, quasque factas a se bonas in actus bonos et in aeternam dirigit vitam, verum etiam humanas voluntates in rebus ad ordinem naturae pertinentibus ita esse in Dei potestate, ut eas, quo voluerit

¹⁾ De notione *gratiae* et in specie *gratiae praevenientis* juxta usum loquendi Augustinianum v. praesertim J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. 2. ad cap. 81. (Neapoli 1847. p. 158—61), L. Alticotius in Summa Augustiniana P. I. Quaest. I. et J. Perrone Praelect. Theolog. Tract. de Gratia P. I. c. 1. (ed. Lovan. Vol. V. p. 8—9.). Porro s. Augustinus loquens de gratia plerumque intelligit illud Dei adjutorium, quo datur homini simul posse et velle et agere bonum tale, quod ad pietatem pertinet veramque justitiam (De gratia Christi n. 22. 24—27. 52. vid. etiam contra duas epistolas Pelagian. lib. IV. n. 11.). Cf. Maurin. Praefat. generalis in Opp. S. Augustini in fronte T. XI. ed. Paris. (edit. Venetae tertiae T. XIV.) et J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 31—32. (Neapoli 1847. p. 71—75).

²⁾ De ejusmodi „cooperatione“ et alibi loquitur, vid. lib. de gratia Christi n. 26. Et iterum dicit: „Quod ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante et adjuvante non possumus, et haec est voluntas bona“, lib. II. de peccat. merit. et remiss. n. 30. cf. De nupt. et concupisc. lib. I. n. 3. Serm. 156. n. 12—13.

et quando voluerit, faciat inclinari vel ad beneficia quibusdam ^{S. Augustini} praestanda, vel ad poenas quibusdam ingerendas.¹⁾ Denique in ^{Scripta} parvulis proponit exemplum luculentum gratuita gratiae, nec ^{contra Semi-} ullis meritis redditae, quae eorum alii consequuntur, dum alii ad eam non perveniunt (n. 41—45.). Libro huic finem imponit, fratres admonens, ut istum legendo assidue repetant (cf. lib. de corrept. et gratia n. 1.), et si intelligant, Deo gratias agant, sin minus orent, ut ejusdem intellectus a Domino ipsis aperiatur (n. 46.).

13. *Liber de correptione et gratia* (Migne l. c. T. XLIV. p. 911—946.), paulo post librum praecedentem ad eundem Valentinum Abbatem ejusque monachos scriptus est.²⁾ Comperit videlicet s. Augustinus commotionem in monasterio Adrumetino nondum cessasse, sed esse inter monachos quibus non comprobabantur ea quae in suo libro de gratia et libero arbitrio ipse exposuerat, quique variis objectionibus pacem turbabant. „Ut quid nobis praedicatur atque praecipitur, inqueiebant, ut declinemus a malo et faciamus bonum, si hoc nos non agimus, sed id velle et operari Deus operatur in nobis.“ (n. 4.) „Ergo, inquit, praecipiant tantummodo nobis quid facere debeamus qui nobis praesunt, et ut faciamus orent pro nobis: non autem nos corripiant et arguant, si non fecerimus“ (n. 5.). „Quomodo inquit, meo vitio non habetur, quod non accepi ab illo, a quo nisi detur non est omnino alius, unde tale ac tantum munus habeatur? . . . Praecepte mihi quid faciam; et si fecero age pro me gratias Deo, qui mihi ut facerem dedit; si autem non fecero, non ego corripiendus sum, sed ille orandus est, ut det quod non dedit, id est ipsam qua praecepta ejus fiunt, fidelem Dei et proximi caritatem.“ (n. 6.) Has igitur exceptiones, discussione profunda s. Augustinus rejicere suscepit.

¹⁾ Quoad Pharaonis indurationem cujus h. l. s. Augustinus meminit (n. 41), cf. Franzelin De Deo Uno Thes. XLV.

²⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 67. S. Prosperi Aquit. Epist. ad s. Augustinum (inter Augustinianas ep. 225.) n. 2. Cf. Ceillier l. c. Art. I. § XII. Sunt, qui librum hunc inscribere malint: *De correctione et gratia* (ex. gr. A. Baronius ad a. 418. n. 30.), minus tamen recte, ut patet ex ipso libro n. 43. 45. 49. — Analytica synopsis hujus libri concinnata ab Ant. Arnaldo, Doctore Sorbonico, eidemque ipsi libro adjuncta in editione Veneta tertia (T. XIV. p. 955—62), admodum caute

S. Augustini
Scripta
contra Semi-
pelagianos.

Perspiciebat Augustinus radicem errorum in eo esse quod viri illi censerent, initium fidei et perseverantiam in bono tribuenda esse voluntatis viribus naturalibus ac meritis, secus enim velle et operari Deo ita adscribi, ut operationi liberae hominis jam non sit locus. Hinc totus in eo est ut demonstret, gratiae gratuitaе Dei integram oeconomiam salutis adscribendam esse, atque nec salutis initia nec perseverantiam voluntatis naturalibus viribus et meritis tribui posse. Ut vero donatio gratiae et gloriae complete et collective spectatae gratuita est, ita et praedestinatio (n. 6—16.)¹⁾ Insistit porro s. Doctor multum in eo, quod magnum mysterium sit in oeconomia divina elargitionis gratiarum. Cur e. g. alii infantes ad baptismum perveniant, alii eo non pertingant; alii justi sinantur vivere qui postea impii facti damnantur, alii vero salventur dum matura morte in justitia adhuc versantes abripiuntur; cur Deus alium peccatorem pessimum ita misericorditer vocet, quemadmodum scit ei congruere, ut vocantem non respuat, alium non ita vocet quum posset, inscrutabile est Dei judicium (n. 17—19.).²⁾

Dum vero principia illa s. Augustinus statuit, simul refutat eos qui ex gratiae necessitate inferebant, delinquentium correptionem esse plane superfluum. Ostendit correptionis utilitatem generatim pro omnibus, ut peccantes pleniorē sui cognitionem adepti, pudore atque timore ad dolorem salubrem poenitentiae et ad orationem, simul agente gratia divina, perducantur, quamvis Deus et absque correptione humana possit occulta gratiae suae potestate peccantem corrigere. In specie vero tum non regeneratis, tum justificatis in malam vitam sua voluntate relapsis, correptionem esse adhibendam, quia etsi fides et perseverantia sint donum Dei, simul

legenda est, cum errores ab Ecclesia damnatos sat aperte prae se ferat. Analysis haec quae in editione Parisiensi. Archiepiscopo jubente, fuerat suppressa, in editione Antverpiensi primum reperitur. Vid. Correspondance de Mabillon et Montfaucon par M. Valery, Paris 1846. T. III. p. 77. Tassin. Hist. litt. de la Congregation de S. Maur, Brux. 1770. p. 289. 301. C. Kukula, Die Mauriner Ausgabe des Augustinus, Wien 1890. I. 54.

¹⁾ De praedestinatione ad gloriam praecise spectatam s. Augustinus certe in hoc libro directe non agit. Censent quidem varii theologi ex eodem colligi, s. Augustinum docuisse praedestinationem ad gloriam ante praevisa merita supernaturalia; id vero alii negant, iisque adstipulamur. Cf. Franzelin, De Deo Uno Thes. LXVIII.

²⁾ S. Augustinus rationem distributionis gratiarum igitur non ex praedestinatione ad gloriam ante praevisa merita petit, sed sistit in ipsa hac oeconomia largitionis gratiarum, quae inscrutabile mysterium ipsi est.

tamen in iis adest cooperatio voluntatis. Si porro illis qui non perseverant usque in finem correptio finaliter non prodest, non abstinendum tamen est a correptione etiam propterea, quod nos ignoremus quinam sint tales (n. 6—25.). Disserit dein de perseverantia quoad primum hominem ac de gratia in statu naturae sanae ac naturae lapsae n. 26—38)¹⁾; atque exponit, certum atque definitum esse numerum praedestinatorum, sed sapientissimo consilio Dei factum esse, ut mortalium nemo de sua praedestinatione certus esse possit (n. 39—41). Demum variis explicationibus ostendit, Scripturae verba: „Deus vult omnes homines salvos fieri“ (1. Tim. 2, 4.) conciliari cum doctrina, de gratiae necessitate ac de gratuitate gratiae et gloriae ac praedestinationis ad gratiam et gloriam (simul spectatas)²⁾. Postremo correptionis necessitatem omnibus adhibendam vehementer inculcat ejusque modum optimum docet (n. 43—49.).

S. Augustini
Scripta
contra Semi-
pelagianos.

14. *Liber de praedestinatione Sanctorum* i. e. fidelium³⁾ (Migne l. c. T. XLIV. p. 959—992), a s. Augustino sub finem vitae suae scriptus est ad Prosperum et Hilarium, viros sanae doctrinae perquam studiosos, in Gallia degentes.⁴⁾

¹⁾ De gratia naturae innocentis cf. L. Alticotius in Summa Augustiniana P. I. Quaest. II. (p. 9—22.). De differentia divinae gratiae pro diverso statu naturae sanae et infirmae fuse ex plurimis Augustini locis inter se collatis disputat idem Alticotius in Summa Augustiniana P. V. Quaest. II. (p. 190—296.)

²⁾ Quomodo Deus velit, *omnes homines salvos fieri*, cum tamen revera non omnes salventur, juxta mentem s. Augustini declarat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini. Not. ad cap. 52 (Neapoli 1847. p. 100—113.), Not. ad cap. 97. (ibid. p. 183.) et Not. ad cap. 103—4. (ibid. p. 195—200), item L. Alticotius in Summa Augustiniana P. I. Quaest. III. Art. I (p. 1—255.). Franzelin De Deo uno Thes. LI. LII.

³⁾ „Sancti juxta modum loquendi Scripturae dicuntur ab Augustino generatim *fideles*, tum in titulo libri de Praedestinatione sanctorum, tum in tota disputatione.“ Franzelin De Deo Uno Th. LVI. p. 569 (ed. 1.). Cf. Maffei Hist. theol. l. X. § III. n. 3. 4. p. 271.

⁴⁾ De libro hoc, qui post editos Retractationum libros scriptus est, vid. s. Prosperi Aquit. Respons. ad excerpta Genuens. Praefat., item s. Fulgent. lib. I. ad Monimum c. 29. Facund. Hermian. Defens. trium Capitul. lib. 9. c. 5. (Galland. T. XI. p. 768—69.) S. Hornisdæ P. Epist. 70. ad Professorem Episcopum (Mansi T. VIII. col. 500.). P. Joannis II. Epist. 3. ad Senatores (Mansi T. VIII. col. 806.). Cf. Maurin. Admonit. praevia petita ex Lovaniensium editione. Ceillier l. c. Art. I. §. XIII. n. 1—11. — *Liber de praedestinatione et gratia* et

S. Augustini
Scripta
contra Semi-
pelagianos.

Multi scilicet monachorum, qui in civitate Massiliensi consistebant, alique in aliis Galliarum locis nonnulli¹⁾, Augustini scripta, praesertim librum de correptione et gratia, evolventes, quidquid in eis de vocatione electorum secundum Dei propositum disputabat s. Doctor, illud doctrinae ss. Patrum et Ecclesiastico sensui contrarium dictabant, atque praedestinationem ad fidem et gloriam ante praevisa merita ex mero Dei beneplacito et lapsis curam resurgendi adimere et sanctis occasionem teporis afferre, vereque sub hoc praedestinationis nomine fatalem quamdam induci necessitatem asserebant. Insuper contendebant, s. Paulum, cujus auctoritate praesertim nitebatur Augustinus, a nullo hactenus ita esse intellectum; parvulos autem praematura morte abreptos, et majores, quibus numquam annuntiata sit Evangelii veritas, in probationem gratuita praedestinationis afferri non posse, quia Deus scientia sua divina praevidens, quales isti futuri fuissent, talem eisdem sortem assignaverit. Porro quantum quisque ad malum, tantum habere facultatis ad bonum praedicabant, parique momento animum se vel ad vitia, vel ad virtutes movere, quem bona appetentem gratia Dei foveat, mala sectantem damnatio justa suscipiat. Hinc facile deducebant, ab una parte initium fidei humanaeque salutis ex libero arbitrio procedere, cujus recto usu gratiae divinae opem necessariam deinde homo promereatur, ex altera vero parte perseverantiam in fide ac virtute non ex gratuito Dei dono, sed ex propria hominis voluntate pendere. Haec aliaque contra fidem praedestinationis et gratiae quum a viris eximia gradus dignitate vitaeque probitate conspicuis passim jactarentur, necessarium duxerunt Prosper et Hilarius, vir uterque laicus in Gallia degens et sanae doctrinae perquam deditus, Augustinum de iis, quae contra ipsum adversarii in Galliis moliebantur.

libellus de praedestinatione Dei (uterque ed. Paris. T. X. Append. edit. Venetae tertiae T. XVII. Appenp. IX.) s. Augustinum, cui olim adscribi consueverunt, non habent auctorem; vid. Maurin. Admonit. in librum priorem.

¹⁾ Vid. S. Augustini ep. 225. n. 2. et ep. 226. n. 2.

tur, certiore per litteras reddere simul rogantes, ut ob-
 scuriora et difficiliora expositionibus quam lucidissimis
 aperire non gravaretur ¹⁾. Quorum studiis obsecutus ac
 pia erga errantes cura motus Augustinus libros *de prae-*
destinatione sanctorum ac *de dono perseverantiae* conscripsit,
 quibus Ecclesiae catholicae doctrinam de praedestinatione,
 qua nos Deus elegit, non quia sancti futuri eramus, sed
 ut sancti essemus, tueri oppositosque Gallorum errores
 convellere intendebat ²⁾.

S. Augustini
 Scripta
 contra Semi-
 pelagianos.

In libro *de praedestinatione sanctorum* igitur ostendit s. Au-
 gustinus, donum Dei esse, non solum incrementum, sed etiam
 initium fidei, et hoc donum quibusdam dari per misericordiam,
 quibusdam justo Dei iudicio non dari (n. 4. 16. 22. 27. 43.). Hac
 de re se ante Episcopatum minus recte sensisse fatetur, sed postea
 se convictum esse indicat eo potissimum testimonio: *Quid autem*
habes, quod non accepisti? quod testimonium de ipsa etiam fide
 accipiendum probat (n. 7. 9). Gratiam Dei non secundum merita
 nostra dari deinde probat ab exemplo parvulorum, qui sine ullis
 suis meritis ex gratuita Dei misericordia ad baptismum per-
 veniunt et salvantur, vel sine suis demeritis non perveniunt ad
 baptismum ac tunc ob peccatum originale damnantur (n. 23—29.
 cf. lib. de dono persev. n. 22—24. 31. 32.); ³⁾ idem vero confirmat

¹⁾ *Epistolae* duae, *Prosperi* una, altera *Hilarii*, fontes praecipui, ex
 quibus Semipelagianorum errores cognosci possunt, exstant inter Augusti-
 nianas tanquam Epist. 225. et 226. item in fronte Operum S. Prosperi
 Aquitani, ap. Migne l. c. T. XLIV. p. 959. sqq. Cf. Maur. Vita S. Au-
 gustini lib. VIII. c. 10. n. 1. Tillemont l. c. Art. CCCXLIII—IV. (p.
 915—20.). C. Norisii *Histor. Pelag.* lib. II. c. 5. cum L. Berti *Adnotat.*
 in cap. cit.

²⁾ Vid. S. Augustini lib. de praedestin. sanctorum n. 1—3. n.
 36. et 37. n. 43. De dono perseverantiae n. 42. et 48.

³⁾ De hac parvulorum cum reatu originalis peccati decedentium
 futura sorte inquit: „Christi Ecclesia confitetur originale peccatum,
 quo sive soluto per Dei gratiam, sive per Dei iudicium non soluto,
 cum moriuntur infantes, aut merito regenerationis transeunt ex malis
 ad bona, aut merito generationis transeunt ex malis ad mala. Hoc
 catholica fides novit, in hoc etiam nonnulli haeretici sine ulla contra-
 dictione consentiunt.“ De praedest. sanctorum n. 24. Et alibi testa-
 tur, de parvulorum non regeneratorum damnatione totam Christi con-
 sentire Ecclesiam. Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 117. cf. lib. III.
 n. 199. 97. et lib. V. contra Julian. n. 44. Lib. de dono perseverantiae
 n. 23. 22. 39. 32. Sermo 294. ep. 169. n. 13. item Epist. II. n. 1—2.

S. Augustini ex humana Christi natura gratiis gratuito cumulata (n. 30—31. Scripta cf. lib. de dono persever. n. 67.). Tum vero in specie adstruit variis contra Semi-pelagianos. argumentis etiam initium fidei per gratiam Dei homini donari, non vero ex meritis sive acquisitis sive praevisis. (n. 15. 39—41.). Quae autem Deus singulis hominibus donare vult, ante mundi constitutionem praeparavit; eaque praeparatio vocatur praedestinatio. „Inter gratiam porro et praedestinationem hoc tantum interest, quod praedestinatio est gratiae praeparatio, gratia vero jam ipsa donatio . . . Quocirca praedestinatio Dei quae in bono est, gratiae est, ut dixi praeparatio; gratia vero est ipsius praedestinationis effectus.“ (n. 19.) Ac sicuti gratia est gratuita, non vero ex meritis, ita etiam praedestinatio. Gratuitatem hanc n. 31. s. Augustinus ex humana Christi natura gratuito sanctificata illustrans ait: „Ea gratia fit ab initio fidei suae homo quicumque Christianus, quia gratia homo ille ab initio factus est Christus; de ipso Spiritu et hic renatus, de quo ille est natus; eodem Spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo Spiritu factum est, ut nullum haberet ille peccatum. Haec se Deus esse facturum praescivit. Ipsa est igitur praedestinatio sanctorum, quae in Sancto sanctorum maxime claruit.“¹⁾

(ed. Godefridus Abbas Gottwic. Viennae 1735.). Cf. in eundem sensum S. Gelasius P. Epist. VII. ad Episcopos Picen. (Mansi T. VIII. col. 23—27.) et S. Gregor. M. Moral. in Job. lib. 9. n. 32. De poenis parvulorum cum originali peccato decedentium sententiam Augustini exponit L. Alticotius in Summa Augustiniana P. IV. Quaest. I. Art. IV. (p. 61—86.) et J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. ad cap. 92—93. Neapoli 1847. p. 175—78.). qui posterior scite animadvertit: „Licet alia ab Augustino et Fulgentio proposita dogmata Ecclesia receperit, non hoc tamen de poena sensus parvulorum, quamquam neque improbaverit.“ Attamen P. Innocentius IV. expresse declaravit: „Poena originalis peccati est carentia visionis Dei. actualis vero poena peccati est gehennae perpetuae cruciatus“ in Corp. Juris Canonici X. de baptismo c. 3. — Cf. Jungmann, Tr. De Novissimis, p. 75 sqq. (ed. 3.)

¹⁾ Agit s. Augustinus igitur in hoc libello de praedestinatione gratiae et de praedestinatione complete spectata quoad omnes effectus simul sumptos (gratiam et gloriam), non vero de praedestinatione ad gloriam separatim spectatam. Universim s. Doctor gratuitatem oecologiae supernaturalis et praedestinationis ex gratuitate primae gratiae fidei repetit. „Ipsa prima datur, ex qua impetrentur caeterae, quae proprie opera nuncupantur, in quibus juste vivitur.“ De praedest. sanct. n. 12. — De praedestinationis notione cf. L. Alticotii Summa Augustiniana (Romae 1744.) P. I. Quaest. VI. et P. VI. Quaest. II.; J. B. Faure in sua editione Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 98 (Neapoli 1847. p. 184—89); Franzelin De Deo Uno Th. LVI. LVII. LVIII.

15. *Liber de dono perseverantiae* (Migne l. c. T. XLIV. p. 993—1034) argumentum libri praecedentis plenius persequitur, unde etiam liber secundus de praedestinatione sanctorum appellatur.¹⁾ Massilienses sicuti quoad initium fidei quod viribus naturae adscribebant, errabant, ita etiam quoad perseverantiam. Non asserebant quidem absolute, hominem posse sine gratia in bonis operibus perseverare; etenim uti fidem formalem et bona opera gratiae adjudicabant, ita et horum continuationem perseverantem. Sed gratiam ad fidem formalem et bona opera necessariam ex meritis bonae voluntatis naturalis et pii credulitatis affectus repetebant. Unde et perseverantia juxta ipsos non erat gratuitum Dei beneficium, sed posita in hominis potestate naturali quum in ejus facultate esset illud, quo medium obtinetur ad perseverandum, videlicet bona voluntas. Sane si inclinatio et voluntas bonorum operum est naturalis, etiam haec semper per naturam foveri poterit et retineri. Hac autem naturali voluntate continuo homo merebitur gratiam bona opera perficiendi. Ergo etiam perseverantia in bonis operibus in ejus potestate sita est.²⁾ S. Augustinus igitur in hoc libro etiam perseverantiam probat non ex viribus esse naturae ejusque meritis, sed ex gratia Dei. Quum vero perseverantia distinguatur *imperfecta* seu aliqujus temporis et *perfecta* seu *finalis*, advertendum est s. Augustinum hic maxime spectare perseverantiam finalem.

Perseverantiam esse donum Dei, evincit s. Doctor ex s. Scriptura ac praesertim ex oratione Dominica hunc in finem, secundum s. Cyprianum, exposita (1—15.). Ulterius vero eam non ex meritis naturalibus dari, sed ex Dei misericordia, exemplo parvulorum, et ex iis quae de Tyro ac Sidone (Luc. 10, 13) Dominus dicit, illustrat (n. 16—35.). Cur vero aliis illud donum perseverantiae detur, aliis non concedatur, ad inscrutabilia Dei judicia refert. „Ex duobus parvulis, ait, originali peccato pariter obstrictis, cur

¹⁾ Multi olim fuere, qui librum hunc inscribere mallent: *De bono perseverantiae*, qui titulus argumento libri minus congruit. C. Maur. Admonit. in h. lib. et nota ad titulum libri de praedestin. sanctorum. item Ceillier l. c. Art. I. § XIII. n. 1—7. 12—18.

²⁾ Cf. Jungmann Tr. De Gratia, P. I. C. I. Art. IV. p. 53. 54. (ed. 5.). Cercia de Gratia actuali II. Lectio VII.

S. Augustini
Scripta
contra Semi-
pelagianos.

iste assumatur, ille relinquatur, et ex duobus aetate jam grandioribus impiis, cur iste ita vocetur, ut vocantem sequatur, ille autem non vocetur, aut non ita vocetur, inscrutabilia sunt iudicia Dei. Ex duobus autem piis, cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi non donetur, inscrutabiliora sunt iudicia Dei“ (n. 21.). Subjungit tamen passim, donum perseverantiae in finem fidelem a Deo suppliciter emereri posse (n. 10. 15.); non nisi orantibus fidelibus, eam a Deo esse praeparatam (n. 39.). — Quae vero de dono perseverantiae exponit, eadem etiam de praedestinatione hujus doni statuenda esse docet, adeoque hanc non esse ex praevisis meritis naturae¹⁾. Profunda dein disputatione s. Augustinus exponit, praedicatione praedestinationis non impediri praedicationem et adhortationem ad proficiendum et perseverandum in fide et pietate et ad orandum (n. 36—56.). Fidelibus autem de his loquendum esse modo prudenti, uti etiam de praescientia Dei prudenter agendum est, ne verbis inconsideratis involvantur difficultatibus et dubiis (n. 57—62.). Caeterum vero hanc de praedestinatione doctrinam non esse novam, sed in s. Scriptura claris verbis expressam, pridem et a seipso et a venerandis Ecclesiae Patribus propositam, denique publicis ac solemnibus Ecclesiae precibus contestatam, ac proinde neminem contra istam praedestinationem, quam secundum s. Scripturas ipse defenderat, nisi errando disputare posse (n. 63—66.).

Non pauci auctores existimant, praesertim ex hisce opusculis de praedestinatione sanctorum ac de dono perseverantiae colligi, s. Augustinum docere praedestinationem ad gloriam in se spectatam esse ante praevisa merita supernaturalia. Quodsi ita se habeat, ap-

¹⁾ Observandum est, ut s. Augustini effata intelligantur, praedestinationem considerari posse vel *incomplete*, prae singulis gratiis, vel *complete* ut refertur ad totam seriem gratiarum quae in consilio divino ad salutem creaturae rationalis dispositae sunt, a prima vocatione usque ad beatitudinem aeternam. Ad praedestinationem *complete* spectatam pertinet illa s. Augustini definitio: *Haec est praedestinatio sanctorum, nihil aliud: praescientia scilicet et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur* (de bono pers. n. 35.). Generatim, pro singulis gratiis s. Augustinus eam considerat. tum in textibus supra citatis ex libro de praedest. sanctorum, tum de dono pers. n. 41. 42: „In sua quae falli mutarique non potest praescientia, opera sua futura disponere, id omnino nec aliud quidpiam est praedestinare. Sicut autem ille quem castum futurum esse praescivit, quamvis id incertum habeat agit ut castus sit: ita ille quem castum futurum praedestinavit, non ideo non agit ut castus sit. quoniam Dei dono se audit futurum esse quod erit . . . Quod autem dixi de castitate, hoc de fide, hoc de pietate, hoc de caritate, de perseverantia, et ne pergam per singula, hoc de omni obedientia qua obeditur Deo veracissime dici potest.“

prime advertendum est, istam disputationem ab Ecclesia semper habi-
tam esse *inter profundiores difficilioreque partes incurrentium quaestio-*
num, quas sicut contemnere non audemus, ita non necesse habemus
adstruere, ut loquitur s. Coelestinus Pontifex seu auctor X *Capitula*
adversus Pelagianos scribens ad Gallos. Ipse Innocentius XII.
haec verba illi quaestioni applicat in Brevi dato die 6. Febr. a.
1694.¹⁾ — Alii vero auctores persuasum non habent, eam fuisse
doctrinam s. Augustini. Qua de re Em. Franzelin statuit: 1°. „Ad
Augustini doctrinam de gratia quod spectat, certum est, s. Doc-
torem contra Pelagianos eorumque reliquias nunquam movisse
quaestionem de ordine inter praedestinationem gratiae et prae-
destinationem gloriae; nec unquam alio modo gratuitam asseruisse
praedestinationem ac ipsam collationem donorum, adeoque hoc
unum postulasse, ut tam donatio quam praedestinatio sive gratiae,
sive complexe gratiae simul et gloriae admitteretur gratuita ex-
clusis meritis naturalibus et humanis.“ 2°. „Nulla suppetunt
argumenta ad persuadendum idonea, s. Augustinum privata saltem
sua opinione tenuisse et docuisse, omnes salvandos ad gloriam
coelestem praedestinos esse ex voluntate Dei antecedente prae-
visionem meritorum supernaturalium.“²⁾ Nimium esset quaestionem
de sententia s. Augustini in duobus opusculis de quibus egimus,
hoc loco finius discutere. Opportune tamen adverti potest, s. Augusti-
num in duobus illis opusculis aperte dicere, se iisdem vindicare eam de
praedestinatione doctrinam, quam Ecclesia tenendam proponit. Sed ex
altera parte jam constat, quaestionem de praedestinatione ad gloriam
ante vel post praevisa merita, ex iis esse quae in utramque partem
libere discutiuntur. Iis igitur qui opinantur, in his libellis proponi a
Doctore praedestinationem ad gloriam ante praevisa merita super-
naturalia ut fidem Ecclesiae, jam concedendum esset, illum hac in
re nimium quid asseruisse. Nos vero talem sententiam s. Au-
gustino non adscribere, ex dictis satis colliges.

§. 169.

d. Scripta contra Arianos.³⁾

Huc pertinet:

1. *Liber contra Sermonem Arianorum*, (Migne T. XLII
p. 677—708), scriptus a. 418.⁴⁾ Cum quippe Sermo qui

¹⁾ V. Franzelin Tr. De Deo Uno p. 636. (ed. 1.)

²⁾ Tract. De Deo Uno, Thes. LXII. LXIII. Auctoris demonstra-
tionem solidam esse censemus ejusque argumenta gravissima.

³⁾ Continentur haec Scripta edit. Maurin. Paris. T. VIII. edit.
tertia Venetae. T. X. Migne P. L. T. XLII.

⁴⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 52. Cf. Tillemont l. c. Art. CCXCI.
(p. 774.) Ceillier l. c. Art. IX. §. VII. n. 1—3.

S. Augustini
Scripta
contra Arianos.

dam Arianorum cura prodiisset, sanctoque Doctori a fidelibus Catholicis missus esset, ut ei responderetur, hunc ipse quanta diligentia et brevitatem potuit, confutavit, atque ne textum, quem excutiebat, opusculo suo inserere cogere, ipsum Sermonem in illius fronte integrum praefixit, additis numeris singula ejusdem capita distinguens, quibus totidem suae refutationis capita responderent (n. 34.).

Auctor ignotus ejus Sermonis contendebat, Jesum Christum voluntate Dei et Patris ante omnia saecula esse constitutum, eundem postea voluntati et praecepto Patris obedientem totam dispensationem adimplere, hujusque obedientiae merito ad dignitatem divinam elevatum esse, ac proinde multiplici ratione Deo Patri minorem esse eique subjectum; Spiritum S. a Filio diversum esse natura et ordine, gradu et affectu, dignitate et potestate, virtute et operatione, ita ut tres omnino sint substantiae (n. 1. 2. 8. 10. 17. 23. 24. 27. 41.). Igitur s. Augustinus, hosce errores destructurus, probat, Dominum nostrum Jesum Christum cum Patre esse unum verum Deum (n. 1. 33.), Patri coaeternum (n. 2. 32. 33. 34.), Deum de Deo (i. e. unius ejusdemque cum Patre naturae atque substantiae)¹⁾, non ex nihilo a Patre constitutum (n. 3.). Tum consequenter ostendit, operationem Patris et Filii, ex. gr. in creatione esse communem (n. 4. et 9.), ex mysterio autem Incarnationis Filii Dei, quod hic egregie explicatur, nullam diversitatem aut inaequalitatem naturae Patris et Filii inferri posse, quoniam de Filio Dei incarnato propter unitatem personae et divinitati et humanitati propria similiter jure merito praedicantur (n. 5—9. 32. 34.). Insuper demonstrat, neque Spiritum S. Patre aut Filio ulla ratione esse inferiorem, sed juxta s. Scripturae effata eandem trium divinarum personarum esse operationem eandemque majestatem divinam (n. 9. c. 15—20. n. 10—21.); unde postremo aequalitatem inseparabilem trium personarum Patris et Filii et Spiritus S. diserte adstruit (n. 22—31.).

2. *Collatio cum Maximino Arianorum Episcopo* (Migne l. c. T. XLII. p. 709—742) et

3. *Libri duo contra eundem Maximinum Arianum* (Migne l. c. p. 743—814), confecti sunt c. a. 428 (vid. supra §. 161.

¹⁾ Is etenim est modus loquendi s. Augustino et universim Ecclesiae antiquae usitatus, quemadmodum patet ex lib. III. de anima et ejus origine n. 3.: „Quod enim *de illo* (Deo) est, sicut unigenitus Filius, ejusdem naturae ejus et ille est.“ Cf. item lib. de natura boni c. 1. et 27. De Actis cum Felice Manich. lib. II. c. 21.

p. 269.).¹⁾ Opera haec inter se arcte cohaerent. Prius enim s. Augustinus suam, quam Hippone cum Maximino habuerat, disputationem in gratiam veritatis studiosorum litteris consignavit. Quum vero Maximinus colloquium istud ampla errorum suorum defensione absolvisset, nec illud sequenti die continuare vellet, imo Carthaginem reversus de propria victoria gloriaretur, s. Augustinus duos contra illum scripsit libros admodum prolixos, quorum priore iis, quae ipsemet proposuerat, Maximinum minime respondisse planum fecit; in posteriore autem ejusdem haeretici disputationem prolixiorum, cui in colloquio respondere temporis angustia fuerat prohibitus, totam refutavit.²⁾

S. Augustini
Scripta
contra Arianos.

In eo s. Augustinus ejusque adversarius Maximinus conveniebant, aliam esse personam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus Sancti; Maximinus vero contendebat, Patris et Filii et Spiritus S. non eandem esse operationem, non eandem majestatem, non eandem denique naturam sive substantiam. Quem ut ab erroris tramite in viam veritatis reducat (lib. II. c. 26. n. 14.), ostendit Augustinus, eandem esse personarum divinarum potestatem seu operationem, cujusmodi est illuminatio hominum (Collat. n. 4—11. cf. lib. II. c. 5. et 17. c. 23. n. 7.), eandem dignitatem seu divinam majestatem, ita ut Spiritus S. non sit Filio Patris subjectus, nec Filius Patre sit minor (Coll. n. 11. 13. 14. lib. I. c. 5. 6. 9. 13. 19. lib. II. c. 6. 7. 19. 24. 25.), eandem quoque naturam. unde

¹⁾ Collatio isthaec et libri duo sequentes in prioribus editionibus ita junctim exhibentur, ut Collatio liber primus contra Maximinum, alii duo libri secundus ac tertius contra eundem inscribantur, minus tamen recte. Haec s. Augustini Opera in Retractionibus non habentur, cum sint posterius confecta; sed eisdem testimonium perhibet Possidius in Vita S. Augustini c. 17. et in Indiculo Opp. S. Augustini c. 5. item P. Joannis II. Epist. III. ad Senatores (Mansi T. VIII. col. 804.) et s. Agatho P. in Concil. Constantinop. III. Act. IV. (Mansi T. XI. col. 247—248.). — Alia quoque circumfertur *Collatio seu Altercatio Augustini cum Puscentio Ariano* (ed. Paris. T. II. Append., ed. Venetae tertiae T. XVI. Append. II.). quae in prioribus editionibus erat epist. 178.; ea tamen supposititia est, cf. Maur. Admonit. praevia in hanc Altercationem.

²⁾ Vid. Possid. l. c. porro Collat. n. 1. et fin.; item Praefat. lib. I. contra Maximinum, et lib. II. contra Maximin. Praefat. et fin. Cf. Maurin. Admonit. in Collat. et duos hos libros; Tillemont. l. c. Art. CCCXLI. (p. 909—912.); Ceillier l. c. Art. IX. §. VII. n. 4—7. L. Berti de rebus gestis s. Augustini c. 56.

S. Augustini et nomen divinum honorque divinus et praedicata Dei: omnipotens, invisibilis¹⁾, immortalis, immutabilis, sapiens et infectus singulis istis personis tribuuntur (Collat. n. 12. 14. lib. I. c. 3. 4. 11. 14. 15. 16. 17. 19. lib. II. c. 3. 9. 11. 12. 13. c. 14. n. 5—7. c. 21. n. 1—3. c. 24.), eandem denique (juxta Joh. 10, 30.) esse divinam substantiam (Collat. n. 14. lib. I. c. 10. 12. lib. II. c. 14. n. 1—4. c. 15. c. 18. n. 1. c. 20. n. 1. c. 22.); unde sequitur, Filium et Spiritum S. Deo Patri esse aequalem (Collat. n. 14. lib. I. c. 5. 7. et 19. cf. lib. II. c. 1. 2. 3. 7. c. 14. n. 6. c. 15. n. 5.). Ista autem aequalitas naturae seu substantiae idcirco non tollitur, quod Pater est ingenuitus, Filius vero genitus (Collat. n. 13. 14. lib. I. c. 18. 20.); nec inde minuitur, quod Filius Dei integram naturam humanam assumsit, secundum quam recte utique Patrem se majorem dicit, eique subjectus est (Collat. n. 11. 14. lib. I. c. 2. 5. 7. 8. 19. lib. II. c. 2. 4. 5. 8. c. 14. n. 8—9. c. 16. c. 18. n. 2—6. c. 20. n. 2—4. c. 23. n. 7. c. 25.). Denique etsi Pater dicatur Deus, similiter et Filius, et Spiritus S., inde neutiquam concedit, plures deos a Catholicis induci quod potius de Arianis valet; sed ipsa Trinitatis ineffabilis et excelsa conjunctio unum Deum exhibet, a Catholicis adoratum (Collat. n. 11. 12. 14. 15. lib. 1, c. 1. lib. II. c. 5. c. 10. n. 1. c. 23. c. 26. n. 14.), quin tamen singulae personae dici possint partes Trinitatis (lib. II. c. 10. n. 1—3.).²⁾

§. 170.

III. Opera exegetica S. Augustini.

a. Libri IV. de doctrina christiana. — Scripta exegetica in libros Veteris Testamenti.

Varia sunt genera Scriptorum, quibus s. Augustinus divinae Scripturae interpretandae operam dedit³⁾; nam

¹⁾ Illud quoque disputando accurate investigat s. Augustinus, quomodo Deus jam in Veteri Testamento visus fuerit, quando corpus, in quo videretur, nondum Christus acceperat, cum invisibilis sit per se ipsa divina natura lib. II. c. 26.

²⁾ Eosdem Arianorum errores impugnant s. Augustini Sermo 52. 117. 118. 126. 135. 139. 140. 183. 341. et 384. (qui tamen Sermo est dubius), item plures ex tractatibus in Johannis Evangelium, ut Tract. 17. 18. 20. 27. 36. 37. 49. 59. 71., praeterea in libro de 83. diversis Quaestionibus quaest. 18. 37. 50. 60. 69. et 74. tandem Epist. 171. et Epist. 238—242. (in quibus maxime fidem suam de Trinitate perspicue exponit). Cf. Possidii Vita S. Augustini c. 17. et Indic. Opp. S. Augustini c. 5. Maurin. Vita S. Augustini lib. VIII. c. 9. n. 2—6. Tillemont l. c. Art. CCCXLII. (p. 912—15.) et Art. CLXIV—V. (p. 438—444.).

³⁾ Continentur haec Scripta, ubi haud aliter notatur, edit. Paris. T. III.; (edit. Venetae tertiae Tom. III. et IV.; Migne P. L. T. XXXIV.

praeter compendium quoddam hermeneuticae sacrae, ex pluribus s. Scripturae libris difficiliore locutiones, quaestiones aut locos explanavit, alios sacri codicis libros continua serie exposuit, alios denique sacris concionibus ad spiritualem plebis usum aptavit. Merito his tamquam clavis atque ars rectae interpretandi rationis, quam adhibuit s. Augustinus praemittuntur:

S. Augustini
Scripta
exegetica.

a. *Libri quatuor de doctrina christiana* (Migne l. c. T. XXXIV. p. 15—122), quorum tres priores fere integri c. a. 397, ultima pars libri tertii (inde a. c. 36.) c. a. 427 exarati sunt.⁴⁾ Opus istud verum s. Scripturae sensum invenire et exponere docet; hinc pars prima operis tribus libris absolvitur, pars altera continetur libro quarto. Ipse s. Augustinus in Prologo ad librum quartum: „Hoc opus nostrum, ait, quod inscribitur *de doctrina christiana*, in duo quaedam fueram prima distributione partitus. Nam post prooemium, quo respondi eis, qui hoc fuerant reprehensuri: *Duae sunt res, inquam, quibus nititur omnis tractatio Scripturarum, modus inveniendi quae intelligenda sunt et modus proferendi quae intellecta sunt. De inveniendo prius, de proferendo postea disseremus.* Quia ergo de inveniendo multa jam diximus, et tria de hac una parte volumina absolvimus, Domino adjuvante, de proferendo pauca dicemus, ut si fieri potuerit, uno libro cuncta claudamus, totumque hoc opus quatuor voluminibus terminetur.“

Defenso novi sui Operis instituto (Prolog. lib. I.) s. Augustinus omnem doctrinam refert ad *res* et *signa* per quae res discuntur, suscipiturque ab ipso in hocce *Libro primo* tractatio de rebus (n. 1.).

et XXXV. De iisdem conferri potest. Rich. Simon Hist. crit. des principaux Commentateurs du Nouveau Testament c. 17—20, item qui hunc merito castigavit, Bossuet Défense de la Tradition et des Saints Pères liv. 4. chap. 16. et 18. (Oeuvres de Bossuet. Paris 1841. T. I. p. 549—51. et p. 552.).

⁴⁾ Retract. lib. II. c. 4. Cf. Maur. Admonit. in hos libros; Tillemont l. c. Art. CXII. (p. 289—90.) Ceillier l. c. Art. IV. §. I. — Scorsim hos libros ed. G. Calixtus Helmstadii 1626. iterum 1655. rursus ed. Teegius Lipsiae 1769.; juxta edit. Maurinam iisdem excusi sunt Romae 1735; Bergomi 1747; Ingolstadii 1827 in 8°; Lipsiae 1936 in 16°. Vers. germ. ed. Lichter, Koblenz 1829, Storf, Kempt. 1877.

S. Augustini
Scripta
exegetica.

Res porro alias esse docet, quibus frui, alias quibus non nisi uti nobis liceat (n. 2—4); et quidem Deo soli fruitione inhaerendum esse, eoque nos ipsius Incarnatione Verbi et rebus ab Ipso temporaliter gestis atque traditis Ecclesiae clavibus promoveri (n. 5—19.). Tum ostendit, caeteris omnibus rebus non fruendum, sed tantummodo utendum esse; inter eas vero res, quae in usum veniunt, nonnullas etiam esse, quibus dilectio jure impenditur, sed in Deum relata (n. 20—26.). Quibus explicatis infert, totius s. Scripturae plenitudinem et finem esse geminam caritatem, Dei propter se ipsum ac proximi propter Deum, ad quam proinde omnis divinae Scripturae interpretatio ultimo referri debeat (n. 27—44.).

Libro II. et III. de signis verbisque s. Scripturae sermonem instituit ostendens, ejus germanum sensum plerumque ideo non percipi, quia signa illa aut ignota sunt, aut ambigua (lib. II. n. 1—8. et n. 15.). Quapropter indicatis animi dotibus, quae requiruntur in bono s. Scripturae interprete (lib. I. n. 44. lib. II. n. 6—12. 14. 62. 63.), et proposito divinorum librorum canone (lib. II. n. 12—13.), primum agit de signis ignotis cognoscendis atque declarat, quarum potissimum linguarum peritia, quaenam disciplinae ac scientiae¹⁾ conferant ad illam signorum ignorantiam removendam (lib. II. n. 15—63.). — Libro III. transit ad considerationem ambiguitatis, quae cum in propriis, tum in translatis signis seu verbis occurrit (n. 1. cf. lib. II. n. 15.); in propriis quidem ex interpunctione vocum, ex earum pronuntiatione, ex ancipiti significato; quod genus ambiguitatis ex contextu sermonis, ex collatione interpretum, aut ejus linguae, unde Scriptura translata est, inspectione, denique ex „regula fidei, quam de Scripturarum planioribus locis et Ecclesiae auctoritate percepit“, resolvi posse ostendit (n. 2—8.). In verbis autem translatis (impropriis vel tropicis) ambiguitas occurrit, cum ipsa dictio non ad litterae sensum ponitur in Scripturis; hic itaque prius improprie dicta ex scopo divinae Scripturae, nec non ex adjunctis personarum, locorum, temporum, circumstantiarum a locutione propria sedulo discernere docet (n. 9—34.); tum et improprias locutiones inter se invicem distinguendas monet, easque, etiam ope troporum apud profanos auctores usitatorum, intelligendas esse adstruit (n. 35—41. cf. Serm. 32. n. 6. Serm. 73. n. 2.). Insuper monet, unum eundemque s. Scripturae locum plures variosque sensus admittere posse (n. 38. cf. Serm. 89. n. 3—7.)²⁾, ratiocinationes vero in s. Scrip-

¹⁾ Hic ubi verba facit de institutionibus hominum idoneam nactus occasionem, de repudiandis superstitiosis artibus et doctrinis strictim, sed profunde disputat lib. II. n. 27—37.

²⁾ Vid. s. Augustini Confess. lib. 12. n. 42. Cf. J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 52. (Neapoli 1847. p. 112—13.).

turæ interpretatione præter fundamentum doctrinae revelatae summa cum cautela adhibendas esse (n. 39.). Denique Tichonii Donatistae regulas¹⁾ ad explanandos locos Scripturae propter tropicum locutionis genus obscuros, utique sat bonas, examinat earumque justum usum insinuat (n. 42—56.).

S. Augustini
Scripta
exegetica.

Libro IV. pars altera totius Operis continetur; et quamvis Rhetoricae artis praecepta, christiano doctore nequitiam spernenda, ad hujus libri institutum pertinere negat (n. 1—5.), summa tamen cum diligentia christiani Oratoris seu Concionatoris partes persequitur, cui sacrarum litterarum auctores et Doctores Ecclesiasticos dicendi sapientia, imo et eloquentia longe praestantissimos imitandos proponit, ex eorum scriptis elocutionis exempla in vario dicendi genere subjiciens (n. 6—59.); postremo sacrum concionatorem hortatur, ut suas conciones quam maxime adjuvet tum proprio bonorum operum exemplo, tum assidua ad Deum gratiae largitorem precatione (n. 60—64.).

Caeteri libri generis exegetici una aliave ratione textum sacrum explanant²⁾; sunt autem, si ordinem librorum s. Scripturae sequamur, isti præter duos libros de Genesi contra Manichaeos (vid. supra §. 166. p. 292.) et alteram Confessionum partem (vid. supra §. 162. p. 274):

¹⁾ *Tichonii Afri liber de septem regulis.* ab antiquis magno in pretio habitus, exstat in Galland. Biblioth. T. VIII. p. 105—129. et in antiquioribus Bibliothecis Patrum, vid. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. I. p. 570—71. Caeterum de hoc Tichonio cf. s. Augustin. contra Epist. Parmeniani lib. I. n. 1. ep. 41 n. 2. Retract. lib. II. c. 18. Gennad. lib. de viris illustr. c. 18. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 10. et 9. Isidor. Hispal. Sententiarum lib. I. c. 19. item Tillemont Mém. T. VI. Les Donatistes Art. LIX—LX. (p. 145—50.) cum Nota 31. et 32. (p. 717—18.); Ceillier T. VI. Chap. XVI. n. 12—16. Galland. T. VIII. Prolegom. c. 2. — *Expositio in Apocalypsin Joannis*, homiliis 18 comprehensa, quae habetur in Opp. S. Augustini T. III. Append. (edit. Venetae tertiae T. XVI. p. 617—70.), cum ignoti sit auctoris, perperam olim a quibusdam Tichonio huic adscripta fuit.

²⁾ *Libri III de Mirabilibus S. Scripturae* (ed. Paris. T. III. Append. ed. Ven. tertiae T. XVI. Append. III.) in quibus praecipua s. Scripturae miracula ad mentem s. Augustini (vid. S. August. in Evang. Joh. Tract. 24. n. 1. De Trinit. lib. III. n. 11—20. Contra Faust. lib. 26. n. 3. lib. 29. n. 2.) plana ratione historice tantum explicantur, non a s. Augustino, sed ab auctore septimi forsitan saeculi Hiberno compositi sunt; vid. Maurin. Admonit. in h. lib.

S. Augustini
Scripta
exegetica.

b. Scripta exegetica in libros Veteris Testamenti.

1. *Liber imperfectus de Genesi ad litteram* (Migne l. c. T. XXXIV. p. 219—346.), et

2. *Libri XII de Genesi ad litteram*, (Migne l. c. p. 245—486.).

Quatuor vicibus s. Augustinus Genesim explanare tentavit, nec unquam sibi satisfacit. Postquam enim interpretando simulque tuendo Geneseos libros recenti adhuc tempore conversionis suae manum admovebat, sed in difficilioribus quibusque locis allegoricum sensum, subjecisse contentus, litteralem ut plurimum praetermiserat (vid. supra §. 160. p. 260.), eundem postea Presbyter perscrutari aggressus est; cum tamen vires suas huic labori impares comperisset, *Opus imperfectum* (vid. hic sub n. 1.) reliquit. Hinc sub a. 400 idem argumentum eadem duplici ratione, allegorica et litterali, tractandum recepit Episcopus, prius quidem magis secundum allegoriam in postremis tribus Confessionum libris (vid. supra §. 162. p. 274.), deinde vero ad litteram, licet ab hoc quoque incepto, rei magnitudine deterritus, mature destiterit.

Liber imperfectus de Genesi ad litteram (scriptus c. a. 393.), praemissa regula fidei catholicae (n. 1—4.) et quadruplici ratione s. Scripturam exponendi (n. 5.)¹⁾, nonnisi primum Geneseos caput, neque istud integrum, (cap. 1. v. 1—26.) explicare conatur, ac proinde ipsius s. Augustini iudicio habendus est ad instar cujusdam tirocinii in exponendo sensu litterali s. Scripturae²⁾. — Multo tamen melius atque perfectius tria priora capita (c. 1—3.) iuxta rerum gestarum veritatem sensumque litteralem *libris duodecim de Genesi ad litteram* (scriptis ab a. 401—15.) explanat. Ibi explicare mysteria, verborum contextu inclusa, sibi neutiquam proponit, demonstrare contentus, eo nihil contineri, quod ad litteram et ad proprietatem historiae verum esse non possit, aut quod partis naturalis lumine cognitionibus repugnet, denique si quid supervacaneum appareat, id esse mysterio designando necessarium. Eo in

¹⁾ Cf. S. Augustin. lib. de utilit. credendi n. 5—9.

²⁾ Vid. Retract. lib. I. c. 18. Cf. Tillemont l. c. Art. LXXV. (p. 188.) Ceillier l. c. Art. IV. §. II.

Opere hanc fere methodum sequitur: singulas fere sacri textus ^{s. Augustini} voces ponderat, ac innumeras quaestiones et difficultates movet, quarum alias resolvit, in aliis autem veritatem investigat magis, quam invenit, in multis quoque obiter locos communes excurret, ex. gr. de scientia et providentia Dei (lib. 5.), de Adami corpore (lib. 6.), de angelorum animaeque natura (lib. 7. 10. 11.), de angelorum hominumque lapsu (ibid.), de paradiso et de multiplici visionum genere (lib. 12.).¹⁾

3. *Locutionum libri VII scripti c. a. 419* (Migne l. c. T. XXXIV. p. 485—546.), proprie sunt libri critici, quorum scopus est, s. Scripturae phrases linguae latinae minus usitatas, in Heptateucho obvias, ex linguae hebraicae vel graecae proprietate dilucidare vel saltem illinc explicandas indicare, ad s. Scripturam facilius meliusque intelligendam²⁾.

4. *Quaestionum in Heptateuchum seu in libros quinque Moysis, libros Josue et Judicum libri VII scripti c. a. 419* (Migne l. c. p. 547—824), in quibus a sensu litterali nusquam fere discedit, ad s. Scripturam illustrandam multum conferunt. Quum scilicet Scripturae lectioni vacaret, variasque graecas atque latinas versiones diligenter conferret, quaslibet difficultates vel quaestiones, tum criticas, tum exegeticas notavit, plerumque cursim expendit, earumque plurimas, licet strictim, satis tamen abunde enucleavit, ita ut Quaestiones istae considerari possint tamquam Scholia quaedam fusiora in septem illos libros³⁾.

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 24. et lib. I. c. 18. epist. 143. n. 4. ep. 159. n. 2. ep. 162. n. 2. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 1. Porro de ratione interpretandi vid. lib. 1. de Genesi ad lit. n. 1—2. 34. 37—41. item lib. 2. n. 23. lib. 8. n. 1—5. lib. 9. n. 22. lib. 11. n. 2. lib. 12. n. 1. Cf. Maurin. Admonit. in hos libros; Tillemont l. c. Art. CXXX. (p. 338—43.); Ceillier l. c. Art. IV. §. III. — Libellus de benedictionibus Jacob patriarchae Augustino tributus (ed. Paris. T. III. Append., ed. Ven. tertiae T. XVI. Append. III.) qui hic loci adjungendus venit, non Augustini, sed Aleuini est; vid. Maurin. Admonit. in h. lib.

²⁾ Retract. lib. II. c. 54. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 1. Cf. Tillemont l. c. Art. CCXCIX. (p. 795—96.) Ceillier l. c. Art. IV. §. IV. n. 1.

³⁾ Retract. lib. II. c. 55. Quaest. in Heptateuchum, lib. I. Prooem. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 1. Cf. Tillemont l. c. (p. 794—95.)

S. Augustini
Scripta
exegetica.

5. *Annotationes in Job, liber unus* scriptus c. a. 400. (Migne l. c. p. 825—886.), ipsi Augustino minime probatus ac plurimis mendis deformatus, continet brevissima plerumque Scholia, quae a s. Doctore ad marginem textus libri Job adscripta parum accurate alii exscripserunt et in unum corpus redegerunt¹⁾.

6. *Enarrationes in Psalmos 150*²⁾ (Migne l. c. T. XXXVI. XXXVII.), vario tempore, cum Augustinus jam Presbyteri vel Episcopi munere fungeretur, scriptae atque magna ex parte in populi fidelis aedificationem pro concione dictae, plerumque sensu litterali neglecto, mysticum et moralem exponunt, qui scilicet plebis aedificationi magis conducebat³⁾.

Quamvis itaque amplissimum hoc Opus haberi non possit accuratus Commentarius litteralis in Psalmos, eximia tamen est et prorsus insignis Collectio moralium et christianarum cogitationum, quae proinde omnibus verbi divini praeconibus utilissima est lectuque dignissima. Etenim vere admirando ingenii acumine Christum et Ecclesiam in Psalmis praesignatam, nec non doctrinae Evangelicae mysteria et praecepta ibi latentia detegit; occurrunt etiam adhortationes vehementes, quae persuadeant, elocutionis in-

Ceillier l. cit. n. 2—8. — Proluxum Opus, quod inscribitur: *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* (ed. Paris. T. III. Append., ed. Venetae tertiae T. XVI. Append. III.) et a quibusdam Hilario diacono sectae Luciferianae adjudicatur, perperam olim s. Augustini nomen prae se tulit, vid. Maurin. Admonit. in h. lib.; item J. Garner. in Opp. Marri Mercat. P. I. Diss. I. c. 8. (p. 155—62).

¹⁾ Vid. Retract. lib. II. c. 13. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 6. Cf. Tillemont. l. c. Art. CXIV. (p. 294.) Ceillier l. c. Art. IV. §. V. n. 1. Dupin T. III. p. 414.

²⁾ Habentur in edit. Paris. T. IV., edit. Venetae tertiae T. V. et VI. — Separatim prodire Antverpiae 1662. iterum 1680 fol.

³⁾ De his vid. s. Augustini epist. 169. n. 1. De civit. Dei lib. 17. c. 15. Lib. de octo Dulcitii Quaestionibus quaest. 4. n. 2—3. Enarrat. in Psalm. 118. Prooem. S. Possidii Indic. c. 7. fin. S. Hieronymi epist. 112 (inter Augustinianas ep. 75.) n. 30. Cassiodor. in Exposit. Psalmorum Praefat. et Institut. divin. litter. c. 4. Ferrandus (?) in Vita S. Fulgentii c. 3. n. 8. J. Fr. Petrarcha Epistola de hoc Augustini Opere, in edit. Maur. eidem praefixa. Cf. imprimis Maurin. Praefat.; Tillemont l. c. Art. CCXIV. (641—46.); Ceillier l. c. Art. V.

flammatæ, quæ abripiant, plurimæ denique plane egregiæ in-
stitutiones ad mores informandos, virtutes commendandas, vitia
insectanda.¹⁾

S. Augustini
Scripta
exegetica.

§. 171.

c. Scripta exegetica in libros Novi Testamenti.

Scripta exegetica s. Augustini quæ ad Novum Testamentum spectant, sunt sequentia:

1. *De Consensu Evangelistarum libri IV.* (Migne l. c. T. XXXIV. p. 1041—1230), c. a. 400 scripti sunt. Hoc in Opere s. Augustinus Evangelium ab infidelium criminationibus defendendum suscipit, qui ad auctoritatem Evangelii detrahendam vel Evangelistas Christo contradicere, vel Evangelistas inter se ipsos dissentire contendebant.²⁾

Itaque in Libro I. postquam de Evangelistarum auctoritate, numero et ordine, vario scribendi genere ac scopo disseruit (n. 1—9.), eos confutat, qui Evangelia impugnabant, eo quod non ab ipso Christo, homine sapientissimo, fuerint scripta (n. 11—13, 52—54.), sed ab ejus tantum discipulis, qui contra veram Christi doctrinam et magistrum suum orbi tamquam Deum obtruserint, et deorum cultum abdicare jusserint (n. 14—50.), unde malorum omnium, quibus orbis Romanus affligeretur, origo sit repetenda (n. 51.) — Libro II. Matthaëum Evangelistam usque ad coenæ narrationem ex ordine considerat, collatisque Marco, Luca et Joanne demonstrat, perpetuam inter eos reperiri consensionem. — Liber III. simili ratione agit de eorundem quatuor Evangelistarum a coenæ narratione usque ad Evangelii finem concordia. — Liber IV. denique de iis tractat, quæ peculiaria sunt Marco, Lucae et Joanni. In tribus hisce libris quatuor Evangelistarum tam in gestis recensendis, quam in ordine ipso narrationis summam ac plenam concordiam demonstrare haud improspere cum eventu aggressus est.³⁾

¹⁾ Ita censet Dupin T. III. p. 420—21., alioquin allegoricae interpretationi nimium quantum infensus, dum contra Patres Maurini in Praefat. cit. eam justos intra limites defendendam susceperunt.

²⁾ *Retract.* lib. II. c. 16. *Tractat.* in Johan. 112. n. 1. et *Tractat.* 117. n. 2. *De consensu Evangelist.* lib. I. n. 10, 52, et 54. Cassiodor. *Institut. divin. litter.* c. 7. Cf. Maurin. *Admonit.* in hos libros; Tillemont l. c. Art. CXXV. (p. 325—26); Ceillier l. c. Art. IV. §. VI. n. 1—3.

³⁾ *De consensu Evangelist.* lib. II. n. 1, 16, 18, 88. lib. III. n. 1. lib. IV. n. 1. Multa de his libris utilia disputavit *Clausen* in libello:

S. Augustini
Scripta
exegetica.

2. *Quaestionum Evangeliorum libri duo*, (Migne l. c. T. XXXV. p. 1321—1364.) eodem tempore (c. a. 400.) confecti¹⁾, sunt expositiones mysticae plerumque et morales, quorundam locorum ex Evangelio secundum Matthaeum (lib. I.)²⁾, et ex Evangelio secundum Lucam (lib. II.) in unum collectae, quas s. Augustinus, ut satisfaceret desiderio cujusdam studiosi Scripturarum lectoris ipsum de variis locis consulentis, non uno tempore carptim dictavit, et quarum indicem tabula eisdem praefixa in commodiorem usum continet.

3. *De Sermone Domini in monte secundum Matthaeum libri duo* (Migne l. c. T. XXXIV. p. 1230—1308.), scripti c. a. 393.³⁾, diligentissima cum solertia explicant totum istum sermonem (i. e. Matth. c. 5. 6. et 7.)⁴⁾, in quo

Aurelius Augustinus Hippon. S. Scripturae interpres (Havniae 1827.) p. 106—116., qui, licet nonnulla in eis reprehendenda duxerit, nihilo tamen minus haud diffitetur „ex alio nullo libro insignem Augustini in nodis solvendis dexteritatem, in rebus conciliandis ingeniositatem luculentius apparere“ (p. 112—113). — Simile hisce libris argumentum etiam tractat s. Augustini *Sermo 50. De concordia Evangel. Matthaei et Lucae in generationibus Domini*; cf. itidem *Serm. 240. n. 1.*

¹⁾ Vid. *Retract. lib. II. c. 12. et Prologus lib. I. Quaest. Evangel.* Cf. Maurin. *Nota in titulum horum librorum*; Tillemont l. c. *Art. CXIV.* (p. 293.); Ceillier l. c. *Art. IV. §. VII. n. 1.* — Quaestionibus hisce merito addi possunt q. 56—65, ex libro s. Augustini de 83 diversis quaestionibus.

²⁾ *Quaestionum 17 in Evangelium secundum Matthaeum liber singularis*, quem editio Maurina libris duobus *Quaest. Evangel.* proxime subjectum exhibet, non tamen addito nomine s. Augustini, potius censi debet *spurius*, cf. Maurin. *Admonit. in h. lib.*; Tillemont l. c. *Art. CCCLIV.* (p. 951.); Ceillier l. c. *Art. IV. §. VII. n. 2. J. Stilting in Actis SS. l. c. Indic. Possid. c. 6 Not. (p. 449—50).*

³⁾ Vid. *Retract. lib. I. c. 19. De conjugii adulterinis ad Pollent. lib. I. n. 1.* Cf. Tillemont l. c. *Art. LXXV.* (p. 189.) Ceillier l. c. *Art. IV. §. VI. n. 4. 6. Clausen l. c. p. 173. de hoc Opere tale iudicium profert: „Multa hic bene, egregie etiam observata sunt ad veritatem sensus ex figuris orationis eliciendam.“ — Hi libri etiam seorsim germanice prodire sub titulo: Augustin über die Bergrede des Herrn, übers. von J. Waldek. Münster 1808. 2. Aufl. Münster 1827.*

⁴⁾ Locum difficillimum Matth. 5, 31—32. de matrimonii indissolubilitate, quem hic lib. I. n. 39—50. fuse pertractavit, postmodum

praeter tot egregia vitae spiritualis documenta imprimis octo beatitudines et Oratio Dominica occurrunt. Cur autem ex toto Evangelio istum inprimis Sermonem tractandum suscepit, eam ipse rationem reddit, quod eundem Sermonem „omnibus praeceptis, quibus christiana vita informatur, perfectum esse“ cognovit (lib. I. n. 1.) Hinc in istis duobus libris singula Domini dicta ad totius Sermonis caput seu ad octo beatitudines referens plurima eaque praeclara tradit, ita ut hocce Opus haud incongrue *ethices compendium* dixeris.

S. Augustini
Scripta
exegetica.

4. *Tractatus 124 in Johannis Evangelium*, (Migne l. c. T. XXXV. p. 1379—1976.), et

5. *Tractatus 10 in Epistolam (I.) Johannis* (Migne l. c. T. p. 1977—2062) c. a. 416. ad populum habiti ab ipsoque Augustino conscripti sunt.¹⁾

Tractatus isti haud immerito dicuntur „Commentarius perpetuus multisque nominibus insignis“, in quo Evangelistae textum singillatim persequitur, indeque multa tum praecepta, tum dogmata utilissima eruit. Exponens Evangelium tria praecipue haereticorum genera impugnat, Arianos, Pelagianos ac Donatistas, et contra eos Verbi divinitatem atque consubstantialitatem, gratiae Christi necessitatem et gratuitatem multis propugnat²⁾. — In explanatione autem epistolae primae s. Joannis (quam nonnisi ad

nova et accuratiori disquisitione illustravit lib. I. de conjugiiis adulterinis ad Pollent. n. 1—32. (vid. supra §. 164. p. 284), nec demum in ea disputatione sibi aliisque tuto acquiescendum esse duxit *Retract.* lib. I. c. 19. n. 6.

¹⁾ Vid. S. Augustini Prolog. Tractatum in Epistolam Johannis et De Trinit. lib. 15. c. 27. n. 48. Possidii Indic. c. 6. fin. et c. 9. S. Leo M. Epist. 165. Testimonia adjecta c. 6. (Opp. T. I. col. 1391—92.) Concil. Chalcedon. Act. II. (Mansi T. VI. col. 967—70.) Cassiodor. Instit. divin. litter. c. 7. et 8. Cf. Maurin. Admonit. praevia in Tractatus in Evangel. Johannis et Nota in titulum Tractatum in Epistolam Johannis; Tillemont l. c. CCLXX. (p. 708—712.); Ceillier l. c. Art. IV. §. VIII. L. Berti de rebus gestis S. Augustini c. 65. (p. 182.). — *Expositio in Apocalypsin B. Johannis*, s. Augustini nomine olim vulgata (T. III. Append. ed. Ven. Tertiae T. XVI. Append. III.), in formam Homiliarum redacta, longe inferioris est auctoris; vid. Maurin. Admonit. in h. lib. — Tractat. in Evang. Johannis germ. vert. Hayd, Kempten 1877.

²⁾ Clausen l. c. p. 164. Dupin T. III. p. 417. Ceillier l. c. n. 6—18.

S. Augustini
Scripta
exegetica.

cap. 5. v. 3. perduxit) potissimum de *caritate* disserit (Prolog. et Tract. 8. n. 4. 14. Tr. 9. n. 1. Tr. 10. n. 7.), eam ut plurimum necessariam iterum iterumque commendat, eximia quoque praecepta ad dilectionem Dei et proximi tradit, ac mutuum caritatis atque timoris relationem exhibet (Tract. 9.); pulcherrime denique contra Donatistas agit de *Ecclesia* ejusque unitate ab omnibus tenenda (Tract. 1. n. 12—13. Tr. 2. n. 2—3. Tr. 3. Tr. 10. et n. 1. et n. 8—10.).

6. *Expositio quarundam (84) Propositionum ex epistola ad Romanos* (Migne l. c. T. XXXV. p. 2063—2088.) Quum s. Augustinus adhuc presbyter Carthagine degeret (a. 394.), occasione oblata, ut epistola s. Pauli ad Romanos inter fratres legeretur, variae quaestiones de implicatissimis hujus epistolae locis fuerunt ei propositae, simulque a fratribus, quibuscum ibi versabatur, inductus est, ut responsiones suas scriptis excipi peteretur; inde ortus est hic liber, in quo non satis clare, imo et minus recte disseruit de gratiae collatione, ita ut Semipelagiani librum istum quandoque in sententiae suae patrociniū adducerent¹⁾.

7. *Epistolae ad Romanos Expositio inchoata* circa idem tempus (Migne l. c. p. 2088—2106.), integra versatur in sola salutationis (c. 1. v. 1—7.) expositione, simulque tamen incidentem quaestionem de peccato in Spiritum S. pertractat (n. 14—23. fin.). Dein vero ab hoc Opere, ejus magnitudine ac labore deterritus, ultro cessavit²⁾.

¹⁾ Vid. Retract. l. c. lib. I. c. 23. item epist. 226 (Hilarii et Augustinum) n. 3. et lib. de praedestin. Sanctorum n. 7—8 Cf. Tillemont l. c. Art. LXXVI. (p. 189.) Ceillier l. c. Art. IV. §. IX. n. 1. Similiter aliquot hujus Epistolae loci a s. Augustino exponuntur in libro de 83 diversis quaestionibus, scil. Rom. 7, 1—8, 11. (quaest. 66.); Rom. 8, 18—24. (q. 67.); Rom. 9, 15—23. (q. 68.); ubi tamen necesse est. ut conferatur simul Retract. lib. I. c. 26. — Praeterea lib. I. ad Simplicianum (vid. §. seq.) fuse et accurate explanat Rom. 7, 7—25. et 9, 10—29.

²⁾ Retract. lib. I. c. 25. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 8. Cf. Tillemont l. c. Art. LXXVI. (p. 190.) Ceillier l. c. Art. VI. §. IX. n. 2—3. — Caeterum eandem quaestionem de peccato in Spiritum S. (juxta Matth. 12, 31—32.) fuse pertract. s. Augustinus in Sermon. 71., de quo vid. ejus Enchirid. c. 83. et Possid. Indic. cf. etiam ep. 185. n. 48—49.

8. *Expositio Epistolae ad Galatas* (Migne l. c. p. 2105 — 2148.), liber unus, qui ad idem tempus pertinet, eam epistolam totam continua serie juxta sensum litteralem solito ingenii acumine diligenter interpretatur¹⁾. S. Augustini
Scripta
exegetica.

Ex his facile patet. tantummodo libros 12 in Genesin. Expositionem inchoatam Epistolae ad Romanos et Expositionem Epistolae ad Galatas Commentarios proprie tales dici posse. Enarrationes autem in Psalmos, libros de Sermone Domini in monte et Tractatus in Joannem utilissimos esse ac dignissimos, quos sacri concionatores et studiose legant, et pro viribus imitentur; caetera denique Opera supra memorata non esse nisi subsidia majoris minorisve pretii, unde s. Scripturae interpretes diligenti cura seligat, quae ad illustrandos libros integros aut singulos locos aptiora videntur. Caeterum linguae hebraicae expertus²⁾, linguae autem graecae satis gnarus³⁾, in suis expositionibus maxime ad populum dictis, versionem latinam tunc temporis in ecclesiis usitatam, collato tamen identidem textu graeco ac nonnunquam etiam versione s. Hieronymi ex hebraico facta, adhibere consuevit⁴⁾. Tali igitur linguarum cognitione simulque uberrima rerum

¹⁾ Retract. lib. I. c. 24. S. Possidii Indic. c. 6. Cassiodor. Institut. divin. lit. c. 8. Cf. Tillemont l. c. Art. LXXXVI. (p. 190.); Ceillier l. c. Art. IV. §. IX. n. 4. Dupin T. III. p. 418. Clausen l. c. p. 163. Explicatur etiam locus Galat. 6, 2. in libro s. Augustini de 83 diversis quaestionibus q. 71; praeterea in eodem Augustini libro explanantur 1. Cor. 15, 24—28. (q. 69.); 1. Cor. 15, 54—56. (q. 70.); Philipp. 2, 6—7. (q. 73.); Coloss. 1, 14—15. (q. 74.); Tit. 1, 2. (q. 72.); Hebr. 9, 17. (q. 75.).

²⁾ S. Augustini Confess. lib. XI. n. 5. epist. 101. n. 4. De doctr. Christ. lib. II. n. 23. Cf. Clausen. l. c. p. 10—27.

³⁾ Vid. S. Augustin. contra Julian. lib. I. n. 26. lib. IV. n. 80. Contra Faust. Manich. lib. XI. c. 4. et 6. De Trinit. lib. III. n. 1. epist. 149. n. 5. 12—16. Contra litter. Petiliani lib. II. c. 38. n. 91. Cf. Clausen l. c. p. 30—40. et Bossuet Défense de la Tradition et des Saints Pères liv. 7. chap. 5—8. (Oeuvres de Bossuet. Paris 1841. T. I. p. 588—93).

⁴⁾ S. Augustin. contra Faustum Manich. lib. XI. c. 2. De consensu Evangel. lib. II. n. 128. Quaest. in Genesin. Prooem. et Quaest. 2. in Genes. item Quaest. 19. in lib. Josue; Retract. lib. I. c. 7. n. 2, 3. Tract. in Evang. Joh. 104. n. 3. Enarrat. in Ps. 67. n. 41. Enarrat. in Ps. 105 n. 7. De doctr. Christ. lib. II. n. 22. et lib. IV. n. 15. epist. 261. n. 5. De Civit. Dei lib. 15. c. 10. 11. 12. 13. 23. lib. 18. c. 43. 44. Cf. Clausen. l. c. p. 54—85. Ceillier T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 3.

S. Augustini scientia instructus, insigni mentis acumine praeditus, maxime autem orationis praesidio adjutus, summa cum reverentia accessit ad s. Scripturae interpretationem ac in ea quodcunque liberum tempus insumsit¹⁾. Plurimum vero admiratus profunditatem eloquiorum divinorum omnino persuasum habuit, multiplicem eis ad lectorum aedificationem inesse sensum²⁾, nullum porro sensum verum esse posse, nisi qui respiciat Christum ac foveat caritatem; unde fit, ut omnes ejus expositiones nihil spirare videantur, nisi Christum, nihil inspirare, nisi caritatem³⁾.

§. 172.

d. Libri variarum quaestionum.

Scriptis dogmaticis et exegeticis s. Augustini veluti Appendix quaedam adjungi merentur libri diversarum quaestionum, qui scilicet ejus responsa continent ad multos ac varias utriusque generis quaestiones (T. VI. ed. Paris., T. XI. edit. Venetae tertiae, Migne P. L. T. XL.)

Huc pertinent:

1. *Liber de diversis quaestionibus octoginta tribus* (Migne l. c. T. XL. p. 11—102.), qui inde a primo tempore conversionis ipsius post reditum in Africam ex utilibus colloquiis doctisque disputationibus, quibus vir sanctus eo tempore contubernales suos instruxit (vid. supra §. 160. p. 257.), ortum habuit; eas nempe responsiones vario tempore datas et fratribus interrogantibus singillatim in chartulis consignatas ipse postmodum jam Episcopus colligi jussit, in ordinem redegit atque vulgavit⁴⁾.

¹⁾ S. Augustin. de doctr. Christiana lib. II. n. lib. III. n. 1. 56. Praefat. lib. II. ad Simplician. item. Serm. 152. n. 1. Confess. lib. VI. n. 8. lib. XI. n. 2—5. epist. 82. n. 3. 5. 7. Contra Faust. Manich. lib. XI. c. 5.

²⁾ S. Augustin. Confess. lib. XII. n. 17. 32—43. Enarrat. II. in Psalm. 18. n. 4. De doctr. Christ. lib. II. n. 8. lib. III. n. 38. item epist. 137. n. 3. 17—18.

³⁾ S. Augustin. de doctr. Christ. lib. I. n. 39—41. 44. Lib. de catechiz. rudibus n. 6—8. et n. 50. De peccat. merit. et remiss. lib. I. n. 53. item epist. 55. n. 38.

⁴⁾ Retract. lib. I. c. 26. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 16. Cf. Tillemont l. c. Art. LI. (126.) Ceillier l. c. Art. VII. §. I. Dupin T. III. p. 423—26.

Harum quaestionum aliae sunt *philosophicae*, aliae *dogmaticae*, aliae denique *ad intelligendam s. Scripturam faciunt*. Inter quaestiones *dogmaticas* praecipuae sunt: De Trinitate (q. 16. 19. 23. 37. 50. 74.), de Dei libertate (q. 22.), immensitate (q. 20.) et scientia (q. 17. cf. lib. II. ad Simplic. q. 2.) atque de divina providentia (q. 27.), etiam in tribulationibus justorum conspicua (q. 82.); de creatione mundi (q. 28. 30. 41.) ac hominis (q. 1. 10. 46.), de hominis excellentia (q. 7. 13. 38.), qui scilicet ad imaginem et similitudinem Dei factus est (q. 51.); de libero voluntatis arbitrio (q. 2. 24. 40.), de origine peccati (q. 3. 4.) et natura mali (q. 6. 21.), deque peccatorum differentia (q. 26.); de Incarnatione Filii Dei ac Redemptione per eum facta (q. 11. 14. 25. 42. 43. 44. 69. 73. 75. 80.); de fide (q. 48. 76.) et caritate (q. 34. 35. 36.), nec non de timore (q. 77.); tandem de matrimonii indissolubilitate (q. 83.). Quaestiones autem, quibus varii s. Scripturae loci illustrantur (cujusmodi sunt inde a quaest. 49. fere omnes), plerumque fusius tractant ex. gr. de anthropopathismis et anthropomorphismis in s. Scriptura usitatis (q. 52. cf. lib. II. ad Simplic. q. 2.), de auro et argento, quod Israelitae Aegyptiis abstulerunt (q. 53.), de visibilibus Veteris Testamenti sacrificiis pecorum (q. 49.), item de Joanne Baptista (q. 58.), de parabola decem virginum (q. 59.), de muliere Samaritana (q. 64.), de resurrectione Lazari (q. 65.) etc.; denique complures loci difficiliore ex epistola s. Pauli ad Romanos (q. 66—68.) aliisque ejusdem epistolis (q. 69—74.) explanantur (vid. supra §. 172. p. 362. Not. 1 et p. 363 Not. 1), atque doctrina s. Pauli de fide et operibus cum doctrina s. Jacobi Apostoli conciliatur (q. 76.).

s. Augustini
Scripta
exegetica.

2. *Libri duo de diversis quaestionibus ad Simplicianum*, (Migne P. L. T. XL. p. 101—148.), s. Ambrosii in Episcopatu Mediolanensis ecclesiae successorem, primi sunt, quos s. Augustinus Episcopus elaboravit¹⁾.

Lib. I. duas quaestiones ex epistola Pauli Apostoli ad Romanos, unam *de lege et gratia* (Rom. 7, 7—25.), alteram *de praedestinatione et reprobatione* (Rom. 9, 10—29.) solide ac diligenter pertractat. S. Augustinus passim hunc librum laudat, ut opus in quo derelictis opinionibus anterioribus doctrinam de necessitate gratiae etiam ad initium fidei, de gratuitate ejus ac de prae-

¹⁾ Retract. lib. II. c. 1. Lib. de praedestin. Sanctorum n. 8. Lib. de dono persever. n. 52. et 55. Gennad. de Scriptor. eccles. c. 36. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 2. et 8. Caeterum duobus hisce ad Simplicianum libris jungenda est s. Augustini Epist. 87. simul ad eundem transmissa. Cf. Tillemont l. c. Art. CXI. (p. 285—88.); Ceillier l. c. Art. VII. §. II. Dupin T. III. p. 426—28.

S. Augustini
Scripta
exegetica.

destinatione recte et perspicue exposuerit. (De praed. sanct. n. 8, de dono persev. n. 52 et 55.) Neque in Retractat. lib. II. c. 1. ubi de hoc opusculo agit, aliquid indicat, uti ex consilio inito facere solet, quod mutandum esset vel corrigendum. Unde integer hic liber I. ad Simplicianum habendus est uti talis, qui continet eam de gratia et praedestinatione doctrinam quam etiam postea s. Augustinus tenuit, seduloque conferendus est, ut quae obscuriora apud ipsum occurrunt explanentur. Colligitur autem ex hoc libro (n. 6.), s. Augustinum censuisse praedestinationem ad gloriam in se spectatam esse ex praevisis meritis illis ob quae gloria confertur. Scribit enim: „Non tamen electio praecedit justificationem, sed electionem justificatio; nemo enim eligitur, nisi jam distans ab illo qui rejicitur.“ Hisce edicit, quod fides docet, electionem ad praemium (in ordine executionis), consequentem esse ad justificationem et ad merita. Inde vero infert quoad ordinem praedestinationis: „Unde quod dictum est: quia elegit nos Deus ante mundi constitutionem, non video quomodo sit dictum nisi praescientia.“ (n. 6.) Videlicet, concludit s. Doctor, quia electio ad praemium in ordine executionis sequitur merita, electio ad praemium in praedestinatione etiam non intelligitur, nisi ex praevisis meritis, „praescientia.“¹⁾

Lib. II. quaestiones aliquot ex libris Regum dissolvit, ubi (explanans 1. Reg. 10, 10. coll. 16, 14—16.) *de variis effectibus Spiritus S.* non modo in prophetis sanctisque, verum et aliquando in impiis praeclare disserit (q. 1.), ac famosam apud Veteres quaestionem *de Pythonissa* tractat (q. 3. cf. lib. de 8. Dulcitii Quaest. q. 6.).²⁾

¹⁾ Vid. Franzelin Tr. De Deo, Thes. LVII. p. 579 (ed. 1). — De interpretatione Rom. IX. 14—23, scripsit dissertationem eruditam et utilem cl. Dr. Valentinus Weber: Kritische Geschichte der Exegese des 9. Capitels, resp. der Verse 14—23, des Römerbriefes bis auf Chrysostomus und Augustinus einschliesslich. Würzburg 1889 in 8°. Advertit etiam auctor, s. Augustinum ad Simplicianum lib. I. n. 6. sententiam exprimere de praedestinatione ad gloriam post praevisa merita. Sed existimat, s. Doctorem quum haec scriberet adhuc haesisse in opinionibus Semipelagianis, in ipsa autem elaboratione citati libri inde a n. 8. progressum esse ad genuinam de gratia et praedestinatione doctrinam, quam posterioribus operibus accuratius evolvit; Semipelagianam sententiam tamen etiam l. c. n. 10. adhuc notat. (Op. c. p. 115. 120.) At s. Augustinus, uti jam diximus, integrum hoc opusculum laudat et commendat, nec uti facere solebat in Retract. (lib. II. c. 1.) quaedam correxit; caeterum si in ipsa elaboratione hujus libri sententiam mutasset, congruas correctiones quoque fecisset, antequam Simpliciano libros illos duos mitteret.

²⁾ Praeterea in hoc libro II. explanatur 1. Reg. 15, 11. (q. 2.); 2. Reg. 7, 18 (q. 4. brevem, ast insignem continens institutionem orandi); 3. Reg. 17, 20. (q. 5.); 3. Reg. 22, 20—23. (q. 6.).

3. *Liber de octo Dulcitii quaestionibus* (Migne l. c. p. 147—170.), probabiliter a. 422. aut 425. scriptus est, cum Dulcitius ille, tribunus et notarius eo tempore in Africa degens, octo quaestiones ipsi proposuisset¹⁾.

S. Augustini
Scripta
exegetica.

Hic autem iis omnibus missis, quae ex aliis suis libris huc transtulit (q. 4. 6. 8.), sequentes aggreditur quaestiones, an (quod videri posset ex 1. Cor. 3. 11—15.) baptizati peccatores aliquando exituri sint de gehenna (q. 1. 2); an mortuis prosit oblatio, quae fit pro ipsis (q. 2); utrum ultimi quoque homines (coll. 1. Thess. 4. 15—16.) ante extremum iudicium morituri sint (q. 3); tandem qua ratione David, homo tam gravibus peccatis maculatus, vir electus secundum eor Dei in s. Scriptura (Act. Apost. 13. 22.) dici potuerit (q. 5.)²⁾

§. 173.

IV. Opera moralia S. Augustini.⁴⁾

In his vel generatim praecepta morum ex s. Scriptura diligentissime collegit, vel speciatim officia quaedam aut

¹⁾ *Retract.* lib. II. c. 65. Cf. Maurin, *Admonit.* in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCCXVII. (p. 842—43.) cum Nota 81. p. 1027—28.; Ceillier l. c. Art. VII. §. III. Dupin T. III. p. 428—29.

²⁾ De variis eorum erroribus, qui aetate s. Augustini malis vel angelis vel hominibus salutem ab aeterno igne aliquando futuram pollicebantur, cf. J. B. Faure in sua edit. *Enchiridii S. Augustini* Not. ad cap. 67—68. (Neapoli 1847. p. 139—40. et Not. ad cap. 69. (ibid. p. 14—244).

³⁾ *Dialogus Quaestionum* 65 sub titulo Orosii percontantis et Augustini respondentis (edit. Paris. T. VI. Append., ed. Ven. tertiae T. VI. Append. V.), *Liber 21 sententiarum sive quaestionum* ibid., et *Sententiae miscellaneae* (ibid. p. 302—3., ed. Ven. tertiae T. XVII. p. 2005—8. unanimi eruditorum consensu s. Augustino abjudicantur, cf. Maurin, *Admonit.* singulis hisce libris praefixa.

⁴⁾ Omnino difficile est, apud s. Augustinum Opera dogmatica et moralia satis accurate discernere, quandoquidem dogmata fidei et praecepta morum haud raro ita inter se connectere solet, ut aegre definias, utram in classem singula quaedam Opera referenda sint, ut supra jam monui §. 164. p. 279). Quemadmodum vero ex potiori fit denominatio, ita ex potiori etiam argumenti parte Operum dispositionem faciendam duxi. Sic ex. gr. liber de agone Christiano, liber de fide et operibus, libri duo de conjugii adulterinis, liber de cura gerenda pro

S. Augustini virtutes commendavit, vel demum singulis vitae institutis
Opera
moralia. congruas leges dedit¹⁾. Huc pertinet:

1. *Speculum* (T. III. Migne l. c. T. XXXIV. p. 897—1030.), seu collectio praeceptorum moralium ex universa s. Scriptura eum in finem (a. 428.) concinnata, ut homo quilibet fidelis, inspectis officiis juxta Dei voluntatem sibi incumbentibus, ad justam sui cognitionem perducatur, simulque studium majoris perfectionis accendatur.

Hoc in Opere ordinem librorum s. Scripturae secutus, ex singulis quibusque libris sententias ad morum doctrinam spectantes juxta seriem capitum collegit; qua in re usus est versione latina ex Hebraeo confecta, utpote multis in locis planiore. Praeterea si quae forsitan ex congestis in *Speculum* sententiis contrariae sibi invicem viderentur, eas conciliare ac propositis quaestionibus illustrare decreverat; a quo tamen consilio exsequendo impeditus fuisse creditur²⁾.

In specie autem officium veracitatis inculcatur in libris duobus, quorum alter *de mendacio*, alter inscribitur *contra mendacium*.

2. *Liber de mendacio* (Migne l. c. T. L. p. 487—518.), scriptus c. a. 394, obscurus et anfractibus implicatus non

mortuis, liber de moribus Ecclesiae Catholicae, libri etiam duo de Sermone Domini in monte certe plurima informandis moribus aptissima continent, atque ex parte saltem huc pertinent.

¹⁾ Opera haec exhibentur T. VI. edit. Maurin. Paris., T. VIII. edit. Venetae tertiae, Migne P. L. T. XXXIV. XL. nisi aliter indicetur.

²⁾ Hoc Opus, de quo nulla in *Retract.* habetur mentio, utpote cum post illas demum fuerit scriptum, laudatur a s. Possidio in Vita s. Augustini c. 28. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 16. De libri hujus titulo vid. S. Augustin. contra epist. Parmen. lib. III. n. 9. Serm. 17. n. 2. Serm. 49. n. 5. Enarrat. in Psalm. 103. Serm. I. n. 4. Enarrat. in Psalm. 118. Serm. IV. n. 3. Lib. de perfect. justitiae n. 19. item *Speculi Praefat.* et S. Gregorii M. *Moralia* in Job lib. II. n. 1. — *Speculum istud, quod edidit H. Vignierius, et alia duo, quae a PP. Maurinis in Appendicem T. VI. (ed. Venetae tertiae T. XVII. p. 1855—1888.) rejecta sunt, spuria censi debent.* Cf. Maurin. Admonit. in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCCXXXVI. (p. 895—96.); Ceillier l. c. Art. IV. §. V. n. 2, 3. Dupin. T. III. p. 414.

sine labore intelligitur ¹⁾. Eo in libro, quid sit mendacium ²⁾, exemplis momentisque rationum in utramque partem libratis, disquiritur; mendaciorum afferuntur varia genera, iisque discussis et omnino rejectis statuitur, nunquam esse mentiendum; praeterea monstratur, quid in singulis casibus difficilioribus homo probus agere debeat, ut mendacium evitare possit.

S. Augustini
Opera
moralia.

3. *Liber contra mendacium ad Consentium* (Migne l. c. p. 517—548.) scriptus c. a. 420. ad eundem finem, apertius tamen dirigitur ³⁾. Omnis in eo proprie quaestio versatur circa mendacii usum ad detegendos latentes Priscillianistas, qui ad occultandam religionem religiosos debere mentiri asserebant, atque in hujus erroris sui patrocinium testimonia et exempla divinarum Scripturarum proferebant.

Itaque amico suo Consentio, qui simulatione utendum censebat Catholicis, fingendo se esse Priscillianistas, quo sic horum latebras penetrarent (vid. supra §. 161. p. 265.), falsitatem ejus persuasionis demonstrat (n. 1—12.), effata atque exempla s. Scripturae ab adversariis allata diligenter examinat (n. 13—16. 23—35.) ac praecipue ostendit, mendacium, utpote absolute prohibitum (n. 31.), nec bona intentione unquam licitum fieri posse (n. 17—18. 36—40.), nec peccatum gravius mendacio tanquam peccato leviori impedire licere (n. 19—22.), tandem in iis maxime rebus, quae ad doctrinam religionis pertinent, mendacium prorsus esse cavendum (n. 41.).

4. *Liber de patientia* (Migne l. c. T. XL. p. 611—626.), scriptus circa a. 418 ⁴⁾, primum sedulo distinguit veram

¹⁾ Retract. lib. I. c. 27. cf. Maurin. Nota in titulum hujus libri; Tillemont l. c. Art. LXXVI. (p. 190—91.); Ceillier l. c. Art. VII. §. V. n. 1—2. Dupin T. III. p. 437—439.

²⁾ De mendacii notione et quatenus sit prohibitum juxta veram s. Augustini mentem, cf. J. B. Faure in sua edit. Enchirid. S. Augustini Not. ad cap. 22. (Neapoli 1847. p. 55—56.) et Not. ad cap. 17—18. (ibid. p. 41—42.).

³⁾ Retract. lib. II. c. 60. lib. I. c. 27. Enchirid. c. 18. Cf. Maurin. Not. ante h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCCVI. (p. 811—12.); Ceillier l. c. Art. VII. §. V. n. 3—5.; Dupin T. III. p. 439—40. Cf. de Consentio, Gams Kircheng. v. Spanien II. 400 ff.

⁴⁾ Liber hic proprie *Sermo* est, ut patet ex n. 1. et 3., hinc in libris Retractationum non recensetur, attamen commemoratur ab ipso

S. Augustini
Opera
moralia. justorum patientiam a falsa iniquorum patientia (n. 1—5.); hortatur deinde ad eam, quae vera est, per quam pro vita aeterna ex amore Dei mala sufferuntur, patientiam amplectendam (n. 6—11.); docet postremo, hanc virtutem patientiae, cui merces aeterna debetur, non ex liberi arbitrii viribus descendere, sed donum Dei esse ejusque gratiae tribuendam (n. 12—26.).

5. *Liber de Continentia* (Migne l. c. T. XL. p. 349—372), scriptus c. a. 395, docet, in quo continentiae officium consistat; monet ad hoc officium explendum assiduam cum concupiscentia certamen requiri, quae tamen vinci non possit, nisi per gratiam Dei; superbos reprehendit varias excusationes in peccatis afferentes, imo etiam asserere audentes, placere Deo peccata; eos denique potissimum impugnat (Manichaeos), qui peccatum ex quadam substantia mali repetunt ac proinde necessarium putant¹⁾.

6. *Liber de bono conjugali* (Migne l. c. p. 373—386), proprie ob haeresin Joviniani (c. a. 400.) scriptus est. Eum quippe haereticum jam s. Hieronymus confutaverat, sed excellentiae virginitatis defensionem nonnisi damnatione nuptiarum tentasse ferebatur, adeoque Manichaeis haereticis incaute favisse. Ne similem calumniam sive querelam pateretur Augustinus, antequam de Virginitatis praestantia verba faceret, scribendum de conjugii bono judicavit.²⁾

s. Augustino epist. 231. n. 7. Cf. Maur. Admonit. in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCCXLIX. (p. 932); Ceillier l. c. Art. VII. §. X. n. 11—12. Dupin T. III. p. 443.

¹⁾ Liber hic, qui exstat T. XI. p. 701—726, edit. Venetae tertiae, proprie Sermo est (vid. ejusdem n. 1.), hinc in Retract. non comparet; memoratur tamen ab ipso s. Augustino epist. 231. n. 7. et in Possidii Indic. c. 10. Cf. Maurin. Admonit. praevia in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCCXLVIII. (p. 932—933.); Ceillier l. c. Art. VII. §. VII. n. 1—2.

²⁾ De hoc libro, qui in edit. Veneta tertia T. XI. p. 731—58. habetur, vid. Retract. lib. II c. 22. De Genesi ad lit. lib. IX. n. 12. De peccat. merit. et remiss. lib. I. n. 57. De pecc. origin. n. 39. et 42. Cf. Maurin. Admonit. praevia in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CXXIX. (p. 838—39.); Ceillier l. c. Art. VII. §. VII. n. 3—5. Dupin T. III. p. 433—435.

In hoc igitur libro docet s. Augustinus, nuptias multis nominibus esse honorabiles, neque tantum in fornicationis comparatione, sed ex proprio genere bonas ac de se ab omni peccato immunes n. 1—9. 11—14. 23. et 32.); continentiam vero longe esse praestantiorē ostendit, adeoque Sanctos Veteris Testamenti nuptias, olim necessarias ad propagandum Dei populum, per quem Christus prophetaretur et nasceretur, in usu habere debuisse, nunc autem temporis, postquam dictum est: „Qui potest capere, capiat,“ eas non esse amplectendas, nisi ab iis, qui se continere haud valeant (n. 9—10. 15—21. 27.); caeterum continentes nostros antiquis illis conjugatis, Abrahamo nominatim et Sarae, vix ulla ratione conferri, nedum iis praeferrī posse, quippe cum isti et matrimonium ineuntes continentiae virtutem in habitu animi tenuerint, et laude obedientiae, quae veluti mater est omnium virtutum, summopere excelluerint (n. 22—35.). Toto hoc libro matrimonii finis¹⁾, nec non jura et officia, quae conjugatorum sunt propria, tam frequenter et luculenter exponuntur, ut vix in alio quopiam veterum Ecclesiae Patrum tam accurata de iis institutio reperiatur²⁾; quapropter etiam liber iste merito inter Opera practica refertur.

S. Augustini
Opera
moralia.

7. *Liber de sancta Virginitate* (Migne l. c. p. 397—428), statim post librum praecedentem conscriptus, ejusdem argumentum continuat, ac duo maxime praestat: Virginitatem praedicat, ut ametur, simulque monet, ne in superbiam extollatur.³⁾

In eo igitur libro s. Augustinus praestantiam sacrae ac Dedicatae virginitatis plurimum commendat, eique in Novo Testamento nullam foecunditatem conjugalem comparari posse demonstrat

¹⁾ De triplici matrimonii bono, in quo situs est ejusdem finis, frequenter verba facit s. Augustinus, vid. ex. gr. de nupt. et concupiscent. lib. I. n. 3—19. et n. 23. Contra Julian. Pelagian. lib. II. n. 20 lib. III. n. 57. et lib. V. n. 46. Op. imperf. c. Julian. lib. I. n. 65.

²⁾ De licito matrimonii usu non idem senserunt Augustinus et Chrysostomus, cum ille solam liberorum procreationem, hic praeprimis evitacionem incontinentiae honestum usus matrimonialis finem agnoscat, vid. J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. 2. ad cap. 78—80. (Neapoli 1847. p. 152—154).

³⁾ De hoc libro, qui in edit. Veneta tertia T. XI. p. 761—96. habetur, vid. Retract. lib. II. c. 23. Cf. Tillemont l. c. Art. CXXIX. (p. 339.); Ceillier l. c. Art. VII. §. VII. n. 6—8. Dupin T. III. p. 435. Seorsim hic liber germanice prodiit: Des hl. Augustinus Buch von der heiligen Jungfrauschaft. München 1814.

S. Augustini (n. 1—12.); duobus subinde occurrit erroribus contrariis, alteri culpantium nuptias, quas ex obliquo et tacite a s. Paulo (1. Cor. 7, 28.) damnatas censebant, alteri eas virginitati aequantium, dum quippe contendebant (juxta 1. Cor. 7, 26.) perpetuam continentiam propter hujus saeculi vitam, non propter futuram commendari (n. 13—29.). Tum vero hortatus ad *votum perpetuae continentiae* (n. 29—30.), non minori fervore ad humilitatem, qua maxime istud tam excellens continentiae munus conservatur, multa et gravi oratione adhortatur eamque virtutem modo prorsus insigni docet (n. 31—57.).

8. *Liber de bono viduitatis seu Epistola ad Julianam viduam* (Migne l. c. p. 431—450.) docendis atque exhortandis viduis (c. a. 414) conscripta est.¹⁾

Inibi primum docendo probat, sanctae viduitatis professionem nuptiis anteponendam esse, quamvis et nuptias iteratas licitas, nec unquam malas declarat (n. 1—11. 15.); nubentes vero post votum continentiae viduas aut virgines merito damnari (n. 12—14); viduarum denique merita de ipsius continentiae ac pietatis viribus esse pensanda (n. 16—19.). Postea transgressus ad exhortationem monet, ut inprimis continentiam suam non propriis viribus, sed gratiae Dei tribuat (n. 20—32), ut tota ejus intentio dirigatur ad studium Deo placendi (n. 23—24.), ut contemptis saeculi illecebris delicias spirituales unice sectetur (n. 25—27.), famam suam custodire haud negligat (n. 27.), aliis denique similem persuadeat continentiam (n. 28—29.).

9. *Liber de opere monachorum* (Migne l. c. T. XL. p. 547—592.), scriptus c. a. 400. de labore manuum agit contra monachos otio nimium deditos.

Duplex tum erat monachorum laicorum genus, quorum alii verbis Domini in Evangelio (Matth. 6, 25—34.) freti sola oratione, lectione ac meditatione occupari volebant, alii vero ad vitam sustentandam laborem manuum exercebant; eosque otiosi illi despiciebant. Gravibus inde controversiis exortis s. Augustinus ab Aurelio, Carthaginensi Episcopo, rogatus hunc librum conscripsit²⁾,

¹⁾ Liber hic (edit. Venetae tertiae T. XI. p. 799—822.), quia epistolae potius formam prae se fert, non habetur in *Retract.*; sed tum ex indiciis internis, tum ex testimonio Possidii Indic. c. 7. recte genuinus judicatur. Cf. Maurin. *Admonit. praevia* in h. lib.; Tillemont l. c. Art. CCXXXVIII. (p. 630.); Ceillier l. c. Art. VII. §. VIII. n. 1—2. Dupin T. III. p. 435—86.

²⁾ *Retract.* lib. II. c. 21. et lib. de opere monach. n. 1—3. Cf. Maurin. *Vita S. Augustini* lib. V. c. 1. n. 3. Tillemont l. c. Art. CXXIX. (p. 337—38); Ceillier l. c. Art. VII. §. X. n. 1—4.

ibique primum demonstrat, s. Apostolum Paulum servis Dei praeceptum atque exemplum faciendi operis corporalis dedisse, quo victum ac vestitum sibi procurarent (n. 1—26.). Deinde ostendit, Evangelica illa praecepta, unde monachi quidam suam non tantum desidiam, sed et arrogantiam fovebant, Apostolico praecepto et exemplo reapse non esse contraria (n. 27—35.). Tandem vitia quaedam alia monachorum sui aevi, ex otio plerumque nata, perstringit eosque ad emendationem cohortatur (n. 36—41.).

S. Augustini
Opera
moralia.

Operibus hisce moralibus apte subjungitur liber, qui ad Theologiam, quam vocant Pastoralem, pertinet, nempe:

10. *Liber de catechizandis rudibus* (Migne l. c. T. XL. p. 309—348.) scriptus c. a. 400.¹⁾

Diaconus quidam Carthaginensis, ad quem primis fidei elementis imbuendi saepius deducebantur, quia sacra eruditione, suavi facundia ac singulari catechizandi facultate pollebat, paene semper angustias patiebatur, dubius et anceps, quo modo et ordine ea, quorum fides nos Christianos facit, exponeret, et quam ob causam illi dicenti taedium subrepere soleret. Quapropter s. Augustinum rogavit, ut artem catechizandi ipsi traderet (n. 1.). Hinc s. Augustinus diligenter exponit, quo ordine, quo fine, quibus ex fontibus et qua circumspectione Catechista debeat instruere Catechumenos, qui velint ad religionem christianam transire, sive sint idiotae, sive eruditi, qua ratione debeat eorum intentionem purgare eosque munire a scandalis malorum Christianorum (n. 2—13. 23.)²⁾; tum praecepta tradit ut negotium istud etiam sine taedio et cum hilaritate impleatur, quem in finem singulas taedii causas affert eisque apta remedia indicat (n. 14—22.). Tandem duo exempla Orationis ad ejusmodi Catechumenos habendae, unum prolixius, alterum brevius adjungit (n. 24—55.). — Huic jungi meretur *liber quartus de Doctrina Christiana* (vid. supra §. 170. p. 353.), qui docet methodum, fidelibus doctrinam fidei et morum optime proponendi.

¹⁾ De libro hoc, qui exstat T. XI. p. 655—98. edit. Venetae tertiae, vid. *Retract. lib. II. c. 14.* Cf. Maur. *Vita S. Augustini lib. IV. c. 12. n. 8.* Tillemont l. c. Art. CXIV. (p. 294—95); Ceillier l. c. Art. VII. §. V. n. 3—5. Dupin T. II, p. 432. — Mayer, *Geschichte des Katechumenates u. d. Katechese.* Kempt. 1868. Vers. germ. Molzberger, Kempt. 1877.

²⁾ Plane similis argumenti est lib. XIII. contra Faust. Manich. c. 7—16. cf. lib. XXII. c. 16—21. et lib. de unico baptismo contra Petilian. n. 5—8.

§. 174.

V. Sermones S. Augustini.

S. Augustini
Sermones.

S. Augustinus, „summus orator et deus bene totius eloquentiae“ etiam ab adversariis dictus¹⁾, utpote celeberrimus olim artis oratoriae profanae magister, qui postea concionandi quoque artem docuit (vid. §. praeced.) ac se tanquam Episcopum omnium hominum debitorem existimavit²⁾, innumeros fere Sermones habuit, quorum plurimi ab auditoribus calamo excepti, alii ab ipso etiam Augustino litteris mandati sunt.³⁾ Istorum *Sermonum quadringenti circiter genuini* hodie superstites inveniuntur, quorum pars longe maxima habetur in praeclara editione Operum s. Augustini, quam adornarunt PP. Benedictini e Congregatione s. Mauri⁴⁾; alios recentiori demum aetate ex variis Codicibus

¹⁾ Secundini Manich. Epist. ad Augustinum n. 3. (quae habetur praefixa s. Augustini libro contra Secundinum). Effectus miros hujus eloquentiae ipse describit de doct. Christ. lib. IV. n. 53.

²⁾ Vid. S. Augustini lib. de catechiz. rudibus n. 2. Contra Crescon. lib. I. n. 12—15. Tract. 36. in Joh. Evangel. n. 6.

³⁾ Vid. S. Possidii Vita S. Augustini c. 5. 7. 9. et 31. S. Augustini de Trinit. lib. XV. c. 27. n. 48. Quoniam vero „quisquis, ut voluit et potuit, notarios adhibens etiam ea, quae (a s. Augustino) dicebantur excepta descripsit“ (S. Possid. in Vita S. Augustini c. 7.), hinc facile explicatur, cur nonnulli Sermones ipsius duplici recensione circumferantur, multisque lectionibus variantibus abundent; cf. ex. gr. Serm. 192. edit. Maur. et S. 15. Suppl. I. ed. Caillau, item Serm. 224. edit. Maur. et S. 54. Suppl. II. ed. Caillau.

⁴⁾ S. Augustini *Sermones 363 genuini*, a spuriiis, quibus antea permixti ferebantur, immenso fere labore accuratissime discreti iustoque ordine dispositi in editione Maurin. T. V. (edit. autem Venetae tertiae T. VII. et VIII.) continentur, quos ibidem excipiunt *Sermones dubii* (Sermo 364—896.), *Sermonum S. Augustini Fragmenta*, et *Sermones duodecim, partim genuini, partim dubii*, cum Sermonem quodam s. Eraclii. — *Sermones suppositi* in Appendicem ejusdem T. V., item T. VI. Append. p. 577—301, (edit. Venetae tertiae T. XVI. et T. XVII. p. 1951—2005.) rejecti sunt. — *Spuriiis* pariter accenseri debent *Sermones 76 ad fratres in eremo* (T. VI. Append., ed. Ven. tertiae T. XVII. Append. V.), Augustino prorsus indigni, de quibus videsis Maurin.

erutos typis vulgarunt Mich. Denis, Bibliothecarius Vienne¹⁾, Octavius Fraja-Frangipane, monachus Cassinas²⁾, S. Augustini
Sermones.

Admonit. eisdem praemissa, C. Bellarmin. de Script. Eccles. (edit. cit. p. 129—30.) et Labbe in adjecta Dissert. histor. (ibid. p. 138 et 139.), L. Berti de rebus gestis s. Augustini c. 29—35. Caeterum de Augustini Sermonibus tum genuinis, tum spuris generatim cf. Maurin. Praefat. T. V. (edit. Venetae tertiae Praef. T. VII. et XVI.). Tillemont. l. c. Art. CCCLIV. (p. 948 et 951); Ceillier l. c. Art. VI et C. Oudin T. I. col. 961—62.

¹⁾ *S. Augustini Sermones inediti admixtis quibusdam dubiis* (25), quos ex Codd. eruit Mich. Denis Vindobonae 1792. fol. Iidem cum Praefat. recusi habentur ad calcem T. XVIII. editionis Venetae tertiae, et in Opp. S. Augustini excusis in Paris. Collect. selecta SS. Patrum T. 22. (totius collect. T. 129.) p. 119—349. Eorum optimi (9), ex reliquis selecti, cum crisi omissorum exhibentur quoque in nova edit. Paris. Opp. S. Augustini (Paris. ap. Fr. Gaume 1836—1839.) T. V. p. 3225—88. Denis justam omnino adhibuit diligentiam criticam, adeo ut „ei (Augustino) subtrahere mallet, quam subponere“; tres proinde istorum Sermonum (Serm. 1. 7. et 20.) tanquam dubios aut interpolatos ipse notavit. — Eodem fere tempore *Tractatus quatuor (de oratione, de quatuor virtutibus caritatis, Homilia in quartam Dominicam de Adventu, Sermo in circumcissione Domini)* tanquam antea ineditos in lucem emisit Fontani in *Novis Eruditorum Deliciis* seu *Bibliotheca veterum anecdotorum opusculorum* Florentiae 1793. Tomi III. initio. Cf. Schoenemann Biblioth. hist. litteraria Patrum latin. Vol. II. p. VI—VIII. Haec Opuscula, utrum genuina sint et Augustino digna, ipse dijudicare non valeo, quandoquidem, summa licet adhibita diligentia, eam Fontani Collectionem in praecipuis quibusdam Germaniae et Italiae Bibliothecis frustra quaesivi. Istud autem silentio praetermittere nolim, Tractatum quemdam de *quatuor virtutibus caritatis*, s. Augustini nomine insignitum, a 1472 s. l. impressum hodieque rarissimum (qui forte idem est cum Tractatu ejusdem inscriptionis in Fontani Collectione edito), in edit. Maurina Opp. S. Augustini reperiri in Append. V. T. inter Sermones spurios tanquam Sermonem 106.

²⁾ *S. Augustini Sermones decem, quos ed. Octavius Fraja-Frangipane Romae 1819 fol.* Horum quatuor priores, Editore ipso monente jam in edit. Maur. impressi, emendatius ac plenius hic exhibentur; sex posteriores nondum lucem viderant. Iidem recusi sunt in Opp. S. Augustini in Paris. Collect. selecta SS. Patrum T. 22 (totius Collect. T. 129.) p. 351—472. De his cf. Disquisitio critica in nova edit. Paris. Opp. S. Augustini (Paris. 1836—39.) T. V. p. LXXXVI—XCII.

S. Augustini
Sermones.

D. Caillau, presbyter Gallus ¹⁾, et D. Germ. Morin
O. S. B. ²⁾

¹⁾ *S. Augustini Sermones inediti cura et studio D. A. B. Caillau Parisiis* (ap. Paul. Mellier) 1842. fol. Sermones ibi 164, ex Bibliothecis Italiae maxime Cassinensi et Laurentina-Medicea Florentiae extractos (vid. D. Caillau Praefat. Supplem. I.), fere ad unum omnes temeraria iudicii levitate tanquam genuinos s. Augustini foetus venditare non dubitavit D. Caillau, cum tamen revera nonnisi paucissimi ad eundem s. Doctorem pertinere dignoscantur. His in eodem Volumine Editor iste praeter aliquot lucubrationes dubias, atque haud paucos Sermones duosque libros, pariter in Italiae Bibliothecis repertos ac ex ipsius Editoris iudicio spurios, insuper adjecit Sermones a Denisio et Frangipane jam editos cum eorundem Praefationibus et Notis; praeterea *Vindicias Sermonum* (68) s. Augustini a se primum evulgatorum in fronte istius Voluminis apposuit. Etenim Tomus 130. Collectionis selectae ss. Ecclesiae Patrum, quae prodiit Parisiis cur. D. Caillau aliorumque impressus a. 1836. exhibuerat 68 Sermones ineditos s. Augustini tanquam genuinos. Hos anno sequenti (1837.) exceptit acris, plerumque tamen haud injusta *Disquisitio critica*, quae habetur in nova edit. Paris. Opp. S. Augustini (Paris. apud fratres Gaume 1836—39.) T. V. p. XXXIII—LXXXIV. Cui postea a. 1842. opposita sunt *Vindiciae Sermonum S. Augustini ineditorum* in Tomo 131. (p. I—XCIII.) Collectionis selectae SS. Patrum, ubi authentia 68 Sermonum a. D. Caillau jam a. 1836. primum editorum defenditur, tumque duabus ejusdem Tomi Partibus alii 96 Sermones hucusque inediti et variae quaedam lucubrationes tanquam genuini foetus s. Augustini publicantur. Duo isti Tomi Collectionis selectae (scilicet Tom. 130. et 131.) juxta ejusdem dispositionem faciunt Tomum 23. et 24. Operum S. Augustini. Uterque Tomus integer majori cum parte Tomi 22. Operum S. Augustini juxta eandem Collectionem (quo nempe Sermones s. Augustini a Denisio et Frangipane editi continentur, (vid. Notas hic proxime praeced.) eodem adhuc anno (1842.) seorsim uno Volumine in fol. prodiit (cujus titulum initio hujus Notae posui) tanquam Supplementum Operum S. Augustini continens omnes *Sermones ineditos* hucusque repertos, qui in edit. Maurin. desiderantur.

²⁾ Publicavit cl. D. Germ. Morin a. 1890 in Periodico *Revue Benedictine* (Bruges Desclée et De Brouwer) Sermonem ineditum s. Augustini, quem eruit ex Musaei Britann. Codice Addit. 10942, ejusque genuinitatem solidis rationibus vindicavit. Hoc sermone quem habuit s. Augustinus presbyter a. 390. commendat fidelibus Faustinum neophytum, ac dubia de ejus conversione sincera dissipat. Accuratius ex eodem sermone tempus quo s. Augustinus presbyter factus est ab editore determinatum esse, superius (p. 258 nota 1.) jam animadvertimus. — Apud Migne Sermones s. Augustini hoc ordine exstant: Sermones 363

Sermones omnes apte dispescere licet in quatuor Classes¹⁾, S. Augustini Sermones.
nempe 1. *Sermones de Scripturis* Veteris et Novi Testamenti (Serm. 1—183.); 2. *Sermones de Tempore* (Serm. 184—272.); 3. *Sermones de Sanctis* (Serm. 273—340.); et 4. *Sermones de Diversis* (Serm. 341—363.)²⁾.

1. *Sermones de Scripturis* diversos Veteris ac Novi Testamenti locos ita explanant, ut vel dogmata fidei inde illustrentur et confirmentur, vel praecepta morum elician-
tur animisque infigantur. Plerumque vero in iis dogmata fidei et morum promiscue tractat, quia ad fidei veritates recte percipiendas cor mundandum est; mundatur autem castitate, sanctitate, dilectione et fide, quae per dilectionem operatur (Serm. 91. n. 5.), ac proinde utraque ab invicem separari non debent. Hi autem Sermones capitula s. Scrip-

genuini P. L. T. XXXVIII. XXXIX; — Sermones 32 *dubii* T. XXXIX p. 1639—1620; — *Fragmenta* 23 Sermonum, T. XXXIX. p. 1735—1736; — Sermones 317 *suppositi*, T. XXXIX. p. 1735—2354; — Sermones 25 *a Mich. Dionysio editi*, T. XLVI. p. 813—940; — Sermones 10 *ab Octav. Fraja Frangipani editi*, T. XLVI. p. 939—1004.

¹⁾ Consultius duxi Sermones Augustini eo modo disponere, quem PP. Maurini adhibuere, ac proinde inter *Sermones de Scripturis* praeter *exegeticos* proprie tales etiam *dogmaticos* et *morales*, qui a lectione aut versiculo s. Scripturae initium ducunt, comprehendere. Quod eo magis facere debui, cum de Sermonibus dogmaticis moralibus discernendis idem valeat, quod non semel de Operibus dogmaticis et moralibus s. Augustini monui.

²⁾ Sermones hi admodum perturbato ordine in editionibus, quae Maurinam antecedeant, reperiebantur, quoniam eo fere ordine impressi erant, quo novi successu temporis inventi fuerant; quapropter multi *suppositi* aut saltem *dubii* inter *genuinos* ac *veros* Augustini Sermones irreperant, quos mira sagacitate ac iudicii acrimonia secernentes PP. Maurini vel in Classem 5. Sermonum dubiorum (Serm. 364—394.), vel omnino in Appendicem, qua 317 Sermones spurii continentur, relegarunt. Vid. Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum. latin. T. II. p. 45—50. et p. 158—64. Wilhelm Patrolog. p. 136. Bähr: Die christlich-römische Theologie. §. 126. (S. 281—85).

S. Augustini
Sermones.

turae in Ecclesia publice lecta¹⁾ in aedificationem auditorum exponunt²⁾.

2. *Sermones de Tempore* habiti sunt in variis festis Domini, uti in festo Nativitatis, Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes, illorumque festorum vigiliis ac Tempore Quadragesimae. In iisdem vel mysteria dictis diebus aut temporibus celebrata exponuntur, vel monita salutis eisdem aptissima suggeruntur.³⁾

3. *Sermones de Sanctis* habiti sunt in variis festis ss. Apostolorum ac Martyrum. In his omnibus s. Augustinus ss. Apostolorum ac Martyrum virtutes et merita debitis laudibus prosequitur, vitam praesentem ejusque tribulationes breves cum vita futura ejusque beatissima gloria frequenter comparat, Sanctorum intercessionem atque praesidium implorat, ac auditores ad praeclara eorum exempla imitanda stimulat.⁴⁾

4. *Sermones de Diversis* plerique ad mores formandos pertinent; alii dogmata pertractant. Praeterea huc referri debent Sermones quidam occasionales, ut Sermones in dedicatione ecclesiae, in anniversario suae ordinationis, de pace et concordia ad reconciliandos Donatistas, et alii.⁵⁾

¹⁾ Moris erat jam tunc in Ecclesia primum aliquid legere vel ex Veteri Testamento, vel ex Epistolis Novi Testamenti, tunc Psalmum cantare (quod modo dicimus Graduale), denique Evangelium legere; vid. Serm. 176. n. 1. Jam vero s. Augustinus modo hanc, modo illam lectionem, modo ex singulis quaedam sibi tractanda sumsit; vid. ex gr. Serm. 32. n. 1. 7. et 23. Serm. 45. n. 1. Serm. 52. n. 1. Serm. 82. n. 8. Serm. 153. n. 1. Serm. 160. n. 1. Serm. 170. n. 1. 6. et 10.

²⁾ Sunt isti Sermones genuini 1—183 ed. Maur., ac praeterea plures Sermones ab aliis auctoribus citatis editi.

³⁾ Sunt Sermones 184—272 ed. Maurin., et varii aliorum editorum quos citavimus.

⁴⁾ Sunt Serm. 272—340 ed. Maur., aliorumque editorum varii. — Notatu dignum est, Sermones s. Augustini, praesertim 2. et 3. classis, haud raro festivitibus diversis aptatos, eumque in finem non tantum decurtatos, verum etiam potissimum ab initio et in fine immutatos fuisse. Cf. Maurin. Not. in Serm. 44. et 283.

⁵⁾ Sunt Serm. 341—363. ed. Maur. et alii variorum editorum.

His Sermonibus adjungi meretur Sermo de Urbis (Romae) excidio.¹⁾

S. Augustini
Sermones.

S. Augustinus in concionibus sacris, quas non obstantibus tot muneris Episcopalis occupationibus diligenter praeparare consueverat²⁾, ad captum vulgi sese demittere omni studio contendebat, non tam leges Oratorum aut regulas Grammaticorum, quam salutem plebis a Deo sibi commissae curans, quin unquam ad sordidum dicendi genus delaberetur³⁾. Non itaque ab ipso habitae sunt orationes omnibus numeris absolutae, et arte rhetorica confectae, sed institutiones vel admonitiones modo prolixiores, modo breviores (cf. Serm. 350. n. 3.), quae sententiis phrasibusque concisionibus distinctae rem suaviter et acute tangunt. Interrogationes, haud infrequentes ad verba allusiones, vocum oppositiones, sententiae similiter progredientes atque cadentes solae fere figurae sunt, quibus orationes suas exornat⁴⁾.

§. 175.

VI. Epistolae S. Augustini. — Opera deperdita et spuria.

Epistolae S. Augustini 218 hodie superstites⁵⁾ gravis-
simi plerumque sunt argumenti, nec minus ingenii, acumen

S. Augustini
Epistolae.

¹⁾ Ed. Maurin. T. VI. 622—27. Migne l. c. T. XL. p. 715—24. — V. supra §. 161. p. 268. nota 3.

²⁾ S. Augustin. ep. 73. n. 5. Lib. de catechiz. rud. n. 3—4.

³⁾ Ejus hac de re principia videsis in lib. IV. de doctr. Christ. n. 24—26. 56. et generatim toto hoc libro, cf. Serm. 37. n. 14.

⁴⁾ Cf. Caillau Vindiciae Sermonum s. Augustini inedit. (Paris. 1842 fol.) p. VIII—IX. XVI. XVIII. XIX. Sermones ejus ut plurimum eadem clausula ipsi consueta finiuntur, quam videsis Serm. 67. 272. fin. et ad calcem Enarrat. in Psalm. 150. (T. IV. p. 1697). Vid. inter Fragmenta Sermonum Fragm. I. n. 3. Cf. de Augustini Sermonibus ejusque ratione concionandi Tillemont l. c. Art. XCVII—VIII. (p. 248—54); Poujoulat: Leben des hl. Augustin. 2. Bd. 13. und 14. Kap. (S. 183—213.); Maur. Praefat. T. V. Opp. S. Augustini; Ceillier T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 4. (p. 671); Bossuet Défense de la Tradition et des Saints Pères liv. 4. chap. 16. et 18. (Oeuvres de Bossuet. Paris 1841. T. I. p. 551 et 552).

⁵⁾ Editio Maurina (T. II.) 270 epistolas s. Augustini numerat, quas inter habentur 53 ab aliis ad s. Augustinum ejusve amicos datae et Acta Ecclesiastica a s. Augustino confecta in designando Eraclio successore suo in sede Episcopali sub titulo epist. 213. Nonnullae harum

S. Augustini
Epistolae.

quam caritatis christianae ardorem testatum reddunt. Facilioris conspectus gratia eas distribuere juvat in quatuor classes, scilicet in *dogmaticas*, *morales*, *consolatorias* et *familiares*.¹⁾

1. *Epistolae dogmaticae* s. Augustini varia fidei dogmata ac mysteria egregie vindicant et illustrent, ipsius religionis praestantiam probant, difficiliore quasdam elucidant quaestiones, haereticorum doctrinas exponunt ac refellunt.

epistolarum, scilicet ep. 88. 128. 129. 141. 175. 176. 177. 219. vel communi plurium Episcoporum, vel alieno etiam nomine a s. Augustino scriptae sunt. Cf. Retract. lib. II. c. 40. Maur. Vita S. Augustini lib. VI. c. 2. n. 6. item Nota in epist. 128. 219. et Praefat. T. II. ed. Venetae tertiae p. V.) Dupin T. III. p. 377. Tillemont l. c. Art. CLXI. (p. 433). Art. CCLXIII. (p. 692) et Art. CCCXXXI. (p. 884.) J. Garner. in Opp. Marii Mercatoris P. I. p. 181. C. Norisii Histor. Pelag. lib. I. c. 10. Ceillier l. c. Art. III. §. II. n. 41. — His addatur oportet *epistolae ad Maximum fragmentum* ed. Maur. T. III. fin., ed. novae Paris. T. VIII. p. 1517—20. Praeterea s. Augustini *Epistolae duae inventae* in lucem editae sunt a Godefrido Abbate Gottvicensi Viennae 1732. fol. Paris. 1734. recusae in nova edit. Paris. T. II. epist. 184. et 202. (cf. ibidem Praefat. p. XXXVIII—XLVI.) et in ultimo Tomo edit. Venetae Opp. S. Augustini (cum Fragmento epistolae s. Augustini ad Optatum ex Eugypio). — *Spuriae* sunt s. Augustini epistolae ad Bonifacium et vicissim datae, item s. Augustini ad Cyrillum et contra de laudibus Hieronymi, epistola ad Demetriadem, quae incipit: „Si summo ingenio“ etc. estque Pelagii haeresiarchae in Append. T. II, demum epistola consolatoria ad Probum de obitu filiae. — Seorsim editae sunt epistolae S. Augustini cura L. Fr. Reinharti. Francofurti 1678 in 4°.

¹⁾ In edit. Maurina T. II. istae omnes epistolae exhibentur accurate, quantum licuit, secundum ordinem temporum dispositae et in quatuor classes digestae, quarum prima continet epistolas, quas scripsit nondum Episcopus ab a. 386—395., altera, quas Episcopus ante Collationem Carthaginensem cum Donatistis habitam et ante detectam in Africa Pelagii haeresim exaravit ab a. 396. ad 410., tertia, quas reliquae vitae suae tempore ab a. 411—430. dedit, quarta nonnullas ipso etiam Episcopo scriptas complectitur, quarum tempus minus compertum. De his praeter Vitam S. Augustini vid. etiam Maur. Praefat. T. II. Opp. S. Augustini. — Eodem ordine Epistolae exstant ap. Migne P. L. T. XXXIII.

Agunt igitur plures epistolae de natura et existentia Dei (ep. 118. 163. cf. ep. 160.) et de mysterio SS. Trinitatis, quod varie illustratur (ep. 120. 169. 170. 238—242.), de praesentia Dei, maxime in anima humana (ep. 187.), ac de visione Dei, qua nempe ratione homo ea perfrui valeat (ep. 92. 147. 148.). Praeterea disserit s. Doctor de Incarnatione Filii Dei ac B. Mariae intemerata virginitate (ep. 11. 12. 137. ep. 144. n. 12. cf. ep. 161. ep. 162. n. 6—9. ep. 169. n. 7—9.), de apparitione Spiritus S. in specie columbae (ep. 169.), et Christi descensu ad inferos (ep. 164.). Tum etiam strenue disputat de praestantia religionis christianae, probans, eam reipublicae non esse perniciosam, sed magis publicae salutis conducere (ep. 138.); legis quoque Mosaicae utilitatem ostendit, atque sapientissimo Dei immutabilis consilio Vetus Testamentum abolitum fuisse demonstrat (ep. 196. 138.). Praeterea exponit, qua ratione fides parentum seu patrinorum infantibus in baptismo ad salutem prodesse valeat (ep. 98.). Tandem de origine et natura animae (ep. 205. n. 19. cf. ep. 18. et 7. vid. supra §. 168 p. 315 Not. 2.), de apparitionibus mortuorum (ep. 159. et ep. 162. n. 3—5. cf. ep. 13.) ¹⁾, de qualitate corporis glorificati (ep. 95. et 205. ep. 102. n. 2—7.), de fine saeculi atque die novissimo non inquirendo tractat, qua occasione de hebdomadibus etiam Danielis prophetae disputat (ep. 197—199.). Aliae hujus generis epistolae impugnant errores *Gentilium* (ep. 16. 17. 50. 91.), quo praesertim spectant sex quaestiones contra Paganos expositae (ep. 102. cf. *Retract.* lib. II. c. 31.), scilicet cur Dei Filius post tot demum saecula in mundum venerit suamque gratiam humano generi attulerit, cur Deus variis temporibus varia sacrificia praescripserit, quae sit relatio justa inter peccatum hominis et supplicium aeternum peccatori intentatum, qua ratione historia Jonae prophetae defendi possit, ne absurda videatur etc. Aliae vero exponunt atque revincunt impios errores Manichaeorum (ep. 79. et 236.) et Priscillianistarum (ep. 237.), Donatistarum (vid. supra §. 161. et §. 167.), Pelagianorum (vid. supra §. 168.) et Arianorum (vid. supra §. 169. p. 352. Not. 2); denique contra Novatianos agit de baptismo et poenitentia s. Petri Apostoli (ep. 265.) ²⁾

¹⁾ Idem etiam de somniis eorumque causis disserit epist. 9. cf. ep. 8.

²⁾ His poterunt subungi *epistolae* quaedam *exegeticae*, ut epist. 140., in qua Psalmus 21. explanatur, et epist. 149. (seu responsio ad epist. 121., quae est s. Paulini Nol.), in qua nonnulli loci ex Psalmis (scil. Ps. 16, 14, 15, 3—4. 58, 12. 67, 22. et 24.), ex s. Paulo (Ephes. 4, 11. 1. Timoth. 2, 1—5. Rom. 11, 25—29. Coloss. cap. 2.) et ex Evangeliiis (Luc. 24, 16. Marc. 16, 12. Joh. 20, 17. Luc. 2, 35.) illustrantur, praesertim vero doctrina praedestinationis tractatur (ep. 149. n. 18—22.), nec non ostenditur, cur Christus post resurrectionem a quibusdam discipulorum non fuerit agnitus (ep. 149. n. 31.).

S. Augustini
Epistolae.

2. *Epistolae morales* et numero plurimae et argumento gravissimae sunt.

In his docet, Deum esse fontem verae virtutis ac beatitudinis (ep. 155. cf. ep. 3.); unde praescribit, quomodo preces ad Deum sint fundendae (ep. 130.) et quò animi fervore lectioni Scripturae vacare oporteat (ep. 132. cf. ep. 56.); hinc enim cognoscetur voluntas Dei, quae semper nostrae est praefenda (ep. 80.). Itaque hortatur fideles, ut mundo contento (ep. 26. 112. 127. 204. 243.) contendant ad vitae perfectionem (ep. 189. et Fragmentum ad calcem epistolarum s. Augustini) eamque forte desertam, in quantum fieri possit, repetant (ep. 220.). Ad hanc perfectionem potissimum requiruntur *veritas* et *caritas*. Veritas¹⁾ exigit, ut iusjurandum non violetur (ep. 125. cf. ep. 126.), ut votum Deo factum impleatur (ep. 127.)²⁾; veritas humanae laudis amorem exstinguit (ep. 231.); denique veritas omne mendacium absolute excludit (ep. 28. et 40. ep. 180. n. 3—5.). Vera autem caritas a timore servili debet esse purgata (ep. 145.); eaque manifestatur in correptione fraterna (ep. 210. cf. ep. 91.) et in largitione eleemosynae (ep. 122. et 268.). Rursus docet, liberam hominis voluntatem esse peccandi causam (ep. 246.), porro inter varia peccata multum esse discriminis (ep. 104. et 167.), recte tamen in s. Scriptura dici, eum, qui totam legem servaverit, offendat autem in uno, fieri omnium reum (ep. 167.). Tum ostendit obvia quaedam peccandi pericula sive propter ignorantiam humanam (ep. 95.), sive ob vehementiam affectus ex. gr. irae (ep. 38.); tandem ut peccata remittantur, restitutionis officium verbo et exemplo fortiter inculcat (ep. 153. cf. ep. 99.). — Singulis quoque vitae generibus monita saluberrima tradit. Episcopi et presbyteri munia expendit (ep. 21. 266.), ac insigne prudentiae pastoralis exemplum in tollendis abusibus cleri plebisque exhibet (ep. 22. et 29.), hortatur ad officia ecclesiastica fideliter implenda (ep. 142.), docet, quando Episcopo vel clericis tempore publicae calamitatis fugere liceat (ep. 228.), et quid considerandum, ne quis forte ex mala quorundam conversatione scandalum accipiat (ep. 208.). Monachis (ep. 48.) et monialibus (ep. 211.)³⁾ regulas vivendi praescribit; virginitatis professionem lau-

¹⁾ Sententiam Academicorum de veritate inquirenda defendit epist. 1.

²⁾ De votis cf. etiam ep. 227. et maxime de voto castitatis vid. lib. I. de conjug. adulterinis n. 30. Enarrat. in Ps. 75. n. 16. Contra Julian. Pelag. lib. IV. n. 9. 10. lib. V. n. 24. Lib. de bono conjug. n. 24. et 34. Lib. de sancta virginit. n. 4. Lib. de octo Dulcitii quaestionibus q. 7. n. 3. item epist. 262.

³⁾ Eadem haec epistola satis proluxa, quae utilissimis sententiis ac praeceptionibus pia humanitate conditis referta est, jam olim viris aptata inter Opuscula etiam impressa legitur cum inscriptione: *S. Au-*

dibus extollit (ep. 150.); mariti jura, ab uxore ob errantem pietatis zelum laesa, acriter tuetur (ep. 262.); nimium feminarum cultum perstringit (ep. 245. cf. ep. 462 n. 10.); viduum denique dissolutum hortatur ad pudicitiam (ep. 259.). Tum viro nobili, ad sublimem dignitatem recens evecto, apta monita suggerit (ep. 96.); divitem admonet, qua ratione tributa sibi debita exigere liceat (ep. 247.); ducem instruit, an Christiano liceat arma tractare et quo modo possit Deo placere (ep. 189.); tandem Catechumenum hortatur, ut quantocyus fidelium sacramenta suscipiat (ep. 258.). Praeterea de disciplinis, quas vocant liberales, agit eisque studium pietatis junctum esse debere ostendit (ep. 101.); similiter de vera philosophia studiiq; litterarum fine disserit, atque cunctos excitat, ut in sapientia christiana proficere studeant (ep. 118. et 218.) — Aliae epistolae magis ad ritus ac disciplinam, et ad publicum Ecclesiae statum referuntur. In his vel generatim de ritibus et consuetudinibus Ecclesiae (ep. 54. et 55. cf. *Retract.* lib. II. c. 20.), vel in specie de jejuniis sabbati (ep. 36.) disserit. Praeterea conqueritur ob levem ordinationem indigni cujusdam monachi (ep. 60.); Clericum vagum in justum locum et ordinem redigit (ep. 62. 63.); accusationes contra presbyterum summa cum prudentia admittit (ep. 251.); injuste accusatus recipit in tutelam (ep. 77.); delinquentes vel solam etiam speciem mali non satis vitantes ab officio removet, data simul opera, ut scandalum inde ortum tollatur (ep. 66. 78. cf. ep. 77.); Episcopum quoque ob conversationem indignam et scandalosam graviter increpat (ep. 85.), et vehementer instat, ut alius, propter scelera depositus, per malas fraudes justam poenam haud effugiat (ep. 209.). Bona quoque a presbytero simul et monacho relicta ad normam justitiae assignat (ep. 83.), et curam spiritualem ac temporalem pupillae gerit, quae curae Ecclesiae fuerat commissa (ep. 252—255.). Postremo studium ecclesiasticae pacis rectique ordinis declarat (ep. 59. et 64.), privatis commodis publicam Ecclesiae utilitatem praeferendam esse monet (ep. 84. cf. ep. 69.), ac quatenus mali in Ecclesia tolerandi (ep. 249.), quantave cum moderatione censurae eis infligendae sint (ep. 250.), docet.

S. Augustini
Epistolae.

Augustini regula ad servos Dei (T. I.). Cf. Maurin. *Admonit. praevia* in hanc regulam; Tillemont l. c. Art. LXV. (p. 161—163). Ceillier l. c. Art. II. §. XI. n. 8. C. Bellarmin. de *Scriptor. eccles.* s. v. S. Augustinus (edit. cit. p. 126.) et Labbe (ibid. p. 131); J. L. Berti de rebus gestis S. Augustini c. 36—41. C. Oudin T. I. col. 956—57. — Aliae duae regulae seu potius regularum fragmenta a PP. Maurinis in *Append. T. I.* (ed. Ven. tertiae T. XVI. p. 98—102.) rejectae communis sententia spuriae censentur; vid. Auctores supra cit. locis indicatis, Maur. *Admonit.* in has regulas, et Ceillier l. c. §. XII. n. 5.

S. Augustini
Epistolae.

3. *Epistolae consolatoriae* scriptae sunt propter adhibitam violentiam, qua vir quidam nobilis invitus a plebe raptus est in clerum (ep. 126.); propter scelera grassantia (ep. 248) infestosque fidei errores (ep. 264.); propter incursiones barbarorum (ep. 111. cf. ep. 99.) aliasque res adversas (ep. 244.)¹⁾; denique propter obitum mariti (ep. 92.) et fratris (ep. 253.)²⁾. His admodum cognatae sunt epistolae, in quibus intercedit pro afflictis (ep. 113—116.), eamque intercessionem Episcopi officium esse commonstrat (ep. 153.).

4. *Epistolae familiares*, quibus frequenter monita saluberrima inspergit, tenerimum spirant amorem, atque praeclaris sententiis refertae sunt³⁾.

Nota 1. Licet adeo ingens sit numerus Operum s. Augustini (vid. Possid. Indic. c. 10.), adhuc major tamen ab initio eorundem copia fuit, ut hodie jactura sat multorum ejus librorum dolenda veniat. Qui librorum ejus *deperditorum* notitiam comparare voluerit, vid. *Retract.* lib. I. c. 6. 21. lib. II. c. 5. 11. 19. 27. 28. 29. 32. 35. 46.; Possidii Indic., praesertim *Tractatus* et *Epistolae*; Ceillier T. XII. Art. I. §. 16. n. 1—6.; L. Berti l. c. cap. 78. (p. 225—31.); Schoenemann *Biblioth. Patrum latin.* Tom. II. p. 50—51. Hos inter potissimum deplorandus est *Liber contra Hilarum* (*Retract.* lib. II. c. 11.), in quo defendebat morem inter sacra solemnia publice in ecclesia hymnos de libro *Psalmorum* usurpandi, Carthagine tunc recens institutum, *Liber probationum et testimoniorum contra Donatistas* (*Retract.* lib. II c. 27.), et *Expositio Epistolae Jacobi ad duodecim tribus* (*Retract.* lib. II. c. 32.).

Nota 2. *Opera dubia* s. Augustini suis locis commemoravimus. *Opera spuria* s. Augustini nomine jam inde ab ipsius aetate (vid. lib. de gestis Pelagii n. 19.) feruntur plurima, quorum haud pauca aptis locis indicata sunt, ut praeter quosdam *Sermones* (§. 175.) et *epistolas* (§. 176. pag. 380. Not.); *Soliloquia, Meditationes et Manuale* (§. 163. p. 277. Not. 3.); *libri de fide* (§. 164. pag. 281. Not. 1.); opuscula aliquot de *Trinitate* (§. 164. pag. 284. Not. 1.); *Contra Judaeos, Paganos et Arianos* item *dialogus de altercatione Eccle-*

¹⁾ Alibi et ipse injustam piorum amicorum caedem plurimum dolet (p. 151.).

²⁾ Epistola consolatoria ad Probum de obitu filiae (ed. Paris. T. X. Append. fin., ed Ven. tertiae T. XVI. p. 237—38.), quae s. Augustini nomen in fronte gerit, eidem adjudicatur a PP. Maurinis.

³⁾ Epist. 2. 4. 10. 15. 19. 27. 31. 37. 41. 42. 45. 67. 73. 74. 82. 98. 110. 124. 131. 146. 171. 174. 192. 200. 206. 207. 212. 222. 224. 227. 229. 232. 256. 257. 261. 267. 269.

siae et Synagogae (§. 166. p. 289. Not. 1.); *Tractatus adversus quinque haereses* (§. 166. p. 290. Not. 3.); *liber contra Fulgentium Donat.* (§. 167. p. 313. Not. 1.); *libri Hypomnesticon* (§. 168. p. 314. Not. 1.); *liber de praedestinatione et gratia et libellus de praedestinatione Dei* (§. 168. p. 343. Not. 4.); *libri de Mirabilibus S. Scripturae; de benedictionibus patriarchae Jacob; Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* (§. 170. p. 355. Not. 2. et p. 357. Not. 1. et Not. 3), et *Quaestiones 17 in Evangelium secundum Matthaeum* (§. 171. p. 360. Not. 2); *Expositio in Apocalypsin B. Joannis* (§. 171. p. 361. Not. 1); *Psalterium* (§. 160. p. 256. Not. 2); *Dialogus Quaestionum, et liber sententiarum* (§. 367. p. 172. Not. 3); denique opuscula quaedam philosophica (§. 163. p. 279. Not. 2). — In eandem quoque classem referri merentur: *Liber de ecclesiasticis dogmatibus* (qui est Gennadii Massiliensis) edit. Maur. Paris T. VIII. Append. (ed. Venetae tertiae T. XVII. Append. VII.); *liber de essentia divinitatis* (ex Eucherio) *ibid.*; *de Deitate et Incarnatione Verbi ad Januarium libri II* (ex Origenis libris *περὶ ἀρχῶν*) *ibid.*; *liber de Assumptione B. Mariae Virginis* (qui Fulberti Carnotensis ex saec. XI. creditur) edit. Maur. Paris T. VI. Append. (ed. Venetae tertiae T. XVII. Append. V.); *Expositio cantici Magnificat* (ex Hugone Victorino) *ibid.*; *liber de Antichristo* (forte Alcuini aut Rhabani Mauri) *ibid.*; *liber de diligendo Deo, qui et Meditationum inscribitur, ibid.*; *liber de substantia dilectionis et amoris, ibid.*; *liber de amicitia* (ex Aelredo saec. 12.), *ibid.*; *liber de contritione cordis* (ex s. Anselmo et Hugone Victorino) *ibid.*; *liber de triplici habitaculo, ibid.*; *Scala Paradisi* (est Guigonis seu Guidonis saec. XII.), *ibid.*; *liber de cognitione verae vitae* (qui Honorii Augustodun. putatur) *ibid.*; *liber de vita Christiana* (est Fastidii Britanni saec. V., cf. Gennad. de Scriptor. eccles. c. 56., Maurin. Admonit. in h. lib. et G. Cave Vol. I. p. 401.) *ibid.*; *liber de salutaribus documentis* (Paulini Aquilejensis saec. VIII.) *ibid.*; *liber de duodecim abusuum gradibus, ibid.*; *Tractatus de septem vitiis et septem donis Spiritus S.* (est Hugonis Victorini) *ibid.*; *liber de conflictu vitiorum et virtutum* (Ambrosii Autperti saec. VIII.) *ibid.*; *liber de sobrietate et castitate, ibid.*; *liber de vera ac falsa poenitentia ad Christi devotam, ibid.*; *libri II de visitatione infirmorum, ibid.*; *liber de rectitudine catholicae conversationis* (ex S. Eligio) *ibid.*; *liber de vita eremitica ad sororem* (Aelredi Rievallensis est) T. I. Append., ed. Ven. tertiae T. XVI. Append. I. *liber de compassione B. Mariae Virginis et liber de omnibus virtutibus, quem beatus Augustinus edidit ad matrem suam* (S. Augustini Sermones inediti ed. Caillaud Paris. 1842. fol. Supplem. II. p. 238—54.). — Opera spuria s. Augustini exstant ap. Migne in Appendicibus variorum Tomorum, praesertim P. L. T. XL. p. 725—1358. — De his omnibus cf. Maurin. Admonit. singulis praefixa; porro in fronte T. XI., edit. autem Venet. tertiae T. XVI. Praefat. brevis et Index in Appendices Augustinianas, qui in utraque editione isti Praefationi proxime subjungitur; Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 51—60. Cas. Oudin. T. I. col. 957—84 passim.

S. Augustini
Opera spuria.

§. 176.

Character S. Augustini.

S. Augustini
Character.

S. Augustinus „maximus orbis catholici magister“¹⁾ et „validissimus malleus haereticorum“²⁾, jam inde ab antiquissimo tempore „ubique cunctis et amori fuit et honori“³⁾, ejusque Opera in omnibus suis partibus ab Ecclesia catholica recipiuntur⁴⁾. Et sane nemo unus reperitur ex Patribus graecis atque latinis, in quem Spiritus S. omnes dotes suas largius effuderit, quasi voluerit in una tabula vividum quoddam exemplar Episcopi repraesentare, omnibus virtutum boni pastoris egregique doctoris numeris absolutum. Ingenii namque felicitas in eo prorsus erat incomparabilis, sive spectes acumen etiam obscurissima quaeque facile penetrans, sive capacis memoriae fidem, seu vim quamdam mentis infatigabilem, qua principia firmissima ac foecundissima substruens ex iisque ineluctabili ratiocinationis robore consequentias innumeras ad extremam usque eliciens tantum proficit, ut universae doctrinae ejus partes interna quadam affinitate jungantur apteque inter se veluti unius systematis membra cohaereant⁵⁾. Ingenii

¹⁾ Card. H. Norisii Vindiciae Augustinianae Praefat. (Lovanii 1702. fol. p. 1.) Petri Cluniac. Epist. ad s. Bernardum (quae est inter epistolas s. Bernardi ep. 229.) n. 13.

²⁾ S. Bernardi in Cant. Cant. Serm. 80. n. 7.

³⁾ S. Coelestini I. P. R. Epist. 21. ad Episcopos Galliarum n. 3. Multa in hanc rem testimonia veterum saeculi V. Scriptorum congressit J. Stilling in Comment. de S. Augustino §. LV. (Acta SS. Augusti T. VI. p. 359—62). Cf. Archangel. a Praesentatione in sua edit. Confessionum s. Augustini Florentiae 1757. p. XVII—LXXYV. et Clausen Aur. Augustinus s. Scripturae interpres (Havniae 1827.) p. 1—4. et p. 9.

⁴⁾ S. Gelasii P. quod dicitur Decretum de recipiendis libris in Synodo Romana a. 494. (Mansi T. VIII. col. 148. 161—62. et in Decreto Gratiani Dist. 15. c. 3. §. 11.). Cf. S. Possidii Vita S. Augustini c. 31. n. 42.

⁵⁾ Vid. Mamerti Claudiani de statu animae lib. II. c. 9. n. 2. (Galland. T. X. p. 441.) et Concil. Toletan. VIII. (a. 653.) c. 2. (Mansi T. X. col. 1215.).

plus quam aquilinam aciem continuo ad investigationem S. Augustini
Character. veritatis revelatae intendit, qua in exponenda aptissimo discrimine facto ita versatus est, ut, quotiescunque de tradita Ecclesiae doctrina disputaret, eam fidenter proponeret et adversus impugnantes acerrime propugnaret, opiniones vero theologicas, quas ad varias novas quaestiones solvendas mira ingenii foecunditate et sagacitate protulit, singulari modestiae exemplo lectoris iudicio nunquam non relinqueret. Rhetorum libros ad plenum imbibere; nativa tamen eloquentia contentus artes rhetoricas ut plurimum neglexit. Platonica philosophia, quae dudum ipsi familiaris multa tradit de rebus spiritualibus, admodum est delectatus¹⁾, quin idcirco veritatem christianam vel minime unquam adulteravit. His tantis ingenii dotibus tum naturalibus, tum acquisitis tanquam nobilissimum decus accessit insignis erga Deum ac proximum caritas, humillima pietas atque modestia, admiranda quaedam animi lenitas et mansuetudo, tam raro juncta cum ingenio acriori animique constantia immobili²⁾. Hinc efficitur, ut lectorem semper dimittat non tantum eruditorem, sed etiam veritatis amore ardentorem et ad bene vivendum inflammantorem.

Quae omnia potissimum elucent ex conflictationibus, quas plurimas habuit cum haereticis, quorum alii innumeris technis eludere studebant pondus invictae veritatis, alii superfluis et alienis tergiversationibus tempus eximere, alii conviciis a disputatione ad iurgium provocare, alii stolidissimis responsis fatigare vexareque contra disserentem. Nihil horum unquam potuit officere, quominus ille rem ipsam urgeret, repetens, iterans, inculcans, quae utrinque dicta fuerant, idque tam dilucide, tam explanate, ut imperita quoque multitudo pervideret, haereticis nihil esse reliquum praeter impudentiam; sed potissimum veritatem in quavis haeresi delitescentem, maximo licet errorum cumulo obrutam³⁾, ab erroribus admixtis ingeniosissime et accuratissime discernere valuit.

¹⁾ S. Augustin. de Civit. Dei lib. 8. c. 1—12. Retract. lib. 1. c. 1. n. 4. Cf. J. Bruckeri Historia critica philosophiae Period. II. P. II. lib. I. c. 2. §. 20. (T. III. p. 332—33.) et c. 3. §§. 25—28. (ibid. p. 485—507).

²⁾ Cf. Bähr: Die christlich-römische Theologie II. §§. 131. 132. 133.

³⁾ Vid. S. Augustini Quaestion. Evangel. lib. II. q. 40.

S. Augustini Character. Unde factum est, ut incredibili mentis acumine summoque caritatis fervore innumeros paene haereticos a variis erroribus liberatos ad veritatem reducere gravissimasque haereses penitus conterere Dei gratia juvante ei contigerit.

Triplex autem probandi genus adhibere solet, scilicet ex ratione, s. Scriptura, et Traditione Ecclesiae catholicae, ita quidem, ut contra Manichaeos, s. Scripturae auctoritatem infringentes, potissimum disputaret ex ratione, Donatistas ex verbis s. Scripturae recte intellectis, Pelagianos denique tam ex s. Scriptura, quam ex traditione et praxi Ecclesiae catholicae refutaret¹⁾; unde triplex illud probandi genus hodieque solemne in frequentiore usum theologiae catholicae transivit.

Caeterum tanta est ejus doctrinae copia ingenique praestantia, ut nemo alius principia fidei christianae in gremio Ecclesiae catholicae reposita melius explicuerit ac illustraverit, nemo cunctas fidei materias plenius pertractarit, nemo tot adversarios fidei destructis omnibus eorum rationibus penitius prostraverit²⁾. Inde accidit, ut tot Patres atque Scriptores Ecclesiae Latinae non solum suprema principia, quibus innitebantur, ex tanto Doctore haurirent, verum et ipsius verba haud raro exscriberent, atque adeo nova opera ex ejus sententiis concinnarent³⁾. Duodecimo

¹⁾ Vid. S. Augustini de libero arbitr. lib. III. n. 60. Retract. lib. I. c. 9. n. 6. Contra litteras Petiliani lib. III. n. 60—62. Op. imperf. contra Julian. lib. VI. n. 16. Lib. de dono perseverant. n. 26. Contra Julian. Pelag. lib. I. n. 29. Cf. Ceillier. T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 6.

²⁾ Unde merito „Aurelius Augustinus et Hieronymus columnae et firmamenta Ecclesiae catholicae“ vocantur a P. Orosio in Apologet. c. Pelagium de arbitrii libertate n. I. (Galland. T. IX. p. 157.); imo s. Augustinus „specialis patronus fidei“ meruit audire, vid. s. Prosper Aquit. epist. ad Augustinum (quae est inter Augustinianas ep. 225.) n. 1.

³⁾ Hos inter eminent s. *Prosper Aquitanus*, cujus habetur *liber Sententiarum ex Operibus s. Augustini delibatarum*; *Eugypsius Abbas* et presbyter Africanus saec. 6., qui sententias et quaestiones ex Augustini scriptis defloravit ac in unum corpus collectas in 338 capitulis collocavit, cui Operi nomen *Thesauri* indidit (prodiit Basileae 1542. iterumque Venetiis 1543 fol.); *Petrus Abbas* Tripolitanae provinciae (vid. Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 8.); *S. Beda Venerabilis* et *Florus Lugdunensis* diaconus saec. 9., qui Commentarios in omnes epistolas s. Pauli ex Operibus s. Augustini composuerunt (cf. Tillemont l. c. Art. CCCLIV. p. 951—52. Mabillon in Veterum Analect. T. I. Dissert. singular. p. 12—21.); *J. Gastius Brisacensis*, qui Commentarios in universa Biblia ex Augustini Operibus collectos edidit Basileae 1542. II. Tomis fol.; *D. Lenfant*, qui eodem scopo edidit *Biblia Augustiniana* Paris. 1661—70. II. Tom.; *Bartholomaeus Urbinas* Episcopus,

tandem saeculo universae Theologiae compendium conscripturus S. Augustini Petrus Lombardus hoc se egregie praestitutum existimavit, si ex universis Augustinis Scriptis praecipuos colligeret locos eosque in certum ordinem digereret; unde celeberrimi illi *quatuor libri Sententiarum* originem traxere. S. Thomas vero caeterique Scholastici, quamvis aliam secuti methodum, plerumque tamen s. Augustini principia adoptarunt, quibus theologiae systema superstruerent ¹⁾.

S. Augustini
Character.

Lutherus quidem et Calvinus, M. Bajus et Jansenius horumque sectatores frequenter s. Augustini auctoritate abusi sunt, ut adstruerent errores suos, quibus vel liberi arbitrii vires nimis deprimebant, vel gratiae divinae efficaciam nimium quantum extollebant, vel peccatum originale ultra justos limites extendebant, vel praedestinationem Dei absolutam ad culpam et poenam aeternam statuebant. Id quod ipsis vario modo contigit, dum, generatim tanti Doctoris acumen ingenii minime assecuti, vel dicta ejusdem e contextu avulsa in suos sensus traherent vel usum loquendi Augustino proprium cum hodierno confunderent ²⁾, vel

qui circa medium saeculi 14. sententias Augustini insigniores excerptis atque in Alphabeti ordinem digestas edidit sub titulo: *Milleloquium, Augustini sententiarum* Lugduni 1555 fol.; *Hieronymus Torres* seu *Torrens*, qui *Confessionem Augustinianam* (Dilingae 1568 iterumque 1596) in IV libros distributam opposuit Confessionem Augustanae Lutheranorum, in eaque non solum doctrinam s. Augustini certis capitibus locorum theologicorum proposuit, verum etiam contra perversas haereticorum interpretationes egregie defendit; et *A. Cupetioli Theologia moralis et contemplativa* s. Augustini, ordine alphabetico digesta Venetiis 1737—41. III. Tomis fol. De his aliisque cf. Cas. Oudin. T. I. col. 990—93. L. Berti de rebus gestis S. Augustini. c. 65. (p. 182) et c. 68. (p. 188—92). Schoenemann Biblioth. Patrum latin. T. II. p. 356—63. F. Bähr: Die christlich-römische Theologie II. §§. 129. 164. 186. 216.

¹⁾ Cf. Brucker l. c. P. II. lib. II. c. 3. Sect. 2. §. 2. (p. 715 et p. 722—23.) item ibid. c. 2. §. 6. (p. 568—69). F. Bähr: Die christlich-römische Theologie II. §. 134.

²⁾ Hinc aliquando ipsissima Augustini verba ab haereticis et schismaticis vel eorum fautoribus adducuntur pro hac illave sententia erronea quin revera s. Augustini auctoritas eidem errori suffragetur, si totus loci allegati contextus inspiciatur, vel usus loquendi Augustinianus rite cognoscatur. Exempli loco inservire poterunt, quae supra §. 168. p. 318. Not. 1) p. 332. Not. 2) et p. 337. Not. 1) de libertate et necessitate, de victrici delectatione etc. dicta sunt. Pro cognoscendo usu loquendi Augustiniano egregia prorsus ratione inserviet liber (quem J. Perrone recte „libellum aureum“ vocat): *Enchiridion de fide, spe et caritate S. Aurelii Augustini a J. B. Faure notis et assertionibus theologicis illustratum*. Romae 1755 et iterum Neapoli 1847.

S. Augustini
Character.

Scripta ejus pro temporis argumentique diversitate non discernentes omnia eodem loco haberent et promiscue adhiberent, vel omnino clarioribus neglectis obscuriora sequerentur et juxta proprium sensum interpretarentur¹⁾, quin unquam, quod valde necessarium est, omnes Augustini locos de certa quadam materia tractantes inter se conferrent²⁾. Inde tamen haudquaquam minuitur s. Augustini auctoritas; etenim ipsa s. Scriptura, si licet humana comparare divinis, eandem experta est sortem, ut haeretici et schismatici ea pessime abuterentur hodieque abutantur ad stabiliendos errores suos, quin idcirco auctoritati ipsius ne tantillum quidem derogetur.

Praecipue vero de libero arbitrio et gratia Dei in variis suis libris tam praeclare docuit, ut ex iis Ecclesiae catholicae sententia cognosci possit³⁾. Quapropter complura Ecclesiae Concilia, ut olim Synodus Arausicana et novissime Concilium Tridentinum, in formandis edendisque canonibus atque decretis de his aliisque rebus fidei ipsa s. Augustini verba frequenter ad-

¹⁾ Apposite in hanc rem J. B. Faure Op. cit. Not. ad cap. 67—68. loquens de regula, quam s. Augustinus ibidem proponit de Scripturis interpretandis: „Id, quod obscure dictum est, ex manifestissimis et apertissimis testimoniis esse intelligendum, ut manifestis non inveniatur obscurum esse contrarium“, monet: „Si hanc regulam Janseniani haberent ad manus in interpretando ipso Augustino (nec enim is censendus est velle, ut alia regula in ejus interpretatione utamur quam qua ipse vel in divinis Scripturis explicandis utendum judicavit), nulla profecto esset nobis cum Jansenistis concertatio. Nullus est enim contro-versus articulus, in quo non manifestissima testimonia Catholici ex Augustino proferamus, ex quibus aequum est obscuriora interpretari“ (Neapoli 1847. p. 140.). His bene addit C. Passiglia, novus editor Enchiridii s. Augustini cum Notis J. B. Faure: „Qua in re Calvinistae aequae ac Jansenistae cum Bajanis veterum haereticorum vestigiis institerunt. Haereticorum enim omnium mos semper fuit, ut post Vincentium Lirinensem monuit Facundus Hermianensis, obscurum aliquem locum veteris cujuspiam Doctoris, cujus se nomine et auctoritate tuerentur, reperire, illum semper in ore habere, atque ut ad illum prave intellectum luculentissima quaeque exigenter, prope ineluctabili jure postulare“ (Neapoli 1847. p. 5).

²⁾ Eo titulo maxime se commendat *Laurentii Alticotii Summa Augustiniana* (Romae 1744—61. VI. Partes in 4°), quae de singulis quibusvis difficilioribus et per Jansenistas in controversiam vocatis materiis doctrinae s. Augustini omnes hujus s. Doctoris locos diligenter collectos in medium profert ac singulos juste interpretatur.

³⁾ S. Hormisdæ P. R. Epist. 70. ad Possessorem Episcopum (Mansi T. VIII. col. 500.). Cf. Ceillier T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 7.

hibuerunt. Ea porro notione gratiae, quam tenuit s. Augustinus (vid. supra §. 168. p. 340. Not. 1) semel necessario statuta inde fuit s. Doctoris sententia de praedestinatione¹⁾. — Ecclesia Romana in Auctoritatibus Sedis Apostolicae, quas vocant, nonnisi doctrinam de peccato originali, de necessitate et gratuitate gratiae et de libero arbitrio definivit; caeteras „profundiores difficilioresque partes incurrentium quaestionem“ disputationi fidelium permisit²⁾; nec Synodus Arausicana II. quidquam ultra definivit. Unde quemadmodum illi, qui Semipelagianorum sententias vel nondum mota, vel pendente lite asserebant, laesae fidei crimen haudquaquam subiere, ita et de caeteris sententiis, quas s. Augustinus propugnauit, de quibus nondum Ecclesia catholica iudicium tulit cum justa tamen moderatione, salvaque tanti Doctoris auctoritate in utramque partem disputare licet³⁾.

S. Augustini
Character.

¹⁾ Nam „inter gratiam et praedestinationem hoc tantum interest quod praedestinatio est gratiae praeparatio, gratia vero jam ipsa donatio“, seu „ipsius praedestinationis effectus“. De praedestinatio. Sanctorum n. 19. Cf. J. Perrone Praelectiones Theolog. (Lovanii 1838.). Vol. II. De Deo P. IV. cap. 3. p. 241. seqq. praesertim p. 244—48. — (Ex variis locis prioris Editionis hujus libri collatis non penitus liquet, utrum ill. Fessler persuasum habuerit, a s. Augustino doceri praedestinationem ad gloriam praecise spectatam ante praevisa merita. Passim quidem ita opinari videtur. Sed hoc loco sane commendat ea quae afferuntur ap. Perrone l. c.; ibi vero contrariae sententiae argumenta urgentur.

²⁾ Vid. *Praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum auctoritates, de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio* ap. Mansi T. IV. col. 458—62. et ap. Constant Epistolae Rom. Pont. S. Coelestini Epist. 21. (ed. Schoenemann p. 864—70).

³⁾ Cf. P. Benedicti XIV. Breve apologet. pro Card. Norisio ad supremum Hispaniae Inquisitorem dd. 31. Julii 1748 (in fronte Opp. C. H. Norisii edit. Bassan. 1769. T. I. p. VII—IX.). — Koch, Die Auktorität des h. Augustinus in d. Lehre von d. Gnade u. Praedestination. Tübing. Quartalschr. 1891. pp. 95. 287. 455. Quae nonnulli Catholicorum in doctrina s. Augustini reprehendere visi sunt, Card. H. Norisius, „Romanae Ecclesiae splendidissimum lumen“ (ut inquit P. Benedictus XIV. Constit. 126. dd. 31. Martii 1745. §. 2. Bullarii hujus Pontif. T. I. p. 308), defendit in Opere, cui titulum fecit: *Vindictiae Augustinianae* (ed. cum H. Norisii Historia Pelagiana Patavii 1673 iterum, Lovanii 1702 fol., item seorsim ed. Venetiis 1768 in 4°), quibus s. Doctoris adversus Pelagianos scripta a recentiorum censura defenduntur. — Quae vero Rich. Simon in suo Opere: *Histoire critique des principaux Commentateurs du Nouveau Testament*, Rotterdam 1792 in 4°, insigni temeritatis exemplo reprehendit in s. Augustino velut nova et aliena a regula catholica, erudite et ingeniose defendit

S. Augustini
Character.

In rebus philosophicis dialogi forma plerumque adhibita planus et perspicuus est¹⁾; in rebus dogmaticis omnium argutissimus et subtilissimus; in scriptis exegeticis atque moralibus suavis et utilis²⁾; in sermonibus ad plebis captum accommodatus et nativa quadam dicendi virtute insignis³⁾; ex epistolis denique cunctae ejus dotes atque virtutes egregie resplendent⁴⁾. Etsi porro in omnibus Augustini scriptis summa ejus facultas elucet, nonnihil tamen majoris splendoris scripta polemica prae se ferunt, ut in bello et praelio magis, quam in pace militum virtus probatur. In hisce enim scriptis, praesertim in opere praeclaro de Civitate Dei, atque in libris contra Manichaeos⁵⁾, Donatistas et Pelagianos vis et acumen ingenii, doctrina, eruditio, Scripturarum peritia, eloquentia, prudentia et dexteritas, mira demum moderatio vel maxime conspiciuntur. Verum hic simul copiosissima rerum diversarum affluentia redundat et alioquin res per se difficillimas tractat, omnes insuper haereticorum ambages, captiones, veritatis depravationes tricasque inanes indefesse persecutus, dicta identidem necessario repetens atque inculcans (vid. supra §. 167 p. 313. Not. 1), adeo ut lectorem non minus ingeniosum, quam attentum, memorem et patientem requirat.⁶⁾ Neque

Bossuet in Opere: Défense de la Tradition et des Saints Pères (Oeuvres de Bossuet Paris 1841. T. I. p. 483—687). Quae demum inter A catholicos J. Clericus, assumpto *Phereponi* nomine, in s. Augustino satis temere carpere ausus est (in edit. Opp. S. Augustini Antverpiae 1703. Tom. XII. p. 471—622.), ea L. A. Muratorius in suo *de Ingeniorum moderatione* libro (Paris. 1714. Venetiis 1752.) et saep. egregie refutavit.

¹⁾ Cf. Maurin. Praefat. T. I. Opp. S. Augustini; Ceillier T. XII. Art. I. §. XVIII. n. 1. (669—70).

²⁾ Cf. Ceillier l. c. n. 5.

³⁾ Cf. supra §. 303. (p. 424—25.), item Dupin T. III. p. 422. et Maurin. Praefat. T. II. Opp. S. Augustini.

⁴⁾ Cf. Maurin. Praefat. T. II. Opp. S. Augustini; Ceillier. l. c. n. 2. (p. 670).

⁵⁾ De his vide Cassiodor. Instit. divin. litter. c. 1.

⁶⁾ Proinde aequissima fuit Cardinalis Valerii, Episcopi Veronensis, in Rhetoric. Eccles. lib. III. c. 42. ad Clericos admonitio: „B. Augustini scripta Clerici caute admodum legant; ita enim acumine ingenii prae-

illud silentio praetermitti debet, quod ipse in lectione operum suorum a lectoribus observari voluit varietatem et ordinem quadruplicem temporum, quibus ea scribi contigit; alia enim scripsit, cum esset Catechumenus, profanarum litterarum consuetudine inflatus; alia cum primum esset baptizatus et adhuc in sacris litteris rudis ac tiro; alia Presbyter factus exaravit, erudita magis et docta; alia demum ad Episcopatum assumptus longe omnium eruditissima. Et hoc quidem discrimen maxime attendi debet in scriptis, quae de gratia et libero arbitrio agunt, utpote quorum priora errores circa fidem continent, in posterioribus demum, quae tempore Episcopatus conscripsit, correctos et emendatos ¹⁾.

S. Augustini
Character.

§. 177.

Doctrina S. Augustini.

S. Augustini „tutissima atque inconcussa dogmata“²⁾, tam luculenter proposita, ex purissimo fonte traditionis Apostolicae manarunt³⁾ adeoque merito in Ecclesia catholica maximi semper habita fuere. Ex his pauca quaedam

Doctrina.

stitit, et de rebus difficillimis tam subtiliter disputavit, ut non mediocri ingenio praediti viri ejus libros legentes in errorem aliquando lapsi sint.“

¹⁾ Vid. S. Augustini *Retract.* Prolog. et lib. I. c. 23. n. 2. item *Lib. de praedestinat. Sanctorum* n. 7—8. Cf. Bossuet *Défense de la Tradition et des Saints Pères* liv. 6. c. 10—18. (*Oeuvres de Bossuet*. Paris 1841. T. I. p. 575—82.) et J. Garner. in *Opp. Marii Mercatoris* P. I. *Dissert.* VI. cap. 2. (p. 342.), item J. B. Faure in sua edit. *Enchiridii S. Augustini* Not. ad cap. 31—32. (Neapoli 1847. p. 72—75).

²⁾ Ita vocantur a doctissimo P. Benedicto XIV. *Constit.* 126. §. 2. dd. 31. Martii 1745 (*Bullarium Benedicti XIV.* Romae 1754. T. I. p. 308).

³⁾ Nimirum quod alios docuit, ipse prior fecit; ita vero docuit: „Sequere viam catholicae disciplinae, quae ab ipso Christo per Apostolos ad nos usque manavit, et abhinc ad posteros manatura est,“ lib. de utilit. cred. n. 20. cf. de Baptismo contra Donat. lib. V. n. 31. et 37. De peccat. merit. et remiss. lib. III. n. 12. et 14. Contra duas epist. Pelagian. lib. IV. n. 32.

S. Augustini
Doctrina.

capita, unde doctrina catholica, ad hunc usque diem immutabili firmitate persistens, mirifice confirmatur, delibare visum est.

1. De *Ecclesia Christi* ita sentit: „*Exstat Ecclesia cunctis clara atque conspicua*, quippe civitas super montem constituta“, „*quae certum signum hoc habet, quod abscondi non potest*“; „*hinc fit, ut Ecclesia vera neminem lateat*¹⁾. „*Scripturarum a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universae jam placuit Ecclesiae*“ (c. Crescon. lib. I. n. 39.)²⁾; „*etsi nulla ratione indagetur, nullo sermone explicetur, verum tamen est, quod antiquitus veraci fide catholica praedicatur et creditur per Ecclesiam totam*“ (c. Julian. lib. VI. n. 11.). „*Vera sponsa Christi, Ecclesia catholica*³⁾ . . . noli decipi nomine *veritatis* (a Manichaeis praetensae), *hanc sola tu habes*“ (c. Faust. lib. XV. n. 3.). „*Mali et boni sunt in Ecclesia catholica . . . fatemur in Ecclesia et bonos et malos esse, sed tanquam grana et paleam*“ (Tractat. 6. in Joh. Evang. n. 12.)⁴⁾. „*Quisquis ergo ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo*

¹⁾ S. Augustin. contra Crescon. lib. II. n. 45. Contra litter. Petiliani lib. II. n. 239. et 74. Huic Ecclesiae visibili ut homo incorporetur, plane necessarium esse, exemplo s. Pauli et centurionis Cornelii docet s. Augustinus Quaestion. Evangel. lib. II. q. 40. et de bapt. contra Donat. lib. I. 10.

²⁾ Alibi quoque commendat „*auctoritatem universae Ecclesiae, procul dubio per Dominum et Apostolos traditam*“ (de peccat. merit. et remiss. lib. I. n. 39.) eamque vocat „*Ecclesiam sanctam, unam, catholicam*“ c. Julian. lib. V. n. 24.). Totam hanc materiam de vera Ecclesia ejusque notis ex s. Augustino accurate pertract. L. Alticotius in Summa Augustiniana P. III. Quaest. I. (p. 1—135).

³⁾ Ecclesia haec catholica omnibus notissima est, ita ut verba s. Augustini hodie non minus, quam ante quindecim saecula plenam vim habeant: „*Catholicae nomen non sine causa inter tam multas haereses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes haeretici se Catholicos dici velint, quaerenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur, nullus haeticorum vel basilicam suam vel domum audeat ostendere*“, lib. contra epist. Manich. n. 5. Cf. lib. de utilit. cred. n. 19. et lib. de vera relig. n. 12.

⁴⁾ Contra hanc doctrinam praecipue in Collatione Carthaginensi publice a s. Augustino propugnata „*Pelagiani audent dicere, hominem justum in hac vita nullum habere omnino peccatum et in talibus hominibus esse jam praesenti tempore Ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid ejusmodi, quae una et sola sponsa sit Christi*.“ Lib. de dono perseverant. n. 8. Cf. supra §. 163. p. 320. Not. 3.

scelere, quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum" (ep. 141. n. 5.). „Ego in Ecclesia sum, cujus membra sunt illae omnes ecclesiae, quas ex laboribus Apostolorum natas atque firmatas simul in litteris canonicis novimus; earum communionem, quantum me adjuvat Dominus, . . . non deseram" (c. Crescon. lib. III. n. 39.).

S. Augustini
Doctrina.

2. De *peccato originali et effectu baptismi*: „Baptismus abluit peccata omnia, prorsus omnia, factorum, dictorum, cogitatorum, sive originalia, sive addita, sive quae ignoranter, sive quae scienter admissa sunt; sed non aufert infirmitatem, cui regeneratus resistit, quando bonum agnem luctatur, consentit autem, quando sicut homo in aliquo delicto praeoccupatur. Haec autem infirmitas, cum qua usque ad corporis mortem defectu et profectu alternante contendimus, magnique interest quid vincat, in nobis regeneratione alia (i. e. in resurrectione novissima) consumetur" (contra duas epist. Pelag. lib. III. n. 5.). „Dicimus ergo, baptismum dare omnium indulgentiam peccatorum, et auferre crimina, non radere" (ibid. lib. I. n. 26.). „Omnes concupiscentiae partus, et ipsius concupiscentiae reatus antiquus baptismatis ablutione dimissi sunt" (ib. lib. I. n. 28.). „Sed de ista concupiscentia carnis falli eos (Pelagianos) credo vel fallere, cum qua necesse est, ut etiam baptizatus, et hoc si diligentissime proficit et Spiritu Dei agitur, pia mente configat" (ib. lib. I. n. 27. cf. Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 137.). „Concupiscentia igitur in baptizatis . . . , deletis peccatis omnibus, soluto etiam reatu, quo victos originaliter detinebat, ad agnem interim manet, non sibi ad illicita consentientibus nihil omnino nocitura" (de peccat. merit. et remiss. lib. II. n. 4); et haec ideo „vocat peccatum et est, sive quod peccato facta sit, sive quod peccandi delectatione moveatur, etsi ei vincente delectatione iustitiae non consentiatur" (c. duas epist. Pelag. lib. I. n. 27.). Itaque gratia nunc perfecte innovat hominem, quantum attinet ad liberationem ab omnibus peccatis¹⁾, non quantum ad liberationem attinet ab omnibus malis. Sanctificatio per baptismum etiam nunc confertur et corpori, non tamen nunc corruptio ejus aufertur, quae ipsam quoque aggravat animam. Et ideo quamvis casta sint corpora, cum desideriiis peccati membra non serviunt, propter quod ad templum Dei pertinere coeperunt; est

¹⁾ Ne sensus s. Augustini variis in locis perperam accipiatur, monere juvat, „*liberationis gratiam*" juxta ejus mentem non esse quid simplex, aut unius momenti actum, imo vero quid valde complexum, compositum et successivum. Complectitur scilicet et dispositiones, quae justificationem praecedunt, et justificationem ipsam et cum justificatione potestatem juste et bene per dilectionem in posterum operandi.

S. Augustini
Doctrina.

tamen, quod gratia in tota ista aedificatione perficiat, quamdiu caro concupiscit adversus spiritum, ut motus malos, qui refrærendi sunt, incitet, et spiritus adversus carnem, ut sanctitas perseveret. Propter hoc et de ipsa anima dictum est: Renovatur de die in diem. Neque enim ipsa in sanctitate non proficit, cum magis magisque minuit eas, quibus non consentit, carnales cupiditates. Habent ergo jam baptizati, quid agant in se ipsis, hoc est in Dei templo, quod aedificatur hoc tempore, ut dedicetur in fine“ (c. Julian. lib. VI. n. 40—42. Vid. etiam de peccat. merit. et remiss. lib. II. n. 9—10. 44—46. 53—55.). Cf. Concil. Trid. Sess. 5.

3. De *justificatione* haec cum Ecclesia catholica docet: „Non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit etiam in ipsa impietate vitae suae facere aliqua legis vel sapere; . . . non omni modo deletum est, quod ibi (in corde hominis) per imaginem Dei, cum crearetur, impressum est“ (de spir. et lit. n. 48. cf. n. 49.¹). Idcirco „*non liberum arbitrium hominis*, sed libertas periit per peccatum, illa nempe, quae in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam“ (c. duas epist. Pelag. lib. I. n. 5.). Quapropter „non sicut in lapidibus insensatis, aut sicut in eis, in quorum natura rationem voluntatemque non condidit, salutem nostram Deus operatur in nobis“ (de pecc. merit. et remiss. lib. II. n. 6.). Sed „ille (Deus) praeparat voluntatem et *cooperando* perficit, quod operando incipit; ipse ut velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens“ (de gratia et lib. arbitr. n. 33.). „Ubi quidem (in justificatione) operamur et nos, *sed illo operante cooperamur*, quia misericordia ejus praevenit nos“ (de natura et grat. n. 35. cf. n. 40.). Et quidem „certum est *nos velle*, cum volumus, sed ille facit, ut velimus bonum, de quo dictum est: Praeparatur voluntas a Domino; certum est *nos facere*, cum facimus, sed ille facit, ut faciamus, praebendo vires efficacissimas voluntati (ibid. n. 32.). — „Non per solam peccatorum dimissionem justificatio ista confertur, nisi auctoribus vobis (Pelagianis). Justificat quippe impium Deus non solum dimittendo quae mala facit, sed etiam donando caritatem, ut declinet a malo et faciat bonum per Spiritum S.“ (Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 165.). „Dei gratia per J. Chr. D. N. *justitia Dei* dicitur, non qua justus est Dominus, sed qua *justificat eos, quos ex impiis justos facit*“; „quae ideo *justitia Dei* dicitur, quod impertiendo eam justos facit“. „Si data est (nobis justitia per gratiam, non solum imperata per legem),

¹) Adde Op. imperf. c. Julian. lib. VI. n. 20. Contrariam Novatorum doctrinam vid. in Solid. Declarat. I. de peccato origin. n. 10. 11. 23. II. de libero arbitr. n. 5. 7. 18—26. 45.

non dicitur *justitia nostra, sed Dei*, quia sic fit nostra, ut sit nobis ex Deo“. „*Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi* (Rom. 3, 22.), hoc est, per fidem, qua creditur in Christum. Sicut autem ista *fides Christi* dicta est, non qua credit Christus, sic et illa *justitia Dei*, non qua justus est Deus. *Utrumque enim nostrum est*, sed ideo Dei et Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur“ (Serm. 131. n. 9. Lib. de spir. et lit. n. 18. De gratia Christi n. 14. De spir. et lit. n. 15. cf. n. 56.)¹⁾. Verumtamen „non aufert peccata, nisi *gratia fidei, quae per dilectionem operatur*“ (Expos. Epist. ad Galat. n. 1.)²⁾ „Si volumus animos ad recte vivendum frigidos et pigros christianis exhortationibus excitare et accendere, *primitus exhortemur ad fidem*, qua Christiani fiant et ejus nomini subijciantur, sine quo salvi esse non possunt. Si autem jam Christiani sunt et recte vivere negligunt, *verberentur terroribus et praemiorum laudibus erigantur*“³⁾, ita sane, ut non solum ad bonas actiones, verum etiam ad pias orationes eos exhortari meminerimus. Sic autem *proficientes*, ubi et quando plenissima justitia perficiantur, non nimis curo; ubicunque autem et quandocunque perfecti fuerint, nonnisi gratia Dei per J. Chr. Dominum nostrum perfici posse confirmo. Valde autem bona sunt praecepta, si legitime his utamur. Eo quippe ipso, quo *firmissime creditur, Deum justum et bonum impossibilia non potuisse praecipere*, hinc admonemur et in facilibus, quid agamus, et in difficilibus, quid petamus. Omnia quippe fiunt facilia caritati⁴⁾. Caritas inchoata, inchoata justitia est; caritas provecta, provecta justitia est; caritas magna, magna justitia est; caritas perfecta, perfecta justitia est“ (de nat. et grat. n. 82. 83. 84.). „Habitare autem in baptizatis parvulis Spiritum S. ideo dicitur, quia in eis occulte agit, ut sint templum ejus; idque in proficientibus et proficiendo perseverantibus perficit. Cum itaque (Sp. S.) proficientes, in quibus mortalibus habitat, dum de die in diem renovantur, *magis magisque justificet*, exaudiat orantes, mundet confitentes, ut exhibeat sibi templum immaculatum in

S. Augustini
Doctrina.

¹⁾ Vid. etiam S. Augustini Serm. 169. n. 13. ep. 140. n. 50. et n. 71—73. De gratia et libero arbitr. n. 13. et 24. De gratia Christi n. 31. In Evangel. Joh. Tract. 26. n. 1. Op. imperf. c. Julian. lib. VI. n. 18.

²⁾ Vid. etiam S. Augustini Enchirid. c. 67. Cf. supra §. 164. (p. 283. Not. 1.

³⁾ *Timor divini supplicii* (ingenuus nempe ac liberalis) et *divinae mercedis amor* frequenter a S. Augustino commendantur, vid. L. Alticotius in Summa Augustiniana P. II. Quaest. I. Art. V. et VI. (p. 63—99).

⁴⁾ Quid S. Augustinus intelligat sub *caritate*, explicat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. ad cap. 121—22. (Neapoli 1847. p. 226—36.) Cf. supra §. 168. p. 334. Not. 3.

8. Augustini
Doctrina.

aeternum, merito dicitur non habitare in eis, qui cognoscentes Deum non sicut Deum glorificaverunt“ (ep. 187. n. 26. 27. 29.). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 5. 7. 8. 10. can. 3. 4. 5. 6. 9. 11.

4. De lege Christianis quoque data, de possibilitate eam adimplendi, de bonorum operum necessitate atque merito ita loquitur: „Exceptis librorum veterum sacramentis, quae sola significandi ratione praecepta sunt, caetera certe, quae ad pietatem bonosque mores pertinent, non ad aliquam significationem ulla interpretatione referenda, sed prorsus, ut sunt dicta, facienda sunt; profecto illam Dei legem non solum illi tunc populo (Judaeorum), verum etiam nunc nobis ad instituendam recte vitam necessariam nemo dubitaverit. Quis est tam impius, qui dicat, ideo se ista legis (Mosaicae) non custodire praecepta, quia est ipse Christianus, nec sub lege, sed sub gratia constitutus?“ (c. duas epist. Pelag. lib. III. n. 10. cf. de spir. et lit. n. 21—24.). „Non Deus *impossibilia* jubet, sed jubendo admonet, et facere quod possis, et petere, quod non possis“ (de nat. et grat. n. 50. cf. Op. imperf. c. Julian. lib. III. n. 116. de pecc. merit. et remiss. lib. II. n. 7.). — „Apertissime Scriptura testatur, *nihil prodesse fidem, nisi eam*, quam definivit Apostolus, id est, *quae per dilectionem operatur, sine operibus autem salvare non posse*“ (De octo Dulc. quaest. q. I. n. 6.)¹⁾. „His certe *operibus merces imputatur secundum debitum*; debetur enim merces, si fiant; sed gratia, quae non debetur, praecedit, ut fiant²⁾. *Debetur, inquam, bona merces operibus hominum bonis*“ (Op. imperf. c. Julian. lib. I. n. 133.). „Perparvum est, quod in eleemosynis datur; sed cum pie datur, *aeternum*, inde *meritum* comparatur“ (Contra adversar. Legis et Prophet. lib. I. n. 32.). „Quando *volens facit*³⁾, tunc dicendum est opus bonum, tunc *speranda est boni operis merces*“⁴⁾ de grat. et libero arbitr.

¹⁾ Ita pariter lib. de fide et operibus, n. 30. 45—46. Contra duas epist. Pelag. lib. III. n. 14. et n. 5. De gratia et libero arbitr. n. 18. Serm. 2. n. 9. Unde etiam „fides sine operibus *otiosa*“ vocatur lib. de 83 diversis quaestionibus q. 76. Quo autem sensu operibus hominum nihil tribui velit, ipse satis aperte declarat lib. de 83 div. quaestion. q. 76. n. 1. item de grat. et libero arbitr. n. 17. et 20.

²⁾ Ita etiam de gratia et libero arbitr. n. 19—21. De corrept. et gratia n. 41. Eoque sensu accipiendum, quod alibi dicit idem s. Doctor: „Redditur quidem meritis tuis corona sua, sed Dei dona sunt merita tua“ (de gest. Pelag. n. 35.); et brevius adhuc: „Dona sua coronat Deus, non merita tua“ (de grat. et libero arbitr. n. 15.).

³⁾ „Gratia Dei ex nolente *volentem facit*“ Op. imperf. c. Julian. lib. III. n. 122. cf. lib. de praedest. Sanctorum n. 4.

⁴⁾ Qua ratione autem in bonorum operum exercitio superbia omnis

n. 4.). „Multae mansiones diversas meritorum in una vita aeterna significant dignitates.“ Sed „non erit aliqua invidia imparis claritatis, quoniam in omnibus regnabit unitas caritatis“ (In Evang. Joh. Tract. 67. n. 2.). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 11. et 16. can. 18. 19. 20. 24. 25. 26. 31. 32.

S. Augustini
Doctrina.

5. *Praedestinationis quoque temerariam praesumptionem cavendam esse diligenter monet: „De vita aeterna, quam filiis promissionis promisit non mendax Deus ante tempora aeterna, nemo potest esse securus, nisi consummata fuerit ista vita, quae tentatio est super terram“* (de dono persev. n. 62.). „Quis ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero praedestinatorum se esse praesumat? Propter hujus utilitatem secreti, ne forte quis extollatur, sed omnes, etiam qui bene currunt, timeant, dum occultum est, qui perveniant, *credendum est*, quosdam de filiis perditionis, non accepto dono perseverandi usque in finem, in fide, quae per dilectionem operatur, incipere vivere et aliquamdiu fideliter ac juste vivere et postea cadere, neque de hac vita, priusquam hoc eis contingat, auferri. Quorum si nemini contigisset, tamdiu haberent homines istum saluberrimum timorem, quo vitium elationis opprimitur, donec ad Christi gratiam, qua pie vivitur, pervenirent, deinceps jam securi, nunquam se ab illa esse casuros. Quae praesumptio in isto tentationum loco non expedit“ (lib. de corrept. et grat. n. 40.). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 12. 13. can. 22. 23.

6. *De lapsis et eorum reparatione* inquit: „Delicta, quae postea (i. e. post baptismum) committuntur, poenitendo¹⁾, orando, eleemo-

et gloriatio cavenda sit, pulcherrime ostendit lib. de nat. et grat. n. 31—36. cf. lib. contra Secundin. n. 17.

¹⁾ Quem in finem etiam claves regni coelorum in persona B. Petri Ecclesiae concessae intelliguntur; vid. s. Augustini Serm. 295. n. 2. Serm. 278. n. 12. Serm. 149. n. 7. Serm. 99. n. 9. Serm. 351. n. 9. Serm. 98. n. 6. 7. Lib. de natura boni n. 48. Contra adversar. Legis et Prophet. lib. I. n. 36. De Civit. Dei lib. 20. c. 9. n. 2. Epist. 228. n. 8. De doctr. Christiana lib. I. n. 17. De agone Christiano n. 32. et 33. Epist. 185. n. 45. Universam s. Augustini doctrinam de poenitentia, de confessione peccatorum particulari, de satisfactione (sub qua omnes sacramenti poenitentiae actus nonnunquam intelligit s. Augustinus) et poenitentia publica egregie exponit J. B. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. ad cap. 64—66. (Neapoli 1847. p. 136—38), Not. 3 in cap. 79. (ibid. p. 154—55.) et Not. ad cap. 82—83. (ibid. p. 171—73.), De satisfactione, utrum juxta mentem s. Augustini confessione peracta praecedere debeat sacramentalem absolutionem, fuse disputat L. Alticotius in Summa Augustiniana P. II. Quaest. II. Art. V. (p. 169—94.).

S. Augustini Doctrina. synas dando sanantur“ (Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 212.).

„Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, . . . utique non de illis peccatis dicitur, quae in baptismi regeneratione dimissa sunt, sed de iis, quae quotidie de saeculi amarissimis fructibus humanae vitae infirmitas contrahit, quibus curandis adhibentur medicamenta eleemosynarum, jejuniorum et orationum“ (c. epist. Parmen. lib. II. n. 20.). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 14. can. 23. 29.

7. *De sacramentis in genere*¹⁾ haec sentire profitetur: „Prima sacramenta, quae observabantur et celebrabantur ex Lege praenuntiatiua erant Christi venturi; quae cum suo adventu Christus implevisset, ablata sunt, et ideo ablata, quia impleta: et alia sunt instituta *virtute maiora*, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora“ (Contra Faust. lib. 19. n. 13.). Cf. Concil. Trid. Sess. 7. de sacramentis.

8. *De sacramentis confirmationis et ordinis eorumque caractere* indelebili ait: „In hoc unguento (Psalm. 132, 2.) *sacramentum chrismatis* vultis (Donatistae) interpretari; quod quidem in genere visibilium signaculorum *sacrosanctum est, sicut ipse baptismus*, sed potest esse et in hominibus pessimis, in operibus carnis vitam consumentibus, et regnum coelorum non possessuris“ (c. lit. Petil. lib. II. n. 239.). — „*Utrumque* (i. e. et ipse baptismus et jus dandi baptismum) *sacramentum est*, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud, cum baptizatur, istud, cum ordinatur; ideoque in Catholica utrumque non licet iterari.“ „Cum expedire hoc iudicatur Ecclesiae, ut praepositi eorum (schismaticorum) venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa *ordinationis sacramenta* detrahuntur, sed *manent super eos*“ (c. epist. Parmen. lib. II. n. 28.)²⁾. Cf. Concil. Trid.

¹⁾ Haec notandum, non adeo multa de sacramentis reperiri in Operibus s. Augustini, quia scilicet ipso teste *disciplina arcana* circa hanc materiam tum adhuc observari consueverit; vid. Enarrat. in Psalm. 103. Serm. 1. n. 14. cf. n. 9. Lib. de unico bapt. c. Petilian. n. 2. Serm. 132. n. 1. Epist. 140. n. 48. In Epist. Johan. Tract. 3. n. 5.

²⁾ Ibidem et „characteris“ indelebilis in baptismo fit mentio expressa, c. epist. Parmen. lib. II. n. 29. Ita etiam de bapt. contra Donat. lib. I. n. 2. item de nupt. et concupisc. lib. I. n. 11. „Apostatae anima etiam fide perditam sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit.“ Similiter quoque *inter conjuges viventes manet quiddam conjugale*, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre“ (donec per mortem alterutrius conjugum istud characteri simile deleatur). Unde „hoc custoditur in Christo et Ecclesia, ut vivens cum vivente in aeternum nullo divortio separetur“ (ibid.).

Sess. 7. de confirm. can. 1. 2. de sacram. in genere can. 9. Sess. 8. Augustini
23. cap. 3. can. 3. 4.

S. Augustini
Doctrina.

9. De sacramento *Eucharistiae* saepissime et apertissime testatur, a. De *transsubstantiatione* et *reali praesentia* D. N. Jesu Christi in hoc ss. sacramento: „Apostolus Paulus potuit significando praedicare Dominum Jesum Christum aliter per linguam suam, aliter per epistolam, aliter per sacramentum corporis et sanguinis ejus. Nec linguam quippe ejus, nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos, nec signa litterarum conscripta pelliculis *corpus Christi et sanguinem dicimus*, sed illud tantum, quod ex fructibus terrae acceptum et *prece mystica consecratum* rite sumimus ad salutem spiritualem in memoriam pro nobis Dominicae passionis: quod cum per manus hominum ad illam visibilem *speciem* perducatur, non sanctificatur, ut sit *tam magnum sacramentum*, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei“¹⁾ (de Trinit. lib. III. n. 10.). b. De vero *sacrificio*, quod in altari nostro peragitur: „Jesus Christus sacerdos est ipse offerens, ipse et oblatio. Cujus rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiae sacrificium“ (De Civit. Dei lib. 10. c. 20.). „Unde jam Christiani peracti ejusdem sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione et participatione corporis et sanguinis Christi“ (c. Faust. lib. 20. n. 18.)²⁾. — „Salva fide catholica et ecclesiastica regula nulla ratione conceditur, ut pro non baptizatis cujuslibet aetatis hominibus *offeratur sacrificium corporis et sanguinis Christi*“. „Quis enim offerat corpus Christi, nisi pro eis, qui membra sunt Christi?“ (De anima ejusque orig. lib. I. n. 13. 10. cf. n. 14. et lib. II. n. 15.). — „Nec in eis precibus (inquit de matre apud Ostia Tiberina fatis functa), quas tibi fudimus, cum *offerretur pro ea sacrificium*

¹⁾ Sacramentum illud, quod „consecratione“ fit (contra Faust. lib. 20. n. 10.), a s. Augustino vocatur „*sacramentum altaris*“ (c. Crescon. lib. III. n. 24. Serm. 59. n. 6. Serm. 95. n. 7.). De hac reali praesentia vid. etiam Op. imperf. c. Julian. lib. II. n. 30. c. Faust. lib. 12. n. 10. Enarrat. in Ps. 33. Serm. I. n. 10. Serm. II. n. 2.

²⁾ De hoc „sacrificio summo et vero“, „singulari et verissimo“, quamvis disciplina arcani illud celari juberet (ep. 140. n. 48.), et alibi saepius haud obscure loquitur, vid. de Trinit. lib. III. n. 21. c. Crescon. lib. I. n. 30. et 32. Quaest. Evangel. lib. II. q. 33. n. 5. De bapt. contra Donat. lib. III. n. 27. epist. 187. n. 20. Haud incongrue his adjunguntur verba Marii Mercatoris aequalis: „Ecce agnus Dei etc. Quid hic quaeso agnus iste significat, nisi victimam pro peccatis, qui pro suis certe, quos expiat, *cum oblatus est et quotidie in suis sacramentis offertur*, remissionem praestat praeteritorum et praesentium peccatorum?“ Marii Mercat. Subnot. in Scripta Juliani c. 8. n. 22. (Opp. ed. Garner. P. I. p. 55.).

S. Augustini *pretii nostri*, jam juxta sepulchrum posito cadavere, priusquam deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego flevi“ (Confess. lib. 9. n. 32.)¹⁾. — „Perrexit unus (ex presbyteris), *obtulit sacrificium corporis Christi*, orans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio; Deo protinus miserante cessavit“ (De Civit. Dei lib. 20. c. 8. n. 6. cf. ep. 213. n. 7.). — „Illo cultu, quae graece *λατρίῳ* dicitur, latine uno verbo dici non potest, cum sit quaedam propria divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cum autem *ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii*, unde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo tale aliquid offerimus aut offerendum praecipimus, vel cuiquam martyri, vel cuiquam sanctae animae, vel cuiquam angelo; et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut caveatur“. „Quis enim antistitem in locis sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit: Offerimus tibi, Petre! aut Paule! aut Cypriane! sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, apud memorias eorum, quos coronavit“. „Longe minoris peccati est, ebrium redire a martyribus, quam vel jejunum sacrificare martyribus. Sacrificare martyribus, dixi; non dixi: *Sacrificare Deo in memoriis martyrum*, quod frequentissime facimus, illo duntaxat ritu, quo sibi sacrificari Novi Testamenti manifestatione praecepit.“ (Contra Faust. lib. 20. c. 21.). Cf. Concil. Trid. Sess. 22.

10. De virginitatis excellentia diserte declarat: „Jure divino continentia connubio, et nuptiis pia virginitas antepositur“²⁾. De sancta Virginit. n. 1. Vid. etiam de peccat. merit. et remiss. lib. I. n. 57. Lib. de bono conjug. n. 22—35. Contra Faust. lib. 14. c. I. et 13. lib. 30. c. 4. et 6. De gestis Pelag. n. 29. De nupt. et concupisc. lib. I. n. 3. 18. Contra duas epist. Pelagian lib. III. n. 14. Op. imperf. c. Julian. lib. IV. n. 89. et 22. Cf. Concil. Trid. Sess. 24. can. 10.

¹⁾ Ita et pro ipso Augustino defuncto sacrificium oblatum est teste Possidio in Vita S. Augustini c. 31.

²⁾ Plura de hoc ritu vid. c. lit. Petilian. lib. II. n. 53. c. epist. Parmen. lib. II. n. 13. epist. 187. n. 21. de Spir. et lit. n. 18.

³⁾ Unde et „perpetua virginitas vel continentia rectissime voveatur“, nec ejusmodi votum absque gravi culpa violare licet, de conjug. adulter. lib. I. n. 30. Contra Julian. lib. IV. n. 9. 10. lib. V. n. 24. Lib. de octo Dulc. quaest. q. 7. n. 3. Enarrat. in Psalm. 75. n. 16. Hanc continentiam servabant praecipue sacerdotes (De conjug. adulter. lib. II. n. 22. In Epist. Joh. Tract. VII. n. 11. c. lit. Petil. lib. II. n. 61.) et monachi (de grat. et libero arbitr. n. 7.). Vid. praesertim L. Alticotius in Summa Augustiniana P. II. (Romae 1745.) Quaest. III. Art. V—VIII. (p. 239—77.). Cf. Concil. Trid. Sess. 7. de bapt. can. 9.

11. *Intercessio pro defunctis* ita commendatur: „Orationibus sanctae Ecclesiae, et sacrificio salutari et eleemosynis, quae pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. *Hoc enim a patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis, qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, ore- tur ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Non omnino ambigendum est, ista prodesse defunctis, sed talibus, qui ita vixerint ante mortem, ut possint eis haec utilia esse post mortem*“. Serm. 172. n. 2. Vid. etiam lib. de cura pro mortuis ger. n. 1. et 3. epist. 22. n. 6. Enchirid. n. 20. c. 109.¹⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 25. de purgatorio.

S. Augustini
Doctrina.

12. De *Sanctorum intercessione et invocatione* haec habet: „Habet ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt, cum martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oratur; pro caeteris autem commemoratis defunctis oratur. Injuria est enim pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari“ (Serm. 159. n. 1.). „B. Cyprianus jam serenius perspicit veritatem, quam meruit adipisci per charitatem. Adjuvet itaque nos orationibus suis in istius carnis mortalitate, tanquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur“ (De bapt. contra Donat. lib. VII. n. 1.). „Populus christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur atque orationibus adjuvetur“ (c. Faust. lib. 20. c. 21.). Concil. Trid. Sess. 25. de invocat. et venerat. SS.

Editiones: 1. Primam editionem, quae omnia s. Augustini Opera exhibet, adornavit J. Amerbachius Basileae 1506. XI Partes fol. (vid. C. Oudin T. I. col. 934—35.). — Procuravit alteram editionem Operum D. Augustini omnium D. Erasmus Roterodamus Basileae 1529. Tomis X fol. (C. Oudin T. I. col. 935—40.). — Successit praeclara editio opera et studio Theologorum Lovaniensium Antverpiae 1577. X Tomis fol. (C. Oudin T. I. col. 940—52.). Quae quidem editiones saepius recusae sunt. — His tamen omnibus palmam eripuit editio longe praestantissima PP. Maurinorum (Th. Blampin et P. Coustant) Parisiis 1679—1700. XI Tomis fol. (de qua vid. C. Oudin T. I. col. 954—86. L. Berti l. c. p. 214—16. Ceillier T. XII. Art. I. §. 18. n. 14—1. Schoenemann Biblioth. histor. litt. Patrum latin. T. II. p. 71—72. 144—180.) Lites de hac editione ortas exhibet Tassin, Hist. litt. de St. Maur. p. 289 ss. (Tassins Gelehrten-geschichte von St. Maur. Frankfurt 1773. I. Bd. S. 467—81.) Cf. Kukula, Die Mauriner-

Editiones.

¹⁾ Dogma de Purgatorio agnosci et praedicari a s. Augustino probat etiam J. F. Faure in sua edit. Enchiridii S. Augustini Not. ad cap. 69. (Neapoli 1847. p. 140—42.) et Not. ad. cap. 110. (ibid. p. 206—7.).

Opp. s. Augustini Editiones. Ausgabe des Augustinus. Wien 1890. — Vindiciae hujus editionis a B. Montfaucon habentur in edit. Veneta tertia T. XVIII. (p. 941—1006.); recus. Antverpiae seu potius Amstelodami 1700—1703. T. XII. fol. (C. Oudin T. I. col. 986—90. G. Cuper in Actis SS. l. c. n. 5—11. p. 214—15. Schoenemann l. c. p. 180—88.); item Venetiis 1729—35. XI Tomis fol. (de qua vid. L. Berti l. c. cap. 76. p. 217.); Venetiis 1756—69. XVIII Tomis in 4° (editio secunda Veneta); Venetiis (pr. Bassani) 1797—1807. XVIII Tomis in 4° (editio Veneta tertia, de cujus indole vid. Praefat. Editoris Bassanensis in fronte T. I. item Praefat. p. XXIV. Nota); iterum Parisiis 1836—39 apud fratres Gaume XI Tomis in 8° maj. (Editio altera Parisina emendata et aucta, de cujus indole vid. Monitum Editorum de hac iterata editione T. XI. p. 54—63.); accurate J. P. Migne Parisiis 1845, XI Tomis in 8° maj. et P. L. T. XXXII—XLVII. — Praeter memoratas editiones, in quibus omnibus editio PP. Maur. Parisiensis accurate exprimitur additionibus quibusdam factis, etiam notandum, quod in Collectione selecta SS. Ecclesiae Patrum, quae accurantibus DD. Caillau et Guillon lucem publicam aspexit Paris. 1829. seqq., Tomus 108—147. (Paris. 1836—42.) continet omnia s. Augustini Opera genuina (mutato tamen ordine absque Maurin. Praefat. et Monitis, additisque Sermonibus post editionem Maurinam repertis.) Demum juxta recensionem PP. Maurin. sub auspiciis S. P. Gregorii XVI. prodiit nova editio Opp. S. Augustini Venetiis 1833—1866. Tom XI. fol. De editionibus Opp. S. Augustini admodum fuse et accurate pro more suo agit Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum latin. T. II. p. 62—356.

2. *Collectiones* quaedam recentiores ex Augustini Operibus praecipue commendandae sunt: *S. Augustini Opera selecta* de gratia Dei et libero arbitrio hominis et praedestinatione Sanctorum, ed. P. Fr. Foggini. Romae 1754 (Schoenemann Biblioth. T. II. p. 189—90.); recus. Augustae Vindelic. 1764. II. Tomi in 8° et saep. — *S. Augustini Opuscula*, in quibus Institutio universae Theologiae comprehenditur (collecta ex edit. PP. Maurin.) Ratisbonae et Viennae 1762—67. Partes III in 9 Voll. 8°. — *S. Augustini Opuscula selecta*, Christi fidelium moribus ad pietatem informandis opportunissima. Vindobonae 1763 in 4°. (Soliloquia, lib. de agone christiano, Sermo de disciplina christiana, lib. de continentia, de patientia, de octo Dulcitii quaestionibus, et epistolae duae ad Januarium). — *S. Augustini libri de catechizandis rudibus*, de agone christiano, de fide et symbolo, de fide et operibus. Ingolstadii 1826 in 8°. — *S. Augustini Opuscula quaedam selecta ad haeresin Pelagianam pertinentia*. Berolini 1827 in 8°. — *Corpus Script. eccl. lat.* T. XXV. P. I. S. Aur. Augustini De utilitate credendi, De duabus animabus contra Fortunatum, Contra Adimantum, Contra Epistolam Fundamenti, Contra Faustum, recensuit Jos. Zycha. Vindobonae 1891. — Vers. germ. ad singula Opera indicavimus. Addendum: De moribus Eccl. cath. et de moribus Manichaeorum lib. II., una cum lib. de vera Relig. germ. vertit L. v. Stolberg (v. p. 379 nota 3); Serm. quatuor de symb. cath. vertit Storff, Kempt. 1877; edita sunt s. Augustini „Ausgewählte Schriften“, 8 vol. Kempt. 1871—1879.

§. 178.

S. Innocentius I. Pontifex Romanus.

*S. Innocentius I.*¹⁾, vir insignis prudentiae et sancti-
tatis a. 401. ad cathedram Apostolicam evectus²⁾, sanae fidei, integrae disciplinae, unitati et paci ecclesiarum Orientis aequae ac Occidentis summopere studuit. Is nempe primum Novatianos Romae degentes coepit coërcere eisque multas ecclesias ademit³⁾; Photini etiam sectatores in Liburnia audacius caput extollentes reprimere conatus est (ep. 41.). Singularem vero gloriam adeptus est constanti Joannis Chrysostomi defensione, quem injuste ab inimicis accusatum, exagitatum, depositum, relegatum ipse litteris caritate plenis ad constantiam hortatus (vid. supra §. 140) et adeo strenue auctoritate Sedis Apostolicae tuitus est, ut, licet ante hujus negotii exitum sanctus iste Confessor in exilio defunctus esset, nullus Patriarcharum vel Episcoporum Orientis prius ad communionem ecclesiae Romanae admitteretur, quam s. Chrysostomi innocentia agnita ac nomine diptychis ecclesiasticis inserto memoriam ejus in integrum restituisset⁴⁾. Turbatam ecclesiarum pacem tam

S. Innocentius I. P. R.

¹⁾ De s. Innocentio I. cf. Pagi Breviarium de Gestis Roman. Pontiff. T. I. p. 125—146. Tillemont Mém. T. X. S. Innocent P. (p. 627—666) cum Notis (p. 827—35). Ceillier T. X. Chap. VI. (ed. 2. T. VII.). Galland. T. VIII. Prolegom. c. 18. Anast. Bibliothecar. de Vitis Rom. Pontiff. cum Notis Variorum ed. cit. T. III. Sect. 57. p. 67—79; ed. Duchesne T. I. p. CCL. 220 sqq. Schoenemann Biblioth. Patrum latin. T. II. p. 507—23. — Cf. Chevalier s. v. Innocent.

²⁾ S. Hieronym. ep. 130. n. 16. S. Augustin. ep. 151. n. 2. ep. 176. n. 1. 5. S. Prosper Aquit. lib. contra Collat. c. 5. n. 3. Theodoret. Hist. Eccles. lib. 5. c. 23. S. Innocentii I. epist. 1.

³⁾ Socrat. Histor. Eccles. lib. 7. c. 9.

⁴⁾ Ad eam causam spectant s. Innocentii I. epist. 19—23., in quibus ista ecclesiasticae communionis recuperandae conditio Alexandro Antiocheno (ep. 19. et 23.), Acacio Beroeensi (ep. 19. n. 2. ep. 21.) et Attico Constantinopolitano scripta est (ep. 22. et 23.), quae acceptata pacem attulit. Vid. etiam Theodoret. Histor. Eccles. lib. 5. c. 35. Cf. Tillemont. l. c. Art. IX—XI. (p. 649—60). P. Coustant. Monit. in Epist. 19. et seqq. cum Notis ejusdem.

S. Innocen-
tius I. P. R.

in Hispania (ep. 3. n. 1—4.), quam in Oriente, diuturno et inveterato schismate Antiocheno per ipsius conatus feliciter extincto (ep. 19. n. 1. ep. 20. 23. cf. ep. 21. et 22.), summo totius Ecclesiae bono restauravit. Disciplinae vero ecclesiasticae, ex omni orbis parte consultus (ep. 2. n. 1. ep. 6. n. 1. ep. 24. n. 1. ep. 25 n. 1. 2. 3. 12. ep. 37. n. 1.), non minori prudentia ac diligentia invigilavit, eamque sedula cura excoluit (ep. 2. n. 1. 2. 17.). Denique sub finem vitae s. Augustini et Hieronymi doctrinam approbans zelumque firmans, solemni Pelagianorum damnatione periculosissimam haeresin prostravit. Tot meritis plenum Deus ad supernas sedes evocavit a. 417.

Scripta.

Hujus Pontificis *Epistolae* 34 habentur, quibus intexuntur aliae septem vel octo ad ipsum scriptae sive ad ipsius gesta pertinentes. In hisce litteris, praeter aliquot *epistolas familiares* (ep. 10. et 32.) et unam, in qua nobilem feminam ad omne virtutum genus sectandum hortatur, ad hujusmodi tamen propositum Dei gratiam esse necessariam diligenter monet (ep. 15.), diversarum ecclesiarum Orientis et Occidentis gravissimas res fidei et morum ordinat ac disciplinae ecclesiasticae praecipua capita sancit. Itaque custos fidelis traditionis Apostolicae (ep. 25. n. 1. 2.) rogatus cum aliis ecclesiis communicat canonem librorum s. Scripturae (ep. 6. n. 13.), et vi muneris tempus celebrandi Paschatis denuntiat (ep. 14.). Tum suprema sua potestate ecclesiam gubernandi, leges ferendi ac judicandi usus, exemplum praedecessorum secutus Rufum, Episcopum Thessalonicensem, suum in Illyrico Vicarium constituit (ep. 1. et 13.); jura patriarchalia Episcopo Antiocheno conservanda determinat, simulque regulam tradit de circumscribendis provinciis ecclesiasticis atque instituendis Metropolitans (ep. 24. n. 1—3.); Episcopis vero mandat, ut functiones muneris episcopalis exercentes singuli intra fines propriae dioecesis se contineant (ep. 40.). Praeterea statuit, ut causae majores post judicium episcopale ad Sedem Apostolicam referantur (ep. 2. n. 6.), causae autem clericorum in Concilio provinciali terminentur (ep. 2. n. 5.);

atque ad haec principia singulis in casibus suam agendi rationem conformavit (ep. 18. ep. 17. n. 14, 15.). Definivit etiam, quibus sub conditionibus Novatiani in Ecclesiam recipiendi (ep. 2. n. 11.), et qua ratione clerici a Bonoso haeretico Episcopo sive ante, sive post ipsius damnationem ordinati, nunc vero ad Ecclesiam redeuntes habendi essent (ep. 16. ep. 17. n. 7—13. cf. 24. n. 4.); nec non declaravit, communionem ecclesiasticam iis fidelibus non denegandam, qui capitales poscerent sententias, vel qui eas poscentibus preces dictarent, vel qui omnino huiusmodi sententias ferrent (ep. 6. n. 7—8. 11.), ac tandem explicavit, cur saepius uxores, quam viri ob adulterii crimen communione ecclesiastica privarentur (ep. 6. n. 9—10.). Perspicue item et luculenter disseruit de sacramento confirmationis (ep. 25. n. 6.), de variis ritibus ad sacrificium ss. Eucharistiae pertinentibus (ep. 25. n. 3—5., 8.), de poenitentium absolutione (ep. 6. n. 5—6. ep. 25. n. 10.), de sacramento extremae unctionis (ep. 25. n. 11.), de ordinatione Episcoporum (ep. 2. n. 3. ep. 3. n. 5.) et presbyterorum, ubi varia obstacula exponuntur, quibus sacrorum ordinum susceptio praepeditur¹⁾. Pariter hic agit de lege sacri coelibatus iis imposita, qui maioribus ordinibus sunt initiati (ep. 2. n. 12. ep. 6. n. 2—4. ep. 38.)²⁾; de obligatione voti continentiae sacrarum virginum (ep. 2. n. 15. 16.), ac de matrimonii christiani indissolubilitate (ep. 6. n. 12. ep. 36.). Demum de jejuniis sabbati (ep. 25. n. 7.) ac de modo subveniendi eis, qui post baptismum a daemone obsidentur (ep. 25. n. 9.), verba facit.

S. Innocentius I. P. R. Scripta.

Editiones. S. Innocentii I. Epistolae ordine chronologico dispositae et optimis Notis illustratae exhibentur in Epistolis Roma-

¹⁾ S. Innocentii I. ep. 2. n. 4. 7. 8. 9. 10. 13. 14. ep. 3. n. 7. 9. 10. ep. 17. n. 1—6. ep. 37. et 39.

²⁾ Eandem legem jam antea inculcatam vid. S. Siricii ep. I. n. 8—11. ep. 5. n. 3. ep. 10. n. 5. S. Ambrosii ep. 63. n. 62. 64. Concil. Carthagini. II. (a. 390.) c. 2. (Mansi T. III. col. 692—93.) item in Cod. Canon. Eccles. Afric. c. 3. et 4. (Mansi T. III. col. 709—12).

S. Innocentius I. P. R. Editiones. norum Pontificum ed. P. Coustantius Paris. 1721. T. I. p. 739—931., recus. in Galland. Biblioth. T. VIII. p. 543—612., item cur. Schoenemann Epistolae genuinae Romanorum Pontificum ex recens. et cum Notis P. Coustant. Göttingae 1796. T. 1. p. 495—661. Pariter exstant, alio tamen ordine, cum nonnullis accessionibus in Mansi Collect. Concil. T. III. col. 1028—1140. Plura de his aliisque editionibus, praesertim in omnibus Conciliorum Collectionibus vid. in Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 512—23. — Migne P. L. T. XX. p. 457. sqq.

§. 179.

SS. Pontifices Zosimus et Bonifatius I.

S. Zosimus
P. R.

*S. Zosimus*¹⁾, natione Graecus, cathedram s. Petri paucis post obitum Innocentii diebus a. 417. ascendit. Is post aliquam cunctationem, quae ex astuta Coelestii atque Pelagii simulatione orta fuerat, motus luculenta expositione atque iteratis precibus Africanorum Praesulum, maxime s. Augustini, haeresin Pelagianam damnavit, eamque sententiam ab omnibus ubique terrarum Episcopis subscribi iussit, indicta refractariis poena excommunicationis et depositionis²⁾. Idem quoque Pontifex in Gallia roganti Patroclo Episcopo Arelatensi eminentem ab antiquissimo tempore dignitatem amplioremque potestatem ita confirmavit, ut is dehinc per tres provincias, nempe Vi-

¹⁾ De s. Zosimo P. cf. Fr. Pagi Breviar. de Gestis Rom. Pontiff. T. I. p. 146—52. Tillemont Mém. T. X. Le P. Zosime (p. 678—702) cum Notis (p. 837—43). Ceillier T. X. Chap. VII. (ed. 2. T. VII.). Galland. T. IX. Prolegom. c. 1. Anastas. Bibliothecar. de Vitis Rom. Pontiff. cum Notis Variorum ed. cit. T. III. Sect. 58. p. 79—85. ed. Duchesne T. I. p. CCLI. 225 sqq. Schoenemann Biblioth. latin. Patrum T. I. p. 523—33. Cf. Chevalier s. v. Zosime.

²⁾ Pertinent ad eam causam s. Zosimi ep. 2. 3. 12. et 17. Harum postrema seu celebris illa *Tractatoria*, cujus nonnisi fragmenta supersunt a Coustantio in Notitia epistolarum non exstantium Zosimi §. VIII. diligentissime collecta et illustrata. sub isto numero tantummodo exhibetur in Epistolis Rom. Pontiff. ed. Schoenemann p. 709—710. Cf. P. Coustant. Admonit. et Notas in eas Zosimi epistolas; Fr. Pagi l. c. n. 2—8. Galland. l. c. n. 1—5. Palma Praelect. Histor. Eccles. T. I. P. II. c. 18. (p. 161—69). Jungmann Dissert. in h. eccles. T. II. p. 212 sqq.

ennensem, Narbonensem primam et secundam jure Metropolitico ordinandi Episcopos et singulari quodam privilegio (ep. 1.) gauderet; alios vero istarum provinciarum Episcopos, huic juri adversantes, in his maxime Proculum Massiliensem acriter objurgavit, imo et severe coërcuit.¹⁾ Praeterea de ordinationibus sacerdotum atque de servandis interstitiis necessarias leges praescripsit (ep. 7. n. 2. ep. 7.), Episcopos autem quosdam illicite ordinatos a communione totius Ecclesiae separavit (ep. 4.). Porro judicia ecclesiastica legitime habenda mandavit (ep. 16.), nec non clericos rebelles atque contumaces cum eorundem sectatoribus anathematis vinculo castigavit (ep. 14.). Denique secutus canones Concilii Sardicensis, quos Nicaeni nomine laudat, appellationes Episcoporum in Concilio provinciali damnatorum ad Romanum Pontificem ratas haberi voluit, ac insuper Apiarii presbyteri Siccensis causam ex Africa ad se delatam missis legatis decedit (ep. 15.)²⁾. Diem obiit sub finem a. 418. — *Epistolae ejus quindecim partim causam Pelagianam spectant, partim disciplinam ecclesiasticam ordinant, (de quibus satis hic actum est in vita s. Zosimi).*

S. Zosimus
P. R.

*S. Bonifatius I.*³⁾, vir in lege doctissimus et sanctitate profulgens⁴⁾, invitatus ad dignitatem Pontificiam

S. Bonifatius
I.
P. R.

¹⁾ S. Zosimi epist. 1. 4. 5. 6. 7. 10. 11. cf. epist. 13. seu Honorii Imp. Constitutio ad Agricolam praefectum. Cf. P. Coustantii Monit. et Notat. in eas Zosimi epistolas; Tillemont l. c. Art. I—III (p. 679—86) et Art. VI—IX. (p. 692—99.) Fr. Pagi l. c. n. 9. C. Baronii Annal. ad a. 417. n. 40—52. ad a. 418. n. 40—42. Ceillier l. c. n. 2. 3. 7—10. 12. 13.

²⁾ De hac appellatione Apiarii presbyteri Africani ad Zosimum P., ex qua diuturnae lites obortae sunt, vid. J. Palma Praelect. Histor. Eccles. T. I. P. II. c. 19. et 20. (p. 171—82). Jungmann Dissert. in h. eccl. T. II. p. 215. sqq.

³⁾ De s. Bonifatio I. cf. Fr. Pagi Breviar. de Gestis Rom. Pontiff. T. I. p. 152—61. Tillemont Mém. T. XII. S. Boniface (p. 385—407) cum Notis (p. 666—70). Ceillier T. X. Chap. X. (ed. 2. T. VIII.). Galland. T. IX. Prolegom. c. 3. Anastas. Bibliothecar. de Vitis Rom. Pontiff. cum Notis Variorum ed. cit. T. III. Sect. 60. et 61. p. 85—92. ed. Duchesne T. I. p. CCLI. 227 sqq. Schoenemann Biblioth. latin. Patrum T. I. p. 534—40. — Cf. Chevalier s. v. Boniface.

⁴⁾ Ita Epistola Romanorum presbyterorum (quae est inter epistolas s. Bonifatii I. ep. 1.) n. 1. Epistola Concilii Africani ad Boni-

S. Bonifatius I. P. R.

a. 418. sublatus est, quam non sine contradictione obtinuit. Diaconi enim et presbyteri admodum pauci electioni ejus intercesserunt atque Eulalium Archidiaconum Pontificem sibi constituerunt, qui licet illegitime ordinatus Symmachum, Urbis praefectum, nactus est suae causae patronum. Cujus relationi cum Honorius Imperator nimium fideret ac proinde in Eulalii partem propenderet, presbyteri, qui Bonifatium elegerant, supplici libello ad Imperatorem dato (ep. 1.) eum de rei veritate certiores reddiderunt aequum postulantes iudicium. Quae res dum iudicio Episcoporum reservatur, Eulalii temeritas in causa fuit, ut ipso rejecto Bonifatius pro legitimo Pontifice agnosceretur¹⁾. Hinc autem postquam in sede sua firmatus erat, ansam cepit Honorium orandi, ut provideret, ne in posterum in Pontificum Romanorum electionibus ambitioni locus esset (ep. 7.); id quod mox secuta Imperatoris Constitutio remedio satis valido prohibuit (ep. 8.). Interim Episcopi Africani Bonifatio sub ipsa muneris auspicia declararunt (ep. 2.), se quoad causas clericorum iudicandas et appellationes ad Sedem Romanam, quas Zosimus in Nicaenis canonibus fundatas asseruerat, Pontificis iussa observaturos esse, donec certi aliquid ex ulteriori eorundem inquisitione constaret²⁾. Haud multo post Bonifatius Rufum, Thessalonicensem Episcopum, Vicarium Sedis Apostolicae in Illyrico a praedecessoribus suis constitutum,

facium P. (quae est inter epistolas s. Bonifatii I. epist. 2.) n. 5. S. Augustin. contra duas epist. Pelagian. lib. I. n. 1—3. (Exordium hoc librorum s. Augustini c. duas epist. Pelag. recensetur quoque inter epistolas s. Bonifatii I. tanquam epist. 6.) S. Prosperi Aquit. lib. contra Collat. c. 21. n. 1. C. Baron. Annal. ad. a. 423. n. 8.

¹⁾ Monumenta ad hanc causam pertinentia vid. in C. Baronii Annal. ad a. 418. n. 78—82. ad a. 419. n. 1—38. Cf. Anastas. Bibliothecar. l. c. 85—86.); Tillemont l. c. Art. I—VI. (p. 386—96.); Ceillier l. c. n. 1.

²⁾ Addatur s. Bonifatii I. P. R. Epistola ad legatos suos in Africam missa, quam primus edidit J. D. Mansi in Collect. Concil. T. IV. col. 451—52., unde satis constat, dissidium inter ecclesias Romanam et Africanam in causa presbyteri Apiarii ortum, mox prospere sedatum esse. Caeterum cf. Anastas. Bibliothecar. l. c. Not. p. 91. Ceillier l. c. n. 2.

eo in munere confirmavit (ep. 5.); simulque Perigenem, qui Patrensis Episcopus ordinatus fuerat, Corinthiis penitentibus eam in sedem transferri re mature discussa dispensando permisit (ep. 4. et 5. ep. 15. n. 2.)¹⁾. Biennio post Theodosius II Romanae Sedi jura patriarchalia in Illyricum ademit et in Episcopum Constantinopolitanum transtulit (ep. 9.)²⁾; sed mox intercedente Honorio Augusto (ep. 10.) Constitutionem suam rursus abrogavit (ep. 11.). Bonifatius autem, sive cum Episcopi nonnulli per Thessaliam, auctoritate Imperatoris abusi, Vicario Apostolico debitam reverentiam exhibere nollent, sive cum Episcopi quidam Macedoniae inconsulto Romano Pontifice ejusque Vicario Synodum habere ac Perigenis causam novo judicio submittere vellent, pleno Apostolicae auctoritatis vigore utrosque coërcuit (ep. 14. et 15.), Rufum vero, ut sui muneris partes intrepide ageret, commonuit (ep. 13.)³⁾. Praeterea idem s. Pontifex Narbonensis ecclesiae jura a Zosimo decessore suo imminuta iterum restituit, Patrocli Arelatensis Episcopi privilegiis ad limites arctiores restrictis (ep. 12.)⁴⁾. Dudum vero ante (jam a. 419.) cum clerici Valentinae in Gallia civitatis Maximum Episcopum variorum criminum et Manichaeae praesertim haereseos reum ad Bonifatium P. detulissent, is hujus negotii cognitionem Concilio provinciali demandavit, ita tamen, ut sententiam qualemcunque ab Episcopis latam sua postmodum auctoritate firmandam ediceret (ep. 3.). Strenuus

S. Bonifatius I. P. R.

¹⁾ Cf. Socrat. *Histor. Eccles.* lib. 7. c. 36. P. Coustantii *Monit.* in has duas epistolas; Fr. Pagi l. c. n. 17—19 Tillemont l. c. Art. VIII. (p. 399—401). Ceillier l. c. n. 4.

²⁾ Constitutio haec Imp. Honorii recepta est in Cod. Theodos. lib. 16. tit. 2. leg. 45. (ed. Ritter T. VI. p. 99. ubi videsis *Commentar.* fusiorem huic legi adjectum) et in Cod. Justinian. lib. 1. tit. 2. leg. 6. Cf. Anastas. *Bibliothecar.* l. c. Not. p. 91—92. C. Baron. *Annal.* ad a. 421. n. 3. Tillemont l. c. Art. IX. (p. 401—2. et p. 405).

³⁾ Cf. Anastas. *Bibliothecar.* l. c. Not. p. 91. Fr. Pagi l. c. n. 18—21. Tillemont l. c. Art. IX. (p. 402—4). Ceillier l. c. n. 8.

⁴⁾ Cf. P. Coustantii *Not.* in hanc epist., item Tillemont l. c. Art. X. (p. 405—6). C. Baronii *Annal.* ad a. 422. n. 1. et ad a. 418. n. 42.

S Bonifatius hic defensor jurium Sedis Apostolicae obiit a. 422.¹⁾ Hujus
I.
P. R. S. Pontificis octo epistolae habentur, (de quibus satis actum
est in vita modo enarrata)²⁾.

Editiones. Editiones. S. Zosimi et S. Bonifatii I. Epistolae ordine chronologico dispositae et optimis Notis illustratae exhibentur in Epistolis Romanorum Pontificum ed. P. Coustantius Paris. 1721. T. I. p. 934—1006. et p. 1005—1051. recus. in Galland. Bibliotheca T. IX. p. 1—20. et p. 43—60. item cur. Schoenemann: Epistolae genuinae Romanorum Pontificum Göttingae 1796. T. I. p. 661—710. et p. 711—47. Eaedem pariter habentur, alio tamen ordine, in Mansi Collect. Concil. T. IV. col. 347—72. 390—400 et 451—54. T. VIII. col. 752—60. cf. col. 748. et 778—81. Not. — Plura de editionibus his aliisque, praesertim in omnibus Conciliorum Collectionionibus, vid. in Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 527—33. et p. 536—40. — Migne P. L. T. XX

§. 180.

Paulus Orosius Presbyter Hispanus.

Paulus Orosius. *Paulus Orosius* Hispanus, Presbyter et civis Bracaren-
sis. claruit ineunte saeculo quinto, Scriptisque variis
apud posteros illustre obtinuit nomen.³⁾ Ex Hispania venit

¹⁾ Cf. Anastas. Bibliothecar. l. c. Not. p. 86—87. Tillemont l. c. Nota 4. (p. 668—69).

²⁾ His addere licet ejusdem s. Bonifatii Epistolam ad legatos suos in Africa (de qua vid. supra p. 461. Not. 1) et initium Epistolae s. Bonifatii I. P. R. ad Justum Dorobernensem in Britannia Episcopum, cui pallium transmittit (Mansi T. IV. col. 397—398).

³⁾ De Orosio cf. Gennadius, De vir. illust. c. 39; Marcellini Chronic. ad a. 416; Ceillier T. XIV. Ch. I. (ed. 2. T. X.); Blount, Censura celebr. autorum Genevae 1694. p. 290—92; Galland. T. IX. Proleg. c. IV.; Schoenemann Bibl. histor. litter. Patrum latin. T. II. p. 481—507 (ubi praesertim variae editiones diligentissime exhibentur.) Prolegomena editionum ap. Migne et Zangenmeister. Recentiori tempore scripsit Beck: *Dissertatio de Orosii fontibus et auctoritate*, Marburgi 1832 in 8°; multoque melius Möerner: *De Orosii Vita ejusque Historiarum libris septem adversus Paganos*, Berolini 1844 in 8°. Gams K. Gesch. v. Spanien II. 398 sqq. Probat ipse (p. 399.) Bracarensem, non vero Tاراconensem fuisse Orosium. — Teuffel, Gesch. d. Röm. Liter. n. 455. Ebert Literat. d. Mittelalt. B. I. (ed. 2.) p. 337 sqq. — Cf. Chevalier s. v. Orose.

in Africam c. a. 414, fugiens, uti videtur, persecutionem Gothorum ac Suevorum qui Hispaniam invaserant, seseque recepit Hipponem ad s. Augustinum, a quo perquam amice habitus est.¹⁾ S. Doctorem tunc consuluit de variis doctrinis erroneis, quibus Hispania eo tempore inficiebatur, eique obtulit consultationem, seu *Commonitorium de errore Priscillianistarum atque Origenistarum*, ab eo enixe petens, ut *perspectis omnibus morbis medicinam adhibere festinaret* (n. 4.). Annuit Orosio Augustinus, ejusque consultationi respondens *librum contra Priscillianistas et Origenistas* eidem inscripsit. (V. supra §. 161. p. 264. §. 166. p. 301.)

Profectus est dein Orosius a. 415. in Palaestinam; quod iter suscepisse videtur hortante s. Augustino, ut Pelagio qui illas regiones petierat, resisteret, eumque jam in Africa damnatum denuntiaret. Litteras autem secum detulit, quibus s. Augustinus eum Hieronymo commendabat, simul petens, ut quae de origine animae sentiret accuratius Orosium edoceret.²⁾ In Palaestinam quum pervenisset Orosius ibique haeresim perniciosissimam a Pelagio clam disseminari ac sensim pullulare intellexisset, cum presbyteris ecclesiae Jerosolymitanae contra hostem antiquae fidei classicum cecinit. Congregatis igitur presbyteris suis Joannes Episcopus justo plus in Pelagium propendens, quoniam ejus doctrinam haud immerito Originianae affi-

¹⁾ Quod auctores aliqui scribunt, ex consulto Orosium peregrinationem in Africam suscepisse, ut de variis quaestionibus Augustinum consuleret, non satis constat. Orosii Scripta (Commonit. n. 1. Hist. III. 20. V. 2.) potius insinuant, eum quum jam in Africam appulisset consilium cepisse conveniendi Augustinum. Cf. Ebert l. c. p. 337.

²⁾ Multis laudibus s. Augustinus Orosium ep. 166. ad s. Hieronymum commendat, ex eaque colligitur, presbyterum quidem, sed aetate nondum valde provectum fuisse Orosium. Scribit videlicet s. Augustinus: „Ecce venit ad me religiosus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noster, Orosius vigil ingenio, promptus eloquio, flagrans studio, utile vas in domo Domini esse desiderans ad refellendas falsas perniciosasque doctrinas, quae animas Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt. Nam inde ad nos usque ab oceani littore properavit, fama excitus, quod a me posset de his quae scire vellet, quidquid vellet, audire.“

P. Orosii
Vita.

nem censebat, nihilominus agente Orosio illum in iudicium vocavit de integritate fidei. Cum vero Pelagius profiteretur, *non absque adjutorio Dei posse hominem perfici seu esse sine peccato*, quo sub verborum tegumine venenum suae haeresis callidè abscondebatur, Joannes Episcopus eum non condemnavit, sed sententiam tulit, „ut ad beatum Innocentium Papam Romanum partes et epistolae mitterentur, universis quod ille decerneret secuturis.“ — Paulo post vero Orosius qui Pelagium accusaverat, a Joanne insimulatus est veluti assertor sententiae, ne quidem Dei adjutorio impleri posse legem divinam. Quam contra calumniam Orosius *Apologeticum*, qui *de arbitrii libertate* inscribitur, exaravit, ut sese purgaret ac simul Pelagianos non inique accusatos demonstraret.

Verno tempore a. 416 solvens Orosius ex conducto iterum in Africam ad Augustinum perrexit. Secum detulit Hieronymi epistolam (134.) ad Augustinum, necnon Herotis et Lazari Episcoporum Galliae qui tunc in Palaeestina degebant litteras ad patres Africanos de Pelagio et Coelestio *nefarii prorsus et ab omnibus anathematizandi erroris auctoribus*¹⁾. Rediens reliquias praeterea aliquas *beati Stephani primi martyris tunc nuper inventas, primus intulit Occidenti*²⁾. In Africam vero redux *Historiarum libris septem* conscribendis hortante Augustino manum admovit, quos et eidem sancto Doctori a. 418. nuncupavit. Quae nam fuerint ulteriora Orosii fata, certo non constat; videtur reliquam vitam in Africa degisse. Si fides habenda est epistolae quae exstat sub nomine Severi Episcopi Minoricensis, Orosius confectis *Historiarum libris* ex Africa discedens iter in Hispanias quidem suscepit. Quo in itinere in insulam Minoricam, quae ex Balearibus est, digressus, *Magonae non longo tempore moratus est. Qui postquam transvehi ad Hispanias, sicut desiderabat nequivit, (erat enim Hispania obsessa hoc tempore a Gothis,) remeare ad Afri-*

¹⁾ S. Aug. epist. 175.

²⁾ Gennad. de vir. illustr. c. 39.

cam denuo statuit.¹⁾ Consilium hoc eum executum esse eumque dein in Africa vixisse ibique esse defunctum, communi sententia existimatur.

P. Orosii
Scripta.

Scripta Orosii quae exstant sunt:

1. Pauli Orosii ad Aurelium Augustinum *Commonitorium* de errore Priscillianistarum et Origenistarum.²⁾ — Exponit in hoc Commonitorio Priscillianistarum et Origenistarum errores qui in Hispania spargebantur, utque eosdem refellat veramque doctrinam vindicet petit ab Augustino.³⁾ Is igitur tunc exaravit librum contra Priscillianistas et Origenistas, in quo Priscillianistarum errores in suis Scriptis contra Manichaeos jam refelli advertit; fusius vero Origenistarum doctrinas refutat.⁴⁾ Secundum Orosii relata postea s. Augustinus in suo de haeresibus opere Priscillianistarum haeresim exposuit.⁵⁾

2. *Liber apologeticus* Orosii, uti diximus, ab ipso scriptus est, ut sese defenderet contra accusationem Joannis Episcopi Hierosolymitani ac simul Pelagianos non inique accusatos esse demonstraret. Eo in libro accuratam conventus Hierosolymitani historiam exhibet, tumque duas primum a Pelagio motas quaestiones, scilicet de potestate

¹⁾ V. Baronii Annales a. 418. n. 45 sqq. ubi Severi epistola habetur. Ap. Migne P. L. T. XX. p. 731 sqq. Dubium tamen videtur, an haec epistola, saltem ex integro, genuina sit.

²⁾ Migne P. L. T. XXI. p. 1211—1216; Priscilliani quae supersunt ed. Schepss p. 151—157. Galland. T. IX. p. 174—75. Edi consuevit inter Opera s. Augustini, nempe cum ejus Libro ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas; v. sup. p. 301.

³⁾ Citat in hoc Commonitorio Orosius fragmentum epistolae Priscilliani, quod conferre juvabit cum iis quae superius (§. 155.) de Priscilliano disseruimus. „Priscillianus, inquit, in quadam epistola sua dicit: Haec prima sapientia est in animarum typis divinarum virtutum intelligere naturas et corporis dispositionem, in qua obligatum coelum videtur et terra omnesque principatus saeculi videntur adstricti; sanctorum vero dispositiones superare. Nam primum circulum et mittendarum in carne animarum divinum chirographum, angelorum et dei et omnium animarum consensu fabricatum patriarchae tenent, qui contra formalis militiae opus possident, et reliqua.“ Schepss, Priscill. Scripta p. 153. Non liquet tamen, utrum haec Priscilliani epistola sit genuina.

⁴⁾ Cf. Retract. lib. II. c. 44. et ep. 169. n. 13.

⁵⁾ V. De haeres. c. 70.

P. Orosii
Scripta.

liberi arbitrii ac de hominis in vita mortali perfectione perquam solide ad fidei regulam solvit.¹⁾

3. *Historiarum adversum Paganos libri septem*, hortante s. Augustino ab Orosio exarata sunt, ut refutaret calumnias gentilium, qui contendebant ob relictum cultum deorum ac receptam religionem christianam ingentes ea aetate calamitates orbi immissas esse, et ostenderet ejusmodi mala etiam temporibus transactis accidisse, imo feliciorum esse rerum statum postquam religio christiana floruit.²⁾

„Praeceperas mihi, inquit Orosius in prooemio ad Augustinum, ut scriberem adversus vaniloquam pravitatem eorum, qui alieni a civitate Dei ex locorum agrestium compitis et pagis pagani vocantur, sive gentiles; qui terrena sapiunt, qui cum futura non quaerant, praeterita autem aut obliviscantur aut nesciant, praesentia tantum tempora veluti malis extra solitum infestissima, ob hoc solum quod creditur Christus, et colitur Deus, idola autem minus coluntur, infamant: praeceperas ergo ut ex omnibus, qui haberi ad praesens possunt, historiarum atque annalium fastis quaecumque aut bellis gravia, aut corrupta morbis, aut fame tristia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum insolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagisque grandinum saeva, vel etiam parricidiis flagitiisque misera, per transacta retro saecula reperissem, ordinato breviter voluminis textu explicarem. . . . Nactus sum praeteritos dies non solum aequae ut hos graves, verum etiam tanto atrocioris miseros, quanto longius a remedio verae religionis alienos, ut merito hac scrutatione claruerit, regnasse mortem avidam sanguinis, dum ignoratur religio, quae prohiberet a sanguine; ista illucescente, illam constupuisse; illam concludi, cum ista jam praevaleret; illam penitus nullam futuram, cum haec sola regnabit.“³⁾ Jam s. Au-

¹⁾ Editus est hic Apologeticus primum a J. Costero Lovanii 1558 in 8° et inde saepius praesertim cum Orosii *Historia* ed. S. Haverkampus Lugduni Bat. 1738. 4°, et in Galland. *Biblioth. T. IX.* p. 157—169. coll. p. 170—173. Migne P. L. T. XXXI. p. 1173—1212. Corp. Script. eccles. lat. Vol. V. p. 601—664. recens. Zangenmeister, Vindob. 1882. — Cf. Galland. *Proleg. c. 4. n. 3—6.* (ap. Migne l. c. p. 654.). C. Noris *Hist. Pelag. lib. I. c. 7.* cum L. Berti *Adnotat.* (p. 66—74). J. Garnerius in *Opp. Marii Mercat. P. I. Dissert. VI. c. 3.* (p. 354—57.). Tillemont *XIII. Art. CCLVI. p. 672—75.* cum *Nota 59* (p. 1008.). Ceillier l. c. XI. XII.

²⁾ Migne l. c. p. 663—1147.

³⁾ Praefat. ad Aurel. Augustinum. Cf. conclusionem operis L. VII. c. 43.

gustinus in suo De Civitate Dei opere, cujus libros undecim quum ex Palaestina rediisset in lucem ediderat, assertiones illas gentilium rejecerat, et praesertim lib. III. in eum finem varia facta retulerat. Sed valde opportunum videbatur continuata quadam orbis historia rem illustrare atque probare, idque hortante s. Augustino Orosius praestare conatus est.

P. Orosii
Scripta.

Exaratum ab ipso opus universalem orbis historiam constituit, in qua Dei unius providentia omnia regi atque ortus interitusque regnorum disponi ostendere studuit. Primus fuit ipse qui ejusmodi *christianam* historiam universalem vero principio fultam confecit; scriptores enim gentiles in suis historiis nationalium numinum, quibus variorum regnorum robur et augmenta tribuebant, influxum et gloriam celebrare inani conatu studuerant. Tribus libris prioribus Orosius historiam quatuor magnorum orbis regnorum, Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Macedonum exponit; tribus sequentibus de regno Romanorum agit; ultimo libro de Christianismo tractat, praesertim de persecutionibus poenisque persecutorum, ac de barbarorum incursionibus quae Deo disponente evenerunt ut barbarae nationes converterentur ac punirentur Romani. Laborat quidem hoc Orosii opus variis defectibus; nimia enim festinatione ex antiquioribus scriptoribus compilatum est, pro auctoris scopo maxime bella eorumque miseriae et facinora omnis generis in eo exhibentur, neque iudicio sat critico rerum moles digesta est. Ob eruditionem tamen scriptoris, stylum plerumque concinnum, narrationem descriptionemque vivam, piamque auctoris tendentiam, merito in pretio habitum est.¹⁾ — Ab auctoribus supparibus Orosius laudibus evehitur. Prosper s. Augustini discipulus: *Orosius*, ait, *Hispanus presbyter, vir eloquens et historiarum cognitor claret*²⁾; quae quidem verba Gennadius (l. c.) exscripsit. Anonymus auctor Africanus Orosio suppar *virum eruditissimum Orosium historiographum* appellat³⁾; et in decreto Gelasiano (quod dicitur)

¹⁾ „Plurimi tamen apud omnes eruditos haberi solet, cum ob ipsius operis multijugem historiam non inutili brevitate congestam et ad tempus rationem consulisque Romanos sollicito digestam; tum vel maxime quod integris quos frustra jam quaerimus, magnis historiarum et annalium scriptoribus atque in eo genere principatum tenentibus, auctor sit usus.“ Havercamp. in edit. Orosii praefat. sub finem. Cf. Ebert l. c. p. 339 sqq. — Inscríbitor hoc Opus in aliquot codicibus *Ormesia*, vel *Oresia*, disputantque eruditi de hujus vocis indole. Videtur verbum contractum esse ex *Orosii mundi miseria*, vel forte ex *Orosii mundi* (seu rerum) *historia*.

²⁾ Prosper Chronic. sub Arcadio et Honorio III Coss.

³⁾ Anon. auctor de promiss. et praedict. P. II. c. 33. n. 4. (In Append. ad Prosp. Opp. Migne P. L. T. XXXI. p. 733 sqq.)

P. Orosii
Scripta.

legimus: *Orosium virum eruditissimum collaudamus, qui valde nobis necessariam adversus paganorum calumnias ordinavit Historiam, miraque brevitate contexuit.* — Epistolae aliquot Orosii et si qua alia opera edidit, deperdita sunt. Falso ipsi a quibusdam auctoribus quaedam scripta tributa sunt, uti *Quaestiones de Trinitate et aliis Scripturae sacrae locis* (ed. Paris. 1533), et opus *De luminaribus ecclesiae* vel de Scriptoribus ecclesiasticis, quod Honorii Augustodunensis est.¹⁾

Editiones. P. Orosii Historiarum libri VII frequenter excusi sunt; editiones memoratu digniores sunt: Augustae Vindelicorum 1471. fol. (Editio princeps); ed. Fr. Fabricius Coloniae 1561. 8°; ed. cum Apologetico S. Havercampus Lugduni Batavorum, 1738. 4° (Editio praestantissima); recus. simul cum Commonitor. ap. Galland. T. IX.; recus. ap. Migne P. L. T. XXXI. — In Corp. Script. eccles. lat. (Vindobonae 1883) ed. Zangenmeister Orosii Histor. et Apologeticum; ed. Schepss Commonitorium junctum Scriptis Priscilliani (a. 1889.).

§. 181.

Bachiarius Monachus.

Bachiarii
Vita.

*Bachiarius monachus*²⁾ eodem fere tempore quo floruit Orosius vixit, et quaedam opuscula scripsit; quae exstant, hoc loco opportune veniunt commemoranda. De ipso haec habet Gennadius: „Bachiarius vir christianae philosophiae, nudus et expeditus vacare Deo disponens, etiam peregrinationem propter conservandam vitae integritatem elegit. Edidisse dicitur grata opuscula; sed ego ex illis unum tantum de Fide libellum legi, in quo satisfacit pontifici urbis, adversus querulos et infamatores peregrinationis suae, et indicat se non timore hominum, sed Dei peregrinationem suscepisse, ut exiens de patria sua cohaeres fieret Abrahae patriarchae.“³⁾ Quae porro fuerit Bachiarii patria, nulla veterum produnt monumenta. Eum vero Romam venisse ex alia provincia, liquet ex Gennadii verbis,

¹⁾ Cf. Ceillier l. c. n. XIII.

²⁾ De Bachiario cf. Gennadius, de Scriptor. eccl. c. 24. Tillemont Mém. T. XVI. p. 473—476; Ceillier T. X. p. 533—542 (ed. 2. T. VIII.); Florez, Espanna sagrada T. XV. p. 351—360. Gams K. Gesch. v. Span. B. II. S. 411—413. — V. Chevalier s. v. Bachiarius.

³⁾ De Scriptor. ecclés. c. 24.

necnon ex ipsis Bachiarrii scriptis. Quae si attentius expenduntur, admodum probabile reddunt, ex Hispania eum fuisse oriundum. Colligitur videlicet ex ejus libello de fide, eum in suspicionem vocatum fuisse errorum, qui tunc in ea regione ex qua originem ducebat grassabantur¹⁾; insistit vero passim iis affirmandis doctrinis, quae Priscillianistarum et Origenistarum erroribus, quibus Hispania inficiebatur, oppositae sunt.²⁾

Bachiarrii
Vita.

Monachum fuisse Bachiarium, ex Gennadio (l. c.) inferitur, scriptorisque loquendi ratio id insinuat. Sane in altero ejus opusculo de *reparatione lapsi* (monachi) indicia quaedam obveniunt. Scribit videlicet: „Sunt mota viscera mea, et ita se commoverunt ossa mea, ut omnem partem corporis mei sentirem eadem plaga torqueri. Neque enim absque damno hoc accidisse dixerim malum, ubi membrum corporis mei diabolica sagitta percussit. Ecce in communes inimicos processit frater nobiscum in proelio et subito prostratus est casu.“ (n. 1. 2.) Etsi enim de communi fide christiana absolute haec intelligi possent, sensu obvio tamen potius indicant, communem ei fuisse status conditionem cum illo monacho lapso. Tillemont alique quidam scriptores eum secuti, Bachiarium fuisse Episcopum intulerunt ex eo quod *beatissime frater* ab ipso appelletur Pontifex Romanus cui professionem fidei obtulit, sed id ex his verbis colligi non posse Florius atque Gallandius merito observarunt, eo vel magis quod varia

¹⁾ Inter alia: „Suspectos nos, quantum video facit, non sermo, sed regio; et qui de fide non erubescimus, de provincia confundimur. Sed absit, beatissime, ut apud viros sanctos macula nos terrenae nativitatis inficiat.“ (Professio fidei n. 1.)

²⁾ Bachiarium fuisse Hibernum et in suspicionem venisse Pelagianismi, quidam auctores conjecerunt. Sed huic suppositioni scripta non suffragantur; de Pelagii erroribus enim in iis non agitur. Nec Hiberniam totam ob Pelagii errores suspectam fuisse censerem. Neque apparent rationes cur supponatur eum Hibernum vel Anglum fuisse, qui in peregrinationibus suis in Hispaniam ac dein Romam venerit. Loquitur enim de erroribus patriae suae, seque in suspicionem vocari significat „eo quod cujusdam haeresis macula solum nostrum *originale* perstrinxerit.“ (l. c.) Dicit porro: „Si pro culpa unius provinciae anathematizanda generatio est, damnetur et illa beatissima discipula, hoc est Roma, de qua *nunc* non una, sed duo vel tres et eo amplius haereses pullularunt.“ L. c. n. 2. Haec conveniunt initiis saeculi quinti, quum paulo ante Jovinianus et Helvidius ibi errores sparsissent, et etiam Origenis doctrinae a variis propagatae fuissent.

Bachiarri
Scripta.

ejus effata eum hac dignitate non ornatum esse insinuent, nec antiqui id tradiderint.¹⁾ — Caeterum insignem fuisse tum doctrinatum conditione Bachiarium, ita ut inter monachos Romae cum honore degeret, ex scriptis ejus concludere licet.

Bachiarri Scripta quae ad nos pervenerunt sunt:

1. *Liber de fide* vel *Bachiarri fides*²⁾. Continet hic libellus octo capitibus constans professionem fidei, quam ob suspiciones in ipsum uti diximus obortas, Bacharius Rom. Pontifici obtulit.

Fusius primum ostendere studet justum non esse, ut ob patriae culpam ipse de fide suspectus habeatur (c. 1. 2.). Accurate porro suam fidem exponit de unitate Dei ac de personarum trinitate, de incarnatione Verbi, de perpetua s. Dei Genitricis virginitate, ac de corporis humani post resurrectionem identitate (c. 3.). De anima quae tenenda sint dein declarat; eam creatam esse a Deo statuit, generationismis vero opinionem rejicit (c. 4.). Porro de diaboli natura ejusque poenis aeternis agit. Creaturas omnes ad cibum a Deo destinatas bonas esse statuit, sed jejunia secundum mentem Ecclesiae probat. De conjugio quoque licito ac de virginitate praeferenda rectam fidem profitetur; justos et peccatores non ex conditione creatoris, sed ex arbitrio voluntatis differre asserit; poenitentiam peccatorum plenissima fide suscipit. (c. 5.). „Vetus ac Novum Testamentum, inquit, aequa fidei lance suscipimus . . . Omnem scripturam quae ecclesiastico canoni non congruit neque consentit, non solum non suscipimus, verum etiam velut alienam a fidei veritate damnamus.“ De sensu s. Scripturae dein orthodoxe tractat. (c. 6.). Jejunia autem ab Ecclesia instituta maxime comprobant; multum insistit, hanc suam fidei professionem non fictam esse, sed ex corde prolatam, suumque profitetur animum promptum, ut quae de fide ab ecclesiarum pastoribus statuuntur admittat. (c. 7. 8.). „Cum haec, inquit, teste Deo, ita ut scribimus sentiamus, tamen non sic nobis de veritate blandimur, ut si forte sacerdotes sive doctores, qui sunt capita populi et columnae ecclesiarum, quodlibet ex his quae professi sumus

¹⁾ Cf. Galland. Prolegom. n. 2. — Videtur Gallandius tamen immerito existimare, ab Episcopis Hispanis jam Bachiarri fidem in suspicionem esse vocatam, illosque Episcopos indicari illis verbis: „Praesidentum quorundam sententia judicamur, quasi liberi esse ab erroris deceptione nequeamus.“ (Fidei prof. n. 1.) Liquet enim ex opusculo, Romae illas suspiciones obortas esse; unde potius quosdam in ea urbe monasteriorum abbates aliosve viros eminentes in clero hic designari crediderim.

²⁾ Migne P. L. T. XX. p. 1019—1036.

probantes (aliquid) rectius dixerint¹⁾, pigri simus in eorum sententiam transire . . . Neque enim tam stulti sumus, ut quibus capita pro sanctificatione submittimus, his corda nostra humiliare nolumus. Pastor est; quo vocaverit sequar; quod dixerit, ruminabo; quia ipse scit, sibi pro custodia mea reddendam esse rationem.“²⁾

2. *Liber de reparatione lapsi* ad Januarium³⁾, epistola est ad Januarium monasterii abbatem ejusque fratres directa, qua conqueritur de severitate in monachum lapsum adhibita, et enixe commendat, ut indulgentia misericordiae utantur atque ita lapso ad salvandam animam ejus subveniant.

In crimen luxuriae cum virgine Deo devota lapsus erat ille monachus. Expulsus porro fuit ex monasterio et tractatus ac si nulla spes veniae ejusmodi peccatori relinqueretur; suadebant autem aliqui, ut ipse et virgo ab eo violata in matrimonio conjungerentur, ac si ita repararetur peccatum. Bacharius igitur scripta epistola abbatem et monachos fratres adducere studet, ut lapsi misericordiam exhibeant et in monasterium eum recipiant; lapsum erigit, ne desperet, hortaturque, ut prompto animo in monasterio poenitentiam agat. Demum cum indignatione refellit consilium eorum, qui suaserant, ut lapsus cum consorte peccati conjugium iniret. — Disertum haec epistola prodit virum, qui gravi cum eloquentia monet, hortatur, et probat. In Scriptura sacra versatissimum sese ostendit Bacharius, cujus textus frequenter expositione allegorica ad scopum propositum perbelle vertit. Accommodationem tamen hic potius quam explicationem intendi dixeris.

Editiones: Bacharii *Fidei* libellum invenit et edidit primum desinente saeculo XVII Muratorius in *Anecd. T. II. p. 9. sqq.* Mediolani 1698. Alterum opusculum *De reparatione lapsi* jam diu in Bibliothecis Patrum editum erat. Utriusque porro libelli editionem adornavit Florius: Bacharii opusc. edit. Romae 1748, eamque editionem duabus eruditissimis dissertationibus auxit notisque illustravit. Recusa sunt opuscula Prolegomenis additis ap. Galland. Tom. IX.; atque inde ap. Migne P. L. T. XX. p. 1015—1062.

¹⁾ Forte „improbantes rectius quid dixerint“, uti notat Gallandus ad h. l.

²⁾ C. 7. Ex his verbis merito colligitur, Bacharium non fuisse Episcopum. — Liqueat etiam, varia capita professionis opponi Origenistarum et Praescillianistarum seu Manichaeorum erroribus; unde concludere licet, Hispaniam Bacharii patriam fuisse.

³⁾ Migne l. c. p. 1036—1062.

§. 182.

S. Paulinus Nolanus. Ejus Vita.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: S. Paulini Nol. Epistolae et Carmina; item Epistolae ss. Ambrosii, Hieronymi, Augustini. — Gennadius de Scriptor, eccles. c. 48. — S. Gregor. Turon. de gloria Confessorum lib. 2. c. 107. — S. Gregor. M. Dial. lib. III. c. 1. — Uranii presbyteri Epistola ad Pacatum de obitu s. Paulini Episcopi Nolani. Adde s. Paulini Elogia in fronte Opp. ejusdem (p. CI—CXXVI.).

Subsidia: Fr. Sacchini Vita D. Paulini Episcopi Nolani vulgata per H. Rosweydam una cum D. Eucherii Operibus Antverpiae 1621 in 12°. (p. 43—183) et in Opp. S. Paulini Antverpiae 1622; item recusa cum Notis in Actis SS. die 22. Junii T. IV. p. 202—225.). — P. Fr. Chiffletii Paulinus illustratus. Divione 1662. 4°. — Tillemont Mém. T. XIV. S. Paulin (p. 1—146.) cum Notis (p. 710—737.). — Dupin T. III. p. 267—81. — C. Oudin T. I. p. 917—22. — Ceillier T. X. Chap. XVII. (ed. 2. T. VIII.). — D. Papebrochii Commentarius praevious de S. Paulino Nol. in Actis SS. die 22. Junii T. IV. p. 193—198. et p. 228—35. — J. B. le Brun Vita S. Paulini (ed. Paris. T. II. ed. Veron. p. I—C.), qui tamen nonnisi Tillemontium latine reddidit, cum Dissertationibus ejusdem J. B. le Brun et L. A. Muratorii (p. 755—866. edit. Veron.). — J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 348—49. — Schoenemann Biblioth. histor. litter. Patrum latin. T. I. p. 646—72. — F. Bähr: Gesch. Röm. Litter. (1872) II. 638. IV. 93—103. 330. — Ebert. Gesch. d. Litt. d. Mittelalt. (ed. 2.) I. 293—311. Buse Paulin. B. v. Nola u. s. Zeit, Regensb. 1856. 2 Bde 8°. — Lagrange, Hist. de s. Paulin de N. Paris 1877. 8°. — Cf. Chevalier s. v. Paulin.

S. Paulini
Vita.

S. Paulinus, a. 353. vel 354. in Aquitania nobilissimo Romano genere natus¹⁾, egregium in litteris magistrum nactus est Ausonium, poëtica et oratoria facultate inclutum inter ejus aevi primos; qui antiqua necessitudine ipsius patri junctus in puero praeclarae indolis erudiendo atque educando cum praeceptoris sedulitate industriaque humanitatem ac pietatem vere paternam conjunxit. Hinc Paulinus, in Rhetorica praesertim et Poëtica excultus²⁾,

¹⁾ S. Ambros. ep. 58. n. 1. Uran. l. c. n. 9. Cf. Editoris Paris. (J. B. le Brun) Vita s. Paulini c. 1. Tillemont l. c. Art. I. (p. 1—4). C. Baron. Annal. ad a. 394. n. 75—80.

²⁾ Vid. Ausonii ep. 19—25. (ed. Bipont. 1785. p. 266—83.) ad Paulinum nostrum; S. Paulini ep. 8. n. 3. ep. 4. n. 2. ep. 40. n. 6.

primum in fori strepitu versatus et saecularibus rebus occupatus (ep. 5. n. 4.), mox amplissimos dignitatis et honoris gradus, imo et consulatus apicem, consecutus est.¹⁾ Quo tempore Therasiam, pietate non minus, quam opibus et honestate conspicuam, uxorem duxit, ex qua unicum suscepit filium, aetate praematura defunctum²⁾. Inter gravissimas saeculi curas viros tunc in Ecclesia catholica eruditione et sanctitate insignes cognoscere simul ac suscipere coepit, Sulpicium Severum, s. Martinum Turonensem, s. Ambrosium Mediolanensem et s. Victricium Rotomagensem, Episcopos ejus aevi celeberrimos³⁾; s. Felicem vero jam inde ab antiquo tempore celebratum Nolae presbyterum et Confessorem, in quem a primis annis singularem devotionem gesserat, assiduo cultu prosecutus ejusque haud raro patrocinia expertus est.⁴⁾ Tantorum virorum exemplo, et s. Felicis patroni intercessione, nec non piissimae uxoris assidua hortatione et judicii extremi consideratione tandem baptismo a s. Delphino Episcopo Burdigalensi suscepto c. a. 390. patriae, senatui, saeculo et Musis valedicere constituit, atque in Hispaniam concessit,

S. Paulini
Vita.

Carm. 10. v. 97—104. v. 142—53. S. Ambros. ep. 58. n. 3. S. Hieronymi ep. 58. n. 8. 9. 11. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 2. Tillem. l. c. Art. II. (p. 4—6). Semel hic monuisse sufficiat, in numerandis Carmibus s. Paulini eum a me ordinem observari, quem exhibet in edit. Veron. tabula iisdem praefixa p. 319—20.

¹⁾ Ausonii ep. 20. v. 3—4. v. 11. ep. 21. v. 25. ep. 23. v. 33—35. ep. 24. v. 64—65. S. Paulini Carm. 29. v. 321—24. et v. 342—45. Cf. Edit. Vita S. Paulini c. 3. n. 2. Tillemont l. c. Art. III. (p. 8—9.) cum Nota 2. (p. 720—21). C. Baron. Annal. ad a. 394. n. 81—83. L. A. Muratorii Dissert. 9. 10. et 11.

²⁾ S. Paulini Carm. 29. v. 345—50. Carm. 30. v. 597—630. S. Ambrosii ep. 58. n. 2. S. Gregorii Turon. de gloria Confessorum lib. 2. c. 107. Cf. L. A. Muratorii Dissert. 5.

³⁾ S. Paulini Carm. 13. v. 10—12. ep. 5. n. 4. ep. 11. n. 1. 2. et 5. ep. 3. n. 4. ep. 18. n. 9. ep. 32. n. 6. v. 33. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 3. n. 3. c. 4. n. 1—3. et c. 14. item Murat. Dissert. XI.

⁴⁾ S. Paulini Carm. 29. v. 291—303. et v. 314—67. Carm. 13. v. 7—17. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 4. n. 4. Tillemont l. c. Art. IV. (p. 12).

S. Paulini
Vita.

ut in solitudine degens abdicatis rebus temporalibus totum se Deo dicaret.¹⁾

Hoc consilium dum a plurimis, et maxime ab Ausonio, valde improbatur, ipse non solum istud egregie defendit²⁾, verum etiam praedia sua vendere et pecuniam pauperibus erogare coepit; eaque res totius orbis admirationem commovit³⁾. Eodem pariter tempore continentiam professus est cum Therasia conjuge, quam non quidem dimisit, sed omni commercio carnali excluso *sororis* loco habuit, adeo ut ambo jugi conatu et sancta aemulatione ad majorem in dies perfectionem contenderent⁴⁾. — Ubi quadriennium fere in Hispania transegerat, ipso die festo Nativitatis Domini a. 393., facto plebis christianae impetu, Barcinone a Lampio, ejus civitatis Episcopo, s. Paciani successore, quantumvis reluctans presbyter ordinatus est, ea tamen conditione ab ipso adjecta, ut nullius ecclesiae servitio adscriberetur; utpote qui dudum ad tumultum

¹⁾ S. Paulini ep. 6. n. 4. 5. ep. 4. n. 2. ep. 10. n. 1. 3. ep. 19. n. 2. 4. ep. 20. n. 6. ep. 23. n. 6. ep. 5. n. 4. Carm. 29. v. 350. v. 367—74. v. 395—96. et v. 405. Carm. 10. v. 19—75. v. 121. v. 131—43. v. 304—29. S. Ambros. ep. 58. n. 1. 3. S. Hieronym. ep. 58. n. 4. 11. Quantum Therasia uxor eum ad hoc vitae genus instigaverit, liquet ex Ausonio, qui, ubi eum revocare in saeculum studebat, adjecit monitum: „Tanaquil tua nesciat istud.“ (Ausonii epist. 23. v. 31.).

²⁾ Vid. s. Paulini ep. 11. n. 3. 4. ep. 5. n. 22. Sed maxime huc pertinent Ausonii epistola 23. 24. et 25. (ed. Bipontinae), quae pariter inter s. Paulini Carmen 9. et 10. insertae reperiuntur. Epistolis hisce respondet s. Paulinus Carm. 10. et 11. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 11. 12. et 13.

³⁾ S. Paulini Carm. 29. v. 374—94. Carm. 10. v. 67—80. et v. 326—29. ep. 11. n. 13. ep. 4. n. 4. ep. 40. n. 11. ep. 24. n. 1. 5. 7. 20. ep. 32. n. 3. Uran. de obitu s. Paulini n. 5. S. Augustin. ep. 31. n. 5. ep. 149. n. 34. S. Ambros. ep. 58. n. 1. 2. S. Hieronymi ep. 58. n. 2. 4. et ep. 53. n. 10. Venant. Fortunat. de Vita s. Martini lib. II. (p. 427—28). Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 8. 9. 10.

⁴⁾ S. Paulini Carm. 29. v. 396—97. Idatius in Chronico ad a. 30. Honorii Imp. (Galland. T. X. p. 325. et in J. Scaligeri Thesaurio temporum Amstelod. 1658. II. p. 22). S. Hieronymi ep. 58. n. 6. S. Augustini ep. 27. n. 2. Idcirco s. Paulinus ad Episcopos aliosque viros sanctos scribens conjugis quoque nomen in epistolarum titulis inscribere solebat, qui rescribentes usque ad. a. 408. aut 409. Therasiam simul cum Paulino salutabant, vid. ex gr. s. Paulini ep. 3. 4. 6. 7. 26. 39. 40. 43. 44. 45. S. Augustini ep. 31. et 95. De hoc conjugum Christianorum more tunc usitato vid. s. Paulini ep. 18. n. 5. et ep. 44. item s. Victricius lib. de laude Sanctorum n. 3. (Galland. T. VIII. p. 229).

s. Felicis Deo servire statuerat¹⁾. Ineunte anno sequenti, ubi recurrit dies festus s. Felicis (14. Januarii), intimum animi desiderium, quantocius Nolam commigrandi ad aedem s. Felicis, elegantissimo carmine expressit simulque sancti hujus patroni praesidium, ut faustum iter haberet, supplex imploravit (Carm. 12. seu de s. Felice Natalitium Carmen I.). Nec multo post Sulpitium Severum (ep. 1.) argumentis munivit, quibus obtrectatores consilii utrique communis, saeculo valedicendi, refellere posset, eumque sicuti et s. Amandum (ep. 2.), Burdigalensem presbyterum, cui veteris amicitiae gratique animi vinculis propter operam in conversione sua navatam obstrictus erat, de sua ad sacerdotium promotione certiores reddidit; Sulpicium quoque, cujus votum comendi ad s. Felicis aedem simile dudum erat, perquam amice ad se invitavit, ut commodo in Hispaniam itinere suscepto de voto exequendo secum colloqueretur, priusquam ipse Paschate peracto Nolam pergeret²⁾. Statim post Pascha s. Paulinus iter in Italiam capessivit, ubi primum a s. Ambrosio admodum benigne exceptus, ejus tamen clero, quod percupiebat s. Episcopus, se adscribi minime passus est, dein Romae a populo et proceribus honorificentissime exceptus, sed minus in se propensum invenit s. Siricium P. et plures e clero Romano. Quam ob rem paucis post diebus Nolam diu exoptatam se recepit, ibique una cum Therasia conjugem perstitit³⁾.

S. Paulini
Vita.

S. Paulinus porro Nolae cum aliis quibusdam Dei servis aedificium habitavit, juxta basilicam s. Felicis constructum⁴⁾, quod vocat ipse monasterium (ep. 5. n. 15.). Ibi et corpore et spiritu, quantum poterat, dilecto patrono s. Felici famulabatur, atque gaudio coelesti perfusus totum se in omnem sanctitatis praestantiam effudit, caritate Dei ac proximi, abnegatione sui ipsius, temperantia et humili-

¹⁾ S. Paulini Carm. 10. v. 1—4. ep. 1. n. 10. ep. 2. n. 2. ep. 3. n. 4. ep. 4. n. 4—5. Carm. 12. v. 32—39. et v. 15—17. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 15. et c. 23. n. 2. D. Papebroch. in Comment. cit. n. 9.

²⁾ De utraque hac epistola 1. et 2. cf. Edit. Vita s. Paulini c. 16. c. 11. n. 2. c. 14. n. 3. et c. 15.

³⁾ S. Paulini ep. 3. n. 4. ep. 5. n. 13. 14. Cf. Edit. Vita S. Paulini c. 17. et c. 22. n. 2. C. Baron. Annal. ad a. 394. n. 88—91. Pagi Crit. ad a. 398. n. 4. Sacchini Vita s. Paulini n. 29—30. Jungmann Dissert. T. II. 202.

⁴⁾ S. Paulini ep. 5. n. 19. ep. 29. n. 13. Carm. 23. v. 400—401. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 18. n. 1.

S. Paulini
Vita.

tate conspicuus¹). Praesertim vero Sanctorum cultum egregie promovit, dum s. Felicis nomen Carminibus quotannis ad diem hujus Sancti natalem editis longe lateque per terras venerabile fecit²); et singulis quoque annis ad diem festum sanctorum Apostolorum Petri et Pauli Romam se contulit pro veneratione Apostolorum et Martyrum, ut ad eorum sacras memorias vota sua offerret³). Neque solum Nolae basilicam in honorem s. Felicis exstruxit, eamque sacris imaginibus et piis inscriptionibus decoravit, verum etiam aliis in locis, ubi angustae et ruinosae erant ecclesiae, novas propriis sumtibus aedificavit, et Sulpicio Severo pro ecclesiis ab ipso erectis et per sacras imagines exornatis aptas inscriptiones poëticas rogatus transmisit.⁴)

Praeter haec pietatis exercitia spiritualis quoque amicitiae necessitudinem iniiit cum praestantissimis quibusque Episcopis et presbyteris, ex quorum colloquio epistolari in scientia Sanctorum magis instrui magisque divini amoris ignibus inflammari sperabat. Ac brevi quidem tempore postquam Nola se receperat Paulinus, litteris ab Alypio, Augustini amico, et ab Aurelio Carthaginiensi Episcopo, acceptis (ep. 6. n. 2.), quibus adjacebant libri quidam s. Augustini, non solum Alypio litteras insignis caritatis testes misit (ep. 3.), verum etiam ipsi Augustino non minori humilitate, quam caritate suam observantiam significavit (ep. 4.);

¹) S. Paulini ep. 22. n. 2. ep. 19. n. 4. ep. 15. n. 4. ep. 23. n. 6—9. Carm. 30. v. 445—70. Carm. 29. v. 406—97. S. Augustini ep. 26. n. 5. ep. 27. n. 2. 3. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 18—21.

²) S. Paulini Carm. 13. v. 4—13. Carm. 15. v. 1—25. Carm. 16. v. 5—14. Carm. 18. v. 1—5. Carm. 24. v. 599—604. ep. 28. n. 6. Piae huic annuae consuetudini originem debent s. Paulini Carmen II—XIV. Natalitium de s. Felice, quorum singula singulis annis recurrente die 14. Januarii, festo s. Felicis, inde ab a. 395. usque ad a. 408. exarata sunt. Paulo aliter haec Carmina collocat Baronius (Annal. ad a. 397. n. 14.), qui primum in Hispania adhuc compositum affigit anno Christi 393.), alterum anno 394. et sic deinceps; cui adstipulatur J. Fontanini Historia litterar. Aquilej. lib. 4. c. 5. n. 5. (p. 196—98).

³) S. Paulini ep. 17. n. 1. 2. ep. 18. n. 1. ep. 20. n. 2. ep. 43. n. 1. ep. 45. n. 1. S. Augustini ep. 95. n. 6. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 22. n. 2.

⁴) S. Paulini Carm. 24. v. 360—598. Carm. 25. et 26. epist. 32. ep. 31. n. 1. cf. Edit. Vita s. Paulini c. 42—44 Murator. Dissert. XIII. D. Papebroch. in Append. ad s. Paulinum §. V. (p. 234—37).

ex quo tempore isti duo viri sancti identidem litteris ad invicem datis conceptum amorem mutuum et expresserunt et firmaverunt¹⁾. Pariter Paulinus et Sulpicius Severus in frequentioribus dehinc mutuo datis et acceptis litteris pio Dei fervore mirum aemulationis sanctae studium produnt, ut intima vereque divina semet amplectantur caritate, incitent pietate, praeveniant invicem humilitate; et maxime s. Paulinus Sulpicium ad se pertrahere studuit, ut juxta propositum antiquum junctis viribus atque exercitiis Deo apud s. Felicem servirent²⁾. S. Delphinum Episcopum et s. Amandum presbyterum Burdigalensem, qui in ejus conversione, institutione ad fidem et regeneratione per baptismum gratum ipsius animum perpetuo devinxerant, litteris pietate, humilitate et caritate plenis honorare seque eorum orationi commendare non destitit³⁾. S. Victricius, Rotomagensis Episcopum, vivis coloribus depingens confessionis ejus gloriam, meritis affecit honoribus (ep. 18. et 37.)⁴⁾. Aliis quoque sanctis Episcopis, qui litteras ad ipsum dederant, respondens venerationem suam protestatus est, eorumque votis, quantum profunda ejus humilitas permitteret, libenter cessit⁵⁾; haud absimilem cum Lerinensibus monachis amicitiam

¹⁾ Ad eam epistolam s. Augustinus Paulino mox respondit (Augustini ep. 27.); quo responso nondum accepto iterum Paulinus Augustino scripsit (Paulini ep. 6.), cui statim Augustinus respondens Episcopatu se auctum indicavit (Augustini ep. 31.); qua de re insignem animo laetitiam Paulinus concepit (Paulini ep. 7.). Ex posterioribus epistolis tantum superest una s. Paulini (ep. 45) a. 408. scripta cum responso s. Augustini (ep. 95.) et altera c. a. 410. scripta (Paulini ep. 50.) pariter cum responsione s. Augustini (ep. 149.). Utraque posterior s. Paulini epistola s. Augustino proponit quaestiones de scientia salutis, quibus s. Doctor pro viribus satisfacere conatur.

²⁾ Sunt autem epistolae a s. Paulino ad Sulpicium Severum e secessu Nolano inde ab a. 395. succedentibus annis usque ad a. 403. datae: Epistola 5. 11. 17. 22. 23. 24. 27. 28. 29. 30. 31. 32.

³⁾ Directae sunt ab a. 396. usque ad a. 403. ad s. Delphinum s. Paulini epistola 10. 14. 19. 20. 35., item ad s. Amandum epist. 9. 12. 15. 21. 36.

⁴⁾ Hujus s. Victricii, de quo fusius agunt J. B. le Brun Dissert. IV. Pauliniana et Tillemont T. X. S. Victrice (p. 667—74). exstat hodie *liber de laude Sanctorum*, conscriptus occasione translationis ss. reliquiarum, editus primum a D. Lebeuf in Op. gall. Recueil de divers Ecrits etc. Paris 1738 in fronte Vol. II. inde recurs. in Galland, Biblioth. T. VIII. p. 228—34 Cf. Galland. T. VIII. Prolegom. c. 8.

⁵⁾ Huc pertinet s. Paulini epist. 33. ad Alethium, tunc forte adhuc presbyterum, qui aliquid operis a Paulino poposcerat, et ep. 42. ad ejus fratrem Florentium, Episcopum Cadurcensem, quem summis in

S. Paulini Vita. fovit, quum jam factus esset Episcopus (ep. 51.). Ubi autem veteres amicos gratia Dei immutatos et ad instar sui ipsius conversos vidit, gaudio spirituali perfusus eosdem ad studium perfectionis magis accendere et contra obtreptatorum convicia munire properavit.¹⁾

Inter haec s. Scripturae assiduam navavit operam; et quocitius certiusque exoptatum finem assequeretur, celeberrimum interpretem s. Hieronymum per litteras consuluit, qua via et ratione verum s. Scripturae sensum invenire posset; a quo licet instructus²⁾ ac diligenti meditatione provectus nunquam fere ausus est eam aliis exponere, satisque habuit, varios flores ex libris divinis inspergere epistolis suis missaque subtiliori eruditione ad sanctitatem promovendam sagaciter omnia vertere. Imo quum ab amico Desiderio presbytero fuisset rogatus, ut explicationem benedictionum patriarcharum scriberet, tanto labori se imparem judicans (ep. 43.), a Rufino, ut illud praestaret, efflagitavit (ep. 46. 47.) ac reapse impetravit. Quamvis autem in abdito secessu degeret solique Deo vacaret, nonnunquam tamen haec in Deo quies interrupta est, cum Episcopi alique homines pietate conspicui ad s. Felicem ipsumque Paulinum adventarent, cujusmodi erant s. Nicetas Dacorum Episcopus, quem redeuntem in patriam egregio carmine prosecutus est (Carm. 17. cf. Carm. 24.), s. Melania senior, quae ab Jerusalem veniens particulam crucis Christi munere Joannis Episcopi Jerosolymitani ipsi attulit, alique permulti.³⁾ Quin et ratione minus grata per „incredibiles occupationes“ ac per irruptionem hostilem Gothorum Italiam misere devastantium ista haec quies aliquando (c. a. 400.) turbata est⁴⁾. Merito igitur s. Paulinus vel presbyter adhuc tanti habitus est, ut ab Anastasio Pontifice Romano ad celebrandum anniversarium suae consecra-

Christo laudibus extollit. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 45. et Dissert. III. n. 2.

¹⁾ Ita s. Paulinus ad Aprum (ep. 38.) ejusque uxorem Amandam (ep. 39. et 44.), tum ad sanctum et Amandum (ep. 40. et 41.) scripsit. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 46. n. 1. c. 48. n. 2. c. 25. et Dissert. V.

²⁾ S. Hieronymi ep. 53. 58. et 85.

³⁾ S. Paulini ep. 29. n. 6. 12. 13. 14. ep. 31. n. 1. ep. 16. n. 1. ep. 27. n. 1. 2. ep. 5. n. 14. S. Augustini ep. 80. n. 1. ep. 95. n. 1. S. Paulini Carm. 29. v. 145—290. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 41. Murator. Dissert. I—VIII. J. Fontanini Hist. litterar. Aquilej. lib. 4. c. 5. (p. 193—200).

⁴⁾ S. Augustini ep. 95. n. 9. S. Paulini Carm. 23. v. 1—114. Carm. 24. v. 335—39. Carm. 29. v. 1—43. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 40. n. 1.

tionis diem fuerit invitatus, qui honor alias Episcopis tantum deferri solebat¹⁾.

S. Paulini
Vita.

Postquam ita quindecim fere annos fidelis Dei servus Nolae transegerat, s. Paulinus a. 409. creatus fuit Episcopus Nolanus, in eoque munere gerendo gregi suo exiguo pacis aequae ac belli tempore virtutum omnium praeluxit exemplo²⁾, simulque diligentissime invigilavit, ne perniciosus Pelagianae haeresis error animas pessumdaret³⁾. Ejusdem s. Praesulis pio discendi studio debemus insignem s. Augustini librum de cura pro mortuis gerenda.⁴⁾ Tandem gravissimo laterum dolore correptus, omnibus pietatis officiis religiose persolutis, e vivis excessit a. 431., atque in basilica s. Felicis Nolae sepultus est⁵⁾.

¹⁾ S. Paulini ep. 20. n. 2. Dies iste anniversarius consecrationis Episcopalis tunc „*dies natalis*“ appellari consuevit, cf. Not. 63. in Epistolas s. Paulini (edit. cit. col. 886.).

²⁾ S. Augustin. de Civit. Dei lib. I. c. 10. n. 2. S. Paulini ep. 49. n. 14. Uranius de Obitu Paulini n. 6. 7. 8. 4. De tempore ordinationis ejus Episcopalis cf. Edit. Vita s. Paulini c. 50. Murator. Dissert. XII. D. Papebroch. l. c. §. II. (p. 196—98). Quod narrat s. Gregorius M. Dialog. lib. III. c. 1. de servitute voluntaria s. Paulini apud Vandalos, D. Papebrochius in Append. ad s. Paulinum §. II. et III. (p. 230—33) ad Paulinum quemdam juniorem, Episcopum Nolanum, conjectura quadam refert. Cf. J. B. le Brun Dissert. VII. et Pagi Crit. ad a. 431. n. 54—60. Lagrange l. c. Ch. XXVII. egregium hoc factum s. Paulino vindicare conatus est.

³⁾ S. Augustini ep. 186. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 51. n. 5—6.

⁴⁾ Vid. S. Augustini lib. de cura pro mort. n. 1. 19. et 23.

⁵⁾ Obitum ejus accurate describit oculatus testis *Uranius presbyter in Epistola ad Pacatum*, quae exstat in fronte Opp. S. Paulini (p. CXXVII—XXXII.) et cum Notis in Actis SS. Junii T. IV. p. 198—201. De hoc Uranio ejusque relatione vid. S. Isidor. Hispal. de viris illustr. c. 17. n. 21. S. Gregor. M. Dialog. lib. III. c. 1. S. Gregor. Turon. de gloria Confess. lib. II. c. 110. Cf. Edit. Vita s. Paulini c. 53. et 54. Ceillier T. X. Chap. XVII. Art. I. n. 14—15.

§. 183.

S. Paulini
Scripta.

S. Paulini Nolani Scripta.

Duplex genus Scriptorum s. Paulini exstat: *I. Epistolae* ad amicos datae, et *II. Poëmata* seu Carmina.

I. Epistolae ejus quinquaginta, quamvis fere omnes inter familiares referri mereantur, haud raro tamen dogmata firmant moresque formant¹⁾. In iis quippe:

a) Brevem fidei de Trinitate et Incarnatione summam proponit (ep. 37. n. 5—6.), originale peccatum et gratiam Dei adstruit (ep. 30 et. 12.), defendit providentiam divinam (ep. 16. cf. Carm. 19.), cultum Sanctorum et reliquiarum, praesertim sanctae Crucis (ep. 31. ep. 32. n. 7. 8. 10. 17. ep. 18. n. 3. ep. 49. n. 3.), pias peregrinationes (ep. 17. ep. 20. n. 2. ep. 49. n. 14.), nec non preces atque eleemosynas pro defunctis (ep. 13. n. 3. 11—14. ep. 35. et 36.) verbo et exemplo commendat. Demum resurrectionis futurae spem confirmat (ep. 13. n. 24—26.), et de actione beatorum in vita aeterna suam promit sententiam (ep. 45. n. 4—6.).

b) In aliis s. Joannem Apostolum ejusque Evangelii initium summis laudibus extollit (ep. 21.), s. Augustino varias quaestiones de s. Scriptura proponit (ep. 50.), et amicum quemdam hortatur, ut missis profanis litteris ad s. Scripturae studium convertatur (ep. 16. n. 6—11.).

c. Pleraeque tamen ejus epistolae *morales* simul et *familiares* sunt. In his amicorum virtutes humili modestia et eloquentissima admiratione celebrat²⁾, eorumque orationi se commendat vel ob

¹⁾ Epistolarum s. Paulini collectio jam ipsius aetate instituta est, vid. s. Paulini ep. 41. n. 1. Ordo earum chronologicus, qualis in editione Parisiensi et Veronensi habetur, et in Vita s. Paulini his editionibus praemissa illustratur, argumentis demonstratur in J. B. le Brun Dissert. I. Cf. tamen de quibusdam epistolis (scil. ep. 45. 35. 36. 28. et 29. 43. 37.) aliter collocandis Murator. Dissert. VII. et Dissert. XI. J. Fontanini Histor. litterar. Aquilej. lib. 4. c. 5. n. 1—4. (p. 193—96.) Galland. Biblioth. Patr. T. VIII. c. 8. n. 5. — *Epistola S. Paulini Nol. ad Alethium*, quam ceu maxima ex parte ineditam in *Amadutii Anecd. litterar.* Vol. II. (Romae 1783.) p. 33—66. vulgavit Ph. A. Becchetti, non est nisi ex duabus Paulini epistolis edit. Veron. (ep. 33. et ep. 13. n. 10—28.) consarcinata et nihil revera continet, quod non fuerit antea excusum.

²⁾ Hujus generis sunt epist. ad Augustinum (ep. 4. 6.), ad Sulpicium Severum (ep. 5. 11. 27. 29.), ad s. Delphinum (ep. 10.), ad s.

onus sacerdotale ipsi impositum (ep. 2.), vel ob peccatorum suorum recordationem (ep. 12. n. 10—11. ep. 19. ep. 35. ep. 36. n. 3—4.); teneram iisdem compassionem piunique subveniendi studium significat, indagans nonnunquam causas, quare justis eveniant mala (ep. 12. n. 12. ep. 14. et 15. ep. 19. n. 1. ep. 43. n. 1—2. ep. 49. n. 15.); eos de rebus suis certiores reddit (ep. 5. n. 9—14. n. 21—22. ep. 15. n. 4. ep. 17. n. 1—2. ep. 20. n. 1—3. ep. 22. ep. 23. n. 1—10.) ac denique ad se sanctumque Felicem persaepe invitat (ep. 5. n. 8—19. ep. 11. n. 12. et 14. ep. 17.). Idem quoque solitudine plenus (ep. 7.) juvenes quosdam enixe hortatur, ut conversione non dilata saeculo renunciantes militiae Christi se totos devoveant (ep. 8. et 25.); conversos autem animo roborat, ne ob pravorum hominum obrectationes institutum perfectionis dimittant (ep. 1. et 38.). Tum docet, in quo christiana perfectio vere consistat, et quanta sit difficultas ad eam perveniendi (ep. 24.); dehinc viam ad christianam perfectionem ostendit sive in assiduo bonorum operum exercitio, sive in certamine strenuo cum adversariis nostrae salutis (ep. 9. et 41.), atque fidelibus acres ad perfectionem stimulos subdit (ep. 40.). Ad eam perfectionem assequendam et commendandam tam ipse cum timore et tremore enititur (ep. 43.), quam alios continuo instruit, exemplis ac similitudinibus e s. Scriptura depromptis pieque expositis¹⁾ monens, ut agrum cordis ad ferendos bonorum operum fructus diligenter colant (ep. 39.), ut in animo suo perfectum Deo templum aedificent (ep. 20. ep. 28. n. 1—2. ep. 32. n. 18—25.), ut hostiam immaculatam beneplacentem semetipsos Deo exhibeant (ep. 11. n. 6—10.). Praeterea insignem Dei in nos caritatem laudat (ep. 23. n. 43—47.); fraternae caritatis christianae supra necessitudines humanas; praestantiam ostendit (ep. 11. n. 1—6.); de paupertate Evangelica (ep. 11. n. 12—14.), nec non de vera et falsa humilitate atque superbia disserit (ep. 12. n. 7—9); et officium restitutionis impleri serio, ast moderate urget (ep. 49. n. 15.). — His tandem adjungit meretur consolatio de uxoris obitu, in qua praesertim elemosynae meritum celebrat (ep. 13.)²⁾.

S. Paulini
Scripta.

Victricium (ep. 18. 37.), ad Sebastianum eremitam (ep. 26.), ad Alethium (ep. 33.) et Cadurcium (ep. 42.), denique ad s. Pucherium (ep. 51.). Episcoporum aliquot Galliae laudes continet epistola 48., quae non est nisi breve epistolae cujusdam fragmentum ex s. Gregorio Turon. Histor. Franc. lib. 2. c. 13. desumtum. Pariter s. Melaniae senioris laudes fuse prosequitur ep. 29. n. 5—14. ep. 45. n. 2—3. Conjuges etiam Aprum et Amandam, sanctam continentiam professos, multum laudat eorumque conversationem pulcherrime depingit ep. 44.

¹⁾ Perquam fuse non minus, quam eleganter hunc in finem exponit Samsonis historiam et evangelicam de muliere peccatrice, Domini pedes lavante. narrationem, epist. 23. n. 10—42.

²⁾ Has inter epistolas iudicio cl. Dupin elegantia potissimum emi-

S. Paulini
Scripta.

Epistolas merito excipit *Sermo* unus egregius de *Gazophylacio*¹⁾, qui beneficentiam in pauperes non minori eloquentia, quam pietate commendat.

II. *Poëmata seu Carmina* 33²⁾ s. Paulini hodie supersunt. Horum tria brevissima ab eodem ante conversionem scripta sunt; ex quibus duo (Carm. I. et II.) munuscula quaedam ad amicos comitantur, tertium vero (Carm. III.) nonnisi Fragmentum est ex Opere majori: *De regibus* hodie non amplius superstiti servatum. Reliqua ab eodem jam converso exarata sunt, ita tamen ut octo proxime sequentia (Carm. IV—XI.) paulo post ejus a saeculo conversionem fuerint conscripta, caetera autem ex Nolano secessu prodierint, modo unum quasi praeambulum (Carm. XII. vid. supra p. 425.) excipias. Argumentum tale est:

cant epist. 12., quae „inter Paulini elegantissimas maximeque omnium egregias epistolas primas tenere videtur“, epist. 16., quae ab eodem „aureus de providentia tractatus“ vocatur, et epist. 49., quae „caeteras omnes Paulini epistolas sine controversia elegantia vincit“ (Dupin T. III. p. 270. 271. et 277.).

¹⁾ *Sermo* iste, „quo apud antiquos nullum perfectius ac elaboratius exstat Opus“, prout censet cl. Dupin T. III. p. 275., locum inter epistolas occupat tanquam epistola 34.

²⁾ Jam supra monui, *Carmina* haec a me numerari juxta tabulam iisdem in editione Veronensi praefixam (319—20), quae triginta et unum justo ordine ac serie repraesentat, cum singulorum inscriptiones inde a Carm. 19. haud parum confusae appareant; ordo eorundem chronologicus argumentis demonstratur in J. B. le Brun Dissert. II. His accedunt Fragmenta Carm. ultimi (XV. seu potius XIV.) Natalit. de s. Felice, quae in edit. J. B. le Brun. ponuntur tanquam Carm. 30. (edit. Veron. p. 663—66.); in tabula autem supra dicta edit. Veronensis penitus omittuntur. Denique *Carmen ad Deum*, quod C. A. Majus inter *SS. Nicetae et Paulini Scripta Romae 1827.* primus evulgavit p. 63—71., postea Classicorum Auctorum e Vaticanis Codd. editorum Tomo V. (Romae 1833.) p. 369—79 recudi curavit, his merito adjungendum videtur. Cf. de hoc Carmine cl. Editoris Prolegom. p. 61—62. et in Class. Auct. T. V. p. XLI—III. — Ibidem (l. c. T. V. p. 380—81) jungitur aliud poëma s. Paulino adscriptum, scil. *Carmen ad Deum de domesticis suis calamitatibus*. Merito vero advertit Ebert (I. 307.) hoc carmen Paulini non esse, sed potius Paulo Diacono tribuendum. Censet etiam, ob junctionem cum hoc altero etiam primum reddi suspectum, etsi stilus satis s. Paulinum redeat. Ac revera de genuinitate primi Carminis certo non constat.

a) Tres sunt *precationes ad Deum*, (Carm. IV. V.¹⁾ et Carmen I. ab A. Majo editum), quibus supplex orat, ut peccata devitans ac digne coram Deo ambulans pervenire mereatur ad vitam aeternam. S. Paulini
Scripta.

b) Tres quoque sunt *paraphrases poëticae Psalmorum*, scil. Ps. 1. 2. et 136. (Carm. VII. VIII. et IX.).

c) Unum Carmen s. *Joannis Baptistae* vitam atque res gestas describit (Carm. VI.).

d) Maximi vero pretii sunt *Carmina XIII Natalitia* cum fragmentis Carminis XIV., quae singulis annis (inde ab a. 394.) in honorem s. *Felicitis Nolani*²⁾ composuit. Primo Carmine quod scripsit in Hispania die natali s. Felicitis (14. Januar.) a. 394. paulo antequam Nolam peteret, auxilium s. Felicitis implorat, ut ad ejus tumulum incolumis pervenire possit. (Carmen XII. seu Nat. I.). — Secundo, Nola veluti in portu securo constitutus ex intimo corde pro tanto beneficio grates Deo refundit, rogans s. Felicem, ut nunquam inde divellatur (Carm. XIII. seu Nat. II.). Dein cultum huic Sancto a confluentibus undique Christianorum turbis impensum gaudio exultans depingit (Carm. XIV. seu Nat. III.)³⁾; ejusque vitam ac gloriosam confessionem, pium obitum et honores post mortem exhibet (Carm. XV. XVI. XVIII. seu Nat. IV. V. et VI.); multa denique miracula ejus intercessione a Deo patrata, praesertim ipsius potentiam adversus daemones fuisse describit⁴⁾, ac imminentibus Gothis ejus auxilium implorat (Carm. XXIII. seu Nat. VIII.). Ea pariter occasione de caeteris Christianorum festis verba facit (Carm. XXIV. v. 25—141.) atque Basilicam s. Felicitis a se recens exstructam, reliquiis Sanctorum ditatam et sacris imaginibus exornatam, accurate proponit (Carm. XXIV. XXV. seu Nat. IX. et X. et Carm. XXVI. cf. supra §. 182.). Denique beneficia generi humano ubique terrarum per intercessionem Sancto-

¹⁾ Carmen V. ab aliis etiam Ausonio, Paulini amico, tribuitur. vid. Ausonii Ephemeris (ed. Bipont. p. 55—58). Cf. Rosweydi Not. ad h. Carm. in Opp. S. Paulini (ed. Veron. col. 928).

²⁾ Quis fuerit et quando vixerit iste Felix, vid. in Murator. Dissert. XIV. De sanctorum Martyrum Natalibus fuisse disputat Murator. Dissert. XIX.

³⁾ Cf. Carm. 13. v. 24—30. Carm. 18. v. 29—46. et v. 197—206. Carm. 23. v. 382—92. Carm. 24. v. 25—29. v. 135—38. et v. 545—62. Carm. 28. v. 333—40.

⁴⁾ Carm. 14. v. 21—38. Carm. 18. v. 155—469. Carm. XX. seu Nat. VII. Carm. 23. v. 298—354. et v. 393—407. Carm. 27. v. 378—730. Carm. XXVIII. seu Nat. XII. Ejusdem argumenti est epist. 49. n. 1—14.

S. Paulini
Scripta.

rum, in specie vero sibi patrocínio s. Felicis collata summis laudibus praedicat¹⁾.

e) In reliquis poematibus conversionem suam ab amicis olim improbatam defendit ac gratiae Dei in semetipso effectus describit (Carm. X. et XI.); Judaeorum atque Gentilium errores praeclaro evertit Carmine²⁾; providentiam divinam scite demonstrat (Carm. XIX.); conjuges epithalamio instruit, quomodo in ea vitae conditione Deo placere possint ac debeant (Carm. XXII.); et quomodo filium Deo dicatum instituere oporteat (Carm. XXI. v. 495—942.); alios vero filii mature defuncti obitu contristatos divino solatio erigit (Carm. XXX.); tandem carissimum Nicetam, Daciae Episcopum, redeuntem in patriam eleganti carmine (Carm. XVII.) prosequitur, ac Dei beneficia amicis collata grato animo celebrat (Carm. XXI. v. 1—494.).

S. Paulinus, quem ob dictionis elegantiam „Cicero-nem christianum“, ob singularem caritatem, qua eum sanctissimi quique ejusdem aetatis viri amplexi sunt, „delicias sui saeculi“ recentiores appellabant, praesertim insigni *veneratione Sanctorum* eminet, adeo ut haec propria ejus provincia a Deo assignata haud immerito dicatur; et in

¹⁾ Carm. XXVII. seu Nat. XI., cujus partes nonnullae in edit. Paris. J. B. le Brun tanquam Carmen 27. et 31. (ed. Veron. p. 657—62. et p. 665—66.) exhibentur; item Carm. XXIX. seu Nat. XIII., cujus fragmenta aliquot in edit. Paris. J. B. le Brun tanquam Carmen 28. et 29. (edit. Veron. p. 661—64.) impressa habentur. Idem Carmen Nat. XIII. plenius excusum est in *Anecdotorum Fasciculo* ed. J. A. Mingarellius (Romae 1756.) p. 46—56. His accedunt Fragmenta Carm. Natal. XV. seu potius XIV. (in edit. Paris. J. B. le Brun Carm. 30.); de qua numerandi ratione vid. Murator. in Prolegom. Carm. 27. (ed. Veron. p. 445.) tum in Notis ad idem Carmen (ibid. p. 447.) et ad Carm. 29. (ibid. p. 527.). Caeterum de Carm. 27. et 29. cf. Murat. Prolegom. his Carminibus praemissa. Ad interpretationem quorundam Carm. Nat. XI. locorum de Sanctorum reliquiis inventis, de templorum apud veteres Christianos ornatu, atque de veterum Christianorum sepulchris vid. Murator. Dissert. XV. XVI. XVII. et XXI. Ad explicandum Carm. Nat. XII. idem L. A. Murator. Dissert. XVIII. agit de votis votivisque Christianorum oblationibus in honorem Sanctorum factis.

²⁾ *Carmen XXXI. ad Antonium seu adversus Paganos*; idem quoque reperitur cum Notis in Biblioth. Patrum Eccles. latin. ed. Gersdorf Vol. XIII. (Lipsiae 1847.) p. 121—32. Cf. S. Augustin. ep. 31. n. 8. et Murator. Praefat. in ultimum hoc s. Paulini Poëma; item Murat. Dissert. XX.

omnibus scriptis, quae innumeris fere Scripturae locis tanquam orationis gemmis nitent, ad pietatis et perfectionis studium, in specie vero ad *cultum et invocationem Sanctorum* quam maxime provocat¹⁾. Ex multis pauca decerpisse sufficiat; ita quippe *de Sanctorum veneratione* loquitur: „Confessori (s. Felici) laetantia corda feramus, cujus honore Deus gaudet“ (Carm. 23. v. 60—61.). „Concurramus ad hunc spe conspirante patronum (s. Felicem); suscipiet nostras placida pietate querelas, et dum natalem ipsius celebramus ovantes, ille preces nostras meritis pius adseret altis. Non est cura haec nova Sanctis, exorare Deum pro peccatoribus aegris vique boni meriti meritum superare sinistrum“ (ib. v. 211—18.). „Dignum retinere suae pia carnis honorem ossa, quibus sanctus nunquam desistit adesse Spiritus, unde piis stat gratia viva sepulchris, quae probet in Christo functos sine morte sepultos“ (Carm. 29. v. 578—81).

S. Paulini
Character.

Nota 1. Inter *Opera dubia* s. Paulini locum occupat: *Passio s. Genesii Arelatensis*, quae epistolis ejus adjuncta invenitur (epist. 52.), et styllum quidem Paulini sapit, attamen dubio non caret. Cf. Rosweydi Not. in h. epist. (ed. Veron. p. 927.) J. B. le Brun Dissert. I. (ed. Veron. p. 769.) Dupin T. III. p. 278. Tillemont l. c. Art. LIV. p. 144—45.) et Tom. V. S. Genèse Martyr à Arles Art. I. (p. 569). Ruinart Acta Martyrum T. III. p. 249—54. G. Cuper in Actis SS. Augusti T. V. De S. Genesio Arelat. Comment. praevious §. III. n. 35—37. (p. 129—30. et ipsa Passio S. Genesii c. Not. ibid. p. 135—36). — *S. Paulini ad monachos de poenitentia* (in Luc. Holstenii Cod. Regul. monast. Augustae Vindelic. 1759. T. I. p. 494.), utrum hujus, an alterius cujuspiam sit Paulini fragmentum, non satis liquet.

Nota 2. Plura s. Paulini opuscula interciderunt, quae maxime a Gennadio lib. de Script. Eccles. c. 48. laudantur, ut: *Liber de poenitentia et laude generali omnium Martyrum*; *Panegyricus in Theodosii Imp. laudem* (vid. S. Paulini ep. 28. n. 6. S. Hieronym. ep. 58. n. 8.); *Sacramentarium et Hymnarium*. Cf. J. B. le Brun Dissert. VI. n. 1. Murator. Dissert. XXII. (p. 863—68) et Dupin T. III. p. 278—79.

¹⁾ Praeter Ausonii judicium supra (§. 182. p. 422. Not. 2) relatum vid. S. Hieronymi ep. 58. n. 8. 9. 11. ep. 85. n. 1. S. Augustini ep. 27. n. 2. 3. Sidon. Appollinaris lib. 4. ep. 3. Dupin. T. III. p. 279—80. Ceillier l. c. Art. VI. n. 1.; Edit. Vita s. Paulini c. 2. n. 3. et c. 29. n. 2. item Dissert. VI. fin. (ed. Veron. p. 795).

S. Paulini
Scripta.

Nota 3. *Opera supposititia* sunt: *Epistolae ad Marcellam et ad Celanciam* (p. 721—44.); *poëma ad uxorem*, et alterum *de nomine Jesu* (p. 745—54). Cf. J. B. le Brun Dissert. VI. n. 2. Ceillier l. c. Art. IV. n. 2. et Art. VI. n. 3. *Carmin II. ad Deum de domesticis suis calamitatibus*, quod primus evulgavit C. A. Majus inter Scripta SS. Nicetae et Paulini p. 71—72. (recus. in ejusdem Class. Auct. T. V. p. 380—81.), uti diximus, ex argumentis internis s. Paulino abjudicandum videtur.

Editiones.

Editiones: Prima prodiit Paris. 1516., postea ed. Herib. Rosweyds Antverpiae 1622. Plantin. — Optimam editionem curavit J. B. le Brun Paris. 1685. II Tomis in 4°; repertis postmodum a L. A. Muratorio novis tribus Carminibus Natal. (XI. XII. et XIII.), quae imprimi fecit in suis Anecd. T. I. Mediolani 1697., idem Murat. editionem hanc Parisiensem integram recudi curavit, additis Carminibus istis et eruditissimis Dissertationibus Veronae 1736. fol. — Tria illa Carmina emendatius et auctius evulgata sunt a J. A. Mingarellio in Anecdotorum Fasciculo Romae 1756. p. 7—56. recus. in Galland. Biblioth. T. VIII. p. 209—27. Cf. Mingarell. Praefat. et Galland. l. c. Prolegom. c. 7. — His novissime accesserunt duo Carmina s. Paulini Nolani nomine vulgata a doct. Card. A. Majo inter SS. Nicetae et Paulini Scripta Romae 1827. p. 63—72. (recus. in Ejusdem Class. Auct. T. V. p. 369—81). Cf. ejusdem Prolegom. p. 61—62. — Opera s. Paulini habentur ap. Migne P. L. T. LXI. Desunt vero duo Carmina a Card. . Mai edita. De omnibus s. Paulini editionibus vid. Dupin T. III. p. 580—81. Ceillier l. c. Art. VI. n. 2. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. I. p. 654—69.

§. 184.

Prudentius et Sedulius, Poëtae christiani.

Prudentius.

Prudentii Fontes: Ipsius Prudentii Opera, maxime Praefatio poëtica in ejus Cathemerinon. — Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 13.

Prudentii Subsidia: Tillemont T. X. Prudence (p. 560—66). Ceillier T. XVII. Chap. II. (ed. 2. T. VIII.) — P. Bayle Dictionnaire histor. et critique T. III. s. v. Prudence (Amsterdam 1740. T. III. p. 822—25). — J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. IV. c. 2. (T. II. p. 225—31). — Chamillard Praefatio ad Opp. Prudentii Paris. 1687. — Faust. Arevali Prolegom. in Opp. Prudentii Romae 1788.) T. I. p. 4. seqq. — Galland. Biblioth. T. VIII. Prolegom. c. 17. — H. Middeldorpf Comment. de Prudentio et theologia Prudentiana Part. II. Vratislaviae 1823—26. 4° recus. in Illgens. Zeitschrift für histor. Theologie. II. Band. (Leipzig 1832.) II. Stück. S. 127—90. — Th. Obbarii Prolegom. in suam editionem Opp.

Prudentii. Tubingae 1845. — F. Bähr: Gesch. 'Röm. Litterat. (1872) IV. 73—96. 329—30. — Ebert I. 251—293. — Menendez Pelajo, Historia de los Heterodoxos Espanoles T. I. 154—161. Madrid. 1880. — Gams K. Gesch. Spaniens II. 337—352. — Rösler, Der katholische Dichter Aur. Prudentius Clemens. Ein Beitrag zur Kirchen- und Dogmengeschichte des 4. u. 5. Jahrhunderts. Freiburg 1886.

Aurelius Prudentius Clemens, Caesaraugustae vel Calagurri¹⁾ in Hispania natus a. 348., adolescens litteris humanioribus excolendis ac eloquentiae forensi diligentem navavit operam, simulque aetatis lubricae vitiis nimium indulsit. Bis provinciae cuidam Hispanicae regendae praefectus ad summas etiam Imperii dignitates a Theodosio M. evectus est. Aulae tandem pertaesus, saeculo abdicato in patriam domum se recepit, ac ruri degens totusque rebus divinis vacans didacticum sacrae poëseos genus perquam sedulo coluit. Mox in Italiam iter instituit, ut graviora quaedam negotia absolveret, simulque tot sanctorum Martyrum cineres, Romae praesertim conditos, coram veneraretur; quorum et gesta domum regressus carminibus celebravit.²⁾

Prudentii
Vita.

Colligitur ex Prudentii verbis, eum praefationem poëticam in Carmen *Cathemerinon*, in qua de transactae vitae decursu plura tradit, scripsisse quum quinquaginta septem esset annorum. Ait enim: *Per quinquennia jam decem, — Ni fallor, fuimus: septimus insuper, — Annum cardo rotat, dum fruimur sole volubili.* Sed et annus natalis poëtae indicatur istis verbis: *Irrepsit subito canities seni, — Oblitum veteris me Saliae consulis arguens, — Sub quo prima dies mihi.* — Natus proinde est Prudentius Salia consule, i. e. a. 348; praefationem autem poëticam exaravit a. 405. — Hoc anno igitur Prudentium, quum haberet quinquaginta et septem annos, mundo relicto Deo serviendo se dedisse et exinde praecipue sacra sua carmina exarasse, aliqui auctores exi-

¹⁾ Cf. Gams, l. c. II. c. 337 sqq. Probabilius natus est Caesar-augustae.

²⁾ Prudentii Praefat. poëtica in *Cathemerinon*; Peristeph. hymn. IX. v. 1—9. v. 95—106. hymn. XI. v. 1—19. v. 175 seqq. hymn. II. v. 573—74. Carminum Epilog. v. 25—28. Cf. Tillemont l. c. cum Nota 1. (p. 819). Galland. l. c. n. 1. Middeldorp §. I. ap. Ilgen l. c. p. 129—35. Th. Obbarii Prolegom. p. I—IV. Gams l. c. p. 337 sqq. Rösler, l. c. Cap. I.

Prudentii.
Vita.

stimarunt¹⁾; sed merito adverterunt alii, eo anno quidem carminum collectionem illum edidisse, sed anterioribus annis eadem, saltem maxima parte esse confecta, et jam antea eum saeculi vitae ac muneribus renuntiasset. Conjici potest, post mortem Theodosii Imperatoris (a. 395) id accidisse.²⁾

Romae degisse dein per aliquod tempus Prudentium, ex variis ejus carminibus liquet, eumque in urbe fuisse currente a. 403 merito collegeris ex ejus libris *contra Symmachum*. Hi enim libri scripti esse videntur, quum Romae Prudentius degeret³⁾; mentionem vero facit victoriae quam *nuper* Pollentiae Stilicho de Gothis reportaverat. Jam vero ista victoria accidit die Paschatis a. 403. In fine praeterea libri II. *contra Symmachum* exoptat Prudentius, ut Honorius Imp. ludos gladiatorios Romae aboleat; adeoque istos ludos nondum prohibitos fuisse, quum scriberet, patet. Sed Honorius decreto lato a. 404 eosdem prohibuit, unde ad a. 403. recte illi *contra Symmachum* libri referuntur. — Existinat porro cl. Rösler iter Romanum a Prudentio susceptum fuisse, ut se tueretur contra adversarios quosdam, qui virum severae ascensi deditum Priscillianistarum errorum suspectum reddiderint eique vexas suscitaverint molestas. Sed si ea fuit proficiscendi ratio, mirum quod nulla tali de causa inveniuntur in scriptis poëtae indicia. Quumque Prudentius amicitia frueretur Valeriani Episcopi Caesaraugustae ubi degebat, aegre crediderim Priscillianismi eum insinulatum fuisse, vel eo adductum, ut pro tuenda sua orthodoxia ad Romanum Pontificem confugeret. Quam ob causam igitur Prudentius Romam profectus sit, non patet. Scopum fuisse ut initia vitae asceticae perfectius Deo devoveret, innuit Ceillier⁴⁾. — In Prudentii scriptis nulla mentio invenitur invasionis barbarorum in Hispaniam, quae a. 409. accidit; unde ejus carmina ante hunc annum confecta esse, concluditur. Quo anno vero ipse poëta ultimum diem obierit, incertum est; Prudentium a. 413. mortuum esse, apud nonnullos auctores asseritur, quin tamen ea de re testimonia afferri possint.

Prudentii *Scripta* quod attinet, ipse poëta in Praefatione jam citata hisce verbis de iis loquitur: „Atqui

¹⁾ Ita Fessler ed. 1. T. II. p. 479; Gams KG. Span. B. II. S. 343 ff.

²⁾ Ea de quaestione erudite admodum disserit Rösler l. c. p. 7. sqq. Censet, versus a. 390 Prudentium jam de vita devota suscipienda cogitasse, et a. 395 consilium hoc executum esse. Forte tamen non statim post mortem Theodosii saeculo valedixit. Expensa enim praefatione in Cathemerinon, existimaverim, tantum paucis ante annis pium illud vitae genus Prudentium suscepisse.

³⁾ Cf. Rösler l. c. p. 8 sqq.

⁴⁾ Tom. XVII. Ch. II. n. II.

fine sub ultimo, — Peccatrix anima stultitiam exuat; — Saltem voce Deum concelebre, si meritis nequit. — *Hymnis continuet dies*, — *Nec nox ulla vacet, quin Dominum canat*; — *Pugnet contra haereses; catholicam discutiatur fidem*. — *Conculcet sacra gentium*; — *Labem Roma tuis inferat idolis*; — *Carmen martyribus devoveat, laudet Apostolos*. — Indicantur autem carmina, quae graecis pleraque ab ipso titulis inscripta sunt, ista: *Liber Cathemerinon*, *Hamartigenia*, *Apotheosis*, *Libri duo contra Symmachum*, *Psychomachia*¹⁾, atque *Liber Peristephanon*. Non commemoratur Prudentii *Dittochaeum*; fortasse opusculum hoc nondum exaraverat. Jam singula opera qualia sint paucis indicemus, ea ordine jungimus quae similem prae se ferunt indolem.²⁾ — Habemus igitur imprimis Carmina quae laudes Dei Sanctorumve continent.

1. *Cathemerinon* (καθημερινῶν) seu liber hymnorum quotidianorum³⁾ continet hymnos certis diei horis certisque diebus canendos, ut omnia tempora certaeque actiones Deo consecrentur. Ejusmodi hymni sunt: ad Gallicantum (I.), hymnus matutinus (II.), ante et post cibum (III. et IV.), hymnus ad incensum lucernae (V.), et ante somnum (VI.), hymnus jejunantium (VII.) et post jejunium (VIII.), denique hymnus omni horae accommodatus (IX.). Accedunt hymnus in exequiis defunctorum (X.), et hymni de Natali Domini (XI.) atque Epiphania (XII.).

2. *Peristephanon* (περὶ στεφάνων, de coronis) est series hymnorum, in quibus Sanctorum laudes praedicat, qui martyrii coronam promeruerunt, cujusmodi sunt ss. Apostoli Petrus et Paulus (XII.), s. Laurentius (II.), s. Cyprianus (XIII.), s. Fructuosus (VI.) et Vincentius (V.), s. Agnes (XIV.) et Eulalia (III.), s. Romanus (X.) et Quirinus (VII.), s. Hippolytus (XI.)⁴⁾ et Cassianus (IX.), tan-

¹⁾ Haec videtur indicata illis verbis, *labem Roma tuis inferat idolis*, uti inferius exposita indole hujus carminis clarius patebit.

²⁾ Editiones in disponendis Operibus Prudentii diversum sequuntur ordinem, ita ut singula Opera in variis editionibus varia loca occupent.

³⁾ Ex hoc libro hymni sat multi in Breviaria Ecclesiae catholicae transierunt, cf. Obbarii Prolegom. p. IV. et Addenda p. 310—14. Tillemont l. c. p. 563. et 564.

⁴⁾ Hic de s. Hippolyto hymnus plane egregius maxime nostro tempore eruditorum attentionem excitavit, occasione quaestionis de

Prudentii
Scripta.

dem aliquot Martyres Caesaraugustani (IV.) et Calaguritani (I. VIII.) minus noti.

3. *Dittochaeon* (Διτοχαιών) *Veteris et Novi Testamenti* historias tetrastichis hexametris enarratas brevi conspectu exhibet, sive quo facilius memoria retinerentur, sive ut imaginibus in ecclesiis Veteris et Novi Testamenti historias repraesentantibus apponerentur.¹⁾ Imo colligitur ex ipso Dittochaeo, describi eodem imagines determinatas quae in aliqua ecclesia, ex utraque parte ac forte in abside, depictae eventus et emblemata veteris et novi Testamenti repraesentabant. Picturae autem, aliquae saltem, veteris Testamenti ut typi, aliis imaginibus ex novo Foederis desumptis tanquam antitypis respondebant. Unde versus illi poëtae etiam servire poterant, ut majori cum fructu ac pietate picturae illae ecclesiae expenderentur.

De significatione vocis *Dittochaeon* inter eruditos multum disceptatur. Cl. Rösler (l. c. p. 29.) censet, Διτοχαιών explicandum esse ex verbis διττός et οχή, scil. duplex refectio quae ex antiquo et novo Testamento hauritur. Eam explicationem jam Ceillier proponit²⁾, eique dubitans suffragatur Teuffel (Röm. Litterat. p. 1035.) dum Dittochaeon interpretatur (Doppelnahrung?). Haec explicatio tamen minus obvianimisque artificiosa esse videtur. — Varii, non Dittochaeon sed *Diptychon* legendum esse existimaverunt, uti Cellarius et Obbarius in suis editionibus operum Prudentii. *Tabella duplex* igitur verbum verti possit. Cl. Hippel opinatur (ap. Kraus Realencycl. I. 369.) continere Prudentii libellum descriptionem imaginum, quibus diptychon aliquod exornatum erat, et inde etiam operi nomen Diptychi inditum esse. Sed Dittochaei vocis Diptychi substitui nomen,

auctore Operis Philosophoumenon. (Cf. T. I. § 67. Jungmann Dissert. T. I. p. 224.). Postquam vero ex Codicis Petropolitani Sylloge epigraphica eruta est inscriptio, qua olim a s. Damaso P. sepulchrum s. Hippolyti ornatum erat, hanc Prudentio obviam fuisse, ipsumque in suo Carmine esse secutum Damasi verba amplificatione poëtica, plane perspectum est. Fusius et praeclare de his disseruit cl. de Rossi, Bolletino Ser. III. VI. p. 5—55.

¹⁾ De hoc libro, cujus authentiam nonnulli vocant in dubium, cf. Obbarii Prolegom. p. XII—XIV. Tillemont l. c. p. 564. cum Nota 2. (p. 819—20.) Dupin T. III. p. 8. et 9. Barthii Adversar. lib. 8. c. 11—12. Middeldorpf ap. Ilgen l. c. p. 137—38. Ebert l. c. p. 288 sqq. Rösler l. c. p. 122 sqq. — Utrum quaedam Prudentii Carmina, a Gennadio memorata, inter deperdita referri mereantur, ingeniose disquirat Obbar. Prolegom. p. XIV—XV.

²⁾ „Dittochaion, c'est à dire, un double mets, parcequ' il y donne à ses lecteurs une nourriture spirituelle tirée de deux Testaments.“ T. XVII. p. 77. (ed. 1.)

aegre admitti potest. — Garrucci (Storia delle arti crist. vol. I. p. 476. ap. Rösler l. c. p. 127.) existimat, loco *διπτοχαιον* legendum esse *διπτάχειον* derivatum a *διπταχῶς* (dupliciter), vel *διατοχέιον* derivatum a *διάτοιχος* qua voce significantur picturae quibus basilicae parietes circumquaque ornantur. — C. Weyman conjicit (Commentat. Wölflinianae p. 287) legendum esse, *δίστοιχαιον* derivatum a *δίστοιχία* (ordo vel series duplex), quod verbum descriptioni duplicis seriei picturarum sane conveniret.

Prudentii
Scripta.

Alia Prudentii Carmina sunt dogmatico-polemica, quibus veram fidem doctrinamque adstruit, ac gentiles et haereticos impugnat. — Ea qua Prudentius scribebat aetate Hispania maxime turbabatur a Priscillianistis, quibus exprobrabantur Manichaei, Sabellii, Docetarum errores, etsi ipsi haereses suas callide tegere et occultare studebant. Hinc dubitari vix potest, Prudentii animo obversatos esse quum antiquiores haereses refutaret, simul errores Priscillianistarum adeoque indirecte hosce etiam ab ipso perstringi. Facile quoque admiserim, eum isto consilio multa scripsisse, ut refutaret illos errores qui tunc latius in Hispania serpebant. Quum vero eo tempore adhuc multi Priscilliani memoriam vindicarent nec convenirent errores fidei oppositos a sequacibus Priscilliani teneri, opportunum non videbatur, ejus ac Priscillianistarum nomina afferre et directe contra istos impugnationem dirigere. — De connexionione inter Carmina polemica Prudentii et Priscillianistarum errores egregie tractat cl. Rösler l. c. cap. 3. p. 189 sqq. Forte tamen nimium progreditur, dum censet, Carmina ista, Apotheosim, Hamartigeniam et Psychomachiam, directe et unice ad impugnationem Priscillianistarum confecta fuisse. — Existimarem potius illud genus Carminum a Prudentio selectum fuisse, quo occasionem haberet frequenter simul cum aliis antiquioribus haereticis Priscillianistas perstringere.¹⁾

4. *Apotheosis seu liber de divinitate* sententiam de Trinitate et Incarnatione aeterni Filii Dei catholicam defendit primum contra haereticos Patripassianos (v. 1—176.) seu Sabellianos (v. 177—320.), tum contra Judaeos (v. 321—551.) eisque cognatos Ho-

¹⁾ Cf. Menendez Pelajo, Historia de los Heterodoxos Espanoles, p. 161.

Prudentii
Scripta.

muncionitas seu Photini asseclas (v. 552—951.), demum contra Manichaeos et Doketas (v. 952—1081.)¹⁾; ibique data occasione agit de natura animae et peccato originali (v. 782—951.), nec non de futura nostri corporis resurrectione (v. 1062—1084.).

5. *Hamartigenia* (ἀμαρτιγένεια) seu carmen de origine peccatorum²⁾ agit de mali atque peccati origine, quam non, juxta Marcionitarum deliramenta, in aeterno quodam mali principio, quod deum alterum vocare oporteret, sed in solo abusu liberi arbitrii, ab angelis et hominibus facto, reponit; neque tamen idcirco ob liberum arbitrium creaturis rationalibus concessum Deum juste reprehendi posse ostendit.

6. *Psychomachia* seu liber de pugna animae versibus hexametris virtutum cum vitiis pugnam in anima hominis christiani describit³⁾, praecipue vero fidei cum idololatria, castitatis cum impudicitia, patientiae cum ira, humilitatis cum superbia, sobrietatis cum intemperantia, liberalitatis cum avaritia, concordiae cum discordia; ex quo certamine spirituali virtutes demum superiores discedunt.

7. *Libri II contra Symmachum*, olim Urbis Praefectum, qui jam a. 384. relatione insigni (vid. supra §. 124.), Senatus nomine et auctoritate ab Imperatoribus petierat, ut Victoriae ara, quam a Constantio remotam, a Juliano instauratam Gratianus funditus everti jusserat, in Curia restitueretur, aliaque privilegia Gentilibus ablata redderentur. Petitioni huic regnantibus Honorio et Arcadio (a. 402. vel 403.) repetitae obsistere decrevit Prudentius⁴⁾, eumque in finem carmine hexametro duos libros exaravit, in quo-

¹⁾ Cf. Obbarii Prolegom. p. IV—IX. Quod Sabelliani tunc appellati fuerint Patripassiani, Photinum autem cum ejusdem erroris sociis Homuncionitas Romana Ecclesia nominare consueverit, diserte affirmat Marius Mercator in Append. Operis contra Nestorii blasphem. (Marii Mercat. Opp. ed. Garner. P. II. p. 128—29. ed. Baluz. p. 166). Scriptores quidam veteres hanc Apotheosin et proxime sequentem Hamartigeniam, in qua iterum de Trinitate brevis mentio habetur, *libros duos de Trinitate* vocitarunt, cf. Obbarii Prolegom. p. V. Not. 13. — *Versus duodecim de Trinitate* olim perperam Prudentio adscripti sunt, quos videsis cum Nota adjecta in edit. Obbarii p. 307.

²⁾ Cf. Obbarii Prolegom. p. IX—X.

³⁾ Quapropter alii hunc librum inscribunt: *De conflictu vitiorum et virtutum* seu de fide; et cum in eo catholicae doctrinae fundamenta exhibeantur, nunquam non summo in pretio habitus est. Cf. Obbarii Prolegom. p. XI.

⁴⁾ Cf. Obbarii Not. 1. in hosce libros p. 136. et ejusdem Prolegom. p. XI.; qua sumta hypothesi difficultates omnes, in quibus tollendis Tillemont l. c. (p. 562.) desudat, facile disparent. Caeterum iidem libri etiam *libri contra paganos* vocantur.

rum priore falsorum numinum originem atque turpitudinem, simulque Urbis conversionem jam fere peractam exhibet, in posteriori autem singula argumenta refutat, quibus Symmachus ceterique Gentiles in ista relatione nunc iterum proposita aram Victoriae, cultumque deorum et caeremonias religionis ethnicae instaurari petierant; denique in fine ejusdem libri ludos gladiatorios abrogari vehementer instat.

Prudentius Poëtarum christianorum optimus habetur, et jam dudum Horatio comparari meruit¹⁾. Dogmata pleraque tractat, in his maxime cultum Sanctorum; promovendae etiam doctrinae morum apprime utilis est²⁾.

Sedulius presbyter, caeteroquin ignotus, scripsit ante medium saeculum V., fortassis jam exeunte saeculo IV., licet Carmina ipsius probabiliter demum sub finem saeculi V. a. Consule Asterio digesta et publicata fuerint.³⁾

Sedulius.

Scripsit autem Sedulius:

1. *Carmen Paschale seu Mirabilium divinatorum libros V* versibus heroicis cum praefatione prosaica ad Macedonium Abbatem, qua Operis suscepti rationem exponit. In ipso Opere, ad convertendos Gentiles instituto, postquam prae-

¹⁾ Sidonius Appollinaris lib. 2. epist. 9. (Galland. T. X. p. 480). Cf. Tillemont l. c. p. 564—65. Ceillier l. c. n. 11. Barthii Adversar. lib. 8. c. 11. et lib. 9. c. 20. Obbarii Prolegom. p. XV—XXIII., ubi etiam de variis metris ab ipso adhibitis disserit.

²⁾ De Prudentii doctrina, in qua olim nonnulla immerito vituperavit P. Bayle l. c. p. 823—24., cf. Galland. l. c. n. 3. Middeldorpf ap. Illgen l. c. p. 140—90. Rösler, Prudentius P. II. (p. 287 sqq.).

³⁾ De Sedulio cf. S. Isidor. Hispal. lib. de viris illustr. c. 20. n. 26. Labbe Dissert. histor. de Sedulio (ed. cit. p. 149—52.) Tillemont T. XII. Sedulius (p. 611—15.) cum Notis (p. 693—95.) Ceillier T. X. Chap. XVIII (ed. 2. T. VIII.). P. Bayle Diction. histor. et crit. s. v. Sedulius (T. IV.) J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. 4. c. 2. (p. 236—38). J. A. Fabricii Biblioth. med. et inf. latin. s. v. Sedulius (T. VI. p. 157—58.) Galland. Biblioth. T. IX. Prolegom. c. 20. n. 1—7. Bähr, Gesch. Röm. Literat. (1872) IV. 103—112. J. Huemer, De Sedulii poëtae vita et scriptis commentatio. Vindob. 1878. Limbach, Der christl. Dichter Sedulius u. dessen Carmen paschale. Wolfenbüttel 1879. Loosborn, C. Sedulius u. seine Werke. Zeitschr. für kath. Theologie. Innsbr. 1880. Ebert, Liter. d. Mittelalt. I. 373 sqq. (ed. 2.). — V. Chevalier s. v. Sédulius.

Sedulii
Scripta.

cipua quaedam Veteris Testamenti facta retulit (lib. I.), vitam, passionem, mortem, resurrectionem et ascensionem Domini Nostri Jesu Christi juxta harmoniam quatuor Evangelistarum pulchre describit (lib. II—V.).¹⁾

2. *Collatio Veteris et Novi Testamenti* (Hymnus I.), qua per disticha procedens, ita ut singulis in distichis initium prioris versus finis iterum sit posterioris, praecipua utriusque Testamenti facta admodum ingeniose inter se comparat.

3. *Acrostichis vitam Christi continens* (Hymnus II.), genere Jambico quaternario compositus, in quo singulae strophae a singulis per ordinem alphabeti litteris incipiunt.²⁾ Videre id licet in hymno: *A solis ortus cardine*, ad Laudes festi Nativitatis Christi, qui ex Sedulio desumptus est.

4. *Carmen* seu potius *Cento Virgilianus de Verbi Incarnatione* dubiis accenseri debet³⁾.

Inter christianos Poëtas Virgilianam phrasin, quantum objecto prorsus mutato licuit, nemo magis comiter servavit, quam Sedulius, optimi ingenii inter eorum ple-

¹⁾ Librorum numerus a variis varie assignatur, dum alii tres, alii cum ipso Sedulio in praefatione ad Macedonium quatuor (ni error subsit), editiones autem recentiores quinque libros numerant. Hoc idem Opus paschale ipse Sedulius Macedonii votis obsecundans transtulit in prosam. Cf. Galland. l. c. n. 8. 9. 12. Tillemont l. c. p. 612—14. Ceillier l. c. n. 2—6.

²⁾ De hisce duobus hymnis et epigrammate eisdem subjuncto, quod merito in dubium vocatur, cf. Galland. l. c. n. 10. Tillemont l. c. p. 614. Ceillier l. c. n. 7.

³⁾ Cf. Galland. l. c. n. 11. F. Bähr l. c. — Jam antehac sub finem saeculi quarti *Proba Falconia*, pia matrona Romana, hujusmodi *Centonem Virgilianum* composuit, qui sacram utriusque Testamenti historiam versibus hexametris e Virgilio decerptis exhibet. Cf. S. Isidor. Hispal. de viris illustr. c. 18. n. 22. C. Oudin T. I. col. 900—902. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. s. v. Falconia (T. II. p. 142—44). Pagi Crit. ad a. 438. n. 7. Ceillier T. VIII. Chap. X. n. 1—2. (ed. 2. T. VI.). F. Bähr: Gesch. d. Röm. Lit. IV. 69—73. Hos Virgilio-Centones ed. J. Roscius Romae 1588. ed. H. Meibomius Helmstadii 1597. item ed. J. Kromayer Halae 1719. — Cf. Chevalier s. v. Falconia.

rosque, licet naevis saeculi sui haud omnino careat. In Ecclesia autem tanti habitus est, ut non pauca ex ejus scriptis in usum ecclesiasticum transierint¹⁾.

Sedulii
Scripta.

Editiones: a) *Prudentii Opera* ed. V. Giselinus Paris. 1562. Antverpiae 1564. et saep. — ed. J. Weitz Hannoviae 1613. II Tomi, 8°. — ed. N. Heinsius Amstelodami 1667. II Voll. in 12°. — ed. Steph. Chamillard Paris. 1687. in 4°. — ed. Cellarius Halae 1703. iterumque 1730. in 8°. — item in Galland. Biblioth. T. VIII. p. 433—542. — ed. J. Teolius Parmae 1788. II Voll. in 4°. — ed. F. Arevalus Romae 1788—89. II Voll. in 4°. — Nova editio prodiit Londini 1824. III Voll. in 8°. — Novissimam eamque optimam editionem curavit Th. Obbarius. Tubingae 1845. in 8°. — De his aliisque editionibus fuse disserit Obbar in Prolegom. editionis suae c. 2. (p. XXX—XLII.). — Migne P. L. T. LIX. LX. (recusa est editio Arevali.). — Versio germanica est: Aur. Prudentius, Feyergesänge, hl. Kämpfe u. Siegeskronen (Cathemer. Psychomach. et Peristephanon) übers. v. Silbert. Wien 1820. 8°.

Editiones
Prudentii.

b) *Sedulii Opera* ed. Cellarius Halae 1704. — ed. J. Fr. Gruner Lipsiae 1747. — ed. J. Arntzenius. Leovard. 1761. — ed. F. Arevalus Romae 1794. in 4°. — item in Galland. Biblioth. T. IX. Migne P. L. T. XIX. — Editionem criticam Carminum Sedulii (excepto Carmine paschali) curavit J. Looshorn. Monach. 1879. — Sedulii opera omnia recensuit Huemer. Accedunt excerpta ex Remigii expositione in Sedulii Paschale carmen. Vindobonae 1885. (Corp. script. eccl. lat. T. X.)

Editiones
Sedulii.

Ne quid desit iis quae Scripta hujus in qua versamur aetatis spectant, opportunum demum videtur hoc loco paucis tangere opusculum superius jam citatum (T. I. p. 470), quod nostris diebus fausto eventu cl. Gamurrini e Codice Arretino eruit et in lucem edidit. Inscribitur *Peregrinatio ad loca sancta* et ab eruditis probabili conjectura s. *Silviae Aquitanae* ad ea loca peregrinanti attribuitur²⁾.

Peregrinatio
ad loca
sancta.

¹⁾ Cf. Tillemont l. c. 614. Ceillier l. c. n. 8. P. Bayle l. c. p. 185. Barthii Adversar. lib. 10. c. 9. F. Bähr l. c.

²⁾ S. Hilarii Tractatus de mysteriis et Hymni et S. Silviae Aquitanae *Peregrinatio ad loca sancta*. Quae inedita ex Codice Arretino

Verlag von **Fel. Rauch** in **Innsbruck**, zu beziehen durch alle Buchhandlungen:

Josephi Fessler, quondam Episcopi s. Hippolyti *Institutiones Patrologiae*, quas denuo recensuit, auxit, edidit **Bernardus Jungmann**, Eccles. Cathedr. Brugens. Canon. hon., Philos. et S. Theolog. Doct., ac Profess. ord. Hist. eccl. et Patrol. in Universitate cath. Lovaniensi. **Tomus I. XXII u. 718 S. 8°. fl. 3.— — M. 6.—**

(Literarische Rundschau Nr. 8, 1890.)

Es sind gerade 40 Jahre, als die Ueberzeugung von der Nothwendigkeit eines geeigneten Führers zum erspriesslichen Studium der Kirchenväter die Fessler'sche Patrologie entstehen liess. Seither ist auf diesem Gebiete für einzelnes und für grössere Parthien viel gearbeitet und veröffentlicht worden. Obgleich die Resultate dieser Forschungen in den mittlerweile erschienenen Werken von Alzog und Nirschl eine ausreichende Verwendung fanden, so ist doch das Buch von F. nicht überflüssig geworden. Dasselbe enthielt von vorneherein so viele Vorzüge, dass es nicht leicht der Vergessenheit anheimfallen konnte, namentlich erwies es sich für die in lateinischer Sprache über diesen Gegenstand zu haltenden Vorlesungen als ein unentbehrliches Handbuch. Besonders letzterer Umstand scheint Prof. J. veranlasst zu haben, die bereits längst vergriffene erste Auflage des F.'schen Werkes in zeitgemässer Weise umzugestalten und neu herauszugeben. Dass J. sich eher hierzu entschloss, als selbst eine neue Patrologie in lateinischer Sprache zu verfassen, dadurch hat er nicht nur einen Act der Pietät gegen den verdienstvollen Verfasser gesetzt, sondern auch der Sache selbst in der denkbar besten Weise gedient.

Der in neuer Auflage vorliegende erste Band scheint, äusserlich betrachtet, eher eine verminderte als vermehrte Auflage zu sein. Denn die 197 Paragraphen der ersten Auflage sind jetzt zu 130 zusammengeschmolzen, und aus den 762 Seiten der ersten Auflage sind, bei ungefähr gleichem Format, 717 geworden. Indes vernochte J. den Umfang des Werkes zu vermindern, ohne der Sache selbst den mindesten Eintrag zu thun. Von dem Leben und der individuellen Thätigkeit der Schriftsteller konnte manches ausfallen, ohne dass die Anschaulichkeit des Bildes Schaden gelitten hätte, zumal J. es verstand, mitunter die grossen Männer selbst reden und die erhabenen Gedanken ihres Lebens und Strebens in kurzen Sätzen mittheilen zu lassen. Ferner war das Referat über die einzelnen Schriften in der ersten Auflage oft allzu lang, weshalb hier eine Abkürzung sehr am Platze war. Noch mehr ist es zu billigen, dass J. im allgemeinen Theile mehrere Paragraphen ausfallen liess und andere viel kürzer fasste, weil dadurch der Leser zugleich rascher und sicherer zum Ziele gelangt. Ebenso wurde durch den Umstand, dass viele werthvolle Anmerkungen, Erläuterungen und Belegstellen theils unter den Text gesetzt sind, theils im Text durch kleineren Druck sich auszeichnen, nicht nur Raum erspart, sondern auch das Studium des Lehrbuches ungemein erleichtert.

So ist der äussere Umfang etwas geringer, der innere Werth des Buches aber grösser geworden.

Dieser lässt sozusagen nichts zu wünschen übrig, da sich überall die bessernde Hand zeigt, ohne dass die Stücke, die entweder ganz neu oder sehr erweitert worden sind, durch ein Zeichen markiert erscheinen. Neu sind u. a. § 25 über den Einfluss der griechischen und römischen Literatur auf die Schriften der heiligen Väter; § 45 über die Zwölfapostellehre; §§ 121—122 über Pseudodionysius Areopagita. Ebenso wurden sehr häufig passende Bemerkungen eingefügt, die theils zur Lösung von Schwierigkeiten, theils zur Charakteristik der Schriftsteller geeignet erschienen.

So wird auf S. 186 die bekannte Schwierigkeit aus Hermas bezüglich der Busse gelöst; auf Seite 285 die Frage untersucht, wie Origines mit mehreren Bischöfen, die auch mit Rom in Gemeinschaft standen, communicieren konnte, trotzdem er zum zweitenmale von Heraklas excommuniciert wurde.

Dass die aus den zahlreichen neuen Publikationen gewonnenen Resultate überall thunlichst verwendet wurden, versteht sich von selbst; sogar die während des Druckes dieser Ausgabe veröffentlichten einschlägigen Arbeiten sind in einem Nachtrage (Addenda) verzeichnet. Nur ist Seite 198 zum Brief an Diognet die neueste Untersuchung von Kihn (Herder, 1882) unerwähnt, mithin auch die Hypothese dieses Gelehrten über den Adressaten des Briefes unerörtert geblieben. Auch möchte man fragen, ob nicht 1 Tim. 5, 13 Anlass genug zur Annahme gibt, dass die in den Briefen des Clemens an die Jungfrauen gerichteten Missbräuche gegen Ende des ersten Jahrhunderts können vorgekommen sein, weshalb aus diesem Grunde jene Briefe nicht für unecht zu halten wären (S. 142). Auch noch über einige andere Fragen könnte man verschiedener Ansicht sein, obgleich J. für die seinige immerfort so solide Gründe vorführt, dass sie vernünftigt erscheint.

Le cours de patrologie de feu Mgr. Fessler est assurément son meilleur ouvrage : il est également un des plus utiles manuels que nous ayons en ce genre. Mais, en plus de quarante ans qu'en a paru la première édition, de nombreux travaux ont été accomplis en Angleterre, en France, en Allemagne, aux écrits des saints Pères : des conclusions nouvelles ont été formulées sur plusieurs points alors en litige ; quelques découvertes heureuses ont rendu certain et précieux document la patrologie des premiers siècles. M. le professeur Jungmann, bien connu déjà par ses savantes dissertations sur l'histoire ecclésiastique, a pensé qu'il était opportun de rééditer cet ouvrage, en le mettant au niveau des progrès réalisés par la science depuis 1850.

Les institutions sont divisées en deux parties. La patrologie générale renferme des notions sur l'autorité des écrivains ecclésiastiques aux époques de l'ère du dogme, de l'exégèse, de l'ascétisme ; des principes de critique exposés avec succès ; enfin l'ordination des connaissances subsidiaires propres à perfectionner l'intelligence des saints Pères. Plus d'un érudit de nos jours devrait lire et méditer ces dernières pages, particulièrement en ce qui concerne l'étude de la théologie dogmatique. Que de savants, même parmi les catholiques, à plus forte raison chez les protestants et les rationalistes, s'imaginent pouvoir remuer à leur gré le champ de l'érudition ecclésiastique, sans se mettre autrement en peine de la théologie !

Après ces considérations trop souvent négligées par certaine école, Fessler passe à la seconde partie, ou patrologie spéciale. Chacune des notices consacrées aux différents écrivains de la littérature patristique est rédigée d'après une méthode uniforme, qualité précieuse dans un ouvrage didactique.

D'abord quelques indications bibliographiques sur les sources et sur les études des érudits relatives à l'auteur en question ; le nouvel éditeur a soin de renvoyer constamment, pour la nomenclature complète de ces travaux, à la Bio-Bibliographie de M. le chanoine Chevalier. Puis la biographie, souvent assez développée, — celle de saint Cyprien comprend une quinzaine de pages : — elle est suivie de l'énumération des écrits : Fessler donne une courte analyse des divers traités, même des opéra dubia, et fait ensuite ressortir, dans un paragraphe spécial, ce qu'il nomme le caractère, i. e. théologique et littéraire, de l'écrivain qu'il étudie. Il donne, en terminant, une liste des meilleures éditions.

M. Jungmann a remanié l'œuvre de tout point, il en a fait une œuvre presque originale. En dehors de certaines parties absolument neuves. — par exemple pour la Doctrine des douze Apôtres, et le De mysteriis de saint Hilaire, que Fessler ne pouvait pas connaître, — il a entièrement transformé les notices de saint Clement, de saint Ignace, de saint Polycarpe, de saint Barnabé, d'Hermas, etc. Il a traité plus particulièrement la question d'authenticité des œuvres attribuées à saint Denis l'Aréopagite, pour l'attribuer à l'opinion commune qui en place la composition au cinquième siècle. Cette discussion se trouve donc, à ce point, parler, des limites chronologiques du premier volume, qui s'arrête par la notice de saint Zenon de Verone à 380 env. — Espérons que le second volume ne tardera pas à paraître, et qu'il sera accompagné d'une table alphabétique bien détaillée.

E. RIVIÈRE, S. J.

Verlag von Fr. Pustet in Regensburg. New York & Cincinnati:

Jungmann, B., Ph. et S. Th. Doct. ac Profess. ord. in S. Fac. Theol. Universitat. cath. Lovaniensis. Dissertationes selectae in historiam ecclesiasticam. Complet in 7 vol. 1880 87 8". (I. 466 p. 4 *M*. II. 466 p. 4 *M*. III. 454 p. 4 *M*. IV. 408 p. 3 *M*. 60 S. V. 512 p. 4 *M*. 60 S. VI. 492 p. 4 *M*. 30 S. VII. 480 p. 4 *M*. 20 S.) 28 *M*. 70 S.

— — Institutiones Theologiae Dogmaticae specialis:

Tractatus de Gratia. Editio V. 1882. 8". 320 p. 3 *M*.

Tractatus de Deo uno et trino. Editio V. 1882. 8". 388 p. 3 *M*. 30 S.

Tractatus de Deo Creatore. Editio IV. 1883. 8". 404 p. 3 *M*. 60 S.

Tractatus de Novissimis. Editio III. 1875. 8". 348 p. 3 *M*. 20 S.

Tractatus de Vera Religione. Editio III. 1886. 8". 264 p. 2 *M*. 80 S.

Tractatus de Verbo incarnato. Editio IV. 1884. 8". 420 p. 3 *M*. 60 S.

208.091

F 425

8080

FESSLER, J.

AUTHOR

Inst. Patrologiae Tome II

TITLE

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
----------------	-----------------	----------------

SPACE - CBPL

8080

